غەنی بلوریان

ئاڵەکۆک

بەسەرهاتەکانی سیاسی ژیانم

ستۆکهۆلم - ١٩٩٧

بەبۆنەی پەنجا ساڵەی دامەزراندنەوەی حیزبی دێموکراتی کوردستانی ئێران

١٣٢٦- ١٣٧٦ هەتاوی

ئاڵە کۆک

Kurdistanpost
کوردستانپۆست

غەنی بلوریان

ستوکهۆڵم - ١٩٩٧

وێنەی زانکۆی ئەفسەری باکۆ لە ساڵی ١٩٤٦دا.

مەرزە لە ساڵی ١٩٥٩، بە دوای لە دایک بوونی ، ئەشمیل و هیرۆدا.

(پێشکەش بەهاوسەری باوقام مەرزە)

ناوی کتێب : ئاڵەکۆک

ناوی نووسەر: غەنی بلوریان

کۆکردنەوە و ئامادە کردنی: حامید گەوهەری

تایپ : حامید گەوهەری

مۆنتاژ: ناسر ئیبراهیمی

وێنەی سەر بەرگ: موزەفەر ئامداری

تیراژ: ١٠٠٠ بەرگ

چاپخانە: **Författares Bokmaskin, Stockholm 1997**

ISBN 91 7910 051 1

چەند وتەیەک

مرۆڤ ئەگەر لاپەڕی مێژووی خەباتی نەتەوەکان هەڵداتەوە، دەبینێ لەنێو کۆمەڵی ئینسانیدا زۆر بوون ئەو کەسانەی، کە خۆیان و ئەندامانی بنەماڵەکەیان دەپێناوی بەختەوەری نەتەوە، کۆمەڵ، هاوڕێی و هاوخەباتیەکانیاندا بەخت کردوە و بەزانیاری لە رادەی ئێش و ئازاری دەروونی، لێدان، شکەنجەو مردن لە بەرامبەر دوژمندا راوەستاون و چۆکیاندانەداوە. رەنگە بارودۆخی ژیان بتوانێ رادەی فیداکاری ئەمجۆرە ئینسانە مەزنانە بۆ ماوەیەکی کورت دەنێو مامڵەی سیاسیدا بشارێتەوەو نەهێڵی بایەخێکی ئەوتۆ بە خزمەت و رادەی لەخۆبردوویی و خۆڕاگری ئەم پێشڕەوانە بدرێ؛ بەڵام بە تێپەڕبوونی زەمان و ئاسایی بوونەوەی ئەم بارودۆخە، راستیەکان خۆ دەردەخەن و ئەو ئینسانە بەنرخانە دەبن بە فێرگەی خەباتی خۆ بەخت کەرانی رێگەی ئازادی و سەربەستی نەتەوەی و نیشتمانی و چینایەتی.

غەنی بلوریان یەک لەم کەسایەتیە بەنرخانەی کۆمەڵی کوردەوارییە، کە پتر لەنێو سەدە ژیانی خۆی و بنەماڵەکەی لەپێناوی بەختەوەری نەتەوەکەیدا بەخت کردوە و یەک لەو چەند قارەمانانە بووە کە بەخۆڕاگری لە بەرامبەر شکەنجەو بیست و پێنج ساڵ زیندانی لە رژێمی ئێراندا، چۆکی بە رژێمی پاشایەتی دادا.

غەنی بلوریان کەسایەتیێکی ناسراوی مێژووی خەباتی نەتەوەی ئێمەیە. گشت ئەو کەسانەی کە بەشداری بزووتنەوەی رزگاریخوازانەی کوردیان کردوە لە بەشە جیاوازەکانی کوردستاندا دەگەڵ ناوی غەنی بلوریان ئاشنان. غەنی بلوریان کەسایەتیێکی ناسراوە بۆ هەموو ئەو کەسانەی کە لە زیندانەکانی رەشی بنەماڵەی پەهلەویدا شکەنجە کراون. ناوی غەنی بلوریان بە کۆمەڵەی ژ.ک، بە شانۆی «دایکی نیشتمان»، بە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، بە پاڵەوانە خۆڕاگرەکانی بەندیکراو لەسەردەمی رژێمی پاشایەتی ئێراندا گرێدراوە. کەس نیە لە مێژووی بزووتنەی کوردستان بدوێ و بتوانێ خزمەتی غەنی بلوریانی لەبەر چاو نەبێ. بەراستی غەنی بلوریان کێیەو چی کردوەو خاوەنی چ بەسەرهاتێکی سیاسیە؟

تا ئەمڕۆ هیچکەس لەنێو نەتەوەی ئێمەدا بەرادەی مامە غەنی بلوریان بۆ بەختەوەری نەتەوەکەمان ڕەنجی نەکێشاوەو تووشی دەردو ئازارو شکەنجەو ئاوارەیی نەبووە! کەس بە رادەی ئەو شەقو خەرەزەنی دووژمنی نەخواردوەو کەسیش وەک ئەو لە بەرامبەر ئازاری دەوروبەریدا خۆی ڕانەگرتووەو نەیتوانیوە بەخۆڕاگری خۆی لە زیندانەکاندا، دووژمن بەچۆکدا بێنێ. هیچ ڕێبەرێکی سیاسی کورد بەرادەی غەنی بلوریان بە مەبەستی داکۆکی لە ئامانجی نەتەوەکەی شەقی لە بەرژەوەندی خۆیو بنەماڵەکەی نەداوەو هیچ ژنێکی کوردیش وەک «مەرزە» خانمی خێزانی لەسەرەتایی ژیانیەوە تووشی ئازار دەروونیو دەردی دووری هاوسەری بەندیکراوی نەبووە. لەنێو نەتەوەکانیتردا بە دەگمەن دەبیندرێ ژن لە سەرەتای ژیانی هاوبەشی لەگەڵ پیاوێک بتوانێ ٢٥ ساڵ لە مێردەکەی دوور بێو هاوکاتیش سەرەڕای بەخێو کردنی دوو گیزۆڵەی دوانە بۆ مێردەکەی ببێتە کۆڵەکەی خۆڕاگریو ژیانی خۆیو منداڵەکانی فیدای سەربڵندی نەتەوەکەی بکات.

مامە غەنی، کە کاتی ئازاد بوونی لە زیندان خەڵک بەدروشمی «مامە غەنی هاتەوە باخودا بەخێر بێتەوە» ناز ناوی مامەیان پیبەخشی، بەو مەبەستانەی کە بۆخۆی پەنجەیان بۆ ڕادەکێشێ، بەشێک لە ژیانی سیاسی خۆی لەم کتێبەدا تۆمار کردوەو ناوی «ئاڵەکۆک»ی لەسەر داناوە. ئاڵەکۆک دیاری مامە غەنی بلوریان تەنیا باس لە بەسەرهاتەکانی سیاسی ناوبراو ناکات، بەڵکو دەیان بەسەرهاتی مێژوویی کورد شی دەکاتەوە، کە تا ئێستا لە هیچ جێیەک بلاو نەکراونەتەوە. ئاڵەکۆک لە چۆنیەتی پێکهاتنی هەوێنی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد (ژ.ک)، لە شانۆی دایکی نیشتمان، لە کۆماری کوردستان، لە ژیانی خوێندکارانی کوردی زانکۆی ئەفسەری ئازەربایجانی سۆڤیەت، لە ڕێپیوانە مێژووییەکەی بارزانیە قارەمانەکان بە دوای ڕووخانی کۆماری کوردستاندا، لە چۆنیەتی زیندووکردنەوەی حیزبی دێموکرات بەدوای ڕووخانی کۆماری کوردستان، لەچۆنیەتی ئاشکرابوونی ڕێکخراوەکانی حیزبی دێموکرات لە ساڵی ١٣٣٨- ١٩٥٩دا، لە ژیانی زیندانیانی سیاسی لە زیندانەکانی بنەماڵەی پەهلەویو شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧- ١٩٧٩ی ئێرانو بەسەرهاتەکانی حیزبی دێموکراتو دەیان بابەتی‌تر دەدوێ، کە بەشی هەرە گرنگیان بۆ خوێنەر تازەن.

غەنی بلوریان لە ئاڵەکۆکدا بەراشکاوی هەڵەو کردەوەی نادروستی ڕێکخراوە سیاسییەکانی کوردو ئێرانی شی دەکاتەوە، لەبەرامبەر کەسانی هەڵپەرەستو بەرژەوەندخوازدا ڕادەوەستێو خەباتگێرانی فیداکارو ڕاستەقینەی نەتەوەکەی بەخەڵک دەناسێنێو ئازایانە پەنجە بۆ هەموو کەموو کوڕییەکانی خۆی ڕادەکێشێو بە خەڵکیان ڕادەگەیەنێ.

لە دیدارێکدا کە ساڵی ١٩٩٢ لەگەڵ مامە غەنی هەمبوو، ناوبراو داوای لێکردم، بۆ کۆکردنەوەو ئامادە کردنی بەسەرهاتەکانی سیاسی لە کتێبێکدا یارمەتی بیبکەم، کە ئەمڕۆ ناوی «ئاڵەکۆک»ی بۆ دیاریکراوە. من نەک بەم هۆیەوە کە ڕێزوخۆشەویستیەکی تایبەتیم بۆ مامە غەنی و بنەماڵەکەی هەیە، بەڵکو لەبەر ئەوەی کە خەباتگێڕانی ئەمڕۆو لاوانی دوا ڕۆژی نەتەوەکەمان ئاگاداری بەسەرهاتەکانی مێژوویی نەتەوەکەمان بن‌و کەسایەتیە خەباتگێڕەکانیان بە دروستی بناسن‌و ڕادەی لەخۆبردوویی‌و خۆڕاگری ئەوانیان بۆ ڕوون بێتەوە، بە دڵی ئاواڵە پێشوازیم لە هەنگاوی پیرۆزی مامە غەنی بۆ کۆکردنەوەو ئامادە کردن‌و تەنانەت تایپی بیرەوەرییەکانی سیاسی بەرێوەیان کرد.

مامە غەنی لە یەکەم هەنگاودا بیست‌و یەک شریتی نەوەد دەقیقەیی بۆ ناردم، کە هەر کامەیان لە کات‌و زەمانێکی جیاوازدا تۆمار کرابوون. ناوبراو بیرەوەریەکانی سیاسی لەسەر شریت تۆمار کردبوو. ئەو کارەی ناوبراو یارمەتیەکی زۆری بە ئاسان کردنەوەی نووسین‌و کۆکردنەو ئامادە کردنی «ئاڵەکۆک» کرد.

من بە دوای پیادە کردنی شریتەکان‌و نووسینیان بە کامپیوتر، ئەوانم بۆ مامە غەنی ناردەوە، تا وەک هەوێنی سەرەکی بیرەوەرییەکانی کەڵکیان لێوەرگرێ‌و بۆخۆشم بۆ دیتنەوەی سەرچاوەو مێژووی ڕووداوەکان دەستم بۆ زانایان‌و خەباتگێڕانی ڕاکێشاو سەرئەنجام بەدوای دوو ساڵ کاری تەیساوەی مامە غەنی لە لایەکو من لە لایەکی‌تر «ئاڵەکۆک» ئامادە کرا. هیوادارم ئاڵەکۆک جێگەی کەڵکی خوێنەران بێ.

حامید کەوهەری

سەرەتا

بەتەما نەبووم ژیاننامەی سیاسی خۆم بنووسم، هەرچەندە دەمزانی زانایان لەسەر ئەو بڕوایەن کە تۆمارکردنی بەسەرهاتی تێکۆشەرێکی سیاسی، خەباتی تورەمەیەک لە ڕۆڵەکانی گەل لە قۆناخێکی مێژووییدا دەستنیشان دەکات، بەڵام کاتێک چاوم بەنووسراوەی ژمارەیەک سیاسیکاری خۆماڵی کەوت و دیتم ئەوان لە نووسراوەکانیاندا بەناوی «نیوسەدە...، پەنجا ساڵ...و بیرەوەری» ڕەوتی دامەزرانەوەی حیزبی دێموکراتیان پاش هەرەس هێنانی کۆماری کوردستان لە ساڵی ١٣٢٥-١٩٤٦ بە ئانقەست پەراندووە تا شوێنەواری تێکۆشەرانی حیزب کوێر کەنەوەو هەروەها ڕووداوە هەرە گرنگەکانی پاش ساڵی ١٣٥٧-١٩٧٩ی شۆڕشی ئێرانیان ساویلکانە پرۆشەسەر کردوە تا هەڵەکارییەکانی خۆیانی پێبشارنەوە، لێبڕام «ئاڵەکۆک» بنووسم و ڕاستییەکان دەرخەم و ناحەزکارییەکان لەقاو بدەم.

ئەو کەسانە جگە لەوەش زۆرجار خەنزیلانە بۆ ئەوەی مافی دامەزرێنەرانی سەرلەنوێی حیزبی دێموکرات پێشێل بکەن و بیری ناشارەزایان لە رابردووی حیزب بشێوێنن، پروپاگەندە بڵاو دەکەنەوە، کە گۆیا حیزبێکی بێگانە حیزبی دێموکراتی زیندوو کردۆتەوە. ئەوانە نازانن کە بەم شێوەکارە لە ڕەوتی نەپساوەی گرێژەنەی پێوەندیداری خەباتی حیزب حاشا دەکەن و بەمجۆرە پاشاگەردانی و چاولێکەری لە مێژوونووسانی نەیار دەکەن، کە هەمیشە لە ڕەسەنایەتی سەرهەڵدان و خەباتی سەربەخۆی گەلەکەمان حاشا دەکەن و بۆ ئەوەی بیری خەڵکی تری جیهان بەنیسبەت کورد بشێوێنن، ئەوان بەدەستکردی بێگانە دەناسێنن.

دوکتور قاسملوش مخابن لە کتێبەکەی «کوردستان»دا هەرچەندە دانی بەوە داناوە، کە لاوانی کورد سەرلەنوێ حیزبی دێموکراتیان ژیاندەوە، بەڵام بەراشکاوی نانووسێ ئەو لاوانە کێ بوون و لەو ڕێبازەدا چیان بەسەرهاتووە، لە کاتێکدا بە دروستی ئاگاداری هەموو ڕەوتێک بووە و بەمجۆرە لەنرخ و بایی کتێبەکەی کەم کردۆتەوە.

بەرپرسانی دامەزرێنەری سەرلەنوێی حیزب لە ساڵی ١٣٢٦-١٩٤٧دا کە بنەمای حیزبیان دامەزراندووە لە باری شێوەکاری خەبات نهێنیدا کەمایەسیان هەبوو. ئەوان لەباری سیاسی، تیئوریو خەباتی زانستیانەش نیازیان بە بارمەتی هەبوو. کە دەبا هەرچۆنێک بێ، ئەو بۆشاییە پڕکەنەوە. لەم روانگەوە، کە چەند حیزبی هاودرووشم لە وڵاتێکدا پێویستە بۆ پتەوکردنی ریزی خەباتیان یەک بگرنو یارمەتی یەکتر بکەن. بەرپرسانی حیزبی دیموکرات لە دۆخێکی گونجاو کەڵکیان وەرگرتو لە حیزبو کەسانی زاناتر لە خۆیان فێرەکاری هەڵسوڕاندنی حیزبو سیاسەت بوونو بۆ ماوەی دوازدە ساڵ بە لێوەشاوەیی توانیان حیزب بەڕێوە بەرنو نەهێڵن شونارو تێکدەری دوژمن خۆبخزێنێتە نێو ریزی خەباتەوەو تەنانەت بەرپرسانی حیزب توانیان بۆ ئەوەی ئاگاداری هەڵسوکەوتی «ساواک» بن، ژیرانە کادیری لێهاتووی خۆیان «ئەسعەد خدایاری» بخزێنێتە نێو جەرگی ساواکەوە، بەڵام بە داخەوە هەڵەشە کاریو پێشێلکردنی پرنسیپەکانی حیزبی لە لایەن بەرپرسی کانیو کیانی ئوپۆرتونیستی هارکاری لاوەکی نەک هەربوو بەهۆی لەنێوچوونی «ئەسعەد» بەڵکو لە ساڵی ١٣٣٨-١٩٥٩ حیزب زەبری سەختی بینیو زۆربەی کادیرو ئەندامانی لێهاتووی گیرانو زیندانی کرانو بەشێکیش پەڕیوەی باشووری کوردستان یانی کوردستانی بندەستی عێراق بوون.

راکردووەکان لەو ماوەیەدا کە لە «بەغدا» دەژیان تەپرژانە سەر ئەوە کە سەرپەرەستی کۆمیتەو شانەکانی حیزب بەئەستۆ بگرن، کە یەگیرانی بەرپرسانو کادیرەکان بێسەرپەرەست مابوونەوە. بەمجۆرە بنەمای حیزب هێندێ هێندێ هەڵوەشاوەو ئەندامانی بڵاوەیان کرد. بەو چەشنە گۆرەپانی خەباتی سیاسی کوردستانی بندەستی ئێران بۆ ماوەی بیست ساڵان وەک گۆڕستانێکی بێدەنگ مایەوەو هیچ چەشنە چالاکیو بزاڤێکی سیاسی تێدا نەبیندرا. هەربۆیەش کاتێک راکردووەکان لە شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧-١٩٧٩دا لە بەغدا گەڕانەوە، کەوتنە سەر هەواری خاڵی.

بە گەڕانەوەی راکردووەکان چاوەڕوان دەکرا لە بارودۆخ کەڵک وەربگیرێو سەرلەنوێ بنەمای حیزبی دیموکرات بەشێوەی نهێنیو شێوازێکی لەبار دامەزرێنەوە، بەڵام بەداخەوە بەرپرسی سەرەکیو دەورووبەرەکەی خەمیان لێنەخواردو بواریشیان بە کەسانی لێزانتر لە خۆیان نەدا کە ئەو ئەرکە بەملەوە گرن. ئەوان خۆیان خەریکی سازدانی دەستەو گرووپی چەکدار کرد. تازە ئەویش بەشێوەی عەشیرەتیو بەدوور لە زانست.

ئەزموونی رابردووی سەرهەڵدانەکانی کورد سەلماندوویەتی کە بەبێ هەبوونی حیزبێکی وریای نهێنیو تەیار بە تیئوری زانستیانەی خەبات، هیچ بزاڤو راپەڕینێک دوا رۆژی باشی نابێو زۆر بە ئاسانی سەرکردەکانی بەهۆی ناشارەزاییو ساویلکە بوونیان دەستەمۆی

داگیرکەران دەبن‌و دوژمنان لە راپەڕینەکە کەلک وەردەگرن‌و ئاکامی ئەوکارەش چارەڕەشی خەڵک‌و شەرمەزاری سەرۆکایەتی راپەڕینەکانیان بەدوواوە دەبێ.

جیهان ئەمڕۆ گۆرانکاری بەرچاوی بەسەردا هاتووە. وڵاتانی ئورووپی بۆ ئاسایش‌و بەرژەوەندی خەڵکەکانیان خەریکن بەرەو یەکگرتن دەچن، سنوورەکانیان هەڵدەگرن، پەرلەمانی هاوبەش دادەمەزرێنن‌و بەرەو پێکهێنانی دەوڵەتی هاوبەش‌و چاپی پارەی هاوبەش دەچن، بیری ئانتگراسیون‌و هەڵگرتنی سنووری نێوانیان باوەری رۆژە‌و خۆ بەستنەوەیان بەبیری نەتەوەیی‌و هێشتنەوەی سنوورەکان نەشێوەی کۆن بە زیان دەزانن.

نەتەوەکانی رۆژهەڵاتی نێوەراست، لە پلەی یەکەمدا نەتەوەکانی دانیشتووی ئێران، عێراق، تورکیەو سوریە دەبێ ئەم راستیە بسەلمێنن، کە لە باروودۆخێکی ئاسک‌و دژواری ژیانداو نەتەوەی کورد پتر لەوان کۆسپی لەسەر رێیە. لەبەر ئەوە پێویستە لە گۆرانکاریەکانی جیهان ئەزموون وەرگرن. رێکخراوەکانی کورد دەبێ بە لەبەرچاو گرتنی باری ژئوپولتیکی نیشتمان بە دروشمی نوێ بەرەوپیری خەبات‌و چارەسەر کردنی کێشەی کورد بچن. تاقیکەوتنەوەی هێزەکان‌و کەسایەتیە سیاسیە بە ئەزموونەکان لە بواری ئەمڕۆی جیهاندا زیان بە بزووتنەوەی کورد دەگەیەنێ.

کورد ئەمڕۆ پێویستی بەدامەزراندنی کۆنگرەیەکی نیشتمانی یەکگرتووە هەیە، کە ئەو کۆنگرەیە بتوانێ بە لێوەشاوەیی رێبەرایەتی‌و نوێنەرایەتی نەتەوەکەمان بکات. پاش ئەوەی کۆنگرە پێکهات، بەرپرسانی دەبێ بۆ تەیار کردنی گەل هەوڵ بدەن‌و لە جیهانی یەکدەستی ئەمڕۆدا بە هەموو هێزەوە بە رێگەی سیاسی‌و دیپلۆماتی بۆ چارەسەرکردنی کێشەی کورد خەبات بکەن. تاقیکردنەوەکانی پێشووی کورد پێشانیان داوە، کورد ناتوانێ بە رێگای شەری چەکدارانە بەسەر جبەخانەکانی دوژمندا زاڵ بێ. کۆنگرەی نیشتمانی کوردو رێکخراوە سیاسیەکانی کوردستان دەبێ هێزە پێشکەوتووخوازەکانی فارس، تورک‌و عەرەب لەخۆ نزیک بکەنەوەو هەوڵ بدن بەرەیەکی هاوبەشی خەباتیان لەگەڵ دامەزرێنن. رێگەی چارەسەرکردنی کێشەی نێوان وڵاتانی ئێران، عێراق، تورکیەو سوریە دان هێنان بەمافی چارەنووسی نەتەوەی کوردو کەمە نەتەوەکانی‌ترو کۆبوونەوەی ئەو نەتەوانە لە فیدراسیۆنێکی دیموکراتی بە مافی یەرامبەرە، کە هەرکام لەوانە بەشێک بن لەو فیدراسیۆنەدا. ئەم قەوارە سیاسییە دەتوانێ ئاشتی‌و دۆستایەتی لەو هەرێمەیەدا پێکبێنێ‌و دووبەرەکی‌و شەڕ‌و شووڕو ئاکۆکی بۆ هەمیشە گۆڕ بکات.

هەروەکو لەسەرەوە ئاماژەم کردوە مەبەستم لە نووسینی «ئاڵەکۆک» رووناکی خستنە سەر ئەو تاریکیانەیە کە چاوچنۆک‌و ئیرەیی‌کاران سەبەبکارن. دەقی «ئاڵەکۆک» تەنیا رەوتی سیاسی ژیانی خۆمەو بۆ ئەوەی سەری خەڵک بە خۆهەڵدانەوە نەهێشێنم، بەسەرهاتی

کەسایەتیم نەنووسیبوو، ئەگینا دەمتوانی بە رەشکردنەوەی کاغەز دوو هێندی «ئاڵەکۆک» بنووسم.

چونکە لە قۆناغی خەباتی سیاسیمدا بەهۆی دژواری رەوتی خەباتو زۆرداریو زەختی دیکتاتوریەت نەمتوانیوەو بۆم نەگونجاوە یادداشتی رۆژانەی هەڵسوکەوتی سیاسیم بنووسمو هەروەها نەمتوانیوە بەڵگەو دکومێنتی پێویست بۆ ئەو رۆژە رابگرم، بۆ نووسینی «ئاڵەکۆک» لە بیرو زێنی خۆم کەڵکم وەرگرتووەو تەنانەت مێژووی زۆربەی رووداوەکانم لەبیر نەمابوو. بۆ ئەوەی کە ئەو کەمایەسییە چارەسەر بکەم، هانام بۆ کاک «حامیدی گەوهەری» برد، کە یارمەتیم بکات. ناوبراو بەدڵێکی ئاواڵە پێشوازی لێکردمو بە خوێندنەوەی سەرچاوەی جیاوازو کۆڵینەوەی کەلێنو قوژبن، بەشە جیاوازەکانی «ئاڵەکۆک»ی ئەتیار کردو بە مێژووی دروست «ئاڵەکۆک»ی بۆ پەرداخ کردم، کە جێگەی سوپاسی فراوانە.

پاش ئامادە بوونی «ئاڵەکۆک» بۆ چاپ، دەست تەنگ بوونی ماڵی کۆسپی سەر رێگە بوو، کە ئەویش بە یارمەتی کاک «فەرەیدوونی فازڵزادە» چارەسەر کرا، کە هیوادارم «ئاڵەکۆک» تۆڵەی بکاتەوەو سوپاسی یارمەتییەکەی دەکەم. سوپاس لە کاک دوکتور «رەزا فەرۆخ» (ئاسۆ) دەکەم بۆ پێشنیارداتی یارمەتی ماڵی بۆ چاپی «ئاڵەکۆک». هەروەها سوپاسی هەڤاڵان «فەرهاد سارایی»، «مەحموود جەواری نەسەب»، «فەرەیدوونی میتران»، «نەوید موعینی»، «یوسفی وەفایی» (کەمال)، «برایمی فەرشی»، «حەسەنی ماوارانی»و دوکتور «جەمشیدی حەیدەری» دەکەم، کە بەشێک بە پێشکەش کردنی زانیاریو هێندێکیش بە هێنانو بردنی من بۆ شوێنی جیاواز، هەڵیان بۆ رەخساندم کەموکوڕییەکانی «ئاڵەکۆک» چارەسەر بکەم.

لە ئاخردا بەپێویستی دەزانم سوپاسی هەموو ئەو کەسانە بکەم کە لە رۆژانی دەربەدەریمدا یارمەتیان پێکردووم. ئەمکداری «یونس»ی برام جگە لە ساڵانی زیندانی بووندا، کە زۆر منداڵی بۆ حاواندوومەتەوەو پێی گەیاندوون، هەمیشەش ئامۆژگاری کردووم، کە بۆ روونکردنەوەی ناحەزکارییەکانی تیرەپیکاران لە نووسینی بیرەوەری خۆمدا نەبیویرمو ئەوە بەنووسینی «ئاڵەکۆک» ئەرکی خۆم بەجێ گەیاند.

لە کۆتاییدا پێویستە بەخوێنەرانی بەرێز رابگەیەنم کە کتێبی «ئاڵەکۆک» تەنیا ژیاننامەی سیاسی منە، کە بڵاو دەبێتەوەو جیا لەو ئەگەر نووسراوەیەکی تر بەناوی من بڵاو بکرێتەوە، جێگەی متمانە نییە.

نووسەر

سەرەتای ژیانم

سالی ۱۳۰۳-۱۹۲٤، لە بنەماڵەیەکی سامانداری شاری مەهاباد چاوم بە ژین پشکوتوە. ماڵباتی ئێمە لە چوار برا پێکهاتبوو. بابم بەناوی قادر براگەورە بوو. شێوازی باب سالاری تا رادەیەک لە ماڵی ئێمەدا هەرمابوو. ماڵەکەمان دوو حەوشەی هەبوو. حەوشەی دەرەوەو هی ژورەوە. حەوشەی ژورەوە بریتی بوو لە پێنج هۆدە، کە هەرکام لە براکان لەگەڵ ژن و منداڵەکانیان لە هۆدەیەکدا دەژیان. لە حەوشەی دەرەوە ژورێک تەرخان کرابوو بۆ پیاوان، کە پێیاندەگوت «دیوی پیاوان». ئەوان دوای کاری رۆژانە لەو ژورە کۆ دەبوونەوەو شیویان لێدەخواردو رایاندەبواردو ئاخری شەویش هەرکام دەچوونەوە هۆدەی تایبەتی خۆیان. هەروەها، لە دالانی نێوان دوو حەوشەکەشدا هۆدەیەک بۆ ژن‌و منداڵ‌و کارگەری ماڵی تەرخان کرابوو، کە «دیوی‌بەردەستانی» پێدەگوترا.

بابم خەرجی ماڵ‌و کرینی بەرگی ژن، منداڵ‌و کارکەرەکانی بەئەستۆ بوو، و براکان خۆیان دەورکارانە وەرنەدەداو تەنانەت ئەوانیش پووڵی گیرفانیان لە بابم وەردەگرت. خۆراک‌و چێشت بەتێکرایی دروست دەکراو ویکراش دەخورا. سەرپەرەشتی نێو ماڵمان لەسەر شانی «پوور خاتوون» بوو، ناوبراو خوشکی دەرویش «کەریم» کارمەندی ئیدارەی سجیل‌و پووری «حوسێنی زێرینگەران» بوو. پوور خاتوون لە تەمەنی ۱۱-۱۲ ساڵیەوە، لە دەورەی خاڵە برایمی باپیرم لەگەڵ بنەماڵەی ئێمە ژیابوو،و تەمەنی پڕ کردبۆوەو پیر ببوو. لەبەر ئەوە، بابم‌و گشت خاوو خێزان پێمان دەگوت «پوور خاتوون». پوور خاتوون کلیلداری ماڵمان بوو،و کەس دەستی وەبەر دەست نەدەهێناو چێشت‌و خۆراک بە فەرمانی ئەو ساز دەکرا. وجوودی ناوبراو لە ماڵی ئێمەدا نەیدەهێشت ئاژاوە بکەوێتە نێو ژنی براکان. ژنەکان یەبەکەوە تەبا بوون‌و کەس خۆی لەویتر بەزیاد نەدەزانی.

بە گوێرەی داب‌و نەریتی زاڵ بە سەر کۆمەڵگادا، بنەماڵەی ئەو چین‌و توێژانەی کۆمەڵ بۆخۆیان نەدەچوون پێداویستی‌یەکانی رۆژانەیان لە بازار بکڕن‌و بۆ ئەم مەبەستە پیاوێکیان رادەگرت. «کاکە مین» یەکێک لەو کارگێرانەی ماڵمان بوو، ناوبراو ئینسانێکی وێچوو،

ڕەنگ پیاو، داوێن پاک، بە بەقاو ناحەز بکەی دڵسۆز بوو. کاکە مین کوڕی «ئەحمەدی زێنەب»ی بوو، و بەخزمایەتی دەگەیشتەوە بنەماڵەی دایکم‌و ماڵیان لە گەڕەکی خۆمان یانی لە گەڕەکی «هەرمەنیان» بوو.

کاکە مین لە دەورەی هەوەڵی سەربازیدا، بردرا بۆ «ئیجباری». کاتێ «ڕەزا شای پەهلەوی» خۆی بەسەر ئێراندا سەپاندو سەقامگیر بوو، بۆ پاراستنی دەسەڵاتی لیبرا ئەرتەشێکی مۆدێرن‌و رێکوپێک لە مرۆڤی لاوی تەمەن هەژدە ساڵ دامەزرێنێ، ئەوسا لە «سابلاغ» (مەهاباد)و مەڵبەندی موکریان بە سەربازی‌یان دەگوت «ئیجباری»، کە مانای بەبێکار گرتنی دەدا. شایەرەکانی سەردەم گەلێکیان قام‌و گۆرانی بەسەر ئیجباریدا هەڵگوتووە. سەربازگیری لە کوردستاندا یەکدابەدوو دەسپێتەکراو دەسەڵاتداریەتی «پەهلەوی» نەیتوانی وەک شوێنەکانی‌تری ئێران کوردان بە سەرباز بگرێ‌و دوای زاڵ بوونی بەسەر ئەم پرۆژەیدا لە شوێنە جیاوازەکانی‌تری ئێران، ئینجا لە کوردستان وەخۆ کەوت.

ئەو کات، مەهاباد قشڵەی سەربازی نەبوو، ئیجباریەکانیان لە مزگەوتی «عەباس ئاغا» کۆ دەکردەوە، بەژنیان دەپێوان‌و لە قەپانیان دەدان‌و بەمجۆرە شوێنی سەربازیان لە بەشەکانی «پیادە»و «سوارە» بۆ دیاری دەکردن. یەکەمجار کە ئیجباری لە مەهاباد دەستی پێکرد، خەڵک فرە بە پەرۆش‌و نیگەران بوون. لایان وابوو رۆڵەکانیان کە چوون بۆ سەربازی ئیتر ناگەڕێنەوە. جا بۆیە رۆژانە لەبەر دەرگای مزگەوت حەشرێک بوو کەس نەیبینیێ. لەو هەنگامەیەدا گابۆری دایک‌و خوشکان دەگەیشتە ئاسمان. هەرکە سەربازە هەڵبژێردراوەکانیان بە سواری «لۆری» رەوانەی ورمێ دەکرد، گریان و لە خۆدان دەگەیشتە ئەو پەڕی خۆی، بەڵام بە تێپەڕ بوونی زەمان بەرە بەرە خەڵک راهات.

کاکە مین دەورەی سەربازی خۆی لە مەڵبەندی «سێ سنوور» تێپەر کردبوو، لەو جێیە، زۆر جاران چاوی بە پۆلیسی کوردی گەرمێن واتە کوردستانی عێراق کەوتبوو. پۆلیسە کوردەکان کە دیتبوویان خاڵەمین کوردەو هەستی کوردایەتی تێدا بەهێزە، متمانەیان پێکردبوو، و گەلێک جاران دۆخی وڵاتی خۆیان بۆ گێڕابووەو گوتبوویان منداڵەکانیان لە قوتابخانەی سەرەتایی دەرسی کوردی دەخوێنن‌و زۆربەی پولیس‌و ژاندارمەکانی کوردستان لەخۆیانن. ئەوان جارجارەش گۆڤارو رۆژنامەی کوردیان بۆ کاکەمین خوێندبۆوە، کاکە مین خوێندەواری نەبوو، بەڵام بەبیستنی نێوەرۆکی ئەو رۆژنامەو گۆڤارانەو بیستنی چۆنیەتی راپەرین‌و بزووتنەوەکانی چەکدارانەی رابردووی کورد لە زمانی پۆلیسە کوردەکان دەگەشایەوەو هەستی کوردایەتی تێدا پەروەردە دەبوو. ئەوان باسی بزووتنەوەکانی شێخ «سەلامی بارزانی»، شێخ «مەحموودی حەفید»، شێخ «سەعیدی پیران»، شێخ «ڕەزای

دەرسیم»و شێخ «عەبدولقادر»، دوکتور «فواد»و «ئیحسان نوری پاشا»یان بۆ کردبوو،و بەمجورە خاڵەمین ببوو بە لایەنگری رژێمی مەلیک «فەیسەل»و رژێمی ئێرانی خۆش نەدەویست. ئەو دەیگوت: دەوڵەتی پاشایەتی ئێران بواری بە ئێمەی کورد نەداوە وەک کوردی کەرمێن خاوەنی رۆژنامە بە زمانی خۆمان بین‌و پۆلیس‌و ژاندارمەی کوردمان هەبێ، شەوانە کە زۆری پیاوان چۆل دەبوو،و هەرکام لە پیارەکان دەچوونەوە هۆدەی تایبەت بەخۆیان، من هێندێک پتر لە لای کاکەمین دەمامەوە، ئەو چای تازەی دەم دەکردەوەو باسی ئەو رووداوانەی بۆ دەکردم کە خۆی بیستبووتی‌و منیش زۆر باش گوێم بۆ رادەگرت.

شەوێک لە شەوان کە دیوی پیاوان چۆل بوو، کاکە مین باسی سەرهەڵدانەکەی «حەمە هەتیو» هەڵدەسورا، کە من تا ئەو شەوە نەمبیستبوو. ناوبراو گوتی حەمە هەتیو پیاوێکی نەخوێندەواری چەرچی سابلاخی بووە، کە لە گەڕەکی هەرمەنیان لە رووبەرووی ماڵی «عەبدوللای ئیسحاقی» ژیاوەو ژنێک‌و چەند منداڵی هەبووە. لە شەری یەکەمی جیهانیدا کە هەرێمی موکریان‌و بە تایبەتی شاری سابلاخ ببوە گۆرەپانی شەری نێوان دەوڵەتەکانی روسیەو عوسمانی، شاری مەهاباد زۆرجاران ئەو دەست‌و ئەم دەستی کردوە، جارێک عوسمانیەکان ئەو شارەیان داگیر کردوەو جارێکیش روسەکان. دەوڵەتی ئێران هیچ دەسەڵاتی بەسەر ئەو شارەوە نەبووە. لەو بارو دۆخەدا، ژمارە کوردێکی سابلاخی لەژێر کارتێکردنی ئەفسەرەکانی روسی لایەنگری حیزبی سوسیال دیموکراتی روسیە، خۆیان بە «بلشویک» زانیوەو لە شارو گوندەکاندا بۆ ئامانجی خۆیان هەڵسوڕاون.

دوای کۆتایی شەر کە دەوڵەتی ئێران مەهابادی داگیر کردۆتەوە، بەبیانووی کۆکردنەوەی چەک‌وچۆڵ لە دەست خەڵک، بەڵام بۆ داسەپاندنی دەسەڵات بەگژ حەمە هەتیوو هەڤاڵانی داهاتووە. بۆ ماوەی چەند رۆژان، شەڕێکی قورس‌و نابەرامبەر لەنێوان چەکدارەکانی حکومەتی ئێران‌و لایەنگرانی «حەمەهەتیو» لە شار هەڵگیرساوە. لەو شەڕەدا، زۆربەی لایەنگراتی حەمەهەتیو و ژمارە سەربازێکی زۆری حکومەتی کوژراون. سەرئەنجام حەمە هەتیو تاقە کەوتۆتەوەو لە پشت سەربازخانەی مەهاباد کە ئێستا ئیدارەی دووخانیاتە، لە گەمارۆ کەوتوەو پاش شەڕێکی پاڵەوانانە لەبەر دەرگای ماڵی «میرزا غەفووری گەورە» (قادری) کوژراوە.

لەشەری یەکەمی جیهانیدا، کە شەری نێوان روسیەی تەزارو دەوڵەتی عوسمانی تەشەنەی کردبووە نێو شاری مەهاباد‌و هەرکام لەو دوو دەوڵەتانە بەشێکی «مەهاباد»یان بەدەستەوە بوو، کاربەدەستانی روس بەخەڵکیان راگەیاندبوو کە بێلایەن بمێننەوەو کەل‌و پەلی خۆیان بەهەر دوو لای شەر بفرۆشن‌و خۆ لەشەری نێوان روس‌و عوسمانی وەرنەدەن.

بەلام میرزا «فەتاحی قازی» لە شاری مەهابادو «قەرەنی ئاغای مامەش» لە لادێ لەسەر فتوای «حاجی باباشێخ» کە شەڕی نێوان روس و دەوڵەتی موسوڵمانی عوسمانی بە شەڕی نێوان کافرو ئیسلام زانیبوو، و گوتبووی کوردی موسوڵمان پێویستە پشتی «ئیسلامی» عوسمانی بگرن، خۆیان و خەڵکەکەیان دەشەڕ وەردا. کوردە موسوڵمانەکان لەو شەڕەدا ژمارە سەربازێکی زۆری روسیان کوشت. تەوان تەرمی کوژراوەکانیان لە دۆڵی «تەلی زەمانی»یان لە پاڵ کێوی «خەزایی» کۆ کردبۆوەو سەرەتی کوژراوەکانیان بڕیبوون و نابوویانە نێو زاریان و تەتکیان کردبوون، چونکە کوردی موسوڵمان لەو جێیە دژی روسەکان «خەزایان» کردبوو، ئەو چیایە ناوی «خەزایی» بەخۆوە گوت و ئێستاش بەو ناوە دەناسرێ.

جاری دووەم کە روسەکان شاری مەهابادیان گرتەوەو ئەو جنایەتەیان بەچاو دیت، خەڵکێکی زۆریان کوشت و تەنانەت لە کوشتنی ژن و منداڵیش چاویان نەپۆشی. لەولاشەوە چونکە «شێخ بابای غەوساوا»یە دژی فتوای «حاجی بابا شێخ» راپگەیاند بوو «حاجی بابا شێخ» بەهەڵە چووەو شەڕی نێوان رووس و عوسمانی شەڕی نێوان کافرو موسوڵمان نیەو شەڕی دەسەلات و زۆرداری یەو فتوای خەزای روسان بڕیارێکی نادروستە، دواجار کە تورکەکانی عوسمانی شاریان گرتەوە، «شێخ بابا»یان گرت و بە تاوانی دانی فتوا لە گوندی «غەوساوا» لە سێدارەیاندا.

کاکە مین باسی «چەتە»کانی سەردەمی پاشایەتی رەزا شای بۆ دەکردم و دەیگوت «چەتە»کان پیاو خراپ نەبوون، واتە دزی و رێگرییان تەدەکرد و لە حکومەت و ژاندارم عاسی بوون. لە سەردەمی دەسەلاتداریەتی رەزاشادا ژاندارم خەڵکی گوندەکانی کوردستانی هەراسان کردبوو. تەشقەڵەیان پێدەکردن و بیانوویان پێدەگرتن و دایاندەپڵوسین. بەرتیلیان لێدەستاندن و لە ژیان جارزیان کردبوون. لەبەر ئەوە لەنێو گوندەکاندا مرۆڤی ئاوا هەڵدەکەوت کە دەست لە ژیان بەرداو لەقینی ژاندارم وەچیا کەوێ و ببێ بە چەتە. ئەوان رێیان بە ژاندارمە دەگرت و دەیانکوشتن و چەکیان دەکردن و جاروبارەش ئەسپ و وڵاخی سەرۆک عەشیرەتە دەوڵەتخوازەکانیان دەبرد. هەر ئەو چەتانەش بوون کە داکۆکییان لە گوندییەکان دەکردو دەستی فەقیرو هەژارو ژنی هەتیوباری گوندەکانیان دەگرت و یارمەتیان پێدەکردن، خەڵکی لادێ چاو و گوێیان بوون و هاتووچۆ و کردەوەی ژاندارم و ئاغا ملهوڕەکانیان پێرادەگەیاندن و یارمەتییان دەدان. جل و لیباسیان بۆ دەشوشتن و قەند و چای خۆیان لە زاری منداڵەکانیان دەگێڕاوە و بۆ چەتەکانیان دەبرد. کاکە مین مێشکی پڕ بوو لەو زیانیاریانەو هەمیشە لێی دەکۆڵینەوە تا پتر سەریان لێدەرهێنێ. ئەو رۆژانە هەر گوێی بە رادیۆوە بوو. هەرچەندە ئەو کات خەڵک کەمتر رادیۆی هەبوو، بەلام ئێمە رادیۆیەکی

Blupunktی باتریداری ئاڵمانی‌مان هەبوو، کە کاکەمین قەت لێی جیا نەدەبۆوەو هەموو هەواڵەکانی دەگرت.

ئەو هەروەها لەمەڕ قاچاخچی‌یەکانی سەردەمی ڕەزا شا-ش دەدواو دەیگوت وابیر نەکەیتەوە قاچاخچی ئەو سەردەمی شار مرۆڤی خوێڕیو تریاکو هەشیش فرۆش بوون. ئەوان کەسانێک بوون بۆ ئەوەی گومرگ بە دەوڵەتی ئێران نەدەن و شتومەک بە هەرزان لە گەرمێن بێنن، بەنهێنی‌سەفەریان دەکردو دۆڵو چیاکانی کوردستانیان دەبڕیو زۆرجاریش تووشی مەترسی دەبوون. ئەوان بەگشتی کوتاڵ، پەڕە سیغار، عەتر، سابوون، چایی‌و شتی لەو بابەتەیان دەهێناو خەڵکێکی زۆر لە شارو گوندەکان بەهۆی ماملە لەگەڵ ئەوان ژیانی خۆیان دابین دەکرد. ئەوان بە کۆمەڵو پرچەک هاتووچۆی گەرمێنیان دەکردو جارجارەش دەگەڵ ژاندارمە پێکهەڵدەپڕژان‌و بەکوشتنی ژاندارمەیەک دەبوونە نوقڵی مەجلیسان‌و خەڵکی شارو دێیان شادو دڵخۆش دەکرد. ئەو قاچاخچی‌یانە مرۆڤی بەهەستو کورد دۆستو نیشتمان پەروەریان تێدابوو کە لە گەرمێنەوە گۆڤارو ڕۆژنامەی کوردیان لەگەڵ خۆیان دەهێناو دەیانگەیاندە دەست دۆستو هەڤالانی ڕووناکبیریان. لەبەر ئەمە لای خەڵک بەحورمەت بوون‌و ڕێزیان لێدەگیرا. کاکەمین هێندێکجار بەهەڵکەوت گۆڤاری گەلاوێژی بۆ پەیدا دەکردم‌و دەیگوت وەیخوێنەو کوردی فێربە. منیش خۆم تێدا شل دەکرد تا سەرئەنجام فێری خوێندنەوەو نووسینی کوردی بووم.

ئەوسا جموجۆڵی سیاسی بواری نەبوو، هەرچەشنە بزاڤێکی سیاسی لە ئێران‌و بەتایبەتی لە کوردستان‌دا بەتوندی سەرکوت دەکرا. لەو هەل‌ومەرجەدا ژمارەیەک ڕووناکبیری مەهاباد بۆ ئەوەی پۆلیس هەستیان پێ‌نەکا دەستەیان ساز کردبوو،و هەر شەوەی لەماڵێک کۆ دەبوونەوەو «جۆرابێن»یان دەکرد، شەوچەلەیان دەخواردو گوێیان دەدایە قەوانی سەید «عەلی‌ئەسغەر»و باسی کوردایەتیان دەکرد. لەنێو ئەو گروپو دەستانەی شەوانەدا ژمارەیەک ڕووناکبیری چالاکو بەکردەوە، دامەزراندنی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد»یان هێناوەتە بەرباس. ئەوان شەوێک لە شەوانی ڕەمەزانی ۱۳۱۷-۱۹۳۸ باسی دامەزراندنی «کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد»یان کردوە. کاکەمین دەیگوت ئەو دیاردەیەی لە زمانی هەڤاڵێکی هاوکەرکی بەناوی «ڕەحمان» بیستبوو. ئەو بەراشکاوی نەیدەگوت ڕەحمان کێیە، بەڵام لە تۆپیی قسەکانیدا کە لە ناوی تێکۆشەران دەدوا دەرکەوت کە ڕەحمان کێیە.

شەوانگایەکی درەنگ کە دیوی پیاوان چۆڵ بوو، کاکەمین بە دابی شەوانی پێشوو چای تازەی دەم کردەوەو بە شێنەیی پاڵی بەنوێنەکانی پاڵپشتی دایەوەو سیغارێکی پێکردو

مژێکی قووڵی جگەرسۆزی لێدا. ئینجا دوو چای تێکردو یەکی لەپێش من داناو بۆ ئەوەی چایەکەی خۆی زۆر سارد نەبێتەوە نالبەکیەکەی لەسەر داناو هەستی راگرت، کە دڵنیا بێ کەس گوێبیس نییە. پاشان خۆی قیت کردەوەو دەستی لە باخەڵی ناو لەسەرەخۆ کوتە کاغەزێکی چرووکی چرنشاوی دوو لەتی دەرهێناو بە هێمنیو بە دەنگێکی نزم گوتی: وەیخوێنە! ئەوە هەمان بەیاننامەیە کە خەڵک باسیان لێدەکردو بەدیواری مزگەوت‌و بازارەکانی شاریان لکاندبوو.

هەرچۆنێک بوو دەقی بەیاننامە -دەست نووس- کەم خوێندەوە. لەودا داوا لە جەماوەری کورد کرابوو، کە بە هانای ئەو لاوانەوە بچن کە بۆ کوردستانێکی سەربەخۆ خەبات دەکەن. کاکە مین دەیگوت: پۆلیس بە تاوانی ئەو بڵاو کراوەیە کەنجێکی بەناوی «حاجی خوسرەوی» گرتووەو چەند کەسیشی لەو پێوەندیەدا بۆ هەرێمی ژووروروی ئێران یانی «شیراز» و «کرمان» دوور خستۆتەوە، ئەوانەی کە من شارەزایانم «حوسێنی زێرینگەران» و «محەممەدی راتبی» (حەمەدی مەولوەدی)ن کە دوورخراونەتەوە. ئەو لە درێژەی گوتنەکەیدا رایگەیاند دەنگۆ دەشار کەوتبوو کە «حاجی»یان شکەنجە کردوەو تەنانەت دەیانگوت لوتیان بڕیوە، بەڵام هیچی نەدرکاندوە. شەوێکی‌تر، کاکە مین سەری باسەکەی کردەوەو گوتی:

- دەڵێن لە رەوتی ئەو گفتوگۆیانەدا کە هەڤاڵان بۆ دامەزراندنی رێکخراوێکی سیاسی کردویانە، ژمارەیەک گەنجی خورت، بەڵام کەم ئەزموون رایان وابووە کە بەر لە دامەزراندنی ئەو رێکخراوەیە بۆ راکێشانی سەرنجی جەماوەر بۆ لای ژ-ک‌و پشتگیری کردنیان لەو، بانگەوازێک بەنهێنی بڵاو بکرێتەوە، بەڵام زۆربەی هەڤاڵان لەگەڵ ئەو بیرە نەکەوتوون‌و ئەو هەنگاوەیان بە کردەوەیەکی بەناوەخت زانیوە. کەچی ئەو چەند کەسە بەبێ ئیزنی لایەنەکەی‌تر بۆخۆیان ئەو کارەیان ئەنجام داوەو بوون بەهۆی وشیار کردنەوەی پۆلیس‌و گیرانی هەڤاڵانیان. لەنێو ئەو بەشەدا ناوی «عەزیزی زەند»ی (عەزیز ئالمانی)و «عەبدولڕەحمانی زەبیحی» لەسەر زاران بوو.

کاکەمین بەگوێرەی گوتنی دۆستانی، ناوی گروپێکی دەبرد کە لە دەستەی شەوانەدا بەشدار بوون، بەڵام پاشان بۆم دەرکەوت، کە ئەو بۆ خۆیشی یەکێک لەو کەسانە بووە، کە لە گروپی ئەو هاورێیانەدا بەشداریکردوە. ناوبراو، ناوی ئەو کەسایەتی‌یانەی بەمجۆرە ریز دەکرد:

قاسمی قادری ماموستای قوتابخانە، سەعیدی یوسفی کارمەند، محەممەد ئەمینی خانی کارمەند، محەممەدی ئەسحابی ماموستای قوتابخانە، عەلی مەحموودی ماموستای

قوتابخانە، رەحیمی لەشکری کارمەند، رەحمانی کەبانی دووکاندار، قادری مودەریسی کارمەند، رەحمانی سەدیقی رووناکبیر، رەحمانی زەبیحی گەنج، حاجی خوسرەوی گەنج، محەمەدی راتبی (حەمەدی مەولودی)، حوسێنی فروهەر (حوسێنی زێرینگەران)، محەمەد رەسوولی وەتەمیشی ناسراو بە(سەرسوور)، عەبدولی کەرباسی، محەمەدی قاسمی (مەلەک) بەرگ درو، رەحمانی ئیمامی کارمەند، محەمەدی نانەوازادە رووناکبیر، محەمەدی بابانزادە رووناکبیر، نەجمەدینی تەوحیدی کارمەند، محەمەدی علمی کارمەند، محەمەدی یاهو کارمەند، رەحمانی عەلەوی خوێندکار، عەزیزی زەندی (عەزیز ئالشالی) رووناکبیر، مەلای عەبدوللای داودی (مەلای حەجوکی) رووناکبیر، محەمەد ئەمینی شەرەفی دووکاندارو حەبیبی سابوونچی (مێرەکەری). دواجار دەرکەوت ژمارەیەک لەو تێکۆشەرانە لە سالی ١٣١٧-١٩٣٨دا راستەوخۆ دەستیان هەبووە لە دامەزراندنی کۆمەلەی «ژ- ک»داو بۆ منیش دەرکەوت کە کاکە مین ئەندامی ژ- ک بوو.

کاکەمین هەروەها باسی راپەڕینی مەلا «خەلیلی گورەمەر»یی بۆ دەکردم کە لە سالی ١٣٠٧-١٩٢٨ دژی دەولەتی رەزاشا رووی دابوو. رەزاشا لاسای «کەمال ئاتاتورکی» کرد بۆوەو فەرمانیدا بوو هەموو دانیشتوانی ئێران «کوت‌و شەلوار»ی ئورووپی دەبەرکەن‌و کلاوی پەهلەوی بکەنە سەریان. لە لای ئێمە پێیان دەگوتن «تەپلەو دوولینگی پەهلەوی». ئەو کلاوانە، بەچەشنی کلاوەی ئێستای پۆلیسی «فەرانسە» بوون. مەلا خەلیل، کە مەلایەکی بەدەسەلاتی هۆزی مەنگور بوو، نەچووە ژێرباری ئەو فەرمانەو دژی راپەڕی.

ئەرتەشی ئێران هێرشی کردە سەر مەلا خەلیل، بەلام چونکە سەرکەوتنی بەدەست نەهێنا، رەزاشا ناچار بوو مل بۆ ویستی مەلا خەلیل راکێشی‌و خەلکی گوندەکانی کوردستان لە پۆشینی تەپلەو دوو لینگی پەهلەوی رزگار بکات‌و جیرەو موچە بۆ مەلا خەلیل‌و چەند سەرۆک عەشیرەتی مەنگور ببڕێتەوە. سالی ١٣٠٧ی‌هە ئێستاش لە مەهابادو ناوچەی مەنگوڕان بەسالی مەلا خەلیل دەناسرێ‌و هەر منداڵێک لەو سالەدا لە مەهاباد لە دایک بووە، ناوی خەلیل‌یان لەسەر داناوە.

فەرمانی رەزاشا لە شارەکاندا وەک خۆی مابۆوە. حکومەت ئەو کات بۆ وەرگرتنی باج لە فرۆشتنی بەرهەمی گوندییەکان لە چوار سوچی شاری مەهاباد «رادارخانە»ی دانابوو،و باجیان دەستاند. لە هەرکام لەو بنکانەی رادارخانەدا، پاسەوانێکی مەقەست بەدەستیان دانابوو، هەر کەسێک بە پانتۆلی کوردییەوە هاتبایە شار ئەو پاسەوانە نیفەکی پانتۆلەکەی دەبڕی‌و ئەتکی پێدەکرد. لەبەر ئەوە بوو کاتێک ئاغا یاخوە کەسێک لە خەلکی دێیەکان دەهاتە مەهاباد تەپلەو دوو لینگی پەهلەویشی بە پاشکۆی ولاخەکەیەوە هەلدەوەسی‌و لە

قەراخ شار تەپلەی دەکردە سەری و دەولینگیشی دەپێدەکرد. هەرلەو ڕۆژگارەشدابوو کە چارشێوی ژنان لە مۆد کەوت. گێرانەوەی ئەو ڕووداوە مێژووییانە لە لایەن کاکەمینەوە هەستی نەتەوەیی منیان پاراو دەکردو بە دڵ ئاواتەخواز بووم ڕۆژێک بچمە ڕیزی ئەو کەسانەوە کە دڵیان بۆ گەل و نیشتمانیان لێدەدا. ئەوانەو خوێندنەوەی ڕۆژنامەی «رێیا تازە» کە لە لایەن کوردەکانی «ئەرمەنستانی سۆڤیەت»ەوە بە پیتی لاتینی «ڕووسی» دەردەچو منیان هاندا لە تەمەنی هەژدە سالیمەوە پێ بنێمە گۆڕەپانی سیاسەتەوەو لەگەڵ ژمارەیەک لە دۆستانی هاوقوتابیم «سازمانی جەوانانی کورد» لە مەهاباد دامەزرێنم.

دامەزراندنی سازمانی جەوانانی کورد.

لە دووی خەرمانانی سالی ۱۳۲۰-۱۹٤۱، ئەرتەشەکانی یەکگرتووی یەکیەتی سۆڤیەتی پێشوو، ئینگلیس و ئەمریکا دژی دەستدرێژی «ئالمانی نازی» ئێرانیان داگیر کرد. مەبەستی سەرەکی ئەو وڵاتانە لە داگیرکردنی ئێران ئەوە بوو کە ئەمریکا بتوانێ بە ئێراندا چەکوچۆڵ بنێرێ بۆ سۆڤیەت کە «هیتلێر» بەشێک لە خاکەکەی داگیر کردبوو. هەروەها پێش بە پاوانخوازی نازی بگرن کە سیخوڕەکانی لە پەنای ڕژێمی «ڕەزا شا»دا خەریک بوون دژی بەرژەوەندی هێزی هەڤکری جیهانی، ئەرتەش ئێران و عەشایری ژووروی ئێرانیان باردەهێنا، تا بەیارمەتی ئەوانەوە خۆ بگەیەننە «کەنداوی فارس»و نەوتی ئێران بخەنە ژێردەستی خۆیان، کە ترخێکی باڵای ستراتیژی بۆ ئەوان هەبوو. نازییەکان هەروەها دەیانەویست بەدوای داگیرکردنی نەوتی ئێران، خۆ بگەیەننە نەوتی وڵاتە شێخ نشینەکانی «کەنداو»و تەنانەت نەوتی «باکۆ»ش داگیر بکەن و لە پشتەوە زەبر لە سۆڤیەت بوەشێنن کە بەداگیر کردنی ئێران لە لایەن وڵاتانی هاوپەیمانەوە تەواوی ئەو سەناریۆ خەیاڵییانە پووچەڵ کرانەوە.

لەسەردەمی دەسەڵاتدارییەتی ڕەزاشادا، هەرێمی جوغرافیای سیاسی کوردستانی دابڕ دابڕ کرا. بەشێک بوو بە پارێزگای کرماشان و بەشێک بەناوی «کوردستان» ناوەندی سنە مایەوە و «ئیلامی»ش لە بەشەکانی‌تر جیا کرایەوە، بەڵام بەشی کوردنشینی «موکریان» تا دەگاتە داوێنی ئاگری (ئارارات) خرایە پاڵ ئازەربایجانی ڕۆژئاوا و بەناوی پارێزگای ورمێ

کراو ناوی کوردی لەسەر هەڵگیراو تەنانەت ئازەربایجانیشیان بەشکردو بەشی ڕۆژهەلات‌و ڕۆژئاوایان لێدروست کرد. مەبەستی دەولەتی ئێران لە دابەشکردنی نەخشەی جوغرافیای سیاسی کوردەستان بە ڕوونی لە کتێبی «جوغرافیای سیاسی ئێران» نووسینی ژێنراڵ «ڕەزم‌ئارا» و بلاو کراوە بۆ زانکۆی ئەفسەری تاراندا نووسراوە. ڕەزم‌ئارا لەو کتێبەدا لە باسی شوێنە جیاوازەکان دەبێتەوەو دەگاتە سەر کوردستان‌و ئەوەڵ لەسەر کرماشان دەڵێ: «زۆربەی خەڵکی ئەو مەڵبەندە شیعەن‌و هاو مەزهەبی ئێمەن‌و دەکرێ بەچاوی دوست تەماشایان بکەین. ناوبراو لەسەر مەڵبەندی ئیلام-یش هەر بەمجۆرە دەدوێ. دەربارەی مەڵبەندی سنە، کە بە ناوەندی پارێزگای کوردەستان دەژمێردرێ، دەڵێ: «ئەوانە سونین‌و جیاوازیان هەیە لەگەڵ ئێمە، بەلام مەترسی کەمیان لێدەکرێ.» کە دەگاتە مەهابادو مەڵبەندی موکریان دەنووسێ: «لێرە هەستی نەتەوایەتی کورد توندو بەهێزەو ئەفسەران دەبێ بە وریایی چاوەدێری لێبکەن.»

ئەرتەشی ولاتانی یەکگرتوو، بەپێی ئەو دابەشکردنە جوغرافیایە ئێرانیان لەنێو خۆیاندا دابەشکرد. باکووری کوردستان کەوتە دەست سۆڤیەت‌و ئەرتەشی ئینگلیسیش لە باشووری کوردستان نیشتەجێ بوو. لەو بەشانەی کوردستاندا کە ئینگلیسی تێدا جێگیر بوو، هیچ گۆڕانکاریەک ڕووی نەداو حکومەتی ئێران هەروا بەدەسەلات مایەوە. لە بەشەکەی سۆڤیەتیشدا، حکومەتی ئێران نیمچە دەسەلاتێکی بۆ مابۆوە. کاتێک، هێزەکانی هەڤگری دژی «نازیسم» ئێرانیان پەلاماردا وایان بیر دەکردەوە کە لەگەڵ ئەرتەشێکی جەنگاوەری یەکگرتوو ڕووبەڕوو دەبن. بەلام، هەرکە هێزەکانی هاوپەیمان لە باکوورو باشووردا خزانە نێو ئێران، ئەرتەشی ئێران بەبێ ئەوەی تەقەی لە تفەنگ بێ تەسلیمی هێزی ولاتانی هاوپەیمان بوو.

بە نزیک بوونەوەی ئەرتەشی ڕوس لە مەهاباد، خەڵکی ئەو شارە بەتێکرایی شاریان چۆلکردو خۆیان گەیاندە گوندەکانی دەوروبەری. بەساڵداچووەکانی شاری مەهاباد کە شاهیدی زیندووی کوشتاری ساڵی ١٢٩٦-١٩١٧ ئەرتەشی ڕووسیەی تەزاری لە مەهاباد بوون لەترسی دووپات بوونەوەی ئەو کارەساتە خەڵکیان هاندا کە خۆ دەرباز بکەن، بەلام سەرکردەی سوپای سۆڤیەت گەیشتە مەهابادو لە زارکی کۆلانی «مزگەوتی سوور» بەخەڵکی ڕاگەیاند: «لەشکری سوور بۆ یارمەتی کردن بەئێوە هاتووە. بە ئازادی جل‌و بەرگی کوردی دەبەر کەن، چەک هەڵگرن‌و ئێمە دەست لە کاروباری ئێوە وەرنادەین.» بەمجۆرە ئەوانەی مەهابادیان بەجێ هێشتبوو، گەڕانەوە بۆ مەهابادو ولات ئەهوەن بۆوە. ئەوەش دەبێ بڵێم بە هاتنی هێزەکانی هاوپەیمان دامودەزگای «ڕەزاشا» لەبەریەک چوو.

دەوڵەتە هاوپەیمانەکان لە ڕۆژی ٢٥ی خەرمانانی ساڵی ١٣٢٠-١٩٤١ ڕەزاشایان بۆ دوورگەی «موریس» لە ئەفریقا دوورخستەوەو کوڕەکەیان لەجێ داناو ڕەزاشا لە دوورگەی موریس چاوی لەسەریەک داناو مرد.

بەم جۆرە فەزایەکی لەبارو تاوەڵەی سیاسی لە ئێراندا پێکهات و خەڵک دەیانتوانی بە ئازادی قسە بکەن، بنووسن و ڕێکخراوەی سیاسی ڕەنگاو ڕەنگ دروست بکەن. لە مەهابادیش هەل ڕەخسا بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوەی سیاسی و لە ساڵی ١٣٢٥-٤١-١٩٤٦-٢، بۆ ماوەی پێنج ساڵان مەڵبەندی موکریان تا بناری ئارارات ئازادانە پشویداو سەربەخۆ بوو. لە مەهاباد جیا لە ئیدارەی پۆلیس و فەرمانداری کە ئەوانیش پاشان دامەزرانەوەو سەرلەنوێ بەدەستی خەڵک کۆ کرانەوە، بنکەی سیاسی حکومەتی لێ تەمابوو. ڕووسەکان، ئەفسەرێکی ڕووسی بەنچە ئازەرییان بەناوی «ماژور عەبدوڵلائۆف» کردبوو بە بەرپرسی سیاسی و ئاسایشی مەهاباد و چەند سەربازی ڕووسیشیان خستبووە ژێر فەرمانی.

جیا لە «ماژور عەبدوڵلائۆف»، ئەفسەرێکی ڕووسیش هەبوو بە ناوی «جەعفەر ئۆف»، کە کوردی ئەرمەنستان بوو. جەعفەر ئۆف بەرواڵەت سەرۆکایەتی تیپی وەرزشی سەربازەکانی ڕووسی لە ورمێ بەملەوە بوو، ئەو جارجارە لەگەڵ چەند یاریکەری ڕووسی لە ورمێوە دەهات بۆ مەهابادو لەگەڵ ئێمە قوتابییەکانی قوتابخانەی ئامادەکی بەناوی «دەبیرستانی پەهلەوی» یاری والیباڵیان دەکرد. ناوبراو هەموو جاری چەند ڕۆژنامەی کوردی «ڕێیا تازە»شی بۆ دەهێناین، کە لە لایەن کوردەکانی ئەرمەنستانی سۆڤیەتەوە لە «ئێرەوان» دەرەچوو. من ئەو ڕۆژنامەیەم دەخوێندەوە. لە دەقی وتارێکی ئەو ڕۆژنامەیەدا باسی «کومسومۆل» کرابوو. لە «جەعفەر ئۆف»م پرسی کونسومۆل چییە، ئەو ناوەکەی بۆ شی کردمەوەو گوتی «کونسومۆل» سازمانی جەوانانی حیزبی کومونیستی سۆڤیەتە. ئەو ناوە سەرنجی منی بۆ لای خۆی ڕاکێشا. ماوەیەک بیرم لێکردەوەو سەرئەنجام بڕیارمدا بۆ دروست کردنی سازمانی جەوانانی کورد لەگەڵ ژمارەیەک دۆستی نزیکم قسە بکەم، بەڵکو بەیەکەوە بۆ دامەزراندنی «سازمانی جەوانانی کورد» هەوڵ بدەین. بۆ گەیشتن بەو مەبەستە بانگەوازێکم دەرکرد کە بەکورتی دەقەکەی بەمجۆرە بوو:

لاوان لە هەموو وڵاتانی جیهاندا ڕێکخراوی تایبەت بەخۆیان هەیە. ئێمەی لاوی کوردیش بۆ ئەوەی بتوانین دەنگی نەتەوەکەمان بۆ گەیشتن بە مافی ڕەوای بەرز بکەینەوە، پێویستە سازمانێک دامەزرێنین. بۆ ئەم مەبەستە داوا لە گشت لاوانی وڵات دەکەم بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوێکی ئەوتۆ بە هانامەوە بێن.

بەر لە بڵاو کردنەوەی ئەو بانگەوازە، چەند هەڤاڵی نزیکەم ژێر بانگەوازەکەیان ئیمزا کرد. ئەوانە بریتی بوون لە: سەدیقی سیاسەری، عەبدوڵڵای حەکیمزادە، سەدیقی خاتەمی، عەلی مەولەوی، ئەحمەدی ساڵحیان، قادری مەحموود زادە، سەید عەبدوڵڵای زەکی، عەزیزی فەرهادی، مستەفا ساجبلاخچی، پاشان تۆماری ناوەکان و بانگەوازەکەمان دا بە سەدیقی سیاسەری کە بە لاوانی مەهابادی ئیمزا بکا. لە ماوەیەکی کورتدا ژمارەی ئیمزاکەرەکان گەیشتە ٢٥ کەس. پێویستە ئەوەش بڵێم کە هیچکام لە ئێمە ئەزموونی کاری سیاسی و ڕێکخراوەیی‌مان نەبوو، بەڵام بەرەبەرە لە پراکتیکدا خۆمان گەیاندە ئەو پلەیە کە ڕێکخراوەکەمان هەڵسوڕێنین.

ئینجا لەو فکرە کەوتین یانەیەک سازکەین. بۆ بەجێ گەیاندنی ئەو مەبەستە «عەبدوڵڵای حەکیمزادە»مان دیاریکرد شوێنێک بدۆزێتەوە. سەرئەنجام لە ڕوو بە ڕووی نەخۆشخانە کۆنەکەی مەهاباد واتە «شێروخورشید» خانوبەرەی «سالحزادە»ی دەرمان فرۆشمان مانگی بە ٣٥ تمەن بەکرێ گرت و ئەمجارە بۆ پەرداخ کردن و پۆشتە کردنی کەوتینە هەوڵ و هانامان بۆ خاوەنی چاپخانەکانی شار برد و داوای یارمەتیمان لێکردن. ئەوان بەدڵێکی فراوانەوە پێشوازیان لێکردین و گوتیان هەرچی پێویستانە فەرموون. بۆ ئەوەی زەحمەتیان نەکەوێتە سەر لەهەر چاپخانەیەک دوو سەندەڵی و کورسی‌یەکمان بارکرد و بۆ ڕازاندنەوەی یانەکەشمان هەرکام لە هەڤاڵان بەپێی توانا کتێبیان پێشکەش کرد. وەستا «عەلی دارتاش»یش قەفەزەیەکی پێشکەش کردین و کتێبخانەیەکی خشپیلانەمان پێ ئامادە کرد. چەند وێنەی شێخ سەعید، شێخ عەبدولقادر، ئیحسان نوری پاشا و دوکتور فوادو وێنەیەکی خەیاڵی شێخ عەبدولسەلامی بارزانی‌مان هەڵاوەسی و بۆ ڕەزامەندی ڕوسەکانیش وێنەی ستالین، لینین، مارکس و ئەنگلس‌مان بە دیوارەوە لکاندو تەختە ڕەشێکیشمان لە قوتابخانە وەچەنگ خست. بەمجۆرە لە کۆتایی مانگی خاکەلێوەی ساڵی ١٣٢١-١٩٤٢دا سازمانی جەوانانی کوردمان دامەزراند.

لە کۆبوونەوەیەکدا، کە لە باخی «مکایلی» لە بناری «ئەشکەوتی لورەدین»ی پێکمان هێنا، هەڤاڵان پێک ئاشنا بووین و لەسەر چۆنیەتی بەڕێوە بردنی کارو خەباتی سازمان گفتوگۆمان کرد. لە دەسپێکردی ئەو کۆبوونەوەیەدا هەڤاڵان بە دەنگی ئینکرایی و ئاشکرا، من و عەلی مەولەوی، ئەحمەدی ساڵحیان، قادری مەحموودزادە و عەزیزی فەرهادی-یان بۆ بەڕێوەبەری و هەڵسوڕاندنی سازمانی جەوانان هەڵبژارد، چونکە من نەخشی سەرەکیم هەبوو لە دامەزراندنی ئەو ڕێکخراوەیەدا کرام بە بەرپرسی یەکەمی سازمانی جەوانان. لەو کۆبوونەوەیەدا هەروەها بڕیاردرا بۆ ئاگادار بوون لەیەکتر و لە خەباتی سازمان، گشت

رۆژانی هەینی کۆڕێکی ئینگرایی لە باخی مکایلی بەستین. جیا لەوە، بڕیاردرا هەڤالآن رۆژانی هەینی بەپێی توانا خواردەمەنی بێنن تا سفرەیەکی ئینکرایی بچنین و وێکرا نان بخۆین، بەو هەڤالآنەی کە لەباری ئابووریەوە دەست رۆیشتوبوون گوترا هەرکام چەند فیشەکێک لەگەڵ خۆ بێنن تا هەڤالآن فێری تەقە کردن بن.

بڕیاردرا هەڤالآن سروودە کوردییەکان لەبەر بکەن و سەید «عوبەیدوڵڵای ئەیوبیان»یش هاندرا بۆ کۆبوونەوەی رۆژانی هەینی شیعر بهۆنێتەوە، بڕیاردرا هەمووجاری پاش تەواو بوونی کۆبوونەوە بەشێوەی خۆپێشاندا بەیەکەوە بگەڕێینەوە بۆ نێو شاری مەهاباد و بۆ راکێشانی سەرنجی لاوەکانی‌تر دوو سێ گوللەش لەنێو شاردا بتەقێنین. یانەی لاوان کە هەر بەو ناوەش دەناسرا هەموو رۆژێ لە ساعاتی ٩ی بەیانی تا ٥ی ئێوارە کراوە بوو، هەڤالآن بە نۆرە لەوێ دەمانەوە و هۆڵەکەیان خاوێن دەکردەوە. ئەوسا تازە گۆڤاری «نیشتمان» دەردەچوو. هەڤالآنمان هاندا گۆڤارەکە بخوێننەوە و ئەم دەست و ئەو دەستی پێ بکەن و پاشان بیدەن بە کتێبخانەی یانە. جارجارەش رۆژنامەی «ژین»و گۆڤاری «گەلاوێژ»مان وەچەنگ دەکەوت.

مودیری قوتابخانەکەمان بەناوی «سریع‌القلم» کوڕی فەرماندای شاری مەهاباد بوو، ئەو بە پۆلیسی ڕاگەیاندبوو، کە ئێمە تەختەرەشی قوتابخانەمان بردووە، ئەوە لە حاڵێکدابوو کە دەوڵەتی ئێران بۆ ئەوەی دەسەڵاتی خۆی لە مەهاباد بپارێزێ گوشاری خستبوە سەر ڕووسەکان کە ئیزنیان بداتێ وەک رەمز ئیدارەی «فەرمانداری»و «شارەوانی» لە مەهاباد بکاتەوە، بەمجۆرە دەوڵەتی ئێران لەسەر ئیزنی ڕووسەکان تازە سەرلەنوێ ئیدارەی فەرمانداری و «شارەوانی» مەهابادی دامەزراندبوو و سەرگورد «قوبادی» خەڵکی کرماشان سەرۆکی شارەوانی بوو. سەرگورد قوبادی لەگەڵ «عەزیزی مەولەوی» مامۆستای قوتابخانە داوایان لەمن کرد بێن بۆ یانەو لە شکایەتی مودیری قوتابخانە بکۆڵنەوە. ئێمە تێگەیشتین سەرۆکی شارەوانی بە قیت و پلانی بابی مودیر قوتابخانەکەمان «سریع‌القلم» دەیەوێ شکایەتی کوڕی فەرماندار بکاتە بیانوو، و بەمجۆرە بێتە یانە تا بزانێ لەوێ چ خەبەرە.

من سەعات چواری پاش‌نیوەڕۆیەم (١٦٠٠) بۆ سەرۆکی شارەوانی و عەزیزی مەولەوی نوێنەری ئیدارەی فەرهەنگی مەهاباد دیاریکرد، بەڵام بەر لەو کاتە ئێمە بۆ ئەوەی حکومەت بیانوومان پێنەگرێ تەختەرەشەکەمان بردە ژێرخانی یانەو وێنەکانیشمان لە دیواری یانە کردەوە و ئەوان هیچیان گیرنەکەوت.

ژمارەی ئەندامانی سازمانی جەوانانی کورد لە یەکەم ساڵی خەباتی‌دا سەری لە ١٣٠٠ لاو دا. ئەو ژمارەیە بۆ مەهابادی ئەو کات کە نزیکەی ١٤٠٠٠ کەسی دانیشتو هەبوو

ژمارەیەکی بەرچاو بوو، ئەو ڕێکخراوەیە توانی لە سیاسەتی ناوچەی هەڵسوڕانیدا ڕۆڵێکی گرنگ سیاسی بگێڕێو هەستی کوردایەتی خەڵکی بەرز کردەوە.

چەککردنی شارەوانی مەهاباد

بە هاتنی «هوردوی سوور»ی سۆڤیەت بۆ مەهاباد تەواوی ئاسەواری ڕژێمی «تاران» لە مەهاباد، نەغەدە، بۆکان، پیرانشارو شنۆ کۆ کرایەوە. لە هەرکام لەو شارانەدا ئەفسەرێکی سیاسی ڕوس کرا بە بەرپرسی ئاسایش. «سازور عەبدوللائۆف» لە مەهاباد، کاپیتان «سەمەدئۆف» لە نەغەدەو کاپیتان «حەقویردیئۆف» لە شنۆ جێگیر کران. ئەوانە هەموویان تورکی ئازەربایجانی سۆڤیەت بوون. کاپیتان «ئازعەلیئۆف»یش لە میاندوئاو کە هەموو دەورو بەرەکەی کوردن جێگر کرابوو،و بەرپرسایەتی «بۆکان»یشیان دابوویە. ناوبراو زۆرجاران کە ئەرتەشی ئێران لە سەقزەوە بەرەو مەهاباد دەهات، لە گوندی «قەرەموسالیان» پێشی پێدەگرتن‌و نەیدەهێشت بەرو پێش بێن.

جیا لە هەرێمەکانی موکریان، لە ئیلام، کرماشان، سنەو سەقز کە لە دەستی هێزەکانی ئینگلیسیدا بوو، ئەرتەشی ئێران خاوەن دەسەڵات بوو. لە ئازەربایجانیش دەزگاکانی حکومەتی بەدەست لێنەدراوی مابوونەوە، بەڵام دەسەڵاتیان نەبوو. هوردوی سوور بە تێگەیشتن لە بارودۆخی ئەو هەرێمەی کوردستان کە لە لایەک لە سنووری بەشەکانیتری کوردستانی ژێر دەستی تورکیەو عێراق هەڵکەوتبوو،و لە لایەکیترەوە تەجرەبەی مێژوویی لە شەڕەکانی پێشووی خەڵکی ناوچەی مەهاباد دژی ڕوس‌و دەوڵەتی ئێران هەبوو، بۆ ئەوەی لەو هەرێمەی موکریاندا ئاژاوە دروست نەبێ، ئیزنی نەدەدا حکومەتی ئێران بە هێزی سەربازی دەست لە کاروباری ناوچەی مەهاباد وەردا، ئەگینا بەڕای من ڕوسیە پلانێکی تایبەتی بۆ ئەو هەرێمە نەبوو. بۆ وێنە، کاتی پێکهاتنی «کۆماری کوردستان» لە مەهاباد ڕوسەکان لەسەر ویستی «باقرئۆف» سەرۆک کۆماری ئازەربایجانی سۆڤیەت ڕازی نەبوون کوردستانی بەشی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا سەربەخۆ بێ. ئەوان دەیانەویست بەپێی ئەو دابەشکردنە جوغرافیایەی ڕەزاشا کە ئەو بەشەی کوردستان لەگەڵ ئازەربایجان خرابوو،

بەشێک بێ لە خاکی ئازەربایجان، کە لە جێی خۆیدا باسی لێدەکەم.

شارەوانیو فەرمانداری کە تازە لە مەهاباد دامەزرابوونەوە، پەرە پەرە بوون بە هۆی ئازەزامەندی خەڵک. لەبەر ئەوە، خەڵکی مەهاباد ناچار بوون لە مانگی گوڵانی ساڵی ۱۳۲۲- ۱۹٤۳دا دەست بەسەر شارەوانیدا بگرنو ئەو بنکەیە کۆ بکەنەوە، کە رووداوەکەی بەمجۆرە بوو:

رۆژێک دەنگۆ داکەوت کە خەڵکێکی زۆر لە مزگەوتی «هەباس‌ئاغا» کۆ بۆتەوە. بە بڵاو بوونەوەی ئەو خەبەرە، شار شڵەژا. ئێمەش ئەندامانی سازمانی جەوانان کە پێمان زانی کۆمەڵێکمان بەرەو مزگەوتی هەباس‌ئاغا چووین. حەشیمەتێکی زۆر لە حەوشی مزگەوتو دەرەوەی کۆ ببوونەوە، ئێمەش تێکەڵاوی خەڵکەکە بووین. «عەزیز خانی کرمانج»و «حوسێنی فروهەر» (زێرینگەران) شان بە شانی یەک راوەستابوونو عەزیز خان هێندێک دەربارەی مێژوو و بەسەرهاتەکانی نەتەوەی کورد و زوڵمو ستەمی رژێمی دیکتاتۆری پەهلەویو بەتایبەتی پۆلیسو ژاندارم لە کوردستاندا قسەی بۆ خەڵک کردو پاشان گوتی:

- «نازانم بۆچیو بە ئیزنی کێ شارەوانی سەرلەنوێ لە مەهاباد دامەزراوەتەوەو فەرماندار حوکم دەکا. ئێمە هەموو دەزانین بە فیتی ئینگلیسو ئەمریکا کوڕی «رەزاشا» خۆی بەسەر خەڵکی ئێراندا سەپاندوەو دەیهەوێ بەزمە چەپەڵەکەی باوکی بژێنێتەوەو سواری ملی خەڵک بێ. ئەگینا بۆچی هاتووە بنکەی شارەوانی لە مەهاباد دامەزراندوە؟ ئێمە بنەماڵەی «پەهلەوی»مان ناوێو ناشمانەوێ جارێکیتر ژاندارمو پاسەوانمان بخەنەوە گیان. ئێمەی کورد بیرەوەی تاڵمان لەوانە هەیەو ئێستاش لەبیرمان نەچۆتەوە ئەو پاسەوانانە چۆن بەتاوانی دەبەرکردنی لیباسی نەتەوایەتیمان ئیفەکیان دەبڕین. ئێمە شارەوانی حکومەتی ئێرانمان پێویست نیەو دەبێ ئەو بنکەیە کۆ بکەینەوە.»

بەمجۆرە عەزیزخانو حوسێنی فروهەر بەرەو شارەوانی وەپێش خەڵکەکە کەوتن. شارەوانی ۱۲ پاسەوانی تێدا بوو، و سەرگورد «قوبادی» خەڵکی کرماشان سەرۆکی بوو. بەر لەوە، کاتێک پاسەوانەکان بۆ کڕینی پێداویستی‌یەکانیان لە شارەوانی دەهاتنە دەر، کڵاوەکانیان هەڵدەگرتو لە جیاتی دەسماڵێکیان لە سەری خۆیان دەهاڵاندو بە کڵاوی پاسەوانی نەدەهاتنە نێو خەڵک. پاسەوانەکان جیا لە یەک کەسیان هەموو تورکی ئازەری بوونو لەنێو ئەواندا ژمارەیەک هەبوون کە خەڵک زۆریان لێ‌داخدار بوون. ئەوان کاتی دەسەڵاتداریتیان زۆریان زوڵم لە خەڵک کردبوو. لە «رادارخانە»کانی دەوری شار کە شوێنی وەرگرتنی باج لە خەڵک بوون، رادەوەستانو بە مقەست ئیفەکی ئەو گوندیانەیان دەبڕی کە بەپانتۆڵی کوردییەوە دەهاتن بۆ مەهاباد. لەنێو پاسەوانەکاندا «عەبدوڵڵای خانەخەمیر»

کوردی خەڵکی مەهاباد بوو.

حەشیمەتەکە چەکیان پێنەبوو. کاتێک بەدەستی بەتاڵ گەیشتنە بەر شارەوانیو ئامبازی شارەوانی بوون «عەبدوڵلای خانەخەمیر» لەسەر بانی شارەوانی‌یەوە تەقەی لە خەڵک کردو کەسێکی کوشت کە ئەویش بە هەڵکەوت ناوی «عەبدوڵلا» بوو، بە کوژرانی «عەبدوڵلای مینە خاڵندی» خەڵک گڕی گرتو خۆیان بەدەرگا بەسراوەکەی شارەوانی داداو لە ڕێشەیان بردو وەژور کەوتن. لەو ڕووداوەدا شەش پاسەوانی تورک کوژرانو «عەبدوڵلای خانەخەمیر»و پاسەوانەکانی‌تر کە لەسەر بانی شارەوانی بوون خۆیان خستە لای پشتەوەی شارەوانیو دەرباز بوون.

عەبدوڵلای خانەخەمیر خۆی گەیاند سەقزو پەنای بۆ ئەرتەشی ئێران بردو لە شەرمساریان قەت نەگەڕایەوە بۆ مەهاباد. سەرگورد «قوبادی»و «سریع‌القلم»ی فەرماندارێش بەبێ ئەوەی کەس بەرنگاریان بێ، خۆیان دەرباز کرد. بەمجۆرە ئەو دوو دایرەیەی کە دەوڵەتی ئێران ناردبوونی بۆ مەهاباد لە مانگی گوڵانی ساڵی ۱۳۲۲-۱۹٤۳دا کۆ کرانەوە، بەڵام چەند ئیدارەی‌تری وەک دوخانیە، مالیە، سەبتو سجیل لە مەهاباد مانەوەو لە تارانەوە موچەی کارمەندەکانیان داهات.

مەهاباد شاری ئازاد

پاش چەککردنی شارەوانیو راکردنی فەرمانداری مەهاباد، خەڵکو ماقوڵانی شار هاتنە سەر ئەو بڕیارە کە بۆ پاراستنی ئاسایش خەڵکی شاری مەهابادو چاوەدێری کردن لە بازارو کۆڵانەکانی شار، کەسێکی جێ متمانە بە سەرپەرشتی شاری مەهاباد دیاری بکەنو لەویش چەند کەسێکی باوەڕپێکرا لە ژێردەستی خۆیدا کۆ کاتەوەو بەرپرسایەتی شار بەئەستۆ بگرێ، بەم مەبەستە ژمارەیەک ڕدێن‌سپی شاری مەهاباد لە ساختمانی بەلەدیەی شار کۆ بوونەوەو بە دوای گفتوگۆیەکی چەند ساعاتەدا، کە قازی محەمەدیشی تێدا بەشدار بوو، بەو ئاکامەی گەیشتن کە جەنابی قازی محەمەد بکەن بە لێپرساوی شاری مەهابادو سەید «خدری نیزامی»ش بکەن بە بەرپرسی ئاسایشی شار.

قازی محەمەد یەکەم کەسایەتی مەهاباد بوو کە شیاوی سەرپەرستی کردنی شار بوو. ناوبراو کوڕی قازی «عەلی» بوو. قازی عەلی لە تەمەنی لاوەتی‌یەوە «قازی شەرعی» مەهاباد بوو. قازی محەمەد سەردەمێک سەرۆکی ئیدارەی پەروەدەو بارهێنان (ئاموزیش)و

پەروەریش‌ای شار بوو. خەلکی مەهاباد دەیانزانی لێوەشاوەیی بەڕێوە بردنی ئەو ئەرکەی هەیە. قازی محەممەد لە مەکتەبی بابی‌دا فێری دەرسی ئاینی ببوو،و پیاوێکی ئەهلی کتێب‌و زاناو لەسەرەخۆ بوو.

سەید خدر (سەید پیرە) مرۆڤێکی ئەجیب‌و هێمن‌و میهرەبان بوو: خەلکی مەهاباد ڕێزێکی تایبەتی‌یان لێدەگرت. سەید خدر بەویستی خۆی پەنجا کەسی بەهاوکار هەلبژارد کە هەموویان مرۆڤی داوێن پاک‌و جێگەی متمانەی خەڵک بوون. سەید پیرە کە هەر بەم ناوە ناسراوە لە کۆماری کوردستانیشدا ئەرکی پاراستنی شاری مەهابادی بەملەوە بوو. ئەو کات لە هەر گەڕەکێکی مەهاباد چایخانەیەک هەبوو، کە شەوانە خەلکی گەڕەکیان تێدا کۆ دەبوونەو شەوانی ڕەمەزانیش جۆرابێن‌یان تێدا دەکردن. ئەو چایخانانە جێی رابواردنی پیاوی گەڕەکەکان بوون. لە ڕۆژگارانی پێشوودا کۆڕی مووزیکی شارو خۆشخوانەکانی تێدا کۆ دەبوونەوە و مووزیکیان دەژەنی‌و گۆرانی‌یان تێدا دەگوت، بەلام بەرە بەرە ئەو دابە نەماو لەنێوچوو.

سەید پیرە ئەو چایخانانەی کردبوو بە بنکەی شەوانەی پاسەوانەکانی‌و ئەوان بەدوای هەر گەڕێکدا دەگەڕانەوە بۆ ئەو چایخانانەو دەستەیەکی‌تر ڕەوانەی کۆلان‌و بازارەکان دەکرا. ئەوسا بڕیاردرابوو هەر مالە دەولەمەندێک موچەی یەکێک لەو کێشکانە بدات یاخود بۆخۆی کەسێک بۆ پارمەتیکردن دیاری بکات. خەلکی مەهاباد قەت بە تەمەنی خۆیان ڕۆژگاری ئاوا ئازادو خۆشیان نەدیتبوو. کورە گوتنەی گورگ‌و مەڕ پێکەوە ئاویان دەخواردەوە، هەرچەند هەموو کەس چەکی هەبوو، بەلام بەدەگمەن ڕووداوی تال‌و ناخۆش ڕووی دەداو لە ڕاستیدا ڕێگاو بانی شارو گوندەکان قەت وەک ئەو پێنجسالەی کە مەلبەندی موکریان ئازاد کرا بوو ئارام‌و ئەمین نەبوون.

چونکە خەلک دەخۆشی‌و ئازادی‌دا دەژیا، گەلێک داب‌و نەریتی جوانی کوردەواری لەو هەرێمەدا ژیانەوە. گشت ڕۆژانی چوارشەمە ژنانی گەڕەکە جیاوازەکانی شار بە کۆڕو کۆمەل دەچوونە سەیران‌و هەلپەرکێ، کۆتە جێ ڕاوگەی یاران وەک «حاجی‌ماميان»، باخی «لاچینی»، بناری چیای «قولقولاخ»، قۆپی «مەولەوی» زیندوو ببوونەوە. ڕۆژانی جێژنی نەورۆزو ڕەمەزان دیمەن‌و بیچمی شار دەگۆڕدراو کوچەو کۆلانەکان بەجل‌و بەرگی ڕەنگینی کچ‌و کوڕان دەرازانەوە.

لە کوچەو کۆلانەکاندا دەنگی قام‌و گۆرانی شایەران‌و دەفەی «مەنیج‌حەیران»و زەڕبی «ڕەحمانەکۆجی» تەپل‌ژەن‌و دەنگی زولالی «کەوێجوو» ئاسمانی شاری پڕ دەکرد. لەو سەردەمەدا بوو کە «میرمیرێن» پاری کۆنی کوردەواری سەرلەنوێ زیندوو کرایەوەو هەموو

ساڵێ ڕۆژانی نەورۆز بۆ ماوەی چەند ڕۆژان میری شار دیاریدەکراو میر دەبوو بە حاکمی شارو کەس دەستی وەبەر دەست نەدەهێنا.

لەبیرمە لە قاوەخانەی «چاوشینی» لە گەڕکی ئەرمەنی‌یان «میر» هەڵدەبژێردرا. چەند ڕدێن‌سپی شار، لە چایخانەکە کۆ بوونەوەو مینبەرێکی بەرزیان دروست کرد. چەند وەزیرو گزیرو پاساوڵ لە کوڕوکاڵی گەڕەک هەڵبژێردران‌و چەند لق شولکی تەڕو ستڵە ئاوێکیان ئامادە کرد. پاڵێوراوەکانی میرایەتی‌یان بەریز ڕاگرت‌و چەند قسەخۆش‌و گاڵتەچی‌ش لەوێ بوون. پاڵێوراوەکان بەنۆرە دەچوون لەسەر مینبەرەکە دادەنیشتن‌و دەبوایە بۆ ماوەی سەعاتێک لە بەرامبەر گاڵتەو قەشمەرەو قسەی هەڵەق‌و مەلەقی گاڵتەچی‌یەکاندا خۆ ڕاگرن‌و پی‌نەکەنن. ئەوانەی خۆیان بۆ ڕانەدەگیراو پێکدەکەنین، دەچوونە بەر دەستی گزیران‌و ئەوان بە فەرمانی وەزیرەکان بەهۆی پاساوڵەکانەوە ستڵێکیان ئاو بەسەردا دەکردن‌و چەند شولکی تەڕیشیان لە پەنجەکانی پێ دەدان. ئەو دیاردەیە لەسەر پاڵێوراوەکان دووپات کرایەوە، تا سەرئەنجام یەک لەوان بەناوی «سەدیقی سیاسەری» لە بەرامبەری گاڵتەچی‌یەکاندا خۆی ڕاگرت‌و پی‌نەکەنی. ئینجا تەماشاچییەکان چەپڵەیان بۆ لێداو ئەویان کرد بە میری شار.

ڕادەی دەسەڵاتی میر لە شارو لادێیەکانی نزیکی‌دا زۆر بەرفراوان بوو. ئەو دەیتوانی خەڵک سزا بدات‌و باج لە مرۆڤی ساماندار بستێنێ. پارەکانی میر لە خەزێنەی میردا کۆ دەبۆوە. میر، بەو پارانە یارمەتی بنەماڵەی هەتیوبارەکان، پیرو پەککەوتوەکان‌و ئەو لاوە دڵدارانەی دەدا کە پارەی زەماندیان نەبوو. میر دەیتوانی ناکۆکی نێوان خەڵک چارەسەر بکاو ئەوان لە دژایەتی لەگەڵ یەکترو ڕوو بە ڕوو بوون دژی یەکتر بپارێزێ‌و گەلێک داب‌و نەریتی جوانی کوردەواری زیندو کاتەوە، کە گەلە کۆیلەکەمان کاتی بندەسەڵاتی لە دەست حاکمانی زاڵم ئیزنی بەڕێوە بردنی ئەوانی نەبوو. یادی ئەو پێنج ساڵە ئازادە بەخێر بێ کە موکریان گیانێکی تازەی بەخۆوە بینی.

فەرمانداری مەهاباد

دەوڵەتی ئێران کە بە چەککردنی شارەوانیو راکردنی «سەریع‌القلم»ی زانی، بەهەموو شێوەیەک وەدەستو پێ کەوت تا بەڵکو هێزی خۆی لە مەڵبەندی ئازادکراوی موکریان بداتەوە. بەمجۆرە وەپەلەقاژە کەوتو گوشاری خستە سەر روسەکان کە رێگای بدەن کەسێک لە خەڵکی ناوچە بە فەرمانداری مەهاباد دیاری بکات. دوای ئەوەی کە روسەکانی رازی کرد، «عەلی ئاغای دێبوکری» (ئەمیر ئەسعەد) نارد بۆ مەهابادو کردی بە فەرماندار. عەلی ئاغا بە ۳۰۰ رەعیەتی چەکدارەوە هاتە مەهاباد و لە ماڵی «گولاوی» لە روو بە رووی خانوبەرە کۆنەکەی «سەدیقی حەیدەری» لە نزیکی مزگەوتی «رۆستەم بەگ»ی دابەزی. ئەو بۆ ئەوەی چەکدارەکانی بناسرێنەوە، قۆڵبەندێکی سپی لە قۆڵ کرد بوون، کە لەسەریان نووسرابوو «انتظامات عەشایری»و خەڵک پێدەگوتن قۆڵ سپی.

عەلی ئاغا بۆ ئەوەی زەبرو زەنگی خۆی بنوێنێ، بەفەرمانی کاربەدەستەکانی تاران بەگژ «سازمانی جەوانانی کورد» داهاتو ویستی یانەی سازمانی جەوانان کۆ بکاتەوە. ناوبراو بۆ گەیشتن بەو مەبەستە، رۆژێک بە هۆی «ساڵحی شاتری» سەرۆکی ئەنجوومەنی شاری مەهابادەوە کە بابی منیش ئەندامی ئەو ئەنجومەنە بوو، بە بابی راگەیاندبوو کە بەمن بڵێ یانەی سازمانی جەوانان کۆ بکەمەوە. من بەبیستنی ئەو گوتنە لە زمانی بابم، رامگەیاند:

– بە عەلی ئاغا بفەرموو خۆ دەوکارانە وەرنەدا ئەگینا خەراپ دەبیتێ. ئەو سازمانە هی لاوانی شارەو بەمن بە عەلی ئاغا کۆ نابێتەوە.

بە دوای ئەو رووداوەدا، ئێوارەیەک ئاگاداریان کردم کە قۆڵ سپی‌یەکانی عەلی ئاغا فەرماندار، یانەی سازمانی جەوانانیان گەمارۆ داوە. من بە پەلە هاوڕێیەکانم ئاگادار کردو لەبەر چاپخانەی «ئەحمەدی قاوەچی» کۆ بووینەوەو خۆمان پڕچەک کرد. یانەی سازمانی جەوانان حەوشەیەکی بچووکو دوو دەرگای هەبوو، کە یەک لەوان روو بە شەقامو شێروخورشید دەکرایەوەو ئەویتریان رووی لە حەمامی «شۆر» (شوجاع الملک) بوو. بریارماندا ژمارەیەک بەپشت خانوبەرەکەدا بەنهێنی بچنە سەر بانەکانی دەوروو بەری بنای

یانەی سازمانی جەوانان و عەتەریز بکرن، بەڵام تەقە نەکەن. من و چەند هەڤاڵیش بە چوارچراو شەقامی پەهلەوی‌دا بەرەو یانەی سازمانی جەوانان وەڕێ کەوتین. خەڵکێکی زۆر لە دەورو بەری چوارچرا کۆ ببوونەوەو خەریک بوون دژی قۆڵ سپی‌یەکانی عەلی ئاغا ڕاپەڕن.

ئێمە کاتێک گەیشتینە بەر «مەحکەمە»ی قازی، چەکدارە قۆڵ سپی‌یەکانی عەلی ئاغا بەریان پێگرتین:

- «تۆغوبی.»
- دەچینەوە ماڵێ.
- «بەو کۆڵانەدا بڕۆن، ئێرانە قەدەخەیە!»

لەو مشتومڕە دابووین کە قۆڵ سپی‌یەکان ڕووی چەکەکانیان دە ئێمە کردو ئێمەش لێیان ڕاساین و لە ڕوویەڕوویان ڕاوەستاین. لەو کاتەدا، قازی محەممەد لەسەر پەنجەرەی «مەحکەمە»وە بەدەنگی بەرز گوتی:

- «کوڕینە دەست ڕاگرن، ئیزن بدەن بێم بزانم چ بووە.»

بەو گوتنەی قازی محەممەد ئێمە هەردوو لا دەستمان شل بووە. ئەو هات و گوتی چ بووە؟ من گوتم:

- جەنابی قازی ئێمە بەرەو ماڵمان دەڕۆین کەچی ئەو قۆڵسپی‌یانە پێشیان پێگرتووین. سەر دەستەی قۆڵ سپی‌یەکان ڕایگەیاند:

- «قوربان بە ئێمە گوتراوە کەس بەو شەقامەدا هەڵنەکشێ.» قازی گوتی:
- بۆچی برام؟
- «بۆ ئەوەی قەدەخەیە کە بەرەو یانەی لاوان بچن.»
- کێ ئەو دەستورەی بە ئێوە داوە؟
- «عەلی ئاغا.»
- ڕێ بدەن ئەوانە ئینسانی باشن با بچنەوە ماڵیان.

ئەوان ڕێیان بۆ کردینەوەو ئێمە خۆمان گەیاندە یانەی سازمانی جەوانان و خۆمان بە ژووری یانە داکرد. هەڤاڵانی ناوەوە بەرەو پیرمان هاتن و چەند کەس لەبەر پەنجەرەکانی هۆڵی یانە دابەزین و ئەوانی‌ترمان چووینە سەربانی بناکە. ژمارەیەک لە هەڤاڵانمان لەوێ عەتەریزیان گرتبوو، قۆڵسپی‌یەکان بەتاق و بەجووت لەنێو بێستانی «حوسێنە پەزە» لە هاتووچۆدا بوون و ژمارەیەکیش لە ژێر دیواری «گومرگ» خۆیان حەشار دابوو.

سەدیقی سیاسەری تفەنگێکی سێ‌تیری درێژی ڕووسی پێبوو، ناوبراو گوتی دەممەوێ

گوللەیەک لەژێر پێی ئەو قزڵ سپی‌یە بکەم بزانم چ دەقەومێ. هەرچەندە ئێمە رامان لەسەر ئەو کارەی نەبوو، بەڵام ئەو کاری خۆی کردو ئەوانیش تێکڕا بە تەقەی هەوایی دەستپێیان کردین.

ئەو تەقەیە بوو بەهۆی هوروژانی خەڵک‌و حەشیمەتێکی زۆر بەرەو «پانە» شۆڕ بوونەوە. لەوکاتەدا، «ماژۆرعەبدوڵلاتۆف» بە بەرپرسی ئاسایشی مەهاباد، کە لە نزیک چوارچرا لە خانوبەرەی ئەرمەنێکی ئارەق فرۆشدا بوو، هۆی ئەو ئالۆزییەی لە جەماوەر دەپرسی. خەڵکەکە گوتبوویان چەکدارەکانی عەلی ئاغا تەقەیان لە پانەی سارمانی جەوانان کردوە. عەبدوڵلا تۆف بە سواری جیپێکی روسی خۆی گەیاندە لامان‌و بەتوڕەیی دەقزڵسپی‌یەکان راخوڕی‌و گوتی:

– بەفەرمانی کام لەفان تەقە دەکەن، مەگەر نازانن من بەرپرسی ئاسایشی ئەو شارەم؟

دمراستی قزڵسپی‌یەکانی لە وڵامدا گوتی:

– «قوربان بە ئێمە گوتراوە لێرە بێن‌و ئیزن نەدەین کەس لەو ماڵە نزیک بێتەوە.»

«ماژۆرعەبدوڵلاتۆف» گوتی خرکەنەوە بڕۆن. بە دەنگێکی بەرزیش دەنگی ئێمەی‌دا و گوتی:

– لە سەربانەکان دابەزین. ئینجا بەرەو ماڵی عەلی ئاغا سواری ئۆتۆمبێلەکەی بوو. بە عەلی ئاغای گوتبوو لە ماوەی ٢٤ سەعاتدا شاری مەهاباد بەجێ هێڵێ، ئەگینا خراپ دەبینێ.

عەلی ئاغا خۆی لەبەرامبەر هەڕشەی عەبدوڵلاتۆف‌دا ڕانەگرت‌و سەرلەبەیانی رۆژی دوایی لە حالێکدا حەشیمەتێکی زۆر لە شەقامی «شاپوور»ی مەهاباد کۆ ببوونەوەو چاوەڕوانی رووداوێک بوون، عەلی ئاغاو چەکدارە قزڵسپی‌یەکانی بەسەر شۆڕی بەنێو شەقامی شاپووردا هاتنە خوارو مەهابادیان بەجێ هێشت‌و بەمجۆرە کۆتایی بە حکومەتی عەلی ئاغا هات.

ئەندام بوون لە کۆمەڵەی ژیانەوەی کورددا

هەروەکو پێشتر ئاماژەم پێکرد کۆمەڵەی «ژ.ک» لە ساڵی ١٣١٧-١٩٣٨ لە مەهاباد دامەزرا. ئەو ڕێکخراوەیە، لە چەند شاری کوردستاندا لقی دامەزراندو بەنهێنی خەباتی خۆی دەست پێکرد، بەڵام بەهۆی جەوی زاڵی پۆلیسی ڕەزا شا بەسەر کوردستاندا نەیتوانی باش گەشە بکات. ژ.ک بەو دەرفەتەی کە بەهاتنی ئەرتەشی وڵاتانی هاوپەیمان لە کوردستاندا بۆی ڕەخسا بەپەلە گەشەی کرد. یازدە ئەندامی سەرکردایەتی ژ.ک بەناوەکانی: قاسمی قادری، محەممەدی نانەوازادە، مەلا عەبدوڵڵای داودی، حوسێنی فروهەر (زێرینگەران)، محەممەدی یاهو، ئەحمەدی عیلمی، عەزیزی زەند (عەزیز ئاڵمانی)، محەممەدئەمینی شەرەفی، عەلی ڕیحانی، قادری مودەریسی، عەبدولڕەحمانی زەبیحی، ڕەحمانی عەلەوی، ڕەحیمی لەشکری، ڕەحمانی کەیانی‌و میر حاج ئەحمەد نوێنەری حیزبی هیوا لە کوردستانی عیراق، لە ڕۆژی ٢٥ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٢١- ١٩٤٢ لە باخی «حاجی داودی» لە بناری چیای «خەزایی»، کە ئێستا «ئوردوی کار»ی لێ سازکراوە، کۆبوونەوەو بۆ بەهێز کردنی ئەو ڕێکخراوەیە چەند بڕیاریان پەسند کرد.

ئەوان لەو کۆبوونەوەیەدا بڕیاریاندا بۆ پتەو کردنی پێوەندی لەگەڵ کوردی بەشەکانی‌تری کوردستانی دابەشکراو، کۆبوونەوەیەکی چەند قۆڵی لەگەڵ نوێنەری کوردی بەشەکانی‌تری کوردستانی داگیرکراو پێک بێنن. بەپێی ئەو بڕیارە بوو کە «قاسمی قادری» لە کوردستانی بەشی ئێران، شێخ «عوبێدوڵڵای زێوی» لە کوردستانی بەشی عێراق‌و مەلا «وەهاب» لە کوردستانی بەشی تورکیە بە نوێنەرایەتی کوردی بەشەکانی ئێران، عێراق‌و تورکیە لە چیای «دالانپەڕ» کۆبوونەوەو پەیمانی هاوکاری‌یان بەست، کە پەیمانەکەیان بەناوی پەیمانی «سێ‌سنوور» ناوبانگی دەرکرد. هاوڕێیان هەروەها لە کۆبوونەوەی باخی «حاجی داودی»دا بڕیاریاندا گۆڤاری «نیشتمان» بکەن بە ئۆرگانی ژ.ک‌و بەو ناوە بڵاوی بکەنەوە.

دوای تێپەڕ بوونی دوو ساڵ بەسەر ئەو کۆبوونەوەیەدا، واتە لە ساڵی ١٣٢٣ی‌هە ژ.ک

قازی محەممەدی بە ئەندام وەرگرت و سەرۆکایەتی حیزبی پێ ئەسپارد. هەر لەو ساڵەشدا بوو کە ڕێبەرایەتی ژ.ک داوای لە «سازمانی جەوانانی کورد» کرد، کە بێتە ئەندامی حیزب. پێشنیاری ڕێبەرایەتی کۆمەڵە لە کۆبوونەوەیەکی بەرفراوانی ئەندامانی سازمانی جەوانانی کورد لە «باخی مکایلی» هاتە بەرباس و لێکۆڵینەوە و هەڤاڵان «عەلی مەولەوی» و «قادری مەحموودزادە»یان بە نوێنەرایەتی سازمانی جەوانان دیاریکرد تا لەم بارەدا پێوەندیگری سازمان بن.

کۆبوونەوەیەکی دوولایەنە لەنێوان ئێمە و سێ نوێنەری کۆمەڵەی ژ.ک بە ناوەکانی «دلشاد ڕەسوولی»، «سەدیقی حەیدەری» و «عەبدولڕەحمانی زەبیحی» لە ماڵی «محەممەدی ڕاتبی» (حەممەدی مەولودی) لە «گەڕەکی خڕێ» پێکهات. دلشاد ڕەسوولی بە دروشمی سەرکەوتی خەباتی ژ.ک بۆ ڕزگارکردنی کوردستانی گەورە و دامەزراندنی دەوڵەتی کورد کۆبوونەوەکەی کردەوە. دەربارەی ڕێبازی کۆمەڵە و بزووتنەوەکانی پێشووی کورد قسەی کرد و گوتی: لاوان دەبێ پشتی خەباتی کۆمەڵەی ژ.ک بگرن. ئینجا سەدیقی حەیدەری و ڕەحمانی زەبیحی هەرکامەیان لەمەڕ چۆنیەتی ئەندام بوونی ئێمە لە کۆمەڵەدا قسەیان کرد و ئامانجی کۆمەڵەیان دەربارەی یەکیەتی و هاوخەباتی کورد شی کردەوە. ئێمەش سێ نوێنەری لاوان هەرکام دەربارەی ئامانج و خەباتی سازمانی جەوانانی کورد قسەمان کرد و ڕەزامەندی خۆمان وەک ڕای تاکەکەسی لەو یەکیەتییە دەربڕی و کوتمان دەچین پەیامی ژ.ک بە ئەندامان دەگەیەنین و پاشان بڕیاری گشتی سازمانی جەوانانتان پێڕادەگەیەنین. ئەو کۆبوونەوەیە بە ڕەزامەندی هەردوو لا کۆتایی پێهات.

لە یەکەم ڕۆژی هەینی دوای ئەو کۆبوونەوەیەدا کە کۆبوونەوەی حەوتوانەی ئەندامانی سازمانی جەوانانی کورد بوو، چۆنیەتی وتووێژەکەمان بۆ ئەندامان باسکرد. ئەندامان تێکڕا بە دروشمی «بژی خەباتی نەتەوەی کورد بۆ ڕزگاری کوردستان» ئەندام بوونی سازمانی جەوانانیان لە کۆمەڵەی ژ.کدا بە ئەرکێکی پیرۆز داناو ئێوارەی ئەو ڕۆژە بەخۆپێشاندان گەڕاینەوە بۆ شار و بەخوێندنەوەی سروودی نەتەوایەتی و دروشمی «بژی کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد» شەقامەکانی شاری مەهابادمان بڕی و بە دەنگی بەرزی خۆمان لەنێو کۆمەڵانی خەڵکی مەهاباددا کە لە شەقامەکانی شاربوون تێکەڵ بوونی خۆمان لە ژ.کدا ڕاگەیاند. بەمجۆرە لە مانگی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٣-١٩٤٤دا ناوی سازمانی جەوانانی کوردمان گۆڕی و کردمان بە ڕێکخراوی لاوانی کۆمەڵەی ژ.ک و بووین بە ئەندامی کۆمەڵە. بەدوای ئەو ڕووداوە مێژووییەدا کۆمەڵەی ژ.ک خانووبەرەی دوکتور «یوناتان»ی بکرێ گرت و بە ئاشکرا لە مەهاباد بارەگای کردەوە و ماڵی دوکتور یوناتان کرا بە بارەگای کۆمیتە ناوەندی کۆمەڵەی ژ.ک.

یونانان دوکتورێکی ئاسۆری بوو. رۆژگارێکی درێژ خزمەتی پزیشکی بە خەڵکی مەهاباد کردو یەکەم دوکتور بوو کە هاتبوو بۆ مەهاباد. ئینسانێکی زۆر ئەجیب‌و میهرەبان بوو، و خەڵک رێزیان دەگرت. بە هۆی پیری سۆمای چاوەکانی کز ببوون‌و کاری پزیشکی نەدەکرد. ناوبراو ماڵی بارکردو چووە تەورێزو خانووبەرەکەی بە کۆمەڵەی ژ.ک بەکرێ‌دا. ماڵی یونانان کەوتبووە شەقامی شێرو خورشید‌و دەرگاکەی لە زارکی ئەو کۆڵانەدا بوو کە بەرەو ئیدارەی «دووخانیە» هەڵدەکشا و ماوەیەک قوتابخانەی ئێمە لەپاڵ ئەو خانووبەرەیە بوو. ئێستا نەخۆشخانەی «سیل» لەو بەری چۆمی مەهاباد لە رووبە رووی ئەو کۆڵانە هەڵکەوتووە. هەروەها «مەحکەمەی قازی» لە لای سەرووی ئەو لە پاڵ مزگەوتی «شادەرویش» لە ریزی ماڵی «یونانان»دا بوو. خانووبەرەکە بریتی بوو لە دوو بنا کە حەوشەیەکیان لە نێوەڕاستدا بوو. سەرکردایەتی کۆمەڵە لە بەشی لای دەرگای بناکە جێی گرت‌و بەشەکەی ژوورەوەشیان‌دا بە سازمانی جەوانان. بەمجۆرە ئێمەش یانەی سازمانی جەوانانمان کۆ کردەوەو هاتینە ئەو جێیەو بووین دراوسێی کۆمەڵەی ژ.ک.

چاپخانەیەکی بچووکی دەستی لەژێرخانی لای لاوان‌دا بوو، کە گۆڤاری «نیشتمان»یان پێ چاپ دەکرد. بەرلەوەی گۆڤاری نیشتمان ببێتە ئۆرگانی ژ.ک، رەحمانی زەبیحی ئەو گۆڤارەی بەنهێنی لە تەورێز چاپ دەکردو بەنهێنیش دەهێناوە بۆ مەهاباد، بەڵام لە مەهاباد بە ئاشکرا بڵاو دەکرایەوە. بۆ ئەوەی من پەروەردە بکرێم‌و فێرە کاری بم، سەرۆکی کۆمەڵە داوای لێکردم بچمە لای سکرتێری کۆمەڵە «دلشاد رەسوولی»و لە نووسین‌و بڵاو کردنەوەی نامەو راگەیاندراوەکاندا بۆ کۆمیتەکانی کۆمەڵە لە شارو دەوروبەریدا هاریکاری دلشادو رەحمانی زەبیحی بکەم. کۆمەڵە ئەوسا لە هەر گەڕەکەی کۆمیتەیەکی هەبوو، کە خەڵکی گەڕەک بەتێکڕا ئەندامی بوون. هەر کۆمیتەی بەرپرسێک‌و چەند کەسی بۆ دیاریکرابوو کە بەفەرمانی کۆمیتە ناوەندی ئەرکەکانیان بەڕێوە دەبرد. هەروەها داوایان لە ئێمە لاوان کرد دوو کەس بۆ یارمەتی کردن بە بەرپرسی چاپخانەی نیشتمان دیاری بکەین‌و بە کاک «محەممەدی شاپەسند»یان بناسێنین کە سەرەرای یارمەتی کردن بەو فێرەکاری چاپخانەش بن.

نومایشی دایکی نیشتمان

سەرکردایەتی ژ.ک نومایشنامەیەکی دەستکەوتبوو بەناوی «دایکی نیشتمان» کە من نەمزانی ئەو نومایشنامەیە لەکوێوە هاتبوو، دەگوترا لە گەرمێنەوە هاتووە، بەڵام من لام وابوو «میرحاج ئەحمەد» ئەوی لە سلێمانی هێناوەو داویەتی بە کۆمەڵە. ڕۆژێک خەریک بووم لە سکرتاریاتی ژ.ک کارم دەکرد، کە عەبدولڕەحمانی زەبیحی‌و دلشاد ڕەسوولی سەری قسەیان کردەوەو گوتیان:

– «ئەوە دەقی نومایشنامەیەکی سیاسی نیشتمانی‌یە. کومیتەی ناوەندی لە ئێوە لاوانی دەوی ئەو نومایشنامەیە بۆ خەڵک بهێننە سەر شانۆ. ئەوە دەتوانێ یارمەتییەکی گرنگ بێ بۆ هاندان‌و ڕاکێشانی خەڵک بەرەو خەباتی سیاسی‌و کۆکردنەوەیان لەنێو ژ.ک‌دا.»

بەلای منەوە ئەوە ئەرکێکی دژوار بوو بۆ ئێمەی «لاو» کە لە لایەک هیچکاممان شارەزای کاری شانۆگەری نەبووین‌و لە لایەکی‌ترەوە خەڵکی مەڵبەند لە نومایش‌و شانۆگەری دەپرینگانەوەو ئەویان بە دیاردەیەکی سووک‌و ناشایست دەزانی. هەرکە ناوی نومایشیان دەبیست لەفکری سەما و قەشمەرە کردن دەکەوتن. سەرەڕای ئەوەش پێیەسەکەم لێ‌وەرگرتن‌و بردم بۆ لای هاوڕێیەکانم لە سازمانی جەواناندا و پاش گفتوگۆیەکی چەند ساعاتە لاوان بڕیاریاندا فەرمانی سەرۆکایەتی کۆمەڵە بەجێ بگەیەنن، چەند کەس ڕایانگەیاند ئامادەن یاری تێدا بکەن‌و منیش ڕەگەڵیان کەوتم.

ڕەزامەندی هەڤاڵانم بە دلشاد و زەبیحی ڕاگەیاند. ئێمە بە سێ قۆڵی نومایشنامەکەمان خوێندەوەو پەردەکانمان لەبەرچاو گرت. کاتی خوێندنەوەی نومایشنامەکە دەرکەوت ڕۆڵی «دایکی نیشتمان» گرنگترین‌و دژوارترین ڕۆڵە. لەبەر ئەوە داوام لە سەرۆکایەتی کۆمەڵە کرد کەسێکمان پێ‌بناسێنێ کە لێوەشاوەیی ئەنجامی ئەو ڕۆڵەی هەبێ. سەرۆکایەتی کۆمەڵە کاک «عەبدوڵڵای ئەمری» ناسراو بە «عەبدوڵڵا شەمزینی» کارمەندی ئیدارەی مالیەی پێ‌ناساندین، کە ئەندامی کۆمەڵە بوو.

چەند هەڤاڵ چووینە ماڵی کاک «عەبدوڵڵا»و خۆمان پێ‌ناساند. ئەو نومایشنامەکەی

لێوەرگرتین، کاتی خوێندنەوەی دیتمان فرمێسک لە چاوەکانیدا قەتیس بوون و بە نێوان برژانگەکانیدا دلۆپ دلۆپ کەوتنە خوارێ. ناوبراو بەم حاڵەتە سەری بەرز کردەوە گوتی:

- «ئەوە گەورەترین و پڕ شانازیترین کات و دەمی ژیانمە کە ئێوە هاتوون ئەو دیارییەتان بۆ هێناوم. من بەدڵ و بەگیان ئامادەی هاوکاریتانم.»

ناوبراو بەمجۆرە رەگەڵمان کەوت و رۆڵی دایکی نیشتمانی بەئەستۆ گرت. کاک عەبدوڵڵا پێشنیاری کرد، بۆ راهێنان و پەروەردەکرنی خۆمان شوێنێک بدۆزینەوە. ئێمە حەوشەی دەبیرستانی خۆمان پێشنیار کرد. ئێمە ئەندامانی کۆڕی نومایش هەموو رۆژی دوای تەواو بوونی دەرس و چۆڵ بوونی قوتابخانە دەستمان دەکرد بە راهێنان. رۆژێک دوکتور «محەممەدی موکری» کە ئەو کات لێپرسراوی ئیدارەی فەرهەنگ (ئیدارەی فێرکردن و بارهێنان)ی مەهاباد بوو، و دواجار بوو بە باڵوێزی دەوڵەتی کۆماری ئیسلامی لە «مسکۆ» و پاشان زیندانی کرا، داوای کردبوو من بچمە لای. من چووم. ئەو گوتی:

- «کاکی برا، خۆت دەزانی من کوردم و دڵسۆز. لەسەر داوای خۆم هاتووم بۆ مەهاباد و بووم بە لێپرسراوی ئیدارەی فەرهەنگی مەهاباد تا لەمەڕ کورد و شێوە گۆرانییەکانی کوردی لێکۆڵینەوە بکەم و لەسەریان بنووسم، بەڵام ئەوەی ئێوە خەریکن ئەمڕۆ لە حەوشی دەبیرستان خۆتانی بۆ ئامادە دەکەن، نومایشێکی سیاسی نیشتمانییە و بێگومان من گرفتار دەکات و لەوانەیە ببێتە هۆی تەقل کردنی من لە مەهاباد و غەریبەیەک جێم بگرێتەوە و منیش پەکی لێکۆڵینەوەکەم بکەوێ. پێمخۆشە یارمەتیم بدەن کە ئەو هەڵە لەکیس نەدەم، ئەگەر باوەڕم پێناکەی بێرە و تا بچینە ماڵم و نووسراوەکانت پێشان بدەم.»

دوکتور موکری کوردی کرماشان بوو. ئەو ئینسانێکی نەجیب و هێدی و سەنگین بوو. ماڵی لە خانوبەرەکەی «کەریمی قاورمە»دا بوو. چوومە ماڵەکەی و چاوم بە نووسراوەکانی کەوت و بەڵێنم پێدا لەگەڵ هەڤاڵانم باسی بکەین و شوێنێکی‌تر بۆ راهێنان و پێشاندانی نومایشی دایکی نیشتمان بدۆزینەوە. بەم بۆنەوە چووم رووداوەکەم بۆ هاوڕێیەکانم گێڕاوە و هاتینە سەر ئەو باوەڕە، کە بچینە لای کاک «عەبدولی کەریاسی» گاراژدار و کاک عەبدوڵڵای ئەهری هێندێک دەربارەی نومایشەکە قسەی بۆ بکات و پاشان گیروگرفتەکانی لەگەڵ بێنینەگۆڕێ و داوای لێبکەین ئیزنمان بدا نومایشی دایکی نیشتمان لە گاراژی ئەو پێشان بدەین. کاک «عەبدول» مرۆڤێکی بەهەست و رووناکبیر بوو. ئەو پێشتر لە ریزی ئەو تێکۆشەرانەدا بوو کە ساڵانی ۱۷-۱۳۱۸-۳۸-۱۹۳۹ بەشداری کۆڕی شەوانەیان دەکرد و پاشانیش بوو بە ئەندامی ژ.ک. ناوبراو بەدڵێکی ئاواڵەوە پێشوازی لێکردین و گوتی ئامادەی هەرچەشنە یارمەتی‌دانێکمانە.

بەوچەشنە شوێنی ڕاهێنانەکەمان گوێزاستەوە بۆ حەوشەی گاراژی کاک عەبدول، ئەو دەفتەری کارەکەی لەوێ هێشتەوەو «ئوتوبوس»ەکانی نارد بۆ مەیدانی فوتباڵی مەهاباد کە لە پشت شەریکەی نەوتی مەهاباد هەڵکەوتبوو. ئەمجارە بۆ دامەزراندنی سەکۆی نومایش هانامان بۆ «مارف حەتەم»ی دارتاش برد. ئێمە کە باسی دروستکردنی سەکۆی نومایشمان بۆکرد، شێتو ڕەش بووەو مۆرەیەکی لێکردینو گوتی: «من بۆ ئەوە نابم هەستن خرکەنەوە برۆن.» بەڵام، کاتێک ڕوومان کردەوەو لە مەبەستی ئێمە گەیشت، زەردەخەنەیەکی پڕلە میهری لە لێوان نیشتو دەستی نایە سەرچاوی‌و گوتی: «منیش پێمخۆشە لەو خزمەتەی ئێوەدا بەشدار بم. بەگشت کەرەسەو پارەی خۆم سەکۆیەکی لەبارتان بۆ ساز دەکەم کە بتوانن بۆ شوێنی‌تریشی بگوازنەوە.» بەمجۆرە، سەکۆی نومایشی دایکی نیشتمان بەدەستی «مارف‌حەتەم» لە حەوشەی گاراژی عەبدول سازکرا.

ڕۆژێک خەریکی ڕاهێنانی نومایشی دایکی نیشتمان بووم، کە دیتم «حاجی» هات‌و بەسرتە گوتی: بابت بانگت دەکا. حاجی خزمەتکاری ماڵمان بوو، ئەو لە منداڵیەوە لە ماڵی ئێمە پیر ببوو. ئینسانێکی بە بەقاو میهرەبان بوو. کاتێک خەبەرێکی دەهێنا بەشێوەیەک چاو و برۆی هەڵدەکێشا کە دەتگوت کارەساتێک قەوماوەو زراوی ئینسانی دەبردو قەت نەیدەگوت چ بووەو چ قەوماوە. گوتم:

- چ بووە؟
- «نازانم، وەرە بابت دەزانی!»

بەو وەڵامەی ئەوەندەی‌تریش نیگەران بووم. جارێک حاجی پێچەقی بۆ هێنابووەوە زیندانی سەربازخانەی مەهاباد، کەچی پریان پێداگرتبوو، و هێنابوویان زیندانیان کردبوو. لێم‌پرسی چ قەوماوە؟ وەک هەمیشە چاوەو برۆی هەڵاویشت‌و گوتی: «لەسەرتۆ.»

چوومە لای بابم. بابم پیاوێکی باڵابەرزی قەڵەو، بەڵام خۆش ئەندام بوو. تا خودا حەزیکا داب‌و نەریتی بنەماڵەی دەپاراست. کە تووڕە دەبوو ڕوخساری گرژ دەبوو، و پیاو لە بیچمی دەترسا. دیتم چاوی تێکناوەو ڕووی گرژە. گوتی:

- «دەڵێین خەریکی ئەدای «شەکەرۆکان» دەردێنی؟»
- شەکەرۆکەی چی؟
- «ئەوەی لە حەوشەی گاراژ جێگەتان بۆی خۆش کردوە»
- ئێمە خەریکین نومایشێکی نیشتمانی‌دێنینە سەر شانۆ.

لەو سەروبەندەدا جارجارە دەستەی جیاوازی «ئاشق»ەکانی ئازەربایجانی دەهاتنە مەهابادو کۆڕی بەزمیان دەگێرا. ئەوان جگە لەوەی کە مۆزیکیان دەژەنی، مێرمنداڵێکی

قوزیشیان دەهێناو سەمایان پێدەکردو پارەیان پێکۆ دەکردەوە. لە مەهاباد پەو کۆڕەیان دەگوت «شەکەرۆکە». ئەوەش دەبێ بڵێم کە هەموو گروپەکانی «ئاشقی» ئازەربایجانی خاوەنی «شەکەرۆکە» نەبوون و گروپی ئاواشیان تێدا هەبوو کە قامبێژی گەڕیدە بوون.

نەمتوانی بابم قانع بکەم، هەرکە زارم دەکردەوە بە دەممدا دەهات و نەیدەهێشت قسە بکەم و گوتی:

– «بە سەید پیرە دەڵێم بتکوژێ و تەرمەکەت باوێژێتە بەر دەرگای مالمان. برۆ ئیتر چاوم پێت نەکەوێتەوە.»

لەترسی ئەوەی نەکا بەلاسارم داتێ، گورج بۆی دەرچووم. چوومەوە لای هەڤاڵان و رووداوەکەم بۆ گێڕانەوەو دیتم ئەوانیش وەک منیان بەسەر هاتووە. شەو، هەرکامەکان چوینەوە بەردەرگای ماڵەکانمان و خوشک و براکانمان لە پەناوە دەستە نوێنێکیان لەسەر بانەکانەوە بۆ هاویشتینە دەرو شەوانە لەسەر سەکۆی شانۆگە دەنووستین. ئێوارەی رۆژێک بابەکانمان بەتێکرایی بەرەو گاراژ هاتن، کە ئێمە بەرتەوەو بەرگری لە کارەکەمان بکەن و نەهێڵن لە دایکی نیشتماندا یاری بکەین. لە لایەن رێبەرایەتی کۆمەڵەی ژ.کەوە، کاک «حەمەدی مەولودی» بۆ چاوەدێری کردن لە ئێمە دیاریکرابوو. ئێمە بەومان گوت بچێ پێشیان بگرێ و بیانگێڕێتەوە. کاک حەمەد بەرەوپیریان چوو بوو، و گوتبووی:

– «من لە لایەن سەرکردایەتی ژ.کەوە بۆ چاوەدێری کردنی ئەو کوڕەی تومایش داندراوم و لەترسی ئەوەی نەکا بەچوونی ئێوە بۆ نێو گاراژ کارەساتێک بقەومێ، ناتوانم رێگەتان بدەم بچنە نێو گاراژ. تکاتان لێدەکەم بگەڕێنەوە.»

ئەوان گەڕابوونەوە، بەلام ویکرا چووبوون بۆ «مەحکەمەی قازی» و رووداوەکەیان بۆ قازی محەممەد گێڕابۆوە. قازی بە زەردەخەو پێشوازی کەرمی، تەوانی هێدی و ئارام کردبۆوەو گوتبووی:

– راوەستن رۆژی تومایش خۆم لێتان دەگێڕمەوە تا بزانن رۆڵەکانمان چەندە هەردن.

ئێوارەی رۆژێک لە رۆژانی سەرەتای هاوینی ساڵی ١٣٢٤-١٩٤٥، بە دوای چەند مانگ راهێنان و خۆ ئامادە کردنماندا تومایشی دایکی نیشتمان‌مان هێنا سەر شانۆ. حەوشەی گاراژ بە هۆی شانۆگەرەکانەوە ئاوپرژێن کرابوو. کورسی و سەندەڵیکی زۆریان لە چاپخانەکانی شار بە ئەمانەت وەرگرتبوو، و بەریز بە دوای یەکدا دایانتابوو. جەماوەرێکی زۆر بۆ کڕینی بلیت لەبەر دەرگای گاراژەوە تا دەگاتە چوارچرا ریچکەیان بەستبوو. بلیتەکان لە لایەن چاپخانەی کۆمەڵەوە چاپ کرابوون و نرخیان لەسەر نەنووسرابوو. هەرکەس بە رادەی توانای نرخی لەسەر بلیتەکەی دەنووسی و پارەکەی دەداو پارەکەش بۆ

ژ.ک دەچوو. سەدیقی حەیدەری‌و دلشاد رەسوولی چاوەدێری بلیت فرۆشتن بوون، شانۆگەرەکان بەبێ وەرگرتن پارەتی لە ژ.ک ئەو ماوەیە بە پارەی خۆیان ژیابوون‌و بۆ بوژاندنەوەو گەشە کردنی ژ.ک ئەرکی پێ‌ئەسپێردراوی حیزبیان بەرێوە دەبرد.

خەلک بەرە بەرە لە شوێنی نومایشەکەدا کۆ بوونەوە. شوێنی قازی محەمەدو کاپیتان «جەعفەرئۆف»و چەند ئەفسەری‌تری روسی میوانی ژ.ک لەتەنیشت یەکتر لە سەندەلی‌یەکانی ریزی یەکەم دیاریکرابوون. دوای بەخێرهێنانی میوانەکان لە لایەن کاک عەبدوللای ئەمری‌یەوە، هەڤالێکی یاریدەدەرمان بە زمانی روسی بەخێرهاتنی میوانە روسەکانی کردو پاشان موزیکی نومایش لێدراو ئێمە شانۆگەران سرودی تازە سازکراوی «ئیشتمانم رەنگینە»مان خوێندەوەو پەردەی ئەوەلی نومایش دەستی پێکرد.

پەردەی یەکەم: فریشتەیەک بە لیباسی سپی‌و باڵی درێژی سپی هاتە سەر شانۆ بە دەنگێکی خۆش دەستی کرد بە خوێندنەوەی شیعری «ئەی بینەزیرو هەمتا هەرتۆی کە بەرقەراری» «حاجی قادری کۆیە».

لەی بینەزیرو هەمتا هەرتۆی کە بەرقەراری
بێ دارو بێ دیاری، بیدارو پایەداری
بۆ باغی مەردی باغی سەرمایەکەی خەزانی
بۆ مەزرەعەی فەقیران سەرمایەکەی بەهاری
تۆ پادشا نیشانی بۆ هەر سەوادی ئەعزەم
بێ سەدرو شانشینی، بێ پەردە پەردەداری
خەللاقی بێ فتووری، سولتانی بێ قسووری
رەزاقی مارو مووری، ئاودێری دیمەکاری
فەیرۆزە تەختی گەردوون مەستورعی نەقشی تۆیە
یاقووت و لەعلی رۆژە ئەستێرەکان دەراری
جێگەو مەکانی تۆیە بێ جێ‌و بێ مەکانی
لەیل‌و نەهاری تۆیە بێ لەیل‌و بێ نەهاری
هەر ئەمری تۆ مەدارە بۆ کارو باری عالەم
هەرچەندی بێ وەزیرو بێ سەدرو کاروباری
سەحرانەوەردی شەوقت خورشیدو ماهی تابان
دوو جاری‌یەن شەوو رۆژ بێ مەحمەل‌و عەماری
ئیستێکە بویە «حاجی» مەدحت دەکا بە کوردی
تا کەس نەلێ: بە کوردی نەکراوە مەدحی باری

فریشته مێرمنداڵێکی پانزده ساڵانەی خۆش تیپو باڵابەرز بوو. ئەو زۆر بە لێوەشاوەیی و بەئاهەنگ شیعرەکەی دەخوێندەوەو سەرو دەستی بەحاڵەتی سکاڵا کردن دەجوڵاندەوەو جارجارەش گوڵی هەڵدەستاو بە رواڵەت وایپیشان دەدا کە دەگری. کردەوەکانی فرە کاریان کردە سەر بینەران. کاتێک شیعرەکە تەواو بوو دەستی سکاڵای بەرەو ئاسمان بەرز کردەوەو پەردەی نومایشەکە لە دوو لاوە دادرانەوەو کۆری موزیک بۆ ئەوەی تەماشاچییەکان لەو حاڵەتەدا راگری، تا دەست پێکردنی پەردەی دووەم ئاهەنگی خەمبارو غەریبی ژەنی.

پەردەی دووەم: باس لە پیلانگێری هاوبەش لە پەیمانی «سەعد ئاباد»دا بوو، کە دەوڵەتەکانی ئێران، عیراق، ئەفغانستان و تورکیە لە ساڵی ١٩٣٧زدا مۆریان کردبوو، مادەی سێی ئەو پەیمانە دژی بزووتنەوەی کورد بوو. هاوپەیمانان بڕیاریاندا بوو دژی ویستی کوردان بەیەکەوە هاوکاری بکەن و نەهێڵن کورد دژی بەرژەوەندی ئەوان بجوڵێتەوە. لەو پەردەیەدا، یاریکەران چووبوون لە ئەخشی نوێنەری ئەو چوار دەوڵەتانەوەو شێوازی بەرەنگاری و سەرکوتی نەتەوەی کوردیان دایە بەرباس.

پەردەی سێیەم: کە پەردە کرایەوە، بینەران «دایکی نیشتمان»یان دیت کە بە جلی رەش و قژی سپی و لەشی زنجیر کراو بە کزو ماتی دەستەو ئەژنۆ دانیشتبوو، و بەدەنگی بەسوز هاواری رۆڵەکانی دەکرد کە لەو کۆت و زنجیرە رزگاری بکەن. دایکی نیشتمان دەیناڵاندو باسی دەردو ئازاری خۆی بەدەست دوژمنانی کوردەوە دەکردو بە ناڵەناڵ سکاڵای دەکردو بەدەنگی بەسۆزو پڕ لە تەمەننا شیعرەکانی حاجی قادری دەخوێندەوە.

پەردەی چوارەم: دایکی نیشتمان هەروا لە بەندو زنجیردا بوو. دەپاڕایەوەو سکاڵای دەکرد، هاواری رۆڵەکانی بوو کە رزگاری بکەن. لەناکاو رۆڵەکانی دەست بەچەک کە چەند سەربازی روسیشیان لەگەڵ بوو، رژانە سەر شانۆکەو دایکی نیشتمانیان لە بەندو زنجیر رزگار کرد. دایکی نیشتمان، رۆڵەکانی دەباوەش گرت. لەو کاتەدا دەنگی موزیکی شاد بەرزبۆوەو بینەران کە فرمێسکی شادیان لە چاواندا قەتیس ببوو، هەستانە سەرپێ و بەچەپڵە لێدان پێشوازییان لە دایکی نیشتمان کرد.

پەردەی پێنجەم: لەو پەردەیەدا بژاقی نوێنەرانی خەڵک پێشاندرا کە چۆن ئازایانە سەرۆک کۆماری کوردستانیان هەڵبژاردو سەرۆک وەزیرو وەزیرانیان دیاریکرد. هاوکات لەگەڵ ئەو بەشە، دەستەی موزیک بەشێوەیەک مارشی سەربازی ژەنی، کە ئەندامی بینەرانی وەلەرزە خست. پاش تەواو بوونی ئەو پەردەیە «قازی» لە کاتێکدا سوور داگیرسابوو، و شادی و شادمانی بەروونی لە چاوەکانیدا دەبیندرا، هاتە سەر سەحنەکەو وتارێکی مێژوویی خوێندەوە کە بەداخەوە دەقی وتارەکەی لە گەڕی تاڵی زەمانەدا لەناو

چووه. بەڵام وتارەکەی دەربارەی مێژووی خەباتی کورد بۆ سەربەستیو سەربەخۆیی کوردستان بوو. ناوبراو سالانی درێژی بندەستی نەتەوەکەی شیکردەوەو لە چۆنیەتیو چەندوچۆنی دەوڵەتە داگیرکەرە ستەمگەرەکان دوا. خەڵکو بەتایبەتی لاوانی هاندا بێنە ریزی خەباتی رزگاریخوازانەوە. قازی هەروەها پەنجەی بۆ خزمەتی ئاکتەرەکان راکێشاو داوای لە لاوان کرد رێبازی ئەوان بگرنەبەرو نەتەوەکەیان لەبیر نەکەن. لە کۆتاییدا، دەستی نایە نێو دەستی ئاکتەرەکانو سەربەرزی بۆ خواستنو بەمجۆرە نومایشەکە تەواو بوو.

نومایشی دایکی نیشتمان، نزیک بە چل رۆژ لە مەهاباد پیشان درا. زۆربەی دانیشتوانی مەهابادو دەورو بەری نومایشی دایکی نیشتمانیان دیت. لەسەر داوای ئاکتەرەکان، سەرۆکایەتی کۆمەڵەی ژ.ک نیزتیدا بۆ ژنان، قوتابییانو لادییەکان بەبێ پارەو بەلاش نومایش بدری. خەلیفە «ئامین قەمتەرە»یی کە خەلیفەی «حاجی شێخ مستەفای قزلقەلا»یە بوو، و رۆژانی چوارشەممە مریدەکانی بۆ «ختم» دەچوون لە مالی کۆ دەبوونەوە. ناوبراو، چوارشەممەیەک پاش تەواو بوونی «ختم» گشت مریدەکانی بەکۆمەڵ هێنا بۆ دیتنی دایکی نیشتمان. خەلیفە ئامین پاشان ژنانی شاری مەهابادی هاندا نومایشی دایکی نیشتمان ببینن. نومایشی «دایکی نیشتمان» فرە دەنگی دایەوەو کارێکی بێوێنەی کردە سەر هەستی خەڵکو تەنانەت جەماوەرێکی مەزنی بەرەو کۆمەڵەی ژ.ک راکێشا.

پاش کۆتایی نومایش لە مەهاباد، لەسەر بریاری رێبەرایەتی کۆمەڵە ئاکتەرەکان باروبنەیان تێکپێچاو بەرەو شاری «نەغەدە»و پاشانیش شاری «شنۆ» چوون. کاتی چوون بۆ نەغەدەو شنۆ قازی محەمەد ئامۆژکاری کردبنو گوتی:

– «شنۆ شارێکی ئاینییە. چونکە ئێوە بە راستی نوێنەری کۆمەڵەی ژ.کن دەبێ باش خۆ بنوێنن. دەبێ ئاکارو رەفتاری نەجیبانەتان هەبێو سەرنجی خەڵک بۆلای خەباتی کۆمەڵە راکێشن. بەیانانو کاتیتریش دەبێ بچن لە مزگەوتەکان لە ریزی خەڵکدا راوەستنو نوێژی بەجەماعەت بکەن. ئەوە دەتوانێ خۆشەویستی ئێوە لەنێو خەڵکدا پتر بکاتو دەبێ نموونە بنو ئاکاری جوان لەخۆ پێشان بدەن.»

حەوشەی گاراژی نەغەدە بۆ پێشاندانی نومایشی دایکی نیشتمان دیاریکرابوو. لەوێ سەحنەکەمان سوار کرد. هەروەکو پێشتر گوتم «مارف‌حەتەم» بەشێوەیەک سەحنەکەی دروست کردبوو کە لە هەموو جێیەک سوار دەکرا. بۆ ماوەی چوار رۆژان دایکی نیشتمان لە نەغەدە پێشاندرا. خەڵکی نەغەدەو دەورو بەری بەگەرمی پێشوازیان لێکردو تەنانەت ئاغاوەتی «قەرەپەپاخ»یش هاتن دایکی نیشتمانیان دیتو یارمەتییەکی زۆرمان کۆ کردەوەو پاشان بە سەربەرزی بەرەو شنۆ چووین.

بۆ مانەوەمان لە شنۆ، هۆڵی قوتابخانەیان دیاریکردبوو. ئێمە بەرگی سپی دوخت سەربازی‌مان دەبەردا بوو،و کڵاوی سەربازیشمان لەسەر بوو. کاتێک دەستە دەستە بەو جلو بەرگەوە چووینە نێو بازاری شاری شنۆ، حاجی‌و سۆفی مۆرەیان لێدەکردین. ئەو کات «چاکەت‌و دوو لینگ»ـ‌ی لیباسی ئاسایی نەبوو،و خەڵک لیباسی کوردی دەبەر دەکرد. سەرلەبەیانی ڕۆژی دوایی، گشتمان چوینە مزگەوت، خەڵکێکی زۆر لەوێ نوێژیان دەکرد. ئێمە لەنێو ئەو جلو بەرگە تایبەتی‌یەدا زۆر بەرچاو بووین‌و خەڵک ئێمەیان پێ‌سەیر بوو،و دەیانگوت داخوا ئێمە چین‌و کێین. ئەو ڕۆژە، کە چووینەوە نێو بازاری شار، بۆمان دەرکەوت ئامۆژگارییەکانی قازی محەممەد بەتەواوی دروست بوون. چوونی ئێمە بۆ مزگەوت‌و نوێژ کردنمان شوێنی لەسەر بیروڕای خەڵک دانابوو. ئەمجارە لەگەڵمان میهرەبان و ڕوو خۆشی بوون‌و کاتێک پرۆگرامی نومایشی دایکی نیشتمانمان بڵاو کردەوە پێشوازیان لێکرد.

شەو کۆمەڵێک سەیدو حاجی‌و سۆفی بەمیوانی هاتنە لامان‌و بەخێرهاتنیان کردین. ئێمەش بە شیرینی‌و چایی پێشوازیکی زۆر گەرم‌و دۆستانەمان لێکردن. کاک عەبدوڵڵای ئەهری بەدەنگی زوڵاڵی چەند «سورەی قورئان»ی بۆ خوێندنەوەو پاشان بەچەند قامی دڵگیری سۆفی‌یانە لە شێعرەکانی «وەفایی» کۆڕەکەی بۆ ڕازاندنەوە، کە بوو بەهۆی دڵشادبوونیان.

ڕۆژی پێشاندانی نومایش جەماوەرێکی زۆر کە چاوەڕوانی هاتن بۆ نومایشیان لێ‌نەدەکرا، هاتن نومایشی دایکی نیشتمانیان دیت. لە «شنۆ»ش بە وێنەی مەهاباد پێشوازیان لە نومایشی دایکی نیشتمان کرد. پاش گەڕانەوەمان بۆ مەهاباد کوێبیس بووین کوڕێک لە شنۆوە هاتبوونە لای سەرکردایەتی ژ.ک‌و ببوون بە ئەندامی ژ.ک‌و چوون لقی ژ.کیان لە شنۆ دامەزراند. ئەو هەنگاوەی ئەوان قازی محەممەدی هاندا کە لە ئەندامانی کۆڕی نومایشی دایکی نیشتمان سوپاس بکات.

ناوی ئاکتەرەکانی نومایشی دایکی نیشتمان بریتی بوون لە:

١- میروسی حەبیبی بە نازناوی «دالی»، کە مانای خۆشەویستی دەدا، لە ئەخشی فریشتەدا. ناوبراو تاقە کوڕو تەنیا منداڵی «میسداڵ» خانم بوو. میسداڵ، خانمێکی ئەمریکایی دانیشتووی «نۆرویژ»ـەی بوو کە لە کۆنەوە لەگەڵ میسیۆنێکی مەسیحی (گروپی حاچدارای ئەمریکایی هاتبووە مەهابادو لەوێ گیرسابووەو مێردی بە «حوسێنی حەبیبی» کردبوو. میسداڵ دوکتوری ژنان‌و منداڵان بوو،و لە تەنیا نەخۆشخانەی مەهاباد کە شێروخورشیدی ناو بوو کاری دەکرد. ناوبراو خزمەتێکی زۆری بە خەڵکی مەهاباد کردو

لای خەڵک زۆر خۆشەویست بوو. ئەو تا دوا ڕۆژەکانی ژیانی لە مەهاباد بوو، و پاشان لە تەوریز کۆچی دوایی کرد.

من کە گیرام خێزانم لەسەر زان بوو، میسداڵ بۆخۆی بە هانای خێزانمەوە چووبوو، و تا ئەو کاتەی منداڵە «دوانە»کانی من گەورە بوون لە میهرو خۆشەویستی ئەو بێبەش نەبوون. یادی میسداڵ ئێستاش لە دڵی هەموو خەڵکی مەهاباددا زیندووە. سیروسی کوڕیشی هەر وەک دایکی نەجیبو میهرەبان بوو.

٢- عەبدوڵڵای ئەهری (عەبدوڵڵای شەمزینی) ئەخشی دایکی نیشتمانی بەئەستۆ گرتبوو. ناوبراو زۆر بەلێوەشاوەیی ئەخشی خۆی بەڕێوە بردو لە شارو مەڵبەنددا ناوی دەرکرد. عەبدوڵڵای ئەهری کارمەندی ئیدارەی مالیە (دارایی) مەهاباد بوو. ئەو ئینسانێکی بەهەست، میهرەبان، پاکو نیشتمان پەروەر بوو. ناوی بە ناوی نومایشی دایکی نیشتمانەوە گرێدراوەو لەبیر ناچێتەوە.

٣- غەنی بلوریان، لەئەخشی نوێنەری ئێران، پێشمەرگەو سەرۆک کۆماردا.

٤- محیالدینی ماوەرانی لە ئەخشی نوێنەری ئەفغانستانو پێشمەرگەدا.

٥- عەبدوڵڵای حەکیم زادە لە ئەخشی نوێنەری تورکیەو پێشمەرگەدا.

٦- حامیدی لە ئەخشی نوێنەری عێراقو پێشمەرگەدا.

٧- محەمەدی راتبی «مەولودی» بەرپرسی پێشمەرگەکانی چاوەدێر لە ئاتۆگەرەکان.

٨- محەمەدی سەلیمۆکەی پێشمەرگەی چاوەدێر.

٩- سمایلی پیرۆزی پێشمەرگەی چاوەدێر.

١٠- مستەفای جەننەتی (مۆسیقەچی) شەیپوور ژەن.

١١- ئەسکەندەر تەپڵ ژەن.

١٢- خەلیل قەرەنەی (کلارنێت) ژەن.

ئەو سێ کەسانە ئەندامی دەستەی موزیکی سەربازخانەی مەهاباد بوون. ئەوان پاش لەنێو چوونی دەسەڵاتی حکومەتی ئێران لە مەهابادو پێچانەوەی ئەرتەشی ئێران لە مەهاباد لەگەڵ ئەرتەشی ئێران نەڕویشتنو لە مەهاباد مانەوەو بەشداری نومایشی دایکی نیشتمانیان کرد.

دلشاد ڕەسوولی تەرحی جلو بەرگی نومایشی دایکی نیشتمانی دارشتبوو. بەرگی ڕەسمی دەوڵەتەکانی ئێران، عێراق، تورکیەو ئەفغانستانی بۆ نوێنەرانی ئەو وڵاتانە لە نومایشەکەدا لەبەرچاو گرتبوو. فریشتەکە لیباسی سپیو باڵی سپی هەبوو. لیباسی ڕەنگ سپی مانای ڕووناکی دەدا. دایکی نیشتمان کە تەرحەکەی هی عەبدوڵڵای ئەهری بوو

چارشێوشانی رەشی لە شاندابوو. بۆ ئەوەی پیرتر دیاری بکا، خولەمێشی لە دەم و چاوی دابوو، موی سەرو پرچی دایکی نیشتمان لە خوری ماش و برینجی ساز کرابوو. ئێمە ئەوکات شارەزای «گریم» کردن نەبووین، بۆیە عەبدوللای ئەهری تەرحی خۆی بەمجۆرە سازکردبوو.

عارف حەتەم-ی دارتاش بە پارەو کەل و پەل و کەرەسەی خۆی سەکۆی نومایشەکەی بەشێوەیەک دروست کردبوو، کە بتوانین هەلیوەشێنین و رایگوێزین. پەردەی نومایشەکە بۆ هەر دوولا دەکێشرا و دوو منداڵ لەم لاو ئەو لای سەحنەکە بوون و بەکێشانی تەناف پەردەکەیان دەکردەوەو دایاندەخست.

هەروەکوو گوتم نومایشی دایکی نیشتمان بە دانانی مەلیک کۆتایی پێدەهات. ئەوەی شایانی باسە رێبەرایەتی ژ.ک لەسەر داوای میوانە رووسەکان «سەرۆک کۆمار»ی لەجێی مەلیک دانا.

چاپخانەی کۆمەڵەو چەند رووداوێک

هەروەکو پێشتر گوتم چاپخانەیەکی دەستی کۆمەڵەی ژ.ک لە ژێرخانێکی بن هۆدەکانی تەرخان کراو بۆ رێکخراوی لاوانی کۆمەڵە دامەزرابوو. شەوێک قازی محەممەد ناردبووی من بچمە لای. کە چووم، قازی گوتی: «دەبێ پارێزگاری لەو چاپخانەیە بکەن کە لە ناوەندی رێکخراوەکەتان دامەزراوە.» ئێمە لاوەکان بە رۆژ لەوێ کارمان دەکرد و شەوانەش دەرگای بارەگای رێکخراوەکەمان قفڵ دەکرد و هەرکام دەچووینەوە ماڵی خۆمان. ئەمجارە بە دوای ئەمری قازیدا شەوانە چەند کەسمان لەوێ دەماینەوە. من و «سەدیقی سیاسەری» پای ئەسڵی بووین و هەموو شەوێ بەنۆبە یەکمان لەوێ دەماینەوەو ئەوانی‌تریش هەر شەوەی ٤-٥ کەسیان دەهاتن و چەکمان هەڵدەگرت و بەیەکەوە کێشکمان دەدا. ئێمە نەماندەزانی چ قەوماوەو بۆچی رایان سپاردووین پارێزگاری لەو چاپخانەیە بکەین کە ماوەیەک بوو بەبێ چاوەدێر مابۆوە و هیچ گیروگرفتێکی بۆ نەرەخسابوو. ماوەیەک بەدوای کێشکی چاپخانە لە چوار چرای مەهاباد تووشی حوسێنی فروهەر (حوسێنی زێرینگەران) بووم. ناوبراو یەکێک لە دامەزرێنەرانی سەرەکی کۆمەڵەی ژ.ک بوو، ئەو بانگی کردم و گوتی:

- «تۆ لایەنگرت هەیەو بەرپرسی رێکخراوی لاوانی کۆمەڵەی و دەزانم لە دەستت دێ یارمەتیمان پێبکەی.»

- لە چ بارێکەوە دەتوانم هاریکاریتان بکەم؟

- «ئێمە گروپێکی تایبەتین و دژی ملهوڕو مفتەخۆر و ئەو خاوەن ملکە زۆردارانەی کە نەتەوەی ئێمە دەچەوسێننەوە خەبات دەکەین و لەنێو خۆماندا بریاری کوشتنی ئەوانمان داوە، ئەگەر ئێوەش لاوان لەگەڵمان بن، دەتوانین گەلێک کاری بەلرخ بکەین.»

- خۆت دەزانی من سەربەخۆ نیم و کۆمەڵێکم لاو لەگەڵە کە دەبێ بۆ هاوکاریکردنتان پرسیان پێبکەم و پاشان وەڵامتان بدەمەوە، حوسێنی فروهەر بەبیستنی ئەو گوتنەم، دەستی خستە سەرشانم و بەپێکەنینەوە گوتی:

- «گاڵتەم لەگەڵ کردی لەبیری خۆتی بەرەوە.»

حوسێنی فروهەر کە یەکێک لە دامەزرێنەرانی کۆمەڵەی ژ.ک بوو، بەهۆی هێندێک کردەوەی نالەبار لە کۆمەڵە وەلاندرا، بەڵام کاتی دامەزرانی کۆماری کورد لە مەهاباد سەبارەت بە رابردوی هێنایانەوەو کردیان بە سەرهەنگی سوپای میللی، کە ئەمجارەش بەهۆی بێدسیپلینی و کردەوەی سەربەخۆی نادروست لە ئەرتەشی میللی دەریانکرد. ناوبراو کاتی سەرهەنگ بوونی، دەچێتە ئیدارەی پۆلیسی کۆمار کە بەرپرسەکەی سەید «خدری نیزامی» (سەید پیرە) بوو.

لەوی «محەمەدی فاروقی»، مەلا «عەبدولرەحمانی سروجبلاغی» و «هەمزەی قاوەچی» خەڵکی نەغەدە لەسەر دەنگۆی پێوەندیگرتن لەگەڵ تاران دەسبەسەر کرابوون، تا لە کارەکەیان بکۆڵدرێتەوە، حوسێنی زیرینگەران لەسەر ناوی «قازی» کە سەرۆک کۆماری کوردستان بوو، نامەیەک دەدا بە «سەید پیرە»، کە ئەو سێ کەسەی لێوەرگرێ. سەید پیرە بە لەبەر چاو گرتنی کردەوەکانی رابردووی حوسێنی زیرینگەران لەم نامەیە دردۆنگ دەبێ و دەڵێ:

- «فەرموو دانیشە تابچم ئەو دوو بەندیانەت بۆ بێنم.»

ئەوسا مەهاباد تەلەیفونی نەبوو، بەڵام لە ئیدارەی پۆلیسەوە تەلەیفوونێکی تایبەتیان بۆ ماڵی قازی کێشابوو. سەید پیرە دەچێ لە ژوورەیەکی ترەوە بەو تەلەیفونە پێوەندی بە قازیەوە دەگری و رووداوەکەی پێڕادەگەیەنێ. ناوبراو لە وەڵامدا دەڵێ: من ئاگام لەو مەسەلەیە نییەو هیچ نامەیەکیشم نەداوە بە کاک حوسێن، قازی فەرمانی دابوو حوسێنی زیرینگەران رابگرن و لەو کارەی بکۆڵنەوە.

حوسێنی فروهەر بەتاوانی ئەو فێڵبازییەی لە سوپای میللی دەرکرا.

شایانی باسە بەدوای رووخانی کۆماری کوردستان و گیرانەوەی مەهاباد، کاک

حوسێنیش وەک «محەمەدی نازمی»، «عەبدوللای ڕەوشەنفیکر»، «ڕەسوولی تەغەدەیان»و «حامیدی مازووچی» لە لایەن حکومەتی ئێرانەوە گیراو بە ئیعدام مەحکوم کرا. بەڵام کاتێک خەریک بوون ئەوان لە بەندیخانەی تەورێزەوە بێننەوە بۆ مەهابادو لە «چوارچرا» ئیعدامیان بکەن، پێیان گوتبوو حوکمی ئیعدامی تۆ لە تارانەوە شکاوەو زیندانی ئەبەدیان داوێیو بەمچەشنە دەرکرانی لە سوپای میللی بوو بەهۆی ڕزگاربوونی لە ئیعدام. ناوبراو دوای بەخشینی گشتی ئازەربایجانیەکان لە لایەن حکومەتی ئێرانەوە، پاش سێ ساڵ بەندی لە زیندان ئازاد کرا.

حوسێنی زێرینگەران سەرلەنوێ پاش کودیتای شاو «زاهیدی» دژی دووکتور مصدیق لە ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٣دا گیرایەوەو پازدە ساڵیان گرتو من بەدوای گیرانم لە ساڵی ١٣٣٨-١٩٥٩ ئەوم لە زیندانی «بەرازجان» لە کەنداوی فارس دیتەوە.

کاتێک پێشنیارەکەی فروهەرم بە «قازی» ڕاگەیاند، ناوبراو گوتی: «لەبەر ئەو چەشنە مرۆڤە سەرەڕۆو تێکدەرانەیە کە دەڵێم چاوەدێری لە چاپخانە بکەن. ئێستاش کە تۆ ئەوە دەزانی پێویستە خۆ لە پیلانی ئەمجۆرە کەسانە بپارێزی.»

فروهەر بەداخەوە بەوەش دانەمرکاو پیلانێکی نارەوای تری گێڕا. ناوبراو لاوێکی بەدەستی مەهابادی بەناوی «هاشمی فەرهادی» هاندابوو، کە «ڕەحمەتی شافعی» گەورەترین ساماندارو جێگای ڕێزو حورمەتی خەڵکی مەهاباد بکوژێ. ئەو بە هاشمی گوتبوو بۆ هەرکام لە هەڤاڵان کەسێک دیاریکراوە کە بیکوژێو ڕەحمەتی شافعی وەبەر تۆ کەوتووە. لەکاتێکدا بەدوای کوژرانی برای ڕەحمەتی شافعی کە ئەویش ڕووداوەکەی بەشێوەی خوارەوە بوو، کەسێکی تر نەکوژرا:

ڕۆژێک لە دووکانی «بەزازی» بابم دانیشتبووم. بابم لەوێ نەبوو، بەڵام مامم «ڕەحمانی شافعی» برای ڕەحمەتی شافعی لەوێ دانیشتبوونو چایان دەخواردەوە. ناوبراو تا بڵێی مرۆڤێکی ئەجیبو میهرەبانو پیاو چاکو هێندێکیش تووڕەو بەهەست بوو. لە پای دووکانی بابم جێیەک تەرخان کرابوو بۆ کاک «حەمە سەرپان»، کە نالبەندی کەوشان بوو. ئەو کات جۆرە پێڵاوێک هەبوو کە بە کەوشی زەنگان دەناسراو کەوشێکی ڕەختە و بەدەوام بوو، و پتر گوندیەکان دەیانکڕیو نالی ئاسنیان لە پانیەکەی دەدا. دامودەزگای نالبەندی کاک حەمەد لەبەر دەست بوو. ڕۆژانە بەدەم کەڵوپەلەکەی دادەنیشتو چاوەڕوانی مشتەری دەکردو چەند هەڤاڵێشی هەبوو کە جارجارە بەیەکەوە کۆ دەبوونەوەو سیاسەتیان دەکرد.

هێشتا شەری ئەڵمانو ڕووسو هاوپەیمانەکانیان نەبڕابۆوە، بەڵام «برلین» دەستەترسی کەوتبوو. هەڤاڵانی کاک حەمە کە بریتی بوون لە: «عەبدوولخالەقی ڕەزی فرۆش»، مەلا

«محەمەدی حافظ القران»و کاک «مینە»ی پانتۆڵ فرۆش، شەوانە دەچوونە ماڵی ئەو کەسانەی کە رادیۆیان هەبوو، هەواڵەکانی شەڕیان دەبیست‌و بەیانی دەهاتنەوە لای «حەمە سەرپان»و دەنگ‌و باسەکانیان بۆ یەکتر دەگێڕاوەو هەرکامەشیان بەدڵی خۆیان شتێکیان پێوەدەنا. گرووپی کاکە حەمە خوێندەواریان نەبوو، بەڵام دڵسۆزی نەتەوەکەیان بوون‌و بەهۆی ئاگادار نەبوونیان لە بۆچوونی «هیتلێر»و کوشت‌و بڕەکانی‌و دژایەتیان لەگەڵ ئینگلیس لایەنگریان لە «هیتلێر» دەکرد. ئەوسا ناوی ئەمریکاو سۆڤیەت لە مەڵبەندی ئێمەدا زۆر لەسەر زاران نەبوو، بەڵام ناوی ئینگلیسی داگیرکەر لای هەموو کەس زەق‌و ناسراو بوو، ئەوان لەسەر ئەو بڕوایە بوون کە ئینگلیس بەری بە مافی کورد گرتووەو ناهێڵێ کورد ئازاد بی‌و دەسەڵاتی کیانی خۆی بەدەست بگرێ. ئەوان کارەساتی شەڕی یەکەمی جیهانی‌یان بیستبوو،و دەیانزانی ئینگلیس‌و «کەماڵ ئاتاتورک» بەیەکەوە سازاون‌و مافی کوردیان پێشێل کردوە. لەبەر ئەوە بە ئاوات بوون ئینگلیس بشکێ‌و هیتلێر سەرکەوێ.

کاک رەحمانی لمافعی رووی دە کاک حەمە کردو پرسی: «کاکە حەمە چ خەبەر، تۆ بڵێی هیتلێر سەرکەوێ؟» کاک حەمە زەردەخەنەیەکی هاتی‌و لە وڵامدا گوتی: ئێوە شارەزان‌و رادیۆتان هەیە، ئێمەی هەژار چی. لەو باسە دابووین کە «هاشمی فەرهادی»مان لێ پەیدا بوو. ناوبراو پیاوێکی قۆزو جوان چاک بوو، بەڵام حاڵی ئاسایی نەبوو. لەوە دەچوو سەرخۆش بی‌و سەرو رووی سوور داگیرسابوو. بەم حاڵەتە رووی لە کاک رەحمان کردو گوتی:

- «کوا میرزا رەحمەتی برات؟» کاک رەحمان وەدەست‌ڕپی کەوت‌و گوتی:
- بۆچی‌تە؟ هاشم‌گوراندی‌و گوتی:
- «دەیکوژم، چونکە مرۆڤێکی مفتەخۆری مل ئەستورە.» کاک رەحمان بەبیستنی ئەو گوتنە گوتی:
- کوڕە خوێڕی، چۆن تۆ زات دەکەی شتی‌وا بڵێی؟
- «دەشی‌لێم‌و چاویشت دەردێنم.»

کاک رەحمان راست بۆوەو گورج چەکوچی نالبەندی کاک حەمەی هەڵگرت‌و کەوتە گیانی هاشم. خەڵک کۆ بۆوەو هاشمیان دوور خستەوەو کاک رەحمان بە رواڵەت هێمن بۆوە، بەڵام هەرکە خەڵکەکە بڵاوەیان کرد، کاک رەحمان سەرلەنوێ چەکوچەکەی هەڵگرتەوەو وەدوای هاشم کەوت‌و سەرئەنجام لەپێش دووکانی بەزازی «محەمەدی عەدولی» گەیشتەوە هاشم‌و بەچەکوچان سواری سەری بوو. لەو کاتەدا دەنگی تەقەی گوللە دەمانچان خەڵکی پەشۆکاند. هاشم دوو گوللەی لە سنگی کاک رەحمان دا‌و دوو

گوللەشی لە هەوا کرد تا بڵاوە بە خەڵکەکە بکات و بەو جەشنە کاک ڕەحمانی شافعی کوشت.

دەنگی کوژرانی کاک ڕەحمانی شافعی دەشار کەراو وڵات شڵەژا. ئاغاوەتی مەنگوڕو دێبوکری بۆ دیتنەوەی هاشم وەخۆ کەوتن و سەرئەنجام تفەنگچییەکانی «عەولای بایز ئاغا» ڕەتی پێی هاشمیان هەڵگرت و ئەویان لە ماڵی «محەممەدی سەلکی سیبی»، لە کەرەکی سەوزیخانەی شاری مەهاباد دیتەوەو کوشتیان. خەڵک تەرمی هاشمی چارەڕەشیان هێنا مزگەوتی «هەباس ئاغا» و لەسەر ئاتەبەردەکانی مزگەوتیان دانا و لەوێوە بردیان ناشتیان. خزم و کەسوکاری هاشمیش بەبیستنی ئەو ڕووداوە تێکڕا ماڵەکانیان بەجێ هێشت و چوون پەنایان بۆ «کەریم ئاغای قونقەلا»بە برد و پاش چەند ڕۆژ کە وڵات ئەهوەن بووە، گەڕانەوە سەر ماڵ و ژیانی خۆیان و لەکاتێکا ئەوان گورە خۆشەویستەکەیان بەمجۆرە لەکیس چوو، کاک حوسێنی زێرینگەران قیت و قنج لە مەهاباد بە ئازادی دەگەڕا.

هاتنی سەرۆک بارزانی بۆ مەهاباد

لە سەرەتای مانگی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٤-١٩٤٥دا، پاش شەڕێکی دوورو درێژو خوێناوی لەنێوان حکومەتی عێراق و عەشیرەتی بارزان بەسەرۆکایەتی مەلا مستەفا، ئەرتەشی عێراق توانی بەکەڵک وەرگرتن لە فڕۆکە بۆمب هاوێژەکانی هێزی هەوایی ئەرتەشی ئینگلیس ناوچەی بارزان بگرێتەوە و هۆزی بارزان ناچاریکا بەرەو کوردستانی ئازاد کراوی بندەستی ئێران بکشێتەوەو پەنا بۆ کوردەکانی ئەو هەرێمەی کوردستان بەری، کە لەژێر فەرمان و ڕێبەرایەتی ژ.ک.دا بوون.

بەر لە پاشەکشەی هێزەکانی بارزانی بۆ ناوچەی شنۆ، ڕۆژێک لەگەڵ ژمارەیەک لە هەڤاڵانی «لاوان» خەریک بووین بەرەو یانەی خۆمان واتە بارەگای «سازمانی جەوانان» دەچووین، کە لە ڕووبەڕووی «مەحکەمەی قازی» لەپاڵ چەپەرەکانی دم چۆمی شار تووشی کۆمەڵێک بارزانی چەکدار بووین، کە پاڵیان بە چەپەرەکانەوە دابوو، و خەریک بوون نان و پەنیرو کشمیشیان دەخوارد. ئەوان هاتبوون بۆ مەهاباد تا چاویان بە «قازی» بکەوێ. کاتێک ئێمە لێیان نزیک بووینەوە، دیتمان تێکڕا جل و بەرگ و پێڵاوی یەک شکلیان دەبەر دایەو ڕەخت و فیشەک و تفەنگی وەک یەکیان پێیەو بەم چەشنە دیار نەبوو کام لەو بارزانییانە مەلا مستەفایە. ئێمە بۆ ئەوەی «مستەفا بارزانی» بناسین لەچەند کەس لەو

چەکدارە ئاغاباتورە سوورانەمان پرسی کامەتان مەلا مستەفان، بەلأم ئەوان ولأمیان نەدایەوەو تەنانەت قسەشیان لەگەڵ نەکردین.

ماوەیەک دەبارزانییەکان رامایینو بەدڵ تەماشامان دەکردنو جەنگاوەریو لەخۆبردوویی و پیاوەتی ئەوانمان هەڵدەسەنگاندو ئافەریتمان بۆ دەناردنو زۆریشمان حەز دەکرد «مستەفا بارزانی» ئەو ئێستانە شۆرشگێرە ناسراوە بەچاوی خۆمان ببینین. لەو حاڵو هەوایەدا بووین کە حاجی «مستەفای داودی» کە مرۆڤێکی ماقوولی شاری مەهاباد بوو لە کۆڵانی «مەحکەمەی قازی»یەوە شۆر بووەو هاتە لای بارزانییەکانو گوتی: «من لە لای جەنابی قازییەوە هاتوومو کارم بە سەرۆک بارزانییەو دەمەوێ پەیامی قازی پێرابگەیەنم.» لەناکاو لەنێو ریزی بارزانییەکاندا مرۆڤێکی لێهاتووی رەنگ پیاو هەستا سەرپێو لە حاجی مستەفا نزیک بووەو دەستی لە دەستی ناو بە ئیحترامەوە لە بەرامبەریدا راوەستا. ئێمە لێیان نزیک بووینەوەو زانیمان ئەو چەکدارە میێزەر سوورە بارزانییە. حاجی مستەفای داودی گوتی:

- جەنابی قازی داوات لێدەکا تەشریف بێنییە مەحکەمەو میوانی بی.
- «سوپاسی جەنابی دەکەم، زۆرباشە من لێرە دەگەڵ هەڤالأنم نان دەخۆمو پاشان دێم بۆ مەحکەمە.»

بارزانی بۆ ئەوە هاتبووە مەهاباد کە چاوی بە «قازی» بکەوێو لەمەر دامەزراندنو دابین کردنی بنەماڵەی بارزانییەکان چارەیەک بدۆزێتەوە، کە سەروەتو سامانیان بەدەست نەیارانی بێبزە لەنێو چووبوو،و لە چیاکاندا ئاوارەو بەبێ سەرپەنا مابوونەوە. لەبیرمە کاتێک کۆماری کوردستان رووخا، بارزانییەکان لە زستانی سەختو دژواری کوردستاندا لە چیاکان مانەوەو لەبەرامبەر هێزی تەیارکراوی ئەرتەشی ئێراندا راوەستانو سەرئەنجام مەردانە لوتکەی چیاکانیان بریبوو لە ئاگریو ئارارات تێپەرینو سەری دەوڵەتی ئێرانیان شۆر کرد. رۆژنامەکانی «تاران» بەتایبەت رۆژنامەی «ئاتەش» بەتەشەر لێدان لە ژێنراڵ «رەزم ئارا» وێنەی تەختە شکاوەکەی «بروجێرد»ی لە سەروی یەکم لاپەری چاپ کردبوو،و لەژێری نووسیبوو «دەسکەوتی ئەرتەشی پادشای ئێران لە بارزانییەکان». ئەو تەختە «بروجێرد»ییە هی سەرۆک بارزانی بوو، کە لەسەری دەخەوت.

رەزم ئارا کە ئەوکات سەرۆکی ستادی ئەرتەشی ئێران بوو نەیتوانی لەبەرامبەر گوتنی رۆژنامەکاندا خۆی راگرێو لەگەڵ چەند رۆژنامان وتوویژی کردو گوتی: ئەوانەی لەپشت مێز دادەنیشنو دیشلەمە هەڵدەلوشن نازانن «بارزانی» چ جانەوەرێکن. هەتا ئەمرۆ لە تەمەنی ئەرتەشی ئێراندا ئێمە قەت تووشی جەنگاوەری بەمجۆرە دلێر نەبووین!

ڕێی پێوانە ئاڤاو درێژەکەی «مائوستەتونگ» وەک پێویست لە مێژووی جیهاندا تۆمار کراوەو پڕبە پێستی ئاگاداری لەسەر بڵاو کراوەتەوە. بەڵام جگە لە ژێنراڵ «ڕەزمئارا» کەس تا ئێستا بەڕوونی باسی ڕێی پێوانی درێژو دژواری بارزانییەکانی نەکردووە. کەچی بارزانییەکانیش وەک مائوستەتونگو هاوڕێیەکانی کوێرەوەریان بەسەر هات. ئەوانیش چیاو دەشتو بەندەنەکانی کوردستانیان وەک «چین» بڕیو هێزی نەیاری دوژمنو چەکداری بەکرێگیراوی عەشایریو فڕۆکەو تانکو تۆپی دوژمن لەهەموو لایەکەوە گەمارۆی دان. بێ جلو بەرگو نانو خواردەمەنیو دەرمان مانەوەو کۆلێک ژنو منداڵیان بەرێشەوە بوو. زستانی سارەی کوردستان قوڕگی گرتنو شوێنی حەسانەوەیان نەبوو! بارزانییەکان، کە لە چۆمی «ئاراس» پەڕینەوە بۆ سۆڤیەت، پێڵاویان دەپێدا نەبوو، و لەجیاتی پێڵاو ئاغایانبوو، و پەڕوو پاڵیان لە پێیان هاڵاندبوو. قاچو قولیان سەرما بردوویو زامدار بوون. ئەوانە ڕاستێکی مێژوویین کە من لە زمانی ئەو کەسانەم بیست کە ئەو کات لە سۆڤیەت دەژیانو پێڵاوو لیباسیان بۆ بارزانییەکان بردبوو.

«محەمەد عەلی پەیدا» یەک لەو کەسانە بوو کە لەسەردەمی کۆماری کوردستانو ئازەربایجاندا بۆ خوێندن نێردرابوو بۆ سۆڤیەت. ناوبراو نزیکەی بیست ساڵ لەگەڵ من لە زیندانەکانی تارانو «بەرازجان»دا بوو. ئەو دەیگوت: کاتێک بارزانییەکان لە چۆمی «ئەرەس» پەڕینەوە، هیچکامەیان پێڵاویان دەپێدا نەبوو. کشتیان زامدارو نەخۆشو برسیو ڕەنگ زەردهەڵگەڕاو بوونو کاتێک مرۆڤ لە نزیکەوە دەیبینین مووی لەشی ڕاست دەبۆوەو هەموو گیانی دەلەرزی! محەمەد عەلی پەیدا هەروەها گوتی:

– ئێمە لە لایەن حکومەتی ئازەربایجانی سۆڤیەتەوە جلو بەرگو پێڵاومان بۆ بردن. جووتە کەوشێکی ڕەختەو باشمان دایە دەست مەلا مستەفای بارزانی کە دەپێی بکات، بەڵام ئەو بەتوڕەیی کەوشەکەی بۆ هاویشتینو گوتی: «یان لە هی پێشمەرگەکانم بۆ بێنن یان دەبێ هی ئەوانیش لەمە بن.»

پاش شەڕی یەکەمی جیهانی کە بزووتنەوەی کورد لە هەموو خاکی کوردستاندا سەرکوت کراو بەساڵان وزە لە کورد نەهاتو هێزی دەسەڵاتی نەیاران بەسەر خاکو نەتەوەی ئێمەدا زاڵ بوو، ئەوە دەنگو چریکەی «بارزان»و بارزانییەکان بوو کە بێدەنگی شکاندو چرای شۆڕشی کوردی هەڵایساند. بەڵام داخەکەم ئێستا کەم باسی لەو قارەمانەتییە دەکرێ: «تەفریشیان» ئەفسەرێکی «سازمانی نیزامی» حیزبی تودە بوو کە لە لایەن حیزبی تودەوە نێردرابوو بۆ نێو کۆماری ئازەربایجان. پاش شکانی کۆمارەکانی ئازەربایجانو کوردستان، ناوبراو لەگەڵ بارزانییەکان کەوتبوو، و پیاوانە یارمەتی دابوونو تۆپچی بارزانییەکان بوو. ناوبراو کە بۆ ماوەی پازدە ساڵ لە زیندانەکانی ئێراندا بوو، لە باسی بارزانییەکاندا

دەیگوت: ئەوان گورگی چیاو بەندەن و کویستان بوون و کردەوەی ئەوان بەزار ناگیڕدرێتەوە!

هۆزی بارزان سالانی درێژ بەرەنگاری هێزی ئەیاری هاتوون و ئەسل بە ئەسلیان بڕاپەوە، بەلام یەچۆکدا نەهاتن. ئەوە بەسەرهاتی هۆزێکی کوردە کە بۆ بەختەوەری و رزگاری نەتەوەکەمان رۆڵەکانی قوربانی کردووە. رابردوویان دەبێ جێی رێزو حورمەت بێ و خەسارەکانیشیان جێگەی خۆی هەیە. ئەوانەی پاڵ دەدەنەوەو پێشینیان گوتەنی «لە تەری دەخۆن و لە وشکی دەتوون»و سەریان بەژیانی خۆیانەوە بەندەو «رەزم ئارا» گوتەنی «لەپشت مێز دادەنیشن و دیشلەمە هەڵدەلوشن» دیارە تووشی هەڵەش نابن و تاڵی و سوێریش ناچێژن.

بارزانی بە دوای ئەو رۆژەدا، جارێکی تریش لە رۆژی راگەیاندنی کۆماری کوردستان هاتە مەهابادو پاشان لە رۆژی ٩ی رەشەمەی ساڵی ١٣٢٤-١٩٤٦ بەشێوەی رەسمی هاتە مەهابادو لە لایەن کاک «سەدیقی حەیدەری» ئەندامی کۆمیتە ناوەندی حیزبی دیموکراتەوە پێشواری لێکراو لە پلەی ژێنراڵی کۆماری کورددا بۆ خۆی و هەڤاڵانی خزمەتی سەقامگیرکردنی کۆماریان کرد. رۆژی دوو شەمە ١٢ی رەشەمە مامۆستاکانی قوتابخانەی ناوەندی کە من لێم دەخوێند، رایانگەیاند بارزانی بۆ سەردان دێتە قوتابخانەکەمان. مەهاباد ئەو کات تەنیا قوتابخانەیەکی ناوەندی هەبوو، کە پێیان دەگوت «دەبیرستانی پەهلەوی». شوێنی ئەو قوتابخانەیە لەو گۆڕەپانە بوو کە ئێستا بە «مەیدانی مەلاجامی» دەناسری. هەواڵی هاتنی بارزانی بۆ قوتابخانە بۆ ئێمە خوێندکاران هەواڵێکی خۆش بوو، چونکە بەتێکڕایی ئامەزرۆی دیتنی ئەو پیاوە شۆڕشگێڕە ناسراوەمان دەکردو بە ئاوات بووین لە نزیکەوە بیبینین. بارزانی هات، ئێمە تێکڕا رابووین و بە چەپڵە لێدان بەرەو پیری چووین و پێشوازیمان لێکرد.

محەمەد مەحموود قدسی لە لایەن بارزانی‌یەوە نووسراوەیەکی خوێندەوە. من دەقی نووسراوەکەم لەبیر نیە، بەلام نووسراوەکە بەگشتی لە جوغرافیای کوردستان و شوێنی ژیانی کورد و هۆی شەڕی بارزانی و ئاواتەکانی نەتەوەی کورد دەدواو داوای لە قوتابی‌یەکان دەکرد بخوێنن و شێلگیرانە درێژە بە خوێندن بدەن و دەفکری ئەوە دانەبن کە لە رێگای خوێندنەوە بە پلەی بەرز بگەن، بەڵکو بۆ نەتەوەکەیان بخوێنن و هەوڵ بدەن دواڕۆژێکی خۆش بۆ ئەو بەدی بێنن. پاشان بارزانی بە زمانێکی تێکەلاو لە هەر دوو زاراوەی کرمانجی و سۆرانی شەش حەوت دەقیقە لە درێژەی نووسراوەکەیدا قسەی بۆ کردین. لە کۆتایی‌دا دەستی لە نێو دەستی قوتابی‌یەکانی ریزی پێشەوە ناو خودا حافیزی لێکردین و ئێمەش تا بەر دەرگای قوتابخانە لەگەڵی چووین.

محەمەد مەحموود قدسی کە نووسراوەکەی بارزانی خوێندەوە پێشتر ئەفسەری ئەرتەشی عێراق بوو. ناوبراو لەگەڵ سەرهەنگ عیزەت عەبدولعەزیز، سەروان میرحاج ئەحمەد، سەروان مستەفا خۆشناو، رەئیس بەکر خێروڵلا عەبدوولکەریم رایکردبوو، و لەگەڵ شۆڕشی بارزان کەتیبوو، دەیانگوت عیزەت عەبدولعەزیز یەکێک بووە لە ئەفسەرانی ستادی (سەرکردایەتی) ئەرتەشی ئینگلیس‌و لەگەڵ ژێنراڵ «مونت گۆمری» دژی فاشیزمی «ئالمان» لە شەڕی «ئەلعەلەمین» لە وڵاتی «میسر»دا بەشداری کرد بوو. بەدوای ئەو دیدارەی بارزانیدا، میرحاج‌و مستەفاخۆشناو لە «شنۆ»وە هاتنە مەهاباد‌و لە بارەگای کۆمەڵەی ژ.ک هودەیەکی تایبەتیان بۆ تەرخان کردن‌و لەوێ دەژیان.

من لە سەر فەرمانی «قازی» چوومە لای میرحاج‌و مستەفاخۆشناو و گوتم قازی پێی‌گوتووم بۆ ئەوەی کە باریێم‌و چاوم بکرێتەوە‌و زانیاری پەیدا بکەم ئێوە یارمەتیم بدەن. ئەوان بەدڵێکی ئاوەڵە وەریانگرتم‌و رۆژانە دەچوومە لایان. میرحاج بەزمانێکی سادە کە من لێی تێبگەم دەربارەی وەزعی جیهان‌و چۆنیەتی مەسەلەی سوسیالیزم‌و سەرمایەداری جیهانی قسەی بۆ دەکردم‌و مستەفا خۆشناویش کە لە قوتابخانە خوێندنی کوردی فێر دەکردین لەسەر مەسەلەی نەتەوایەتی‌و بندەستی کوردان باسی بۆ دەکردم.

رۆژێک خەریک بووم لە بەشی راگەیاندنی دەبیرخانەی ژ.ک کارم دەکرد، لەوێ چاوم بە نامەیەک کەوت کە بە زمانی ئینگلیسی نووسرابوو. زەبیحی و دلشاد خەریک بوون بە یارمەتی وەرگرتن لە «دیکشنێر» (فەرهەنگی زمان) دەیانکرد بە کوردی. من کە کارەکەم تەواو بوو وەک رۆژانی پێشوو چوومە لای میرحاج‌و مستەفا خۆشناو. میر حاج گوتی:

– «ئەمرۆ زوو کارەکەت بەجێ هێشتووە؟»

– هەڤاڵان خەریکی وەرگێرانی نامەیەکی ئینگلیسی بوون‌و چونکە منیش کارم نەبوو، پێمخۆش بوو بێمە لای ئێوە. ئەو گوتنەی من سەرنجی میرحاجی راکێشاو گوتی:

– «ئەتزانی نامەکە لە کوێوە هاتووە؟»

– نا، بەڵام میستر «لاین» (Line) ژێرەکەی مۆر کردوە. میرحاج گوتی:

– «لاین بەنوێنەرایەتی پاشای ئینگلیستان عێراق سەرپەرەشتی دەکات.»

بەرلەو رووداوە زۆرجاران دەگوترا زەبیحی کە لە «تەورێز» گۆڤاری «نیشتمان»ی چاپ دەکرد، سەری «کۆنسولی ئینگلیس»یشی داوە. جارێکیش قازی بەناوی سەرۆکی ژ.ک «عەلی ریحانی»و رەحمانی زەبیحی نارد بۆ لای کۆنسولی ئینگلیستان لە تەورێز کە داویان لێ‌بکەن دەوڵەتەکەیان هان بدەن یارمەتی بە بزووتنەوەی کورد بکات. هەروەها لەسەرەتای دامەزراندنی ژ.ک‌ەوە سەرۆکایەتی کۆمەڵە چ بەرلە ئەندام بوونی قازی‌و چ دوای

ئەندام بوونی نامەیان بۆ «مولوتوف» وەزیری دەرەوەی سۆڤیەت ناردوە، هەرچەندە من دەقی ئەسلی نامەکانم لە دەستدا نیە، بەلاّم چەند لاپەرە گاغەزێکی چاپی ژ.ک هەیە کە پیشاندەدات کۆمەڵە نامەکانی بۆ کۆنسولی سۆڤیەت لە تەوریز ناردوە تا ئەو بۆ دەوڵەتی سۆڤیەتیان بنێری، بۆ وێنە نامەی خوارەوە بە زمانی تورکی ئازەربایجانی نێردراوە:

ادارەی ناوەندی **Komelhey J.K.**

ژمارە ٤٤٤ **Idary Navandy**

بەرواری ٧ی بەفرانباری ١٣٢٣ **Bervari 28 Dizamber 1944**

بژی کورد و کوردستانی گەورە

معظم سوو ەت اتفاقنین گنرال کونسولی - تبریز شهریندە

احتراما عرض اولنور بو مکتوبین ضمیمەسندە پارتیا مزین طرفندان سورەت اتفاقینی خارجی ایشلر کومسیری جناب مولوتوف یولداش عنوانینە یازیلمیش بیر مکتوب تقدیم واونین مقصدە یترمەسین خواهش ایدیریک

ژ.ک پارتیانین مرکزی ادارەسی طرفندان

مطبوعات مدیری رحمن زبیحی

گەورەم ژێنراڵ کۆنسولی یەکیەتی سۆڤیەت لە شاری تەوریز

بەحورمەتەوە داوتان لێدەکەم ئەو نامەیەی کۆمەڵەی ژ.ک کە بۆ هەڤاڵ مولوتوف وەزیری دەرەوەی سۆڤیەت نووسراوە، بە ناوبراوی بگەیەنن.

ئیدارەی ناوەندی ژ.ک

بەرپرسی چاپو راگەیاندن رەحمانی زەبیحی

مۆرو ئیمزا

مەبەست لەم باسکردنە ئەوەیە کە کۆمەڵەی ژ.ک حیزبێکی سەربەخۆ بوو، و بەراستی زانیبووی بۆ بەئامانج گەیاندنی نەتەوەی کورد پێویستە دەست بۆ هەموو دەوڵەتێک راکێشێ کە ئامادە بێ یارمەتی بە نەتەوەی کورد بکا، بەلاّم چونکە ئەو کات بیری چەپ بەسەر رەوتی ژیانی سیاسی‌دا زاڵ بوو، رێبەرایەتی کۆمەڵە لە تەنگژەی ئەوەدا بوو کە نابێ جیا لە سۆڤیەت نامە بۆ شوێنێکی‌تر بنووسێ‌و تەنانەت پێوەندی ژ.ک لەگەڵ ئینگلیسی‌یەکان بوو بەهۆی دڵگیر بوونی رووسەکان‌و بە دوای ئەو رووداوەدا لە «قازی»یان گێراوە بچێتە تەوریز‌و چاوی بە کۆنسولی رووس بکەوێ، کە قازی چوو، بەرای من داوای رێبەرایەتی ژ.ک لە کۆنسولی ئینگلیس سەبەب بوو کە «لاین» نامە بۆ رێبەرایەتی ژ.ک بنووسێ، بەلاّم پاش گەرانەوەی «قازی» لە تەوریز بەتەواوی وەرەق

گۆڕا و دروشمی کۆمەڵەی ژ.ک دیزە بە دەرخۆنە کراو تەنانەت کۆمەڵە هاتە سەر ئەو باوەڕە کە دروشمەکانیشی بگۆڕێ و بەدروشمی نوێ دریژە بەخەبات بدات. کە لە باسی حیزبی دیموکراتدا پەنجەی بۆ رادەکێشم.

دوو سێ رۆژ پاش گەڕانەوەی قازی لە تەورێز زانیم کە میرحاج و مستەفا خۆشناو خۆیان کۆ کردوتەوە و لەبارەگای ژ.ک بڕوێن. پرسیارم لێکردن:

- ئۆغر بێ؟

- «هێندێک گیروگرفت هەیە دەمانەوێ بچینە باخی «سەعیدی حەمە قالە»ی.»

کاک سەعید لایەنگرانی کۆمەڵە بوو. باخەکەی بە باخی «مەعاریف» دەناسرا و لەوبەری باخی «عەزیز ئاغا»ی هەڵکەوتبوو، کە ئێستا نەخۆشخانەی «سیل»ی لێ دروست کراوە. گوتم:

- ناکرێ میوانی ڕێکخراوی لاوانی ژ.ک بن و ئێمە پتر لە یارمەتی‌تان کەڵک وەرگرین؟

- لە بەرژەوەندی هیچ لایەنێکدا نیە کە ئێمە لێرە بین. ئێمە دەڕۆین، بەڵام داوات لێدەکەین جارجارە وەرە باخی کاک سەعیدو سەرمان لێبدە.»

شەوێک بۆ چاوپێکەوتنیان چوومە باخی کاک سەعید، دیتم میرحاج و مستەفا خۆشناو لەگەڵ «حەمەدی مەولوودی»، «محەممەدی سەلیمۆکەی»، «سمایلی پیرۆزێ»، «باقی حەسەنە شەلی»، «حاجی حەسەنە شەلی»، «مارفی پوور زەریفی» و «هاشمی کورد» لەژێر شوقی فانووسێک دانیشتوون و نامیلکەیەکیان بەدەستەوە، جیا لە هاشم ئەوانی‌تر نەخوێندەوار بوون. منیش چووم لە لایان دانیشتم. میرحاج نامیلکەکەی دامێ و گوتی: «ئەوە بە فارسی نووسراوە، دەکرێ بۆمان بخوێنی‌یەوە بزانین چی‌تێدایە؟» نامیلکەکەم لێ وەرگرت. دەفتەرچەیەکی بچووکی چرچ و چۆڵ بوو، لە سەری نووسرابوو «حزب تودە چە میگوید و چە میخواهد» واتە حیزبی تودە چ دەڵێ و چ دەخوازێ. نووسراوەکەم بۆ خوێندنەوە، بەڵام شتێکی ئەوتۆم لێ بەدی نەکرد کە بۆنی «چەپ»ی تێدابێ. هیچ باسێکی دەربارەی سوسیالیزم و مارکس و لینین تێدا نەبوو. گشت داواکانی لە چوارچێوەی یاسای بنەرەتی ئێراندا رەق کردبۆوە.

بۆم روون نەبوو ئەو نامیلکەیەیان چۆن وەدەست هێنابوو، بەڵام پاشان زانیم «عەزیزی زەند» (عەزیز ئاڵمانی) و «غەفووری مەحموودیان» خەریکن بە لایەنگری کردن لەو نامیلکەیە شەوانە لە کەرەکی مزگەوتی «سوور» کۆ دەبنەوە و گفتوگۆی لەسەر دەکەن. ئەو کردەوەیە بوو بەهۆی ناڕەزامەندی گرووپێک لەنێو کۆمەڵەی ژ.کدا. ڕێبەرایەتی ژ.ک کۆبوونەوەیەکی لە چوارچرای شاری مەهاباد پێکهێنا، کە خەڵکێکی زۆر بەشداریان تێدا

کرد، لەو کۆبوونەوەیەدا «قازی» لەمەڕ شێوەی هەڵسووڕانی سیاسی وتاری دەدا، لەوکاتەدا کە قازی قسەی دەکرد، لەنێو جەماوەرەکەدا دەنگو داکەوت، کەسانێک دەیانەوێ هێرش بکەنە سەر کۆبوونەوەکەو تێکی دەن، من لەنێو خەڵکەکەدا بووم کە دیتم گروپێکی چەکداری دوازدە کەسی لە هاوڕێیانی «حاجی حەسەنە شەلی» هاتنە نێو خەڵکەکە، خەڵکەکەش بە نارەزامەندی تەماشای ئەوانیان دەکردن‌و ئەوانیش لەنێو خۆیاندا هەر بۆڵەیان بوو، بەڵام دەستیان لەبزاوت.

چەند ڕۆژ دوای ئەو کۆبوونەوەیە، «غەفووری مەحموودیان» لە کۆچەی جولەکان کوژرا. ژمارەیەک دەیانگوت ناوبراو دژی کۆمەڵە پێوەندی بە تارانەوە هەبووەو هێندێکیش دەیانگوت ئەو مرۆڤێکی سیاسی‌و دژ بە ژ.ک بووە، بەڵام زۆربەی شارەزایان لەو باوەڕەدا بوون کە «غەفووری مەحموودیان» سەر بە «هاشم‌ئۆف»ە یەکێک لە کاربەدەستانی سۆڤیەت لە «ورمێ» بووە. هەرچی بوو کوژرانەکەی غەفووری مەحموودیان ڕەنگ‌و بۆنی سیاسی هەبوو،و ئێستاش بەدروستی ڕوون نەبۆوە بۆچی کوژرا. بەدوای ئەو ڕووداوەدا، «عەزیزی زەند» مەهابادی بەجێ‌هێشت‌و چووە تەورێزو لەوێ نیشتەجێ بوو. ناوبراو دەگەڵ چەند هاوفکری سیاسی خۆی لقی حیزبی تودەی لە ئازەربایجان دامەزراند، بەڵام بەدوای دروست بوونی «فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان» لە تەورێز، عەزیزی زەندو هەڤاڵانی نێوی ڕێکخراوەکەیان گۆڕی‌و تێکەڵی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان بوون. ئیتر ئەوسا عەزیزی زەند کاری ئەماو چووە تاران‌و لەوێ مایەوە. ئەو ڕەوتە پێشان دەدا کە «غەفووری مەحموودیان»و «عەزیزی زەند» سەر بەو بیرە سیاسی‌یە بوون کە «هاشم‌ئۆف» ویستویەتی، یانی دامەزراندنی ڕێکخراوێکی چەپی سەر بەڕێبازو بیروبۆچوونی کاربەدەستانی سۆڤیەت لە کوردستان‌و ئازەربایجاندا. ئەگەر ئەو بۆچوونە ڕاست بێ، مەحموودیان لەو ڕێگایەدا سەری دانا نەک لە ڕێگای پێوەندی لەگەڵ تاراندا.

دامەزرانی حیزبی دیموکراتی کوردستان

کۆمەڵەی ژ.ک دروشمی کوردستانی گەورەی هەڵگرتبوو. سەرۆکایەتی کۆمەڵە بەنیازی هاوکاری دەگەڵ کوردەکانی بندەستی تورکیەو عیراق لە یەکەم هەنگاودا کۆبوونەوەیەکی سێ قۆڵی دەگەڵ نوێنەری ئەوان لە چیای «دالانپەر» پێکهێنا، کە ئێستا بەپەیمانی «سێ سنوور» دەناسرێ. کۆمەڵە لەنێو جەماوەردا بەراشکاوی دروشمەکانی خۆی بڵاو دەکردەوەو بۆ ئەوەی دەنگی بە دنیا بگەیەنێ، دەیەویست نەک هەر لەگەڵ یەکیەتی سۆڤیەت بگرە لەگەڵ هەر دەوڵەتێک کە بۆی بکوێی پێوەندی بگرێ‌و باروودۆخی ژیانی کوردیان بگوێ بگەیەنێ‌و بۆ رزگاری کوردو سەربەخۆیی کوردستانی گەورە داوای پشتیوانیان لێ‌بکات. کۆمەڵە لە پلەی رێکخراوێکی سەربەخۆی کوردیدا، ئەو شێوە خەباتەی بەمافی خۆی دەزانی، بەڵام ئەو چەشنە بۆچوونە بابەتی دڵی روسەکان نەبوو.

روسەکان دەیانەویست ئەگەر بۆیان بلوێ ئازەربایجانی بندەستی ئێران بخەنە سەر ئازەربایجانی خۆیان. دیارە ئەوە پتر بۆچوونی «میرجەعفەر باقرئۆف» سەرۆک کۆماری ئازەربایجانی سۆڤیەت بوو، کە روسەکانی لە «باکۆ» بۆ ئەو مەبەستە هاندەدا، بەڵام بەپێی پەیمانێک کە «یەکیەتی سۆڤیەت»و «ئینگلیس»و «ئەمریکا» کاتی داگیر کردنی ئێران دژی «نازی»یان مۆر کردبوو، پێشی بەو ئاواتەی «باقرئۆف»و ئازەربایجانی‌یەکان دەگرت. ئەو سێ دەوڵەتانە لە پەیمانی داگیرکردنی ئێراندا بەڵێنیاندابوو شەش مانگ دوای شکاتی نازیستەکان ئێران بەجێ‌بهێڵن‌و بەچاوی ئیحترامەوە تەماشای چوارچێوەی جوغرافیایی ئێران بکەن.

رۆژێک گوتیان روسەکان لە قازی‌یان گێراوەتەوە بچێتە تەورێز. سەفەری قازی کورت بوو. دوای گەرانەوەی قازی باس لە پێوەندی نێوان ئینگلیس‌و کۆمەڵەی دەکراو دەکوترا سۆڤیەت لە پێوەندی نێوان کاربەدەستانی کۆمەڵەو ئینگلیس نارازییە. دوای داکەوتنی ئەو دەنگۆیە، رێبەرایەتی کۆمەڵە لە ناوەندی کۆمیتە ناوەندی کۆ بۆوە، من بە نوێنەرایەتی

ڕێکخراوی لاوانی کۆمەڵە بۆ ئەو کۆبوونەوەیە بانگ کرام. تا ئەو جێیەی لەبیرمە قازی سەر قسەکانی کردەوەو گوتی:

- دروشمی کۆمەڵەی ژ.ک بۆ هەموومان جێگەی ڕێزەو دەزانین بەتەواوی بەرگری لە مافی گەلەکەمان دەکات، بەڵام ڕۆژگار جۆرێکە کە هیچ لایەنێکی جیهان داکۆکی لە داخوازەکانی ئەمڕۆی ژ.ک ناکات. گەیشتن بەو ئامانجە ڕێگەیەکی پڕ هەورازو نشێوەو ئەمڕۆکە ئاسۆیەکی ڕوون بۆ ئەو ئاواتە بەدی ناکرێ. کەواتە پێویستە ئێمە چاوێک بە داخوازەکانماندا بخشێنین‌و لەگەڵ هەلومەرج ڕێکیان بخەین‌و لایەنگریان بۆ بدۆزینەوە. بەڕای من داوای ئەمڕۆمان دەبێ لە چوارچێوەی خاکی ئێراندا هەڵسەنگێندرێ‌و شتێک لە پڕۆگرامی خۆماندا بگونجێنین کە دەگەڵ دەقی یاساو دەستووری ئەمڕۆی دەوڵەتی ئێران بگونجێ. بەپێی ئەو بۆچوونە پێویستە ناوی کۆمەڵەش بگۆردرێ‌و قالبێکی نوێ دانێین کە لەگەڵ دروشمە تازەکانمان بێتەوە.

لە ڕەنگ ڕوخسارو شێوەی گوتنی قازی دەردەکەوت کە ڕاگەیاندنەکەی زۆر بەدڵ نیە، بەڵام وەسەرەخۆی نەدەهێنا. لەوە دەچوو کە دۆخی زاڵ بەسەر ڕەوتی دیاردەکاندا قازی گەیاندبێتە ئەو شێوە ڕوانینەو ئامۆژگارییەکانی لە دڵسۆزی ئەو سەرچاوەیان دەگرت. قازی لە دەقی گوتنەکانیدا ئاماژەی بە دۆستایەتی ستراتیژی لەگەڵ یەکیەتی سۆڤیەت کردو گوتی:

- بەداخەوە جگە لەو هیچ دەوڵەتێک لەو دنیا بەرینەدا لانی ئێمەی کورد ناگرێ. دیارە ئەویش بەرژەوەندی خۆی لەم کارە دەبینی کە سووکە چاوێکمان لێبکات.

بەر لەو ڕووداوەی مەهاباد، لەسەرەتاوە لە ئازەربایجان بیر لە «ئەنجومەنی ئەیالەتی» ئازەربایجان بەپێی یاسای بنەڕەتی ئێران دەکراوەو چونکە دەیانزانی پتر لەوەیان بۆ ناچێتە سەر، سەرئەنجام هاتنە سەر ئەو هەڵوێستەو باقرئۆف‌یش ملی بۆ ڕاکێشا. بەڵام، لە کوردستانی ڕزگارکراودا ئاواتی گەلی کورد لەوپەڕی خۆیدابوو،و بیریان لەوە نەدەکردەوە چەندە سەردەکەون. ئەگەر لە خەڵکی کوردی ناوچە ئازاد کراوەکانیان پرسیبا: ئێوە ئامادەن بە وەرگرتنی هێندێک مافی ئازادی بگەڕێنەوە ژێر دەستی دەوڵەتی ئێران، بێگومان هیچکەس ڕازی نەدەبوو. خەڵکی ئاسایی ئاگاداری ئەو ڕاستییە نەبوون کە سەرۆک عەشیرەتەکانی بەتێکرا لەژێرەوە کەین‌و بەینیان لەگەڵ تاران دامەزراندبوو،و «دێموکری»یەکان بە تایبەتی لەگەڵ سەرلەشکر «هومایونی» فەرماندەی عەمەلیاتی ئەرتەشی ئێران لە گرتنەوەی کوردستاندا لە پێوەندی‌دا بوون‌و پیلانی خاینانەیان دژی گەلی کورد دادەڕشت.

بەمجۆرە، لە ڕۆژی دووی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٢٤-١٩٤٥ کۆنگرەی یەکەمی حیزبی دیموکرات بەسترا. لەو کۆنگرەیەدا ناوی کۆمەڵەی ژ.ک و دروشمەکانیان گۆڕی. داخی گرانم گۆڕینی دروشمەکانی ژ.ک پاشەکشەیەکی ناڵەبار بوو لە مێژووی بزووتنەوەی ڕزگاریخوازانەی کوردستاندا، کە هەلومەرج بەسەر نەتەوەی ئێمەیدا سەپاند.

بەر لەوەی کۆنگرەی یەکەمی حیزبی دیموکرات دەست بەکار بکات، چونکە مەهاباد پۆلی دووەمی ئامادەکی نەبوو، من بەناچاری بۆ درێژەدان بەخوێندن چووم بۆ تاران. بەرلە ڕۆیشتنم، نیازی چوونم بە بابم ڕاگەیاند، بەڵام ئەو پێی‌خۆش نەبوو مەهاباد بەجێ‌هێڵم و بچمە وڵاتی غەریب. زۆرم هەوڵدا، بەڵام بۆم ڕازی نەدەبوو. ناچار هانام بۆ «قازی» بردو مەسەلەکەم پێڕاگەیاند. ناوبراو ناردی بە شوێن بابمداو پاش لێدوانێکی زۆر ئەوی ڕازی کرد دەگەڵ چوونم بۆ تاران هاودەنگی بکات‌و پاشان گوتی:

– نیگەران مەبە من فکرم لە دوا ڕۆژی «غەنی» کردۆتەوە. دەگێڕمەوە بۆ مەهابادو دەینێرم بۆ شوێنێکی تایبەتی بخوێنێ. قازی شوێنە تایبەتیکەی لێ ئاشکرا نەکردین.

کاتی حەرەکەت، بابم تا تەورێزم لەگەڵم هات‌و لەوێوە بەچاوی پڕلە فرمێسک بەڕێی کردم بۆ تاران. ئەوە یەکەمجار بوو لە تەمەنمدا کە چاوی بابم بە فرمێسک دەدی، چونکە بابم ڕازی نەبوو لە «دانیشسەرای موعەلیمی» بخوێنم‌و بە وتەی ئەو ببم بە نۆکەری حکومەت، بڕیار وابوو لە «کالێج» واتە «دەبیرستانی ئەلبورز» ناوم بنووسم‌و پاش تەواو کردنی خوێندن لەوێ، بمنێرێتە دەرەوەو لە وڵاتانی ئورووپایی بۆ شوغلی ئازاد بخوێنم‌و لەسەری پێی خۆم ڕاوەستم.

لە کالێج دەگەڵ «ڕەحمانی قاسملو» ئاشنا بووم، بەڵام ئەو زۆر نەمایەوەو لە ساڵی ١٣٢٤-١٩٤٥ بۆ خوێندن چووە «پاریس». من‌و چەند هەڤاڵ لە فرزکەخانەی تاران ئەومان بەڕێ کرد. بەر لەوەی کە ناوبراو سەفەر بکا، ڕۆژێک گوتی: ئەگەر پێت‌خۆش بێ دەچین سەرێکی «ئیحسان نوری پاشا» سەرکردەی بزووتنەوەی کوردەکانی تورکیە دەدەین، کە پاش شکانی شۆڕشەکەی پەنای بۆ ئێران هێناوەو ئێستا لە تارانەو لە بارودۆخێکی زۆر ناڵەباردا دەژی. ئێمە چووینە لای ئیحسان نوری، ناوبراو گەلێک باسی ڕابردووی خۆی بۆ کردین‌و پاشان ئاخێکی قووڵی هەڵکێشاو بۆ ئامۆژگاری کردنی من کە یەکەمجار بوو دەچوومە خزمەتی، گوتی:

– «سەد مخابن بۆ پاشکەوتوویی خەڵکەکەمان کە قەدرو بایەخی ئەو کەسانە نازانن کە بۆ ڕزگاری نەتەوەو نیشتمانەکەیان تێدەکۆشن.»

وەک بزانم تەنیا من‌و قاسملوو چەند کەسی‌تر کە ژمارەیان لە قامکی دوو دەست

ئینەدەپەری، چوبووینە لای ئیحسان نوری. ئاویراو بە دیتنی ئێمە دڵی پڕ بووو گەلێکی داخ‌و حەسرەت هەڵڕشت. ئەو حەقی بوو دڵی پڕ بێ‌و سکاڵا بکات. من گەلێک بەسەرهاتی مرۆڤی وەک ئەوم بینی‌وە، کە خەڵک بە رادەی گورانیبێژێک قەدریان نەگرتوون. شێخ «مەحمودی حەفید»یش هەرچەند لە ماڵ‌و سەروەتی دنیا بێ‌ئیاز بوو، هەر ئەو دەردەی هەبوو. قاسملوو پێی گوت: «بەکم ئەو هەڤاڵەم سەری لە شۆڕش دەخوری، دەکرێ هێندێک ئامۆژکاری پێویستی پێبکەی؟» ئیحسان نوری رووی دەمن کردو گوتی:

– کورِم ئامۆژگاریکت بکەم کە بایی هەموو نەسیحەتێک بێ: ئەگەر دەتەوێ کوردان رێزت لێبگرن‌و قەدرت بزانن‌و رێنوێنی‌یەکانت لەبەر چاو بگرن، قەت بە کوردی قسەیان دەگەڵ مەکە!

ئەو قسەی ئیحسان نوری پاشا ئێستاش وەک ئاسۆرێک لەسەر دڵم ماوەتەوە. قاسملو رۆیشت. هەڤاڵانی هاوولاتیم بەتایبەتی «عەبدوللای حەکیمزادە» کە هاوڕێی ژیانی سیاسی کورت تەمەنم بوو، گوتی چۆن دڵت دێ ئێمە بەجێ‌بهێڵی‌و بچی لە مەدرەسەی پوولداران بخوێنی. کالج قوتابخانەیەکی ٢٤ ساعاتە بوو. خوێندکارەکان شەوانەش لەوێ دەمانەوەو جیا لە رۆژانی هەینی‌و پشودان مافی بەجێ هێشتنی ئەوێیان نەبوو.و دەبوایە بۆ خواردن‌و مانەوەیان لەوێ پارە بدەن. بابم بەهۆی کاک «رەحمانی عەدلەوی»دا ۲۵..٠ تمەنی بۆ ناردبووم، کە بچم بەو پارەیە لە کالج ناوم بنووسم، بەلاّم من بەدوای گوتنە بەسۆزەکەی عەبدوللای حەکیمزادە پارەکەم بە کاک «رەحمان»دا ناردەوە بۆ بابم‌و ڕەگەڵ عەبدوللای حەکیمزادەو باقی هەڤالانم کەوتمە چوونە «دانیشـــەرا مقەدەماتی». لەوێ چاوەڕوانی ئەو بەڵێنی‌یە بووم کە قازی پێی‌دابووم‌و گوتبووی بۆ خوێندن دەمنێریتە شوێنێکی شیاو.

رۆژی ١٤ای سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٤-١٩٤٥، لە دەفتەری دانیشسەراوە ئاگاداریان کردم‌و گوتیان «سەدری قازی» نوێنەری خەڵکی مەهاباد لە پەرلەمانی ئێراندا دەیەوێ بە تەلەیفۆن قسەت دەگەڵ بکات. چووم گوێی تەلەیفونەکەم هەڵگرت‌و دوای سڵاوو چاک‌و خۆشی، سەدری قازی گوتی: قازی رایسپاردوە زوو بگەڕێیەوە بۆ مەهاباد. بەو پێیە، بەپەلە چووم بەڵگەکانی خوێندنم لە دانیسەرا وەرگرتەوەو ماڵ ئاوایم لە هەڤالانم کردو رۆژی ١٧ای سەرماوەز بە سواری ئوتوبوس بەرەو مەهاباد وەرێ کەوتم. چوونەوەی من بۆ مەهاباد هاوکات بوو لەگەڵ راپەرینی گەلی ئازەربایجان‌و فیدایی‌یەکانی (پێشمەرگە) بزووتنەوەی ئازەربایجان لە شاری «قەزوین»، پێش ئوتوبوسەکەیان گرتن‌و مسافیرەکانیان دابەزاندو تەماشای پێناسەکانیان کردن‌و کاتێک گەیشتنە من‌و زانیان خەڵکی مەهابادم زۆر بەرێزەوە گوتیان فەرموو تۆ ئازادی.

ڕۆژی ٢١ی سەرماوەزی ساڵی ١٣٢٤- ١٩٤٥، خەڵکی تەوریز بەسەرۆکایەتی «میرجەعفەری پیشەوەری» ڕێبەری فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان، ژاندارمەری و شارەوانیان تێکەوە پێچا، بەڵام تخونی ئەرتەش نەکەوتن. بەڕای من، ئەو هەویرە ئاوێکی زۆری دەویست، پاشی سۆڤیەت هەر لەسەرەتاوە ترسی ئەمریکاو ئینگلیس لە دڵیدابوو، و بە پارێزەوە هەنگاوی بۆ ویستەکانی هەڵدەگرت و تینی داڕۆژی لەبەر چاو بوو، کە نەکا لە سەرەتادا بەجیا کردنەوەی ئازەربایجان لە ئێران تاوانباری بکەن.

من شەوێک لە تەوریز مامەوەو بەیانی ڕۆژی ١٨ی سەرماوەز بە سواری ئوتوبوس گەڕامەوە مەهابادو چوومە خزمەت قازی، ناوبراو گوتی: «چەند ڕۆژێک لە مەهاباد مێنەوەو بچۆ بۆ خوێندگە تا لەگەڵ ژمارەیەکی تر ڕەوانەی باکۆ دەکرێن.» من چوومەوە ئەو قوتابخانەیەی کە پێشتر دەرسم لێ دەخوێندو هەر لەویش لەگەڵ قوتابییەکان لە جێژنی ڕاگەیاندنی کۆماردا مەهاباد بەشداریم کرد.

دامەزرانی کۆماری کوردستان لە مەهاباد

لە بەشی سەرەتای ژیانمدا گوتم کاتێک ئەرتەشی هاوپەیمانەکان ئێرانیان داگیر کردو لەشکری سووری سۆڤیەت لە مەڵبەندی موکریان تا «ئارارات» جێگیر بوو، قەوارەی هێزو تەشکیلاتی حکومەتی ئێران لەو هەرێمەدا هەڵوەشاو دەوڵەتی ناوەندی ئێران دەسەڵاتی بەسەردا نەما. دانیشتوانی ئەو هەرێمە کە نزیک بەنیو ملیون کورد دەبوون، شارو گوندەکانیان ئازاد کرا. مەهابادو دەوروبەری تا نزیک شاری «سەردەشت» لە هێزی حکومەتی پاک کرایەوە. سەردەشت لە دابەشکرنی جوغرافیایی‌دا سەر بە پارێزگای «سنە» بوو، و بە مەڵبەندی داگیرکراوی ئینگلیس دەژمێردراو لەرتەشی ئێراتی تێدا مابۆوە، بەڵام شاری «بۆکان» تا نزیک «سەقز»، شاری «نەغەدە»و دەورو بەری، «شنۆ»و دەورو بەری و ناوچە کوردنشینەکانی «سەڵماس» تا دەگاتە هۆزی «جەلالی»یەکان ئازاد کرابوون و کۆمەڵەی ژ.ک بەسەربەستی تێیاندا هەڵدەسوڕا و کۆماری مەهابادیش لەو هەرێمەدا دامەزراو پارێزگاکانی «عیلام»، «کرماشان»و «سنە»ی نەگرتەوە. لەو بەشانە لەژێر دەستی ئینگلیس‌دا بوون و وەک پێشوو لەژێر دەسەڵاتی حکومەتی ئێراندا مابوونەوە.

ناوچە ئازاد کراوەکان گەلێک‌پتر لە ناوچە کوردنشینەکانی‌تر جێی نیگەرانی دەوڵەتی ئێران بوون، بۆیە ڕژیم هەمیشە هەوڵی دەدا ئەو ناوچانە لە هەموو بارێکەوە لە

دواکەوتوویی‌دا مێننەوەو گەشە نەکەن. مەهاباد نزیکەی بیست هەزار کەسی دانیشتوو هەبوو، بۆ ئەو ژمارەیە تاقە قوتابخانەیەکی ناوەندی‌و تەنیا پۆلێکی ئامادەگی هەبوو. تەنیا قوتابخانەیەکی کچانی لێبوو، کە ئەویش تا پۆلی شەشی سەرەتایی هەبوو. شاری مەهاباد پتر لە قامکی دوو دەست دیپلۆمی نەبوو. هیچکام لە ماموستاکانی قوتابخانە پتر لە دیپلۆم خوێندەوارییان نەبوو، تازە ئەوانیش بەشێکیان ئازەری بوون‌و لە ئازەربایجانەوە هاتبوون. دیکتاتۆری «رەزا» شا بواری بە بچوکترین کاری سیاسی نەدەدا لە کوردستانداو ئێرانی وەک گۆڕستانێکی خامۆش لێکردبوو. لەبەر ئەوە، لە کوردستاندا زانیاری سیاسی لاواز بوو. ئەزموونی ڕێکخراوەیی نەبوو،و تەنانەت ئەزموونی بەڕێوە بردنی کاری ئیداریشی لەو پەڕی لاوازیدا بوو. بۆ هەڵسوڕاندنی دایرەکانی حکومەتی مرۆڤی باوەڕپێکراوی خۆیان لە ئازەربایجان‌و ناوچە فارس نشینەکانەوە دەهێنا. ئابووری دیهات لەو پەڕی لاوازیدا بوو. کارگای پیشە سازی بواری نەبوو لەو هەرێمەو بەشەکانی‌تری کوردستان دامەزرێ. بەرهەمی کشت‌و کاڵ بە ئامرازو کەرەسەی کۆن بەدەست دەهاتن. دەغڵ‌و دان تەنیا بەشی خەڵکی خۆجێی دەکرد و بەدەگمەن بۆ دەرەوە بەرێ دەکران. تەنیا بەرهەمی توتن زیادە لە خەڵکی ناوچەکان بوو، کە ئەویش حکومەت خۆی بە نرخێکی کەم دەیکڕی‌و کەس مافی فرۆشتنی ئازادی نەبوو. گوندەکان قوتابخانەیان نەبوو،و حکومەتیش قەت خەمی لێنەخوارد و بگرە پێشی بە هەرچەشنە پێشکەوتن‌و گەشەکردنێکیش دەگرت. بەشی هەرە زۆری کوردستان ناوچەی ئاژەڵداری بوو، کە ئەویش بەشێوەیەکی قرە پاشکەوتوو بەڕێوە دەچوو. وەک دەزانین ئێستاش گۆڕانکارێکی ئەوتۆ بۆ ڕاگرتن‌و بە بەرهەم هێنانی ئاژەڵ لە کوردستاندا ڕووی نەداوەو ڕژێمی کۆماری ئیسلامیش بە لاسا کردنەوە لە ڕژێمی پێشوو هەر بەمجۆرە دەڕوانێتە کوردستان کە لەشکری سووری سۆڤیەتی لێ جێگیر بوو.

هاتنی ئەرتەشی هاوپەیمانەکانی دژی «نازی» بۆ ئێران هەلی بۆ ئەو بەشەی کوردستان ڕەخساند، کە ڕێکخراوی «لاوانی کورد»ی لێ دامەزرێ. کۆمەڵەی ژیانەوەی کورد لە پلەی حیزبێکی نەتەوەیی‌و نیشتمانی کوردی لە دڵی دانیشتوانی سەر دەربێنێ‌و ڕێبەرانی بەبێ ئەوە هیچ چەشنە زانیارییەک لە کاری سیاسی‌و حیزبایەتی بەو گەلەی کە ئامارژەم بەرادەی ئەزموونی سیاسی‌و پلەی زانیاری کۆمەڵایەتی کرد، خەباتی ڕزگاریخوازانە بەرەو پێش بەرێ. لە ڕاستیدا ئەوەی ڕێبەرانی کورد لەنێو کۆمەڵەی ژ.ک‌و حیزبی دیموکرات‌و کۆماری کوردستاندا کردیان لە کەسایەتی خۆیان‌و هێندێکیش ڕێنوێنی ڕووسەکان بوو. تەمەنی کۆماری کوردستان کورت بوو. وەک کۆرپەیەکی ساوا پێی هەڵگرت‌و زوو جوانە مەرگ بوو. کۆماری کوردستان هەمیشە لە لایەن ئەو دەرەبەگانەوە لە مەترسی‌دا بوو کە هەم لە

ئاخوریان دەخوارو هەم لە کادین. ئەگەر داکۆکی روسەکان نەبایە، تەمەنی زۆر کەمتر لەوەش دەبوو. بەراستی هەر لە سەرەتای دەسپێکردنیدا بەدەست ژمارەیەک لە دەرەبەگەکانی کورد بەچۆکدا دەهات. هێزی بارزانییەکانو ئەو ئەفسەرە کوردانەی کوردستانی عیراق کە لەگەڵ بارزانییەکان بوونو جوامێر ئاغای پشدەرو چەند سەرۆک عەشیرەتی پشدەری خزمی جوامێر ئاغا یەتێکرا لەمپەری راگری کۆمار بوون. دیارە خەلکی ئاساییش بەتێکرایی دڵسۆزی بوونو بەشێک بەگردەوەو ژمارەیەک بە پارەو بەشێکیش تەنیا بەقسە لایەنگریان لێدەکرد.

سەرلەبەیانی دووی رشەلدانی ساڵی ۱۳۲۵-۱۹٤٦، مەهاباد هەوایەکی خۆشو لەباری هەبوو. حەشیمەتێکی زۆر لە زارکی ئەو دوو شەقامە گەورەی شار کۆبوونەوە کە تێکەلی «چوارچرا» دەبن. پێشمەرگەی چەکدار ناوەندی چوارچرای دەپاراست. فیلم هەلگرێکی روسی لەبەر ساختمانەکەی ئێستای «فەرمانداری» فیلمی دەگرت. ماقوڵانی شار، سەرۆک عەشیرەتەکانی بارزانی کە سەرۆک بارزانی لە ریزی پێشەوەیان بوو، سەرۆکی عەشیرەتەکانی مەنگور، مامەش، گەورک، زەرزا، هەرکی، شکاک، جەلالییەکانو عەشیرەتی پشدەری کە بەسەرۆکایەتی جوامێرئاغای تەنگژەو برایمی برای لەو بەری سنوری دەسکردەوە هاتبوون، لەگەل ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموکرات لەبەر «مەحکەمە» لە پاڵ دارە چەپەرەکانی بەستێنی چۆمی مەهاباد چاوەروانی هاتنی پێشەوا قازی محەمەدیان دەکرد. ناوبراو لە کاتێکا حاجی «باباشێخ»و چەند شێخو مەلای مەزنی لەگەڵ بوو، بە کۆلانە لێژەکەی مەحکەمەدا شۆر بۆوەو کاتێک گەیشتە پێشوازیکەرەکان لەگەڵ سەرۆک بارزانیو سەرۆک عەشیرەتەکانی ریزی پێشەوە دەستی دایەوەو پاشان بەرەو چوارچرا چوو. بە نزیک بوونەوەی پێشەوا لە چوارچرا، دەنگی مارشی موزیکی ئەو کۆرە موزیکەی کە بەشداری نومایشی دایکی نیشتمانیان کردبوو، ئاسمانی شاری داگرت. بەرلەوەی قازی بچێتە سەر سەکۆی وتاردان کە لە ناوەندی چوارچرا دامەزرابوو، بە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی راگەیاند: «بچن قورئانو نەخشەی کوردستانی گەورەو ئاڵای کوردستان بێنن.»

دەستبەجێ لیژنەیەک لە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی دوو بە دوو لەپشت سەری یەک بەرەو ناوەندی حیزبی دیموکرات وەرێ کەوتنو قورئانی مقەدەسیان لەگەڵ ئاڵاو نەخشەی کوردستانی گەورە لەسەر دەستی مەلا «حوسێنی شکاک» داناو هەر بەمجۆرە گەرانەوە خزمەت پێشەوا، ئینجا سەرۆکی بەلەدیی مەهاباد «غەنی خوسرەوی» بەپێی پرۆگرامی دیاریکراو، متێنگی راگەیاندنی سەربەخۆیی کوردستانی کردەوەو پیرۆزبایی لە پێشەوا

قازی‌و نەتەوەی کورد کرد. قازی محەممەد سەرپۆشی لەسەر قورئان‌و ئاڵاو نەخشەی کوردستان لابردو داب‌و رەسمی سوێند خواردنی بەجێ هێناو فەرمووی:

«ئەمن بە خودا، بە کەلامی عەزیزی خودا، بەنیشتمان، بەشەرافەتی میللی کورد، بە ئاڵای مقەدەسی کوردستان سوێند دەخۆم، کە تا ئاخرین هەناسەی ژیانم‌و رژانی ئاخرین تنۆکی خوێنم بەگیان‌و ماڵ لە رێی راگرتنی سەربەخۆیی‌و بەرز کردنەوەی ئاڵای کوردستاندا تێکۆشم‌و نیسبەت بە جەمهوری کوردستان‌و یەکیەتی کوردو ئازەربایجان مطیع‌و وەفادار بم.»

ئینجا هەموو پێشمەرگەکان‌و بەشداراتی داب‌و رەسمی راگەیاندنی سەربەخۆیی کوردو کۆماری کوردستان بەو سوێندەی قازی سوێندیان خواردو وەفاداری خۆیان راگەیاند. لەو کاتەدا چەپلە لێدانی حەشیمەتەکە شاری وەلەرزە خستبوو. دروشمی «بژی کوردستان، بژی حیزبی دیموکرات، بژی پێشەوای کورد قازی» دەگەیشتە ئاسمان. چوارچراو شەقامەکانی شار بە چرا رازێندرابوونەوە. ئاڵای سێ رەنگی کوردستان لەسەر دەرگاو پەنجەرەی ماڵ‌و دووکانەکان‌و سەربانی ماڵەکانی شار دەشەکایەوە. خەڵک بە رادەیەک شادو بەکەیف بوون، کە مەهاباد لەهەموو ژیانی‌دا قەت رۆژێکی واخۆش‌و پر لە شادی‌و شادمانی بەخۆوە نەبینی‌بوو. هیوای خەڵک پشکوتبوو،و کەس بیری لە دوا رۆژ نەدەکردەوە. پێشەوا، وشەیەکی رێک‌و بەتاوەرۆک بوو، کە خەڵکەکە لەو رۆژەدا خەڵاتی قازی‌یان کردو بەدوای ئەورۆژەدا بوو بە پێشگرو پاشگری ناوی قازی محەممەد.

پێشەوا، بەبەرگی تایبەتی کۆماری کوردستان لە حاڵێکدا کڵاوەکەی بەدەستەوە گرتبوو،و مەندیلی سپی مەلایەتی‌و قازییەتی بەو هانایە بەسەرەوە بوو، کە هەر قازییەکەی جارانەو خۆی لێ نەگۆڕاوە، لەسەر سەکۆی دروست کراو بەچێو لە «چوارچرا»دا، کە هەم کۆماری کوردستانی لێ راگەیاندو هەم لە رێگای ئاواتی نەتەوەکەیدا سەری لێ دانایەوە، وتاری مێژوویی کۆمیتە ناوەندی حیزبی دیموکراتی خوێندەوە. دەنگی پێشەوا کە وتارەوانێکی بەناوبانگ بوو، ئێستاش لە گوێی ئەو کەسانەدا دەزرینگێتەوە کە ئەو رۆژە لە جێژنی راگەیاندنی کۆماری کوردستاندا بەشداریان کردبوو.

گشت ماقولان لە پای سەکۆکە راوەستابوون. مەلا «حوسێنی مجدی» پایە بەرزترین مەلای شاری مەهاباد لە بەرامبەر قازی‌دا راوەستاو پیرۆزبایی خۆی‌و گەلی پێراگەیاندو داوای تەمەنی درێژی بۆ کردو ئاواتی سەرکەوتنی بۆ هەموو گەلانی بندەست دەربڕی. پێشەوا لە وڵامیدا گوتی: ماموستا دوعام بۆ بکە، خۆم لێ‌نەگۆڕێ. ئەوە شەرتی سەرەکی یەکیەتی‌مانە. پێشەوا هەروەها لە تۆیی وتارەکەیدا دەربارەی مێژووی کوردو هەرێمی جوغرافیایی کورد دواو گوتی:

— «کورد لە کۆنەوە هەزاران پاشاو حوکمدارو تەشکیلاتی هەبووە، هەر لەم کوردستانە ئازاد کراوەی ئێستادا بنەماڵەی موکری کە سەر زنجیرەی ئەوان میر سیف‌الدین بووە تا ساڵی ۱۰۲۰هە سەربەخۆ بوون‌و دوای میر سیف‌الدین، سارم‌بەگ، شێخ حەیدەر، میر بەگ، میر پاشا تا دەگاتە قوبادخان بەدەسەڵات‌و هێزەوە حکومەتیان کردوە.»

پێشەوا قازی لە درێژەی وتارەکەیدا لە دۆستایەتی خەڵکی کوردو ئازەری دواو سوپاسی لەشکری سووری سۆڤیەتی کرد کە هەلی بۆ کوردان رەخساند کە بتوانن بنەمایەک بۆ دوا رۆژی خۆیان دامەزرێنن. ناوبراو هەروەها باسی دامەزراندنی سوپای میللی کومارو کردنەوەی قوتابخانەی بەزمانی کوردی کرد. پاش تەواو بوونی پەیامی قازی محەمەد ۱۷ کەسایەتی وتاریان خوێندەوە، کە پای سەیادیان‌و پای خەجیجەی حەیدەری ژن بوون.

پاش ئەوەی پێشەوا دامەزراندنی کۆماری کوردستانی راگەیاند، لە لایەن چەکدارە تەرخان کراوەکانەوە بۆ ماوەی دە دەقیقە سەدان گوللە تۆپ بە نیشانەی شادی تەقێندرایەوەو حەشیمەت تێکرا دەنگی شادیان بەرز کردەوەو پیرۆزبایی‌یان لە قازی‌و گەل کرد. دەنگی «بژی قازی سەرۆک کۆماری کوردستانستان»، «بژی کوردستانی گەورە»، «شەکاوە بێ ئالای کوردستان» شاری مەهابادی لەنێو خۆیدا نوقم کرد.

دوای راگەیاندنی کۆمار، رێژەی چەکدارانی سوارو پیادە دەستی پێکرد. خوێندکاران بەبێ چەک لە ریزی هەوەڵی رێژەکەدا بوون. من لە حالێکدا ئالای کوردستانم پێ‌بوو، لە پێش خوێندکارەکان لە ریزی پێشەوە راوەستابوومو بەرێزە بەپێش قازی‌دا رۆیشتم. پاشان پیادەو لە ئاخردا سوارە هاتن. لە سەفەرێکمدا بۆ سۆڤیەت، کە لە ساڵی ۱۹۸۷زایینیدا ئەنجامی گرت، هەوڵمدا ئەو فیلمە چەنگ بخەم، بەڵام سەرنەکەوتم.

چوون بۆ خوێندن‌و گەڕانەوەم بۆ مەهاباد بەدوای رووخانی کۆماردا

پاش تەواو بوونی ڕێ‌ورەسمی راگەیاندنی «کۆماری کوردستان»و دیداری سەرۆک بارزانی لە قوتابخانەکەمان، من چوومە تەوریزو لەوێ، لە قوتابخانەیەکی ۲٤ سەعاتە (شبانە روزی)دا جێم گرت، کە چەند خوێندکاری مەهابادیشی لێ‌بوو. روسەکان، ئەوکاتە لە تەوریز قوتابخانەیەکی ئامادەگی‌یان بۆ منالی بەرپرسەکانی ئازەربایجانیان دانابوو. چونکە پێشەوا پێی گوتبووم تا هاتن‌و کۆبوونەوەی گشت ئەو خوێندکارانەی کە بۆ «باکۆ» بەرێ دەکرێن، لە تەوریز خۆم خەریک بکەم، رۆژانە دەچووم لە پۆلی پێنجی ئامادەگی ئەو قوتابخانەیە دەرسم دەخوێند. ماوەیەک لە تەوریز چاوەڕوانی خوێندکارە هەڵبژێردراوەکان بووم، رۆژێک «باغرئۆف» لێپرسراوی قوتابخانەکە گوتی: «هەڤالانت لە مەهابادەوە هاتوون‌و لە «مسافیرخانە»ی «ژالە» دامەزراون.» من ئیتر خۆم رانەگرت‌و چووم هەڤالانم دۆزییەوە، چەند کەسیان پێشتر لە رێکخراوی لاواندا لەگەڵ من بوون‌و تەنانەت لە نومایشی دایکی نیشتمانیشدا بەیەکەوە خەباتمان کردبوو. منیش لە مسافیرخانەی ژالە ژوورێکم بەکرێ گرت‌و لە لای ئەوان مامەوە.

چەند رۆژێک تێپەڕی. رۆژێک ئوتوبوس هات‌و ئێمەیان بردە سەربازخانەی روسەکان لە تەوریز. لەوێ، چەند دوکتوری روس معاینەیان کردین‌و ئاکامی معاینەکەیاندا بە ئەفسەرەکانی روسی‌و ئەوانیش شوێنی خوێندنیان لە بەشە جیاوازەکانی زانکۆی ئەفسەریدا بۆ دیاری دەکردین. من لەگەڵ ئەفسەرێک کە زمانی «ئازەری» دەزانی، قسەم کردو گوتم دەمەوێ لە بەشی فرۆکەوانی‌دا ناوم بنووسن. ناوبراو قەبووڵی کردو بەڵێنی پێدام ناوم لەو بەشەدا بنووسێ.

روسەکان، ئێمەیان بە سواری قەتار بردە باکۆ. لە ئێستگەی قەتاری باکۆ دابانیەزاندین‌و بەش بەش سواری ئوتوبوسیان کردین. کە نۆبە گەیشتە من، گوتم: من بۆ بەشی فرۆکەوانی نووسراوم‌و دەبێ بچمە «گەنجە» (کیرۆف ئاوا). بەڵام ئەوان گوێیان نەدامێ‌و گوتیان تۆ لەو بەشەدا نی‌و بۆ بەشی پیادە نووسراوی. بەم پێیە ناردیانم بۆ زانکۆی پیادە بەنێوی

«پێخودنی ئوچیلیشی» (Pekhodni Uchilishi)و لە بەشی «خۆمپارە» (هاون)یان دانام. هەرکام لە ئێمەیان بردە بەشی تایبەتی خۆمان. من بۆ ماوەی سێ چوار ڕۆژان لە پۆشینی بەرگی سەربازی خۆم پاراست، تا سەرئەنجام سەرهەنگ «کابی‌یۆف» فەرماندەی گشتی زانکۆی ئەفسەری ئێمە هات‌و گوتی:

- «هەی «کورسانت» (Korsant) بۆچی دەستەوەستانی‌و لیباسەکانت دەبەر نەکردوە؟» لەوێ بەخوێندکاری زانکۆی ئەفسەرییان دەگوت کورسانت.

- جەناب، من خۆم بۆ بەشی فڕۆکەوانی نووسیوە. وابزانم دەبێ ڕەوانەی «گیرۆڤ‌ئاوا»م بکەن.

- «نا، تۆ بۆ ئەم بەشەی زانکۆ نووسراوی، بچۆ لیباسەکانت دەبەرکە.»

هەوڵ‌و تەقەلام بۆ چوون بۆ بەشی فڕۆکەوانی زانکۆی ئەفسەری بە ناکامی مایەوە و بە ناچار ملمدا و لە بەشی خۆمپارە دەستم بەخوێندن کرد. ماوەی خوێندن لەو زانکۆیە بۆ خوێندکاراتی ڕووسی دوو ساڵ بوو. ئەو زانکۆیە، لە ماوەی شەڕی دووەمی جیهانی‌دا ئەفسەری لاوی بۆ شەڕی نیشتمانی پەروەردە دەکرد. لەو زانکۆیەدا زۆر جاران لە ماوەی خوێندنی زمانیان دەبری‌و گرنگی تایبەتیان دەدایە سەر لایەنی «تکتیکی سەربازی»و ماوەی خوێندنی ڕۆژانەشیان بۆ زیاد دەکردن. لەبەر ئەوە، ئێمەشیان لەو زانکۆیە دانابوو، کە دوو ساڵەکەمان بەیەک ساڵ تەواو بکەین‌و بەپەلە بگەڕێینەوە بۆ کوردستان. ڕووسەکان ڕۆژانە شەش سەعاتیان دەرس دەخوێند، بەڵام ئێمە دە سەعات. بەراستی شەو و ڕۆژمان نەبوو، ئەوەندەیان دەرس پێدەگوتین‌و مەشقی سەربازییان پێدەکردین کە کاتی حەسانەوەمان نەبوو.

ئێمە کوردەکان پەنجا (٥٠) کەس بووین‌و ئازەربایجانیەکان سێ‌سەدو پەنجا (٣٥٠) کەس، بەڵام بەشێک لە ئازەربایجانیەکانیان ناردبوو بۆ «گیرۆڤ ئاوا» کە فێری فڕۆکەوانی بن. ئێمە هەموومان بە هیواو هومیدی لاوانی ئاسایی دەژیان‌و ئاسۆی دوا ڕۆژمان ڕوون‌و بێ‌غەوش دەبینی. بەتەواوی تواناوە هەوڵماندەدا دەرسەکانمان باش بخوێنین‌و فێریان بین. هەر سی (٣٠) کەسەی لە یەکانێکدا بووین‌و سێ ئەفسەری‌شیان بۆ دیاریکردبووین، کە «مەشقی سەربازی‌و چەک ناسی»، «تاکتیکی شەڕ»و « تیئوری‌و سیاسەت»مان فێر کەن. ئەفسەرە سیاسی‌یەکان تێکڕا ئەندامی حیزبی کومونیستی سۆڤیەت بوون. ئەوان بەزمانی سادە باسی سیاسەتیان بۆ دەکردین‌و لەمەڕ ڕژیمەکانی سەرمایەداری‌و سیستیمی کلۆنیالیستی‌و ئیمپریالیستی دەدوان‌و چۆنیەتی سیستیمی سوسیالیستی‌یان بۆ شی دەکردینەوە، منی گەنج بەهەموو وجودمەوە ئەو گوتنانەمان دەخستە نێو مێشکم‌و هەرچەند

زۆر شارەزای ئەو سیستیمانە نەبووم، بەڵام خۆم بە لایەنگری ئینترناسیونالی سوسیالیستی دەزانی.

ئەفسەری مەشقی مەیدان و چەک ناسی «لیتنانت ئاغایۆف» خەڵکی ئازەربایجان بوو. ئەو هەرچەندە فرە گەنج بوو، بەڵام زۆر میهرەبان و خۆش مەشرەف بوو. ئەفسەری تاکتیک «ماژۆر عەلی‌یۆف» پتر لە پەنجا ساڵی هەبوو. ناوبراو لە دەرس گوتنەکەیدا زۆر دڵسۆز بوو، و لە عەمەلیاتی شەوانەشدا خۆی بەرپرس بوو. ئەو بەراستی لەو تەمەنەشدا وەک لاوێک بەتواناو بەهێز بوو. ئینسانێکی کەم دوێ و هێدی و بێدەنگ بوو. خوێندکارە کوردەکان باشتر لە ئازەربایجانیەکان دەرسەکانی ئەویان وەردەگرت و دەکاریان دەهێنا. ئەویش پتر لە ئێمە رازی بوو تا لەوان. جاروبار لە ئازەربایجانیەکان تورە دەبوو، و دەیگوت لەبەر ئەو بێ مشووری و لێنەزانی‌یە کە روسەکان وا بەمجۆرە سواری سەرمان بوون. دیاربوو لە روسەکان ئازاری دیتبوو، و لێیان دڵگیر بوو. بەڵام، کاپیتان «حوسێن‌ئۆف» کە بیچم و دیمەنی لە ئەفسەری سیاسی نەدەچوو، لە دەرسەکانیدا فرە خورت و وشیار بوو. هەمیشە دەرسەکانی دووپات و سێ پات دەکردەوەو بە دڵی ئاوەڵە وڵامی پرسیاری خوێندکارەکانی دەدایەوەو پێی‌خۆش بوو گوێگرەکانی باش لە دەرسەکانی بگەن. ناوبراو مرۆڤێکی سەنگین و لەسەرەخۆ و وردبین و وریا بوو.

پرسیاری زۆری من لە کاپیتان «حوسێن‌ئۆف» باعیس بوو کە ئەو هەست بکات من دەرسەکانی ئەوم بەدڵە. بەو بۆنەوە لەگەڵم گەرم بوو، و جار جارە قسەی دڵی خۆی لای من نەدەشاردەوەو بە راشکاوی رەخنەی لە بەرپرسانی کۆماری ئازەربایجان دەگرت و دەیگوت ئەوان شۆڕشگێڕ نین و هەر وەک ئەفسەرەکانی ئێرانی هەمیشە خەریکی خۆرازاندنەوە و خۆ هەڵکێشان و خۆ رێکخستنن. ناوبراو ماوەیەک لەگەڵ یەکانەکانی ئەرتەشی سۆڤیەت لە ئازەربایجانی ئێران ژیابوو، و شارەزای پسیکۆلۆژی خەڵکی ئێران بوو.

بەرە بەرە دەرسەکانمان تەواو بوون و لە ئاخرین تاقیکردنەوەکان تێپەڕین و لیباس و ئەفسەری‌مان وەرگرت. لیباسەکان بەچەشنی بەرگی ئەفسەرانی کۆماری کوردستان لە مەهاباد بوون. گشتمان بووین بە ئەفسەرو ئەستێرەیەکیان دابێ، کە لەسەر شانمانی بدروین و بە گوتنی روسەکان بووین بە (Milatshi Litat) «ملاتشی لیتنانت» یانی ستوان[۲].

ئێمەی گەنج، کە بووین بە ئەفسەر شایی‌مان لە دڵ کەرا و گوتمان دەگەڕێینەوە بۆ کوردستانی ئازادو خزمەتی نەتەوەکەمان دەکەین و هەر کام پلانێکمان بۆ ژیانی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ژیانی تایبەتی خۆمان دارشتبوو، بەڵام ئەو خەیاڵە خۆشانە کەم تەمەن بوون و

ئاسۆی رووماں تەمی بەسەردا هات، هەرکە زانیمان روسەکان رازی بوون ئێران جێ بێلن و ئازەربایجان و کوردستان دەگەڕێننەوە ژێر دەستی حکومەتی ئێران، ترس مێشکی هەلگرتین و گوتمان ئەمجارەش کەوتینەوە ژێر دەستی ئێران و رزگارمان نەبوو. بریار ئەوە بوو کورد کاڵ بە دەستەو بەکۆمەڵ بەجلی ئەفسەری کۆمار وێنە بگرین و خۆ بۆ گەڕانەوە ئامادە بکەین، بەڵام بە بیستنی گەڕانەوەی ئەرتەشی ئێران بۆ کوردستان هەموو ئاواتەکانمان بوو بە بلقی سەر ئاو و پووچانەوە.

هەواڵی گەڕانەوەی ئەرتەشی ئێرانمان بۆ ئازەربایجان و کوردستان لە بەشی فارسی رادیوی هیندوستان بیست، زۆری نەخایاند کە گیران و دەسبەسەر کردنی سەرکردەکانی کۆماری کوردستانیش لە رادیۆ بلاو کرایەوە. ئەو خەبەرە پشتی چەماندینەوە و هێزی لە ئەژنۆ گرتین و باوکەڕۆی خوێندکاران دەستی پێکرد و جنێو سکالا کردن لە روسەکان گەیشتە ئەوپەری خۆی. ئێمە دەورەی خوێندی سەربازی‌مان تەواو کردبوو، بەڵام بەدوای خولقانی ئەو کارەساتەدا روسەکان بۆ ئەوەی سەرمان قاڵ بکەن، داوایان لێدەکردین بچینەوە سەر کلاسەکانمان و سەرلەنوێ دەرسەکانی پێشومان بخوێنینەوە. روسەکان دەربارەی کارەساتی کوردستان و ئازەربایجان قسەیان بۆ نەدەکردین و ئێمەش جیا لە رادیۆ هیندوستان هیچ شوێنێکی‌ترمان بۆ بیستنی هەواڵەکانی کوردستان نەبوو.

زۆری نەخایاند لە رادیۆ بلاو کرایەوە کە «بارزانی‌یەکان» سەریان شۆڕ نەکردۆتەوە و لە دەوری «سۆفیان» و «سێلوی» بەکرێگیراوانی ئەرتەشی ئێرانیان پەلامار داوە و خەریکن بەرەو «شنۆ» هەڵدەکشێن. ئێمەی بێدەسەلات و ناهومێد کە رۆژانی تاڵی ژیانمان دەپێوا، لە چوونە سەر کلاسی دەرس خۆمان پاراست و کلاسەکانمان بایکۆت کرد. داوامان لە کاربەدەستانی روس و فەرماندەکانمان کرد بمانێرنەوە لای بارزانی، بەڵام روسەکان قەت نەیانگوت کە بارزانی خەریکە بەرەو چۆمی «ئاراس»و خاکی روسیە دێ. ئاگادار بووین لەو رەوتە لەوانە بوو چارەنووسی ئێمە بگۆڕێ و لەجیاتی پێداگرتنمان بۆ گەڕانەوە، چاوەڕوانی سەرۆک بارزانی بین تا ئەو بێت و چارەمان بکا.

ئەفسەرێکی تۆپخانەمان هەبوو بەناوی سەرهەنگ «عەلی‌یۆف»، کە نزیکەی پەنجاو پێنج ساڵی تەمەن بوو. ناوبراو هانی‌دەداین کە لە روسەکان داوا بکەین رەوانەی لای بارزانی‌مان بکەنەوە. ئەو دەیگوت: «داوا بکەن منیش لەگەڵ ئێوە بنێرن.» سەرهەنگ عەلی‌یۆف لە شەڕی نیشتمانی لەنێو خاکی روسیەدا فەرماندەی پارتیزانەکانی روسی دژی «فاشیزمی هیتلیری» بوو، و لە دەروازەی «مسکۆ» بەرگری کردبوو. ئێمە چەند جاران داوای چوونە لای بارزانی‌مان کرد، بەڵام ئەوان ئامادە نەبوون ئێمە بۆ لای بارزانی بنێرن.

ژێنراڵ «ئاتاکشی‌یێف»، کە سەردەمێک پایەبەرزترین فەرمانده‌ی ئەرتەشی سۆڤیەت لە ئازەربایجانی ئێراندا بوو، دەیگوت:

– «ئێکەران مەبن لە دوا رۆژدا دیسان لە «چورا چرار» ئالای کوردستان دەشەکێتەوەو ئێمەش هاریکاریتان دەکەین، بەڵام چونکە پێشتر لەگەڵ ئینگلیس‌و ئەمریکا پەیمانی بەجێ‌هێشتنی خاکی ئێرانمان مۆر کردوە، لەو هەلومەرجەدا چمان بۆ ناکرێ‌و دەبێ ئێران جۆل بکەین. جیا لەوە، ئێوە پێویستە بزانن وڵاتی ئێمە لە شەری دووەمی جیهانیدا خاپوور کراوە، خەڵکی ئێمە لە لایەک پتر لە بیست ملیون کوشتەی داوەو ژمارەیەکی زۆریشی بێ لاقو دەست بەسەردا ماوەتەوەو لە لایەکی‌تریشەوە ئەمریکا چەکی ئەتۆمی سازکردوەو حەشیمەتێکی زۆری لە «هیرۆشیما»و «ناکازاکی» قر کردووە، «چرچیل» سەرۆک وەزیری ئینگلیس پەیتا پەیتا ئەمریکامان لێهاندەدا، کە بە چەکی ئەتۆمی لێماندا. لەنێو چوونی ئێمە دەسکەوتو ئاواتی هەموو رەنجبەرانی دنیا بەبا دەدا. لەبەر ئەوە پێویستە وشیار بێن‌و ئەو دەرفەتە بە دوژمن نەدەین کە بە ئاوات بگا.»

من بە بیستنی ئەو قسانە ئاگرم گرتبوو،و دەمەویست بەهەر شێوەیەک بۆم بلوێ بگەرێمەوە کوردستان‌و تا ئاخر هەناسەم لە خەباتی رزگاریخوازی نیشتمانەکەمدا بەشداری بکەم. لە بێدەنگی‌و توانەوەم دەترسام، بەڵام ئەوەندی من لە دەروندا دەکوڵیم، هەڤاڵانم هەرچەند رواڵەتی متیان هەبوو، بەڵام لە راستیدا وەک من بەگڕ نەبوون.

رۆژێک سەرکردەکانی باڵای کۆمیتە ناوەندی حیزبی کومونیستی ئازەربایجان کە یەک لەوان «حەسەن‌ئۆف» جێگری «باقرئۆف» بوو، هات‌و گوتیان ئەگەر ئێوە دەتانەوێ بگەرێنەوە یاخود پێتانخۆشە لێرە بمێننەوە، دەبێ هەرکامەتان بەجیا داوای خۆتان بەنووسراوە بۆ رەفیق «ستالین» بنووسن. پاشان هەر لەوێ کاغەزو قەڵەمیان دایێ‌و هەرکام لە ئێمە بەویستی خۆمان چی‌مان گەرەک بوو، نووسی‌مان. من داواکانی خۆم لە نامەیەکدا بۆ «ستالین» بەمجۆرە گەڵاڵە کرد:

رەفیق ستالین! من لاوێکی کوردم. هاتووم بۆ سۆڤیەت کە دەرسی سەربازی بخوێنم‌و پاش تەواو بوونی دەرسەکانم بگەرێمەوە بۆ کوردستان‌و خزمەتی بزووتنەوەی گەلەکەم بکەم، کە بەداخەوە ئەمرۆ کارەساتی بەسەردا هاتووە. ئێستا کە خوێندنەکەم تەواو کردووە لە بەرێزتان داوا دەکەم ئیزن بدەن، من خۆم دیاری بکەم لە مانەوەمدا لە سۆڤیەت چ بخوێنم. من پێمخۆشە بچمە کلاسی «رۆژهەڵاتناسی» واتە مەدرەسەی «فەلسەفەو مێژوو». ئەگەر لە کلاسی رۆژهەڵاتناسی وەرنەگیرێم. پێمخۆشە بچمە لای سەرۆک بارزانی کە لە چیاکانی کوردستان گیرساوەتەوەو دژی دەوڵەتی ئێران خەبات دەکات. لە حاڵەتی سێیەمدا

دەمەوێ ڕەوانەی ئێرانم بکەنەوە تاکو بگەڕێمەوە کوردستان‌و بەپێی هەلومەرج درێژە بەخەبات بدەم. من هەر لەسەرەتای لاویمەوە تێکەڵاوی خەباتی ڕزگاریخوازانە بووم‌و بە دامەزراندنی «سازمانی جەوانانی کورد» ئەو ڕاستی‌یەم سەلماندوە.

بەر لە تورە بوونی ئێمە خوێندکارەکان سەبارەت بە ناشیەتالی کۆماری کوردستانستان، کە من باسی گەڕانەوەی کوردستانم دەکرد، ژێنراڵ «سەلیم ئاتاکشی‌یۆف» پێی‌گوتم: «ڕەنگە تۆ بتوانی بگەڕێیەوە. باوکت سامانداره‌و دەتوانێ «گوندێک» بدات بە «قەوام سەڵتەنە»و ڕزگارت بکا.» من لە وەڵامی ناوبراودا ڕامگەیاند: ئەوە زەمانەیەو ئەگەر نەمرین، یەکتر دەبینینەوەو دەبینی من یا لە «چوارچرا» هەڵداوەسرێم یاخود لەڕیزی خەباتدا دەمێنمەوە. دوای ئاشبەتاڵ‌و مردنی ستالین لە دەورەی سەرۆکایەتی «خرشچۆف»دا زاندرا «میرجەعفەر باقرتۆف»و «ئاتاکشی یۆف» گیران‌و سزا دران.

بەر لە چوونەوەی ئەرتەشی ئێران بۆ ئازەربایجان‌و کوردستان بە بیانووی هەڵبژاردن، کاپیتان «حوسێن یۆف» ئەفسەری سیاسی یەکانی ئێمە ون بوو، بۆ ماوەیەک نەهاتەوە زانکۆو ئێمە لەو بەشەدا بەبێ مامۆستا ماینەوە. ڕۆژێک لەگەڵ دوو هاوڕێی خوێندکارم لە حەوشەی زانکۆ ڕاوەستابووین‌و تەماشای فڕۆکەیەکی لەکار کەوتوومان دەکرد، کە بۆ ئامووزیش لەوێ داندرابوو. دیتم جیپێکی تۆزو خۆڵ گرتووی لەرتەشی هاتە نێو حەوشەی زانکۆ و بەرەو بارەگای ڕەئیسی زانکۆ ژێنراڵ «مالچانۆف» (Malchanov) چوو. چاوم خەتای نەکردو سەرو ڕوی حوسێن‌تۆف-م تێدا بەدی کرد. وەدوای جیپەکە کەوتم، بەڵام نەیگەیشتمێ. هێندێک چاوەڕوانیم کرد، بەڵام کابرای گۆڕین لەوێ گیرسایەوە. سەرلەبەیانی ڕۆژی دوایی حوسێن‌تۆف هاتەوە زانکۆ. بەرەوپیری چووم‌و سلاوم لێکردو ئەویش دەستی نایە نێو دەستم‌و گوتی:

– «بۆچی واسیس‌و داماوی؟»

– مەسەلەی کوردستان‌و ئازەربایجان پەرۆشی کردوم. گەلێک ناهومێدو دلشکاوم. دەکرێ لێتان بپرسم چ قەوماوە؟ بۆچی ماوەیەکە ونی‌و سەرو ڕووت ئاوە سووت بووە؟ بەراستی تۆش زۆر گرژو چار ئال دیبە بەرچاو.

ئەوەڵ گوتی: «لە مەرەخەسی بووم.» بڕوام پێنەکرد. لە چاوەکانم تێگەیشت باوەڕم بە گوتنەکەی نەکردووە. زۆری پێ‌ناخۆش بوو بە درۆزن لە قەڵەم درێ. دەمی کردەوەو گوتی:

– «لای خۆت بێ‌و مەیدرکێنە، لەگەڵ لیژنەیەکی سیاسی‌و سەربازی چووبووینە تەورێز تا وەزعی ئەوێ هەڵسەنگێنین. بەئێکرایی بەو ئاکامە گەیشتین کە هەڤاڵانی ئازەربایجانی ئێران گیانی خۆراگری‌یان تێدا نەماوە. لێرە ڕێبەرانی سۆڤیەت بە ئێمەیان گوتبوو بچین

پێیان بلێین کە ئەگەر حکومەتی ئازەربایجانی ئێران دەیەوێ شەڕ بکات، دەبێ لەسەر خۆیو هێزی خەڵکەکەی حیساب بکاتو ئێمەی ڕوس چمان لە دەست نایە. هەر نەتەوەیەک دەبێ خۆی بۆ مافی خۆی هەوڵ بداتو ئەگەر دۆستانی بۆیان گونجا بەپێی توانا یارمەتی بدەن، ئەگینا خۆ ڕاناگرنو دەبێ ئەو کەلو پەلانەی کە «مارکی» ئێمەیان لەسەرە بدرێنەوە بە ئێمە تا ڕایانگوێزین. لەمەڕ کوردستان ئاگادار نیم، ئەوەندە دەزانم «پیشەوەری» بە تەلەیفون لەگەڵ «قازی» قسەی کردووەو گوتویەتی ئازەربایجان بەجێدێڵێو دەچێتە سۆڤیەتو ئەگەر ئەویش بیهەوێ کوردستان بەجێهێڵێ، ئەو مائەلی دەبێ، بەڵام قازی لە وەڵامدا گوتویەتی من لە خۆشیدا لەگەڵ خەڵک بوومو لە ناخۆشیشدا لایان دەمێنمەوە. ئیتر خەبەرێکی دروستم لە کوردستان نییە.» گوتم:

- ڕای تۆ لەمەڕ بۆچوونی «قازی» چییە؟

- وەمن باش ئاگاداری پسیکولۆژی خەڵکی کورد نیم، بەڵام ئەوەندەی کە لە باری تیئۆرییەوە دەتوانم ڕای خۆم دەربڕم، ئەوەیە کە کوردستان بە پێچەوانەی ئازەربایجان کە تا ڕادەیەک نیزامی فێئۆدالی وەپشت سەر خستووە، ئەو ئێستاش لە قۆناخی فێئودالیدا دەژی، فەرهەنگی عەشیرەتی، گیانی لەخۆ بردوویی‌و پیاوەتی لە کوردستاندا ماوەو سەرشۆڕ بوونی لا پەسند نیە. بەڵام ئەگەر باری سیاسی لەبەر چاو بگرین، خۆبەدەستەوە نەدانی قازی بۆ خەباتی دوا ڕۆژی نەتەوەی کورد گرنگە. دنیا هەر ئەمڕۆ نیە. زەمانە دەگۆڕێو چەرخی گەردوون لەگەڕی خۆیدا بەردەوامە.» حوسێنئۆف ئاماژەی بە ڕێککەوتنەکەی سۆڤیەتو «قەوام سەڵتەنە» نەکردو منیش لەو بارەدا شارەزایم نەبوو کە حوسێنئۆف هەڵبجنم.

ماوەیەک لە ناردنی نامەکانمان بۆ «ستالین» تێپەڕیبوو، ڕۆژێک لە لایەن سەرفەرماندەی زانکۆکەمان «گاجی‌یێف» (Gajeov) خەبەر هات کە کوردەکان لە هۆڵی زانکۆ کۆبنەوە. گاجی‌یێف ئەفسەرێکی خەڵکی «باکۆ»و ئینسانێکی میهرەبانی چوارشانەو جوان چاکو لێو بەخەندەی بوو. ئەو هاتو چووە سەر میمبەرو لە حاڵێکدا خەمی لەنێو چاوان دەباریو بوغز قورگی دەگوشی، گوتی:

- «وەڵامی ڕەفیق ستالین ئەوەیە کە ئێوە دەتوانن بگەڕێنەوە بۆ ئێران. لەگەڵ دەوڵەتی ئێران قسە کراوەو گوتراوە ئێوە بۆ خوێندن نێردراون بۆ سۆڤیەتو هیچ تاوانتان لەسەر نیەو ئەوانیش گیروگرفتتان بۆ ساز ناکەن. خۆتان کۆ بکەنەوەو ئامادەی گەڕانەوە بن، ئێوە هەرچەندە لەسەر ویستی خۆتان دەگەڕێنەوە، بەڵام من زۆرتان بۆ بەپەرۆشمو لەبیرتان ناکەم.» دوای تەواو بوونی قسەکانی گاجی‌یێف، «حەبیباللای قاسملو» ئامۆزای

«ڕەحمانی قاسملو» کە ئەویش لەگەڵ ئێمە بوو، هەستا سەرپێ‌و گوتی:

- زۆر سوپاس بۆ ئێوە، بەڵام ژمارەیەک لە هەڤاڵانمان داوای‌تریشیان هەبوو، داوا دەکەم بفەرموون وەڵامی ئەوان چیە؟

- «ستالین تەنیا وەڵامی ئەو بەشە داخوازەی داوەتەوە.»

ئێمە خوێندکارەکان ئەو خەبەرەمان بەبێ دەنگی وەرگرت. لە لایەک لە گەڕانەوە بۆ نێو خەڵک‌و نیشتمانەکەمان خۆشحاڵ بووین‌و لە لایەکی‌ترەوە بێ‌باوەڕیمان بە ڕژێمی ئێران لە مەترسی خستبووین‌و دیار نەبوو چارەنووسمان بەکوێ دەکات.

بەیانی ڕۆژی دوایی زۆربەی مامۆستاکانمان و ژێنراڵ «سەلیم ئاتاکشی‌یێف» ئێمەیان گەیاندە ئیستگەی قەتاری «باکۆ». ژێنراڵ «سەلیم ئاتاکیشی‌یێف» لە وتارێکدا کە کاکڵەکەی لەم چوارچێوەیەدا بوو، گوتی:

- «ئێوە هەرچەندە لە قوناخێکی دژواری دوای شەڕو برسی‌یەتیدا میوانمان بوون، بەڵام ئەوەندەی بۆمان کرا میوانداریمان کردن، ئەگەر لەسەر پێداویستی‌یەکانی ژیانتان کۆتایی کرابێ، دەبێ ئێوە بمانبوورن. ئێوە گەنجن‌و مەیدانی شەڕو کوشتارو نەداری‌و ماڵ‌وێرانی‌تان بەچاوی خۆ نەدیوە. من پڕ بەدڵ بەختەوەریتان بۆ بە ئاوات دەخوازم‌و لە لایەن خۆم‌و گشت ئەو ئەفسەرانەی کە بۆ ماوەیەک زەحمەتیان لەگەڵ ئێوە کێشاوە، سەفەرێکی خۆشتان بۆ ئارەزوو دەکەم‌و هیوادارم هەرگیز ڕۆژی ڕەش نەبینن.»

«حەبیبوڵلا خانی قاسملو» بەگوێمدا چراندم‌و گوتی: «دڵم بەرایی نادا خواحافیزی‌یان لێ‌بکەم، تۆ ئەو ئەرکە بە ئەستۆ بگرە.» گوتم: تۆ لەمن بە دەموپل‌تری‌و شیاوی خۆتە. بەڵام ئەو ڕەزامەندی نەداو بەناچار من چوومە بەرەوەو لە وەڵامی «ئاتاکشی»دا گوتم:

- ئێمە زۆر سوپاسی میوانداریتان دەکەین‌و سوپاسی ئەو ئەفسەرانەش دەکەین کە بۆ پەروەردە کردنی ئێمە زەحمەتیان کێشاوەو بە دڵێکی ئاوەڵە لەگەڵمان بوون. ئێوە خاوەنی کیان‌و کەرامەتی خۆتانن، بەڵام نەتەوەی ئێمە بندەست‌و زۆرلێکراوە. بەڵێنی دەدەین تا ئاخری ژیانمان لە خزمەتی نەتەوەکەماندا بین‌و چارەڕوانین سۆڤیەت لە پلەی حکومەت کرێکارو زەحمەتکێشاندا پشتمان بگری‌و یارمەتیمان پێ‌بکات.

دوای تەواو بوونی بەرنامەی بەڕێکردنمان، ئەفسەرەکان دەستیان لە مل کردین‌و ئینجا سەرهەنگ «ئەسلانۆف» کە فەرماندەی ئەفسەرە سیاسی‌یەکانی زانکۆی سەربازی بوو لەگەڵ کاپیتان «ڕەسووڵ ئۆف» فەرماندەی یەکانی کوردو ئازەربیەکان تا سەر چۆمی «ئاراس»مان لەگەڵ هاتن. لەسەر پردی چۆمی ئەرەس کە هێڵی سنووری ئێران و سۆڤیەتی پێدا تێدەپەڕی، مەئموری ئێرانی وەبەر چاو نەدەکەوت‌و دەروازەی پردەکە پێوەدرابوو.

چەند ژاندارمەی ئێرانی کە کێشکی سنووریان بەئەستۆوە بوو، لە ھۆدەیەکی بچووکدا کە پاسگای سەر سنوور بوو، دانیشتبوون‌و تریاکیان دەکێشاو ھۆشیان بە سنوورەکەوە نەبوو.

چەند دەقیقەیەک گازمان کردن‌و بە وردە بەردان لە دیواری خانووە بچووکەکەماندا، بەلام کەس وەجواب نەھات. بەناچار، من بە ئیزنی «ئەسلانۆف»و «رەسوول ئۆف» چووم دەروازەکەم کردەوەو خۆم گەیاندە بەر دەرگای زۆری ژاندارمەکان. لەوێ بۆنی توندی تریاک مێشکی ئینسانی دەبرد. دەرگام کوتا، لەپڕ ژاندارمەیەکی لاوازی رەقەڵە دەرپەڕی‌و سەری بە دەرگای زۆرەکە داگرت‌و گوتی:

– «ھا، ھا، چیە!»

– مەترسە ھیچ نەقەوماوە. ئێمە گروپێکی خوێندکارین گەراوینەتەوە.

– «ئەھا ...، بە ئێمە خەبەر دراوە.»

چوار ژاندارم بوون. ئەوان ڕەگەڵم کەوتن‌و ھاتنە بەر دەروازەکەو ئێمەیان وەرگرت. ئێمە ماڵ ئاوایی‌مان لە «ئەسلانۆف»و «رەسوول ئۆف» کردو ئەوان بەدڵی پڕو چاوی پڕ لە ئەسرین‌و راوەشاندنی دەست راوەستان تا لە پردی «ئەرەس» پەڕینەوە بێو سنووری ئێران.

شاری «جولفا» جگە لە ژاندارم کەسی تێدا نەبوو. خەڵکەکەی تێکرا چۆڵیان کردبوو، زۆربەیان بە ماڵ‌و منداڵەوە پەڕیبوونەوە نێو خاکی سۆڤیەت. بەفر بە نەرمی دەباری‌و بەفرو سەھۆڵ زەوییان داپۆشیبوو، و سەرما لەشی ئینسانی دەتەزاند. لەپڕ ئوتۆمبیلێکی جیپ ھات، کە چوار ئەفسەری ئەمریکایی تێدابوو. ئەوان ئوتۆمبیلەکەیان لە پەنای ئێمە راگرت‌و بەبێ ئەوەی ھاتدوێتن پەیتا پەیتا چەند وێنەیان لە چەپ‌و راست‌و پێشەوەمان گرت‌و لێمان دوور کەوتنەوە.

ژاندارمەکان، ئێمەیان سواری لۆرێکی سەربازی سەرداپۆشراو کردو ناردیانین بۆ «تەورێز». ئێمە تێکرا لیباسی ئاسایی‌مان دەبەردابوو، بەلام چونکە ھەوا زۆر سارد بوو، کلاوی زستانی سەربازی روسی‌مان لەسەر بوو کە لە کەوڵی بەرخ دروست کرابوون. پاڵتۆی سەربازی‌مان دەبەر دابوو،و چەکمەی روسی تایبەتی‌مان دەپێدابوو،و بە رواڵەت شکڵی سەربازی روسی‌مان ھەبوو.

لە تەورێز لە پێش سینەما «دیدەبان» رایانگرتین‌و بەرواڵەت چاوەڕوانی فەرمانی سەرلەشکر «ھومایونی»یان دەکرد. سەرلەشکر ھومایونی ئەو ئەفسەرە بوو کە مەھابادی گرتەوەو «قازی»و ھەڤاڵانی زیندانی کرد. لە لۆرییەکەدا بووین کە ژمارەیەک لات‌و لووت‌و شەڕانی تەورێزی لێمان کۆ بوونەوەو جنێو قسەی سووکیان پێگوتین‌و دەیانەویست پەلامارماندەن. ھەرچەندە ژمارەیەک سەرباز بۆ چاوەدێری کردنمان لە لامان بوون، بەلام

هێرشکەرەکانیان لێ دوور نەدەکردینەوەو تەنانەت بە کردەوەی نالەباری ئەوان پێدەکەنین. ئێمەش چەکمە قورسەکانی ڕوسیمان بەدەستەوە گرتبوو. و کاتێ لێمان نزیک دەبوونەوە، لە سەرو شانی ئەوانمان دەدار ناچارمان دەکردن لێمان دوور کەون.

بەفەرمانی هومایونی، ئێمەیان بردە زانکۆی تەوریز. «عەلی مەنسوور» هاتە لامان. ناوبراو ئوستانداری تەوریزو بابی «حوسێنی مەنسوور» بوو کە لە شێستەکانی زایینیدا لە تاران بەدەست تیرۆریستەکانی فیدایی ئیسلام کوژرا. مەنسوور وتارێکداو بەکورتی گوتی:

— «ئێوە هیچ تاوانێکتان نیە. خوێندکار بوون و لە لایەن حکومەتە پووک‌و بێ‌ئیوەرۆکەکەی بەناو کوردستان نێردرابوون بۆ «سۆڤیەت» تا بتانکەن بە قوربانی خۆیان. ئێوە رۆڵەی ئێرانی‌و پارێزەرانی سنوورەکانی ئێرانن. مەنسوور بەو قسانە خەریک بوو شوتی لەبن هەنگڵمان نێ‌و چاوەڕوان بوو ئێمەش بە چەپلە لێدان پێشوازی لە گوتنەکانی بکەین، بەڵام هەموو بێدەنگ مایەوە. ڕۆژی دوایی بردیانین بۆ «قیرگەی گروبانی ئەرتەش» لەوێ بە ژەنینی مووزیک‌و خوێندنی سرود پێشوازیان لێکردین‌و پاش خواردنی فراوین بەسواری ئوتوبووس ناردیانینەوە بۆ مەهاباد.

مەهاباد شاری کش‌و مات

لەسەرەتای دامەزراندنی کۆماردا، کە لە «تاران»ەوە گەڕامەوە مەهاباد. شار گەلێک زیندوو دڵگر بوو. خەڵک بەکەیف‌و شاد بوون. وەک پێشتر گوتم، شەقامەکانی بەچراو ئاڵای کوردستان ڕازاندرابوونەوە. کوروکاڵ، شەوانە لە چوارچرا کۆ دەبوونەوەو بەزمی شادییان دەگێڕاو تەنانەت ئەستێرەکانی ئاسمانی وڵاتیش دەدرەوشانەوەو بەشادی خەڵکەکە زریوەیان بوو. بەرە بەیانان، خەڵکی شار بە ڕوی گەش دەچوونە سەرکارو دەرگای دووکانەکانیان دەکردەوە. مەل‌و باڵندەکانی سەر دارو تێلی کارەبای شاریش چریکەی بەختەوەرییان لێدەهات‌و دەتگوت ئەوانیش بەو ڕوداوە خۆشە دەزانن‌و جێژنەیانە. ڕوخساری لاوان گەش‌و هەوای شار دڵرفێن‌و عەتراوی بوو. دەتگوت شەماڵ بۆن‌و بەرامی «قەندیل»و «سامرەند»ی بە دیاری بۆ شار هێناوە. مەهاباد هەرگیز ڕازاوی واخۆش‌و لەباری بەخۆوە نەدیتبوو. بەڵام، ئەمجارە کە گەڕامەوە ڕوخساران بێ‌شەوق‌و چاوان‌و خەمبارو غەریبانە دەڕوانیە مرۆڤ. مەلەکان کزو مات بوون‌و سەرە خنجیلانەکەیان خزاندبووە ژێر باڵیان‌و کپ بوون. تەم شاری داگرتبوو. شەقام‌و کۆڵانەکانی ببوونە پێخوستی هێزی چەکداری ڕژێمی

تاران، ئێستا ئیتر لە جێی باران، گوللە دەبارێن، کولارە دەبانکرد رازانو تەمابوو زرمەی پێی سوارانو برا بوو دەنگو تریقەی جارانو لەبەند کرابوون گەلی «باران».

بە ئاشبەتاڵ کردنی کۆماری «ئازەربایجان»، سەلبەندی کۆماری کوردستان لە گشت لایەکەوە گەمارۆ درابوو، هێزی نەیار بەگلو هەڕەشە چارەڕوانی داگیرکردنەوەی «مەهاباد» بوو، رۆژی رەشی کوردان دیسان سەری هەڵدابۆوەو چرای ئاواتی گەل کوژابۆوەو وڵات کشو مات بوو. لەو رۆژە پڕ ماتەمەدا بوو، کە قازی «پێشەوا»ی گەل بەدڵێکی پڕخەمو پەژارە بەدیار «بارزانی»یەوە لە حەوشەی مزگەوتی عەباس ئاغا، لە بەرامبەر خەڵکی شار راوەستابوو،و نەیدەزانی چ بڵێو سەرئەنجام زاری کردبۆوەو گوتبووی:

– ئازەربایجان تەسلیم بۆەو ئەرتەشی ئێران گەڕاوەتەوە «تەوریز»و «ورمێ». ژێنراڵ «هومایونی» بە کۆمەڵێکی زۆر سەربازو عەشایری کوردەوە لە «میاندوئاو» چاوەڕوانی هەڵوێستی ئێمەیە. ئەرتەشەکانی تورکیەو عێراق لەسەر سنوورەکان دامەزراونو دەوڵەتە زلهێزەکانی جیهان لایەنی شای ئێران دەگرنو دەوڵەتی سۆڤیەت خۆی گێل کردوەو دەستمان بە هیچ جێیەک راناگات؛ چەکوچۆڵێکی فرەمان نیە کە پێیبخورینو جیهان لە بەرامبەر ئێمەدا گوێی کپە. ئێستا ئێوەن کە دەبێ بڕیار بدەنو بڵێن «شەڕ یان تەسلیمو خۆبەدەستەوەدان»؟

لە وڵامی پێشەوادا بارزانی گوتبووی: «نەتەوەیەک کە مافی رەوای بوێ، دەبێ قوربانی بۆ بدات!»

ساڵاری میرزا فەتاحی گوتبووی: «شەڕ نە تەسلیم!»

سەید حەمەدەمینی ئیسحاقی لە ناوەندی جەماوەری خەڵکەکەدا دەنگی هەڵبڕیبوور گوتبووی: شەڕ بەچی؟ بەدەستی بەتاڵو بێ پارو یاوەرو پشتیوانی ئەمین؟ بۆچی شەڕ؟ سەید حەمەدەمین بە دوای ئەو گوتنەیدا کپ ببوو. پێدەنگی باڵی بەسەر جەماوەرکەدا کێشابوو، کەس متەقی لێنەهاتبوو،و بەمجۆرە لاپەری مێژووی کورد وەرگەڕاو ئاواتی کورد بۆ جارێکی‌تریش کەوتە پشت هەوری رەشو تاریکو ئەرتەشی ئێران گەڕایەوە بۆ مەهابادو یاران کەوتنە بەندو چرای هیوای کورد خامۆش بوو، بەڵام خەبات سەری هەڵدایەوەو تا سەرکەوتن درێژەی دەبێ!

دیسان بەرەو خوێندن بۆ تاران

دوای لە سێدارە دانی پێشەوار هەڤاڵانی، لەگەڵ چەند دۆستو هەڤاڵم سەرلەنوێ مەهابادم بەجێ هێشتو چووم بۆ تاران. هۆی ئەم کارەم ئەوە بوو کە براکەم گیرابوو، و منیش تازە لە سۆڤیەت گەڕابوومەوە و بابم دەترسا گیرو گرفتم بۆ ساز بێ و نەیدەویست لە مەهاباد بم. لە تاران، لەگەڵ چەند هاووڵاتی کە لە سۆڤیەت لەگەڵ من بوون، چووینە ئەو دانیشسەرایەی کە من بەر لە گەڕانەوەم بۆ مەهابادو چوونم بۆ سۆڤیەت لێم دەخوێند. لەوێ ژوورێکیان داینێ و گوتیان لێرە بمێننەوەو چاوەڕوانی دەست پێکردنی کلاسەکانتان بن،

لەو کات، قوتابخانەیەکی ئامادەکی لە «شەهری رەی» تاران هەبوو، کە پێیان دەگوت دەبیرستانی بازرگانی. ئێمە چووینە ئەو قوتابخانەیە تا بەڵکو لەوێ درێژە بە خوێندن بدەین و چاوەڕوانی چوون بۆ دانیشسەرا نەبین. ئەو قوتابخانەیە مودیرێکی هەبوو بە ناوی «ئازاد»، لە دەفتەری قوتابخانە بە ئێمەیان گوت:

– «ساڵی داهاتوو ئەو قوتابخانەیە دادەخرێو ئاغای ئازاد ئێوە وەرناگرێ،» ئێمەش لە وڵامدا گوتمان:

– ئێستا پۆلی یەکەمتان هەیە، ئێزن بدەن ئەمساڵ لێرە ئەو پۆلە بخوێنین، ئەگەر ساڵی داهاتوو قوتابخانەکەتان داخست، دەچین لە شوێنێکیتر پۆلی دووەم دەخوێنین. گوتنی ئێمە هیچ سوودی نەبوو، و ئەوان لەسەر قسەی خۆیان سوور بوون. ئێمە کەسمان نەبوو یارمەتی لێ وەرگرین، لەبەر ئەوە بە پرسیار کردن بۆمان دەرکەوت، کەسێک بە ناوی دوکتور «رەزا زادەی شەفەق»، کە نووسەرێکی ناسراوی ئێرانیو ئازەربایجانی ئەسڵ بوو، لەگەڵ ئازاد دۆستایەتی هەیە. ئێمە چووینە لای دوکتور شەفەق و داوای یارمەتیمان لێکرد. ئەو کارتێکی داینێ کە بۆ ئاغای ئازادی بەرین. گەڕاینەوە دەبیرستانی بازرگانی، ئەمجارە ئێمەیان بردە لای ئاغای ئازاد و ئەو بە گەرمی پێشوازی لێکردین، پاشان دەربارەی رادەی خوێندەواریمان پرسیاری کرد و سەرئەنجام گوتی:

– «لە چ شارێکتان خوێندووە؟»

– لە مەهاباد خوێندوومانە.

– «ئێوە کوردن؟»

– بەڵێ ئێمە کوردین.

– «من لێرە کورد راناگرم.»

– بۆچی کورد راناگری، کورد چی کردووە؟

– «خێرمان لە کوردان نەدیتووە. چەند کوردی کرماشانی لێرە بوون و گیروگرفتیان بۆ خوڵقاندوین. ئێمە ناچار بووین بە یارمەتی وەرگرتن لە پۆلیس ئەوان لەو قوتابخانەیە دەرکەین.»

– ئەوە چ پێوەندیکی بە ئێمەوە هەیە، گوناحی ئێمە چییە کە ئەوان گیروگرفتیان بۆ ئێوە ساز کردووە؟ گوتنەکانمان چ فایدەی نەبوو.و لە ئاکامدا بە شێوەیەکی زۆر نالەبار، بە پاڵپێوەنان لە قوتابخانەکە دەریان کردین. بە دڵێکی پڕ لە دەرد و داخەوە گەڕاینەوە و پەیەکەوە دانیشتین تا فکرێک بە حاڵی خۆمان بکەینەوە. لە رۆژنامەدا نووسرا بوو زانکۆی ئەفسەری ئەرتەشی ئێران پێویستی بە ئەندام هەیە. گوتمان ئێمە زانکۆی ئەفسەریمان خوێندوە، باشترە بچین داوا بکەین لە زانکۆی ئەفسەری رامانگرن. چووین، سەرهەنگ «پالەوان» فەرماندەی زانکۆ بوو. ئەو پاش چەند پرسیار و وڵام بە ئێمەی گوت:

– «چونکە خوێندکاری سۆڤیەتن، هەڵو مەرجێکی تایبەتی‌تان هەیە، من ناتوانم ئێوە راگرم‌و دەبێ بچن بۆ «زیدی‌ئیتلاعاتی» (پاراستن) ئەرتەش و ئەوان بە ئێمە بڵێن ئێوە راگرین.»

ئێمە چووینە زیدی‌ئیتلاعات، ئەوان دژی چوونی ئێمە بۆ نێو ئەرتەش راوەستان‌و گوتیان باشترە دەست‌تان بە کڵاوی سەرتانەوە بێ و بڕۆن لە جێیەکی‌تر بخوێنن. ئێوە بۆ ئەوە نابن بێنە نێو ئەرتەشی ئێرانەوە. پاش ئەو رووداوە هەرکامەمان وەدوای چارەنووسی خۆمان کەوتین. من زۆر لە تاران نەمامەوەو چونکە بابم کۆچی دوایی کردبوو، بەناچار گەڕامەوە بۆ مەهاباد. پاش ماوەیەک فکر هەڵگرتم‌و لای خۆم گوتم من بۆ ئەوە لە سۆڤیەت گەڕاومەتەوە کە درێژە بەخەبات بدەم‌و نەتەوەکەم لەبیر نەکەم‌و پێویستە سەرلەنوێ رێبازی خەبات بگرمە پێش‌و چی‌تر دەستەوەستان دانەنیشم‌و سودو قازانجی شەخسی سەرنجم رانەکێشێ.

Kurdistanpost
کوردستانپۆست

زیندوو کردنەوەی حیزبی دیموکرات

بۆ ئەوەی سەرلەنوێ دەست بە هەڵسوڕانی سیاسی بکەمەوە، لە چەند دۆستی نزیکو جێ باوەڕم گێراوە تا بەڵکو بەیەکەوە هەوڵ بدەین حیزبی دیموکرات زیندوو بکەینەوە. بەم مەبەستە داوام لە «محەممەدی شاپەسەند»، قادری مەحموودزادە و عەزیزی فەرهادی کرد. منو قادرو عەزیز خوێندکاری سۆڤیەت بووین. هەروەها، من لەگەڵ «محەممەدی شاپەسەند»یش لەو کاتەوە دۆستایەتیم هەبوو کە ئەو لێپرسراوی چاپخانەی ژ- کاف بوو. دەمزانی ئینسانێکی سیاسی‌کارەو زمانی کوردیش باش دەزانێ و دەتوانێ هاوکارێکی باش بێ. ئەو سێ کەسە، لە ڕۆژی ١١ی ڕەشەمەی ساڵی ١٣٢٦-١٩٤٨ هاتن بۆ ماڵی ئێمەو بەیەکەوە کۆبوونەوەیەکی چوار قۆڵیمان پێکهێنا. پاش هێندێک باسو گفتوگۆ لەسەر خەباتی سیاسی بەتێکرایی پێشوازیان لە پێشنیاری من بۆ زیندوو کردنەوەی حیزبی دیموکرات کرد.

بۆ زیندوو کردنەوەی حیزبی دیموکرات پێویستیمان بەبڵاو کردنەوەی بەیاننامەیەکی چاپی هەبوو، کە لەودا بە خەڵک ڕابگەیەنین، حیزبی دیموکرات نەمردوە و زیندووە و بۆ وەدەست هێنانی ئامانجەکانی گەلی کورد درێژە بە خەبات دەدا، تا بەمجۆرە سەرنجی خەڵک بەرەو خەباتی سیاسی ڕاکێشین. چونکە بۆخۆمان چاپخانەمان نەبوو، بڕیارماندا بۆ چاپی ئەو بەیاننامەیە لە ڕێکخراوێکی سیاسی یارمەتی وەربگرین.

لەو کۆبوونەوەیەدا ساغ بوویەوە کەسێک بنێرینە لای حیزبی توودە. حیزبی توودە ئەو کات تەنیا حیزبی چەپو پێشکەوتووخواز بوو لە ئێراندا و بە ئاشکراش خەباتی دەکرد. ئێمە نەماندەزانی لەگەڵ کێ پێوەندی بگرینو بارەگای حیزبی توودە لە چ جێیەکە، بەڵام بیستبوومان «ئیحسان تەبەری» جارجارە لە «کانوونی ئاشتی» تاران قسە بۆ خەڵک دەکات. بەم پێیە، قادری مەحموودزادەمان نارد بۆ تاران کە بچێ شوێنی «کانوونی ئاشتی» بدۆزێتەوە و ئەو مەسەلەیەی لەگەڵ باس بکاتو بۆ چاپی بەیاننامەکە یارمەتی لێ وەرگرێ. ناوبراو چاوی بە تەبەری کەوتبوو،و پاش گەڕانەوە، ڕایانگەیاند، ئیحسان تەبەری گوتبویەتی:

– «ئێوە جیا لەوەی شانەیەکی چوار کەسیتان پێکهێناوە کارێکی‌ترتان نەکردوە کە بەیاننامەی بۆ بڵاو بکەنەوە. پێویستە بەر لە بڵاو کردنەوەی بەیاننامە بە لەبەر چاو گرتنی ئەو ڕاستی‌یە کە یاسای زەمانی جەنگ لە کوردستان هەڵنەوەشاوەتەوە، ئەگەر خۆتان ئاشکرا بکەن لەوانەیە گیروگرفتتان بۆ پێک‌بێ، باشترە بەنهێنی پێوەندی بەو کەسانەوە بگرن کە پێشتر لە حیزبی دیموکرات‌دا بوون‌و شانەکانی شارو دێ‌تان بژێننەوەو ماوەیەک بەنهێنی هەڵسوڕێن، پاشان بەرە بەرە خۆ بکەیەننە ئەو پلەیە کە بەپێی هەل‌و مەرج بتوانن بەیاننامە بڵاو بکەنەوە.»

ئێمە لەگەڵ بۆچوونی ئیحسان تەبەری نەبووین، دەمانگوت هەرچەندە دەوڵەتی ئێران ئێستا بەخشینی گشتی ڕاگەیاندوە، بەڵام پێویستە بەدوای ڕووخانی کۆماری کوردستانستان‌و ئەو هەموو ئیعدام‌و گرتن‌و ڕاکردنەدا، بۆ ئەوەی خەڵک لێمان دڕدۆنگ نەبن‌و بزانن جوڵانەوەیەک هەیە، ئەوەڵ بەیاننامەیەک بڵاو بکەینەوەو سەرنجی ئەوان ڕاکێشین‌و پاشان بچینە لایان.

پاش ئەوەی لە حیزبی تودە نائومێد بووین، بڕیارماندا دوو کەس بنێرین بۆ کوردستانی عێراق‌و لە پارتی دیموکراتی کوردستان یارمەتی وەرگرین. بۆ ئەم مەبەستە من‌و محەممەدی شاپەسەند دیاریکراین کە بچینە لای پارتی. ئەوە لە کاتێکدا بوو کە ڕژێمی ئێران دەیەویست لە کوردستاندا سەرباز بگرێ. دەیانگوت ناوی مەشمولەکان لە ئەقامەکانی شاری مەهاباد هەڵداوەسن. ئێمە وامان بەچاک زانی، سەبر بکەین تا ئەو کاتەی کە ناوەکان بە دیوارەکانەوە دەدەن. چونکە من‌و محەممەدی شاپەسەند لەوە بێگومان بووین کە ناومان لە لیستەی مەشمولەکاندایە. ئێمە ویستمان مەسەلەی سەربازی بکەینە بیانوو تا ئەگەر دوای گەڕانەوە بۆ مەهاباد، بەچوونی ئێمەیان زانی، بڵێین لە ترسی سەربازی ڕامانکردوە.

بەر لەوەی کە درێژە بەو باسەو گەلێک باسی‌تر بدەم کە بۆ زیندوو کردنەوەی حیزبی دیموکرات کردمان، باشتر ئەوەیە زیندوو کەرەوەکانی حیزبی دیموکراتتان پێ بناسێنم:

بە گشتی زیندوو کەرەوەکانی ئەسڵی حیزبی دیموکرات لەساڵی ١٣٢٦-١٩٤٨دا، ئەندامانی کۆنی حیزبی دیموکرات بوون. لەنێو ئەواندا من‌و محەممەدی شاپەسندی لە ڕیزی یەکەم‌دا بووین. پاشان قادری مەحموودزادە بوو. قادر ئەندامی سازمانی جەواانی کۆمەڵەی ژ.ک بوو، بەڵام چونکە ئەو ئامادە نەبوو کاتی پێشاندانی شانۆی «دایکی نیشتمان» لە شارەکانی نەغەدە و شنۆ، ئەرکی چاوەدێری هەڤاڵان بە ملەوە بگرێ‌و بێتە شنۆو نەغەدە، لە سازمانی جەوانانی ژ.ک وەلاندرا. ئەو دوای گەڕانەوەی لە سۆڤیەت سەرلەنوێ هاتەوە ڕیزی خەبات‌و شێلگیرانە بۆ زیندوو کردنەوەی حیزبی دیموکرات هەڵسوڕا، بەڵام سەرلەنوێ

لە ساڵی ١٣٢٩ی‌هەدا گەڕاوە سۆڤیەت‌و ژیانی سیاسی وەلانا. هەروەکو پێشتر گوتم عەزیزی فەرهادی-ش یەکێک بوو لە زیندوو گەڕەوەکانی حیزبی دیموکرات. ناوبراویش لەگەڵ ئێمە لە زانکۆی سەربازی باکۆ بوو. سەدیقی خاتەمی-یش لە ساڵی ١٣٢٧ی‌هەدا، گەڕایەوە ڕیزی حیزبی دیموکرات.

سەدیقی خاتەمی ئەندامی کۆنی حیزب بوو. لە سەردەمی کۆماردا، پێشمەرگەو نووسەری بنکەی پێشمەرگەی کۆماری کوردستانستان لە گوندی «مەکلاوێ» لە نزیک سەردەشت بوو. کاپیتان «حەمەدی مەولودی» فەرماندەی ئەو بنکەیە بوو. ئەو کات، سەردەشت بەدەست ئەرتەشی ئێرانەوە بوو، و سەروان «کەشاوەرز» فەرماندەی سەربازخانەی سەردەشت بوو، کاتێک هێزەکانی سۆڤیەت ڕژانە نێو خاکی ئێران، خۆیان لە سەردەشت نەداو ئەوێ وەک خۆی مابۆوە. شاری سەردەشت سەر بە کۆمار نەبوو، بەڵام گوندەکانی دەورو بەری لەگەڵ کۆماری کوردستانستان بوون. چونکە کاپیتان مەولودی خوێندەواری نەبوو، سەدیقی خاتەمی ئەرکی نووسینەکانی ئەوی بەڕێوە دەبرد.

ڕۆژێک، ئەرتەش هەول دەدا ئەو بنکەیە بگرێ. پیرێژنێک لەنێو دارستانەکانی نزیک بنکەی مەکلاوێ خەریکی دار کۆ کردنەوە دەبێ، هەرکە چاوی بە سەربازان دەکەوێ، بە پەلە خۆ دەگەیەنێتە پێشمەرگەکان‌و ئەوان ئاگادار دەکا. چونکە دوژمن گەمارۆی گوندەکەی لە پێشمەرگەکان تەنگ کردبۆوە، ئەوان نەیانتوانی بوو لە مقەرەکەیان بێنە دەرو بەناچار دیواری مقەرەکەیان کون کردبوو، و لە بەرامبەر تانک‌و تۆپی دوژمن ڕاوەستابوون‌و دەستیان کردبۆوە. دوژمن دەگاتە سەریان و دیواری مەقەرەکەیان بەسەردا دەڕوخێنێ، یەکێک لە پێشمەرگەکان بە «کوکتێل مولوتۆف» هێرشی کردبووە سەر تانکی دوژمن کە بە داخەوە کوژرابوو. سەرئەنجام پێشمەرگەکان لە تاریکی شەو کەڵکیان وەردەگرتبوو، و توانیبوویان خۆ دەرباز بکەن و بچن بۆ نێو دارستانەکە. سەدیق خاتەمی یەک لەو پێشمەرگانە بوو کە لەو شەڕەدا ئازایانە دەستی کردبۆوە.

لە کۆتایی مانگی ڕەشەمەی ساڵی ١٣٢٦- ١٩٤٨، حکومەت ناوی مەشمولەکانی هەڵاوەسی‌و هەر وەکو چاوەڕوان دەکرا، من‌و شاپەسەند لە ڕیزی ئەواندا بووین. بەم پێیە، مەهابادمان بەجێ هێشت‌و بە ڕۆژئاوای مەهابادو ڕێگای «مەیدان»دا پرسان پرسان خۆمان گەیاندە ناوچەی پیرانشارو چووینە گوندی «گەسگەسک». سەید «تەها» کوڕی شێخ «عەلائەدین» ئەو کات لە گەسگەسک نیشتەجێ بوو. شەو لە گەسگەسک ماینەوەو بەیانی زوو لەگەڵ سۆفییەکی مریدی شێخ «عەلائەدین» بەرەو گوندی «خەلان» وەڕێکەوتین. «کۆنەلاجان»مان وەپشت سەر ناو بە «دۆڵەتو»دا خۆمان گەیاندە ماڵی شێخ عەلائەدین لە گوندی خەلان.

ماوەیەک لە خەلان بووین و ئینجا بە یارمەتی شێخ چووینە کەرکووک و سلێمانی و سەرئەنجام چووینە ماڵی شێخ «لەتیف» کوڕی شێخ «مەحموود»ی گەورە. شێخ لەتیف پیاوێکی زۆر میهرەبان و کورد پەروەر بوو. ناوبراو ماوەیەک ئێمەی لە ماڵی خۆی ڕاگرت و پاشان وای بە چاک زانی بمانێرێتە «سیتەک» کە گوندی خۆی بوو. لە سیتەک چاومان بە مامۆستا «حەسەنی قزلجی»، «عەبدولڕەحمانی زەبیحی» و سەید «محەممەدی سەمەدی» کەوت. سەید محەممەد ماڵی لە سلێمانی بوو، و جارجارە دەهات سەری لە ئێمە دەدا.

ئێمە باسی زیندوو کردنەوەی حیزبی دیموکراتمان بۆ ئەو هەڤاڵانە کرد و مەبەستی خۆمان لەو هاتنە بۆ ڕوون کردنەوە. ڕەوتی زیندوو کردنەوەی حیزبی دیموکرات لە لایەن ڕەحمانی زەبیحی‌یەوە بە گوێی شێخ لەتیف گەیشتبوو. شێخ لەتیف هێندێک جار دەهاتە سیتەک و یەک دوو ڕۆژ لە لامان دەمایەوە و لە ڕادە بەدەر ڕێزی لێدەگرتین و خزمەتی پێدەکردین. من تا هەم قەت چاکە و پیاوەتی ئەو لەبیر ناکەم. ئەو کوردێکی زۆر خاوێن و دڵسۆز بوو.

ئەو کاتەی کە «هەمزە عەبدوڵڵا» سکرتێری پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق بوو، شێخ لەتیف ئەندامی ئیفتخاری سەرکردایەتی پارتی دیموکرات بوو. هەمزە عەبدوڵڵا پاشان چوو بوو بە ئەندامی حیزبی شیوعی عێراق. ڕژێمی عێراق ئەوی بە هۆی هەڵسوڕانی سیاسی لە عێراق دەرکرد و تا سنووری تورکیا ڕاوینا؛ بەڵام ئەو بە نهێنی گەڕاوە بۆ ناوچە و بە ناوی «مەلا سمایل» لەنێو هۆزەکانی «یەزیدی»دا، بوو بە مەلای یەزیدی‌یەکان. ناوبراو پەرتووکێکی بەنرخی لەسەر ئایینی یەزیدی بە زمانی عەرەبی نووسی و سەرئەنجام هاتەوە نێو ڕیزی شۆڕش. پاشان لەگەڵ برایم ئەحمەد ناکۆکیان پەیدا کرد و برایم ئەحمەد بوو بە سکرتێری پارتی. خێزانی برایم ئەحمەد خزمایەتی لەگەڵ هەمزە عەبدوڵڵا هەیە و خێزانی هەمزە عەبدوڵڵاش خوشکی برایم ئەحمەدە. ئێمە لەو سەردەمەدا کە هەمزە عەبدوڵڵا سکرتێری پارتی بوو، هاتووچۆی پارتیمان دەکرد و ئەو بە نهێنی چاپخانەیەکی لە لای خۆی هەبوو.

شێخ لەتیف گوتی ئامادەیە چاپخانەیەک بۆ ئێمە بەدەست بێنێ. ئێمەش زۆر خۆشحاڵ بووین کە چاپخانەیەکی سەربەخۆمان هەبێ و بۆ خۆمان کاری پێبکەین. لەبەر ئەوە بە سوپاسێکی فراوانەوە پێشوازیمان لە پێشنیارەکەی شێخ لەتیف کرد. محەممەدی شاپەسەند و مامۆستا قزلجی و عەبدولڕەحمانی زەبیحی بە یەکەوە وێنەی کەرەسەی پێویست بۆ ئەو چاپخانەیەیان هێنا سەر کاغەز. محەممەدی شاپەسەند هەر جارەی نموونەیەکی دەبرد بۆ ئاسنگەرەکانی سلێمانی و ئەوان پاسک و پێچ و مۆرە و لۆحەکانیان بۆ دروست دەکرد. سەرئەنجام هەر ئاسنگەرەی بەشێکی بۆ دروست کردین و بە بێ ئەوەی هیچکام لەوان ئاگادار بن چاپخانەکەمان ساز کرد.

دوای ئامادە بوونی چاپخانەکە، شێخ لەتیف بە خەرجی خۆی چوو بۆ بەغداو کاغەزو مەرەکەب و پیتەکانی چاپخانەی بۆ کڕین. چاپخانە وەکار کەوت. لەپێشدا چەند بەیاننامەی حیزبی‌مان پێ چاپ کردو پاشان لە سەر دەرکردنی گۆڤارێک ساغ بووینەوەو ناوی «ڕێگا»مان بۆ هەڵبژارد. هۆی ئەوەی ڕۆژنامەی کوردستانمان دەرنەکرد و «ڕێگا»مان بۆ ئەو قوناخە هەڵبژاردو ناوی «ئۆرگانی کۆمەڵەی ژیانی کورد»مان لەسەر دانا، ئەوە بوو کە دوژمن وریا نەبێتەوەو دیسان دژی کۆنە دیموکراتەکان ڕاپەڕێ‌و خەڵک تووشی گیروگرفت نەکا. ڕامان ئەوە بوو، کە پاش بەردەوام بوونی خەبات ئینجا بگەڕێینەوە سەر کوردستان‌و ئەو چاپ بکەین‌و لە ناوی حیزبی دیموکراتی کوردستانیش کەڵک وەرگرین.

بەر لە چاپی یەکەم ژمارەی ڕێگا، شێخ لەتیف پەرتووکێکی بچووکی پڕ لە ڕەخنەو گلەیی هێنا کە دژی پارتی دیموکرات‌و حیزبی شیوعی نووسیبووی‌و دەیەویست ئێمە بۆی چاپ بکەین، کە ئێمە بە تایبەت من‌و مامۆستا قزڵجی ئامادە نەبووین ئەو پەرتووکەی بۆ چاپ بکەین‌و گوتمان ئێمە بۆ ئەوە نەهاتووین‌و داوا دەکەین شێخ ئەو هەڵە بچووکانە لەبەر چاو نەگرێ‌و بە چاکی نازانین کە دژایەتی دەگەڵ ئەو هێزانە بکا. دیارە ناکۆکییەکەیان ڕیشەی نەبوو، و لەسەر شتی بچووک‌و سەرەکی پێکهاتبوو. بەرای ئێمە پارتی دیموکرات‌و حیزبی شیوعی نەیانتوانی بوو وەک پێویست لە شێخ لەتیف کەڵک وەرگرن.

بەر لەوەی چاپخانەکە دامەزرێنین، دەمەویست بچمە خزمەت شێخ مەحموود. ئەو کات شێخ مەحموود لە گوندی «داری‌کەلی» نیشتەجێ بوو. ئەو مەسەلەیەم بە شێخ لەتیف ڕاگەیاندو ئەویش لەگەڵ بابی هێنابوویە گۆڕێ‌و شێخ مەحموود ڕازی ببوو کە بچمە خزمەتی‌و دیداری ئەو گەورە پیاوەی مێژووی نەتەوەکەم بکەم. هەروەکوو پێشتر گوتم، ئێمە لە سەردەمی کۆمەڵەدا وێنەی شێخ مەحموود، شێخ عەبدولقادر، شێخ سەعید و دوکتور فواد-مان بە دیواری بارەگای سازمانی جەواناتەوە هەڵاوەسیبوو، و ئەو کارەمان سەرنجی منی بۆ لای شێخ مەحموود ڕاکێشا کە بچم لە نزیکەوە بەخزمەتی بکەم.

له خزمه‌ت شێخ مه‌حموودد‌ا

ڕۆژێک شێخ له‌تیف به‌ سواری ئوتۆمبیلێکی جیپ بردمیٚ گوندی «داری‌که‌لی» تا چاوم به‌ شێخ مه‌حموود بکه‌ویٚ. شێخ مه‌حموود ده‌سته‌ پیاوێکی هێندێک قه‌ڵه‌و بوو. سمێڵێکی ئه‌ستوورو پڕ پشتی هه‌بوو، ده‌سته‌ لیباسێکی جوانی کوردی ده‌به‌ردا بوو، لکی سۆرانێکی به‌ردابۆوه‌ و ئه‌وی‌تری له‌ قۆڵی هالاند بوو،و خه‌نجه‌رێکی له‌به‌ر پشتێنده‌که‌ی نابوو. هه‌رکه‌ چوومه‌ ژوری هۆده‌که‌ی به‌ره‌وپیرم هات‌و له‌ باوه‌شی گرتم. به‌رله‌وه‌ی که‌ بچمه‌ خزمه‌تی، شێخ له‌تیف منی به‌و ناساندبوو،و ناوبراو ده‌یزانی بۆچی هاتوومه‌ته‌ سلێمانی. شێخ مه‌حموود خۆشحاڵی خۆی له‌ دیتنی من ده‌ربڕی‌و فه‌رمووی:

– «له‌وه‌ خوشحاڵم که‌ ئه‌مڕۆ گه‌نجێکی وه‌ک تۆ ئاماده‌ ده‌بیٚ بۆ خزمه‌ت به‌ نه‌ته‌وه‌که‌ی، له‌ بنه‌ماڵه‌که‌ی دوور که‌وێته‌وه‌، به‌ڵام بیستوومه‌ ده‌سته‌ برا له‌ نێو بلشویکه‌کانه‌وه‌ هاتوویه‌ته‌وه‌.»

– به‌لیٚ گه‌وره‌م من له‌سه‌رده‌می کۆماری کوردستانستاندا چووم بۆ خوێندن. به‌سه‌رهاتی سه‌رده‌می خوێندنه‌که‌م بۆ گێڕاوه‌. له‌ کۆتایی قسه‌کانمدا فه‌رمووی:

– «زه‌ره‌ری نیه‌ پیاو هه‌ر کورد بیٚ و بۆ کورد هه‌وڵ بدات، ئیتر بیروڕایه‌که‌ی هه‌رچی بیٚ خۆشه‌ویسته‌. کورد نه‌ته‌وه‌یه‌کی لیٚ قه‌وماوی سه‌رکوت کراوه‌. من یه‌ک له‌و که‌سانه‌م که‌ چاره‌نووسی نه‌ته‌وه‌که‌م خۆش ده‌ویٚ‌و بۆ رزگاری گه‌له‌که‌م خه‌باتم کردووه‌.» شێخ مه‌حموود له‌ درێژه‌ی قسه‌کانیدا داستانی بزووتنه‌وه‌که‌ی خۆی بۆ گێڕامه‌وه‌و فه‌رمووی، له‌نێو کورداندا ئاینی جیاوازی وه‌ک: سوننی، شیعه‌، کاکه‌یی‌و یه‌زیدی‌و عیسایی‌و جوله‌که‌ش هه‌یه‌و ئه‌وانیش هه‌موویان بۆ کورد دڵسۆزن. من ژماره‌یه‌کی زۆرم کاکه‌یی‌و یه‌زیدی له‌گه‌ڵ بوون. له‌ ڕاستیدا هه‌رچه‌ند که‌ من شێخێکی موسوڵمانم، به‌ڵام له‌ ڕاده‌ به‌ده‌ر باوه‌ڕم به‌ یه‌زیدی‌یه‌کانه‌و هه‌میشه‌ له‌وه‌ ترساوم که‌ کۆلکه‌ مه‌لایه‌ک په‌یدا بیٚ‌و به‌ پاره‌ خۆی بفرۆشیٚ‌و به‌ قازانجی ده‌وڵه‌ته‌کانی ئینگلیس‌و عێراق هه‌ستی ئاینی چه‌کداره‌ موسوڵمانه‌کان بریندار بکات‌و دژی من هانیان بدات. له‌به‌ر ئه‌وه‌ من پتر یه‌زیدی‌یه‌کانم له‌ ده‌وری خۆم کۆ ده‌کرده‌وه‌و کێشکم پێده‌دان، ئه‌وان مه‌لایان که‌مه‌و که‌متریش له‌ ئه‌وانی‌تر ئالوده‌ بوون.

من ئاوا له شێخ مەحموود گەیشتم که ئەو دەیەویست به من بڵێ: مەسەلەی ئاینی له نێو کورداندا زۆر زەق نیەو هەر کەس به هەر چەشنە ئاین‌و بۆچوونێکەوە ئەگەر بۆ کورد هەوڵ بدات‌و له ڕێگای ڕزگاری نەتەوەکەیدا تێبکۆشێ، بۆ کورد خۆشەویستە. ئەو له ئاخردا باسی دوور خستنەوەکەی خۆی به دەست ڕژێمی عێراق بۆ کردم. له باسی شێخ مەحمووددا واباشە ئەو بیرەوەرییەشی لێ بگێڕمەوە.

هەر لەو سەروبەندانەدا بوو که پارتی دیموکراتی کوردستان‌و حیزبی شیوعی عێراق بڕیاریاندا له هەڵبژاردنی «بەلەدیە»ی شاری سلێمانی‌دا بەشداری بکەن، به یەکەوە دوو کەسیان پاڵاوت‌و خەڵک پشتی پاڵێوراوەکانی گرت‌و پاڵێوراوەکانی حیزبی شیوعی‌و پارتی سەرکەوتن، بەڵام چونکە حکومەتی عێراق ئامادە نەبوو، نوێنەری حیزبەکان له بەلەدیەدا بن، هەڵبژاردنەکەی هەڵوەشاندەوە. سەرەڕای ئەوەش پاڵێوراوەکان‌و چەند هەڵسوڕی سیاسیشی گرت‌و ناردنی بۆ زیندانی کەرکووک. کردەوەی ڕژێم، پارتی‌و شیوعی توڕە کردو ئەوان به نووسراوە ڕەخنەیان له حکومەت گرت. خەڵکی سلێمانی به پشتیوانی لەو حیزبانە دووکان‌و بازاڕیان داخست‌و مانیان گرت.

ئەوە یەکێک له تایبەتمەندییەکانی ڕوحی گەلی کوردە. من به تەجربە بۆم دەرکەوتووە، کەسانێک که بەرهەڵستی دەوڵەتی داگیرکەر دەبن، خەڵک خۆشی دەوێن‌و له ڕەوتی زەماندا هەرچەندە سەداقەتی ئەوانیان بۆ روون بێتەوە، پتر ئامادە دەبن فیداکاری بۆ بکەن. من گەلێک نموونەی زەقم بۆ ئەو گوتنەم هەیە، که له جێی خۆیاندا ئاماژەیان پێدەکەم.

ڕێبەرانی پارتی‌و شیوعی له ناوچەی سلێمانی‌و کۆمەڵێک له خەڵکی سلێمانی بەو ئاکامە گەیشتن بۆ دۆزینەوەی ڕێگا چارەیەک بچن بۆ لای شێخ مەحموودو داوای یارمەتی لێ بکەن. شێخ مەحموود بۆ چارەسەر کردنی ئەو کێشەیە، به شێخ لەتیفی کوڕی دەڵێ: چەند تفەنگچی بەرێتە چیاکانی دەوروبەری سلێمانی‌و لەوێ دامەزرێ‌و کردەوەی ڕژێمی «بەغدا» مەحکوم بکات. شێخ لەتیف فەرمانی شێخ مەحموودی بەجێ گەیاندو چوو، و هەڕەشەی له دەوڵەت کرد.

بەو کارە، وەزیری نێوخۆی عێراق «سەعید قەزاز» هاتبووە خزمەت شێخ مەحموودو گلەیی له شێخ لەتیف کرد بوو. شێخ مەحمودیش گۆتبوی کاتێک حکومەت زوڵم له خەڵک بکات‌و ڕێگایان نەداتێ له بنکەیەکی غەیرە سیاسی بچووکی وەک بەلەدیەی شاردا بەشداری بکەن‌و بەکاری بێهداشت‌و پاک‌و خاوێنی شوێنی ژیانیان ڕابگەن، ئیتر خەڵک ئەگەر ئەوە نەکا چ بکا؟ منیش لەگەڵ ئەو خەڵکەم‌و پشتی داخوازەکانیان دەگرم‌و داوا له ئێوەش دەکەم گوێ بدەنە ئەو خەڵکە. له ئەنجامدا، هەڵوێستی شێخ مەحموود پاشەکشەی به حکومەت کرد.

گۆڤاری ڕێگا

ئێمه، سەرئەنجام یەکەم ژمارەی ڕێگامان بەشێوەی خوارەوە چاپ کرد. ماموستا «حەسەنی قزلجی» بە نازناوی «پێناو» وتارە فارسییەکەی نووسیوەو منیش بە نازناوی «تەیمور» وتارە کودییەکەم نووسیوەو ماموستا قزلجی لە کوردی نووسینەکەدا یارمەتی داوم.

پیشکەش بەگیانی پاکی	بژی آزادیو بژی آزادیخوا
شهیدەکانی ریگای آزادی	بمری استعمارو دیکتاتوری

ژمارە ۱ سالی ۱ خ.ز.لو. ە ری ۱۳۲۷

ریگا

اورگانی کۆمەلەی ژیانی کورد

علت تشکیل حزب ژیانی کورد

هدف ما

ما در طلیعه مجله بطور اجمال اشاره به موجبات تشکیل حزب «ژیانی کورد»و منظور از انتشار مجله «ریگا»و هدف خود نمودیمو بسیار متاسفیم که سانسور شدید حکومت نظامیو مراقبت سخت شهربانیو کاراگاهیو تعذیبهای دائمی سایر مامورین دستگاه دکتاتوری در کردستان تمام وسائل را از دەست ما خارج کردەو حتی وقت کافی را نگذاشتەاند که فرصت آوردە چنانچه شایسته است بتوان به تفصیل از مطالب سخن راند- ناچار با اختصار تام از لازمترین موضوعهای ضروری بحث خواهیم کردو عجالتا یک قسمت مجله را به زبان فارسی مینویسیم. تا دوستان آزادخواه غیر کرد ما نیز بلاواسطه آنرا خواندەو دستگاه دکتاتوریو مرتجعین هم بعنوان ترجمه لکه اغراض پلید خودشان را به دامن مباحث به تمام معنی حقیقت ما نەنشانند.

روح ملیتو شعور قومیو مصالح کردو کردستان ایران بخصوص زحمتکشانو اکثریت ملت کرد ما را وادار کرد برای بدست آوردن حقوق طبیعی ملت کردو رساندن فریادهای مظلومانه این قوم به‌گوش جهان تمدنو انسانیتو مبارزه با دارودسته حکومت دکتاتوری تهرانو استعمارچیهاو دلالانو نوکران آنهاو مزدوران اربابان دلار در ایرانو علی‌الخصوص در کردستان عزیز حزبی را بنام «ژیان کورد» تشکیل دهیم.

از روزهای اوائل ورود نیروی دکتاتوری کمو بیش فعالیت درکار بوده. امروز که مقامات دولت مرتجع تهران میخواهند به اقدامات پر دامنه‌تری برای نابود کردن ما از جمله کوچاندن عمومی کردهای منطقه مکری دست بزنند ما نیز لازم دانستیم مبارزه پردامنه‌تری را آغاز کنیم. اینک با اینهمه موانع ناهنجارو خطرات بیشمار شروع به انتشار اورگان حزب «مجله ریگا» نمودیمو تصمیم داریم هر اندازه بیشتر در خطرو هرچه زیادتر تضییق شویم باز به انتشار آن ادامه دادهو احساساتو افکار توده کرد را به چشم عدالت و انسانیت دنیای کنونی که عبارت از کرسی نشینان انجمنهای ملل متحد میباشد نشان دادو هر اندازه این دیده عدالت نابینا باشد باز درشت‌تر نشان دهیم تا دست آخر ببینند در زیر سایه سرکارایشان بر ملتهای ضعیف چه میگذرد فعالیت حزب ما مخصوص احوال کردو کردستان واقع در حدود فعلی ایران بودهو سعی برای آزادیو دمکراسی نمودن تمام کشور ایران خواهد بودو نقطه اتکا ما تنها نیروی خلل ناپذیر آزادی خواهان ملتهای ایران با استناد به قانوون اساسی ایران است.

چون برای دستگاه دکتاتوری حکومت تهران تکرارو تصریح زیاد لازم است بازهم با صراحت تمام میگوئیم ما حقوق طبیعی ملت کرد را تحت یک حکومت دمکراسی ایران برای کردو کردستان واقع در حدود فعلی ایران بموجب قانون اساسی ایرانو به فتواو عقل سلیم انسان میخواهیم هادیو رهبر ما روح ملی ماو کمکو یاور ما نیروی آزادیخواهی ماو لوازم کار ما مالو جانو بلاخره همه چیز ما است با اینهمه تکرارو تصریح امیدواریم مرتجعین دیگر پیرایه‌های از سنخ رفتارو کردار خودشان بمرام مقدس ما نه پیوندند گرچه در اینصورت نیز اهمیتی ندارد زیرا حقیقت بر مردم دانا روشن است.

ما بنام پشتیبانی از وجدانو حقیقتو آزادی در این مبارزه خطیر دست تقاضای تشریک مساعیو تائید به سوی احزاب مترقیو آزادیخوا در ایرانو همچنین جمعیات مترقیو آزادیخواه کرد در هر جا باشند دراز کردهو انتظار تقویت از آنها داریم. وبا ملت نجیبو همدرد ما آذربایجانی تشریک مساعی کامل خواهد شدو روابط دوستی تاریخی خود را بمراتب استوار خواهیم ساخت حالا فقط برای اثباط موجودیتو شناساندن حقوق خود

در ایران بشرح زیر ملیتو شرایط اساسی آن بطور عموم می‌پردازیم.

ملت کردو ملیت آن

جمعی از انسان را ملت میگویند که حائزو واجد این شرایط باشد. زبان، مذهب، موقعیت جوغرفیایی، تاریخ مشترک، آمالو آرزوی مشترک. کرد دارای مجموع این شرایط بوده‌و در نزد دوستو دوشمن افتخار کلمه ملت را دارد. روحی که ناشی از ایمانو اذعانو علاقمندی باین شرایطو پایه‌ها باشد ملیتو شعور ملی است. خوشبختانه تاریخ مشترک کرد عبارت است از مجموعه از آثارو مظهرهای این روح نیرومند ملی. اینک ما ذیلا نسبت بهریک از این پایه‌های اساسی بطور اختصار بحث خواهیم کرد.

زبان کردی

آخرین تحقیقات مستشرقین زبان شناس بر این است که کوردی یک زبان بسیار قدیم آریایی میباشد نیکیتین دانشمند خاورشناس فرانسوی میگوید زبان فعلی کورد از رشته‌های قدیم آری بوده‌و دارای نحوو قواعد خاصی میباشدو خاصیت زبان شرقیو اصول آسیائی صرف را دارا است.

زبان کوردی در نزد مستشرقین اهمیت بسزائی دارد حتی در دانشگاه تاریخی «سوربون» در پاریس که شهرت جهانی دارد از چند سال پیش شعبه برای زبان کوردی تخصیصو تدریس آن بعهده یکی از مستشرقین مبرز فرانسوی واگذار شده.

مطبوعات کوردی بعداز جنگ اول ترقی شایانی کرد مشهورترین آن در روسیه «ریی تازه»و در سوریه «هاوار، روژانویو ستیر»و در عراق «بانگ کورد، ژین، گەلاویژ، زار کرمانجی»و کتبو رساله‌های سودمند بیشمار طبعو منتشر شده‌و در مدت جنگ اخیر نهضت مطبوعاتی مهمی شروعو در مدت یکسال جمهوریت کردستان ایران «روزنامه کوردستان، مجله‌های کوردستان، نیشتمان، هاوار نیشتمان، آواتو گروگالی مندالان» در مهابادو «هەلاله» در بوکانو «راویژ» در سنه‌و در سایر مناطق کوردستان هم بمراتب بر نشاط مطبوعات کردی افزوده شد.

مذهب

قوم کورد باستثنای عده کمی مسیحیو بعضی زوراتی قدیم «یزیدی» عموما مسلمانو اکثر آنها سنی هستندو مبادی انسانیت را از آئین زوراتی قدیم نیاکان خودشان محفوظ داشته‌اندو بهمین جهت با ادیان دیگر بسیار مسامحه دارند بخلاف همسایگانشان که در این قسمت هیچگونه تسمحی ندارند دولتهای ذینفع بر اساس قونیت خشنو تفوق نژادی تجانس دینی را وسیله قرار داده برای استهلاک کورد بنام همکیشی بسیار سعی کرده‌اند

ولی تیر آنها بسنگ خورده است.

موقعیت جغرافیائی کوردستان

کردستان ستون فقرات خاورمیانه استو شامل قسم اعظم سلسه جبالی است که از دریای سیاه تا نزدیکیهای «قفقاز» تا خلیج فارس امتداد داردو در قسمت غربی دشتهای وسیعو حاصلحیز جز آن میباشد. در این کشور تنها ملت کورد ساکن است که با اقلیتی له آشوریهاو کلدانیها متجاوز له «۹» ملیون جمعیت دارد. از خصائص این قومو تقالید دیرینه آن شجاعتو وفاداری است همچنین تسامحو حب آزادی. ملت کورد از فجر تاریخ تشکیل یک ملت زنده را داده جز مطالبه حقوق طبیعیو حق حیات چیزی دیگری را نمیخواهد. قوم کرد از همسایگانش چه از حیث عضویتو چه از جنبه لغتو ادت متمایزو کوردستان یک وحدت جغرافیائیو اقتصادیو قومی متصلو متناسب راتشکیل میدهد. بنا به‌قول نیکیتین فرانسوی کوردستان شامل منطقه کوهستانی آسیای داخلی بوده چنانچه جبال آرارات نقطه ارتکاز فرض کنیم از خاور محدود است بسلسه «بنتس»و از آنجا جنوبا سرازیر شده تا میرسد به «سیواس»و «کردداخ» -قلعه اسکندرونه- و از آنجا بطرف شرق در امتداد خط مرزی سوریه- تورکیه جبال سنجاررا احاطه دادهو میرود تا موصل باز سلسه جبال زیروس را فرا گرفته تا خط بغداد- کرمانشاه تا دریاچه رضائیهو در امتداد خط غربی دریاچه نامبرده تا آرارات.

این کوردستان بزرک تا جنک بین‌الملل گذشته در بین حکومه‌تهای ایرانو عثمانی مجزی بودهو پس‌از آن در نتیجه معاهداتو پیمانهای بین‌الدولو باقتضای مصالح استعمارچیها قسمت عثمانی نیز به سه قسم تقسیم یک قسمت جزو تورکیه قسم دوم جزو عراقو یک قسمت دیگر جزو سوریه گردید.

رفتار ترکها باکردها بینهایت وحشیانه بودهو قضیه محکمه استقلالو اعدام نامدارانی کوردو قتل عام کوردها در تورکیه مشهورو یک تاریخ خونین را بیادگار گذاشته. استعمال لغت کوردی قانونا در تورکیه ممنوع است ولی برغم سیاستی «تتریک» فاشستهای تورک کوردهای آنجا مردانه با آنهمه ناملایمات مقاومت کرده زبانو شعائر قومی را در دهاتو قصبات حفظ کرده ولی در شهرها بواسطه فشار شدیدو وحشیانه مامورین فاشیست تورکیه مردم تنها در خانه‌های خودشان میتوانند کوردی حرف بزنند.

درسوریه تعلیمو تربیت بزبان عربی است گو اینکه تنها شخصی که عربی میداند در قریه خود آموزگار است ولی نشاط مطبوعاتیو ادبی کوردی آزادو چند مجلهو جریده در آنجا بزبان کوردی منتشر میشود. در عراق قانون اساسی بحفظ حقوق اکراد تصریح کرده

در بعضی از استانهای شمالی تعلیمو تربیت بزبان کوردی بودهو در طبعو نشر با آن زبان آزاد است اما تمام اینها تا جائیست که تماس با منافع دولت نداشته باشد.

اما در ایران همین ایران ما- قانون اساسیو سایر قوانین اسمی از کورد نبرده باصطلاح هرگونه استعمال زبان کوردی قاعدتا بایستی مباح قانونی باشد با اینحال رفتار حکومتو مامورین مرتجع- دولت مستبد ایران دستکم از تورکیه فاشیست نداشتهو خطسیر پلید آنها را نسبت باکراد تعقیب کرده‌اند بخصوص پس‌از ملاقات دو دکتاتور ایرانو تورکیه یاقرالنحسین «پهلویو مصطفی کمال» دولت ایران از هیچگونه اقدامات نامردانه برای استهلاک کردها فروگذاری نکرد.

تاریخ مشترک کورد

آثار مخلوط موجوده «سومری» تایید میکند که کورد از دو هزار سال پیش از میلاد مسیح در قلب کوردستان جایگزین بودهو پی در پی با همسایگان نیرومند مانند بابلیها و حثیهاو آشوریها به جنگو ستیز پرداختهو هیچگاه سر اطاعتو تسلیم برای هیچکدام از مهاجمین خم نکرده است. کردها در جنگ نینواو بابل به «سروس» مساعدت کردندو در زمان امپراطوری هخامنشی امتیازات مستقلی را داشته محافظت هیاکل زوراتی «آتشکده‌ها» که مقدس‌ترین مقامان آنزمان بوده بعهده داشتهو با گزنفون مهاجم یونانی مقاومت سخت کرده‌اند. با سلوقیها پیکار سهمگین نمودهو فاتح درآمده‌اند باعتراف مورخین ایرانی سلسه ساسانیها کورد بووهو بر تمام ایران حکمرانده‌اند. در تاختو تاز مغول کوردستان هم خرابو ویران گردید. صلاح‌الدین کبیر حریف پرشهامت ملک ریشارد «قلب‌بالاسد» خود کورد بودهو اکثر قبائل کورد را تحت حکم خود جمع کردهو یک وحدت کورد را تشکیل دادهو در قرن سیزدههم کورد با تاتارها به‌جنگ درآمدهو پیروز گشته‌اند. تاریخ جدید نسبت باشغال کوردستان تا زمان سلطان سلیم اول صفحات خود را بستهو تا آنزمان سابقه ندارد کوردستان اشغال شده باشد سلطان سلیم نخستین خلیفه عثمانی با مساعدت امرا کوردو با راهنمائی مورخ کورد ادریس بتلیسی بفکر سیاستی وحدت اسلامی افتادهو توانست با بعضی از دولتها دعوی کردهو ظفریات شود.

سپس این مساعدت بر اساس یک معاهده ثبت گردید که امرا کورد بموجب آن بخلافت سلطان اعتراف کردند بشرط اینکه حقوق امارات آنها در داخله کشورهایشان محفوظ باشدو بر اساس این پیمان کردها در جنگهای سلاطین عثمانی شرکت کردهو خدمات مهمی بآنها نمودند. در تمام کردستان حال بدین منوال بوده تا خاتمه جنگ بین‌الملل گذشته پیشین که امپراطوری عثمانی منقرضو اوضاع جهان تغییر کردو کوردستان نیز وارد مرحله نوینی شد

که این قسمت شایانی یک بحث علیحده است.

آمال مشترک

کورد تنها یک آرزو دارند آنهم آزادی بر اساسی دمکراسی حقیقی است.

ای جهان بشریت اینست ملت ماو اینست پایه‌های استوار قومیت ما. ما موردهای ایران بموجب این دلائلو مدارک تاریخیو بموجب اعتراف صریح آقای مظفر فیروز معاون نخست وزیر وقتو نماینده اختیار دار حکومت مرکزی که در پیمان تهرانو آذربایجان موجودیتو حقوق مارا تصدیق کرده حقوق طبیعی خودرا که عبارت است از یک حکومت خودمختاری دمکراسی ضمن نطاق یک حکومت دمکراسی مرکزی موافق قانون اساسی ایران میخواهیمو تا آخرین نفس در راه مطالبه حقوق خود مبارزه خواهیم کردو اطمنان داریم پیروزی نهائی با ما است زیرا حق بطرف مااست.

پیناو

حربه دیکتاتوری یا ارتش ایران

له ناو هەمو دولەتاندا ارتش یکی له ارکان زور بەنرخی دولەته. ارتش بو حفظ حدودو ثغوری نیشتمانو پاراستنی له تجاوزاتی بیگانەو بو امنیتو آسایشی گشتیو پاریزگار کاری ناموسو حیثیاتی میللی تشکیل دەدری.

ارتش دەبی به گویرەی قوانینو متراتیک بوی داندراوه بزویتەوەو به هیچ جوری حقی دخالتی ده اموری دیکەی دەولەتدا نیه. پیویسته دەولەت امر بکا به ارتش که ارتش تفەنگ هەلگریو شەوو نیوەشەو چاوەدیری حدودی نیشتمانو امنیت بکات. بەلام ارتشی بااصطلاح لەمیژینەی ایران که اورو «شاهنشاهیکی» به کلکەوه بەستراوه به پیچەوانەی هەموو ارتشیکی میللی جیهان دەبزویتەوه بیجگه لەوەی وظیفەییکی که له ئەستویەتی ابدا بەجیی ناگەیینی له تەواوی اموری داخلی دەولەتدا دخالت دەکا. له قرونی رابردودا وه بەپیی تاریخی نظامی ایران دەردەکەوی که ارتشی ایران هیچکاتیک انجامی وظیفەی نەکردوەو قەت حدودو سنوری ایرانی له تجاوزاتی بیگانه نەپاراستو.

پەلاماری سوپای اسکندری مقدونی، اعراب، مغول بو نیشتمانەکەمانو چپاولو کوشتو کوشتاریان نیشاندەدا که ایراندا ارتشیک نەبوه بتوانی له بەرانبەری سوپای بیگانه راویستی وه بەربەرەکانی بکاو میللتی ایران له شری متجاوزین بپاریزی. له دەورەی بیست سالەی داش رضای قلدردا ارتش تەنیا انجامی وظیفەییکی نامشروعی دەکردو هیچی دیکه

ئەویش اوە بو سرانی ارتش کە نزیکانی دربار بونو یا آشکراتر بلیین دلالیکی بی‌نرخی خویری رضا شا بون ارتش ایرانیان کردبوە حربەییکی دیکتاتوری بۆ تامینی آرزو ایدالی شومی رضا شا لە داخلەی ایراندا وە کردبویانە گوپالیک بو پاراستنی مقامی سلطنت لە پەلاماری روشنفکرانو آزادیخوازانی ایران.

شروشوری عشایرو دانیشتوانی ایران دەگەل ارتشی رضا شا هەمو بو دفاع لەو جنایاتو خراپکاریانە بوو کە بەدەستی دەستەودایرەی ئەو دیکتاتورە لە ناو میللتی ایراندا دەکراو میللت وەتنگ دەهاتو ناچار دەبون لە تاوانا مل لە ملی ارتش نین. سەرانی ارتشی رضاشا کە ایستاش لە حالی حاضردا زمامی اموری نظامی ایرانیان بەدەستەوەیە عینی رویە پیروی دەکەن همیشە لە ریگای نامشروعەوە مدالو درجە وەردەگرن.

کاتیک برایانی ایرانی چە فارسو چە کورد چە آذربایجانیان قتل‌وعام دەکرد لە لایەن داروەستەی رضاشاوە سوپاسیانیان دەکرا وە بە پاسی ئەو کوشتوکوشتارە تاجو ئەستیرەیان دەدرایە کەچی نە سوادیان هەبوو نە لیاقت بو نمونە ئەوا ناوی چندنفر لەو افسرە بیسوادو نا لایقو کونە پرستانەی کە لە دەورەی رضاشاو لەم دەورەشدا دەست بکارن دەبەین احمد قصاب. یزدان‌پنا. شابختی. هوشمند افشاری شوفر. ضرابی. ارفع. رزم‌آرا....

رضا شای خائنو دکتاتور بە کومەگی ئەو عناصرە خائنانەی کە هیندکیانمان نیو بردن زمامی امور ایرانی بە تەواوی لەدەست گرتو اشخاصی مخالفی خوی یانی حقیقتگو. لایق. شرافتمند آزادیخوای وەکو داور. سردار اسعدی بختیاری. دکتر ارانی «آزادیخوای مشهور»و عشقی شاعر میللی بە هر طرز بایە لە ناو دەبردن هەر وەکو چند پیاوە ناودارو شریفانە کە انتقادیان لە رژیمی دیکتاتوریو بزوتنەوی ارتش دەکرد بە هوی آمپولی سمی پزشک احمدی لە زینداندا وە گوللەی جنایتکارانی ارتش لە میدانی اعدامدا شهید دەکران.

ارتشی ایستای ایران کە ارتشی شاهنشاهی ناودەبری پاشماوەی رژیمی کونەرستیو دیکتاتوری داش رضایە کە سرپرستی محمد رضای معلوم‌الحال ادارە دەکری.

ارتشی ایستای ایران جگە لەوەی کە بە قازانجی استعمارو اربابانی دولار بە فرمانی شای هەرزەو هیئتی حاکمەی مرتجعو افسرانی خائن «بە استثنای افسرانی تازە پیگەیشتو تحصیل کردو روشنفکر» دەبزونەوەو لەژیر سرپرستی مستشارانی امریکائیدا بەنوکی نیزە سەری میللتی ایران بو آمانجی استعماری انگلو امریک دادەنەوینی. هەر ئەو شاو هیئتی حاکمەو سرانی ارتشی خائنن کە استقلالی سیاسیو اجتماعیو اقتصادیو شئوناتی میللی میللیتی ایرانیان لە پیناوی مصالحی استعمار ناوەو هەر بەهوی ئەوانەوەیە کە محصولاتو قوتی لایموتی میللتی روتو رەجالی ایران رەوانەی انگلستانو امریکا دەکریو بمصرفی

دانیشتوانی والستریتو کوشک نشینانی قراخ چومی تایمز ده‌کا.

نهضتی میللی کوردستانو آذربایجان که له نتیجه‌ی فجایعی رضاشاو هیئتی حاکمه ده‌س‌پیکراو میللتی کوردو آذربایجانی به یارمه‌تی یه‌کتر تشکیلی حکومتی ته‌واو میللیان‌داو له لایه‌ن حکومتی مرکزی‌و رئیسی ده‌ولتی وه‌خته‌وه «قوام السلطنه» برسمی ناسراو له کنفرانسی ته‌وریزدا که به‌هۆی نوینه‌ری اختیارداری حکومه‌تی مرکزی ده‌گه‌ل نوینه‌ری کوردستانو آذربایجان به‌ستراو مطابقی قانونی اساسی ایران حقوقی میللی‌و مشروعی ئه‌و دو میللته تاریخیه ناسراو تصویبو تائید کرا شاهدیکی بارزه بو ادعای ایمه. به‌لام چونکه تشکیلی ئه‌و دوو حکومه‌ته میللیه ببوه چقلی چاوی ده‌وله استعماریه‌کانی انگلو امریک‌و مصالحی شومی وان پاش ده‌که‌وت ده‌لاله‌کانی خویان له ایراندا یانی شاو قوام السلطنه‌و سرانی ارتش‌یان هانداوه به‌هوی دولار ده‌گیانی ایمه‌یان به‌ردان به‌کریگیراوه‌کانی نیوبراویش بی ئه‌وی پیمانی فیمابین بهیننه به‌رچاو بۆ طماعی خویان ده‌ستوریان‌دا به ارتش که به کوژاندنه‌وه‌ی نهضتی دیموکراسی ئه‌و دو میللته به اسلحه‌ی امریکا مسلح بن‌و په‌لاماری ئه‌و دو ولاته بده‌ن ۲۱ آذری ۱۳۲۵ ارتشی جنایتکاری شاهنشاهی په‌لاماری کوردستان‌و آذربایجانی‌داو صحنی ئه‌و دو ولاته‌ی شتلی خویناو کرد به‌خوینی ره‌نگینی ئه‌و دو میللته تاریخیانه ره‌نگاندیان‌و چاکریتی خویان له باره‌گای استعمارو خیانتی خویان به میللتی ایران اثبات کرد.

هیزی هاشمی خانن له آذربایجان‌و هی همایونی له کوردستان وحشیانه ده‌ستیان به کوشتو کوشتار هه‌لاوه‌سین کرد له آذربایجاندا هزاران لاوی آزادیخوای آذربایجانی‌و ارمنی‌و آسوریان کوشت‌و له کوردستان «پیشه‌وای کبیر مرحومی قاضی محمد»و چند نفر پیاوانی گه‌وره‌و آزادیخوای وه‌کو صدری قاضی، سیفی قاضی. مازوچی. ناظمی. نه‌غه‌ده‌یی. روشنفکر، له مهاباد علی خانی شیرزاد له بوکان- احمد خانی فاروقی. حمه خانی فاروقی. حمدبگی فیض‌الله‌بگی. علی بگ. آغا صدیق. علی خانی فاتحی. شیخ امین کس‌نزان. احمد خانی شجیعی. علی آغای جوانمردی. رسول آغای جوانمردی. حسن خانی کانی‌نیاز له سقز فدای چه‌ند دولاریک کران که شاو هیئتی حاکمه‌و سه‌رانی ارتش له امریکاو انگلیس وه‌ریان گوتبوو «۲۵» نفر افسرانی جوان‌و رشیدی آذربایجانی له مهاباد هر به‌و حسابه تیره‌باران کران.

ئه‌و فجایعه‌ی که ارتشی شاهنشاهی له ریگای دولاردا مرتکبی بو له‌بیر هیچ آزادیخوازیکی شرافتمند ایرانی کوردو آذربایجانی یا فارس ناچیته‌وه‌و تاریخی پرافتخاری ئه‌و دو میللته قاره‌مانه‌ش ناوی ئه‌و شهیدانه له هه‌وه‌لین لاپه‌ری خویناوی خویدا به خطیکی

درشت ثبت دەکاو نیوی شاو هیئتی حاکمەی بەکریگیراوو جنایتکارانی ارتش کە بو چند دولاریک هەمو شتیکی ایرانو میللتی ایرانیان خستە ژیر پی هەمیشە بە لعنتو تنفرەوە یاد داکا تا روژی حساب.

میللتی آزادیخوای کورد هەمو ناریکیو کردەوەییکی خراپی دەولتی ایران لە شای دیکتاتور کە عنوانی «فرماندهی کلی نیروی» هەیە وە لە سەرانی ارتش دەزانی چونکو ارتشو فەرماندەی کلی قوا مداخلەی نامشروع لە تەواوی اموری وزارتخانانو اداراتی کشوەریدا دەکەن بەبی چاوەدیری قانون وە هەمو ایشو کاریک لەژیر نظامیدایە وەبی تفاوت وەک رژیمی فاشیستی ژاپونی میکادو لەگەل میللتی ایران رەفتار دەکەن دیارە میللتیش لەگەل ئەم رژیمی فاشیستیە بەتەواوی هیزی خوی مبارزە دەکا آخرین آثاری پیسیان لەسەر صفحەی ایران پاک دەکاتەوە.

تیمور

ای برایانی آزادیخوا

ای جوانان روشنفکران آزاد مەردان ئەم مجلە هی ایوەیەو بو ایوەیە. جا لە بلاوکردنەوەی دریغ مەکەنو بیگەیەنن بە برایانی هاوفکرو خوێندەواری خوتان چە کورد چە آذربایجانی چە فارسو بو برایانی نەخوێندەواریشی بخوینەوەو حالیان بکەن چونکو بلاو بونەوەی ئەو مجلەیە بلاو افکاری اینگویە. وە لە ناردنی اخبارو نظریاتی خوتاندا مەوەستن.

هیواداریین بەم زوانە بە یاریدەدانی برایانی هاوفکرو مرام بتوانین ئەم مجلەیە جوانتر چاپو تهیە بکەین.

دەنگ و باس

لە مهاباد شیروخورشید لە طرف تیپەوە داگیر کراوە اشخاصی وابستە بە تیپ نەبی کەس قەبول ناکا شعبەییک بو اهالی کراوەتەوە ئەویش تەنیا بو چاونوساندنە. لە سرتاسەری کوردستان لە دیهات دکتورو دەرمان وجودی نیە لە بوکان. سقز. بانە، سردشت. شنو. نغدە. وضعی معارفو روناکی نظافتی شار گەلی خراپە. لە جیاتی هەمو اصلاحاتی تەشقەلەو پول ساندنی ماموران لە گوریدایە.

)(نرخی مجلە لە هەمو جیگاییک بۆ هەمو کەس دانەی تەنیا قمەنیکە)(

دوای چاپ کردنی گۆڤاری ریگا لە کۆتایی مانگی خەزەڵوەری ١٣٢٧-١٩٤٨دا، کە لەسەرەوە وەک خۆی نووسراوەتەوە، بە یارمەتی «هەمزە عەبدوولڵا» سکرتێری ئەوکاتی پارتی گەڕامەوە بۆ مەهاباد. لە گەڕانەوەمدا محەمەد مەحموود کە ئەویش ئەندامی پارتیو وەک بزانم ماموستای قوتابخانەیەکی سلێمانی بوو، بۆ ئەوەی لە ڕێگادا سەرمام نەبێ

پاڵتۆیەکی دامیٖو هەمزە عەبدوڵلاٛ-ش دەمانچەیەکی بچووکی شەش تیری دامیٖو لەگەڵ «قادر تەگەرانی»و «حەمە پۆلیس»یان خستم، کە بگەڕێمەوە ناوچەی موکریان. ئەو دوو کەسە، کوتاڵ، چا، عەتر، پەڕە سیغار، سابوون‌و شتی‌تری لەم بابەتانەیان بە قاچاخ دەبردە ناوچەی بۆکان. ئێمە بە «ئالان»و لای «بانە»دا هاتینە «گردی گلان». لە گردی گلان چوومە لای «سەید کامیل»و میوانی ئەو بووم. سەید کامیل (یادی بەخێر بیٚ) شاعیرێکی بەهەست‌و دڵسۆزی کورد بوو. بە رادەی توانای لە خزمەت نەتەوەکەیدا بوو، و بە هەموو توانایشەوە یارمەتی ئێمەی دەدا. بەداخەوە بیستم لەو دوو سیٚ ساڵەی دواییدا کۆچی دوایی کردوە.

لە گردی گلان، لەگەڵ سەید کامیل دوام‌و داوام لێکرد ئەو بەستە گۆڤارو بانگەوازە لە لای خۆی راگریٚ، تا من لە مەهابادەوە کاکە «مینە»ی، خزمەتکاری ماڵمان بنێرم‌و ئەوان بێنێتەوە بۆ مەهاباد. لەگەڵ سەید کامیل گۆڤارو بانگەوازەکانمان لە کادێندا خستە نێو کورتانی گوێدرێژێک. دەمانچەو پاڵتۆکەم، لە لای «عەلی قاراواچکۆلە» دانا. عەلی لە سۆڤیەت لەگەڵ ئێمە بوو. بە «قادر تەگەرانی»شم گوت کاتی گەڕانەوە لە ناوچەی بۆکان، دەمانچەو پاڵتۆکە بەرێتەوە بۆ هەمزە عەبدوڵلاٛو محەمەد مەحموود، بەلاٛم پاشان بۆم دەرکەوت کە عەلی پاڵتۆیەکەی دابوّوە و حاشای لە دەمانچەکە کردبوو.

سەر لە بەیانی رۆژێک لە گردی گلانەوە وەڕیٚ کەوتم‌و ئێوارەیەکی درەنگ گەیشتمە «کانی پیرێژنیٚ» لە پشت «داشامەجید». کانی پیرێژنیٚ، کانی ناوێکی بە ناوبانگە، شاعیران گەلێکیان شێعرو پەخشان پێیهەڵگوتووەو «جەعفەری شێخ‌السلامی» لە شینی هێمن‌دا یادی کردوە. کانی پیرێژنیٚ لە رۆژهەلاٛتی مەهاباد لە پشت چیای داشامەجید هەڵکەوتوو. لە رۆخی کانی‌یەکە دانیشتم‌و چرو چاوم شوشت‌و خەوم لێکەوت‌و بە زەحتی سەرمای ئێوارە وەخەبەر هاتم.

شەو بە «کانی مامقەمبەران»دا کە سەیرانگایەکی کۆنی مەهاباد بوو، و لە نزیکی «ئەسحابەی سپی» لە باشووری رۆژهەلاٛتی مەهاباد هەڵکەوتووە، چوومەوە مەهابادو خۆم گەیاندە ماڵی دۆستێکم بە ناوی «سەدیقی سیاسەری». ناوبراو بەگەرمی پێشوازی لێکردم. دەنگ‌و باسی مەهابادم لێپرسی‌و لەمەڕ خۆشم پرسیارم لێکرد. گوتی باشترە ئەمشەو بنووی‌و بەیانی دەچمە ماڵتان‌و وەزعی تۆیان لیٚ دەپرسم. سەدیق (یادی بەخێر بیٚ) کوردێکی سالم، زۆر ئازاو نەترس‌و مێهرەبان بوو. لە دامەزراندنی رێکخراوی لاوان‌دا هاوسەنگەرم بوو. بەداخی گرانەوە لە ساڵی ١٩٩٣ی‌زاینی کۆچی دوایی کرد.

بەیانی بۆم دەرکەوت جیا لە جارێک کە مەئمورێکی سەربازگیری چووەو لەمنی پرسیوە،

هیچ شتێکی‌تر رووی نەداوە. دوای خواردنی فراوێن چوومەوە ماڵی خۆمان‌و بەر لەوەی بنێرم گۆڤارو بانگەوازەکان بێننەوە، چووم دەورێکی شار گەڕام‌و پاشان چوومە دووکانی بابم. لەوێ دانیشتبووم کە «برایمی ئاژان» (بلە رەش) بە هەڵکەوت بەوێدا هات. ئەو پاسەبانی بەشی پاراستنی شارەوانی مەهاباد بوو. کە چاوی بەمن کەوت، گوتی:

- «یاڵلا قوربان دیار نەبووی؟»

- دیارم، هەمیشە لێرەم.

- «وەڵلاهی رەنگ‌و رووت زۆر تاوە سووت بووە. لە سەفەر بووی؟»

- نا، بەڵام جارجارە دەچم بۆ ئەو چیایانەی دەورو بەر. گوتنەکانی برایمی ئاژان هێندێکیان وەشک خستم‌و لە دڵی خۆمدا گوتم نەکا شتێک لەگۆڕێدا بێ، بەڵام بەو حاڵەش کاکە مینەم وەشوێن گۆڤارو بانگەوازەکان خست، ئەو دوو رۆژی پێچوو،و ئەوانی هێناوە. سەید کامیل گۆڤارو بانگەوازەکانی کە لە نێو کورتانی گوێدرێژ دابوون بە هێندێک کەل‌و پەلەوە بۆ ناربوومەوە.

جیا لە محەمەدی شاپەسەند کە دوای چوونمان بۆ لای شێخ لەتیف، ئامادە نەبوو لەگەڵ من بگەڕێتەوە بۆ مەهابادو چوو لە بەغدا ژنی هێناو لەوێ نیشتەجێ بوو،و دەستی لە سیاسەت هەڵگرت، وەزعی ئێمە بەمجۆرە بوو:

١- کاتی چاپ کردنی رێگا، چونکە ئامادە نەبووین بڵاوکراوەکەی شێخ لەتیف چاپ بکەین، زەبیحی ناکۆکی لەگەڵ پەیدا کردین و ئیتر ئامادە نەبوو یارمەتیمان پێ بکات.

٢- هەروەکو گوتم شاپەسەندیش نەگەڕاوە و چوو لە بەغدا نیشتەجێ بوو.

٣- ماموستا قزلجی و سەمەدی رایانگەیاند کە یارمەتیمان پێدەکەن، بەڵام ئەوانیش هیچ چەشنە پێوەندیکیان پێوە نەگرتین‌و تەنانەت نەمانزانی چاپخانەکەش چی بەسەر هات‌و ئێمە شوێنمان نەگرتەوە. ئەوە بوو کە ئەو سێ کەسەکەی‌ترمان کۆ بووینەوەو بریارماندا لەگەڵ چەند برادەرێکی کۆنە سیاسی‌ترمان قسە بکەین و بۆ بڵاو کردنەوەی گۆڤار و بانگەوازەکان یارمەتی‌یان لێوەرگرین. پاشان لەسەر ئەوە ساخ بووینەوە کە ئەوەڵ گۆڤارەکان دەست بە دەست بڵاو بکەینەوە، ئینجا سەرلەبەیانەیەکی زوو بەر لەوەی خەڵک بچن بۆ نوێژ، بانگەوازەکان لە مزگەوتەکان، شەقامەکان، مەیدانی ئاردو مەیدانی مەنگوڕان بڵاو کەینەوە و بەشێکیش لەنێو ماڵان هاوێین‌و بە رادەی تواناش ژمارەیەک بۆ مەلای گوندەکان بنێرین. سەرئەنجام بۆمان دەرکەوت، گۆڤارو بانگەوازەکان بە دەست ژمارەیەک خەڵکی ناوچەکانی مەنگوڕان، شارویران، محاڵ و دەورو بەری نەغەدە گەیشتبوون.

ئەو کارەی ئێمە حکومەتی وشیار کردەوە. یەک لەو کەسانەی یارمەتیمان لێوەرگرت

«سەدیقی خاتەمی» بوو. ناوبراویش چەند گۆڤارێکی دابوو بە «عەزیزی یوسفی» بڵاویان کاتەوە، ئەو گۆڤارەکانی بڵاو کردبۆوەو دانەیەکیشی دابوو بە دۆستێکی خۆی بەناوی «برایمی بابانزادە». برایم گۆڤاری ڕێگا دەباتەوە ماڵی خۆیان، بەلاّم لەوێ سەرگورد «فروتەن» سەرۆکی ستادی تیپی مەهاباد کە ئیجارە نشینی ماڵیان بوو، بەهۆی بابی برایمەوە چاوی بە گۆڤارەکە دەکەوێ‌و مەسەلەکە بە بەشی پاراستنی تیپ ڕاگەیەنێ.

برایمیان لەسەر ئە گوڤارە گرت. ئەو گوتبووی گۆڤارەکەیان لە ماڵی عەزیزی یوسفی هاویشتووە و ناوبراو داویەتی بزانێ چیەو هیچیتری لێ نازانێ. برایم بە هۆی تەمەنی کەم‌و منداڵ بوونی ئازاد کرا، بەلاّم عەزیزیان گرت‌و بردیان بۆ سەربازخانەو زیندانیان کرد. عەزیزیش وەک «برایم» گوتبووی گۆڤارەکەیان لە ماڵێ هاویشتووەو چونکە سەری لێ دەرنەکردوە ئەوی داوە بە برایم. پۆلیس پاش پشکنینی ماڵی عەزیز نامەیەکی سیاسی «قادر»یان دیتەوە، کە ناوبراو لە سەردەشتەوە بۆ عەزیزی برای ناردبوو. ئەو نامەیە بۆ عەزیز بوو بە بەڵگەو «قادر»یشیان گرت.

ڕەشبگیری خەڵک و زیندان و سەربازیم

حکومەت لە پێوەندی دەگەڵ بڵاو کردنەوەی ئەم گۆڤارو بانگەوازەدا هیچ بەڵگەیەکی وەدەست نەکەوت، بەلاّم سەرەڕای ئەوەش زەختێکی زۆری بۆ خەڵک هێناو بۆ چاوترساندنی جەماوەرو ڕاو ڕووت کردنیان نزیک بە ۳۰۰ کەسی لە ناوچەکانی میاندووئاو، بۆکان، مەهاباد و دەورو بەری ڕەشبگیر کرد. ئەو کات شکەنجە بەشێوەی ئەمڕۆ نەبوو، تەنیا بە شەپ و زللان لە خەڵکیان دەدا، کە ئەویش نەیدەتوانی خەڵک بترسێنێ. منیش بە بێ هیچ بەڵگەیەک گیرام. کەسانێکیان گرتبوو کە قەت سیاسەتیان نەکردبوو. لە نێو گیراوەکاندا، من، سەدیقی خاتەمی‌و عەزیزی یوسفی سیاسی بووین. ئەو دوو کەسە لە ڕاستیدا هیچکامیان ڕاستەوخۆ لەگەڵ ڕێکخستنی ئێمە نەبوون، بەلاّم ئەوان ئینسانی سیاسی‌و خاوەن ڕابردوی سیاسی بوون‌و تازە لە ئێمە نزیک ببوونەوەو گۆڤاری ڕێگاو بانگەوازیان بۆ بڵاو کردبووینەوە..

ئێمەیان بەپەلە تەسلیمی دادگا کرد، بەلاّم بەرلەوەی ئێمە بە دادگا بناسێنن، ژمارەیەکی کەم مابووینەوەو ئەوانی‌تریان بەوەرگرتنی بەرتیل ئازاد کردبوو،و مەئمورەکانی «ڕوکنی۲»ی تیپی مەهاباد پارەیەکی باشیان لە خەڵک هەستاند. ئەوانەی تاوانبار کران

بریتی بوون لە:

١- کاک مستەفای سوڵتانیان، کە پەروەندەی کۆنی سەردەمی کۆماری دیموکراتی کوردستانی هەبوو، بەلاّم وەبەر بەخشینی گشتی ئازەربایجان‌و کوردستان کەوتبوو. سەرلەنوێ پەروەندەی کاک مستەفایان لێکردە بەڵگە ولە دادگای یەکەمدا، سێ ساڵیان زیندانی بۆ بڕیوە. لە دادگای دووەمدا کە سەرهەنگ «ئەمیر دیوانی» سەرۆکی بوو،و لە ورمێ‌وە هاتبووە مەهاباد، سێ ساڵەکەیان چەسپاندەوە. مستەفا دژی دەنگی دادگا هەستا و گوتی:

- من نازانم بۆچی‌و لەسەر چی گیراوم. هیچم نەکردوە، دەمەوێ ئێوە بەمن بڵێن بۆچی سێ ساڵم زیندانی دەکەن؟

دادو هاواری مستەفا هۆڵی دادگای داگرت‌و سەرۆکی دادگای تووڕە کرد. سەرۆکی دادگاش بەبێ ئەوەی رای قازی‌یەکانی‌تر لەبەرچاو بگرێ، بە نووسەری (کاتب) دادگای گوت:

- «خەتێک بەسەر سێ ساڵەکەیدا بکێشەو دوو ساڵی بۆ بنووسە.»

رووداوی گیرانی کاک مستەفای سوڵتانیان زۆر سەیر بوو. ناوبراو لە شەقامێکی مەهاباد پیاسە دەکات‌و تووشی سەید پیرە دەبێ‌و لێیدەپرسێ‌و دەڵێ:

- لە کۆی بووی؟

- «لە حەمام بووم.»

- بەو تەمەنەت بۆچی بەبێ پاڵتۆ دەگەڕێی؟ سەرمات دەبێ. ئینجا پاڵتۆیەکەی خۆی دەداتێ‌و دەڵێ کە چوویەوە بە منداڵەکانتدا بۆم بنێرەوە. ئەوە لە حاڵێکدابووە کە پۆلیس بەشوێن سەید پیرەوە بووە بیگرێ. پۆلیسەکە خەڵکی شار دەبێ‌و شەرم دەکا بۆخۆی سەید پیرە بگرێ‌و دەبینێ پاسەوانێکی عەجەم بە شەقامدا دێ‌و دەڵێ واباشە بەو بڵێم سەید پیرە بگرێ. دەچێتە لای پاسەوانە عەجەمەکەو دەڵێ:

- من رووم نیە «سەید پیرە» بگرم و تۆ بچوو بیگرە. پاسەوانە عەجەمەکە لێی‌دەپرسێ:

- «سەید پیرە کامەیە؟» پاسەوانە کوردەکە بەبێ ئەوەی ئاگادار بێ سەید پیرە پاڵتۆکەی داوە بە مستەفای سوڵتانیان لە روی رەنگی پاڵتۆکەی دەڵێ:

- ئەو پاڵتۆ زەردەیە.

کابرای گۆڕین دەکەوێتە شوێن سوڵتانیان‌و دەیگرێ‌و دەڵێ لە ئیدارەی پۆلیس تۆیان دەوێ. ناوبراو بەو گوتنە مستەفای سوڵتانیان وەپێش خۆی دەداو دەیباتە شارەوانی‌و بەناوی سەید پیرە تەحویلی دەدا. کاک مستەفا دەڵێ:

- من سەید پیرە نیم، ناوم مستەفای سوڵتانیانە. لە پۆلیسەوە تەلیفون بۆ رووکنی۲ی تیپی مەهاباد دەکەن و دەڵێن سەید پیرە رای کردوەو لەجێی ئەو مستەفای سوڵتانیانیان هێناوە، کە ناوی لە لیستەی تاوانبارەکاندا نیە. رووکنی۲ لە وەڵامدا دەڵێ ئەویش هەر کۆنە دێموکراتە، رایگرن و بەشوێن سەید پیرەشدا بچن، کە سەرئەنجام سەید پیرەش دەگرن و کاک مستەفای بێتاوان لەخۆوە دوو ساڵ گیرا.

۲- جەعفەری کەریمی، کە پەروەندەی کۆنی سەردەمی کۆماری دێموکراتی هەبوو، لە دادگای یەکەمدا سێ ساڵیان زیندانی بۆ بڕیوەو لە دادگای دووهەم بۆیان کرد بە دوو ساڵ. ئەویش بۆ ئەوە بوو کە داوای بەرتیلێکی زۆریان لێکردبوو، بەڵام چونکە جەعفەر ئاغا ئەوەندەی نەبوو بیدا، دووساڵیان زیندانی کرد.

۳- عەزیزی یۆسفی بە چوار ساڵ مەحکوم کرا.

٤- سەدیقی خاتەمی بە چوار ساڵ مەحکوم کرا. هۆی مەحکوم بوونی سەدیق ئەوە بوو: روکنی۲ گۆڤارێکی «نیشتمانی» سەردەمی بەرلە دامەزرانی کۆماری کوردستانی لە ماڵی «چووکەڵی شافعی» دۆزیبۆوە، کە لە «رەحمانی عەلیالی» وەرگرتبوو. حکومەت فشاری بۆ چوکەڵ دەهێنا کە بزانێ کێ ئەو گۆڤارەی داوەتێ. چووکەڵ بۆ ئەوەی رەحمان لە داوی پۆلیس نەکەوێ، داوای لە سەدیق کرد گۆڤارەکە بەئەستۆ گرێ. ئەویش قەبووڵی کردو بۆیان کرد بە بەڵگە.

٥- حەسەنی مفتی بە شەش ساڵ مەحکوم کرا. ناوبراو هیچ پێوەندییەکی بە ئێمەو بە هیچ خەتێکی سیاسییەوە نەبوو. کتێبێکی لە پاریسەوە بۆ هاتبوو بە ناوی «کوردو حەق» کە بە زمانی فەڕانسە نووسرا بوو. کوردستان ئەو کاتیش وەک ئێستا لە ژێر زەختی سانسۆر دابوو. مەئمورەکانی حکومەتی لە پۆستخانە پاکەتی کتێبەکەیان کردبۆوە و پاش خوێندنەوەی چەسپیان کردبۆوە و بۆ حەسەنیان ناردبوو. لە رەشبگیرەکەدا ماڵی حەسەن گەڕابوون و کتێبی «کوردو حەق»یان دۆزیبۆوەو حەسەنیان گرتبوو،و بە تاوانی خوێندنەوەی کتێبی «کوردو حەق» شەش ساڵیان پێدا. ناوبراو چوار ساڵی کێشاو پاشان دوو ساڵەکەی‌تریان پێ بەخشی‌و لە زیندان هاتەدەرو وەشوێن کاری سیاسی نەکەوت.

٦- سەید پیرە (سەید خدری سەید نیزامی) کە رەئیسی شارەوانی کۆماری کوردستان بوو، بۆ «بەندەر عەباس» تەبعید کرا. حکومەت بۆ خۆی سەید پیرەی نەبرد بۆ ئەو شارە، بەڵکو پێیانڕاگەیاند کە بۆ خۆی بچێ بۆ شوێنی دیاریکراو، بەڵام سەید پیرە لە چوون خۆی پاراست‌و بۆ ماوەیەک لە ناوچەی مەنگوڕان خۆی حەشارداو لەسەردەمی دەسەڵاتداریەتی دوکتور «مصدیق»دا گەڕایەوە بۆ مەهاباد.

٧- سەید محەمەدی ئیسحاقی برای عەبدوڵلاً کە ئەفسەری کۆماری دیموکرات بوو، بۆ «بەندەر عەباس» تەبعید کرا. سەید محەمەدیش لە چوون بۆ بەندەرعەباس خۆی پاراست و رەگەڵ سەید پیرە کەوت.

٨- عەبدوڵڵای نەهری، بەتاوانی بەشداریکردن لە شانۆی دایکی نیشتمان بۆ «خورەم ئاوا» تەبعید کرا. ئەو چونکە موچەخۆری حکومەت بوو، و لە ئیدارەی دارایی کاری دەکرد بۆ ئەوەی کارەکەی لەدەست نەدا، بۆ خۆی چوو بۆ شوێنی دیاریکراو.

٩- من لە دادگای ئەوەڵدا بە سێ ساڵ مەحکوم کرام، بەڵام لە دادگای دووهەم ئازاد کرام.

ئێمە لە زیندان بووین کەسێک بە ناوی «ناسری فەخرئارایی» لە ساڵی ١٣٢٧ی هەدا تەقەی لە «شا» کرد. حکومەت بە دوای ئەو تەقە کردنەی ناسری فەخرئارایی‌دا، رێبەرانی حیزبی تودەی زیندانی کردو نەیهێشت حیزبی تودە بە ئاشکرا خەباتی بکا، بەڵام رێبەرانی حیزبی تودە توانیان بە هاریکاری رێکخراوی نهێنی خۆیان لەنێو پۆلیسی ئێراندا لە زیندان رابکەن و خۆیان گەیاندە دەرەوە.

هاوکات بوونی لێکۆڵینەوەی پەروەندەی ئێمە لەگەڵ ئەو رووداوە لە لایەن دادگای شاری ورمێیەوە، کە ئەندامەکانی بۆ دادگایی کردنی ئێمە بەکۆمەڵ هاتبوون بۆ مەهاباد قورسایی خستە سەر پەروەندەکانمان، بەڵام چونکە هیچ بەڵگەیەکیان لە من نەبوو، توانیم بە کەڵک وەرگرتن لە دەسەڵاتی کاک «رەحمەتی شافعی» کە ئاشنای «سەرهەنگ ئەمیردیوانی» رەئیسی دادگا بوو، دوای شەش مانگ خۆ لە زیندان دەرباز بکەم. من قەت ئەو چاکەیەی کاک رەحمەتی شافعی لەبیر ناکەم. ناوبراو خزمی ئێمەو دۆستی نزیکی بابم بوو.

دادگا منی لە زیندان ئازاد کرد، بەڵام چونکە مەشموول بووم، یەکراست تەسلیمی سەربازخانەی کردم. ماوەیەک لە سەربازخانەی مەهاباد بووم و پاشان نەقلی سەربازخانەی سەردەشت کرام. لەوێ، سەروان «رەنجبەری» رەئیسی دیژبانی سەربازخانەی سەردەشت بەپێی راپۆرتی ئیدارەی «مەرزبانی»، کە چاوەدێری سنووری دەسکردی بەملەوە بوو، بە تاوانی پێوەندی لەگەڵ عەشایری ناوچە گرتمی و ناردیانم بۆ زیندانی سەربازخانەی مەهاباد. لە زیندانی سەربازخانەی مەهابادەوە رەوانەی زیندانی سەربازخانەی تەوریز کرام و سەرئەنجام لە زیندانی سەربازخانەی ورمێ خۆم گرتەوە. نزیک بە ساڵێک لە زیندانی سەربازخانەی ورمێ بووم و هەر لەوێش بەرگەی تەواو کردنی سەربازیم وەرگرت.

هەموو دەزانین ژیانی مرۆڤ پڕە لە رووداوی سەیرو سەرنج راکێش. لێرە، من ناچارم ئاماژە بە چۆنیەتی سازکردنی پەروەندەیەک بکەم کە کاربەدەستانی رژیمی شایەتی بۆ منیان

سازکرد:

کاتێک لە ساڵی ١٣٢٨-١٩٤٩دا، منیان لە زیندانی «تەوریز»ەوە برد بۆ ورمێ، لەوێ رایان نەگرتم و دوو سەربازو گروبانێکیان رەگەڵ خستمو ناردیانم بۆ «مەوانە» کە گوندی رەشید بەگی هەرکی بوو لە نزیک سنووری دەسکردی تورکیە. گورهانێکی پیادە لەو جێیە جێگیر کرابوو، فەرماندەی ئەو گورهانە سەروانێک بوو، بە ناوی «وەکیلی». سەروان وەکیلی بە گورهانەکەی سەربازخانەیەکی بچووکی دروست کردبوو،و چاوەدێری لە سنوور دەکرد. ناوبراو خەڵکی ورمێ بوو، بەڵام خێزانی لە بنەماڵەی «وەتەمیشی»یەکانی مەهاباد بوو.

کاتێک لەگەڵ ئەو دوو سەربازو گروبانە چووم بۆ «مەوانە»و سەروان وەکیلی نامەی نەقڵەکەمی خوێندەوە، چەند پرسیاری لێکردم. کە زانی خەڵکی مەهابادم بردمی بۆ ماڵی خۆیانو بە ژنەکەی گوت هاووڵاتێکت هاتووە. بۆ فراوێن میوانیان بوومو چونکە هاووڵاتی ژنی سەروان وەکیلی بووم، ئەو بە چاوی رێزەوە تەماشای دەکردمو بەبێ ئەوەی کە هیچ ئاگادارێکی لە رابردوی من هەبێ، لە دەفتەری سەربازخانەی دانامو کاری نووسەری پێسپاردم.

ماوەیەک پێچوو رۆژێک دیتم پاکەتێکی هێندێک قەبەمان بۆ هات، کە ووشەی نهێنی لەسەر نووسرابوو. نەمدەزانی کە نابی ئەمجۆرە نامانە بکەمەوەو دەبێ سەروان بۆ خۆی سەریان هەڵگرێ. سەروان وەکیلی کە هاتەوە و دیتی من ئەو کارەم کردوە، گوتی لەمەو پاش بۆ خۆی نامەکان دەکاتەوەو من نابی سەریان هەڵپچرم.

ئەو پاکەتە، پەروەندەی منی تێدابوو. بە نامەیەک ناردبوویان. سەرهەنگ «جاوید» رەئیسی روکنی٢ی لەشکری چواری ورمێ ژێر نامەکەی ئیمزا کردبوو. خوشکی سەرهەنگ جاوید ژنی سەیفی قازی بوو،و بۆ خۆیشی ئەندامی «سازمانی نیزامی حیزبی تودە» بوو،و لە رێکخراوی نهێنی لقی سەربازی حیزبی تودەدا خەباتی دەکرد. من ئەو کات نەمدەزانی کە سەرهەنگ جاوید ئەندامی حیزبی تودەیە، بەڵام پاشان لە زیندان یەکترمان گرتەوە. ئەو ئینسانێکی زاناو شاعیرێکی بەهەست بوو. ناوبراو لەسەر کاغەزێکی ناسکی رەنگ نارنجی نووسیبووی «نهێنی راستەوخۆ». ئینجا نووسیبووی:

«سەرباز غەنی بلوریان کە ناردراوە بۆ لای ئێوە، خاوەن رابردووی سیاسی‌یە و لە زانکۆی سەربازی روسیە خوێندوویەتی. لەبەر ئەوە پێویستە بە تەواوی لە ژێر چاوەدێریدا بێ، لە دەفتەرو شوێنی گرنگی سەربازی کار نەکاتو چەکی مەدەنێ». ئەو نامەیە سەرنجی منی راکێشا و لە خۆوە ژمارەو مێژووی نامەکەم لەسەر لاپەڕە کاغەزێک نووسی و

هەڵمگرت، کە پاشان زۆری یارمەتی پێنگەیاندم.

سەروان بە خوێندەوەی نامەکە، ڕەنگی سپی هەڵگەڕا. چونکە بۆ خۆی رووی نەبوو چم پێ بڵێ، بە گروبانی بەرپرسی بێسیمی گوتبوو، بە من رابگەیەنێ تا دوا خەبەر هاتووچۆی دەفتەر نەکەم. ئەوە بوو من لەگەڵ ئەو گروبانەی بێسیم دەمامەوە و نەدەچووم بۆ دەفتەرو سەربازخانە. سەروان وەکیلی بروسکەیەکی ناردبوو بۆ روکنی۲ی لەشکری ورمێ و گوتبووی:

ئێرە سنووری تورکیەو ناوچەیەکی گرنگی عەشایری کوردە. بەمەسڵەحەت نیە سەربازێکی ئاوا بەم رابردووە سیاسییەوە لێرە بێ. من ناتوانم بەرپرسایەتی ئەو سەربازە بەئەستۆ بگرم، تکایە دەسبەجێ لێرەی نەقل بکەن. گروبانی بەرپرسی بێسیم کە ئەو بروسکەی ناردبوو، مەسەلەکەی پێڕاگەیاندم.

بە دوای ناردنی ئەو بروسکەیەدا، دەسبەجێ منیان گەڕاندەوە بۆ ورمێ و نەقڵی گوردانی «فەننی» (خەدەمات) کرام، بەڵام پاش ئەوەی خۆم بە فەرماندەی گوردانی فەننی ناساند، یەکڕاست منیان برد بۆ زیندانی سەربازخانەی ورمێ و سەرلەنوێ زیندانیان کردمەوە. فەرماندەی گوردانی فەننی، سەرگورد «تەقی پوور» ئازەرییەکی ملهوڕو زۆر نزم و بێ‌شەخسیەت‌و دژ بەکورد بوو.

بەبێ ئەوەی کارێکم کردبێ، لە ژوورێکی بەتەنیا (ئینفراد)ی کردبووم، بەڵام دەرگاکەی لەسەر گاڵە نەدابووم. نزیکەی ۲۰-۲۵ سەربازو گروبان بە تاوانی بێ دیسیپلینی‌و راکردن لە سەربازی زیندانی بوون. کاتێک سەرگورد تەقی‌پوور نۆرە کێشکی سەربازخانەی وەبەر دەکەوت و دەبوو بە «ئەفسەری سەرکێشک»، دەهاتە زیندان‌و هەموو زیندانی‌یەکانی بە ریز رادەگرت‌و منیشیان دەهێنا بە تەنیا لە قەراخ زیندانیەکانیان رادەگرتم. ناوبراو، یەکە یەکە پرسیاری لە بەندییەکان دەکردو دەیگوت بۆچی زیندانی کراون. کاتێک دەگەیشتە من دەیگوت:

- «تاوانی تۆ چییە؟»
- نازانم.
- «جاسوسی؟»
- نەخێر من قەت جاسوسیم نەکردوە.
- «کومونیستی؟»
- نەخێر کومونیستیش نیم.
- «کوردی؟»

- بەڵێ کوردم.

کە دەمگوت کوردم بە شەق‌و مستان وەرمدەگەڕایەو هەموو دم‌و لوتی بریندار دەکردم‌و سەرەڕای ئەوە گەلێکی جنێوی سووک پێدەدام‌و تەنانەت زیندانی‌یەکانیشی فێر دەکرد کە جنێوم پێبدەن و بێ‌حورمەتیم پێبکەن‌و پاشان لە ژووری‌یان دەکردمەوە. ئەو کابرایە هەموو جارێ کە نۆرە کێشکی دەهات، ئەو پەندەی بەسەر دەهێنام. منیش چم لە دەست نەدەهات کە لە بەرامبەری‌دا بیکەم. هەرچەندە زۆر بایەخم بە لێدانەکەی نەدەدا، بەڵام جنێوەکانی زۆریان ئازار دەدام.

ئوستوارێک هەبوو بە ناوی «خامنەیی»، ئەویش هی گورهانی فەننی بوو. ڕۆژێک، ئەو هاتە لام و گوتی:

- «سەرگورد «تەقی‌پوور» ئەفسەرێکی بەرتیل خۆرە، بۆچی ۲۰۰ - ۳۰۰ تمەنی نادەیەی‌و خۆت لە شەڕی ڕزگار ناکەی؟»

- من سەربازم، لە کوێ پارە بێنم، بیدەم بە سەرگورد تەقی‌پوور؟

وام هەست کرد تەقی‌پوور بۆ خۆی ئوستوار خامنەیی فێر کردوە، بێتە لام و پێشنیاری دانی بەرتیلم پێ بکا. لەبەر ئەوە وەفکری تۆڵە هەستاندنەوە کەوتم.

سەربازێکی خەڵکی مەهاباد هەبوو، بە ناوی «سمایلی ساحیب» کە لە دەفتەری «فێرگەی گروبانی» کاری دەکرد. کاتێک خوێندکارەکانی فێرگەی گروبانی دەبوونە پاسدار و کێشکی سەربازخانەیان بەملەوە دەگرت، ئەو بە بیانوی یەکانەکەی دهات سەری دەدام. ڕۆژێک داوام لێکرد بچێتە لای دوستێکم بە ناوی «مستەفای موئمنی» کە کارمەندی ئیدارەی فەرهەنگی ورمێ بوو، و پێی بڵێ ۱۰۰ تمەنم ئەسکیناسی وردی جۆراوجۆر بۆ بنێرێ. سمایل کە جاری دوایی یەکانەکەیان کێشک بوو، هاتە لام‌و ۱۰۰ تمەنەکەی دامێ.

بەگەیشتنی ئەو پارەیە، داوای دیتنی سەرگورد «تەقی‌پوور»م کرد، کە ئەو کات جێنشینی سەرۆکی ستادی هەنگی ورمێ بوو. هەر لەو کاتەشدا ژمارەی ئەسکیناسەکانم نووسی و ئەوانم لە پاکەتێک نا. تەقی پوور، داواکەی لێ قەبووڵ کردم و منیان بردە لای. ئیحترامی سەربازییم بۆ بەجێ هێنا‌و پاشان پاکەتەکەم لە پێش دەستی لەسەر مێزی کارەکەی دانا. هەرکە سەری پاکەتەکەی هەڵگرت‌و چاوی بە پارەکە کەوت، قامکی بە دووکمەی زەنگەوە ناو دەست‌بەجێ سەربازێک وەژوور کەوت‌و گوتی: «بەڵێ قوربان». تەقی پوور ڕایگەیاند: ئەوە بگەڕێنەوە بۆ زیندان. منیان بردەوە بۆ زیندان.

ماوەیەک لە ژوورەکەمدا دەست بە ئەژنۆ دانیشتم‌و فکرم کردەوە. سەرئەنجام بەو ئاکامە گەیشتم کە بە شێوەیەک تۆڵەی ئەو هەمووە لێدان‌و جنێودان‌و ئەشکەنجە ڕوحی‌یە لەو

ناپیاوه بستیننەوە. ئەوە بوو نامەیەکەم بۆ فەرماندەی ئەرتەشی ئێران و ستادی لەشکری چواری ورمیٚ نووسیو بە توندی ڕەخنەم لە ئاکارو کردەوەی سەرگورد تەقیپوور گرت و پەنجەم بۆ ئەو ژمارە جنایەتانە ڕاکێشا کە لە ئەرتەشی ئێراندا ڕوو دەدەن. پاشان نووسیم:

– ئێوە دەزانن کە من لە سۆڤیەت بووم، بەلاَم سەرگورد تەقیپوور ئێستا ئەوەی لە من کردۆتە بیانوو،و هەمیشە هەڕەشەم لیٚ دەکاتو دەلٚیٚ ئەگەر بەرتیلی نەدەمیٚ، پەروەندەی جاسوسیم بۆ ساز دەکاتو بەئیعدام کردنم دەدا. تەنانەت بۆ ئەوەی من باوەڕی پێبکەم نامەیەکی ڕەنگ نارنجی ئیمزاکراوی سەرهەنگ جاوید سەرۆکی ڕوکنی۲ی لەشکری پێشان داوم و داوای پارەی لێکردوم.

من ژمارە و مێژووی نامەکە و ژمارەی ئەو ئەسکیناسانەشم بۆ نووسین کە سەعاتێک پێش لە دەفتەری جێگری فەرماندەی هەنگ پێیمدابوو. پاشان نامەکانم دا بە سمایلو داوام لێکرد دەست بەجیٚ ئەوەی کە بۆ فەرماندەی لەشکرم نووسیوە، بیگەیەنێتە دەستی ئەو سەربازەی کە لە پشت دەرگای فەرماندەی لەشکر ڕادەوەستیٚ، تا ئەو نامەکە ڕاستەوخۆ بە فەرماندەی لەشکر بدات.

سەعات نزیکەی سێی پاش نیوەڕۆ بوو، کە سەرهەنگ «حەداد» فەرماندەی لەشکری ورمیٚو سەرهەنگ جاوید سەرۆکی ڕوکنی۲ی لەشکری ورمیٚ هاتنە زیندان. سەرهەنگ حەداد بەمنی گوت:

– «تۆ تاوانت بۆ سەرگوردێکی ئەرتەش هەلٚبەستووە، ئەگەر بێتوو نەتوانی ئەوانەی کە نووسیوتن، بیانسەلمێنی، سزا دەدرێی.»

– قوربان بچن تەماشای ئەو نامەیە بفەرموون کە پەنجەم بۆ ڕاکێشاوە، بزانن داخوا ئەوانەی من بۆ ئێوەم نووسیوە درۆن؟ ئەگەر ژمارە و مێژوو،و ڕەنگی نامەکەو ئیمزاکەرەکەی بەمجۆرە نەبوو، کە ئاماژەم پێکردووە، ئێوە سزام بدەن، بەلاَم ئەگەر گوتنەکانم ڕاست بوون و ژمارەی ئەو ئەسکیناسانەی کە ئەو لێی وەرگرتووم دروست بوون، بزانن کە سەرگورد تەقیپوور ئەفسەرێکی بەرتیل خۆرە و لێی داوم و پارەی لیٚ هەستاندوم. لەوانەیە ئێستاش ئەو ۱۰۰ تمەنەی لابیٚ، کە ئەمڕۆ لە مقەڕی جێگری هەنگ لێی وەرگرتووم.

فەرماندەی لەشکر بە بیستنی ئەو قسانە سەرهەنگ جاویدی بەشوێن سەرگورد تەقیپووردا نارد. سەرهەنگ جاوید ئەوی هێنا بۆ مقەڕی ئەفسەری کێشکی سەربازخانەو منیشیان برد بۆ ئەو جێیە. فەرماندەی لەشکر ئینجا ڕووی لە سەرگورد تەقیپوور کردو گوتی:

- «ئەو سەربازە شکایەتی لە تۆ کردوەو دەڵێ تۆ بەرتیلت لێوەرگرتووە، و نامەی نهێنی رووکنی۲ی لەشکرت پێ نیشان داوەو پێت گوتووە ئەگەر پارەت نەداتێ، بە ئیعدام کردنی دەدەی.»

ئێستا قسەکانی فەرماندەی لەشکر تەواو نەببوو، کە ئەفسەرێک پەروەندەکەی منی هێنا و تەسلیمی فەرماندەی لەشکری کرد. سەرگورد تەقیپوور، کە بە تەواوی پەشۆکا بوو، چاوی لەسەر منو فەرماندەی لەشکر هەڵنەدەگرت. فەرماندەی لەشکر تەماشای پەروەندەکەمی کردو دیتی ئەوانەی من دەربارەی نامەی روکنی۲ی لەشکرم گوتووە، هەموو راستن. بە سەرگورد تەقیپووری گوت: «ئەو پارانەی کە پێتن دەریان هێنە.» کاتێک کیفەکەی لە باخەڵی دەرهێناو تەماشای ژمارەی ئەسکیناسەکانیان کرد، دەرکەوت کە پتر لە شێست تمەنی منی پێمابوو.

سەرهەنگ حەداد هەر لەوێ سورەت مەجلسێکی پێ نووسینو بە هەموویانی ئیمزا کرد. پاشان بە سەرگورد تەقیپووری گوت: «لە ژێر ئەو سورەت مەجلیسە بنووسە، کە ئەو پارانە لە لای تۆ بوون.» ئەویش نووسیو ئیمزای کرد. بەمجۆرە لە دەست سەرگورد تەقیپوور رزگارم بوو.

رۆژێک منیان لە زیندانەوە برد بۆ لای سەرهەنگ جاوید. کە چووم سەرهەنگ جاوید کتێبێکی زۆری سیاسی پیشان دام، کە لەبەر پەنجەرەی ژوورەکەی هەڵچندرا بوون. ئەو کتێبانەیان، لە هاورێیەکی ئێمە بە ناوی وەستا «کاکڵ»ی پینەچی گرتبوو. ئەو دەیەویست ئەوان لە ورمێوە بێنێ بۆ مەهاباد، بەلاْم لە نزیک گوندی «وسووکەند»ی کەوتبۆە داوی ژاندارمانو گیرابوو،و سەرئەنجام بە دوای ٥-٦ مانگ زیندانی، سەرهەنگ جاوید ئازادی کردبوو. سەرهەنگ جاوید بۆ خۆی داستانی گیرانو ئازاد بوونی وەستا کاکڵی بۆ گێرامەوە، بەلاْم من گوتم وەستا کاکڵ ناناسمو ئاگاداری ئەو شتانەش نیم کە تۆ باسیان لێدەکەیو ئەوەندەشم خوێندەواری نیە کە بتوانم ئەو کتێبانە بخوێنمەوە.

پاشان، سەرهەنگ جاوید لە پەروەندەیەک دوا کە سەرگورد تەقیپوور بۆ منی ساز کردبوو. گشت سەربازەکانی یەکانی «فەننی» کاغەزێکیان ئیمزا کرد بوو، کە گۆیا من نەخشەی گرتنی سەربازخانەی ورمێ-م دارشتووەو ئەوانم هانداوە بۆ ئەنجامی ئەو پلانە هاریکاریم بکەن. سەرهەنگ جاوید گوتی:

- «تۆ ویستووتە دەست بەسەر سەربازخانەی ورمێ دابگری.»

- ئەوە راست نیە، بفەرموون یەک لەو سەربازانە بێنن کە ژێر ئەو نامەیەی ئیمزا کردوە، تا من قسەی لەگەڵ بکەمو راستی مەسەلەکەتان بۆ روون بێتەوە.

- «زۆر باشە.»سەربازێکی ئاسۆری هەبوو بە ناوی «سەرگیس» کە بابی قەشەی ئاسۆرییەکانی ناوچەی ورمێ بوو. ناوبراو زۆر لەمن نزیک بوو،و ئەو ماوە کورتەی کە من لە گوردانی فەننی بووم، هاوخەرجم بوو. داوای هاتنی «سەرکیس»م کرد. ئەو هات و من گوتم:

- تۆ عیسایی و وەک ئەوانە نی. تۆ دینو ئیمانی خۆت خۆش دەوێ و بابت قەشەیە. وەرە سوێندت دەدەم بە دینی مەسیح، من قەت قسەی ئاوام لەگەڵ کردوی؟ ناوبراو بەو گوتنەی من وەگریان کەوتو بە سەرهەنگ جاویدی گوت:

- «سەرگوروبان ئەو نامەیەی پێ ئیمزا کردوم، ئەگینا من قەت قسەی ئاوام لەو سەربازە نەبیستووە.»

سەرهەنگ جاوید تەلیفونی کرد بۆ گوردانی فەننیو داوای سەرگروبانی کرد. ئەو هاتو لە وڵامی سەرهەنگ جاویددا گوتی:

- «سەرگورد تەقیپوور دەستووری پێداومو منیش بە سەربازەکانم ئیمزا کردووە.»

ئەوە بوو کە ئەو پەروەندەیەش کەوتە سەر پەروەندەی سەرگورد تەقیپوور و سەرئەنجام نەمزانی چ چارەنووسێکی تووش بوو، ئەوەندەم زانی ناردیان بۆ تاران.

چارەنووسی منیش پاش ئەو بەسەرهاتە وای بەسەر هات، کە لە رەوتی خەباتدا گیرامو دادگای نیزامی تاران بە ئیعدامی مەحکوم کردم، بەڵام ئیعدامیان نەکردم و زیندانی ئەبەدیان بۆ بڕیمەوەو سەرهەنگ جاوید-یش لەوێ بە زیندانی ئەبەد مەحکوم ببوو. ئەو کاتە بوو من زانیم سەرهەنگ جاوید ئەفسەری رێکخراوی نهێنی لقی سەربازی حیزبی تودە بووەو یارمەتییەکانی بەمن لە چوارچێوەی دیدو بۆچوونی سیاسیو فکری دابووە.

گەڕانەوەم بۆ نێو ریزی خەبات

بەر لە ئازاد بوونم لە زیندانو تەواو بوونی سەربازیم، قادری محمودزادەو عەزیزی فەرهادی بڕیاریاندابوو بچن بۆ سۆڤیەت. ئەوان، لە بانەمەڕی ١٣٢٩- ١٩٥٠دا هاتنە لامو پرسیان پێکردم، بەڵام من لە وڵامی ئەواندا گوتم، ئێرە جێی خەباتی ئێمەیە. ئێمە لە سۆڤیەت گەڕاوینەتەوە و دەبێ بزانین بۆچی هاتوینەوەو ئەگەر بمانەوێ بچینەوە بۆ سۆڤیەت دەبێ مەبەستەکەمان روون بێ. من سەرئەنجام هاودەنگیم لەگەڵ نەکردن، بەڵام ئەوان بڕیاری خۆیان بردەسەرو گەڕانەوە بۆ سۆڤیەت. قادر خوێندی و بوو بە دوکتور. ماوەیەک

له هەولێر کاری پزیشکی کرد و سەرئەنجام بەدوای شۆڕشی ۱۳۵۷-۱۹۷۹ گەلانی ئێراندا گەڕایەوە بۆ مەهاباد، بەڵام بۆم ڕوون نەبوو عەزیزی فەرهادی بۆچی لە «باکۆ» بە تەناف خۆی خنکاند.

من لە پووشپەڕی ساڵی ۱۳۲۹-۱۹۵۰، لە سەربازی هاتمەوە. دوای گەڕانەوەم لەسەربازی بەتوندی لە ژێر زەختی حکومەت دابووم و ئەوەندەیان هێنام و بردیانم کە لە ژیان هەراسان بووم، لەبەر ئەوە لەگەڵ هەڤاڵێکم بەناوی «عەزیزی حیسامی» بڕیارماندا بەیەکجاری مەهاباد بەجێ هێڵین و وەک قادری مەحمودزادەو عەزیزی فەرهادی بچین لە سۆڤیەت بمێنینەوە. من و عەزیز چووینە شاری «ئەردەوێل» و لە نزیک سنووری سۆڤیەت لە دەرەوەی شاری «بیلەسەوار» ژاندارمان پێش «لۆری»یەکەیان گرتین و من و عەزیزیان دابەزاندو بردیانین بۆ ئیدارەی مەرزبانی «نەمین». لەوێوە بردیانین بۆ ئەردەوێل و ۱۸ ڕۆژیان لە زیندانی شارەوانی ڕاگرتین و پاشان تەسلیمی تەورێزیان کردین و لەوێوەش بردیانینەوە بۆ مەهاباد. نزیکەی ۲۰ ڕۆژ لە مەهاباد زیندانی بووین و پاشان بردیانین بۆ دیژبانی تاران. شەش مانگان بەبێ پرسو جۆ بەتەنیا لە ژوورێکی زیندانی دیژبان بووین، کە من لە خواردن مانم گرت.

ئەو کات، سەرتیپ «سارم» سەرۆکی دادستانی ئەرتەش بوو، و سەرهەنگ «موبەشیری» جێگری. سەرلەشکر «عەزیمی»ش سەرۆکی دیژبان بوو. عەزیمی هات و هۆی مانگرتنەکەمی پرسی. گوتم:

- بە ناحەق منیان گرتووەو بەبێ ئەوە کەس لێم بپرسێ بەتەنیا لە ژوورێکیان کردوم و دەرگاکەیان لەسەر گاڵە داوم و تەنانەت مافی چوونەدەرو هەواخۆریشم پێنادەن.

- «باشە، نان بخۆ دەستوور دەدەم لە پەروەندەکەت بکۆڵنەوە.»

- هەتا ئەو کاتەی نەمبەن بۆ دادستانی ئەرتەش درێژە بە مانگرتنەکەم دەدەم و لە خواردن خۆ دەپارێزم.

بەمجۆرە بردیانم بۆ لای سەرتیپ «سارم». ناوبراو هۆی مانگرتنەکەمی پرسی، گوتم: لەخۆوە گیراوم و شەش مانگە بە تەنیا لە ژوورێکدا ڕایانگرتووم و تەکلیفم ڕوون ناکەنەوەو ئامادە نین پەروەندەکەم بدەن بە دادستانی و لە دیژبان و ڕوکنی۲ ڕایانگرتووە. سەرتیپ سارم دەستووریدا بە سەرهەنگ «موبەشیری»، کە لە کاری من بکۆڵێتەوە. موبەشیری منی بردە ژوورەکەی خۆی. سەرهەنگ «وەزیریان»یش لەوێ کاری دەکرد. سەرهەنگ موبەشیری گوتی:

- «بۆ چی لە سنووری سۆڤیەت نزیک بوویەوە؟»

- بۆ گەڕان چووم بۆ ئەردەوێل. ئەوێ ئاوی گەرمی لێیەو پێمخۆش بوو بچم بۆ ئەو شوێنە. پاشان ویستم شاری «بیلەسەوار» ببینم، کە لە ڕێگادا لە «لۆری» دایانبەزاندمو گرتیانم. موبەشیری منی تەسلیمی سەرگورد «ئیمامی» کرد، کە پرسیارم (بازجوئی) لێ بکاتو پاشان کە پرسیارو وڵامەکانی خوێندەوە. گوتی:

- «بڕۆ نان بخۆ، بەیانی ئازادت دەکەم.»

- ئەگەر ئازادتان کردم نان دەخۆم. ئەو بەڵێنییەکەی بردەسەرو بۆ ڕۆژی دوایی منو عەزیزیان ئازاد کرد. ئەو کات من نەمدەزانی کە موبەشیریو وەزیریان ئەندامی ڕێکخراوی سەربازی حیزبی تودەی ئێراننو ئەوان یارمەتییان پێکردوم. پاشان، کە لە ساڵی ١٣٣٨-١٩٥٩دا گیرامەوە، دیتم سەرهەنگ وەزیری زیندانی هەمیشەیی پێدراوەو موبەشیریش لەگەڵ ژمارەیەک لە هەڤاڵانی ئیعدام کرا.

پاش ئازاد بوونم لە زیندان سەرلەنوێ گەڕامەوە بۆ مەهابادو لەگەڵ ڕەحیمی سوڵتانیان، کەریمی وەیسی، ڕەحیمی خەرازی، عەزیزی حیسامیو عەبدوڵلای ئیسحاقی کۆمیتەی حیزبمان بوژاندەوە. ئەو کات سەدیقی خاتەمیو عەزیزی یوسفی هەر لە زینداندا ڕاگیرابوون، بەلام عەزیز لە کۆمیتەدا نەبوو. عەزیز پاش ئازاد بوونی لە زیندان لە مانگی مای ١٩٥٢زاینیدا هاتە نێو کۆمیتەی بەڕێوەبەری حیزبی دیموکڕات. هەروەها لەگەڵ کۆمیتەکانی سەردەشت، سەقز، نەغەدەو ژمارەیەک لە گوندەکان کە کۆمیتەی حیزبییان مابوو پێوەندیمان گرتەوە. کۆمیتەی مەهاباد سەرەڕای بەڕێوە بردنی ئەرکی خۆی، ڕێبەرایەتی گشتی کۆمیتەکانی حیزبی دیموکڕاتی بەئەستۆوە بوو.

یەکەم خۆپیشاندانی سیاسی لە جێژنی میللی کردنی نەوتدا

ڕۆژی ٢٤ی ڕەشەمەی ساڵی ١٣٢٩-١٩٥١، بە دوای بەربەرەکانێکی دوورو درێژو مانگرتنی کرێکارانی «بەندەری مەعشوور»و زانکۆی فەننی شاری «ئابادان»و سەرئەنجام مانگرتنی گشت کرێکارانی ناوچە نەوتییەکانی ئێران، شا ناچار بوو بۆ ڕاگرتنی خۆیو پێشگیری کردن لە ڕوخانی دەوڵەتەکەی هاودەنگی لەگەڵ میللی کردنی نەوتی ئێران بکا. بەمجۆرە نەوتی ئێران لە دەست دەوڵەتی ئینگلیس هاتەدەر. دوای میللی کردنی نەوت، حکومەتی دوو مانگەی «عەلا»ش ڕوخاو دوکتور مصدیق سەرۆکی «جبهەی میللی» لە ١٠ی مانگی گولانی ساڵی ١٣٣٠-١٩٥١ کرا بە سەرۆک وەزیری حکومەتی ئێران. لە

راستیدا، هەرچەندە زۆربەی ئەندامانی پەرلەمانی ئێران لەگەڵ شاو دەرباری پەهلەوی بوون، بەلاّم دوکتور مصدیق توانی لە ماوەیەکی کورتدا وەزعی سیاسی ئێران بگۆڕیو فەزایەکی دیموکراتی بۆ ڕێکخراوە سیاسییەکانی سەرتاسەری ئێران برەخسێنی.

ساڵی ۱۳۳۰، خەباتی ئێمەش حاڵەتی تەواو نهێنی خۆی لە دەستداو شێوەی نیوە نهێنی نیوە ئاشکرای بەخۆوە گرتو بە کەڵک وەرگرتن لە مەسەلەی نەوت خۆپێشاندانێکی ئاشکرامان پێکهێناو داوامان لە خەڵک کرد بەشداری ئەو خۆپێشاندانە بکەن. کۆمیتە بەڕێوەبەری بڕیاریدا، من و عەبدوڵلای ئیسحاقی بچین بۆ لای سەرۆکی شارەوانی مەهاباد سەرگورد «پەنبە بەگوش» و ئیزنی ئەو خۆپێشاندانەی لیٚوەرگرین. ئێمە چووین و گوتمان:

– ئێمە بە نوێنەرایەتی ژمارەیەک لاو هاتووین ئیزنتان لیٚ وەرگرین، بۆ ڕێز گردن لە ڕۆژی میللی کردنی نەوت، خۆپێشاندانێکی ئارام بکەین.

– «فەرماندار بۆ پیرۆز کردنی ئەم ڕۆژە خەریکە لە پشت شەریکەی نەوت جێژن دەگریٚو ژمارەیەکی زۆر مەلا، سەرۆکی ئیدارەکان، فەرماندەکانی ئەرتەش، ئەندامانی ئەنجومەنی شار و پیاوە ماقووڵەکانی شار بەشداری ئەو جێژنە دەکەن. ئێوەش دەتوانن دوو سیٚ کەستان بێنو بە نوێنەرایەتی ئەو لاوانە بەشداری جێژنەکە بکەن.

– جێژنی میللی کردنی نەوت جێژنی کاربەدەستەکانی دەوڵەت و کەسانی پایەبەرز نیە، ئەوە جێژنی هەموو خەڵکە و هەموو کەس مافی هەیە لەو جێژنەدا بەشداری بکاتو ئاکامی خەباتەکەی جێژن بگریٚ. خەڵک پتر لەو کەسانەی کە فەرماندار کۆیان دەکاتەوە شیاوی بەشداریکردن لەو جێژنەدان. ئەوان بۆ میللی کردنی نەوت خەباتیان کردوە.

– «بەش بەحاڵی خۆم ڕازی نیم ئێوە برژێنە نێو شەقامەکان و خۆپێشاندان بکەن، بەلاّم چونکە من تەنیا بەرپرسی ئاسایشی مەهاباد نیم، ئێوە دەتوانن بچنە لای فەرماندەی تیپو ڕای ئەویش بزانن. ئەگەر ئەو کارە نەکەن و بە بیٚ ئیزن برژێنە نێو شەقامەکان، فەرمانی گرتنتان دەدەم.»

ئێمە گەڕاینەوە لای هاورێیەکانمانو ئەمجارە بڕیارماندا عەبدوڵلای ئیسحاقیو عەزیزی حیسامی بچن بۆ لای فەرماندەی تیپی مەهاباد سەرهەنگ «وەفا» کە ئینسانێکی زاناو مێهرەبانو بە زەوق بوو. ئەو هێندێک باسی فەلسەفی لەگەڵ برادەرانی ئێمە کردبوو. پاشان هاورێیانی ئێمە گوتبوویان:

– چ دەبیٚ ئەگەر ئێمە ژمارەیەک لاو بێین بە شادمانی ئەم ڕۆژە جێژن بگرین؟ ئێمە ئێرانین و بەوە شادین کە بە دوای خەباتێکی چەندین ساڵە شەریکەی نەوت لە چەنگ ئینگلیس ڕزگار کراوە. داوات لێدەکەین بۆ خۆتان لە خەڵک بگێڕنەوە، بێن لەو جێژنەدا

بەشداری بکەن. ئەوە باش نیە کە چەند سەرۆکی ئیدارەو گەورە پیاوی شار کۆ بکەنەوە، شیرنی بخۆن و خەڵکەکەی‌تر لەبەر چاو نەگرن. بە دوای ئەو باسانەدا، سەرهەنگ «وەفا» وەک سەرگورد «پەنبەبەگوش» دژی برادەرانی ئیمە رانەوەستابوو، بەڵام راستەوخۆش ئیزنی خۆپیشاندانی پیٚ نەدابوون.

سەرئەنجام، ئیمە بۆ خۆپیشاندانی رۆژی میللی کردنی نەوتی ئیران نزیک بە سیٚ هەزار کەسمان کیشایە نیو شەقامەکانی شاری مەهاباد. بۆ ئەم مەبەستە، خەڵکەکەمان دەستە دەستە کردبوو، و ئەوانمان لە مەیدانی ئاردی، مەیدانی ئاسینگەران، سەر بەرداشیو بەر دەرگاو ژوری مزگەوتی هەباس ئاغای کۆ کردبۆوە. بەر مزگەوتی هەباس ئاغای، ئەمرۆ بە حەق ناوی چوار ریٚی ئازادی لەسەر داندراوە. بریارمان ئەوە بوو هەموو لە کاتیٚکی دیاریکراودا بیٚن بۆ «چوارچرا»و لەویٚوە بەتیٚکرا بە خۆپیشاندان بەرە شەریکەی نەوتو شوینی جیژنەکەی فەرمانداری بچین، کە لەنیوان مەیدانی مەلا جامیو تەکیەی بابا خەلیفە هەڵکەوتبوو.

دروشمەکانمان بەگشتی لە چوارچیوەی نەوتو میللی بوونی نەوت دابوون. دەمانگوت، نابی بە داهاتی نەوت چەک بکردریٚ، داهاتی نەوت دەبیٚ سەرفی دانانی قوتابخانە، پیراگەیشتنی بیهداشتو دەرمان، ئاوەدان کردنەوەی گوندو شارەکانو بارهینانی خەڵک بکریٚ.

لەو خۆپیشاندانەدا ئیمە میکرۆفۆنو بڵندگۆمان نەبوو کە دەنگمانی پیٚ بەرز کەینەوە، ناچار داوامان لە «عیمادی» کرد کە بووقی گرامافوونی چایخانەکەیان بداتیٚ کەڵکی لیوەرگرینو دەنگی دروشمدەرەکانی پیٚ بەرز بکەینەوە. کاتیٚ خۆپیشاندان دەستی پیکرد هیچ پۆلیسیٚک لە «چوارچرا» نەبوو. زۆربەی ئەفسەرەکانی پۆلیسو ژاندارمو سەربازەکانیان بۆ پاراستنی شوینی جیژنەکە لە مەیدانی مەلاجامی کۆ کردبۆوە. لەبەر ئەوە کەس پیشی بە ئیمە نەگرت، بەڵام هەرکە گەیشتینە مەیدانی مەلا جامی، کە ئەو کات بنکەی فەرمانداریش لەو جیٚیە بوو، پۆلیس رژانە سەرمان.

من و عەبدوڵڵای ئیسحاقی لەریزی پیشەوەی خۆپیشاندانەکە بووین. گورج چووینە لای ئەفسەریٚکی پۆلیسو گوتمان ئیمە بۆ ئەو خۆپیشاندانە لەگەڵ سەرۆکی شارەوانیو فەرماندەی تیپ قسەمان کردوە. ئەوان رازی بوون کە ئیمە بیٚینو بەشداری بکەین لەو جیژنەداو ئیستاش پیمانخۆشە ئیوە پیشمان نەگرنو بچن ئەو مەسەلەیە لە سەرۆکی شارەوانی بپرسن. ئەفسەرەکە چۆ لای سەرگورد «پەنبە بەگوش»، بەڵام ئەو دیتی لەگەڵ عەمەلیٚکی ئەنجام گرتوو رووبە روو بووە. خەڵک دووکانو بازاریان داخستبوو، و هەروەک گوتم ژمارەی ئیمە نزیک بە سیٚ هەزار کەس بوو، ئەو ژمارەیە بۆ شاری مەهابادی ئەو

کات ژمارەیەکی بەرچاو بوو، و دەیتوانی ئەوان تووشی گیروگرفت بکات.

لە ئاکامدا، سەرۆکی شارەوانی جیا لەوەی ئیزنمان بدات لە جێژنەکەدا بەشدار بین، هیچ چارەیەکی‌تری نەبوو. ئێمە چووین‌و دیتمان تەواوی کاربەدەستانی حکومەتی‌و کەسایەتی‌یە بانگهێشتن کراوەکان لەسەر سەندەڵی دانیشتوون‌و ئێمەش لە دەوریان کۆ بووینەوەو ئەواغان لەنێو خۆمان گرت. فەرماندارو چەند کەسی‌تر قسەیان کرد. ئێمەش داوامان کرد ئیزنمان بدەن نووسراوەی خۆمان سەبارەت بە میللی بوونی نەوت بخوێنینەوە، بەلام ئیزنیان پێ نەداین. ئێمە بۆ ئەوەی ڕێگای قسە کردنمان پێبدەن، لە مینبەرێک دەگەڕاین.

شۆفێرێکی ئوتووبووسی «میهەن‌توور» هەبوو بەناوی «مەشەدی برایمی شەش بارماخ»، کە ئەندامی «فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان» بوو. ناوبراو پێشتر لە خەتی تەوریزو مەهاباد کاری دەکردو بەنهێنی ڕۆژنامەی «ئازەربایجان» ئۆرگانی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانی بۆ دەهێناین. ئەو کات ئێمە هێشتا نەمانده‌توانی ئۆرگانی حیزبی دیموکرات «کوردستان» چاپ بکەین. مەشەدی برایم ڕۆژنامەکانی دەهێنا بۆ کارێژی «میهەن‌توور» و «سوارەی سیامەندی»ش (سوارە کوێر) کە کارگەری کارێژ بوو لێی‌وەردەگرت‌و دەیدا بە «مەحموودی مەنگوڕی» کە ئەندامی حیزب بوو،و ئەویش بۆ ئێمەی دەهێنا. ئێمە چووینە لای مەشەدی برایم‌و پێمانگوت ژمارەیەک لە برادەرانی ئێمە وەک مسافیر سواری ئوتووبووسەکەی بکات‌و بەرەو جادەی «میاندووئاو» بازوێ. ئینجا ئێمە لە نزیک بنای شەریکەی نەوت پێش بە ئوتوبوسەکە دەگرین‌و بەو بیانووە کە تۆ خەریکی جێژنەکە تێکدەدەی ئوتووبووسەکەت لێ داگیر دەکەین‌و وەک مینبەر کەڵکی لێوەردەگرین.

پلانەکەمان سەری گرت‌و بەبێ هیچ چەشنە ڕووداوێکی ناخۆش ڕەحیمی خەرازی‌-مان وەسەر ئوتووبووسەکە خست‌و ناوبراو نووسراوەکەی خوێندینەوەو خەڵکەکەش بە چەپڵە لێدان پشتیان گرت. بە دوای تەواو بوونی جێژنەکەدا، سەرۆکی شارەوانی هاتە لامان‌و داوای لێکردین‌و گوتی:

– «ئێوە بەزۆرەملی کاری خۆتان کردو ئێستاش کە پرۆگرامەکەتان تەواو بووە داواتان لێدەکەم بە خۆپێشاندان مەگەڕێنەوە نێو شار. ئەو خەڵکە بڵاو بکەنەوەو هەرکەس بگەڕێتەوە سەر کاری ڕۆژانەی خۆی.» ئێمە بە خەڵکەکەمان گوت:

– ئەمجارە بە خۆشی تەواو بوو. بۆ ئەوەی جارێکی دیکە گیروگرفتمان بۆ نەخوڵقێنن، داواتان لێ دەکەین بڵاوەی بکەن‌و بەبێ هیچ چەشنە دروشمدانێک بە کۆڵانەکاندا بگەڕێنەوە بۆ ماڵی خۆتان.

ئێمە، هەرچەندە لە ساڵی ۱۳۳۰-۱۹۵۱دا خاوەنی دەسەڵات بووین لە شاری

مەهابادا، بەڵام لە راستیدا ژمارەی ئەندامانی حیزب لە ۱۵۰ کەس تێنەدەپەڕی لەو شارەداو دەتوانم بە راشکاوی بڵێم ئەوە خەڵکەکە بوو کە بە لایەنگری کردن لە حیزب بەو پەڕی ئیمانەوە یارمەتی‌یان پێدەکردین. ئێمە تەنانەت بۆ هێنان‌و بردنی نامەو رۆژنامەش بۆ شارەکان لەو خەڵکەمان کەڵک وەردەگرت‌و ئەوان بە پارەی خۆیان‌و بەنهێنی ئەو کارەیان بۆ دەکردین.

بەدوای ئەو خۆپێشاندانە مەزنەدا، کە بەبێ گیروگرفت کۆتایی پێهات، حیزبی توده زانی حیزبی دیموکرات لەنێو خەڵکدا ریشەی هەیەو ئەندامانی بەنهێنی خۆیان رێکخستۆتەوە، داوای پێوەندی لێکردین، کە وەک دوو حیزبی پێشکەوتووخواز لەمەڕ دروشمە هاوبەشە سەرانسەرییەکانمان دژی رژیم هاوکاری بکەین.

هەروەها، لەو ساڵەدا چەند رۆژنامەی پێشکەوتووی بەنێو سەربەخۆ، بەڵام سەربەرێکخراوەکانی سیاسی وەک رۆژنامەی «بەسووی ئایەندە»و «شەهباز»و «جەوانانی دیموکرات‌و... لە تاران بە ئاشکرا چاپ‌و بڵاو دەکرانەوە، بەڵام بەنهێنی دەگەیشتنە کوردستان. بەرپرسانی حیزب بەکاک «ئەسعەدی خودایاری»یان راگەیاند ببێتە هەواڵدەری «تیهران مسەوەر»و ناوەندی رۆژنامە فرۆشی «لالەی درەخشان» دانێ‌و لەپەناوەش ئەو رۆژنامانە بڵاو بکاتەوە، کە پەنجەم بۆ راکێشان. مەحمودی مەنگوڕی‌ش کە کارگەری «دووخانیات»ی مەهاباد بوو، کاتی بێکار بوونی یارمەتی کاک ئەسعەدی دەکردو چەند رۆژنامەی بەدەستەوە دەگرت‌و لەنێو شاردا دەیفرۆشتن. ناوبراو گەلێک جار دەکەوتە دەست پۆلیس‌و دیۆبانان‌و لێدانی دەخوارد، بەڵام کارەکەی خۆی دەکرد. هەموو ئەندامێکی حیزبی‌ش دەبوایە چەند ژمارەی لەو رۆژنامانە لەنێو خەڵکدا بڵاو بکەنەوە.

لە رۆژی ۱۱ی گوڵانی ساڵی ۱۳۳۱-۱۹۵۲دا، بە بۆنەوی رۆژی جیهانی کرێکاران کۆبوونەوەیەکی نیوە ئاشکراو نیوە نهێنی‌مان پێکهێنا. بۆ ئەنجامی ئەو مەبەستە بە ئەندامانی حیزبمان راگەیاند کە بۆ بەشداریکردن لەو کۆبوونەوەیە بێن بۆ باخی «خەلیلی مچەی» لە نزیک پردی مەهاباد کە ئێستا خانووبەرەی لێ سازکراوە. هەروەها، بە ئەندامانی حیزبمان راگەیاند، ئەگەر دەتوانن دۆست‌و برادەرانی خۆیشیان بێنن. نزیکەی ۵۰۰- ۶۰۰ کەس بەشداری ئەو کۆبوونەوەیان کرد، کە جیا لە حوسێنی زێرینگەران ئەوانی‌تر هەموو لاو بوون.

کاتی کۆبوونەوە لەپڕ ژمارەیەکی زۆر سەربازی سوارە دەوریان گرتین. ئێمە کردەوەی ئەوانمان وەسەر خۆ نەهێناو بەپێی بەرنامەی لەپێش دیاریکراو لەسەر رۆژی جیهانی کرێکاران‌و مەسەلەی دەست تێوەردانی ئینگلیس لە کارو باری نێوخۆی ئێران‌و مافی

زەحمەتکێشان قسەمان کردو خەڵکەکەش بە چەپڵە لێدان هەستی خۆیان دەربڕی. دوای تەواو بوونی کۆبوونەوە بۆ ئەوەی وەبەر پەلاماری سەربازەکان نەکەوین بە جەماوەرەکەمان ڕاگەیاند بەنێو باخەکانی دەورو بەردا بڵاوەی بکەن‌و بە کۆمەڵ نەگەڕێنەوە بۆ نێو شەقامەکانی شاری مەهاباد. من‌و حوسێنی زێرینگەران‌و ۱۰-۱۵ کەسیش بەرەو شار گەڕاینەوەو هیچ ڕووداوێک بۆ کەس نەخوڵقا. پاش خۆپێشاندانی نەوت ئەوە یەکەم کۆبوونەوەی سیاسی ئێمە بوو کە دوای ڕوخانی کۆماری کوردستان ئەنجامی گرت.

هاوکاری لەگەڵ حیزبی توده

ئێمە ئەندامانی ڕێبەرایەتی حیزبی دێموکراتی کوردستانی لە ساڵی ۱۳۳۰-۱۹۵۱دا هەستمان کرد بۆ هەڵسوڕاندنی حیزب کاڵ‌و ساوایں‌و پێویستیمان بە یارمەتی هەیەو دەبێ گەشە بە زانیارییەکانی تیئۆری‌مان بدەین. بۆ ئەنجامی ئەو مەبەستە، بەپێی نزیکایەتی پێشووی حیزب لەگەڵ «فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان»، من‌و ڕەحیمی سوڵتانیان‌و ڕەحیمی خەرازی دیاریکراین بە نێوی لیژنەی نوێنەرایەتی حیزبی دێموکرات بچین بۆ تەورێزو داوا لە ڕێبەرایەتی فیرقە بکەین، کە لەباری تیئۆرییەوە یارمەتی‌مان پێ‌بکات.

بۆ ئەنجامی ئەو مەبەستە، من نامەیەکم نووسی‌و لەگەڵ ڕەحیمی سوڵتانیان‌و ڕەحیمی خەرازی بردمان بۆ تەورێزو چووینە لای ئەندارزیار «ئیرانشەری» کە لێپرسراوی کۆمیتەی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجان بەناوی «هومام» بوو. ئێمە داوامان لێکرد کادرێکمان بۆ بنێرن تا کۆمیتەی حیزبی ئاموزیش بدات. لە ڕاستیدا، ئێمە ئەندامانی ڕێبەرایەتی حیزب هەرچەندە کتێب‌و ڕۆژنامەشمان دەخوێندەوە، بەڵام هیچکامەمان لە پلەیەکی بەرزدا نەبووین‌و پێویستیمان بە کەسێک هەبوو، کە بارمان بێنێ‌و ڕێنوێنی‌مان بکات. موهەندیس ئیرانشەری نامەکەی خوێندەوەو گوتی:

- «ئەو کەسەی کە توانیویەتی ئەم نامەیە بنووسێ، توانای بارهێنانیشی هەیە.» لە وڵامدا سوڵتانیان گوتی:

- ئەو هەڤاڵەمان نامەکەی نووسیوە، بەڵام لەخۆی ڕانابینێ ئەم کارە بەملەوە بگرێ. ئێمە هەستمان کرد ئەوانیش کەسێکی وایان نیە، کە بتوانێ ئەو ئەرکە بەڕێوە بەرێ‌و لە ئاکامدا بەدەستی بەتاڵ گەڕاینەوە.

هەروەکو گوتم بە دوای خۆپێشاندانی میللی کردنی نەوتدا، حیزبی توده کە دیتی

خاوەن هێزین لە کوردستاندا پێوەندی پێوە گرتین. ئەوە لە حاڵێکدا بوو، کە «عەبدولڕەحمانی قاسملو» تازە لە ئورووپا گەڕابۆوەو لە چکوسلواکی کلاسی مارکسیست لینینیستی تەواو کردبوو. حیزبی تودە ڕەحمانی قاسملوی نارد بۆ مەهاباد. ئەو بەشداری کۆبوونەوەیەکی کۆمیتەی بەڕێوەبەری حیزبی دێموکراتی کرد، کە لە ماڵی ئێمە بەسترا. لەو کۆبوونەوەیەدا، قاسملو پەنجەی بۆ پێوەندی نێوان حیزبی تودەو حیزبی دێموکرات ڕاکێشاو دوای چەند پرسیارێک لە ئێمە، گوتی:

– «حیزبی تودە پێی خۆشە هەر کارێکی لە دەست بێ بۆ ئێوەی بکات.»

لەم کۆبوونەوەیەدا، مەسەلەی پێوەندی نێوان حیزبی دێموکراتو حیزبی تودە، مەسەلەی چاپی بەڵگەی یارمەتی، کە لە جیاتی «تەمر»یان بۆ چاپ کردین،و مەسەلەی چاپو ناردنی ڕۆژنامە هاتە بەرباس. ئێمە داوای چاپخانەیەکمان لێکردن‌و گوتمان ئەگەر حیزبی تودە ناتوانێ چاپخانەمان بداتێ، داوا دەکەین ڕۆژنامەمان بۆ چاپ بکات. هەروەها داوامان کرد حیزبی تودە کادرێکمان بۆ بنێرێ تا لەباری شێوە کاری نهێنی حیزبیو کاری ڕێکخستندا یارمەتیمان پێ بکا. گوتمان تەنیا حیزبی تودە لە ئێراندا حیزبی پێشڕەوەو پێویستە یارمەتیمان پێ بکاتو ئێمە لەم باوەڕەداین کە تا ئێستا بۆ بەئەنجام گەیاندنی ئەو ئەرکە کۆتایی کردوە.

تا ئەو کاتەی قاسملو بە نوێنەرایەتی حیزبی تودە لەگەڵ ئێمە دانەنیشتبوو، ئێمە پێوەندی ڕاستەوخۆمان بە حیزبی تودەوە نەبوو،و فیرقەی دێموکرات لە «تەورێز»ەوە ڕۆژنامەی بۆ دەناردین. قاسملو، شکڵی ڕەسمیدا بە پێوەندی نێوان حیزبی دێموکراتو حیزبی تودەو پاش ڕیفراندۆمیش بۆخۆی وەک نوێنەری حیزبی تودە هاتە لامانو لە نزیکەوە یارمەتی پێدەکردین.

دوای گەڕانەوەی قاسملو بۆ تاران، حیزبی تودە کادرێکی بۆ ناردین بە ناوی «ئیحسانوڵلا»، کە «بەهایی» و ئەندازیارێکی شەریکەی نەوتی «ئابادان» بوو. ئیحسانوڵلا لە ئابادان قاچاخ بوو. حیزبی تودە لە لایەک بۆ ئەوەی ئەو لە دەست ڕژیم بپارێزێو لە لایەکی‌ترەوە یارمەتی بە ئێمە بکات، ئەوی نارد بۆ مەهاباد. ئیحسانوڵلا هەرچەندە مرۆڤێکی بەتەمەن نەبوو، بەڵام زۆر زاناو تێگەیشتوو بوو. ئەو کتێبی بۆ دیاری دەکردین کە بیخوێنینەوەو لە کۆبوونەوەی حیزبیدا باسی لەسەر بکەینو ئەگەر پرسیارێکمان هەبا لێمان دەکرد.

لە نێو هەمووی ئێمەدا تەنیا عەبدوڵلای ئیسحاقی ئامادە نەبوو کتێب بخوێنێتەوەو هەمیشە وەبەر ڕەخنەی ئیحسانوڵلا دەکەوت. ناوبراو هەوڵی نەدەدا زانیاری خۆی بەرێتە

سەرو گوتنەکانی ئێمەش شوێنیان لەسەر دانەدەنا، بەڵام بەو حاڵەش ئینسانێکی کاری بوو،و هەمیشە لە خۆپێشاندانەکاندا نەخشی بەرچاوی هەبوو. هەمیشە خەریکی دروشم نووسین‌و بڵاو کردنەوەی راگەیاندراوەکانی حیزبی بوو. ئێمە گەلێک جاران رەخنەمان لێدەگرت‌و دەمانگوت: بڵاو کردنەوەی راگەیاندراوەکانی حیزبی ئەرکی تۆ نیەو بەرپرسی خۆی هەیە، بەڵام گوتنی ئێمە هیچ فایدەی نەبوو. ئەو کە دەیدیت ئەندامێکی حیزب خەریکە دروشمێک لەسەر دیوار دەنووسێ، خامەکەی لێ‌وەردەگرت‌و بۆ خۆی دروشمەکەی بۆ دەنووسی. عەبدوڵڵای ئیسحاقی «ئەحمەد تۆفیق» بەراستی ئاشقی کار بوو. زۆر ئازاو نەترس بوو، لە هیچ خەتەرێک نەدەپرینگایەوەو لە کارەکانیدا سادق‌و سالم بوو، بەڵام داخەکەم پاشان بەرێگای چەوتدا کەوت.

ئیحسانوڵڵا نزیکەی حەوت مانگ لە لای ئێمە مایەوە، پاشان حیزبی توودە کەسێکی‌تری بۆ ناردین بە ناوی «جەوهەری» کە کرێکارێکی خەڵکی سنە بوو. جەوهەری سەرەڕای شارەزایی لە کاری رێکخستن‌و تەشکیلاتدا، دەستی لە کاری شانۆگەری‌و هونەریشدا هەبوو،و زۆری یارمەتی پێکردین. ئەویش نزیک بە مانگێک لە لامان بوو، بەڵام کۆمیتەی ئێمە لەو کاتەوە هێزو توانای بەخۆوە گرت کە قاسملو هاتە لامان. قاسملو بە هەموو شێوەیەک هاوکاری دەکردین، بەڵام بە ئەندامی کۆمیتەی حیزبی دیموکرات نەدەژمێردرا.

لە کوردەکانی دانیشتووی تارانیش جیا لە قاسملو، «سارمەدینی سادق وەزیری» قازی دادگاو «سەدیقی هەنجیری ئازەر» کارمەندی باڵای ئیدارەی فەرهەنگ هاریکاریان دەکردین. سەدیق لەساڵی ١٣٣٣-١٩٥٤ لە نووسینی رۆژنامەی کوردستان ئۆرگانی حیزبی دیموکراتی کوردستان یارمەتی دەداین.

گەشە کردنی سەرلەنوێی حیزبی دێموکرات

بۆ پەرە پێدانی کاری حیزبی، چەند کۆمیتەی دووکاندارانمان هەبوو لە شاری مەهاباددا کە پێیان دەگوترا: کۆمیتەی «سەڕاجان»، کۆمیتەی «کەوش فرۆشان»و کۆمیتەی «شیرینی فرۆشان»و.... لە گوندەکانیشدا، ئەو کەسانەی کە خۆیان بە دیموکرات دەزانی‌و پێشتر لەگەڵ حیزبی دیموکرات بوون، کۆمیتەکانی حیزبیان ژیاندبۆوە. هەر ئەو سەید کامیلە شاعیرو پیاو چاکەی کە پێشتر ئاماژەم پێکرد بەرپرسایەتی ناوچەی خۆی بە ئەستۆوە بوو. من ئێستا ناوی ئەو کەسانەم لەبیر نیە کە لە گوندەکاندا هاریکاری ئێمەیان دەکرد، بەڵام

لەنێو ڕێبەرایەتی حیزبدا، ئەم کەسانە خوارەوە لێپرسراوی ناوچەکانیان بەئەستۆوە بوو.

من بەرپرسی پێوەندی لەگەڵ شارەکانی سەردەشتو سنە بووم. عەزیز بەرپرسی سەقزو بۆکان بوو. ڕەحیمی سوڵتانیان بەرپرسی نەغەدەو پیرانشار بوو. هاشمی حوسێن زادە کە کادرێکی لێوەشاوەی حیزب بوو، نێردرا بۆ سەقز تا بەنهێنی لەوێ بژیو هاریکاری کۆمیتەی سەقز بکات. هەروەها هاشمی حوسێنزادەو سەدیقی خاتەمی ئەندامی کۆمیتەی جوتیاران بوون. هاشم بە کاروباری ناوچەکانی «چۆمی مەجید خان»و «شامات»و «محاڵ» ڕادەگەیشتو سەدیقی خاتەمی ناوچەکانی گەورکو مەنگوری سەرپەرەشتی دەکرد.

ئێمە بۆ ئەوەی جوتیاران بەرو حیزب ڕاکێشین، دەگەڕاین سەرۆکی تیرەی عەشیرەتەکانمان دەدۆزییەوە. ئەگەر توانیبامان ئەو بۆ لای حیزب ڕاکێشین، تەواوی کەسانی سەر بە تیرەی ئەومان لە حیزبدا کۆ دەکردەوە. هەروەها، ئێمە بەشوێن کەسانی وەک «هومەر پاشای جەنگەڵ»و «مام ڕۆستەم» دا دەگەڕاین. «هومەر پاشای جەنگەڵ»و «مام ڕۆستەم» لە عەشیرەتی سویسنی چەتەی سەردەمی «ڕەزا شا» بوون. ئەوان، لە ناوچەکانی مەنگوڕ، مامەش، گەورکو سوێسنایەتیدا ناسراو ناودار بوونو جوتیاران یارمەتیان پێدەکردنو لە بەرامبەر حکومەتدا دەیانپاراستن. ئێمە، ئەوانمان ڕەگەڵ خۆمان دەخستو بەمجۆرە جوتیارەکان پشتی حیزبیان دەگرت.

ئەو چەتانە دژی خەڵک نەبوونو خەڵکیان ڕووت نەدەکرد، بەڵکو ئاسایشی ژاندارمەیان تێک دەداو نەیاندەهێشت ئازار بە خەڵک بگەیەنن. بەگشتی ئەوان خاوەنی بیری ناسیونالیستیو کوردایەتی بوونو ڕوحی نەتەوەییان هەبوو،و بەمجۆرە هەستی خۆیان دەردەبڕی. ئەوان ئەگەر چەکێکیان وەچەنگ کەوتبا، یان ئەسپی ماڵکێکیان ڕفاندبا، لە جیاتی یارمەتیان بە جوتیارە هەژارەکان دەکرد.

خەڵک بە چاوی ڕێزو حورمەتەوە تەماشای دەکردنو بە ئینسانی باشی نێو کۆمەڵیان دەناسینو لە کارەکانیاندا پرسیان پێدەکردن. بە گشتی، لە ژیانی کوردەواری ئەو سەردەمدا، دیاردەی چەتەگەری ئەو ماناو مفهومەی نەدەبەخشی، کە لەنێو فەرهەنگی فارسو عەرەبو تورکەکاندا هەیبوو. چەتەگەری لە نێو کورداندا بە دیاردەیەکی گرنگ دەژمێردرا. هەروەکو قاچاخچی کوردیش ئەو مانایەی نەبوو، کە لەنێو نەتەوەکانیتردا مانایان دەکردەوە، دیارە ئەمڕۆ ئەو دیاردەیە لەنێو خەڵکی کوردیش وەک پێشوو نەماوە.

ئەو کات، لە کوردستاندا کوردان قاچاخچیەتی تریاکو هیرۆئینیان نەدەکرد. قاچاخچییەکانی ئەو سەردەم سەرەڕای هێنانی کوتاڵ، چا، پەڕە سیغار، عەترو شتیتری لەم بابەتانە، ئەرکی گرنگی پێوەندی حیزبیان بە ملەوە بوو،و نامە، کتێبو ڕۆژنامەیان لە

باشووری کوردستانەوە دەهێنا. حوسێنی زێڕینگەران و حەمەدی مەولودی، دوو ئەندامی دامەزرێنەری کۆمەڵەی ژ-ک، یەک لەو قاچاچی‌یانە بوون، کە هەستی کوردایەتی‌یان لەنێو خەڵکدا بەهێز دەکرد.

هەرکام لە قاچاخچی‌یەکان بە لانی کەمەوە ۱-۱۲ بنەماڵەیان لەسەر ڕێگای هاتووچۆی خۆیان لە نێوان باشوور و ڕۆژهەلاتی کوردستاندا دەژیاندو لە نێو شارەکانیشدا خەڵکێکی زۆر سودیان لێ دەبردن. بە گشتی دەکرێ بڵێین ئەوان بازرەگانێک بوون کە گومرگیان بە دەوڵەتە داگیرکەرەکانی کوردستان نەدەدا.

جیا لەوانە چەند کەسێکی‌تریش هەبوون بە ناوەکانی «بەحرالعلوم»، «قاسمی ئەحمەدی»و «عەلی عەجەم» کە پێشتر ئەفسەری «فیرقەی دێموکرات»ی ئازەربایجان بوون و لە سەردەمی «پیشەوەری»دا رایان کردبوو،و هاتبوون لە کوردستان گیرسابوونەوە. ئاغاکان ئەوانەیان ڕاگرتبوو،و بۆ خوێندەوار کردنی منداڵەکانیان کەڵکیان لێ وەردەگرتن. ئەوانیش بۆ خۆیان فێرە کوردی ببوون و ژنی کوردیان هێنابوو. ئەوانە تێکەڵاوێکی زۆریان لەگەڵ خەڵک هەبوو. چونکە یارمەتی خەڵکیان دەدا، خەڵک ڕێزی لێدەگرتن، بەڵام پاش ناوی عەجەمیان هەرلەسەر بوو.

ئەوان نامەیان بۆ خەڵک دەنووسی و پینەچی‌یەتیان دەکرد. بەحرلعلوم، گوند بە گوندی ناوچەکانی گەورک، مەنگوڕ، شامات و مەحاڵ دەگەڕاو بە بێ وەرگرتنی پارە پێڵاوی خەڵکی چاک دەکردەوە. ئێمە ئەوانەمان کرد بە ئەندامی حیزب و بە هۆی ئەوانەوە ژمارەیەکی زۆرمان بۆ نێو حیزب ڕاکێشا.

ئەو کات، حیزب لە گوندەکاندا شانەو کۆمیتەی هەبوو،و خەڵک بە تێگرایی باش بوون و کەس سیخوری بۆ دوژمن نەدەکرد. تەنانەت ئەو کاتەش کە ئێمە لە مەهاباد ڕامان کرد بوو، و لە گوندەکاندا مابووینەوە و کاری حیزبی‌مان دەکرد، ئاغاکانی سەر بە «ڕوکنی۲»ش گیروگرفتیان بۆ نەدەخولقاندین.

«حەمەدی کیسەلان»ی بۆ خۆی دەیگوت بۆ «ڕوکنی۲» کار دەکات، بەڵام ئەگەر ئێمە ڕۆژێک بە نزیکی دێیەکەیدا تێپەڕ بباین و لامان نەدابا و نانێکمان لەگەڵ نەخواردبا، دەهات و گلەیی لێدەکردین. ئاغاکان دەهاتن بۆ لای ئێمەو دەیانگوت: «ئێمەش ماڵێن و پیاوەتیمان لە دەست دێ و پێمان خۆشە خزمەتتان پێ بکەین.» ئێمەش هەر جارەی ٤-٥ کەس دەچووینە لایان و لە ماڵیان دەماینەوەو لە پەناوەش کارەکانمان دەکردو ئەوانیش خزمەتیان پێدەکردین. بە دوای تەواو بوونی کارەکانمان، خانەخوێیەکانمان دەیانگوت: «ئێوە بڕۆن و منیش دەچم ڕاپۆرتێک دەنووسم بۆ «ڕوکنی۲» و دەڵێم فلان کەسێکم دیتووە کە بە

ناوچەدا تێپەڕ بووە.»

منو عەزیزی یوسفی لە ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٣دا بۆ بەشداریکردنی لە پرسەی کۆچی دوایی خێزانی کاک «سلەمان» چووین بۆ گوندی «سۆیستان». سەیفی خاتەمی لەوێ دەمایەوەو کاک سلەمان پارێزگاری لێدەکرد. لە دیوەخانی کاک سلەماندا، ژمارەیەکی زۆر ئاغای چەکدار دانیشتبوون. لەوێ چاومان بە «عەولاغای مەنگوڕ» سەرۆکی عەشیرەتی مەنگوڕان کەوت کە سەرهەنگی فەخری ئەرتەشی ئێران بوو. عەولاغا پرسی: «ئەوانە کێن؟» ناوبراو، بەدوای ناسینی ئێمەدا، میرزاکەی نارد تا نامەیەکی سەرتیپ «مزەفەری»، فەرماندەی تیپی مەهابادی بۆ بێنێ. سەرتیپ «مزەفەری» لەودا داوای لە عەولاغا کردبوو ئێمە بگرێو تەسلیمی ئەرتەشمان بکا. عەولاغا لەکن ئاغاکانیتر گوتی:

- «ئێوە چەکتان پێنیەو من دەتوانم بتانگرم، بەلاّم نە تەنیا ئەو کارە ناکەم، بەڵکو بە رونی دەزانم کە لە سایە سەری ئێوەیە شای ئێران ئەو دەرەجەو تفەنگانەی بە ئێمە داوەو دەبێ سوپاستان لێ بکەم. ئەگەر ئێوە نەبن، نەک دەرەجەو تفەنگ بە ئێمە نادەن، بەڵکو دەبێ چاوەڕوان بین وەک زەمانی «ڕەزا شا» کە سەردەمی کلاّوی پەهلەوی بوو، کاتی هاتنمان بۆ مەهاباد، «ئاژانان» نێفەکمان ببڕنو بە تاوانی دەبەرکردنی لیباسی کوردی سەزامان بدەن. لەبەر ئەوە، ئێمە دەبێ خۆمان بە دەینداری ئێوە بزانینو پێتان بخەینە سەرچاومان. ئەو ئاغایانەش دەبێ بزانن کە ئێوە میوانی ئێمەنو یارمەتیتان پێبکەن.»

ئەوان ڕوحی کوردایەتییان هەبوو، و چونکە دەیانزانی ئێمە بۆ کورد هەڵدەسوڕێن، دڵسۆزیان بۆ دەکردین. لەبەر ئەو جۆرە تێکەلاّوییە، بە ئاسانی دەمانتوانی خەڵک بۆ ڕیزی خەبات ڕاکێشین. لە هەر گوندیکدا، کۆمیتەیەکی سێ کەسیمان دامەزراند بوو. ئەو کۆمیتانە بەرپرسی کاری ڕێکخستنی خەڵکی گوندەکانیان بە ئەستۆ بوو، و گشت دانیشتوانی گوندەکانیش خۆیان بە ئەندامی حیزب دەزانی. دیارە دەبێ ئەوەش بڵێم کە ئێمە لەباری کاری ڕێکخستندا، زۆر ساواو لاوازو ناپووخت بووین، بەلاّم خەڵکەکەمان ئەوەندە بەهەستو مێهرەبان بوونو ڕوحی نەتەوەیییان تێدا زیندوو بوو، کە دەرەتانی ئەوەیان دەداین لە جیاتی ئەوە بچین بەنهێنی قسەیان بۆ بکەین، دەچووینە سەر خەمانەکانیانو لە کاتی پشوو دانی ڕۆژانەدا لەنێو کۆمەڵێکی ٣- ٤ کەسیدا قسەمان بۆ دەکردن.

قسەکانمان لە چوار چێوەی هەوڵدان بۆ گەڕاندنەوەی کۆماری میللی کوردستان، هەوڵدان بۆ دابینکردنی ژیانی باشتر بۆ جوتیارانو هەوڵدان بۆ دانانی قوتابخانە بۆ گوندەکاندا بوو. خەباتی ئێمە، خەباتی نەتەوەییو نیشتمانی بوو، بەلاّم لە شارەکانیشدا کۆمیتەی فێرکردنو بارهێنانمان هەبوو کە کادری حیزبی پەروەردە دەکرد.

لەنێو شارەکاندا، بۆ ئەوەی خەڵک لە دەوری حیزب کۆ بکەینەوە، لەهەر چەشنە دەرەتانێک کەڵکمان وەردەگرت. یەکێک لە گرنگترین خەباتی ئێمە تەریک کردنی حکومەت و جیا کردنەوەی خەڵک لە حکومەت بوو. نەماندەهێشت حاکمیەتی ئێران دەسەڵاتی مەعنەوی بەسەر خەڵکدا داسەپێنێ.

بۆ وێنە کاتێک لە ساڵی ۱۳۳۰-۱۹۵۱دا، سێلاو گەرەکی «شوانان»ی داگرت، کە گەرەکی فەقیرنشینی مەهاباد بوو، ئێمە دەست بەجێ ئەندامانی حیزبمان کۆ کردەوەو ئەوانمان نارد تا یارمەتی بەو خەڵکە هەژارە بکەن. گروپێکی زۆر ئینسانی ڕووناکبیر لەنێو قوڕو چڵپاودا دەگەڕانو یارمەتیان بە خەڵکەکە دەکرد. ئینجا، تا فەرماندار وەخۆ کەوتو دەوڵەمەندەکانی شاری کۆ کردەوەو داوای یارمەتی بۆ ئەو خەڵکە لێکردن، ئێمە چەند سندوقمان بە سنگی قوتابی‌یەکانی سەرەتایی هەڵاوەسیو لەگەڵ هەر سندووقێک دوو ئەندامی ناسراوی حیزبمان نارد بۆ نێو بازارەکانی شاری مەهابادو پارەمان کۆ کردەوە. بەمجۆرە، لەو ساڵەدا نزیکەی هەشتاو پێنج هەزار تمەنمان بۆ سێلاو گرتووەکان کۆ کردەوە.

پارەکەمان هێنا بۆ مزگەوتی «حاجی سەید بایز» و سەیدە «گوڵەی» نووشتوو نووس، کە لەنێو خەڵکدا خاوەنی ڕێز بوو، لەگەڵ چەند سەیدو مەلاو ڕیش سپی شارمان کۆ کردەوە. ئەوان زارکی سندووقەکانیان کردەوەو پارەکەیان بژاردو بەکۆمەڵ لەگەڵ نوێنەری حیزب سەید عەبدوڵلای ئیسحاقی بەرەو گەڕەکی «شوانان» چوونو سەری ماڵی سێلاو گرتووەکانیانداو لەو پارەیە یارمەتیان پێکردن. ڕۆژی دوایی، سەیدەگوڵەی دوعا نووس لە مەیدانی مەنگوڕان لەبەر چایخانەی «سۆفی‌حەسەن» چووە سەر چوارپایەیەکو گوتی:

– «کوان ئەو پاڵودەو مەشکەفیو زولوبیا خۆرانەی کە دەیانگوت ئەو لاوانە لەدین وەرگەڕاون؟ بەخوا ئەگەر ئەوانە نەچنە بەهەشت، من ڕووی تێناکەم!»

مەبەست لە وتەکانی سەیدە گوڵە ئەوە بوو، ڕوکنی۲ی تیپی مەهاباد بۆ هاندانو جیاکردنەوەی خەڵک لە ئێمە بەهۆی چەند سەیدو مەلای ساویلکەوە «حیزبی ساداتی» دروست کرد بوو. ئەوان شەوانی ڕەمەزان لە ماڵێک کۆ دەبوونەوەو پاڵودەو زولوبیایان دەخواردو دژی ئێمە قسەیان دەکرد. سەیدە گوڵە بۆخۆیشی یەک لەو کەسانەبوو کە پێشتر لەو کۆڕەدا بەشداری کردبوو. وتاری سەیدە گوڵە و کردەوەی بەجێی ئێمە بوو بەهۆی هەڵوەشاندنی حیزبی ساداتو بلاو بوونەوەی لایەنگرەکانی ئەو ڕێکخراوە دەستکردە.

ڕێبەرایەتی حیزب هەروەها بەکاتو گورجانە ڕووداوەکانی دەقۆستەوەو هەڵوێستی شیاوی لەسەر دەگرتن. بۆ ئەنجامی ئەو کارە، چەند کەسێکی وریاو ژیری بە سەرپەرەستی «هاشمی ئەقەلەتوللاب» (قادرشەریف) تەرخان کردبوو کە ڕۆژانە ڕێبەرایەتی حیزب لە

رووداوو کارەساتەکانی نێو شاری مەهاباد ئاگادار بکەن. بۆ وێنە لە جۆزەردانی ساڵی ١٣٣١ی‌هەدا خەبەرمان پێدرا گروبانێکی عەجەم لە مەیدانی «ئاردی» سەرەڕای جنێودانی بە حەزرەتی عومەر، لە «حەمباڵێکی بەڵەد»ی دابوو. ئێمە چووین خەڵکمان کۆ کردەوەو «هاشمی‌حوسێن‌زادە»مان وەسەر کورسی‌یەک خستو پێمان گوت بە خەڵک بڵێ: «بۆچی دەبێ بە بوونی ئێوە لێرە کەسێک بێ‌و جنێو بە پێشڕەوەکانی ئاینی ئێوە بداتو ئێوە نەتوانن بەرگری لە ئاینی خۆتان بکەن.»

پاشان، داوامان لە خەڵکەکە کرد دژی ئەو کردەوەیە، دووکانو بازار داخەن‌و داوای سزا دانی ئەو گروبانە بکەن. دەرگای تەواوی دووکان‌و بازاری شاری مەهاباد قفڵ کران‌و خەڵک سێ رۆژی تەواو دووکانەکانیان نەکردەوە. چونکە خەڵکەکە یەک پارچە بوون، حکومەت نەیتوانی بە زۆر دووکانیان پێ بکاتەوەو تەنانەت کارمەندی ئیدارەکانی حکومەتیش بە رێکوپێکی نەچوونەوە بۆ سەر کارەکانیان. سەرئەنجام کاربەدەستەکانی حکومەت تەسلیمی ویستی خەڵک بوون‌و دوای سێ رۆژان سەرهەنگ «ساللاری زادە» سەرۆکی «زیدی‌ئیتلاعات» (پاراستن)ی تیپی مەهاباد گروبانەکەی بە ماڵو منداڵەوە هێنا بۆ «چوارچرا» و سواری ئوتومبێلێکی کردو ناردی بۆ «مەراغە»و بە خەڵکەکەی گوت:

– «ئێمە ئەو گروبانەمان لە مەهاباد دەرکرد. داوا دەکەین ئێوەش بچن دووکانەکانتان بکەنەوە.» بەم حاڵەش، ژمارەیەک ئامادە نەبوون دووکان بکەنەوەو دەیانگوت ئێمە دەبێ تکلیفی خۆمان لەگەڵ حکومەت رون بکەینەوە. سەرئەنجام بە تکاو رجا دووکانەکانمان پێکردنەوە.

راپەڕینی جوتیارانی ناوچەی بۆکان

لە کۆتایی پایزی ساڵی ١٣٣١ی‌هە (١٩٥٢ز)دا، بەربەرەکانێکی زۆر توندو تیژ لەنێوان دوکتور «مصدق»و بنەماڵەی پەهلەوی‌دا زەق ببۆوە. دوکتور «مصدیق» لە پەرلەماندا بڕیاری وەرگرتبوو بیست لەسەدی داهاتی خاوەن مڵکەکان وەربگیری، دە لە سەدی بدرێ بە وەرزێرەکان‌و دە لەسەدەکەی‌تریشی خەرجی بێهداشتو ئاوەدان کردنەوەی گوندەکان بکرێ. ئەو مەسەلەیە فەزایەکی لەباری بۆ خەباتو هەڵسوڕانی سیاسی پێکهێنابوو.

ژمارەیەک لە دەرەبەگەکانی ناوچەی بۆکان زەوی‌و مڵکیان بە جوتیاران‌و خەڵکی شاری بۆکان فرۆشتبوو. ئەوان پارەی زەوی‌و مڵکەکانیان لە خەڵکەکە وەرگرتبوو، بەلاَم ئامادە

نەبوون قەباڵەی زەوییەکان بدەن بە کڕیارەکان. خەڵکەکە بەکەڵک وەرگرتن لە جەوی پێکهاتوو داوایان لەو تاقمە خاوەن مڵکانە کردبوو، کە قەباڵەی فرۆشتنی زەوی‌و مڵکەکانیان بدەنێ، بەڵام دەرەبەگەکان بە هەڕەشە وڵامیان دابوونەوە. سەرئەنجام یەکێک لە دانیشتوانی بۆکان بە ناوی حاجی «قاسم» کە بەرگ دروییەتی دەکردو زەوی لە ئاغاکان کڕیبوو، کڕیارەکانی لە دەوری خۆی کۆ کردەوەو ئەوانی بەگژ خاوەن مڵکەکان داکرد. ئەرتەش‌و ژاندارمەش کە هەمیشە هەوڵیان دەدا بەهەر شێوەیەک بۆیان بلوێ ئێران بشڵەژێنن‌و بە ساز کردنی ئاژاوەو نائەمن کردنی ئێران ڕێگای ڕوخاندنی حکومەتی دوکتور «مصدیق» خۆش بکەن بە پشتیوانی دەرەبەگەکان بەرەنگاری جوتیاران‌و دانیشتوانی ناوچەی بۆکان بوون.

لە کۆمیتەی بۆکانەوە ئاگاداریان کردین خەریکە لە بۆکان‌و دەورو بەری ڕوداوێکی دڵتەزێن دەخولقێ. جووتیارەکان لە بەشێک لە گوندەکاندا دەیانەویست دژی دەرەبەگەکان ڕاپەڕن. ئێمە کۆمیتەی مەهاباد کۆبووینەوە تا ڕێگا چارەیەک بۆ پێشگیری کردن لە توندو تیژ بوونی ڕوداوەکە بدۆزینەوە. بڕیاردرا بچینە بۆکان‌و بەشێوەیەک شکڵی سیاسی بە ڕاپەڕینەکە بدەین‌و بە جوتیارەکان بسەلمێنین بۆ وەرگرتنی قەباڵەی مڵکەکانیان بچن لە تێلگرافخانەی بۆکان مان بگرن‌و خەڵکی بۆکان-یش بە داکۆکی کردن لە ئەوان دووکان‌و بازار داخەن‌و مان بگرن.

من‌و کاک سارمەدینی سادق وەزیری لە مسافیرخانەی «حەقیقەت» لە تاران چاومان بە حاجی قاسم کەوت. لەو چاوپێکەوتنەدا بۆمان دەرکەوت حاجی قاسم پێوەندی بە «جبهەی میللی»ەوە گرتووەو ئەوان هانیان داوە دژی خاوەن مڵکەکان ڕاپەڕێنێ. ئێمە لەگەڵ حاجی قاسم دانیشتین‌و داوامان لێکرد شکڵی سیاسی بەکارەکانی بداتو لە حاڵەتی تەقینەوەی دەر بێنێ، چونکە چاوەڕوان دەکرا دارو دەستەی شا دەستی تێوەردەن‌و دژی حکومەتی «مصدیق» کەڵکی لێوەرگرن. کەچی جبهەی میللی بیری لەو دیاردەیە نەدەکردەوەو نەیدەزانی کە لایەنگرەکانی بنەماڵەی پەهلەوی، ئاغاو خاوەن مڵکەکانیان هان دەدا لە دانی قەباڵەی زەویە فرۆشراوەکان و بیست لە سەدی داهاتەکەیان خۆ بپارێزن‌و بەشێوەی ناڕاستەوخۆ خەریکی سازکردنی ئاژاوە بوون.

من دیاریکرام بچم بۆ بۆکان‌و بۆ بەرگری کردن لە تەقینەوەی ئەو ڕوداوە هەوڵ بدەم‌و پاشان بچم سەر لە کۆمیتەکانی سەقزو سنە بدەم. کۆمیتەی سنە پێشتر لە لایەن حیزبی تودەوە دامەزرابوو، و ئێمە تازە ئەم کۆمیتەیەمان لە حیزبی تودە وەرگرتبووە. من پێشنیارم کرد بۆ ئەنجامی ئەو مەئمورییەتانە عەزیزی یوسفی-م لەگەڵ بێ. ئەو ماوەیەکی زۆر نەبوو

لە زیندان ئازاد کرا بوو، چونکە ئەرتەش دەوری بۆکانی گەمارۆ دابوو،و هاتووچۆی خەڵکی خستبۆ ژێر چاوەدێری؛ ئێمە نەمانتوانی بە ئوتومبێل بچین بۆ بۆکانو ناچار بووین بە ڕێگای گوندەکانی «بەیرەمو بەرەجۆ»دا بە پێیو بە پرسیار کردن بەرەو بۆکان وەڕێ کەوین. هەوا ساردی کردبوو،و بەفر پەڵە پەڵە لەسەر کێوەکان دەبیندرا. گەلێک جاران لوورەی گورگانمان دەبیست، بەڵام تووشیان نەبووین، تا سەرئەنجام بە سواری «لۆتکە» لە چۆمی بۆکان پەڕینەوە.

خزمێکم هەبوو بە ناوی «ئەحمەدی ساڵحیان» کە لە بۆکان مامۆستای قوتابخانە بوو. منو عەزیز چووینە ماڵی ئەحمەدو ئەومان نارد بچێ بۆ ماڵی «حوسێنی فاتحی» بەرپرسی کۆمیتەی بۆکانو ئەو لەگەڵ خۆی بێنێ. ناوبراو هات، ئێمە بڕیاری حیزبمان پێڕاگەیاندو داوامان لێکرد بە ناوی حیزب پێوەندی بە حاجی قاسمەوە بگرنو هەوڵ بدەن ئەو هێمن بکەنەوە و شکڵی سیاسیو قانوونی بە ڕاپەڕینەکە بداتو بە ماڵ گرتنو شکایەت کردن لە حکومەتی دوکتور «مصدیق» بخوازن، نەهێڵێ مافیان بفەوتێنن. ئێمە لەگەڵ ژمارەیەک لە وەرزێرەکانی ئەندامی حیزبیش دانیشتینو داوامان لێکردن بۆ ئەو مەبەستە هەوڵ بدەنو نوێنەری خۆیان بنێرنە بۆکانو لە مانگرتندا بەشداری بکەن.

ئێمە زۆرمان هەوڵدا بۆکان ئارام بکەینەوە، بەڵام بنەماڵەی «ئیلخانی زادە»کان بە پشتیوانی تیپی مەهاباد بە سەرۆکایەتی سەرتیپ «موزەفەری زەنگەنە» کۆڵیان نەدا. سەرئەنجام ڕاپەڕینەکە شکڵی عەمەلی بەخۆوە گرت. لە ژمارە گوندێکدا، فئوداڵەکان گوندییەکانیان پەلاماردا،و لە ژمارە گوندێکیتر گوندییەکان ئەو کارەیان کرد. ئەوان ماڵو عەنباری چەند فئوداڵێکیان تاڵان کردو چاڵە گەنمی ئەوانیان دەرهێنا. جوتیارەکان چەکدار نەبوونو بە شەنە و داسان هێرشیان دەکردە سەر ماڵی چۆلکراوی ئاغاکان. بنەماڵەی ئیلخانی زادە، ماڵی حاجی قاسمی خەیاتیان لە بۆکان سوتاند. حاجی قاسم ڕایکردو من ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٣ ئەوم لە «زینوێی شێخی» دیتەوە، کە بەرگ درویەتی دەکرد.

لە درێژەی ئەو ڕوداوەدا، دەرەبەگەکان بە پشتیوانی ئەرتەشی ئێران هێرشیان کردە سەر خەڵکی بۆکانو خەریکی دەستدرێژی بۆ سەر نامووسی خەڵک بوون کە ١٢ کچ لە ترسان خۆیان لە چۆمی بۆکان هاویشتو خنکانو لە گوندەکانیشدا ماڵی وەرزێرەکانیان تاڵان کردو بەمجۆرە بەسەر بزووتنەوەی جوتیارانی ناوچەی بۆکاندا زاڵ بوون. منو عەزیز ئەو کاتە لە سەقز بووینو پاشان بڕیار بوو بە ناوچەی «هۆوەتوو»دا بچین بۆ سنە، بەڵام چونکە هۆوەتوو پتر لە دوو میتری بەفر لێ کەوتبوو، بە ناچار گەڕاینەوەو بە «میاندووئاو» و «تەوریز»و «هەمەدان»دا چووین بۆ سنەو پێوەندیمان بە «ڕەحمەتی شەریعەتی» بەرپرسی کۆمیتەی سنە

گرتو ئەوانمان خستە سەر کۆمیتەی مەهابادو لەگەڵ عەزیز گەڕاینەوە بۆ مەهاباد.

دوای دامەزراندنی پێوەندی لەگەڵ حیزبی تودە داوامان لێکردبوو، کە کۆمیتەکانی سنەو کرماشان بداتەوە بەحیزبی دیموکرات. ئەو کۆمیتەی سنەی داینەوە، بەلام ئامادە نەبوو کۆمیتەی کرماشانمان بداتەوەو ئەویی بە مەڵبەندی کرێکاری دادەنا. دیارە لەگەڵ «فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان»یش لەسەر ڕێکخراوەکانی دەورو بەری «ورمێ»و «ماکۆ»و «میاندووئاو» ناکۆکیمان هەبوو. ئێمە ئەو سنوورانەمان بە کوردستان دەزانی کە لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا بە کوردستان دەناسران، بەلام فیرقەی دیموکرات ئامادە نەبوون ئەو ڕاستی‌یە بسەلمێنن‌و ئەو شوێنانەیان بە ئازەربایجان دەناسی.

تیپی مەهاباد ۷-۸ جوتیاری گرتبوو. بنەماڵەی ژمارەیەک لەو جوتیارانە هاتبوون بۆ مەهابادو لە کاروانسەرای «کۆسە»و «تاجرباشی» دەمانەوە. ئێمە بە ناوی حیزب پێوەندیمان پێوە گرتن. ئەو کات حاجی «مەلا خالیدی دەربەندی» ئیمام جومعەی مەهاباد بوو. ناوبراو ئەندامی نهێنی حیزب و پیاوێکی ئازاو نەترس بوو. ئێمە داوامان لێکرد دژی جنایەتی دەرەبەگەکان‌و کردەوەی ڕژیم ڕاوەستێ. مەلا خالید لە نوێژی جومعەدا ڕەخنەی لە ئاغاکان‌و حکومەت گرتو بە خەڵکی مەهابادی ڕاگەیاند بەهەرشێوەیەک بۆیان دەکرێ، یارمەتی گوندییەکان بدەن. ئێمە هەروەها بە ژمارەیەکمان گوت بچن لە تێلگرافخانەی مەهاباد دژی جنایەتی ناوچەی بۆکان مان بگرن. ئەوە لە حاڵێکدا بوو کە مالیک‌و فئوداڵەکانیش هاتبوون بۆ مەهاباد. «برایمی باپیر ئاغای»، «حوسێنە زەرد»و «هەمزە خەلیل» لە ناوچەی «چۆمی مەجیدخان»ەوە هاتبوون لە مسافیرخانەی «گوڵشەن» دەمانەوەو دەستیان لە کارەساتی بۆکاندا هەبوو.

ئێمە بیستمان ئەو ئاغایانە پارەیان داوە بە «عەلی‌یەشەل»ی قومارباز تا گیروگرفت بۆ بنەماڵەی بەندی کراوەکان پێک بێنێ. عەلی‌یەشەل کابرایەکی شەڕانی‌و قوماربازێکی ناسراوی مەهابادی بوو، کە لەگەڵ ژمارەیەک نەوچەی قوماربازو شەڕانی‌و لاتوولوت‌و چەقۆکێشی دەچوو لە ناوچەکانی «میاندووئاو»، «بناو» و «ورمێ» قوماری دەکرد.

ماوەیەک بەرلە ڕودانی ئەو کارەساتە، ڕۆژێک خەریک بووم بە بەر گاراژدا دەڕۆیشتم بە هەڵکەوت چاوم بە عەلی‌یەشەل کەوت کە لەبن دیواری گاراژ دانیشتبوو،و لەگەڵ ژمارەیەک لە نەوچەکانی وەک «شێرەی عاشیرەتی»، «سەدیقە درێژ»و «سمایل تی‌تی» تزویان دەقرتاند. سمایل تی‌تی برای ئەو کاکە مینەیە بوو کە لە ماڵی ئێمە کاری دەکردو منی بەرەو خەباتی کوردایەتی هانداو خزمی دایکم بوو. سمایل تی‌تی کە منی دیت، هەستاو سلاوی کردو ئەوانی‌تریش هەستانە سەرپێ‌و سلاویان کرد. من ولامی سلاوەکەم دانەوە پرسیم:

- بۆچی لیرە بە بێکاری دانیشتوون؟

- «چ بکەین! ئەوە لە شارویران زەماوەندەو ئێمە لیرە بێ پارە ماوینەتەوەو ناتوانین بچین قومار بکەین.»

- پێویستیتان بە چەندە؟

- «۵۰۰ تمەن.»

سمایل تی‌تی‌و عەلی‌یەشەلم لەگەڵ خۆم بردنە کن «حەمە غەریبی دەباخی» کە لە نزیکی گاراژ دووکانی بەقالی هەبوو. حەمە غەریب ئەندامی حیزب بوو. من داوام لێکرد پێنج سەد تمەن بە حیسابی من بدات بە کاک سمایل. ئەوان پارەکەیان وەرگرتوو چوون بۆ شایی. دوای سێ رۆژ، سمایل تی‌تی‌و عەلی‌یەشەل هاتنە ماڵێی‌و گوتیان دوو هەزار تمەنیان بردۆتەوەو ئامادەن هەزار تمەنی بە یارمەتی بدەن بە حیزب. من قەبووڵم نەکردو گوتم بچن پێنج سەد تمەنەکەی غەریبی دەباخی بدەنەوەو پێویست ناکا یارمەتی بە حیزب بکەن، ئێوە بۆ خۆتان فەقیرن‌و باشترە دەردێکی خۆتانی پێدەرمان بکەن.

کە بیستم ئاغاکان پارەیان داوە بە عەلی‌یەشەل‌و خەریکن ئەو دەگیانی بنەماڵەی جوتیارە بەندیکراوەکان بەردەن، کە پەنایان بۆ مەهاباد هێناوە، تا حیزب یارمەتی‌یان پێ‌بکات. من ناردم سمایل تی‌تی‌و عەلی‌یەشەل بێنە ماڵمان. ئەوان بەپەلە هاتن. ۷-۸ کەس بوون. کارەساتی بۆکانم بۆ گێرانەوەو پاشان گوتم:

- بە داخم کە پارەتان وەرگرتووە جوتیارەکان نائومێد بکەن. ئەوان لێیان قەوماوەو پەنایان بۆ خەڵکی شاری ئێمە هێناوە تا یارمەتی‌یان پێبکەین، بەڵام ئێوە خەریکن بە پیلانی ئاغاکان ئومێدیان کوێر دەکەنەوە. من چاوەڕوانی ئەوە نەبووم کە ئێوە ئەو جۆرە کارانە بکەن. عەلی گوتی:

- «کاکە من بەو کارەم نەزانیوە. ئێمە نەخوێندەوارین. کەم تێدەگەین‌و لەوانەیە منداڵێکیش فریومان بدات. ئێستا کە تۆ ڕونت کردینەوە، دەزانین چ بکەین.»

عەلی‌یەشەل و داروودەستەکەی هەستان‌و یەک ڕاست چووبوونە مسافیرخانەی گوڵشەن تا ئاغاکان ببینن، کەچی دەبینن «فەتحی» سەرۆکی بەشی پاراستنی شارەوانی مەهابادو ئاغاکان بەیەکەوە لە ڕەستورانی مسافیرخانەکە دانیشتوون. عەلی‌یەشەل لێیان دەچێتە پێش‌و ئاغاکان وەبەر پلاری جنێوو قسەی سووک دەداو دەڵێ:

- «ئێوە دوو هەزار تمەنتان داوینێ بچین ئەو خەڵکە چارەڕەشە ئازار بدەین، کە بۆخۆتان زوڵمتان لێکردوون‌و بوونەتە هۆی ئاوارە بوونیان. فەتحی سەرۆکی بەشی پاراستنە، ئەگەر ڕۆژێک ئێمە ئارەقی بۆ نەکڕین، پارەی ئارەق خواردنەوەی نیە.» عەلی‌یەشەل بەمجۆرە فەتحی لە لای ئەوان دەشکێنێ‌و پاشان درێژە بە قسەکانی دەدات و دەڵێ:

- «ئێمە باکمان لە حکومەت نیە و لە زیندانو لێدانیش ناترسین. هیچ لەوەش ناترسین کە خەڵک پاش ملە قسەمان پێ بڵێو بڵێین ئابڕومان دەچێ. ئێمە ئەو شتانە لەبەر چاو ناگرین، بەڵام ئێوە ئاغاوەتنو خۆتان بە پیاوی ماقووڵو خاوەن ئابڕوو دەزانن. من دەتوانم لەگەڵ ئەوانەی لەگەڵمن لە نێو شەقامەکانی مەهاباددا بتانگرمو لەبەر چاوی خەڵک نێفەکتان ببڕمو کارێکی واتان بەسەر بێنم کە قەت ڕوی هاتنەوەتان بۆ مەهاباد نەبێ.»

عەلی بە دوای ئەو گوتنانەیدا دوو هەزار تمەنەکە داوێتە پێش ئاغاکانو مسافیرخانەی گوڵشەن بەجێ دێڵێو لەگەڵ هاوڕێیەکانی دەچێتە کاروانسەرای «کۆسە»و «تاجرباشی»و گشت جوتیارەکان لەگەڵ خۆی دەباتە کەبابخانەی «حەمەشەل»و کەبابیان بۆ دەکڕێو پاشان دەیانباتە چایخانەی «عیمادی» چایان دەداتێو سەرئەنجام دەچێ ئوتوبووسێک بەکرێ دەگرێو هەمووان سوار دەکاتو لەگەڵ هاوڕێیەکانی دەیانباتەوە بۆ گوندەکانیانو بە ئاغاکان ڕادەگەیەنێ کە ئەگەر دەست لەوانە بدەن نێفەکیان دەبڕن.

دوای ئەمە، کۆبوونەوەیەکی هاوبەش لەنێوان نوێنەرانی حکومەتو ئاغاکان پێکهات لە فەرمانداری مەهاباد. ئاغاکان لەو کۆبوونەوەیەدا، داوایان لە کاربەدەستەکانی حکومەتی کرد ژمارەیەک بەتاوانی هاندانی خەڵک بۆ بەشداریکردن لە ڕاپەڕین لە گوندەکان دەربکرێن. حکومەت داوای ئەوانی بەجێ گەیاند، بەڵام بۆ جێبەجێ کردنی ئەو داوایە پێشتر بەندییەکانی لە بەندیخانە ئازاد کردو پاشان ئەوانو ژمارەیەکیتری بە بنەماڵەوە بە زۆرەملی لە گوندەکان برد بۆ گوندێکی تازە سازکراو بە ناوی «داشخانە» لە نزیک «دوڕگە» لەنێوان مەهابادو نەغەدە، کە ئێمە پێمان دەگوت ئاوایی «سوور». دوای تەواو بوونی کارەساتی ناوچەی بۆکان، مەسەلەی ریفراندۆم هاتە کایەوە.

ریفراندۆم

چونکە زۆربەی ئەندامانی «پەرلەمان» سەر بە بنەماڵەی پەهلەوی بوونو داکۆکیان لە شا دەکرد، دوکتور مصدیق نەیدەتوانی پێشنیارەکانی بە دەنگی زۆربەی ئەندامانی پەرلەمان بگەیەنێ. ئەو لە ئاکامی ململانێی لایەنگرانی شا لە پەرلەماندا ناچار بوو بە دوای پەیامی ڕۆژی پێنجی گەلاوێژی ساڵی ۱۳۳۲دا، بە پێی یاسای بنەڕەتی ئێران داوای هەڵوەشاندنی پەرلەمان بکات. دوکتور مصدیق لە پەیامەکەیدا کە لە ڕادیۆ بڵاو کرایەوە، گوتی:

- «بەم وەزعەی کە پەرلەمانی خولی هەڤدە هەیەتی، هیوای هیچ چەشنە ئومێدێک بۆ

سەرکەوتن لە خەباتی نەتەوەیی ئێراندا بەدی ناکرێ. حکومەت ناچارە لە ئێوە خەڵکی نیشتمانپەروەر داوا بکات رای خۆتان بۆ مانەوە یان هەڵوەشاندنی پەرلەمان بە راشکاوی رابگەیەنن. پەرلەمان لەو مانگانەی دواییدا بۆتە بنکەیەکی ئاژاوەگێڕی. بۆ گەیشتن بەو مەبەستە، دەبوایە رای زۆربەی خەڵکی ئێران وەرگرێ. دوکتور مصدیق بەم بۆنەوە لە رۆژی پێنج شەممە سێزدەی گەلاوێژی ساڵی ١٣٣٢ی‌هە ریفراندۆمێکی رێکخست تا لە خەڵک بپرسێ پەرلەمان هەڵوەشێ یان وەک خۆی بمێنێتەوە.

دەرباری پەهلەوی دژی هەڵوەشاندنی پەرلەمان بوو. لەبەر ئەوە دوو سندووقیان دانا بە ناوەکانی سندووقی «بەڵێ»و سندووقی «نەخێر». سندووقی «بەڵێ» دەنگی لایەنگرەکانی دوکتور مصدیقی تێدا کۆ دەکرایەوەو سندووقی «نەخێر» دەنگی لایەنگرەکانی شا. لە مەهابادیش دوو سندووقیان دانا. سندووقی «بەڵێ» لە حەوشەی مزگەوتی هەباس‌ئاغاو سندووقی «نەخێر» لە حەوشەی مزگەوتی حاجی سەید بایز. فەرمانداری مەهاباد بەرپرسی بەسەر راگەیشتنی ئەو سندووقانە بوو. ئەو چەند مەئمورو ژمارەیەک پیاوی ناسراوی شاری لەسەر ئەو سندووقانە دانابوو، تا بەسەر سندووقەکان رابگەن‌و خەڵک بەسەربەستی دەنگ بدەن.

ئێمە بۆ داکۆکی کردن لە بۆچوونی دوکتور مصدیق، خەباتێکی نەپساوەی شێلگیرمان دەست پێکرد. گشت ئەندامان‌و لایەنگرانمان لە نێو خەڵکدا بلاو کردەوە تا ئەوان هان بدەن دژی شا راوەستن‌و بچن بۆ بەر مزگەوتی هەباس‌ئاغاو دەنگی «بەڵێ» لە سندووق هاوێژن. من و عەبدوڵلای ئیسحاقی‌و هاشمی حوسێن‌زادە لە لایەن حیزبەوە دیاریکراین بچین لە شوێنە جیاوازەکانی شاری مەهاباد خەڵک کۆ بکەینەوەو دەربارەی ریفراندۆم قسەیان بۆ بکەین و رای خەڵک بەرەو هەڵوەشاندنی پەرلەمان راکێشین.

من ٧-٨ کەسم لەگەڵ بوو. لە دوو شوێنی مەیدانی مەنگوڕان‌و شوێنێکی مەیدانی ئاردی‌و چوار چرای مەهاباد قسەم بۆ خەڵک کرد. کاتێک لە مەیدانی ئاردی لە نێوان حەمامی میرزا رەسووڵ‌و گاراژی مەهاباد خەریکی قسە کردن بۆ کۆمەڵێک خەڵک بووم، پۆلیسان هێرشیان کردە سەرم، بەلام خەڵکەکە لە بەرامبەریاندا راوەستان‌و بەبێ ئەوەی رووداوێکی تاڵ بخولقێ بەرەو چوارچرا چووم‌و لەوێش قسەکانم بۆ خەڵک دووپات کردەوە.

عەبدوڵلای ئیسحاقی لەبەر مزگەوتی هەباس‌ئاغای قسەی بۆ خەڵک دەکردو هاشمی حوسێن‌زادە لە مەیدانی «حەمەخرچە»و «سەربەرداشی». ئێمە، بۆ هەر شوێنێک دەچووین جەماوەرەکەش وەشوێنمان دەکەوتن‌و هەردەهات ژمارەیان زیادی دەکرد، تا سەرئەنجام ئەو کۆبوونەوە بچووکانەمان لەگەڵ کۆبوونەوەیەکی گەورەی بەر مزگەوتی هەباس‌ئاغا

تێکخستەوە. لەوێ، خەڵک دەنگیان دەدا.

دوای ژماردنی دەنگەکان دەرکەوت گشت خەڵکی مەهاباد بەقازانجی دوکتور مصدیق دەنگیان داوەو سندووقی لایەنگرەکانی شا لە مزگەوتی حاجی سەید بایز تەنیا دەنگێکی هەبووە. یەکێک لە لێپرساوان کە لەسەر سندووقی مزگەوتی حاجی سەید بایز بوو، پێی ڕایگەیاندین کە ئەو دەنگە هی «سمایلی شافعی»یە. لەبەر دەرمانفرۆشی «سالحزادە» چاوم بە سمایل کەوت‌و هۆی ئەو کارەیم لێپرسی. ئەو گوتی:

- «چونکە هاشمی حوسێنزادە پێی گوتووم «ئاغای ژیگۆل بۆچی دەستت لە گیرفانت ناوەو ناچی دەنگ بدەی»، منیش لە داخی ئەو کردەوە نالەبارەی ئەو چووم دەنگمدا بە شا، ئەگینا نەمدەویست بە هیچکامەیان دەنگ بدەم.

ئێمە ڕەخنەمان لە هاشمی حوسێنزادە گرت‌و گوتمان لەو کاتانەدا ئەندامی حیزب دەبێ هێندێک ئارام‌و لەسەرەخۆ بێ.

ریفراندۆم بەشێوەیەکی زۆر پان‌و بەرین لە مەهاباد ئەنجامی گرت. هەرچەندە ژنان مافی دەنگدانیان نەبوو، بەڵام ئێمە پێمان ڕاگەیاندبوون ڕۆژی هەڵبژاردن لەبەر مزگەوتی هەباس‌ئاغا کۆ ببنەوە. ئەوە یەکەم خۆپێشاندان بوو، کە ژنان بەشداریان تێدا کرد. من بەرپرسی ڕێکخراوی ژنان بووم‌و بەرلە من عەزیزی یوسفی ئەو ئەرکەی بەئەستۆوە بوو.

ریفراندۆم لە شارەکانی نەغەدە، شنۆ، سەردەشت، سەقز، سنەو بانە بە شێوەی جۆراوجۆر بەڕێوە چوو، بەڵام لە هەموو لایەک خەڵک لەگەڵ ڕای دوکتور مصدیق بوو. هەروەها لە باقی هەرێمەکانی ئێرانیشدا خەڵک بە سوودی دوکتور مصدیق دەنگیان دابوو.

لە ئاکامی ئەو ریفراندۆمەدا، دوکتور مصدیق «پەرلەمان»ی هەڵوەشاند.

هەڵبژاردنی خولی ١٧ی پەرلەمانی ئێران

بەر لەوەی ئەندامانی پاڵێوراو بۆ خولی ١٧ی پەرلەمان بە خەڵک بناسێندرێن، ڕێبەرایەتی حیزبی تودە داوای لە ڕێبەرایەتی حیزبی دێموکرات کرد نوێنەرێکمان بچێتە تاران‌و ئەوان ببینێ. ئێمە ڕەحیمی سوڵتانیانمان نارد. نوێنەری حیزبی تودە بە ڕەحیمی سوڵتانیانی گوتبوو:

- «ئەگەر حیزبی تودە کەسێک بە نوێنەرایەتی خەڵکی مەهاباد بۆ «پەرلەمان» بناسێنێ، ئێوە ئامادە دەبن دەنگی بدەنێ.» ڕەحیمی سوڵتانیان لە وڵامدا ڕایگەیاندبوو:

- ئەگەر ئەو پاڵێوراوەی ئێوە کورد بێ‌و بەو شەرتە ڕژیم بە زۆری سەرنێزە پێشمان پێنەگرێ، ئێمە دەتوانین لە هەموو ناوچەکانی مەهاباددا دەنگی بۆ کۆ بکەینەوە. تەنانەت ئەگەر ڕژیم بە زۆری سەرنێزەش پێشمان پێ‌بگرێ دیسانیش ئێمە دەتوانین بە نهێنی خەباتی بۆ بکەین‌و دەنگی بۆ وەرگرین.

پێش‌بینی‌یەکەی ڕەحیمی سوڵتانیان دروست بوو. ڕێبەرایەتی حیزبی تودە بەپێی ئەو بۆچوونە، «سارمەدینی سادق‌وەزیری» بە نوێنەری خەڵکی مەهاباد ناساند. سادق وەزیری هاتە مەهاباد‌و ئێمە لە ماڵی ڕەحیمی خەرازی شوێنمان بۆ دیاریکرد. ناوبراو لە باری فیکری‌یەوە یارمەتی دەداین‌و پێی دەگوتین بەچ شێوەیەک بەشداری خەباتی هەڵبژاردن بکەین‌و بۆ خۆیشی لە بلاوکراوەیەکدا خۆی بە خەڵکی مەهاباد ناساند‌و ئێمەش چەند ڕاگەیاندراوی بچووک‌مان لەسەر بلاو کردەوە‌و داوامان لە خەڵک کرد بە سادق وەزیری دەنگ بدەن. سادق‌وەزیری لە بلاوکراوەکەیدا ڕاگەیاند ئامادەیە لە «پەرلەمان»دا بە نوێنەرایەتی خەڵکی مەهاباد داکۆکی لە مافی گەلی کوردستان بکات.

جیا لە سادق وەزیری، دوکتور محەممەدی موکری‌ش لە لایەن «جبهەی میللی»یەوە بۆ نوێنەرایەتی خەڵکی مەهاباد پاڵێورابوو. دوکتور موکری هاتبووە مەهاباد‌و لە ئیدارەی فەرهەنگ جێگیر ببوو. «هاشمی شیرازی» بۆی هەڵدەسوڕا‌و دەیەویست دەنگی بۆ کۆ بکاتەوە. بە دوای کودیتای ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٣دا، دەرکەوت دوکتور شیرازی ئەندامی

بەشی پاراستنی حیزبی تودەیەو لە ژێر دەستی دوکتور «یەزدی»دا کار بۆ حیزبی تودە دەکات. رژێمی ئێران، دوکتور شیرازی بە تاوانی ئەندام بوونی لە حیزبی تودەدا گرتو نۆ مانگی زیندانی کرد.

دوکتور موکری ناربووی من بچمە لای. هەروەکو پێشتر گوتم ئەو کاتەی کە ئێمە لاوەکانی سازمانی جەوانانی ژ-ک نومایشی دایکی نیشتمانمان هێنایە سەرشانۆ ئەو رەئیسی ئیدارەی فەرهەنگی مەهاباد بوو. من چوومو ئەو داوای لێکردم هەوڵی بۆ بدەم خەڵک دەنگی بداتێ. منیش داوام لێکردو گوتم ئەگەر خۆبکێنشێتەوەو بگەڕێتەوە بۆ تاران سەنگینترە، چونکە لە مەهاباد دەنگ ناهێنێتەوە. دوکتور شیرازی لە بلاْوکراوەیەکدا ئەوی بە خەڵک ناساندبوو،و داوای لە خەڵکی مەهاباد کردبوو کە دەنگی بدەنێ. دوو کەسی تریش هەبوون بە ناوەکانی «نەوشیروانی» خەڵکی سەقز کە مودیری رۆژنامەیەک بوو لە تارانەوە هاتبوو بۆ مەهاباد تا ببێتە نوێنەری خەڵکی مەهابادو مەلایەکی عەجەمی سەر بەدەرباریش کە پێیان دەگوت «ئیمام خۆیی» لە لایەن دەربارەوە بۆ نوێنەری خەڵکی مەهاباد دەستنیشان کرابوو، کە تیپی مەهاباد لایەنگری لێدەکرد. ئەو کات فەرماندەی تیپی مەهاباد ئەفسەرێکی خەڵکی کرماشان بوو بە ناوی سەرتیپ موزەفەری.

خەبات بۆ راکێشانی سەرنجی خەڵک بۆ کۆ کردنەوەی دەنگ بۆ پاڵێوراوەکان دەستی پێکرد. لێرەدا، دیسان نەخشی «عەلی شەلی» قومارباز زەق بۆوە. لە روکنی۲ی ئەرتەش پارەیان دابوو بە عەلی شەلو پێیان‌کوتبوو، سادق وەزیری هەموو رۆژێ تێواران دێتە نێو شەقامەکانی شارو خۆی بە خەڵک نیشاندەداو دەیەوێ بەمجۆرە سەرنجی ئەوان بۆ لای خۆی راکێشێو دەنگیان لێوەرگرێ. پێویستە ئەو کاتەی ئەو لەنێو خەڵک دایە، تۆ بچیو چەند قسەی سووکی پێ‌بڵێیو بیشکێنی. کاتێک بەو دیاردەیەم زانی، چووم عەلی شەلم دیتەوەو داوام لێکرد فریوی روکنی۲ی ئەرتەش نەخوا. ئەو داواکەی منی سەلماندو چوو بۆوە روکنی۲و پارەکەی دابوونەوەو بە سەرۆکی روکنی۲شی گوتبوو، ئەوە کاری من نیەو ناتوانم ئەو کارە ئەنجام بدەم.

لە هەڵبژاردنی خولی ۱۷ی پەرلەماندا، روکنی۲ بەبێ راگەیاندنی حکومەتی سەربازی کۆمەڵە سەربازو پۆلیسێکی زۆری لە شەقامو بازاڕەکانی شاری مەهاباددا بلاْو دەکردەوە و نزیک بە بیست ئەندامی ئێمەی گرت. هەموو رۆژێ ئەو بیست بەندیانەیان بەبیانووی بردن بۆ دادگاو نەخۆشخانە بەدەستی بەستراو دەهێناو بەنێو شەقامەکانی شاردا دەیانگێران تا بەمجۆرە خەڵک چاوترسێن بکەنو لە بەشداریکردنی هەڵبژاردن بپرینگێننەوە. ئەندامە دەست بەسەرکراوەکانی حیزبیش بە بێ لەبەر چاو گرتنی ئەو دۆخەو شەپو زللەی سەربازو

پۆلیسەکانی مەئمور کە لێیان دەکەوت، دروشمیان دەداو بە دەنگی بەرز داوایان لە خەڵک دەکرد، نەترسێن‌و سادق وەزیری بە نوێنەری خۆیان هەڵبژێرن. ئێمەش کە نفوزێکی زۆرمان لەنێو خەڵکدا هەبوو، هەم لە ڕێگای بڵاوکراوەی ڕەسمی‌و هەم بەسەردان لە دووکاندارەکان‌و داریرەکانی حکومەتی داوامان لە خەڵک دەکرد، بە سادق وەزیری دەنگ بدەن.

بۆ ئەوەی هەڵبژاردنەکە ئازاد ئەنجام بدرێ، دوکتور مصدیق بە نووسراوە بە گشت فەرمانداری شارەکانی ئێرانی ڕاگەیاندبوو، دەبێ بە تەواوی چاوەدێری بەسەر هەڵبژاردندا بکەن‌و هەلێکی لەبار بۆ خەڵک برەخسێنن کە هەموو کەس بتوانێ بە ئازادی دەنگ بدات. من بە ڕێنوێنی سادق وەزیری چوومە فەرمانداری‌و بە فەرماندارم گوت:

- ئێمە ژمارەیەک لە خەڵکی مەهاباد دەمانەوێ ڕێکخراوێک دروست بکەین بە ناوی «پارێزەرانی بەرگری کردن لە ئازادی هەڵبژاردن». بۆ ئەو مەبەستە داوا دەکەین ڕونووسێکمان لەو فەرمانە بدەنێ کە دوکتور مصدیق بۆ هەموو فەرماندارەکانی ئێرانی ناردوە. هەروەها داوا دەکەین فەرماندار دەستور بدات نوێنەرانی ڕێکخراوی «پارێزەرانی بەرگری کردن لە ئازادی هەڵبژاردن» ئیزن بدرێن لەسەر سندووقەکانی دەنگدان بن‌و بۆ چاوەدێری کردنی هەڵبژاردن یارمەتی بە مەئمورەکانی ئێوە بکەن. فەرماندار ئامادە نەبوو هاودەنگی لەگەڵ پێشنیارەکەی من بکات، بەڵام من ڕونووسی ڕاگەیاندراوەکەی دوکتور مصدیق‌م لە گیرفانم دەرهێناو گوتم:

- دوکتور مصدیق لەو ڕاگەیاندراوەدا ئێوەی مەئموور کردوە کاتی هەڵبژاردن مافی خەڵک بپارێزن‌و چاوەدێر بنێرنە سەر سندووقەکان‌و هەلێک برەخسێنن کە هەموو کەس بتوانێ بە ئازادی دەنگ بدات. ئەگەر ئێوە ئامادە نەبن دەقی ڕاگەیاندراوی دوکتور مصدیق لەبەر چاو بگرن، ئێمە ناچار دەبین شکایەتت لێ بکەین. فەرماندار لە وڵامدا گوتی:

- «ئاغایی بلوریان من تۆ بە نوێنەری خەڵک ناناسم. تۆ تاقە کەسێکی هاتووی خۆت کردۆتە نوێنەری خەڵک.»

- ئەگەر ژمارەیەکی زۆر هاتن‌و پشتی گوتنی منیان گرت بۆ دامەزراندنی ڕێکخراوی «پارێزەرانی بەرگری کردن لە ئازادی هەڵبژاردن» تۆ چ دەڵێی؟

- «ئەگەر ژمارەیەکی زۆر بێن‌و لە بۆچوونی تۆ پشتیوانی بکەن، منیش داواکەیان لەبەر چاو دەگرم.»

من گەڕامەوە لای سادق وەزیری‌و مەسەلەکەم پێڕاگەیاندو پاشان چووم لەگەڵ ئەندامانی کۆمیتە کۆ بووینەوە. لەو کۆبوونەوەیەدا بڕیارماندا ڕێکخراوی «پارێزەرانی بەرگری کردن لە ئازادی هەڵبژاردن» دامەزرێنین. ئینجا من چووم لە نزیک چوارچرا دووکانێکم بکرێ گرت.

میزێک‌و سەندەڵی‌و دەفتەرێکم لێ داناو یەکێک لە هاورێیانیش چوو تابلۆی بۆ نووسی‌و ئەوانی‌تریش چوون ئەندامانی حیزب ئاگادار بکەن، بێن ناویان لەو دەفتەرەدا بنووسن‌و بە خەڵکی‌تریش رابگەیەنن بە پێناسەوە بێن‌و ناوی خۆیان بنووسن. نزیک بە ۱۵۰۰ ناومان بە ئادریسەوە کۆ کردەوە. من دەفتەرەکەم لەبن هەنگڵم ناو چوومەوە بۆ لای فەرماندارو ئەوم پێشانداو گوتم:

- ئەوانە پشتی ئەو رێکخراوە دەگرن. فەرماندار چاوێکی بە دەفتەرەکە داخشاندو گوتی زۆر باشەو من لەگەڵتانم. فەرماندا بە مستەفای نژادی کارمەندی فەرمانداری گوت:

- حوکمێک بۆ ئاغای بلوریان بنووسە. ئەو دەتوانێ بە شێوەی کاتی تا تەواو بوونی رۆژی هەڵبژاردن رێکخراوی «پارێزەرانی بەرگری کردن لە ئازادی هەڵبژاردن» دامەزرێنێ.

مستەفای نژادی حوکمەکەی بۆ نووسیم‌و فەرماندار ئیمزای کردو دوای ئەوە کە من حوکمەکەم وەگرت، گەڕامەوە لای هاورێیەکانم‌و تابلۆکەمان لەسەر دەرگای دەفتەری رێکخراوەکەمان هەڵاوەسی. ئێمە بڕیارماندا بوو ئەگەر فەرمانداریش نکوڵی لەگەڵ داواکەمان بکا، ئێمە ئەو رێکخراوە دامەزرێنین‌و بچینە سەر سندووقەکانی دەنگدان، تەنانەت ئەگەر بەقیمەتی گیانیشمان تەواو بێ، پێشتریش ئەوەمان لەنێو خەڵکدا بڵاو کردبۆوەو دەزگاکانی حکومەتیش دەیانزانی. هەروەها بە خەڵکمان راگەیاندبوو پشتمان بگرن‌و لەکاتی پێویستدا دووکان‌و بازارەکان داخەن‌و مان بگرن.

ژمارەیەک قۆڵبەندی سپی‌مان دروست کرد، کە لەسەریان نووسرابوو «پارێزەرانی بەرگری کردن لە مافی ئازادی هەڵبژاردن». بۆ هەر سندووقەی دوو چاوەدێرو هەواڵنووسێکمان بە دووربینی وێنە گرییەوە دیاریکرد. ئەوانە لە لایەن فەرماندارەوە بەرەسمی ناسرابوون‌و لەگەڵ مەئمورەکانی حکومەتی بەیەکەوە دەچوونە سەر سندووقەکانی دەنگدان لە شارو گوندەکاندا.

ئێمە پێشتر لەگەڵ کۆمیتەکانی حیزبی لە گوندەکاندا قسەمان کردبوو. لە ئەندامانی کۆنی حیزب کە بە کۆنە دێموکرات دەناسران وەک حوسێنی فروهەر، مستەفای سوڵتانیان، خەلیلی خوسرەوی، وەهابی بلوریان، سەدیقی حەیدەری‌و چەند کەسی‌تر کۆمیتەیەکمان پێکهێناو چونکە ئەوانە ئێمەیان قەبووڵ نەبوو،و بە منداڵیان دەزانین، رەحمانی قاسملومان کرد بە بەرپرسیان. بە فەرهەنگی کوردەواریش ئەو کات نەدەکرا، کوڕ بێتە بەرپرسی بابی خۆی، بەڵام قاسملو کە خەڵکی مەهاباد نەبوو، بێ لەبەر چاو گرتنی ئەوەی کە ئەندامی حیزب بێ، ئێمە بۆ ئەو کارە کەڵکمان لێوەرگرت.

بە قاسملومان گوت داوا لەوان بکا پێوەندی بە ئەندامانی کۆنی حیزب‌و ئاغاکانەوە

بگرنو ئەوان هان بدەن پشتی ئێمە بگرنو بە سادق وەزیری دەنگ بدەن. ئاغاکان ولأمیاندا بۆوەو گوتبوویان، ئەگەر حکومەت راستەخۆ لە ئێمەی نەوێ بە ئیمام جومعە «خۆیی» دەنگ بدەین، ئێمە دەنگی خۆمان بە ئێوە دەدەین، بەلأم ئەگەر ئەوان راستەخۆ دەستوور بە ئێمە بدەن، ئێمە ناتوانین ئەو کارە بکەین.

هەروەها پێوەندیمان بە شێخ محەمەدی شێخی بوورهانو شێخ حەسەنی غەوسئاواو خەلیفە ئامین قەمتەرەوە گرتو داوامان لێکردن بە خەلیفەکانو مریدەکانی خۆیان رابگەیەنن کە یارمەتیمان بدەن. شێخ محەمەد بە نامە خەلیفەکانی ئاگادار کردو خەلیفە ئامینش لە رۆژانی چوار شەممەدا کە ژنان دەچوونە مالیو «ختم»یان دەکرد، داوای لێکردن، مێردەکانیان هان بدەن پشتی حیزبی دیموکرات بگرنو بە سادق وەزیری دەنگ بدەن.

حیزب، رێکخراوێکی بەهێزی ژنانی هەبوو لە مەهابادا. ئەو رێکخراوە، ٨ی مارسو رۆژی «ساوایان»ی جێژن دەگرت. لە جێژنو ئاهەنگەکانی رێکخراوی ژناندا گروپی مووزیک ئاهەنگی دەگێراو کاک محەمەدی ماملێ بە دەنگی خۆشو زولألی کۆرەکانی گەرم دەکرد. ژنان هەرچەندە بەپێ یاسای ئێران مافی دەنگدانیان نەبوو، بەلأم هێزێکی کاری بوون بۆ راکێشانی پیاوان بۆ سەر سندووقەکانی دەنگدان. هەولدانی ژنان بۆ هەلبژاردن، ژمارە پیاوێکی زۆری هاندا لە هەلبژاردندا بەشداری بکەن. لە سازمانی ژناندا، لە مافی بەرامبەری ژنو پیاو دەدواین.

رۆژێک بەر لە هەلبژاردن حکومەت ناچار بوو بەندییەکان ئازاد بکات. دوای تەواو بوونی هەلبژاردن دەرکەوت کە خەلکی مەهاباد بە تێکڕایی دەنگیان بە سادق وەزیری دابوو. لەنێو مەنگوڕان، سندووقی دەنگیان لەکن پاسگای ژاندارمەری «کوێچکەدەرێ» دانابوو، هەرچەندە سندووقەکە لێپرسراوی خۆی هەبوو، بەلأم بەپێ ژمارەیەک وێنە کە عەبدوللای ئیسحاقی لەو جێیە گرتبوونی، دەرکەوت کە ژاندارمو ئاغاکان وەرزێرەکانیان ناچار کردبوو، دەنگ بە سادق وەزیری نەدەن. ئەوان بۆ گەیشتن بەم مەبەستە جوتیارەکانیان لە ریزێکدا راگرتبوو،و دەستێکیان پێ بەرز کردبوونەوەو بەریز بردبوویانن بۆ سەر سندووقی دەنگدان، بەلأم لادێیی‌یەکان کاغەزی دەنگی سادق وەزیری‌یان لە ژێر کلأو و پێچەکانیان لەبن گوێچکەیان نابوو، کاتێک دەگەیشتنە سندووقی دەنگدان کاغەزەکەیان دەردەهێناو لە سندووقەکەیان داهاویشت.

عەبدوللای ئیسحاقی چەند وێنەی هێنابوەوە، کە پێشانیان دەدا ئاغاو ژاندارمان لە وەرزێرەکانیان داوەو تەنانەت بە زۆری ریخیان پێدەرخوارد داون. ئەو هەروەها چەند پێناسی منداڵی تەمەن ١٢- ١٣ سالەشی وەچەنگ کەوتبوو کە مۆری دەنگدانیان پێوە

بوو. ئاغاکان بۆ ئەوەی ژمارە دەنگێکی‌پتر لە سندووق هاوێژن‌و بەمجۆرە وەفاداری خۆیان بە کاربەدەستانی حکومەت بسەلمێنن، گەلێک کاری دژ بە یاسایان ئەنجام دابوو. عەبدوڵڵای ئیسحاقی گشت ئەو بەڵگانەی کردبۆوە سورت‌مەجلیس‌و بە دانی بەرتیل، ئەوانی بە ئیمزای پاسگای «گوێچکەدەری»ی گەیاندبوو.

کەسێک هەبوو لە مەهاباد بە ناوی «ساڵحی شاتری» کە پاشان بە حاجی ساڵحی شاتری دەناسرا. ئەو مودیری شەریکەی نەوتی مەهابادو میاندووئاو، و سەرۆکی ئەنجومەنی شاری مەهاباد بوو. فەرماندار کاتی هەڵبژاردن ئەوی کردبوو بە سەرۆکی لیژنەی چاوەدێری هەڵبژاردن. رادیۆ فیرقەی دیموکرات کە پاشان کرا بە رادیۆ «دەنگی میللی» سەرەڕای بڵاو کردنەوەی پرۆگرام بە زمانی تورکی، پرۆگرامێکیشی بە زمانی کوردی بڵاو دەکردەوە.

ئەو رادیۆیە زۆر جاران ناوی خەڵکی بڵاو دەکردەوەو هێرشی دەکردە سەریان. ئێمە نەماندەزانی کێ ئەو ناوانەیان دەداتێ. ناوی ساڵحی شاتریش لەو رادیۆیە بڵاو کرابووەو بە ناوی نۆکەری دەربارو ئینگلیس ناساندبوویان. ساڵحی شاتری، شەوێ پاش هەڵبژاردن میرزاکەی خۆی بە ناوی «حەسەن چۆلەکە» ناردبووە لای من‌و گوتبووی بەپەلەو بەنهێنی بچم بۆ ماڵیان. سەعات نزیک بە ١٢ی شەو بوو. بەفرێکی زۆر باریبوو. من لەگەڵ حەسەن چۆلەکە بە کۆڵاناندا چوومە ماڵی ساڵحی شاتری. ئەو گوتی:

- «روکنی٢ خەریکە ئەمشۆ سندووقەکانی مەهاباد بگۆڕێ‌و سندووقی‌تریان لەجێ دانێ. ئەگەر ئێوە ئەمشۆ چاوەدێری لە سندووقەکان نەکەن، بێگومان ئەوان دەگۆڕن‌و هەوڵ‌و تێکۆشانەکەتان پووچەل دەبێ.» من سوپاسم لێکردو بە پەلە ئەندامانی کۆمیتەم ئاگادار کرد.

روکنی٢ شەوانە ٥-٦ گروبانی بە بەرگی شەخسی‌یەوە لە دەورو بەری ماڵی رەحیمی خەرازی دادەناو هەر کەس چووبایە ئەو ماڵە، لە پەنایەکی تاریک دەیانگرت لێیان دەدا. لەبەر ئەوە من ٨-٩ کەسم هەڵگرت‌و چوومە ماڵی رەحیمی خەرازی. نەخشەی روکنی٢م بۆ سادق وەزیری گێڕاوە. گوتی:

- «بەو نیوە شەوە چمان بۆ دەکرێ؟ پێشنیارتان پێدەکەم ژمارەیەکی‌پتر کۆ بکەنەوەو بچن بۆ بەر دەرگای فەرمانداری‌و بە فەرماندار بڵێن ئێمە بەدوای تەواو بوونی دەنگدان، سندووقەکانی دەنگ‌مان تەسلیمی فەرمانداری کردوەو ئێستاش داوادەکەین چەند چاوەدێر لە رێکخراوی «پارێزەرانی بەرگری کردن لە ئازادی هەڵبژاردن» بنێرنە سەر سندووقەکان، تا لەگەڵ مەئمورەکانی ئێوە بە یەکەوە چاوەدێری لە سندووقەکان بکەن.»

ئێمە بە پەلە ژمارەیەکی‌ترمان لە خەڵکی شار لە خەو هەستاندو چووینە بەر دەرگای

فەرمانداری. سەعات دووی نیوە شەو بوو. لەسەر کۆما بەفرەکانی بەر دەرگای فەرمانداری راوەستاین‌و لە دەرگاکەماندا. بەهەڵکەوت مستەفای نژادی کێشک بوو. گوتمان، دەمانەوێ چاومان بە فەرماندار بکەوێ، ئەگەر ئەو ناتوانێ بەو شەوە ئێمە ببینێ، داوا دەکەین بە تەلیفوون قسەمان لەگەڵ بکا.

مستەفای نژادی بە تەلیفوون داواکەی ئێمەی بە فەرمانداری راگەیاند. ئەو نەهات ئێمە ببینێ، بەڵام من چووم بە تەلیفوون قسەم لەگەڵ کردو گوتم:

– ئێمە ئەو کردەوەیە قەبووڵ ناکەین‌و تۆ بە بەرپرس دەناسین، چونکە بە دوای تەواو بوونی هەڵبژاردن سندووقەکانمان داوەتە دەست ئێوە. پاشان داوام لێکرد ئیزن بدات سێ کەس بچن لەگەڵ مەئمورەکانی ژاندارمەری‌و فەرماندار تا بەیانی کاتی خوێندنەوەی دەنگەکان لەکن سندووقەکان بمێننەوە. فەرماندار گوتی:

– «نیو سەعاتی دیکە زەنگم بۆ لێدە.»

نیو سەعات تێپەڕی‌و من تەلیفونم بۆ کردەوە. بۆم دەرکەوت ناوبراو تەلیفونی بۆ سەرتیپ «مزەفەری» کردوە‌و ئەویش گوتوویەتی مەئموور بنێرن لێیان بدەن. هەوا زۆر سارد بوو. سەعات لە ۳ی بەیانی تێپەڕیبوو، کە ژاندارمان هاتن. ئێمە دەستی یەکترمان گرت‌و لەسەر بەفرەکان راکشاین. ئەوان زۆریان بە قۆنداخە تفەنگان لێداین، بەڵام ئێمە کۆڵمان نەدا. ژاندارمەکان لێمان کشانەوە، بەڵام دوور نەکەوتنەوە. ئێمە هەستاینە سەرپێ‌و بە تۆپی بەفر لە دەرگای فەرمانداری‌ماندا. پاشان چووینە پێش‌و بە مستان وەرگەڕاینە دەرگاکە تا دەرگایان کردەوە‌و بەمنیان گوت:

– «فەرماندار دەیەوێ قسەت لەگەڵ بکا.» من چووم گۆشی تەلیفونەکەم وەرگرت‌و بە توندی رەخنەم لە فەرماندار گرت‌و گوتم:

– تۆ لە جیاتی ئەوەی ئەرکی خۆت بەرێوە بەرێ، ژاندارمەت وەسەر گێراوین.

– «ئاگادار ئەوە نیم، فەرماندەی تیپ ناردونی‌و من ناتوانم دەست لە کاری ئەو وەردەم.»

فەرماندار سەرئەنجام رازی بوو لەگەڵ فەرماندەی تیپ قسە بکاتەوە‌و لەترسی لەدەست دانی پلەو پایەکەی داوای ئێمە بسەلمێنێ‌و ئێمە مستەفای بارنجی‌و دوو کەسی‌ترمان ناردە لای سندووقەکان. دوای تەسلیم بوونی فەرماندار، ئێمە سوپاسی خەڵکەکەمان کردو ئەوان چوونەوە بۆ ماڵەکانیان. سەرلەبەیانی زوو داوامان لە خەڵک کرد بچنە پێش فەرمانداری‌و داوا بکەن چی‌تر سندووقەکان رانەگرن‌و دەنگەکان بخوێننەوە. نزیک بە ...١ کەس لە بەر دەرگای فەرمانداری کۆ بووینەوە، تا سەر ئەنجام فەرماندار دەستووری خوێندنەوەی دەنگەکانی‌دا.

دەنگەکان خوێندرانەوە. «ئیمام خۆیی» نوێنەری دەرباری پەهلەوی تەنیا ٣٢ دەنگ هێنابۆوە و باقی دەنگەکان بە تێکڕایی هی «سادق وەزیری» بوون. لەوە دەچوو ئەو ٣٢ دەنگەش هی کەسانێک بن کە مەهابادی نەبووبن. بە کورتی ئێمە لە مەهاباد کە ناوەندی هەڵبژاردن بوو، سەرکەوتین. سادق وەزیریش ئەو بەڵگانەی لەگەڵ خۆی بردەوە بۆ تاران کە عەبدوڵڵای ئیساقی کۆی کردبوونەوەو لە ڕۆژنامەکاندا چاپی کردن‌و چەند وتووێژێکیشی دەربارەی فێڵ‌و تەڵەکەی حکومەت لە هەڵبژاردندا کرد. بەمجۆرە، ئەگەر ئەو بەڵگانە ڕوو نەکرابایەن لەوانە بوو حکومەت «ئیمام خۆیی» بکات بە نوێنەری خەڵکی مەهاباد. بەڵام ئەو بەڵگەو وتووێژانەی سادق‌وەزیری باعیس بوون هەڵبژاردنی مەهابادی بە هۆی دەست تێوەردان‌و فێڵ کردن قەبووڵ نەکەن‌و لە ئەنجامدا کورسی نوێنەرایەتی خەڵکی مەهاباد لە خولی ١٧ی «پەرلەمانی ئێران»دا بە بەتاڵی مایەوە.

دوای هەڵبژاردن، ئەرتەش گەلێک توندو تیژی لەگەڵ خەڵک‌و بە تایبەتی ئەندامانی حیزبی دیموکرات دەکرد. ڕۆژانە گروبانیان بە کۆمەڵ دەنار بۆ شەقام‌و کۆڵانەکانی شاری مەهابادو لەگەڵ خەڵکیان بەشەر دەدان. ئێوارەی ڕۆژێک، عەزیزی یوسفی‌یان گرتبوو، و لەبەر چاوی خەڵک لە چوارچرا بەشێوەیەکی زۆر دڕندانە بریندارێان کردبوو. لەوە دەچوو ئەگەر «حشمەت» سەرۆکی پۆست‌و تێلگراف مەهاباد بە فریای نەگەیشتبا بە دەست گروبانان بکوژرێ. برینەکانی عەزیز ئەوەندە قووڵ بوون کە ناچار بوو پازدە ڕۆژان لە نەخۆشخانە بێ. ئێمە بە ناچارو بۆ ئەوەی بیانوو بە ئەندامەکانمان نەکرن، بە ئەوانمان ڕاگەیاندبوو ئێواران کەمتر هاتووچوی نێو شار بکەن‌و کاتی خوولانە لەنێو شاریش هەوڵ بدەن بە کۆمەڵ بگەڕێن‌و خۆ لەشەڕ بپارێزن.

سەرەڕای لەبەر چاو گرتنی ئەو تێبینی‌یانە، من شەوێک لە شەوانی هاوینی دوای هەڵبژاردن خەریک بووم لەگەڵ «عەلی‌سەدیقی» ژن برام لە ماڵی ئەوانەوە دەچووین بۆ ماڵی ئێمە، کە لە نزیک گەڕەکی ئەرمەنیان لە داوی ژمارەیەکی ۳۰ کەسی گروبان کەوتین. ئەوان بە چەقۆو دەمانچان پێشیان پێنگرتین‌و ڕژانە سەرمان‌و تا خودا حەز بکات بە دەسکی دەمانچان لێیان داین‌و چەقۆیەکیشیان لە کەلەکەی چەپی نزیک دڵی عەلی‌دا. ئەوان خەریک بوون بە ڕاکێش ڕاکێش ئێمەیان دەبرد بۆ دیژبان‌و ئێمە هاوارمان دەکردو داوامان دەکرد خەڵک بە هانامانەوە بێن.

چونکە وەرزی هاوین بوو، و خەڵک لەسەر بانان دەنووستن، دەنگی ئێمەیان بیست‌و بە هانامانەوە هاتن. شەڕێکی توند لەنێوان خەڵک‌و گروبانەکان ڕوویدا. نزیک بە ۲۰ کەس بە چەقۆو قونە دەمانچەی گروبانان بریندار بوون. کاتێک ئەوان دیتیان ژمارەی خەڵکەکە هەر

دیتوو زۆر دەبێ، پولیس بە فیتفیتە لێدان داوای یارمەتیان کردو ژمارەیەکی زۆر پۆلیس‌و دێژبانی چەکدار بەفریایانەوە هاتن. خەڵکەکە ئێمەی دەرباز کردو بردیانین بۆ لای دوکتور «زولفەقاری». ئەو برینداره‌کانی برین پێچ کردو «عەلی»شی عەمەلیات کرد. دوای ئەوە، سەرۆکی دێژبان هات‌و دەستووری گرتنی داین‌و نزیکەی ١٧-١٨ کەسیان گرتین.

بەیانی رۆژی دوایی، لە کاتێکا هەموو سەرو گوێلاکمان بریندار بوو، پۆلیس‌و دێژبانی چەکدار، ئێمەیان بە دەستی بەستراو لە نێو خۆیان گرت‌و بەنێو شەقامەکانی مەهاباددا بردیانین بۆ دادگا. فەرماندەی تیپ بۆ دادگای نووسیبوو: «ئەوانە خەریک بوون دێژبانی کێشکی شار چەک بکەن.» ئێمە قسەکانی فەرماندەی تیپی مەهابادمان وەدرۆ خستەوەو چۆنیەتی روداوەکەمان بۆ سەرۆکی دادگا گێڕاوەو گوتمان: ئەگەر خەڵک بەفریامانەوە نەهاتبان بە چەقۆو قونە دەمانچان دەیانکوشتین. ئەندامانی حیزب لەو کاتەدا کە پۆلیس‌و دێژبانان خەریک بوون ئێمەیان دەبرد بۆ دادگا وێنەیان لێ‌هەڵگرتبووینەوەو لە رۆژنامەکانی «شەهباز»و «بەسوی اٰینده»دا چاپیان کردبوو. سەرۆکی دادگا بە دیتنی سەرو گوێلاکی ئێمەو پاشانیش بە دیتنی وێنەکانمان لە رۆژنامەکاندا ناچار بوو ئێمە ئازاد بکا.

دوای ئازاد بوونم، بە ناوی خۆم تێلگرافێکم بۆ رۆژنامەی «بەسوی ئاینده» نارد، کە لەودا هاتبوو:

سەرتیپ موزەفەری نۆکەری دەرباری پەهلەوی لە قینی رووداوی هەڵبژاردنی خولی ١٧ی پەرلەمان ئێران لە مەهاباد دەستووری بە چەقۆ کێشەکانی بەردەستی داوە لێم بدەن. گروبان «مەنسووری»، گروبان «نەقەوی»و ٣٠ کەسی‌تر پێشیان پێگرتووم‌و برینداریان کردوم. رۆژنامە «بەسوی ئاینده» تێلگرافەکەی چاپ کردم. ئەو کات جەوی سیاسی بەمجۆرە بوو. کەس خەتی کەسی نەدەخوێندەوەو رۆژنامەکانیش هەموو شتێکیان دەنووسی‌و لایەنگرەکانی شاش نەیاندەتوانی پێشان پێبگرن.

من هەروەها لە دادگای مەهابادیش شکایەتم لە سەرتیپ مزەفەری کرد، کاتێک شکایەتەکەم برد بۆ دادستانی مەهاباد، ناوبراو گوتی:

- «من ناتوانم ئەم شێوە نووسینە قەبووڵ بکەم. تۆ خەڵکت لە پشتەو ئەوانیش سەرنێزەیان هەیە. لەو نێوەدا، من تەنیام‌و بەیانی شانەی هەردوو لاتان لەسەری مندا دەشکێ.» ئەو هەروەها لە درێژەی قسەکانیدا گلەیی لە حیزب کردو گوتی:

- «ئێوە وەک حیزب زۆربەی کارەکانی ئێمەتان بە ملەوە گرتووە. خەڵک بۆ چارەسەر کردنی گیروگرفتەکانیان خۆ لە ئێمە نادەن‌و دێنە لای ئێوە.»

دادستان راستی دەکرد. حیزبی دێموکرات بە رادەیەک لە لای جەماوەردا خۆشەویست

بوو، کە خەڵک بۆ چارەسەر کردنی گیروگرفتەکانیان دەهاتنە لامان. بە کورتی لە ئەنجامی پشگیری ئێمەو نەوستانمان لە شکایەت کردن لە موزەفەری، ئەرتەشی ئێران ناچار کرا بە دەستووری دوکتور مصدیق ئەو لە مەهاباد هەڵگریٚو بیباتە شاری «قوم». لە تاران چەند کوردی مەهابادی چاویان بە موزەفەری کەوتبوو. ئەو گوتبووی:

– «بە هەموو توانامەوە هەوڵ دەدەم بگەڕێمەوە بۆ مەهاباد. ئەگەر لەو هەوڵەمدا سەرکەم، دەزانم چ بەسەر ئەو کەسانە بێنم کە دژی من هەڵسوڕاٚو باعیسی دوور خستنەوەم بوون. ناوبراو گەڕایەوەو پاشان لە جێی خۆیدا ئاماژەی پێدەکەم.

کۆبوونەوەی ئەوەڵی مانگی مای

بۆ ئەوەی کۆبوونەوەی رۆژی جیهانی کرێکاران لە ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٣ وەک کۆبوونەوەی ساڵی پێشوو لە مەترسی نەکەوێ‌و کارەساتێک روو نەدا، بڕیارماندا لە رۆژی ١١ی گوڵان بچین لە باخی مکایلی کۆبینەوە، کە شوێنەکە دوورتر لە شوێنی ساڵی پێشوو بوو. کۆبوونەوەی ئەمجارە مەزنترین کۆبوونەوەی سیاسی ئێمە بوو. عەبدوڵڵای ئیسحاقی لێپرسراوی بەڕێوە بردنی ئەو کۆبوونەوەیە بوو. لەسەر بڕیاری گشتی‌و مەترسی گیرانی تێکڕایی ڕێبەرایەتی حیزب، من‌و باقی ئەندامانی بەڕێوەبەری مافی بەشداریکردنی راستەخۆمان لەو کۆبوونەوەیەدا نەبوو.

کاتی کۆبوونەوەکە، ژاندارم‌و دیژبان‌و ئەرتەش هێرشیان کردبووە سەر خەڵکەکەو کۆڕێکی مێرمنداڵیان بە ناوی «حەسەنی رەمەزانی» ئەندامی ڕێکخراوی خوێندکاران کوشتبوو، و چەند کەسی‌تریشیان بریندار کردبوو. هاوڕێیان، لیباسە خوێناوییەکانی حەسەن بەسەر دارانەوە دەکەن‌و لەگەڵ تەرمەکەی بەسەر شانان دەیهێننەوە بۆ مەهاباد.

من‌و ئەندامانی‌تری کۆمیتەی حیزبی کە بەشداری کۆبوونەوەی رۆژی جیهانی کرێکارانمان نەکردبوو، بڕیارماندا تێکەڵی جەماوەرەکە بین‌و بەخۆپیشاندان تەرمی حەسەنی رەمەزانی بەنێو شەقامەکانی شاردا بگێڕین.

ئێمە لە حەوشەی مزگەوتی هەباس ئاغای کۆبووینەوەو دژی ئەو کردەوە دڕندانەیەی ئەرتەش قسەمان کردو پاشان بەرەو چوارچرا وەڕێ کەوتین کە پۆلیس‌و ژاندارم‌و ئەرتەش پەلاماریان داین‌و بە قونداخە تفەنگان هەموو سەرو سەکوت‌و لەشیان تێک شکاندین‌و تەرمی حەسەنی رەمەزانی‌یان لێ هەستاندین، بەڵام جل‌و بەرگە خوێناوی‌یەکەی بە دەست

خۆپیشاندەرەکانەوە مایەوە. ئەوان تەقەیان لە خەڵکەکە نەکرد، بەلام بە تەقەی هەوایی ژمارەیەکیان شووشەو پەنجەرەی خەڵک شکاند.

ژنان کە لەم خۆپیشاندانەدا نەخشی بەرچاوو سەرەکی‌یان هەبوو، هێرشیان کردە سەر بنکەی سەرکردایەتی «ستاد» تیپی مەهاباد. ئێمە هەوڵماندا پێشی توندو تیژی ژنان بگرین، بەلام نەمانتوانی‌و ئەوان دەستیان بەسەر بنکەی سەرکردایەتی تیپی مەهاباد داگرت. چونکە سەرۆکی دیژبان دەستی هەبوو لە کوشتنی حەسەن رەمەزانی‌دا، زاتی ئەوەی نەبوو سەرلەنوێ فەرمانی تەقە کردن لە خەڵک دووپات کاتەوە. منو ئەندامانی کۆمیتەی حیزب دوای ئەو کارەساتە، ١٣-١٤ رۆژان خۆمان شاردەوە و پاشان کە ئاگادار بووین گیرو گرفتمان بۆ ناخوڵقێ هاتینەوە نێو خەڵک.

٢٨ی گەلاوێژ

دوای ریفراندۆمو تەنانەت هەڵبژاردنی خولی ١٧ی پەرلەمانیش، ناکۆکی نێوان لایەنگرانی شاو دوکتور مصدیق کۆتایی پێنەهاتو بگرە توندو تیژتریش بوو. لە درێژەی ئەو ناکۆکی‌یەدا، شاو لایەنگرەکانی پیلانێکی نوێیان داڕشت. لە ئەنجامی ئەو پیلانەدا، شا بە رواڵەت رۆژی ٢٥ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٣ لە ئێران رایکردو چوو بۆ بەغداو لەوێوە بۆ ئیتالیا. بە هەڵاتنی شا لە ئێران خەڵک لە هەموو شارەکانی ئێران‌و کوردستانیش رژانە نێو شەقامەکان‌و بە خۆپێشانداو هەڵپەرکێ ئەم رۆژەیان جێژن گرت.

لە مەهاباد کە ناوەندی حیزبی دیموکرات بوو، ئەو جێژنە بە بەرفراوانی گیراو پتر لە ٤-٥ هەزار کەسمان کۆ کردەوە. لەو کۆبوونەوە گەورەیەدا ژمارەیەکی زۆر دژی شاو دەرباری پەهلەوی وتاریان خوێندەوەو قسەیان کرد. سەرۆکی پۆستو تێلگراف «حشمت» کە کاتی خۆی زاتی ئەوەی نەبوو زۆر بێتە نێو خەڵک، لەو کۆبوونەوەیەدا دژی شا قسەی کرد. دادستانی مەهاباد «حاجی سمساری» بە لایەنگری کردن لە دوکتور مصدیق لەو کۆبوونەوەیەدا دژی شا قسەی کرد. «حەسەنی داودی» کە بە لایەنگری شا ناوبانگی دەرکردبوو، دژی شا وتاریدا. ماموستا هێمن شێعرە ناسراوەکەی «بەغدا نیوەی رێیەت بێ»ی خوێندەوە. وەک گوتم پتر لە ٤-٥ هەزار ژنو پیاو لە مەهاباد لەو متینگەدا بەشداریان کرد.

ئەوە لە حاڵێکدا بوو کە ئەرتەش بە تانک‌و ئوتومبێلی پڕ لە سەرباز دەوریان تەنیبووین.

تانکێک لەبەر مزگەوتی هەباس ئاغا راوەستابوو، و سەرگورد «هوما» سەرۆکی تازەی دیۆبان لەسەری دانیشتبوو. ئێمە لە رو بەرووی ئەواندا دژی شا دروشممان دەدا. خەڵکی مەهاباد لەو رۆژەدا زۆر بەکەیفو هەڵسوڕ بوون، بەڵام داخەکەم لایەنگرانی بەبنەماڵەی پەهلەوی لە هەل کەڵکیان وەرگرتو بە یارمەتی ئەرتەشبوود «زاهدی» لە رۆژی ٢٨ی گەلاوێژدا پیلانەکەیان جێبەجێ کرد.

بە هۆی کودیتایەک کە بە پیلانی شاو زاهدی ئەنجامی گرت، دوکتور مصدیق لە حکومەت کەوت. دوای کارەساتی ٢٨ی گەلاوێژ، مەئمورەکانی حکومەتی چوون عەبدوڵڵای ئیسحاقی، حوسێنی فروهەر، «گوڵێ ریحان» و ژمارەیەکی تریان گرت. حوسێنی فروهەریان بەتوندی بریندار کردبوو. گوڵی ریحان، یەکەم شێرە ژنی پێشڕەوی کۆمەڵی کوردەواری ئێمە بوو لە رۆژهەڵاتی کوردستاندا، کە بە تاوانی سیاسی گیراو سێ مانگ لە بەندیخانەدا مایەوە. ئێمە دوای گیرانی ئەو هاورێیانە، بۆ ئەوەی وەدەست پۆلیس نەکەوین، بە ناچار ژیانو خەباتی تەواو نهێنیمان گرتە بەر. بەم پێیە کادیرە ناسراوەکان لە نێوان ٣٠ی گەلاوێژ تا ٥ی خەرمانانی ساڵی ١٩٥٣ی زاینی، لە حاڵێکدا سەربازان دەوری شاری مەهابادیان گەمارو دابوو، مەهابادمان بەجێ هێشتو چووینە ناوچەی مەنگوڕان.

بەرپرسانی حیزب بە سێ هۆ، ناوچەی مەنگوڕانمان بۆ ئەمکارە هەڵبژارد. یەکەم ناوچەی مەنگوڕان ناوچەیەکی شاخاوییە. دووهەم خەڵکەکەی سەرەڕای ئەوە کە لەگەڵ ئێمە بوون، رێو رەسمو دابو نەریتی عەشیرەتیان بە تەواوی پاراستبوو، و سێهەم رێگای پاشەکشەی هەبوو بۆ گەرمێن. کاتی دەستدرێژیو هێرشی دوژمن بۆ سەر ئەو ناوچەیە ئێمە بە سانایی دەمانتوانی بەرەو باشووری کوردستان بکشێینەوە. منو ژمارەیەک لە هەڤاڵانی حیزب نزیک بە دوو ساڵ لە ناوچەکانی مەنگوڕ، گەورک، سویسنایەتیو دەورو بەری بانە درێژەمان بەکارو خەباتی حیزبدا. لەو ماوەیەدا گەلێک جاران هێزەکانی دوژمن وەشوێنمان کەوتن، بەڵام هەرکە پێیان لە یەکەم دێ دەکەوت، خەڵکەکە بەپەلە دێیەکانی دەورو بەریان ئاگادار دەکردو دەیانگوت «عەجەم» هات. لەمجۆرە کاتانەدا، من هاورێیەکانم پەنامان بۆ چیاکان دەبردو خۆمان حەشار دەدا. چەکدارەکانی رژیم خەڵکیان کۆ دەکردەوەو لە سەربانی دێیەکاندا شێللاقان لێدەدانو لەوانیان دەویست شوێنی ئێمەیان پێبڵێن، بەڵام ئەوان ئێمەیان ئاشکرا نەدەکرد.

جارێک لەگەڵ «عەزیزی فەللاحی» لە «سیاقوڵ»ی سەرو بووین کە ئەرتەش لە سەعات چواری بەیانی گوندەکەی گەمارۆدا. خەڵکی دێیەکەیان لە ماڵەکان کێشایە دەرو زۆریان لێدانو ماڵەکانیان پشکنی، بەڵام نەیانتوانی ئێمە بدۆزنەوە. خەڵکەکە ئامادە بوون دیواری

ماڵی خۆیان کوون بکەن‌و ئێمەی پێدا رزگار بکەن‌و بەدەست چەکدارەکان کوتەک بخۆن، بەڵام ئامادە نەبوون ئێمە بەدەستەوە بدەن.

دوای ٥ی خەرمانان و بەجێ هێشتنی شاری مەهاباد، من، عەزیزی یوسفی، سەدیقی خاتەمی، هاشمی حەق تەڵەب (قادرشەریف)، «محەمەدئەمینی راتبی» و ژمارەیەکی‌تر چووین لە نزیک گوندی «چوارتا» کە خاوەنەکەی «قادر ئاغا» بوو کۆ بووینەوە. قادر ئاغا یەکێک بوو لە ئەندامە هەرە دڵسۆزو فیداکارەکانی حیزب. ناوبراو زۆر ژیرانە لەگەڵ جوتیارەکانی رێککەوتبوو. ئەوان قادر ئاغایان لەخۆیان دەزانی‌و خۆشیان دەویست. قادر ئاغا کوێرەوەرێکی زۆری دیت. ئەو لە دەست حکومەت رای کردو ماوەیەک لە کوردستانی باشوور ژیا.

ئێمە، لەو کۆبوونەوەیەدا بە دوای رێکخستنەوەی سەرلەنوێی خۆمان‌و دیاری کردنی ئەرکی نوێ بۆ کادرەکانمان، سێ خاڵی سەرەکی‌مان خستە بەرباس‌و لێکۆڵینەوە، کە بریتی بوون لە:

ئا- ئەخلاقی‌و داوێن پاکی ئەندامان لە گوندەکاندا.

ب- ئیحترام بۆ شێوەی بیر کردنەوەی خەڵک‌و لەبەر چاو گرتنی فەرهەنگی کۆمەڵایەتی گەلەکەمان لە کاتی پێوەندیگرتن لەگەڵ ئەواندا.

پ- نەترسی‌و پێشاندانی ئازایەتی لە خۆمان لە کاتی تەنگانەدا.

لە راستیدا بە پێی فەرهەنگی کوردەواری هەمیشە ئەو لاوانەی کە لە دێیەکان دەژین خۆیان بە ئازاو نەترستر لەوانە دەزانن کە لە شارەکانن. ئێمە دەمانەویست بە پێشاندانی ئازایەتی لەخۆمان ئەو بیرە لە مێشکی لادێیی‌یەکان پاک بکەینەوە، تا بەڵکو باوەڕمان پێبکەن، کە توانیمان. بۆ وێنە، کاتێک خەڵکی گوندەکانی ناوچە، بەهۆی کردەوەی ئازایانەی کادیرەکان رایان گۆڕا، لە زستانی ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٤دا ئێواران کە هەوا بەرەو تاریکی دەچوو، رەشاییەکیان لە دووری دێیەکان لەسەر بەفر دیتبا، دەیانگوت: «ئەوە ئەگەر گورک نەبێ، سەر رووتە!» لادێیی‌یەکان، ناوی ئێمەیان نابوو سەرروت. چونکە لە نێو شارەکاندا ئازایانە بەگژ هێزەکانی حکومەتی‌دا دەهاتین‌و نەدەترساین‌و سەریشمان روت بوو، و پێچ‌و کڵاومان لەسەر نەدەنا، ناوی سەرروتیان لێنابووین.

کادرەکانمان بەسەر ناوچەکانی گەورک، سویسنایەتی، بانە، نەغەدەو شارویراندا بڵاو کردەوە. من‌و عەزیزی یوسفی‌ش لە ناوچەی مەنگوڕان ماینەوە. هەر کەسە لە ناوچەی خۆیدا بەرپرسی کاری رێکخستن‌و تەبلیغاتی بوو، و دەبوایە خۆیشی لە پەلاماری مەئمورەکانی حکومەتی بپارێزێ. هیچکام لە ئێمە بنکەیەکی دیارمان نەبوو، بەڵام گوندی

«بینگوین»مان له ناوچەی مەنگوڕان دەست نیشان کرد بوو، که هاوڕێیان کاتی پێویست نامەکانیان بنێرن بۆ ئەو جێیەو منو عەزیزیش سەرمان لەوێ دەداو نامەکانمان دەبینیو ئاگاداری خەباتو هەڵسوڕانی کادیرەکان دەبووین.

گوندی «بینگوین» دێی «سوارەی ئەحمەدی گولاّوی ئاغا» بوو. سوارە پیاوێکی ئازاو بە دەستو تفەنگ بوو،و زۆربەی کاتەکان لە حکومەت قاچاخ بوو،و لە گوندەکەی خۆیدا بە قاچاخی دەژیا. ئەو دێیە زۆر جێیەکی متمانە بوو.

خوازبێنیو مارە کردنی مەرزەی خێزانم

لەسەرەتای هاوینی ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٣دا، خەباتگێرانی هەڵگری بیری نەتەوەییو چەپو سوسیالیستی لەو باوەڕەدا بوون، کە حەمەرەزا شا دەسەلاّتێکی ئەوتۆی نەماوە، کە جێگەی مەترسی بۆ ئەوان بێو هەموو لایەک چاوەڕوانی رووخانی یەکجارەکی رژێمی پاشایەتیان دەکرد لە ئێرانداو کەس نەیدەزانی کە چەرمەسەری سیاسی دوا رۆژ ئەوەندە توندو تیژ دەبێ، کە مرۆڤ هەست بە مەترسی بکات. لەبەر ئەوە، منیش بڕیارمدا چی‌تر دەست لەسەر دەست دانەنیمو بە تەمای خوا ماڵ پێکەوەنیمو ژن بخوازم.

٢٩ ساڵ تەمەنم بوو، کە باسکم لێهەڵکردو خوازبێنی «مەرزیە»، ئەم خێزانە بەرێزەو بەنرخەی ئەمرۆی خۆم کرد، کە ئەو کات کیژۆڵەیەکی فرە گەنج بوو،و بە تەمەن نۆ ساڵ لەمن بچووکتر بوو. «ساحەب» خانم خوشکی گەورەی مەرزیە باوەژنم بوو. ئەو ژنێکی لەسەرخۆو هێدیو دڵپاکو مێهرەبان بوو،و بە راستی جێگای دایکی خۆمی گرتبۆوە. باوەژنم رۆژێک هاتە ماڵی ئێمەو گوتی:

- «وابزانم کاری خێرت بەدەستەوە؟»

- بەبێ پرسو رای تۆ هیچکارێک ناکرێ، تۆ رات لەسەری چیە؟

- «زۆرم پێخۆشە، مەرزەی خوشکم شیاوی تۆیەو هەر ئەو لەگەڵ تۆ دەگونجێو دەتوانی لێی ئەرخەیان بیو پشتی لێبکەیەوە. هەروەکوو من تۆ بناسم هەمیشە لێقەومان هەرشەت لێدەکا. گومان ناکەم کەس بۆ تۆ لەو بە وەفاتر بێو ئێوە شیاوی یەکن.» منیش گوتم:

- خوشکی تۆیەو دڵنیام دەبێ هەروا بێو خەڵکو خزمو دۆستانیش لەو رازینو ئەو بە کیژێکی بەنرخ دادەنێن.

باس‌و خواسی ژن هینانی من هەر ئەوەندە بوو. دیارە بۆخۆیشم لە نزیکەوە مەرزیەم دەناسی‌و جگە لەمە خزم بووین‌و براکانیشی هاوڕێی‌و هاو ئامانجم بوون‌و لەهەموو باریکەوە گونجاو بوو. دوا ڕۆژی ژیانیشم ئەم ڕاستی‌یەی سەلماند کە «مەرزە» چ ئینسانێکی بەڕێزو بەحورمەتی لێدەرچوو،و هەموو ئەو کەسانەش کە دەیناسن دان بەم ڕاستی‌یە دێنن‌و من لە جێی خۆیدا پەنجەی بۆ ڕادەکێشم.

کاتێک حەمەرەزا شا ڕایکردو دوکتور مصدیق شۆڕای سەلتەنەتی پێکهێنا، ئێمە تازە لێک مارە کرا بووین‌و بڕیارماندا بوو پاش دوو مانگ زەماوەند بکەین، کەچی داخەکەم لەپڕ وەرەق هەڵگەڕایەوەو هەلومەرج ڕێگای نەدا لە کاتی خۆیدا بەیەک بگەین‌و زەماوەندەکەمان بۆ ماوەیەکی نادیار وەپاش کەوت‌و کودیتای ٢٨ی گەلاوێژی بەسەرداهات‌و من‌و زۆر کەسی‌تر ناچار بووین ڕاکەین‌و ژیانی نهێنی بگرینەبەر. کیژی مارەکراوم مەرزە تەنیا مایەوەوماڵیان لە مەهاباد باری کردو چونە ناوچەی سندوس‌و لە گوندی «تازەقەلاٰ» کە مڵکی خۆیان بوو گیرسانەوە. بەر لە مارەکردن من هێندێک دەربارەی چارەنووس‌و سەربەهۆدەی خۆم بۆ مەرزە دوابووم‌و گوتبووم:

- ئەو ڕێگایەی لەبەرمە تاسەر بەری نادەم‌و چونکە چارەنووسی نەتەوەکەم لە هەلومەرجی دژوار دایە، ڕەنگە کۆسپ‌و کەندالی زۆرم بێتە سەر ڕێ‌و ئەگەر مرۆڤێک ویژدانی وەخەبەر هاتبێ‌و خۆ گێل نەکاو ئەگەر زانیاری سیاسی هەبێ، ناتوانێ خۆ لە خەبات بۆ ڕزگاری نەتەوەکەی ببوێرێ‌و پێ لە ویژدانی خۆی نێ؛ لەم ڕێبازەدا کە تۆش چارەنووسی خۆت لە چارەنووسی من گرێداوە، تووشی ڕەنجەڕۆیی‌و تاڵی‌و سوێری دەبی‌و منداڵەکانیشمان ڕۆژگارێکی لەباریان بۆ چاوەڕوان ناکرێ. پێویستە تۆ بە ئاگاداری تەواو مل ڕاکێشی بۆ ژیان لەگەڵ من‌و بڕیاری خۆت بدەیت.

- «من بڕیاری خۆم داوەو پاشگەزیش نابمەوەو ئاگاداری ژیان‌و هەل‌و مەرجی خەباتگێڕی تۆش هەم. وەک هەموو ژنە کوردێک کە پیاوەکانیان لە پێناوی ئامانجی کوردایەتیدا تووشی سەخڵەت بوون، منیش بەش بەحاڵی خۆم ئەوەم لەدەست دێ حورمەت‌و ڕێزی تۆ بگرم‌و مل بۆ چارەنووس ڕاکێشم. ئیتر ئەوە قسەی ئاخرمەو بەسەرهات هەرچی بوو بەخێربێ‌و تۆش کاتی تەنگانە لەبەر دوا ڕۆژی من خۆت مەدۆڕێنە؛»

دوای کودیتای «شا» دژی مصدیق لەگەڵ دایکی مەرزەش دوام‌و ناوبراو گوتی: «بڕۆ نیگەران مەبە؛ ژنی مەردان لەبن بەردان».

بەمجۆرە، من لە مەرزە جیابوومەوەو خۆم گەیاندە هەڤاڵانم لە گوندی «سیاقوڵ» لە ناوچەی مەنگوڕان‌و بە دوای تێپەڕ بوونی پێنج ساڵ چاوەڕوانی، لەگەڵ مەرزەی دەسگیرانم زەماوەندم کردو ئەوم گواستەوە، کە پاشان ئاماژە بەچۆنیەنیەکەی دەکەم.

Kurdistanpost
کوردستانپۆست

سەفەر بۆ باشووری کوردستان

بەدوای کودیتای ٢٨ی گەلاویژی ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٣دا کە لایەنگرانی «محەمەد رەزا شای پەهلەوی» دژی دوکتور «محەمەدی مصدیق» سەرۆک وەزیری ئێران ئەنجامیاندا، گشت ئازادیخوازانی سەرانسەری ئێران بەفەرمانی دەرباری پەهلەوی راونران. کۆمەڵە خەڵکێکی زۆر گیرانو کوژرانو ژمارەیەکی زۆریش رایانکردو ئاوارە بوون. ئێمەش کادیرە ناسراوەکانی حیزبی دیموکڕات بە دوای گیرانی ژمارەیەک لە ئەندامانی حیزب رامانکردو چووین بۆ ناوچەی مەنگوڕان. ئەوسا، وەزعی ماڵی حیزبی ئێمە باش نەبوو،و بۆ یارمەتیدانی بەندییەکانو خێزانیان زۆر دەستەنگ بووین. لەبەر ئەوە، لە بەڕێوەبەری حیزبدا بریاردرا، من بۆ کۆکردنەوەی یارمەتی بچم بۆ لای «پارتی دێموکڕات» لە کوردستانی بندەستی عێراقدا.

بەپێی ئەو بریارە، من لەگەڵ «حەمەدەمینی راتبی» کە ڕێگای سلێمانی بەڵەد بوو، لە خەزەڵوەری ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٣دا چووم بۆ «سلێمانی»و میوانی «عومەردەبابە» یەکێک لە بەرپرسانی پارتی بووم. ئەو کات، «ئەسعەدی خودایاری»ش لە سلێمانی لە ماڵی «شێخ لەتیف» بوو. بەچوونی من بۆ سلێمانی ئەویش لەگەڵ خێزانی هاتنە ماڵی «عومەر دەبابە». بە یارمەتی پارتی نزیکەی بیست هەزار تمەنم کۆکردەوەو ئەوم بە ئەسعەددا ناردەوە بۆ حیزب. ئەسعەد پارەکانی تەسلیمی «عەبدوڵڵای ئیسحاقی» کردبوو. عەبدوڵڵا نامەیەکی بە ئەسعەددا بۆ ناردبووم کە بەپەلە بگەڕێمەوە بۆ ناوچەی مەنگوڕان. ئەو نووسیبووی حیزب بریاریداوە رۆژنامەی کوردستان ئۆرگانی حیزب دەرکات. ئێمە تا ئەوکات دەرەتانی دەرکردنی رۆژنامەمان نەبوو.

بەدوای چوونی ئەسعەد بۆ لای حیزب، بەرپرسانی پارتی داوایان لێکردم بۆ ماوەیەک لای ئەوان بمێنمەوەو بۆ دامەزراندنی رێکخراوێکی نهێنی حیزبی یارمەتیان بدەم. ئەوسا، من شارەزای ئەمجۆرە رێکخستنە بووم، بەڵام پاشان کە ئەسعەد گەڕایەوە لەبەر گرنگی دەرکردنی رۆژنامەی کوردستان نەمتوانی بمێنمەوە. بەو حاڵەش چوومە کەرکووکو چاوم بە

«برایم ئەحمەد» لێپرسراوی ئەوکاتی پارتی کەوت، کە بەهۆی ناکۆکیو سەرهەڵدانی هێندێک گیروگرفت لەگەڵ رژێمی عێراق بەنهێنی لە کەرکووک دەژیا. لەوێوە، ناوبراو بەرێی کردم بۆ بەغداو چوومە لای ماموستا «هەژار».

لەو سەردەمدا ناکۆکی کەوتبووە نێوان ئەندامانی پارتیو کۆمەڵێک بە سەرۆکایەتی «محەرەم»، کە لە پارتی جیا ببوونەوە. بۆ پێکهێنانەوەی هەڤالانی پارتی یارمەتیان لێخواستمو لە کۆبوونەوەیەکدا بە بەشداری «جەلال تالەبانی» کە ساڵی دوو یان سێی حقوقی لە «بەغدا» دەخوێندو «حەبیب»و «محەرەم» بۆ ئاشت کردنەوەی هەڤالان تێکۆشاینو سەرکەوتین. پاش ئەوە، حیزبی شیوعی عێراق بەسەرۆکایەتی «سەلیم چەڵەبی» داوی چاوپێکەوتنی لێکردم.

حیزبی شیوعی عێراقیش ببوو بە سێ بەشو هەر بەشەی بە ناوی ئۆرگانی ناوەندی خۆی دەناسرا، وەک: حیزبی شیوعی «القاعدە» بە سەرۆکایەی «سەلیم چەڵەبی»، «وحدت الشیوعیون» بە سەرۆکایەتی عەزیز شەریفو «رایت الشغیلە» بە سەرۆکایەتی «جەمال حەیدەری». گشت ئەو سێ سەرۆکانە بەنهێنی دەژیان. لەگەڵ جەلال تالەبانی چوومە لای «سەلیم چەڵەبی» سەرۆکی «القاعدە». بەرلە چوونم بۆ لای سەلیم، چاوم بە پەرتووکێکی بچووکی دەستنووس کەوت، کە سەلیم بەناوی حیزبەکەی دژی پارتی نووسیبووی. ناوبراو لەو پەرتووکەدا گوتبووی: «پارتی دیموکراتی کوردستان حیزبێکی بورژوا ناسیونالیستی هەڵگری دروشمی ئەمریکایی سەربەخۆیی کوردستانە». ئەوە لە حالێکدابوو کە پارتی بەچەشنی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران تەنیا بۆ وەدەست هێنانی «ئوتونۆمی» لە چوارچێوەی عێراقدا هەوڵی دەدا.

«جەلال تالەبانی» گوتنەکانی بۆ وەرگێرامەوە. من بەپێچەوانەی بۆچوونی سەلیم لە نووسراوەکەیدا، گوتم: لەوە دەچێ تۆ ئاگاداری مێژووی خەباتی کورد نەبی. کورد لە پلەی نەتەوەیەکی ژێردەستدا مافی خۆیەتی داوای حەقی رەوای بکات. ئێوەی بەشیوعی ئەگەر بتانەوێ لە عێراقدا خەباتی چەکدارانە بکەن، پاڵپشتی گەلی کورد بۆ ئێوە زۆر گرنگەو پێویستە بۆ راکێشانی رای ئەو گەلە دروشمی تایبەتییان بۆیان هەبێ. ئێوە هەرگیز لە بەشی عەرەب نشینی عێراقدا ناتوانن بەچەک بەرنگاری حکومەتی عێراق بن. ئەگەر لە نێو دەشتو سەحرای وشکو بێ ئاوی خۆتان چەک هەڵگرن، حکومەت پێویستی بەوە نابێ بەرەنگاریتان بکات. ئەو تەنیا «ئاو»تان لێبڕی تا بە تینی هەتاو قڕ بن. کەوابوو مەڵبەندی خەباتی ئێوە شاخو بەندەنو کوێستانو دارستانەکانی کوردستانە. سەلیم لەبەرامبەر ئەو قسانەی مندا چیپێنەبوو،و پەیتا پەیتا گوتنەکانی دووپات دەکردەوە، تا

سەرئەنجام منی ماندوو کردو بە جەلال تاڵەبانیم گوت: کاکە هەستە بڕۆین ئەوە بەمن حاڵی نابێ.

پاشان لەگەڵ هەژار چووین بۆ حەشارگەی «عەزیز شەریف» کە سەرۆکی «وەحدەت الشیوعیون» بوو. عەزیز شەریفم وەک ئینسانێکی زاناو لێهاتوو هاتە بەرچاو،و بۆ ئەوە دەبوو دەرسی لێوەرگرم. ئەو بەدڵپاکی لە کێشەی کورد دەگەیشتو گوتی: «من هەوڵدەدەم لە کوردان نزیک بمەوە.» دوای دیتنی عەزیز شەریف لەگەڵ برادەرێک بەناوی «پارس» چوومە لای «جەمال حەیدەری» ڕێبەری حیزبی کومونیست «رایت الشغیله»، کە ئەویش بەنهێنی دەژیاو کوردێکی هەولێری بوو. ماوەیەک بەیەکەوە دانیشتینو باسی چارەنووسی نەتەوەی کوردمان کرد. «جەمال حەیدەری» بەهۆی مانگرتنی درێژخایەن لە زیندان، ڕیخۆڵەکانی وشک هەڵاتبوونو تووشی نەخۆشی «ڕیخۆڵە» ببوو. دوام لێکرد ئیزنم بدات هەڤاڵانی پارتی هانبدەم بەهۆی کاکە «زیاد»ەوە هەوڵی بۆ بدەن، بەڵکو لە عێراق دەرباز بێو لە «لیبنان» نەخۆشیەکەی چارە بکات. من ئەو داوایەم لە پارتی کرد، بەڵام نازانم پاشان یارمەتیيان پێکرد یان نا.

لەگەڵ هەر سێ بەرپرس، لەمەڕ یەکگرتنەوەیان قسەم کردو گوتم: ئێوە لەباری بۆچوونەوە جیاوازییەکی سەرەکی‌تان پێکەوە نیە. گشتتان خۆ بە شیوعی دەزاننو باوەڕتان بە ئینترناسیونالیزم هەیە، کەواتە بۆچی لە ئۆرگانەکانتاندا دژی یەک وتار دەنووسنو ئەندامەکانی خۆتان بەگژ یەکتردا دەکەن؟ لە کاتێکدا ئەمڕۆ ڕێبەرانی «سوسیالیزمو ئیمپریالیزم» لەسەر زۆر دیاردەی جیهانی بەیەکەوە دادەنیشنو گیروگرفتەکانیان چارەسەر دەکەن، ئێوە بۆچی دەبێ نەتوانن ڕێککەون. گشت لایەنەکان بەرواڵەت لە بیستنی وتەکانی من خۆشحاڵ بوون، بەڵام لەو قۆناخدا بەکردەوە هەوڵیان بۆ یەکگرتنەوە نەدەدا، تا سەرئەنجام هەڵێکی مێژوویی ڕەخساو بوونەوە یەک حیزب.

لە بەغدا، لە ماڵی کاک هەژار شاعیری مەزنی کورد دەمامەوەو چەند ڕۆژێکیش لە ماڵی «وریاو عەبدوڵڵای کانی ماران» بووم. ڕۆژێک «خوسرەو دارا» لە بەرەی «القاعده» هاتە لامو گوتی: «هاورێیانی ئێمە پێیان خۆشە بێیە لای ئەوانو ئێمە جێگەی ژیانت بۆ تەرخان بکەین.» کورد گوتەنی، ئەوان دەیانەویست «نمەک‌گیر»م بکەنو نەهێڵن تەنیا «نمەکگیری» پارتی بم. ڕەزامەندیم پێشانداو لە بەغدا لە ماڵی کرێکارێکی لایەنگریان جێگەیان بۆ دیاریکردم. شەو لەگەڵ «خوسرەو» چووینە ئەو ماڵە. کرێکاری نەدار، بە ژنو منداڵی‌یەوە تاقە هۆدەیەکی هەبوو. لەبەر ئەوە، من دڵم بڕوای نەدا سەرباری ژیانیان بمو گوتم دێمە لاتان، بەڵام ئەمشۆ هێندێکم کار هەیە، دەڕۆم سبەی شەو لەگەڵ خوسرەو

دەگەڕێمەوە لاتان. بەیانی ڕۆژی دوایی کە بڕیار بوو شەوەکەی بچم بۆ ماڵی ئەو کرێکارە، هەژار منی بردە «ئەستودیۆ»ی وێنەگەرییەکەی، کە لە «فضل» بوو. لە ئەستودیۆ بووم کە کاک خوسرەو بە هانکە هانک هاتو گوتی: «کاکە نەچییە ئەو ماڵەی بۆمان دیاریکردبووی. شەو پۆلیس بە بیانووی ماڵی قاچاخ ئەوێی گەمارۆ داوەو پشکنیویەتی.»

بەدوای ئەو ڕوداوەدا، «داود صایغ» بەهۆی کاک هەژارەوە داوای چاوپێکەوتنی لێکردم. ناوبراو، یەکێک لە بەرپرسانی «حیزبی شیوعی» بوو، کە لەگەڵ «داود سلمان» (فەهد)و ژمارەیەک لە هەڤاڵانی گیرا، بەڵام لە ئیعدام ڕزگاری بوو،و پاش ماوەیەک لە زیندان ئازاد کرا. ئەو گۆیا لە سەردەمی دەسەڵاتدارییەتی «کەریم قاسم»دا هەوڵیدا حیزبێکی شیوعی نەتەوەیی دامەزرێنێ، کە سەرنەکەوت. لەگەڵ کاک «زیوەر» یەکێک لە هەڤاڵانی چوومە لای. ناوبراو، گەلێک لەمەڕ ڕابردوی خۆیو زیندانو بەسەرهاتەکانی قسەی بۆ کردم. لە تۆپی قسەکانیدا گەرەکی بوو بەرگری لە خۆی بکاتو بڵێ «داود سلمان»و هەڤاڵانی لە زینداندا توندرەوییان دەکردو منیش توندرەوییم لە بەرژەوەندی خۆماندا نەدەبینیو دەمگوت ڕژیم لێمان بە قینەدا دەچێو زیانمان پێدەگەیەنێ، بەڵام ئەوان لەگەڵ بچوونی من نەبوون. «داود صایغ»و کشت سێ حیزبە کومونیستەکان داوایان لێکردم نامەیان بۆ بەرمە ئێرانو بۆیان تەسلیمی ڕێبەرایەتی حیزبی تودە بکەم، کە ئەو کارەم بۆ کردن.

گەڕانەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان

لەگەڵ کاک «نوری ئەحمەد تەها» لە بەغداوە گەڕامەوە بۆ سلێمانی. کاک نوری، یەکێک لەو ئەفسەرانە بوو کە کاتی دامەزراندنی کۆمار هاتبوو بۆ مەهابادو پاش ڕوخانی کۆمار گەڕابۆوە عێراق. من دوای گەڕانەوەم لە سۆڤیەتو چوونم بۆ سلێمانی لە ساڵی ١٣٢٧-١٩٤٨دا لەگەڵ کاک نوری ئاشنا بووم. ناوبراو ئینسانێکی میهرەبانو لەخۆبردو بوو. بەر لە چوونم بۆ بەغدا، ڕۆژێک لە سلێمانی لە ماڵی «عومەر دەبابە»وە لەگەڵ ئەو چووم برادەرێک ببینم. کاک نوری هەوڵیدەدا بە شەقامەکاندا بۆ شوێنێ دیاریکراوم بەرێ. من ئەوسا گەنجێکی بیستو چوار ساڵانە بوومو تازە لە «باکۆ» گەڕابوومەوەو ئەوەندەم «سۆمی» ڕەشی سەربازیو گۆشتی چەورو قەڵەو خواردبوو، کە هێندێک قەڵەو سوور داگیرساو بەکەیف بوومو بیچمم زۆر لە ڕوسان دەچوو. جلی کوردی لای خۆمانم

دەبەردابوو، و ئاغابانووی لای گەرمێنم لەسەر بەستبوو. لە چوار رێیەکدا، کۆمەڵێک گەنجی هاوتەمەنم راوەستابوون. کاک نوری کە ئەوانی بینی دەستی منی گرت‌و بەدوای خۆیدا رایکێشام. کە گەیشتە لاوەکان گوتی: «تەواریش بێرەدا.» لاوەکان قوت بوونەوەو مشت‌ومڕیان تێکەوت، بەڵام کاک نوری بەشێوەیەک منی بە دوای خۆیدا رادەکێشا، کە کەم مابوو سەرمەقولاتم پێ‌بدات‌و گوتی: «زوو بڕۆ با لەو نێوە دەرچین.»

دواجار کە بیرم لە کردەوەی کاک نوری دەکردەوە، زانیم کە ئەو کۆمەڵە گەنجەی تووشیان بووین، گشتیان شیوعی بوون. ناوبراو بۆ ئەوەی چاوبزی ئەوان بدات‌و پێشان بدات کەوا کابرایەکی «روس» لە لای بارزانییەکانەوە هاتۆتە لای پارتی، ئەو پەندەی بەسەر من هێنا. ئەو بیرەوەرییە هەمیشە لام زیندووەو تا ئێستا بۆ زۆر کەسم گێڕاوەتەوە. یادی کاک نوری بەخێر بێ.

هەروەکوو گوتم ئەسعەدی خودایاری پارەکانی گەیاندبوو، و گەڕابۆوەو نامەیەکی عەبدوڵڵای ئیسحاقی بۆ هێنابووم کە بەپەلە بۆ چاپی رۆژنامەی کوردستان بگەڕێمەوە. من‌و حەمەدەمینی راتبی‌و ئەسعەد خۆمان ئامادە کردو پارتی یارمەتی گەڕانەوەی داین. کاک عومەر دەبابە، «شێخ مارف»ی رەگەڵ خستین. ناوبراو، ئێمەی سواری ئوتومبێلی جیپی خۆی کردو بەرەو «میرزا رۆستەم» چوو تا لەوێ بەسواری «قەیاخ» لە رووباری «سندۆلان» بپەڕینەوە. شێخ مارف کە مرۆڤێکی ناسراوو لە شێخەکانی سلێمانی بوو، ئێمەی تەسلیمی خاوەنی قەیاخەکە کرد کە بمانپەڕێنێتەوەو بۆ خۆی گەڕایەوە بۆ سلێمانی.

نامەی رێکخراوەکانم لەژێر پشتێنەکەمدا شاردەوەو بەنیگەرانی لەوەی کە نەکا لەداوی پۆلیس بکەوم، لەگەڵ حەمەدەمین‌و ئەسعەد چووین لە چایخانەی قەراخ رووبارەکە دانیشتین‌و چاوەڕوانی کابرای خاوەن قەیاخ‌مان کرد تا لە رووبارەکە بمانپەڕێنێتەوە. قەیاخ‌وانەکە چاوەڕوانی مسافیری‌تریشی دەکردو نەیدەویست بە سێ کەسان بچێتە ئەوبەری چۆمی «سندۆلان». شوێنەکە جەماوەرێکی زۆری لێ‌بوو. «حەمە پۆلیس» کە مەئمورێکی ناسراوی حکومەتی بوو، لەنێو خەڵکەکەدا هاتوچۆی بوو. ناوبراو ئینسانێکی روخسارناس بوو، و چونکە بیچمی من سوورو سپی بوو، و لە خەڵکی ناوچە نەدەچووم، دەترسام چاوی پێم‌بکەوێ‌و گرفتارم بکا. هەرجارەی کە دەهاتە نێو چایخانەکە، من ئەوێم بەجێ دەهێشت یان بە بیانووی ئەوەی کە شتێکم لێکەوتووە سەرم لەژێر کورسی چایخانەکە رادەکردو بەمجۆرە خۆم لە دیدی حەمە پۆلیس دەپاراست. حەمە، پۆلیسی قەلادزێ بوو، بەڵام بۆ تەڵەکە هەستاندن خۆی دەگەیاندە «میرزا رۆستەم»و ملۆمۆی دەکرد.

ئێمە دەچووین بۆ قەلادزێ تا بە یارمەتی «عەلی وەستا غولام»ی لە شار دەرباز بین.

کابرای «قەیاخوان» دەیزانی کە ئێمە غەریبین‌و لە کوێستانەوە هاتووین‌و «شێخ مارف» ئێمەی بەو ئەسپاردوە. جابۆیە ئەویش لە حەمە پۆلیس دڕدۆنگ بوو،و زۆرجاران سەری بە قسان قاڵ دەکرد، بەڵام چاوەکانی حەمە پۆلیس هەموو وڵاتی سەنگوسووژن دەداو دیواری دەکۆڵی. ئەو بە مەئمورێکی وشیار ناسرابوو، بەڵام وریایی «قەیاخوانەکە» ئەوی وەستاندو لەسەر کورسی‌یەک دانیشاندو چایەکی لەپێش دەستی داناو خافڵاندی. کاتی ئامادە بوونی قەیاخ بۆ پەڕینەوەی لە روباری «سندۆلان»، «قەیاخوانەکە» لەوە نیگەران بوو کە نەکا حەمە پۆلیس‌یش لەگەڵ ئێمە سواری قەیاخ بێ، بەڵام ئەو لەگەڵ ئێمە سوار نەبوو،و بەمجۆرە پشویەکی راحەتمان هاتەوە بەرو بەسلامەتی رووباری سندۆلانمان بەجێ هێشت.

هەور پێش ئاسمانی کرتبوو،و دەنکە دەنکە باران دەباری‌و هەواش بەرەو تاریکی دەچوو. ئێمە لەو رێیەدا هیچ‌جێیەکمان نەبوو سەری پێداکەین. تاریکی شەو بە تەواوی باڵی بەسەر زەوی‌دا کێشابوو. ئێمە گەیشتینە نێو کۆڵانە تەنگ‌و قوڕ گرتووەکانی قەڵادزێ، نووری لاوازی چرای «فانووس»ی ماڵی «عەلی وەستا غوڵام»ی ئێمەی بەرەو خۆ رادەکێشا. ئێمە شارەزای ماڵی کاک عەلی بووین‌و کاتی چوونمان بۆ سلێمانی لە ماڵی ئەو مابووینەوە. شەو لە ماڵی کاک عەلیماینەوەو بەیانی رۆژی دوایی ناوبراو ئێمەی گەیاندە ئاوایی «تەنگژە»، کە هی جوامێر ئاغای پشدەری بوو.

سەرەتای رەشەمە بوو. کاتێک لە قەلادزێ دەرکەوتین بەفر پروشەی دەکرد. تەنگژە لە بناری کوێستانی بەناوبانگی «مامەندە» هەڵکەوتبوو. بۆ فراوین گەیشتینە ئاوایی «حەسار»و پاش فراوین بەرەو «تەنگژە» رێگەمان درێژە پێداو تاریکی داکەوتبوو کە گەیشتینە تەنگژە. ماڵی جوامێر ئاغا لە پاڵ چیا هەڵکەوتبوو. رەسمی پشدەریان، کە هۆزێکی گەورەی کوردن لە کۆنەوە وابووە، کە بۆ ئاسایش‌و پاراستنی خۆیان لە دەست ناحەزان شەوانە هەموو کون‌و کاژێری ماڵیان بە پەڕۆو پاڵ کوێر دەکردەوە تا رووناکی بۆ دەرەوە نەچێ. ئێمە لە دێیەکەو تەنانەت لە دەرگای دیوەخانی جوامێر ئاغا نزیک ببووینەوە، کەچی لەبەر تاریکی نەماندەزانی، تا سەگی دێ پەلاماریان داین. من قوڵە خەنجەرێکم لابوو. لە پەلاماری سەگەکانی تەنگژەدا دەستم دایەو کوێرانە هەڵمسوڕاند کە لاقی چوارپێیەکم پێ بریندار کرد. سەگ قوڵاندی‌و چەند چەکدار لە چەخماخی تفەنگیانداو گوتیان کێن؟ کاک عەلی گوتی: کاکە خۆمانین؛ میوانی ئاغاین. چەند لایت بەدەست لێمان نزیک بوونەوەو ئێمەیان بەژووری دیوەخانی ئاغادا کرد. خزم‌و میوانێکی زۆر لە دیوەخانی ئاغا دانیشتبوون. ئەوان تازە لە راوە کەو گەڕابوونەوە. سەگی بێ زمان کە سەری زل‌و پەنجەی ئەستووری هەبوو،و قاچی بە نووکی خەنجەر برابوو، لە نووزە نەدەکەوت. دوای خۆناساندنمان ئاغاکان گوتیان:

- «جگە لە ئێوە ئەگەر کەسێکی‌تر «سە قوڵەی» ئەنگاوتبا بێگومان تۆڵەمان لێدەستاندەوە، بەڵام ئیتر لەگەڵ ئێوە چ ناکرێ.» من لە وڵامدا گوتم:

- بە ڕاستی ئەوەندە بێدەنگو لە ناکاو ئامبازمان بوون کە خۆشم نەمزانی چۆن بوو بەم چالاکی‌یە دەستم بۆ خەنجەر چوو،و تەنانەت بەهۆی تاریکی شەو بەبێ ئەوەی چاوم ببینێ لە بەد شناسی خۆی بریندارم کرد.

بەیانی کە لەخەو هەستام دوو کولێرەم هەڵگرتو چوومە لای سەقوڵەی بریندارو لاواندمەوەو دڵم هێندێک سێبوری هاتێ. من وەبیرم نایە قەت لە ژیانمدا بەردم بەسەگدا دابێ، چونکە بە مێرمنداڵی سەگەوانی بەناو بانگ گەڕەکی خۆم بوومو زۆرجاران بابم لەسەر سەگ ڕاگرتن گوێچکەی کێشاوم، بەڵام خۆشم دەویستنو لەخۆم دوور نەدەکردنەوە. ئێستاش هەستی بە بەقایی‌و وەفاداری سەگ لە مێشکو دڵم دایە.

دوای بەرچایی داوامان لە «جوامێرئاغا» کرد، کە بە «مامەندو سواس»دا دەربازی «تۆژەڵ»مان بکات. جوامێرئاغاو میوانەکانی ڕەزامەندییان نەدەدا کە ئێمەی بە وتەی ئەوان شارستانی بەو زستانە سەختە بە مامەندەدا بڕۆین. گەلێکیان ترس وەبەر نایەنو گوتیان: «ئەو کوێستان بێ‌ڕەحمە تا ئێستا خەڵکێکی زۆری قڕ کردوەو بە زستانان بۆ گاڵتە پێکردن نابێ.» ئەوان هەروەها گوتیان: «تەماشای هەتاوی ئێرە مەکەن، کوێستانەکانی ئەو نێوە بەهاوینیش سەریان بەتەمو بەفرینە.» جوامێر ئاغا گوتی: بە پۆستی پۆلیسدا دەربازتان دەکەمو پۆلیسەکان دەناسمو جێی ترس نین. بەلام، لەبەر نامەی حیزبەکان من نیگەران بوومو ملم نەدا بە پاسگای پۆلیسی سەر سنووردا بڕۆم. هەرچەندە خەڵکی خۆجێ هاواریان کرد گوێم نەدانێ‌و لەسەر کەللە ڕەقی لاوەتیم ڕاوەستامو گوتم: کوێستانی مامەندە گورگ نیە ئینسان بخوا!

جوامێر ئاغا ناردی بەدوای کابرایەکدا کە ناوی «ڕەحیم» بوو. کاک ڕەحیم هاتو جوامێر ئاغا پێی‌گوت ئەوانە بە «ئاوەسپی»دا بەرە بۆ «تۆژەڵ». کاک ڕەحیم لە وڵامی جوامێر ئاغادا گوتی: «ئاغا گیان، ئەوانە ناشارەزانو کوێستانەکانی «بێگلاس، هەڵشۆ، چواس‌و بولفەت» ناناسن، خۆ ئێوە باش دەزانن لەو وەرزەدا بەفر داپۆشیون‌و بۆ ئەوە نابێ مرۆڤ خۆیان لێدا؛ ئەوانە چۆن دەتوانن بە «ئاوەسپی»دا بچن بۆ «تۆژەڵ»؟ ڕەنگە ئەو برادەرانە ماخولیا بن، ئەگینا ئینسانی عاقل چۆن ئەو کارە دەکات؟» کاک جوامێر گوتی: لەخۆیان بپرسە. کاک ڕەحیمیش زۆرمان لەگەڵ خەریک بوو، بەڵام بەهۆی پێداگرتنی ئێمە گۆفتی‌دا بەیانی لەگەڵمان بێ.

تەنگۆ لەبەری سنووری باشووری کوردستان هەڵکەوتووەو ئاوای «تۆژەڵە» لە دیوی

ڕۆژهەڵات، واتە لە کوردستانی بەشی ئێرانو کوێستانە پانو بەرینو بەرزەکانی «مامەندە»، بێگلاس، هەڵشۆ، چواس، بولفەتو ئاوەسپی» لێکی جیا کردونەوە. ئێمە دەبوایە بەنێوان «بێگلاس‌و هەڵشۆ»یەدا «ئاوەسپی» ببڕینو بە تەنیشت «بولفەت»دا بەرەو توژەڵە داکشێین. جوامێر ئاغا نامەیەکی چەند دێڕی بۆ کاک «سوڵتان»ی توژەڵ نووسیو داوای لێکرد لەوێوە ئێمە ڕەوانەی شوێنی خۆمان بکات. کاک ڕەحیم شەو هاتەوە لامانو گوتی بە دوای خواردنی نانی بەیانیدا وەڕێ دەکەوین.

شەو تا درەنگایەک خەو بەچاومدا نەهات. بیرم لە کوێستانەکانی سەر ڕێمان دەکردەوە. نیگەرانو بێقەرار بووم‌و لای خۆم دەمگوت بۆچی بەقسەی ئەو خەڵکە ناکەم‌و ئەوەندە لەسەر ڕێگەی «مامەندە» پێدادەگرم‌و پتر لە هەڤاڵانم پێدەچەقێنم. هەستم دەکرد پۆلیسەکانی سەر سنوور گوێ لەمستی جوامێر ئاغانو زات ناکەن لە قسەی ئەو دەرچنو باش دەزانن بێدڵی کردنی جوامێر بەمانای مەرگیانە. کە واتە ئەو پێداگرتنەی من لەچی بوو؟!

هەروەکوو پێشتر گوتم کاتێک ئێمە ئەندامانی بەڕێوەبەری حیزبی دیموکرات لە مەهاباد دەرباز بووین، لە کۆبوونەوەی «چوارتا»دا بەڵێنیماندا بۆ ئەوەی خەڵکی دێیەکان پێمان نەڵێن «شارەیی دەست بەخەنە»و بزانن شارەیی‌ش هەر لەوانەو وەک ئەوان بەغیرەتە، کاری بێباکانە بکەین. ڕەنگە ئەو هەستە بوو منی هاندەدا خۆم بە ئاوو ئاگر دادەم، تا بڵێن کابرا نەترس‌و بێباکە. ئەوە بیرو ڕای لاوەتی‌یە کە بەسەر عەقڵو مەنتقدا زاڵ دەبێ، ئەگینا مرۆڤی بە ئەزموونو دنیا دیتوو کوا کاری واشێتانە دەکاتو لە جێیەک کە ڕێگای ڕێک‌و ئاسایی هەبێ، بەرەو چەرمەسەریو ئاژاوە دەچێ، بەڵام بریار درابوو،و غیرەتی پاشگەز بوونەوەی دەویست کە من نەمبوو.

تینی هەتاوی بەیانی تەنگژە دڵی ئێمە گەرمتر کردو زیاتر هانی‌داین کە لەسەر بڕیاری خۆمان بمێنین. کاک ڕەحیم تفەنگێکی کۆنی پێنج تیری دەشانی دابوو،و فیشەکدانێکی لە پشتێندی بەستبوو، کە نزیکەی بیست فیشەکی تێدابوو. من چاوم لە تفەنگو فیشەکدانەکەی بڕیبوو، کە ڕەحیم گوتی: «تفەنگەکەم لەبارەو ئەزموونم لەسەری هەیەو ئەوەندە فیشەکەش بۆ گورگ بەسە، گورگی پێدەکوشترێ.» هەرکام لە ئێمەش هێندێک نانو گۆچانێکمان هەڵگرتو بەرەو مامەندە وەڕێ کەوتین. کاک ڕەحیم نزیکەی شێست ساڵی تەمەن بوو. ناوبراو، لە سەردەمی دامەزراندنی کۆماردا لە گەڵ جوامێر ئاغا هاتبوو بۆ مەهابادو پیاوێکی وریاو چالاکو پتەو بە ئەزموون بوو.

ماڵ ئاواییمان لە جوامێرو ئاغاکانی‌تر کرد. ئەوان گوتیان هەرچی بەسەرتان بێ

لەئەستۆی خۆتانەو ئێمەش قەبووڵمان کرد. کاک ڕەحیم لە پێشەوەو ئێمەش بە دوایدا نزیکەی چوار سەعات لە تەنگژە دوور کەوتینەوە کە هەوا تێکچوو. ئاسمان ڕەشداگەڕا. زریانێکی سارد هەڵی کردیو هەوا بە تەواوی ئاڵۆز بوو. پشت سەرو پێش چاوی خۆمان نەدەبینی. ترسمان لە دڵ نیشت، بەڵام وەسەر خۆمان نەدەهێنا. کاک ڕەحیم ڕاوەستاو پەنجەی بەسەر چاوانی داگرتو ڕوانییە دەورو بەریو پاشان گوتی:

- «کاکی برا با وەگەڕێین، لەوانەیە تووشی مەترسی بین!» لە وڵامدا گوتمان:

- نیوەی ڕێگەمان بڕیوەو زۆرمان نەماوە، ئاوەژو بینەوە ئەو دیو، ڕزگارمان دەبێ. پیاوی چاک هیممەت بکە بڕۆ، بەڵام ئەو گوتی:

- «من ناتوانم وەک شێتان خۆم فیدا بکەم. چیترتان لەگەڵ نایەم.» لە وڵامیدا گوتم:

- وەگەڕێ، ئێمە درێژە بە ڕێیەکەمان دەدەین.

- «جا ئەگەر ئێوە دیسان پێدادەگرنو دەتانەوێ بڕۆن، کوتە کاغەزێک بۆ جوامێر ئاغا بنووسن، کە ئێوە بۆ خۆتان کۆڵتان نەداو سوور بوون لەسەر ڕۆیشتن بەو ڕێیەدا.»

دەفتەرەکی بچووکم پێبوو. لاپەڕێکم لێکردەوەو لەسەریم نووسی: کاک جوامێری بەڕێز! کاک ڕەحیم تا نزیک ئاوابوونەوەمان بۆ ئەو دیو لەگەڵمان هات، سوپاسی دەکەینو ئیتر پێویستی‌مان بەو نەما. لەبەر ئەوە ڕەوانەمان کردەوە. نامەکەم چوارلا نوشتاندەوەو نامە دەستی ڕەحیم. ئەو گەڕایەوە بۆ تەنگژەو ئێمەش سەری خۆمان هەڵگرت بەرەو کەس نەزان درێژەمان بە ڕێگەدا.

بەفر گۆشاوگۆشی کوێستانە پانو بەرینەکانی داپۆشیبوو. هەرچەندە، چەند ڕۆژێک لە مانگی ڕەشەمە تێپەڕیبوو، بەڵام دەتگوت تازە هەوەڵی زستانە. نزیکەی سەعاتێک بەدوای گەڕانەوەی ڕەحیمدا، کڕێوە دەستی پێکردو بای تووڕەو سەرشێت پەیتا پەیتا مێزەری سەرمانی بڵاو دەکردو بەفری زەوی هەڵدەگرتو کونی دەمو لوتو چاوی پێدەئاخنی. دەم چاومان لە زەختی سەرما تەزیبوو. ڕێگەمان ون کردبوو. بەدەوری خۆماندا دەسوڕاینەوەو بەهۆی سپی بوونی هەرد، عەرزو ئاسمانمان لێ تێکەڵ ببوو، و نەماندەزانی بەکام لادا بڕۆین. هەرکە تووشی تەپۆڵکە بەفرێک دەبووین، لێمان لادەداو نەماندەزانی چ بکەین. ئێمە بە هاوین لەو جێیە ون دەبووین، جا چ بگات بەو وەرزە. ئەو پەندەی پێشینیان‌مان وەبیر هاتبۆوە کە: لە زستاندا ئاو ڕادەوەستیو مرۆڤ نابێ کاتی سەفەر ڕاوەستێو دەبێ ببزوێ، ئەگینا ڕەق هەڵدێ. چونکە لێمان قەومابوو، ئەو پەندەشمان ڕەچاو دەکرد، ئەگینا ئەویشمان لا فیشاڵ بوو. هەستمان بەمەترسی دەکردو دەستمان لەخۆمان شووشتبوو، بەڵام ئێستاش بەرەواڵەت پاڵەوان بووینو هیچکامەمان ترسمان دەرنەدەبڕی.

حەمەدەمینی راتبی لە پێشەوەو من لە ناوەندو ئەسعەد لە دواوە گۆچانی یەکترمان گرتبوو تا لێک هەڵنەبڕێن‌و ون نەبین. ئەوەندە بە دەوری خۆماندا سوڕابووینەوە کە شەومان بەسەردا هات. نەماندەزانی لە کوێن‌و بە کوێدا دەڕوین. حەمەدەمین گوتی: کاکە پسام. گوتم: منیش. ئەسعەد گوتی: ئەوە دەمرم، چارە چییەو چ بکەین؟ حەمەدەمین گوتی: با هێلانە بەفرینێک دروست بکەین‌و خۆمانی تێدا بشارینەوە، ئەگینا توانامان نەماوەو دەبەفر دەگیرێن.

هەر سێ بە گۆچانان دەبەفرەکان ڕۆبووین‌و بەفرمان کۆڵی. کونێکی چکۆلەمان ساز کردو تێخزاین‌و پاڵمان وەیەکدا. ڕەنگە پازدە دەقیقەیەک توانیمان تاقەت بێنین، چی نەمابوو ڕەق بینەوە. ئەسعەد گوتی: کاکی برا بیستوومە کاتی زستان‌و سەرماو سوڵ ئەگەر مرۆڤ دانیشێ‌و نەجوڵێ سەرما ڕەقی هەڵدێنێ. ئێمە خەریکین خۆمان ڕەق هەڵدێنین. ئەسعەد بە دوای ئەو گوتنەیدا لە کونکە چووەدەرو ئێمەش بە دوایدا. چارە نەبوو، دەبوایە بڕۆین، بەڵام بۆ کوێ؟ دیار نەبوو. شەوی تاریک‌و زریانی سارد تەنگیان پێهەڵچنیبووین‌و ترسی گیانمان هەڵی‌پێچابووین‌و لینگمان دەلەرزی‌و ڕێمان بڕ نەدەکردو لە دەوری خۆمان دەسوڕاینەوە. حەمەدەمینی راتبی گوتی:

– «ئێمە دەبێ بە پێچەوانەی تەنگژە بڕۆین‌و هەر چەشنە کەندو کۆسپێکمان بێتە سەر ڕێ دەبێ بیبڕین، ئەگینا بەمجۆرەی کە بە دەوری خۆماندا دەسوڕێینەوە، هەمووومان قڕ دەبین.» لەسەر پێشنیاری حەمەدەمینی راتبی، خەریک بووین کەندالێ بە کەندالمان دەبڕی‌و دەچووینە پێشەوە، کە لە ناکاو حەمەدەمین هاواری لێ‌هەستاو گوتی: «کوڕە بمگەنێ!» ئەو کەوتبووە نێو چاڵە بەفرینێک‌و چونکە بەفرەکە بەستبووی‌و لووس بوو، نەیدەتوانی خۆ ڕزگار بکا. ئێمە پشتێندی خۆمان بۆ شۆڕ کردەوەو بەدژواری هێنامانەوە دەر. سەرئەنجام بە هەزاران زەحمەت‌و کوێرەوەری تووشی لێژایی بووین‌و زانیمان بەرەو دیوی کوردستانی ژێر دەستی ئێران دەچین، بەڵام نەدەکرا بەپێ بڕۆین‌و بە ناچار لەسەر بەفرەکان دانیشتین‌و یەک بەدوای یەکدا خۆمان خوللۆر کردەوەو بە مەودایەکی زۆر لەو بەری چیاکە خۆمان گرتەوە. ئەوەندە باش بوو لە چاڵە بەفران نەکەوتین، ئەگینا دەخنکاین. دۆڵاو دۆڵ بە شیوی نێوان چیاکاندا ڕێکەوتین، تا گەیشتینە شۆنێکی بەرینی پڕ دارو درەخت، بەڵام ئیتر لاقی ڕۆیشتنمان نەبوو. پێڵاوەکانمان وەک بەردیان لێهاتبوو،و قاچ‌و قوڵمان لەسەرمادا وشک.

لە دوورەوە شۆقی چرایەکی کەم سۆمان بینی‌و زانیمان بەرە بەیانەو لادێیی‌یەکان تازە لە خەو هەستاون. هەر سێ کەسمان بە یەکەوە هاواری «اللّٰاو ئەکبەر»مان بەرز کردەوە. ئەوە ڕەسمی لادێیی‌یەکان بوو، کە کاتی لێ قەومان دەنگی «اللّٰاو ئەکبەر»یان بەرز دەکردەوە تا

بەهانایانەوە بێن. وەڵامی دەنگمان لە ئاوای بەرز بۆوەو «سەلای اللّو ئەکبەر» لە ئاوایی کەوت. واتە، دەرپەڕن کارەساتێک قەوماوە. دە پازدە فانووس و لایت بەدەست لێمان نزیک بوونەوەو لەسەر دەستانیان دانایین و بردیانین بۆ ئاوایی.

لە ماڵی کاک سوڵتانی گۆڕین دابەزین و بردیانینە ژوورێ و جلو بەرگ و پێڵاوو گۆرییەکانیان لەبەر کردین و دەلینفەی گەرمیانەوە پێچاین و لە قوژبنی ماڵی‌یان داناین و نەیانبردینە ژێر کورسی و گوتیان تینی گەرمای راستەخۆ زیانتان پێدەگەیەنێ و لەشتان ئازار دەدا. پاشان لیباسەکانیان بەگڕی تەنور وشک کردینەوەو «شلەبرویش»یان بۆ هێناین و هەر کامەمان قاپێکمان لێ‌خواردو دڵ و دەروونمان گەرم بۆوە. شەوو ڕۆژێک لە ماڵی کاک سوڵتان بووین و لە نامەیەکدا بۆ جوامێر ئاغا بەسەرهاتەکەم بۆ نووسی و گوتم «کەللە شەقی و نەزانی ئێمە» خەریک بوو بەکوشتمان بدات و ئێستا دەزانم کوێستانەکانی ئەونێوە بۆ گاڵتە پێکردن نابن.

چاپی ڕۆژنامەی کوردستان

چەند ڕۆژێک لە سیاقوڵ مامەوە. پاشان چوومە گوندی «لاچین». لەوێ چاوم بە حەمەدی ئاغای کەوت. کاک حەمەد خاڵی هێمن بوو. ئەو گوتی: هێمن گوتویەتی ئەگەر غەنی ڕێی لێرە کەوت، ئاگاداری بکەم. لەبەر ئەوە، دوو ڕۆژیش لە لاچین مامەوەو پاش دیتنی هێمن چوومە گوندی «پیروەلی‌باخی»و بە پشت کارخانەی قەندی «میاندووئاو»دا خۆم گەیاندە تەورێز. قاسملو و عەزیز لە تەورێز بوون. منیش ماڵێکم لە گەڕکی «بارن‌ئاوا» بەکرێ گرت، کە بە گەڕەکی ئەرمەنیان دەناسرا. خاوەن ماڵەکەم ژنێکی ئەرمەنی زۆر میهرەبان بوو، و پێ‌یان دەگوت «مادام مەروسیا». دوای چوونی من بۆ تەورێز، «سەدیقی هەنجیری ئازەر»یش لە تارانەوە هات بۆ تەورێز.

ئێمە ئەو چوار کەسە کۆ بووینەوە و لەسەر دەرکردنی ڕۆژنامەی کوردستان بڕیارماندا، قاسملو ئێمە بە ڕێبەرانی فیرقەی دیموکرات بناسێنێ و ئێمەش داوایان لێبکەین بۆ چاپی ڕۆژنامەی کوردستان یارمەتیمان بدەن. ڕێبەرایەتی فیرقەی دیموکرات بۆ چاپی ڕۆژنامەی کوردستان یارمەتی پێکردین و ئێمە لەسەرەتای ساڵی ١٣٣٣-١٩٥٤ یەکەم ژمارەی کوردستانمان دەرخست. سەدیقی هەنجیری و عەزیزی یۆسفی بە زمانی فارسی وتاریان بۆ کوردستان دەنووسی و من دەمکردن بە کوردی و بۆ خۆیشم بە کوردی وتارم دەنووسی. ئەو

نامەو وتارانەش کە بە زمانی فارسی لە کوردستانەوە دەگەشتن، من دەمکردن بە کوردیو قاسملو بەسەریاندا دەهاتەوە. قاسملو هەروەها بە زمانی کوردیش وتاری دەنووسی. هەموو بەیەکەوە رۆژنامەکەمان مۆنتاژ دەکردو من دەمبرد بۆ چاپخانەی فیرقەی دیموکرات. ئەوان نووسراوەکانیان تایپ دەکردو پاش تەواو بوونیان من هەڵەکانم راست دەکردەوەو پاشان چاپ دەکران. دوای چاپی کوردستان ئورگانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانو ئازەربایجان ئورگانی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان ئەوانمان دەبرد بۆ ماڵی ئەندامێکی فیرقە بە ناوی «حوسێن» کە لە سۆڤیەت گەڕابۆوەو لەو ماڵەوە بڵاومان دەکردنەوە. ئێمە کوردستانی ژمارە ١و٢مان بە «مەحموودی مەنگوڕی»دا ناردەوە بۆ مەهاباد، بەڵام پاشان لەگەڵ برادەرانی فیرقە بڕیارماندا تەتەرێکی هاوبەشمان هەبێ بۆ ناردنی رۆژنامەکانی کوردستانو ئازەربایجان. لە هەر ژمارەی کوردستان ١٠٠ دانەمان دەنارد بۆ کوردستانەکانی ژێر دەستی عێراقو تورکیەو ١٩٠٠ دانەشمان لە کوردستانی ژێر دەستی ئێراندا بڵاو دەکردەوە.

خوێنەرانی رۆژنامەی کوردستان نامەیان بۆ دەناردین. ماموستا هێمن لە نامەیەکدا سوپاسی لێکردبووین. رێکخراوەکانی کوردستانی ژێر دەستی عێراق داوای ژمارەیەکی پتریان لێدەکرین، بەڵام ئێمە نەماندەتوانی پتر لە دوو هەزار دانە چاپ بکەین. زۆرمان هەوڵدا چاپخانەیەک لە ورمێ دانێین، بەڵام سەرنەکەوتین. دوای بڵاو کردنەوەی هەشت ژمارەی کوردستان، چاپخانە فیرقە ئاشکرا بوو. «جەعفەری قەوسی» سەرنووسەری رۆژنامەی ئازەربایجان گیراو رژیم دەستی بەسەر چاپخانەکە داگرت. دوای ئاشکرا بوونی چاپخانەی فیرقە، ئێمە لە ترسی پەلاماری مەئمورەکانی حکومەتی ئێران لەگەڵ قاسملو چووین بۆ تاران. ئەوەش دەبێ بڵێم، کە عەزیزی یوسفی بە دوای دەرچوونی دووهەمین ژمارەی کوردستاندا لە مسافیرهانەی «شەبستەری» گیراو نزیک بە ساڵێک لە زیندان مایەوە.

لە تاران، قاسملو ژوورێکی لە «دەردەشتی» بەکرێ گرتبوو. دەردەشتی گورانیبێژێکی دەنگخۆش و بەناو بانگی مووسایی بوو، کە لە رادیو تاران گۆرانی دەگوت. من چوومە ماڵی سەدیقی هەنجیریو لە لای ئەو دەمامەوە. ئەوە لە حاڵێکدابوو کە رێکخراوی سەربازی حیزبی توودە تازە ئاشکرا ببوو،و یەکەم گروپی ئەفسەران گیرابوونو ژمارەیەکیان لێ ئیعدام کرابوو، بەڵام «خوسرەوی روزبە» ئێستا نەگیرابوو. رێکخراوی نهێنی سەربازی حیزبی توودە لە ساڵی ١٣٢٣-١٩٤٤ بەهۆی دوکتور «رادمەنیش»، «خوسرەوی روزبە»و «عیزەتوڵڵای سیامەک» دامەزراو لە پوشپەڕی ساڵی ١٣٣٣-١٩٥٤ ئاشکرا بوو. زۆربەی

ئەفسەرانی ئەندام لەو ڕێکخراوەیەدا تا کۆتایی ساڵی ١٣٣٤ی‌هە گیران‌و ژمارەیەکیشیان ڕایانکردو لە ئێران چوونەدەر. لە ماڵی سەدیقی هەنجیری چاوم بە «پەرویزی حکمەتجو» کەوت. پەرویز دۆستی نزیکی سەدیق بوو. ناوبراو بەدوای ئاشکرا بوونی ڕێکخراوی نهێنی سەربازی حیزبی تودە، بە نهێنی لە ماڵی سەدیق دەژیاو ئێمە نزیک بە دوو مانگ لەو ماڵە بەیەکەوە بووین. من یەکەمجار لە «کافە سیروس» لە مەیدانی «موخبرالدەولە» بە هۆی سەدیقەوە لەگەڵ پەرویز ئاشنا بووم. «حوسێن ئاغا» خاوەنی کافە سیروس کوردی کوردستانی ژێر دەستی تورکیە بوو. سەدیقی هەنجیری‌و قاسملوو باقی تودەیی‌یەکانی‌تر ڕۆژانە لەو کافەیە یەکتریان دەبینی.«حکمەتجو» ڕۆڵێکی گرنگی لە خۆپێشاندانی ڕۆژی ٣٠ی پوشپەڕی ساڵی ١٣٣١-١٩٥٢ی تاران هەبوو،و منیش ئەو کاتە میوانی مامۆستا «سادق وەزیری» بووم‌و لە تەوای ڕووداوەکانی ٣٠ی پوشپەڕدا بەشداربووم. پەرویز هەمیشە دەمانچەیەکی پڕ لە گوللەی پێ‌بوو،و دەیگوت ئەگەر مەئمورەکانی حکومەتی بێن‌و من نەتوانم خۆم لە دەستیان ڕزگار بکەم، گوللەیەک لە خۆم دەدەم‌و خۆم دەکوژم.

من دژی ئەو هەڵوێستەی پەرویز بووم‌و زۆر جاریش داوام لێکرد بڕواو ئێران بەجێ هێڵێ‌و بچێ بۆ ئورووپا، بەڵام ئەو کۆڵی نەدەداو دەیگوت تا ئەوکاتەی «خوسرەوی ڕوزبە» لە ئێران بێ، ئێران بەجێ ناهێڵم. ئەو کات، سەرهەنگ «فولاد دژ» بەشی پاراستنی ئەرتەش‌و ئەفسەرێکی‌تر کە لێپرسراوی لقی دەرەجەدارانی ڕێکخراوی نهێنی سەربازی حیزبی تودە بوو، لە ئێران مابوونەوەو ئەوانی‌تر یا گیرابوون یاخود ڕایان کردبوو،و ئێرانیان بەجێ هێشتبوو. پەرویز لەسەر داواو پێداگرتنی من‌و سەدیق لەگەڵ خوسرەوی ڕوزبە قسەی کردبوو. خوسرەو پێی‌گوتبوو بە قسەی ئێمە بکات‌و بڕوا. دوای ئەوە، پەرویز بەمنی گوت دەمەوێ بچم بۆ ماڵی دایکم، شەو لەوێ بمێنمەوەو بەیانی هاورێیەکانم ببینم‌و لەوێوە بڕیاری چوون یان مانەوەم بدەم.

سەعات نزیکەی دەی شەو بوو. من لەگەڵی چووم بۆ ماڵی دایکی. پەرویز پارەی پێنەبوو، منیش بە هەڵکەوت دە تمەنم پێبوو. لە گەڕەکی «سەرسەبیل»ەوە کە ماڵی سەدیقی لێبوو، سواری تاکسی بووین‌و چووین بۆ «قولهەک»، ماڵی دایکی پەرویز. من دە تمەنەکەم دا بە شۆفێری تاکسی‌یەکەو لەگەڵ پەرویز ڕاوەستاین کە باقی پارەکەمان وەرگرینەوە، کەچی کابرای شۆفێر پێی بە گازی ئوتومبێلەکەیەوە ناو ڕۆیشت‌و منی بەبێ پارە هێشتەوە. پەرویز زۆر نارەحەت بوو،و گوتی: تۆ بەبێ پارە چۆن دەگەڕێیەوە، وەرە ئەمشۆ لە لای ئێمە بمێنەوە. من قەبووڵم نەکردو گوتم نیگەرانی من مەبە، خۆم دەگەیەنمەوە. ئەو ڕۆیشت. بڕیار ئەوە بوو، لەگەڵ فولاددژ پێوەندی بگرێ‌و پاشان لە ئێران دەرکەوێ. پەرویز لە ساڵی

١٣٤٣ی‌هە لەگەڵ «عەلی خاوەری» سەرۆکی ئێستای حیزبی تودە گەڕابۆوە ئێران‌و بەدەست پیاو کوژەکانی شا بەدیل گیرا. من پەرویزم لە زیندانی «برازجان» دیتەوە. ئەو، دوای دە ساڵ مانەوە لە بەندیخانە، لە رۆژی ٢٤ی جۆزەردانی ساڵی ١٣٥٣ی‌هە لە ژێر شکەنجەدا کۆچی دوایی کرد.

کۆبوونەوەی تاران

ئێستا پەرویزی حکمەتجو لە ئێران نەرۆیشتبوو،و لەماڵی سەدیقی هەنجیری دەژیا، کە من داوام لە برادەران کرد، بێن لە تاران کۆ بینەوە. سلێمانی موعینی، هاشم ئەقەلەتوللاب، حەمەدەمینی راتبی، عەبدوڵڵای ئیسحاقی‌و ئەسعەدی خودایاری هاتن بۆ تاران. رەحمانی قاسملو و سەدیقی هەنجیری‌ش بەشداری ئەو کۆبوونەوەیان کرد. سەدیقی هەنجیری لە حیزبی تودە بڕابوو،و زۆر بەجیدی هاریکاری ئێمەی دەکرد. چونکە عەبدوڵڵای ئیسحاقی‌و هاشم ئەقەلەتوللاب لەنێو بزووتنەوەی کوردستاندا بە ئەحمەد تۆ فیق‌و قادر شەریف ناوبانگیان دەرکردوە، من هەوڵ دەدەم لەمەو پاش عەبدوڵڵای ئیسحاقی بە ئەحمەد تۆفیق‌و هاشم ئەقەلەتوللاب بە قادر شەریف بناسێنم. لەو کۆبوونەوەیەدا کە لە بەهاری ساڵی ١٣٣٤- ١٩٥٥ بەسترا، ئەو خاڵانەی خوارەوە کەوتنە بەرباس‌و لێکۆڵینەوە:

١- پساندنی پێوەندی لەگەڵ حیزبی تودە. بەهۆی رەگاژۆی کردنی پۆلیس لە نێو رێکخراوەکانی حیزبی تودەداو هەرچەشنە پێوەندییەک لەگەڵ رێکخراوەکانی حیزبی تودە، لەوانە بوو ئەندامانی حیزبی دێموکراتیش تووشی گیروگرفت بکا. لەبەر ئەوە داوامان لە رەحمانی قاسملو کردو گوتمان ئەگەر پێت‌خۆشە هاوکاری لەگەڵ حیزبی دێموکرات بکەی، دەبێ پێوەندی خۆت لەگەڵ حیزبی تودە بپچڕی. من بە قاسملوم گوت بەو گرفتەی کە بۆ حیزبی تودە خوڵقاوە، ئەگەر تۆ پێوەندی بە ئەوانەوە بگری‌و بێیتەوە لای ئێمە، لەوانەیە رێکخراوی ئێمەش ئاشکرابێ. قاسملو کە لەبیرو بۆچوونی ئێمە گەیشت، بەڵێنی پێداین، کە لەگەڵ حیزبی تودە پێوەندی ناگرێتەوەو دەبێتە ئەندامی حیزبی دێموکرات.

٢- شیکردنەوەی کارەساتی ٢٨ی گەلاوێژ. لە لێکۆڵینەوەی کارەساتی ٢٨ی گەلاوێژدا بەو ئاکامە گەیشتین کە کارەساتی ٢٨ی گەلاوێژ بەهۆی نەبوونی وورەی شۆڕشگێڕانە لەنێو رێبەرایەتی حیزبی تودەداو نەگرتنی هەڵوێستی خورت‌و جیددی‌و کات لە لایەن رێبەرانی حیزبی تودەوە، «شاو زاهیدی» توانیان کودیتا بکەن. لەبەر ئەوە بڕیارماندا بەناوی حیزبی

دیموکراتی کوردستانی ئێران نامەیەک بۆ رێبەرایەتی حیزبی تودە لە دەرەوەی ئێران بنووسین‌و لە هەنگاوی لاواز و بێ‌ ورەی رێبەرایەتی حیزبی تودە لە سەرهەڵدانی کارەساتی ٢٨ی گەلاوێژ رەخنە بگرین. بڕیار ئەوە بوو قاسملو ئەو نامەیە بەرێتە ئوروپاو ئەو بەدەستی رێبەرایەتی سۆڤیەت بگەیەنێ‌و کۆپیەیەکیشی لێ‌ بدات بە سەرۆکایەتی حیزبی تودە لە دەرەوەی وڵات‌و رێگەیەک بکاتەوە بۆ پێوەندی راستەوخۆی حیزبی دیموکرات لەگەڵ سۆڤیەت.

دوای تەواو بوونی کۆبوونەوەی ئەو رۆژە، حکمەتجو چووە ماڵی رەحمانی قاسملو پاش دوو رۆژ گەڕایەوە بۆ ماڵی سەدیق. ناوبراو لە باسەکانی‌دا گوتی: «من هەستم کرد کیانوری هاتە ماڵی قاسملو، و ناوبراو ئاکامی کۆبوونەوەی ئێوەی پێراگەیاند.»

گوتنی حکمەتجومان پێ‌ سەیر بوو، لەبەر ئەوە هەموومان بەتوندی رەخنەمان لە رەحمانی قاسملو گرت. من گوتم:

- چونکە قاسملو بیر لە پاراستنی ئێمە ئەندامانی حیزبی دیموکرات ناکاتەوەو بە دوای بەڵێنی پساندنی پێوەندی لەگەڵ حیزبی تودە، دیسان لەگەڵ کیانوری دانیشتوە، من قەبووڵ ناکەم لەگەڵ ئێمە پێوەندی هەبێ‌و تەنانەت هەستام‌و کۆبوونەوەکەم بەجێ‌ هێشت. سلێمان موعینی، قادر شەریف‌و ئەحمەد تۆفیق زۆریان هەوڵدا بمێنمەوە، بەڵام نەمامەوەو گوتم دەچم بۆ «پارکی شار».

لە پارکی شار بووم کە سلێمان موعینی، قادر شەریف‌و ئەحمەد تۆفیق هاتن‌و گوتیان قاسملو بەتوندی رەخنەی لەخۆی گرتووەو گوتویەتی: چیتر پێوەندی لەگەڵ حیزبی تودە ناگرێ. ئەوان داوایان لێکردم بگەڕێمەوەو گوتیان قاسملو کوردێکی دڵسۆزەو ئێمە دەتوانین کەڵکی لێوەرگرین‌و نابێ‌ بە بڕیاری ئاوا توند پاڵی پێوەنێین. ئەوان بەمنیان سەلماند کە توندو تیژیم کردووەو لە ئەنجامدا لەگەڵ ئەوان گەڕامەوە.

قاسملو ئەمجارەش بە بەشداری هەمووی ئێمە رەخنەی لەخۆی گرت‌و گوتی ئیتر پێوەندی لەگەڵ حیزبی تودە ناگرێتەوەو نامەی رەخنەگرانەی ئێمە لە حیزبی تودەش بە حیزبی کومونیستی سۆڤیەت دەگەیەنێ. دوای چەند ساڵان، کە ئەحمەد تۆفیق‌و قاسملو لە باشووری کوردستان ناکۆکیان لێ‌پەیدا بوو، ئەحمەد تۆفیق بەچاوی قاسملوی داداوەو گوتبووی: «غەنی راستی دەکردو ئێمە لە بارەی تۆدا بەهەڵە چووین.» سەرئەنجام رەحمانی قاسملو بەڵێنی‌یەکانی بەجێ‌ نەگەیاندو نەک هەر نامەی ئێمەی نەدابوو بە بەرپرسانی حیزبی کومونیستی یەکیەتی سۆڤیەت، بەڵکو هەر دوو نامەکانی لە عێراق دابوو بە «رادمەنیش» کە ئەو کات سەرۆکی حیزبی تودە بوو.

دوای تەواو بوونی ئەو کۆبوونەوەیە، ئەحمەد تۆفیق گەڕایەوە بۆ سنەو ئەوانی‌تریش چوونەوە بۆ ناوچەی بەرپرسایەتی خۆیان‌و منیش چاوەڕوان بووم «قاسمی سوڵتانی» لە «هەمەدان» خوێندنەکەی تەواو بکات‌و بچم لەگەڵ خۆم بیگەڕێنمەوە بۆ کوردستان. دوای ڕۆیشتنی حکمەتجو ئیتر ماڵی سەدیقی هەنجیری لە مەترسی کەوتبوو، و دەترسایین پۆلیس هێرشی بکاتێ، لەبەر ئەوە منیش ئەو ماڵەم بەجێ هێشت‌و چووم بۆ ماڵی «ساڵحی ئوقلیدوس». ناوبراو، ئەندامی ڕێکخراوی «سنە»ی حیزبی دێموکرات بوو، و چونکە ترسی ڕێنیشتبوو، هاتبووە تاران‌و بە نهێنیێ کاری ڕەنگرێز ساختمانی دەکرد.

دوای ماوەیەک چاوەڕوانی کردنی قاسمی سوڵتانی چووم بۆ «هەمەدان»و قاسمم دیتەوە. ئەو لە ماڵی کاک «ئەحمەد»ی مامی دەژیا. قاسم تازە لە کوردستان گەڕابۆوەو پاش هێندێک گفتوگۆ بۆم دەرکەوت پێی شلەو نایەوی بگەڕێتەوە بۆ کوردستان. قاسم بەر لە کارەساتی ٢٨ی گەلاوێژی ١٩٥٣زایینی کادری حیزبی بوو، و لە کۆمیتەی «بلباس»دا خەباتی دەکرد. ئەو بۆ ئەوەی بتوانی دیپلۆم وەرگریێ، ئیزنی وەرگرت بچێتە هەمەدان‌و پاش تەواو بوونی دەرسەکەی بگەڕێتەوە بۆ کوردستان.

من کە دیتم ئەو ئامادە نیە بگەڕێتەوە بۆ کوردستان، ماڵ ئاوایم لێکردو لە «هەمەدان»ەوە چووم بۆ تەوریز. لە تەوریز کۆت‌و شەلوارەکەم لەگەڵ کوردێکی خەڵکی مەهاباد بە ناوی «ڕەحمانی عاشیرەتی» گۆڕیەوەو بە جل‌و بەرگی کوردی سواری «تانکیر»ێکی نەوتکێش بووم‌و لەکن کارخانەی قەندی «میاندووئاو» دابەزیم. شەو چوومە دێی «ساروقامیش»و لە ماڵی کاک «ڕەحیمی جەوانمەردی قازی» مامەوەو بەیانی بە گوندی «پیرەولی‌باخی»دا چوومە «قزلجە»و میوانی مام «حوسێنی فەتاحی» بووم. مام حوسێن لەگەڵ من لە سۆفیەت بوو. لە قزلجەوە چوومەوە ناوچەی مەنگوڕان.

ئەحمەد تۆفیق ئەو کاتە لە ماڵی «عوبێدی خالەقی»، کە ئەندامی حیزب بوو، لە سنە بەنهێنی دەژیا. ڕۆژێک، «مەزهەری خالەقی» نامەیەکی بۆ عوبێدی برای بۆ تاران ناردبوو،و گوتبووی عەبدوڵڵای ئیسحاقی لە مەترسی ئاشکرا بووندایە. بۆ ئەوەی کە ناوبراو لە مەترسی گرتن ڕزگاری بێ‌و ئەندامانی حیزب لە سنە بتوانن درێژە بە کاری خۆیان بدەن، لە کۆبوونەوەیەکی کتوپڕدا کە لە گوندی «بێنگوین»ی پێنکهات، منیان دیاریکرد بەجێی ئەحمەد تۆفیق بچم بۆ سنە. بە پێی ئەم بڕیارە من ئەرکی بەرپرسایەتی سنەم قەبووڵ کردو لە مانگی گەلاوێژی ساڵی ١٣٣٤-١٩٥٥ چووم بۆ سنەو ئەحمەد تۆفیقیش گەڕاوە بۆ ناوچەی مەنگوڕان.

Kurdistanpost
کوردستانپۆست

چوون بۆ سنەو گیرانو زیندانی بوونم

کۆمیتەی حیزبی لە سنە، ماڵی ئەندامێکی حیزبی بە ناوی سەید «عەتا یۆنسی» بۆ دیاری کردم، کە وەک ماڵی نهێنی لێی نیشتەجێ بم. دەیانگوت سەید عەتا پێشتر ژنو کچێکی هەبووە، بەڵام لە ژنەکەی جیا ببۆوەو منداڵەکەشی بە «تایان» دابوو. خانووی سەید عەتا «لەسەر تەپۆڵە» هەڵکەوتبوو،و تەنیا تاقە هۆدەیەکی هەبوو. ئەو ماڵە ژێرخانێکی بێ دەرگاشی هەبوو کە ئاوردووی زستانی تێدا کۆ دەکرایەوە. هۆدەکە شەش پلەکانی هەبوو،و دەرگاکەشی بەرەو حەوشە دەکرایەوە. پەنجەرەیەکی هێندێک گەورەی تێدابوو، کە ئەویش بەرەو حەوشەکە دەکرایەوەو پەنجەرەیەکی بچووکیشی هەبوو کە رووی لە کۆڵان بوو، بەڵام نەدەکراوە. منو سەید عەتا بەیەکەوە لەو هۆدەیەدا دەژیان. من جیا لە هێندێک لیباسو شەڕەوبڕە، چەمەدانێکی پڕم کتێبی مێژوویی، رۆمانو کتێبی ئیدەلۆژی پێبوو.

رۆژانی هەینی منو سەید عەتا بەیەکەوە دەچووین بۆ باخی «هاشم شێخانی». شێخانی ئەو کات ئەندامی کۆمیتەی حیزبی لە شاری سنەو زاوای کاک رەحمەتی شەریعەتی بەرپرسی ئەو رێکخراوەیە بوو. رۆژێک لەگەڵ سەید عەتا دەچووین بۆ باخی شێخانی، کە لەپڕ سەربازێک لە دوورەوە بە ناوی خۆم بانگی کردم. لام سەیر بوو،و سەرم سوڕماو لەجێی خۆم چەقیمو چاوم تێبڕی، کە نزیک بۆوە، دیتم خەلیلی سەدیقی ژن برامو هاورێیەی حیزبی‌مە. خەلیل مرۆڤێکی دڵپاک‌بە بەژنو باڵا جوانو شیرینو دەنگ خۆش بوو. لەباری سیاسیەوە زۆر چالاک نەبوو، بەڵام وەک گۆپاڵی حیزبی دەژمێردراو هەر کارێکی دژوارو پڕلە مەترسی‌یان پێئەسپاردبا، لێی نەدەپرینگایەوە. ناوبراو ماوەیەک لەترسی گرتن رایکردە سلێمانیو بەغداو لەکن هونەرمەندو هونەر دۆستانی کوردی کوردستانی ژێردەستی عێراق بوو،و پاشان گەڕاوە بۆ مەهابادو بەگەنجی کۆچی دوایی کرد.

من لای سەید عەتا ناوم «موحسینی پەرتەوی» بوو. ناوبراو لەوە زیاتر هیچی لەمن نەدەزانی، بەڵام کاتێک خەلیل منی بەناو بانگ کرد، قوشقی بوو،و رەنگی بزرکاو وتی:

کەوا بوو تۆ هەمان غەنی بلوریانی کە لە لای من بوویتە «موحسینی پەرتەوی». منو سەید عەتاو خەلیل چووینە باخی شینخانیو دوای گەڕانەوە نەدەکرا خولقی خەلیل نەکەم، کە بێتەماڵەکەم. بەمجۆرە، ئەو هاتو شەو لە لای ئێمە مایەوەو بەیانی چۆوە بۆ سەربازخانە.

لەم رۆژەوە سەید عەتا گۆڕانکارێکی سەیری بەسەردا هات. بەسەختی پەشۆکا بوو، و لەوە دەترسا لە ماڵەکەیدا بگیرێمو چارەنووسی بە چارەنووسی منەوە گرێ بدرێ، لەبەر ئەوە دەستیکرد بە پەلپەو بیانوان و لە چەمەدانە کتێبەکەی هەڵکێلاو گوتی:

«خۆت لێرەی ئیتر ئەو چەمەدانە کتێبەت چییە؟ ئەگەر تۆ لێرە بگرن رەنگە بێژم نایناسمو من چەرچیمو ئەوەش رۆن کرەو قەرارە رۆنی پێبفرۆشم، بەڵام وڵامی ئەو کتێبانەت چۆن بدەمەوە. دەبێ هەر ئێستا ئەو چەمەدانە کتێبە راگوێزی!» گوتم:

– پیاوی چاک بە، من غەریبمو لێرە کەس ناناسم، بیبەمە کوێ؟ سەبرت بێ ئەگەر چاوم بە کاک رەحمەت کەوت رێگایەک بۆ ئەو چەمەدانە دەدۆزمەوە.

گشت رۆژانی شەممە، لە سەعاتی حەوتی ئێوارەوە بۆ کۆبوونەوە دەچوومە ماڵی رەحمەتو سەعات نۆی شەو دەگەڕامەوە بۆ ماڵی سەید عەتا. یەکەم شەممەی دوای ئەو رووداوە کە چوومە لای کاک رەحمەت، بەسەرهاتەکەم بۆ گێڕاوەو گوتم:

– کابرا زراوی چووە، رێگا چارەیەک بۆ منو کتێبەکانم بدۆزەوە.

– «پەیدا کردن ماڵێکی وەک ماڵی سەید عەتا بۆ ئینسانی سەڵتە زۆر دژوارە. زۆربەی ئەندامانی ئێمە لاونو لەکن دایکو بابیان دەژین. دەبی سەبرت بێ، بەشێنەیی شوێنێکت بۆ پەیدا بکەم، بەڵام ئەگەر بخوازی دەتوانی بێنی بۆ ماڵی منو دەست لە سەید عەتا دەشوێن.»

– ئەگەر بێنمە لای تۆ سەید عەتا دەزانێو ئەوەش کارێکی دروست نیە، چونکە من هیچ باوەڕم بەو کابرایە نەماوەو پیاوی ترسەنۆک جێی باوەڕ نیە، لەوانەیە کاتی مەترسی تۆش لە داو بخات. باشتر ئەوەیە تۆ بەگورجی جێیەکم بۆ بدۆزیەوەو منیش تا ئەو رۆژە سەید عەتا بە زمان رادەگرم.

کاک رەحمەت ئاگاداری کردم چەمەدانەکە لە نزیک گەڕەکی سەرتەپۆڵە تەسلیمی مەجید ناوێک بکەم. مەجید کوڕە گەنجێکی تازەکاری بیستو دوو ساڵە بوو. پێشتر لە کۆبوونەوەی ئامۆژگاری سیاسیدا کە خۆم بەرپرسی بووم، چاوم پێی کەوتبوو. لە کۆبوونەوەکاندا هەستی بەمەترسێکی سامناکی نادیار دەکردو کەمتر هۆشی لە قسەکانی من بوو، و هەمیشە لە ژووری کۆبوونەوەدا، کە دەنگی پێیی دەبیست، قوت دەبۆوەو دەیگوت ئەوە چییە؟

مەجید لە زارکی کۆلانێک راوەستاو من چووم چەمەدانەکەم بە زەحمەت گەیاندە لای، ئەو حەمباڵێکی تورکی ئازەری لەگەڵ خۆی هێنابوو. ئەویش بۆ ئەوە حەمباڵی تورکی غەریبی هەڵبژاردبوو، کە ناسیاو نەبێ‌و پاشان کۆلانەکان نەدۆزێتەوە. کابرای حەمباڵ دەستی دایە چەمەدانەکەو گوتی: «ئەی دەدەم وای، نەئاغر دی» واتە (ئەی بابەڕۆ چەندە قورسە). ئەو چەمەدانەکەی لە کۆڵی ناو وەشوێن مەجید کەوت. بە لاچوونی چەمەدانەکە من حەسامەوەو گەڕامەوە بۆ ماڵی سەید عەتاو گوتم:

- چەمەدانە رەشە بۆی دەرچوو، ئیتر خەیاڵت تەخت بێ. سەید عەتا مۆرەیەکی کردو بێدەنگ مایەوە،

دوا جار ئاگاداری چارەنووسی چەمەدانەکە بوومەوە. گۆیا مەجید لە پێشەوەو حەماڵی چەمەدان بەکۆڵ بە دوایدا دەگەنە راستە شەقامێک، پاسەوانێکی ناسیاو تووشی مەجید دەبێ‌و چاک‌وخۆشی لەگەڵ دەکاو لێی دەپرسێ:

- «بۆکوێ دەچی؟»

- بەرەو ماڵ دەچمەوە. پاسەوانەکە بێخەیاڵ لەوەی مەجید خەریکی چ کارێکە، لاپرەسەنی دەڵێ:

- «ئەو حەماڵە چییە وا چاوەڕوانتە؟»

- رەنگە ماندوو ببێ، کە لەوێ پاڵی داوەتەوە، ئەگینا لەگەڵ من نیە. بەمجۆرە مەجید حاشا لە چەمەدانەکە دەکاتو لەگەڵ پاسەوانەکە دەچێتە چایخانەیەک‌و سەرئەنجام خۆی لە حەمباڵەکە دەشارێتەوە. کابرای حەمباڵیش کە دەبینێ خاوەنی چەمەدانەکە بەجێی هێشتوە ئێوارەیەکی درەنگ بە ناچاری چەمەدانەکە دەباتەوە بۆ ماڵی خۆیان‌و ژنەکەی لێی دەپرسێ: «ئەوە بۆچی ئاوا درەنگ هاتیەوە.» حەماڵی ماندوو پشویەک دەداو روداوەکەی بۆ دەگێڕێتەوە، ژنە وەشک دەکەوێ‌و دەڵێ: «با بزانین ئەو چەمەدانە قورس‌و نەحسە چی تێدایەو بۆچی ئاوا گرانە.» هەرکە زارکی چەمەدانەکە دەکەنەوەو چاویان بە کاغەز دەکەوێ، زراویان دەچێ‌و دەستبەجێ تەنوور دادەگیرسێنن‌و ئاگر لە گیانی ئەو کتێبانە بەردەدەن کە من بەخوێنی دڵ وەچەنگم خستبوون.

سەید عەتا، کە بەو کارەی زانی شەرمی پێداهات، بەلام سەرەڕای ئەوەش پاش چەند رۆژان گوتی:

- «کاکی خۆم تۆ چیت گەرەکە لەم شارە، بۆ دەرباز نابی.»

- من لێپرسراوێکی حیزبی‌م‌و بەپێی بریاری حیزب هاتوومەتە ئێرەو ناتوانم سەربەخۆ ئێرە بەجێ هێڵم، تا حیزب بریار نەدا من دەبێ لێرە بمێنمەوە.

سەید عەتا، بەیانی‌یان کە دەچووە بازار، دەرگای حەوشەکەی لە دەرەوە قفلْ دەکرد تا کەس هەست بە ئاوەدانی لە ماڵەکەیدا نەکا. ئێوارەی ڕۆژێک چەند کوچکە بەردیان لە دەرگای ماڵەکەماندا. لای خۆم گوتم ڕەنگە منالْ بن. ڕۆژی دوایی‌و ڕۆژانی‌تریش ئەو کارە دوو پات‌و سێ پات کرایەوە، بەڵام من خۆم گێل کردو زاتم نەبوو ڕووداوەکە بۆ سەید عەتا بگێڕمەوە. ڕۆژانی‌تریش دیتم چەند زیپکە (زیخ) بەردیان لە پەنجەرە بچووکەکەدا، کە دیسان گوێم نەدایەو خۆم بۆی شلوێ نەکرد. پاشان کە ئەو کارە هەر دەهات‌و دووپات‌و سێ پات دەبۆوە، لە سەید عەتا وەشک کەوتم، بەڵام لام وانەبوو کە ئەوە پەندی خۆیەتی دەیگێڕێ تا بەڵکو من بترسێم‌و بۆی دەرچم.

ئێوارەیەک، سەید عەتا لە حاڵێکدا ترس هەموو گیان‌و لەشی داگرتبوو، و ڕەنگی بە ڕوخسارەوە نەمابوو، هاتەوەو گوتی:

– «چەند ئێوارەیەکە کە من دێمەوە، دەبینم پاسەوانێکی بەشی پاراستنی شارەوانی لەم کۆڵانە دەخولێتەوەو لەوانەیە هەستی بە بوونی تۆ لەو ماڵەدا کردبێ.»

بەو گوتنەی سەید عەتا بۆم دەرکەوت ئەو درۆ دەکات‌و فێڵبازەو گشت ئەو بەردانە ئەو بە دەرگاو پەنجەرەی ماڵەکەی داداوە، چونکە ئەگەر پۆلیس هەست بە شتێک بکا، دەکەوێتە شوێنی تا سەری لێ دەرهێنێ، ئیتر گاڵتە بە ماڵەکە ناکات‌و بە کوچک‌و زیپکە بەردان لە دەرگاو پەنجەرەی ماڵە خەڵک نادات.

شەوی شەممە کە بۆ کوبوونەوە چوومە ماڵی ڕەحمەت، فێڵبازی سەید عەتام بۆ باس کردن‌و گوتم:

– کاکی برا مەترسی هەیەو سەید عەتا براوەو دەترسێ خۆی دۆڕاندوەو چارەم بکەن.
ڕەحمەت گوتی:

– «چەند ڕۆژێکی‌تریش سەبرت بێ بزانم چم لە دەست دێ بۆتی بکەم.»

حەوتوویەکی‌تریش سەبرم کردو سەعاتی حەوتی ئێوارەی ڕۆژی شەممە چواری خەزەڵوەری ساڵی ١٣٣٤-١٩٥٥ چوومەوە بۆ ماڵی کاک ڕەحمەت‌و وەک هەمیشە سەعات نۆی شەو ماڵْ ئاوایم لێکرد. ئەویش وەک هەمیشە تا بەر دەرگای ماڵەکەیان لەگەڵم هات‌و بەر لەمن دەرگاکەی کردەوەو چۆوە دەرکە چاوێک بە کۆڵانەکەیاندا بخشێنێ‌و من بە شێنەیی دەرباز بم.

لە زارکی کۆڵانی تەلیفونخانە دوو کەس لە تاریکی‌دا ڕاوەستابوون. لە ڕەحمەتم پرسی:

– ئەوانە کێن، کە ڕو بە ڕوی ماڵتان ڕاوەستاون؟

– لەسەرو پۆریان دەردەکەوێ کە شەڕلات بن.

ماڵ ئاواییم له کاک ڕه‌حمه‌ت کردو ڕۆیشتم، که‌چی دوو که‌سه‌که که‌وتنه شوێنم. هه‌نگاوه‌کانم توند کردو به‌گورجی کۆڵانه‌که‌م بڕیو بۆ ئه‌وه‌ی به‌ره‌و ماڵی سه‌ید عه‌تا نه‌ڕۆمو شوێنه‌ونکه بکه‌م، هه‌رکه گه‌یشتمه به‌ر گۆڕه‌پانه‌که‌ی به‌ر شاره‌وانی به‌ده‌ستی چه‌په‌دا بامداوه‌و به کوچه‌ی زینداندا داکشام، به‌لام ئه‌وان ده‌مانچه‌یان کێشاو گه‌ینه سه‌رمو گرتیانم.

هێندێک، یادداشتی کۆبوونه‌وه‌که‌م له گیرفاندابوو، که به گوێره‌ی ئه‌و، باسی سیاسی له‌مه‌ڕ مه‌سه‌له‌ی کوردستانو چۆنیه‌تی ژیانی خه‌ڵکو به تایبه‌تی لاوه‌کانو هه‌ڵویستی ڕژێم له به‌رامبه‌ر داخوازه‌کانی حیزبی دیموکراتیان له‌سه‌ر نووسرابوو. دوو که‌سه‌که، منیان به‌ره‌و شاره‌وانی ده‌برد، له‌به‌ر ئه‌وه ده‌بوایه ئه‌وان بهاروژێنمو توڕه‌یان بکه‌م تا بکه‌ونه گیانم، بەڵکو به‌مکاره هه‌لێکم بۆ بڕه‌خسی یادداشته‌کان بخه‌مه زارمو قوتیان بده‌م. نه‌خشه‌که‌م گرتی، له‌و دوانه توڕه بوومو چه‌ند قسه‌ی سووکم پێگوتن. ئه‌وانیش وه‌به‌ر شه‌پو زلله‌و قونه ده‌مانچانیان دامو منیش ده‌رفه‌تم بۆ ڕه‌خساو کاغه‌زی یادداشته‌کانم تورهه‌ڵداو ئیتر ئه‌مجاره ده‌ستم کرد به لامه لامه‌و لاواندنه‌وه‌ی ئه‌و پاسه‌وانه‌کانو گوتم کاکه بۆچی لێمده‌ده‌نو چیتان له گیانم ده‌وێ، ئیتر ئه‌وانیش ئه‌هوه‌ن بوونه‌وه و بردیانم بۆ شاره‌وانی که شوێنه‌که‌ی له مه‌یدانێکدا هه‌ڵکه‌وتبوو.

له‌وێ، گیرفانه‌کانیان پشکنیم، جیا له پاندانێکی گران باییو چه‌ند تمه‌ن پاره چم لا نه‌بوو. پاشان بۆم ده‌رکه‌وت ئه‌و دوو که‌سه ناویان «عه‌لی کولشه‌ن»و «فیکری» بووه‌و پاسه‌وانی به‌شی پاراستن بوون. سه‌رۆک کێشکی ئه‌م شه‌وه‌ی شاره‌وانی ئوستوارێکی بالا به‌رزی موو بۆر بوو. ئه‌و گوتی:

- «تۆ کێیی؟»
- ناوم موحسینی پەرتەوییە.
- «خه‌ڵکی کۆیی؟»
- خه‌ڵکی هه‌مه‌دانم.
- «بۆ چووبووی بۆ ماڵی ڕه‌حمه‌ت؟»
- من ڕه‌حمه‌ت ناناسم، ڕه‌حمه‌ت کێیه؟
- «ڕه‌حمه‌ت خاوه‌نی ئه‌و ماڵه‌یه که تۆی تێدا بوویو کاتی هاتنه ده‌ر ئه‌و مه‌ئمورانه ده‌رده‌ستیان کردوی.»
- من به کۆڵانێکدا به‌ره‌و هۆتێل ده‌ڕۆیشتم که ئه‌وان منیان گرتووه‌و ڕاست ناکه‌ن.
- «کام هۆتێل؟»

- هۆتیل درەخشان.
- «نامەیەک بنووسە بۆ خاوەنی هوتێل درەخشان بیّو ببینە کەفیلت، ئازادت دەکەم.»
- من ئێستا هۆدەم لە هۆتێل نەگرتووەو خاوەنی هوتێلەکە ناناسم، چۆن نامەی بۆ بنووسم؟
- «تۆ کەی هاتویەتە سنە؟»
- دوو سەعات دەبێ، بەلاَم چونکە بەیانی زوو دەگەڕێمەوە بۆ هەمەدان ویستم شار ببینمو بەر لە گرتنی هوتێل هێندێک بە شەقامو کۆلاَنەکانیدا بخولێمەوە.
- «باشە بنووسە بۆ خاوەن هوتێلی درەخشان، بەڵکو ئەو کەفالەتت بکاو ئێمەش یارمەتیت دەکەین رزگار بی.»
- چ بنوسم، تۆ فەرموو پێم بڵێ من بنووسم. ئەو چەند دێڕێکی پێگوتمو من بە ئیملای غەڵەت نووسیم. پاشان گوتی:
- «بۆچی هاتووی بۆ سنە؟»
- چێودارمو رۆنو کەڵو پەل دەکرم.
- «بە پێنج تمەن توجارەت دەکەی؟»
- گەرەکم نەبووە پارە لەگەڵ خۆم هەڵگرمو ترسام گیرفانم ببڕن.
- «ئەرواحی نەنەت منالٚ فریو دەدەی؟ دیارە ئینسانێکی لیزانو وریا نیتو بە باشی خۆت بۆ ئەم سەفەرە تەیار نەکردوە، بەلاَم تۆ هەمەدانی نیتو شێوە خەتەکەت لە نووسینی مەهابادی دەچێ!»
- تازە دەزانم خەتی هەر شارە چەشنی تایبەتی هەیەو تۆ پسپۆڕی خەت ناسی!
- «لێت بەشکم. بە پێنج تمەن هاتووی توجارەت بکەی. پێنووسەکەت دەرەجە یەکە، بەلاَم خوێندەواریت کەمەو ئیملاکەت پڕە لە غەڵەت. ئەمانە هەموویان جێی گوماننو ئێمە ناچارین تۆ راگرینو لێت بکۆڵینەوە.»

ئەو پرسیارانە دەری خست کە گرتنی من ئاسایی نەبوو. پۆلیس ئاگادار کرابوو کە من دەچم بۆ ماڵی کاک رەحمەتو سەعاتی نۆ لەوێ دەردەچم. ئەوەی پۆلیس گوتی خەتی تۆ لە خەتی مەهابادییان دەچێ، تێگەیشتم کە منیان ئاشکرا کردوەو پولیس بۆ گرتنم کۆلاَنی ماڵی کاک رەحمەتی خستۆتە ژێرچاوەدێری.

بەیانی رۆژی دوایی منیان بردە بەشی پاراستنی شارەوانیو «عەتایی» سەرۆکی ئەو بەشە، پرسیارەکانی کابرای ئوستواری لێ دووپات کردمەوەو منیش هەر وڵامەکانی پێشووم داوە. ئینجا عەتایی بەیاننامەیەکی دەست نووسی پێشاندامو گوتی:

- «تۆ لە سەعاتی حەوتی ئێوارەوە خەریکی بڵاو کردنەوەی ئەو بەیاننامە بووی کە پۆلیس وەشوێنت کەوتووەو خۆت بە ماڵی ڕەحمەتدا کردوە.»

- نا، وانیە! من هیچ بەیاننامەیەکم بڵاو نەکردۆتەوەو چونکە ئەو دوو کەسە هیچ نیشانەیەکی پۆلیسیان پێوەنەبوو، من پێم‌وا بوو ئەوانە جەردەن‌و ڕوتم دەکەن، بۆیە ئامادە نەبووم خۆم بەدەستەوە بدەم‌و ڕامکرد.

- «وادیارە زۆر حازر بەجوابی‌و شتێکت لە باراندا هەیە؟»

- بە حەدس‌و گومان ناکرێ خەڵک بگرن‌و ئازاری دەن.

- «زۆریش بێ تاوان نیێ، وڵامی ئەو بەیاننامەیە چۆن دەدەیەوە؟» بەیاننامەکە دەستنووس بوو،و بە ڕواڵەت لە زمانی حیزبی تودەوە دژی ڕژیم نووسرابوو، بەڵام خۆیان سازیان کردبوو. بە دیتنی ئەو، گوتم:

- خاک بەسەری حیزبی تودە کە ناتوانێ بەیاننامەیەک چاپ بکاو بە قەڵەمی قامیش‌و مەرەکەب دەینووسێ. ئەم وڵامەی من سەرۆکی پاراستنی شارەوانی وشیار کردەوەو گوتی:

- «ئەوە بەرن بۆ زیندان!»

بردیانمە زیندانی گەڕەکی «قەڵاچوالان». چونکە هیچ بەڵگەیەکیان بە دەستەوە نەبوو، لە ژوری پاسەوانەکانی کێشکی زینداندا تەختێکی خەویان بۆ دانام‌و بە شێوەی کاتی لەوێ ڕایانگرتم. من بۆ ئەوەی پاسەوانە کوردەکان نەزانن کوردم، کاتی پرسیار کردنیان زۆر بەکورتی وڵامم دەدانەوە. ڕۆژی دووهەم سەرلەنوێ بریانمە لای «عەتایی». ناوبراو ئەمجارە بەیاننامەیەکی چاپکراوی بە دەستەوەوە بوو،و گوتی:

- «تۆ کاتی بڵاو کردنەوەی ئەو بەیاننامەیە گیراوی.» بۆم دەرکەوت عەتایی وشیار بۆتەوە. بە ڕاستی پۆلیسی شاری سنە زۆر ساکارو لەباری سیاسی‌یەوە کەم ئەزموونن، بەڵام بەتێکڕایی ملهۆر نەبوون‌و ئینسانی لەسەرەخۆو ئاسایی‌شیان تێدابوو. من لە وڵامی عەتایی‌دا گوتم:

- نازانم لەو بەیاننامەدا چ نووسراوە، دەتوانم چاوی لێ بکەم. عەتایی بەیاننامەکەی دامێ. دەقی بەیانەکە هی پێشوو بوو، بەڵام لە چاپخانەی «شیرکەتی چاپی سەنەندەج» لە چاپ درابوو،و مارکی چاپخانەکە لە ژێر بەیانەکە بوو. هەرکە مارکی چاپخانەکەم دیت بۆم ڕون بۆوە کە پۆلیس پەروەندەی بۆ دروست کردوم. بەیاننامەکەم داوە بە عەتایی‌و گوتم:

- ئاگام لەوە نیە.

- «تۆ دەبێ وابێژی چونکە بە تەڵەوە بووی‌و ڕێگای ڕزگاربوونت نیە.»

من‌و عەتایی لەو قسانە دابووین، کە سەروانێکی پۆلیسی خەڵکی هەمەدان وەژور

کەوت. عەتایی هێنابووی لەگەڵم بدوێ و بزانێ داخوا هەمەدانیم. سەروان بە زاراوەی هەمەدانی لەگەڵم دوا، بەڵام من هەر تەقەم لەسەری دەهاتو چی لێ تێنەگەیشتم. لە ئاخردا سەروان بە عەتایی گوت:

– «دەتوانم بڵێم ئەوە ئاوی هەمەدانی نەخواردۆتەوە.» لە وڵامدا گوتم:

– «منداڵ بووم کە هەمەدانم بەجێ هێشتووەو چووەمەتە تاران، جا بۆیە زاراوەی هەمەدانیم لەبیر کردوەو زاراوەی فارسی تارانیشم نیە. سەروان گوتی:

– «خەڵکی کام گەڕەکی هەمەدانی؟»

– خەڵکی «حەسەن ئاوا».

– «حەسەن ئاوا بە قەد شاری سنەیە، لە کام گەڕەکو ماڵی کێ بووی؟»

– لە گەڕکی «کولەپا» و ماڵی مەشەدی حوسێن. من کە ئەوەم گرت، سەروان چی‌تری نەپرسی، بەڵام بە تەواوی لێیان رون بوو کە هەمەدانی نیم.

رۆژی دوایی، لە حەوشەی زیندان لەپڕ چاوم بە کاک رەحمەتو شێخانی کەوتو زانیم ئەوانیشیان گرتووە. لە توالت لەگەڵ کاک رەحمەت دوامو گوتم:

– من باسی ئێوەو ماڵی ئێوەم نەکردوە. وریا بن فریو نەخۆن!

– «لای ئەوان رونە کە تۆ مەهابادیو لە ماڵی منیش بووی. ئەوەیان پێگوتوومو دەشزانم ئەوە پەندی سەید عەتایە.»

چونکە هیچ بەڵگەیەکیان لە کاک رەحمەتو شێخانی نەبوو، دوای ماوەیەک بە وەرگرتنی کەفیل ئەوانیان ئازاد کرد. رۆژێک، لە زیندانەوە منیان برد بۆ «ئەنگوشت نیگاری»و قامکەکانیان لە مرەکەب ناو سێچوار کاغەزیان پێ‌مۆر کرد. پاشان سەرۆکی زیندان گوتی: «چونکە تۆ مرۆڤێکی گومان لێکراوی خەریکن دەدبەن بۆ تاران.» کە گەڕاندیانمەوە بۆ زیندان، فکر هەڵێگرتمو بیرم کردەوەو گوتم ئەگەر بکەومە بەردەستی «فەرمانداری سەربازی» تارانو دارو دەستەی «بەختیار» سەرۆکی نوێی ساواک، کارم شڕ دەبێو لەوانەیە لە بەرامبەر شکەنجەدا خۆم بۆ رانەگیرێ. واباشە خۆم بناسێنمو بەرگری لە ناردنم بۆ تاران بکەم. چونکە لە مەهابادیش وەک سنە شکەنجە رەواجی نیەو کاربەدەستەکانی پولیسو دادگاو روکنی۲ ساکارنو وەک مەئمورەکانی تاران نین، کە لێپرسراوانی فەرمانداری سەربازیی لە کادیرە خۆ فرۆشو خۆ بەدەستەوەدەرەکانی حیزبی تودە شت فێر ببوونو بە وتەی پێشینیان «ماریان خواردبوو، و ببوونە ئەژدیها».

بەپێی ئەو بۆچوونە، نامەیەکم بۆ سەرهەنگ «فەروخ کیش» سەرۆکی دادستانی لەشکری ۱۱ی سنە نووسیو پێمراگەیاند من غەنی بلوریانمو لە مەهاباد دەژیم. کاتی فراوین کە

سەرۆکی زیندان چووبۆوە بۆ ماڵی خۆی، نامەکەم تەسلیمی پاسەوان «میناگەری»و پاسەوان «عەبدولکەریم» کرد. هەروەک پێشتر گوتم لە هۆدەی پاسەوانەکانی کێشک رایانگرتبووم‌و نەیانبردبووم بۆ هۆدەکانی بەندیخانە، کە زیندانی ئاسایی‌و سیاسی‌یان تێدا بوو. پاسەوانەکان هەمیشە بۆ خواردنی فراوێن‌و شیو لەو هۆدەیە کۆ دەبوونەوەو چونکە لەوان وابوو من هەمەدانیم بەراشکاوی بە زمانی کوردی بەیەکەوە قسەیان دەکرد. کە باسی من دەهات هەرکامەیان رایەکیان دەردەبڕی، یەک دەیگوت: «بەخوا ڕەنگە ئەم کابرایە قاتڵ بێ.» ئەویتر دەیگوت: »ڕەنگە بانکی بڕی بێ.» ئەوی‌تریان دەیگوت: «ئەمە دەبێ لە راکردوەکانی حیزبی تودە بێ.» کەچی بەشی پاراستنی شارەوانی ئالبۆمی ئەفسەرە راکردووەکانی حیزبی تودەی تەماشا کردو من لەو دانەبووم.

پاسەوانێکی پیری ئیختاریان تێدابوو بەناوی «ئاوەلی» واتە ئاغا وەلی، کە بە زاراوەیەکی تەواو سنەیی قسەی دەکرد. ڕۆژێک، پاسەوانەکان دانیشتبوون‌و شیویان دەخوارد، کەچی ئاوەلی لەمن قوت بۆوەو بە پاسەوانەکانی گوت: «بەخوا ئەم باوەحیزە لەوانەیە پوڵی بۆ جولەکەکانی فەلەستین کۆ کردبێتەوە». من لە دڵی خۆمدا بە قسەکانی ئاوەلی پێکەنینم دەهات، بەڵام لەترسی ئاوەلی زاتی دەربڕینم نەبوو.

ڕۆژێک زیندان شڵەژاو رایانگەیاند کوڕە کوردێکی گەنجی خەڵکی دەوروبەری سنە لە زیندان رایکردوە. پاسەوانەکان هەموو ڕۆژی بەیانان ئەم گەنجەیان لە زیندانەوە دەبردو دەفتەری بەندیخانەو حەوشەو دالانەکانی دەرەوەی زیندانیان پێ خاوێن دەکردەوە. ئەو کوڕە لە هەل کەڵکی وەرگرتبوو، و خۆی لە پشت بانی زیندان هاویشتبووە خوارو بە کۆڵانێکدا رایکردبوو. ئەو چووبۆوە بۆ ماڵی خۆیان، بەڵام کەس‌و کارەکەی زەمیان کردبوو، و دژی راکردنەکەی راوەستابوون‌و گوتبوویان تۆ چیت نەکردوە کە راکەی. تەنیا بەرەیەکت دزیوەو چونکە جاری یەکەمت بووە ڕەنگە چەند مانگێکت بگرن‌و ئازادت کەن. کوڕە لە ئاکامی ئەو گفتوگۆیانەدا پەشیمان بۆوە گەڕابۆوە شارو چووبووە ماڵی سەرۆکی زیندان «سەروان موشرفی» کە پیاوێکی هێدی‌و بەئیحترام بوو. سەروان موشرفی تەلیفونی کردبوو بۆ شارەوانی‌و پاسەوانێک چووبوو کوڕەکەی هێنابۆوە بۆ زیندان‌و لەسەر دەستووری سەرۆکی زیندان هیچ کەس ئازاری نەدا، بەڵام لە باری پاسای زیندانەوانی‌یەوە پاسەوانەکانی بەپرسی زیندان تووشی چەرمەسەری بوون.

چەند ڕۆژێک بوو ئوستوار «میناگەری» سەرکێشکیان راگرتبوو، و پەروەندەیان دابوو بە دادگاو خەریک بوون ئەو، و پاسەوانەکانی‌تری زیندان لە شارەوانی دەر بکەن. ئەو بۆ خۆی لای من گوتی:

- «بریار ئەوەیە زیندانی‌مان بۆ ببرنەوەو لە شارەوانی دەرمان کەن. ئەگەر شتێکی ئاوا ئەنجام بدرێ نان براو و ماڵ ویران دەبم.»

- وەکیل‌تان گرتووە؟

- «وەکیلێک هەیە کە بە منالی «ئاوەلی» و ژنەکەی تایانی بوون‌و بەخێویان کردوە. ئەو دیفاعمان لێدەکا.»

- شتێکت بۆ دەنووسم بیدە بە وەکیلەکەت کەڵکی لێوەرگرێ.

- «دەبێ کەس بەو شتە نەزانێ، ئەگینا سەرمان تێدا دەچێ!»

- مەترسە، کەس نازانێ.

نووسراوەکەی من تەنیا یەک دەلیلی بەهێزی تێدا بوو، کە وەکیلەکەیان لە مەبەستەکە گەیشتبوو، و کەڵکی لێ وەرگرتبوو. لێرەدا پێویست ناکات ئاماژە بە تەواوی نامەکەم بکەم، بەڵام پێویستە دەلیلەکە بنووسم.

بەپێی یاسا، هەر زیندانی‌یەک کە بەهەر مەبەستێک لە زیندانەوە ڕەوانەی دەرەوەی زیندان کرابا، بەرپرسی کێشکی نێو زیندان دەبوایە لە پاسەوانی پشت دەرگای زیندان ڕەسید وەرگرێ، ئینجا زیندانیەکە ئیزن بدا لە دەرگای زیندان بچێتە دەر. ئەمە کردەوەی هەموو پاسەوانەکانی دەخستە ژێر پرسیارەوە، چونکە هەموویان بەپێچەوانەی ئەم یاسایە جولأبوونەوەو هێچ بەڵگەو نووسراوەیەکیان لە بەرامبەر دەرحستنی ئەو گەنجە لە مەئمورەکانی دەرەوە بەدەستەوە نەبوو، و هەموو ڕۆژی ئەویان بەبێ بەڵگە لە زیندانەوە ناردبووە دەرو دەفتەری زیندان‌و شوێنەکانی‌تریان پێ‌خاوێن کردبۆوە. من لە نووسراوەکەمدا هەوڵمدابوو تەنیا ئەم دەلیلە ڕەد کەمەوە. لە دەقی نووسراوەکەمدا گوتبووم: لەنێو کۆمەڵدا زۆرجاران داب‌و نەریت جێگای یاسا دەگرێتەوە. بەساڵان لەسەر دابی هاووڵاتی بوون‌و متمانە کردن بەیەکتر، بە پێویست نەزانداروە ئەو کوڕە هەموو ڕۆژێ لە بەرامبەر وەرگرتنی نووسراوەدا بچێ دەفتەی زیندان و شوێنی‌تر خاوێن بکاتەوە. ئەم کارە ڕاستە لەسەر ئەساسی دەستور کارێکی نارەوایە، بەڵام داب‌و نەریت‌و فەرهەنگی زاڵ بەسەر کۆمەڵدا، دیاردەیەکە کە دەبێ لەبیر نەچێ... ئاماژە کردنم بەو عادەتە یارمەتێکی زۆری بە پاسەوانەکان کرد.

ئەو کارەی من ڕەزامەندی پاسەوانەکانی بە دواوە بوو، و کاتێک وڵامی نامەی دادستانم بۆ هاتەوەو ئەوان زانیان کوردم‌و خەڵکی مەهاباد زۆری پێ شاد بوون‌و بەتەواوی ڕایان دەرحەق بەمن گۆڕاو بە حورمەتەوە دەستیان لە مل کردم‌و لە بەرامبەر تانە لۆمەکانیان کە لە بوونی مندا دەیانکردو نەیاندەزانی من کوردم داوای لێبوردنیان لێکردم. ئەمجارە

«ئاوەلی» روی تێکردمو گوتی: «حەقە کە کوڕی قازی محەمەدی». لێرە بۆم دەرکەوت کە قازی محەمەد لای ئەو پاسەوانە کوردانە جێی تایبەتی هەیە.

هەرکە، سەروان موشرفی سەرۆکی زیندان ئاگادار بوو «موحسینی پەرتەوی» بە کوردو مەهابادی دەرچووە، هاتە زیندان گوتی:

- «لە رۆژی هەوەڵەوە لام رون بوو کە تۆ دەبێ کورد بی، ئەگینا خەڵکیتر ئاوا بە سانایی خۆیان بۆ هەڤالأنیان قوربانی ناکەن. تۆ شەش مانگە خۆت راگرتووەو ئێستا کە ئەوان دەرباز بوون، خۆت ناساندوە. بەگشتی کارێکی باشت کردوە.»

دوای گەیشتنی نامەکەم بە دادستانی، سەرلەبەیانی رۆژێک منیان بردە دادستانی لەشکری ١١و تەسلیمی سەرگورد «ئەیوبی»یان کردم. سەرگورد «ئەیوبی»، ئەفسەرێکی کوردی خەڵکی سنە بوو. ناوبراو ئەو کەسە بوو، کە پاش رووخانی کۆماری کوردستان کرابوو بەمەئموری کۆکردنەوەی ئەو چەکوچۆڵانەی کە بەدەست خەڵکەوە مابوونەوە. «ئەیوبی» گوتی:

- «ئەوەی دەیزانی دەبێ بیڵێی ئەگینا تەواوی نینۆکەکانت دەردینم.»

- چونکە هەڕشەم لێدەکەی، وڵامی پرسیارەکانت نادەمەوەو تۆش هەرکارێکی لە دەستت دێ دەگەڵ منی بکە.

ئەو چەند پرسیاری لێکردمو من بێدەنگ مامەوە. لە ئاخردا توڕە بوو،و چوو سەرهەنگ «زەهیرتەعزەمی» هێنا، کە ئەویش کوردی خەڵکی سنەو سەرۆکی ستادی لەشکر١١ی سنە بوو. ناوبراو گوتی:

- «کوڕم بۆچی پرسیارت لێدەکرێ وڵام نادیەوە؟»

- من تەنیا لەکن سەرلەشکر «نەسروڵڵاهی» قسە دەکەم. ئەو زۆرم لەگەڵ خەریک بوو، کە دیتی قسە ناکەم بە ناچار چووە لای سەرلەشکر «نەسروڵڵاهی»و گەڕایەوەو لەگەڵ سەرگورد ئەیوبی منیان بردە لای. ناوبراو کە فەرماندەی لەشکر بوو، گوتی:

- «ئەمانە بەرپرسنو دەبێ وەزعی تۆ رون بکەنەوە، بۆچی وڵامی پرسیارەکانیان نادەیەوە؟»

- لەبەر ئەوە هەوڵمداوە بێمە لای ئێوە کە لێرە لەکن ئێوە قسە بکەم ئەگینا ئەگەر لە لای ئەوانە قسەم کردباو پەردەم لەسەر پیلانی «عەتایی» سەرۆکی پاراستی شارەوانی لا دابایە، ئەوانە بە هاوارییەوە دەچوونو بەڵگەی سەر پەروەندەی منیان لەنێو دەبردو من هیچ قسەیەکم بۆ گوتن پێنەدەما.

- «بیربکەوە چ دەڵێی! ئەم قسانەی تۆ جورمی هەیە. تاوان هەڵبەستنی بە درۆ بۆ مەئموری حکومەت سەزای قورسە!»

- قوربان گۆیا من بە تاوانی بڵاو کردنەوەی ئەم بەیاننامە چاپی‌یە گیراوم کە لە خزمەتی ئێوەدایە. داوات لێدەکەم چاوێک بە بەیاننامەکەدا بەخشێنە تا هەموو شتێکت بۆ ڕوون بێتەوەو بزانی من تاوان بۆ عەتایی هەڵنابەستم.

سەرلەشکر نەسروڵڵاهی بەیاننامەکەی خوێندەوەو گوتی:

- «ئەمە گشتی دژی دەوڵەتی خاوەن شکۆ شاهنشای ئێران نووسراوەو تۆ چۆن زاتت هەبووە شتی ئاوا بڵاو بکەیەوە.»

- قوربان، من ئەوەم بڵاو نەکردۆتەوە، بەڵکو عەتایی بڵاوی کردۆتەوەو «شیرکەتی سەهامی سەنەندج»یش بۆی چاپ کردوە. فەرموو بڕوانە مارکی ژێر ئەو بەیاننامەیە. سەرلەشکر نەسروڵڵاهی کە ئەوەی دیت واقی وەڕماو تەماشای ئەفسەرەکانی کردو گوتی: «ئەوە ڕاست دەکا ئەم بەیاننامەیە مارکی شیرکەتی سەهامی سەنەندجی لەسەرە.» بەمجۆرە پیلانی عەتایی پووچەڵ کرایەوەو دواجار لە پاسەوانەکانم بیست کە عەتایی‌یان فت کردوەو کارەکەیان لێ هەستاندۆتەوە.

لە زیندانی سنە لەگەڵ مامە «عەزە»ی خەڵکی «هەشەمیز»ی ناوچەی «ژاوەڕۆ» ئاشنا بووم. مامە عەزە چواردە ساڵ چەتەگەری کربوو، و نەبەزیبوو، و ژاندارمەکان نەیانتوانیبوو زەفەری پێبەرن، بەڵام بە پیلانێک لە داو کەوتبوو، و یەخسیر کرابوو، کە ڕوداوەکەی بەمجۆرە بوو:

کوڕێکی گەنجی بەروالەت بیست‌و هەشت ساڵە بە ناوی «عیسا» هەوا هەڵی دەگرێ‌و لاسای مامە «عەزە» دەکاتەوە، کەچی بە هۆی ناشارەزا بوونی زۆر زوو لە داوی ژاندارمان دەکەوێ. کاتی لێپرسین لە ژاندارمەری دەڵی:

- «من بێکار بووم‌و چونکە ئیشم نەبوو، ویستم تەنانەت ئەگەر بۆ خۆ خافڵاندنیش بێ چەتەگەری بکەم‌و لەو ڕێگایەوە ناودار بم، بەڵام تا ئێستا تەقەم لە تفەنگ نەهاتووەو کەسیشم ئازار نەداوەو بە تەواویش لە کردەوەی خۆم پەشیمانم.» ژاندارمەکان کە دەبینن ئەو کوڕە ڕووخاوەو لە کردەوەی خۆی پەشیمان بۆتەوە، بۆ لە داو خستن‌و گرتنی مامە عەزە کەڵکی لێوەردەگرن‌و بە یارمەتی ئەو مامە عەزە لە کاتی خەودا گەمارۆ دەدەن‌و دەیگرن.

مامە عەزە دەستە پیاوێکی چاو ڕەشی، ددان درشتی بەئێسک‌و بەتوانا بوو، بەڵام چونکە تەمەنی خۆی لە شێست دەدا، بەرە بەرە کەوتبوو. سمێڵێکی پڕپشتی بە گوتنی خۆی شێخ مەحمودانەی هەبوو. ڕۆژانە لەبن دیواری زیندان پیاسەی دەکردو دەستبێنحێنکی دەنگ درشتی دەچەرخاندو لەبەر خۆیەوە «نارنارۆکی»ی دەگوت.

ڕۆژێک هەلم بۆ ڕەخسا خۆم گەیاندێ‌و بە فارسی لەگەڵی دوام. ئەو گوتی:

- «فارسی نازانمو نازانم چ دەبێژی؟»
- گوتم پێمخۆشە بەسەرهاتی خۆتم بە کوردی بۆ وەگێری من لێت تێدەگەم.
- «بەسەرهاتێکی دوورو درێژم نیە. چواردە ساڵ لەمەوبەر سەری خۆم هەڵگرتو چوومە لای شێخ لەتیفی کوڕی شێخ مەحمودی گەورەو لە «سیتەک» گیرسامەوە. لەوێ تاقەتم چوو لە دەست تەنیاییو نەمدەزانی بۆچی چوومەتە عێراق. رۆژێک شێخ لەتیف هاتە سیتەکو من چوومە خزمەتیو گوتم، گەورەم زۆر بەپەرۆشمو نازانم چبکەم، چم لە دەست نایە. دەکرێ هێندێکم پارە بدەیەی تفەنگێکی بۆ خۆم پێبکڕمو خۆمی پێ‌بخافڵێنم؟ شێخ لەتیف گوتی، ئەی بەسەر چاو، هەر تۆو پارە. «موحەیدین چنارەیی» بانگ کردو پێی‌وت، هێندێک پارە بدە بە مامە عەزەو دڵنیای بکە. کابرا هێندێکی پارە وێدامو منیش چووم تفەنگێکی کۆنی ئینگلیسیو هێندێکم فیشەک پێکڕیو گەڕامەوە بۆ ئێرانو بووم بە چەتە، بەڵام زوڵمێکی زۆرم بۆ خەڵک نەبوو. لە شوێنێک کە ڕێگەی کاروانچیان بوو،و ئەوان لە عێراقەوە ماڵی قاچاخیان پێدا دەهێنا جێگیر بوومو باجم لە کاروانچی‌یەکان دەستاندو دەمگوت ئەو مەڵبەندەتان بۆ دەپارێزمو ناهێڵم ژاندارمەی ئێرانیتان لێ نزیک بێتەوەو ئێوەش بارانە بدەن بە نۆکەری خۆتان. بەمجۆرە بوومە باج بگیری ئەو مەڵبەندەو کاروانچی‌یەکانیش بەویستی خۆیان یارمەتی‌یان پێدەکردم.

لەو مەڵبەندەی کە من خستبوومە ژێر ڕکێفی خۆم، ڕێگام بە ئینسانی بێ‌ناموس‌و چاوهیز نەدەداو ڕێزم لە ژن دەگرتو هەر کاروانێک ژنی لەگەڵ بایە، بە پیاوەتیم نەدەزانی لە پێشی ڕاوەستمو باجی لێ‌بستێنم، بەڵام پاشان کە کاروانچی‌یەکان بەو ڕەوشتەی منیان زانی دەچوون لە گوندەکانی دەورو بەر ژنیان بەکرێ دەگرتو لەگەڵ خۆیان دەهێنا کە باجم نەدەنێ. منیش کە بەکردەوەی ئەوانم زانی لێیان کەوتمە فێڵ. لە دوورەوە بە دووربین سەیری کاروانەکانم دەکرد، کە دەمبینی ژنیان لەگەڵە، ئاوی شەدەی سەرم دەهێنا سەربرۆمو بە دەست ئامازەم بە ئافرەتەکە دەکردو دەمگوت، وەگەڕێ ئەگینا خراپ دەبینیو دوو گوللەشم بەسەردا هەڵدەتۆقاندو ئافرەتەکە ڕایدەکردو دەچۆوە گوندەکەی خۆیو بارانەی کاروانچی‌یەکانیشم دوو قات دەکردو دەمگوتم جا وەڕێکەون بڕۆن. خوا بتحەسێنێتەوە هیچ ئافرەتێک ئیتر نەیدەوێرا ڕەگەڵ کاروانچی‌یان کەوێ. دوای ئەو ڕوداوە، کارواچی‌یەکان هاتنە لامو وەلامە لامە کەوتنو داوایان لێکردم باجەکەیان بۆ بشکێنم. منیش بۆم هێنانەوە سەر قەراری جاران. ڕۆژێک دانیشتبووم شوانێک هاتە لامو جامێکی شیر بۆ هێنابوومو گوتی، مامە عەزە کۆمەڵێک ژاندارم لەو شیوەی پشتەوە خەریکی حەسانەوەن. من سێو دووم نەکردو وەڕێ کەوتم. هەرچەندە تا دوا ڕۆژەکانی چەتە بوونم هیچ شوانێک خەیانەتی

پینەکردم، دیسانیش لەو ترسەی کە نەکات شوانە خۆی فرۆشتبێ‌و لە داوم بخا، زۆر بە وریایی چووم بەسەر شێوەکەدا زاڵ بووم. کە دیتم ئەو ڕاستی کردوە بۆیان داکشام‌و خۆم گەیاندە بان سەریان. ژاندارمەکان باش دەیانزانی من ئەنگیوم‌و موو نابوێرم‌و تا ئێستا کۆمەڵێکم ژاندارم لە تۆڕ خستوە، بەلاّم چونکە کورد بوون‌و ماڵ منداڵیان هەبووە ئازادم نەکردون. لەبەر ئەوە، ئەوانیش تێمگەیبوون‌و ترسیان شکابوو،و هەرکە لێیان دەڕاسام هەرکامەیان بەستە فیشەکێکیان بۆ دەهاویشتم‌و ماڵ ئاواییان لێدەکردم‌و دوور دەکەوتنەوە. لە ماوەی ئەو چەند ساڵانەدا چەند ژاندارمەیەک لە ناوچەدا کوژران، کە حکومەت کوشتنی ئەوانی هاویشتە سەرشانی من، بەلاّم من نەمکوشتوون.»

ئەوەی مامە عەزە دەیگوت نازانم چەندەی ڕاستە، بەلاّم کەس نەیتوانی قاتڵی ئەو ژاندارمانە بناسێ. کاتێک من خۆم ناساندو ناو شوێنی خۆم ئاشکرا کرد، مامە عەزە بە چاوی پڕ لە فرمێسکەوە هاتە لام‌و گەرم دەباوەشی گرتم‌و گوتی:

- «بریا زووتر تۆم ناسیبا. باوەڕکە پترم خۆش دەویستی. جا وەرە ئەمجارە بە زمانی کوردی خۆمان قسە بکەین.»

بە داخەوە زۆری نەخایاند منیان ڕەوانەی بەندیخانەی مەهاباد کردو مامە عەزەم لەکیس چوو.

لە بەندیخانەی سنەوە بۆ بەندیخانەی مەهاباد

گروبانێک‌و چوار سەرباز لە بەندیخانەی سنەوە بردیانم بۆ بەندیخانەی مەهاباد. ئەوان لەنێو ڕێگای سنەو سەقزدا بێحورمەتیان پێنەکردم. لە سەقز منیان تەسلیمی زیندانی پاسگایەک کردو خۆیان بۆ حەسانەوە چوونە ماڵی خزمانیان. بەرپرسی پاسگاکە ناوی گروبان «پاشایی»و خەڵکی تەورێز بوو. ناوبراو دەیگوت لەسەردەمی پێشەوەریدا فیدایی بووەو پاش تێکچوونی کۆماری ئازەربایجان بۆ ئەوەی لە دەسدرێژی ناحەزانی نەتەوەکەی رزگاری بێ، چۆتە فێرگەی گروبانی‌و بەپێچەوانەی مەیلی خۆی بۆتە گروبان.

کاتی تێکچوونی کۆماری ئازەربایجان بەدەست ڕژێمی دیکتاتۆری پەهلەوی، بە داخەوە رۆڵە نەفام‌و چەپەڵەکانی ئازەربایجان بۆ ئەوەی پێشان بدەن ئێرانێن‌و شاپەرەست، بیست هەزار هاوولاّتی خۆیان کوشت. پاشایی کە پیاوێکی زۆر ڕوخۆش‌و مێهرەبان بوو، گوتی:

- «ئێمە لێرە لەو پاسگایەدا زیندانمان نیەو هۆدەیەکی بچووک‌و وێرانمان هەیە کە

بەندییەکانی تێدەکەن‌و بۆ روناک کردنی کولانەیەکیان تێکردوە، کە ئینسانی تێوە دەچێ. تۆ ئەگەر دەزانی دوا رۆژێکی تاریکت لەپێشە، بە کونی زیندانەکەدا راکا. کە دەرچووی کەس دەستی پێتراناگاو لە دێیەکانی کوردستان خەڵک دەتپارێزن. رەنگە پاش دەرچوونت شەش مانگ بگیرم‌و لە ئەرتەش دەربکرێم، کە بە بڕوای من ئەگەر تۆ دەرچی ئەوەم لا گرنگ نیەو چ باشتر لە ئەرتەش دەرکرێم!»

من تا هەم قەت پیاوەتی‌و مەردایەتی ئەو گروبانە پیاوچاکەم لەبیر ناچێ. من دەمزانی لەنێو ئەرتەشی ئێراندا بە تایبەتی لەنێو دەرەجەدارانی ئەرتەشدا گەلێک پیاوی ئازاو نەترس‌و فیداکار هەیە. چونکە، هەستم بە مەترسێکی سامناک نەدەکرد، ئامادە نەبووم بەخاتری چەند ساڵ زیندانی خێزانێکی شەریف فیدای خۆم بکەم. لەبەر ئەوە، لە پیاوەتی گروبان پاشایی سوپاسم کردو هەستام نێوچاوانیم ماچ کردو گوتم:

– ئەو کارەی من دەیکەم‌و ئەو رەنجەی دەیکێشم بۆ مەردایەتی‌یە، نەک بۆ کاری نامەردانە.

بەمجۆرە شەو لە ژوورێکی خۆڵەپۆتێندا رایانگرتم‌و بەیانی بە سواری ئوتومبێلێکی «کەمانکار»ی سەربازی بردیانم بۆ مەهابادو پاش نیوەڕۆیەکی درەنگ لەبەر دیژبانی مەهاباد دایانبەزاندم. لە دەفتەری دیژبان رو بە پەنجەرە دانیشتبووم‌و چاوەڕوانی بەسەرهاتی دواییم بووم، کە دیتم کابرایەکی کوردی شڕو وڕیان لە ژێرخانی دیژبانەوە، کە وەک زیندان کەڵکیان لێوەردەگرت، هێنا سەر. بۆ ئەوەی کابرا نەناسرێتەوە پەتوویەکی سەربازیان لە سەروگوێلاکی هاڵاندبوو، بەلاّم چونکە من دەمزانی «حەمەدەمینی راتبی» برای حەمەدی مەلودی گیراوە، بە قەدو بالاّو رێگا رۆیشتنەکەی بۆم دەرکەوت ئەو کەسە «حەمەدەمینی راتبی»یە. پاش ئەوەی حەمەدەمینیان برد، منیان رەپێچەکداو بە پاڵ پێوەنان لە ژێرخانەکەیان هاویشتم‌و دەرگایان لێ گاڵەدام. هەرچەند هەموو دیژبانەکان بە ئەفسەرو دەرەجەدارەوە دژی من بوون‌و رک‌و کینەیان لەنێو چاوان دەباری، بەلاّم قەت بێ‌حورمەتیان پێ‌نەکردم.

دیژبانی مەهاباد لە ماڵە کۆنەکەی «ئەرمیا»جوودا بوو. «شەمۆیل» کوڕی ئەرمیا هاواڵم بوو، و لەگەڵ «داود»ە جووی کوڕیشی ئاشنا بووم‌و تا ئەو کاتەی نەچووبوونەوە ئیسرایل هاتووچۆی ماڵیانم دەکرد. ئەو ژێرخانەی منیان تێکردبوو، تاریکخانەی وێنەگری ئەرمیاو داودی کوڕی بوو. من زۆر جار لەگەڵ شەمۆیل چووبوومە ئەو تاریکخانەیە. خانوەکە لە روبەرووی ماڵی «سیمەنتۆ» جوو، و لە نزیک چوارچرا هەڵکەوتبوو، و ئەو جێیەی منی تێدا زیندانی کرابووم ئێستا نوێ کراوەتەوەو بۆتە «بانکی‌سپە».

زیندانی دیژبان هۆدەیەکی بچووکی دوو لە چواری نیوە تاریکو خۆڵەپۆتینەی دیوار رەشی چڵکن بوو. تەنیا کونێکی بچووکی تێدا بوو، کە هێندێک روناکی دەکرد. شەوی ئەوەڵی زیندانیم لەو جێیە کەس بە لامدا نەهاتو بەبێ راخەر لە نێو خۆڵەکەدا نووستم. سەرلەبەیانی رۆژی دوایی بردیانم بۆ لای سەرهەنگ «خواجەنوری» کە بازپرسی سوپای مەهاباد بوو. خواجە نوری دوای هێندێک تۆپو تەشەرو هەرەشەی کوشتنو برین بە بێ ئەوەی قسەکان یادداشت بکا، گوتی:

- «بەر لەهەموو شتێک دەبێ بەرپرسایەتی خۆت لە حیزبی دێموکراتی کوردستان یان حیزبی تودەدا رون بکەیەوە. دەبێ ئەوەش بزانی کە ولامی تۆ چۆنیەتی کردەوەی من لەگەڵ تۆ رون دەکاتەوەو ئەو کات بەشێوەی رەسمی پرسیارت لێدەکەم.»

- من فرم بە هیچکام لەوانەوە نیەو ناشتوانم بۆ پێنخۆش بوونی ئێوە درۆ بکەم. کە ئەوەم گوت دەستی لەسەر زەنگی مێزەکەی داناو بە گروبانو سەربازەکانی گوت:

- «ئەوە بەرنەوە زیندان تا خۆم دێم.»

منیان گەڕاندەوە زیندان. یەک دوو سەعات تێپەڕی، «خواجەنوری»و سەرۆکی دیژبان، کە ناوی سەرگورد «موحتەشەمی» بوو، لەگەڵ چەند سەربازو گروبان هاتنە لام. سەرۆکی دیژبان، بە گروبانو سەربازەکانی گوت زنجیرم بکەنو ئاوم بکەنە ژێر تا نەتوانم لەسەر هەرد راکشێم. دوای رۆیشتنی خواجەنوری، سەرۆکی دیژبانی مەهاباد منی دایە بەر شەپو زللان. من توانیم دەستی راستی ئەو بگرم، بەلام بەو کارەم گروبانو سەربازەکان رژانە سەرمو زۆریان لێدام. بەفەرمانی سەرۆکی دیژبان، گروبان «نەقەوی»و چەند سەربازی تورکی خەڵکی «بناو»و «عەجەبشیر» دەستو پێیان زنجیر کردمو تا سەر گوێزینگی پێم بەستلانّ ئاویان لە ژوری زیندانەکەم کردو دەرگاکەیان لەسەر گاڵەدام. هەروەها، سەرۆکی دیژیان کێشکی لەبەر کونی زیندانەکەم دانابوو، و گوتبووی جارجارە قاوم بکەنو نەهێڵن پاڵ بە دیوارەکەوە بدەمو خەوم لێبکەوێو بحەسێمەوە. دوو شەو رۆژان، منیان بەمجۆرە راگرت. ئەو کاتە، دوو لاوی مەهابادی بە ناوەکانی سەید «هاشمی حوسێنی»و «مەحمودی حاسڵی» سەربازی دیژبان بوونو دوو کەسیش بە ناوەکانی سەید «عەلی حوسێنی»و «عەلی شێنکی» گروبانی دیژبان بوون.

دوو رۆژ تێپەڕی. سەعات نزیکەی چواری ئێواری بوو. لەکاتێکا خەڵک لە شەقامەکانی مەهاباددا خەریکی پیاسە کردن بوون، منیان بەدەستو پێی زنجیرکراو لە زیندان هێنادەرو بەم روانینە، کە لە لای خەڵک سەرشۆڕم کەن، بەنێو خەڵکەکەدا بردیانەوە لای خواجەنوری. ئەوان نەیاندەزانی بەو کارە نەک من لە لای خەڵک سەرشۆڕ و بێحورمەت

نابم، بەڵکو حورمەتم لە لای ئەوان دەچێتە سەر. من بەچاوی خۆم ئەو خەڵکەم دیت کە بە دانواندنی سەر سڵاویان لێدەکردم. هەر لەو کاتەدا دیتم «ساڵحی شاتری» لەپێشم قوت بۆوەو حاڵی پرسیم‌و منیش سوپاسم لێکردو گوتم باشم. ساڵحی شاتری کە سەرۆکی ئەنجومەنی شاری مەهاباد بوو،و کاربەدەستەکانی رژێم ڕێزیان دەگرت، چووبۆوە لای «وەرەهرام» و گوتبووی:

- «ئەو کارەی کە ئێوە لەگەڵ غەنی بلوریانی دەکەن، خەڵکی مەهابادی تووڕە کردووەو خەڵک بێزی لەو کردەوەتان هەڵدەستێ. غەنی لە بنەماڵەیەکی بەڕێزی شاری مەهابادەو حەق نیە ئێوە وای بەسەر بێنن‌و ئێواران بەدەست‌و پێی زنجیر کراو بە شەقاماندا بیگێڕن.»

بەیانی ڕۆژێک شەق‌و تەق دەولات کەوت‌و دیژبان شڵەژا. سەرگورد «موحتەشەمی» هەر ئەو لاو ئەم لای دەکردو گروبان‌و سەربازەکانیش وەخۆ کەوتبوون، ولاتیان خاوێن دەکردەوەو هەردیان ئاوپرژێن دەکرد. بەو هەلاتەو هاتوو چۆیە لای خۆم گوتم ڕەنگە وەرەهرام دەیەوێ بێتە دیژبان، بۆیە دیژبانەکان ئاوا وەخۆ کەوتوون‌و ترسیان لێ‌نیشتوە. هێندەی پێنەچوو، کە سپەهبود «وەرەهرام» لەگەڵ چەند سەرهەنگ‌و ئەفسەران هاتە دیژبان‌و لەبەر دەرگای زیندان ڕاوەستا. دەرگای هۆدەکەیان بۆ کردەوەو ناوبراو سەری بەژووری زیندانەکە داکرد. تیشکی ڕۆژ بە کونی دیوارەکەدا خۆی خزاندبۆوە ژوورەکەوەو هێندێک هۆدەکەی ڕووناک کردبوو. من بەدەست‌و پێی زنجیر کراو لە ناوەراستی هۆدەکە راوەستابووم‌و لاقەکانم تا سەر گوێزنگ لە قوڕدا بوو. من باش ئاگاداری کاراکتری وەرەهرام بووم‌و باشم دەناسی. پێش ئەوەی قسەم لەگەڵ بکا، ڕوی لە سەرۆکی دیژبان کردو گوتی:

- کێ دەستووری داوە ئاو بکەنە ژێر ئەمە؟ سەرۆکی دیژبان سەری قیت ڕاگرت‌و پاش بەجێ هێنانی ئیحترامی سەربازی، گوتی:

- «گەورەم، سەرهەنگ «خواجەنوری» سەرۆکی بازپرسی سوپا.»

وەرەهرام ئەمجارە ڕوی لە من کردو گوتی:

- مەهابادت شێواندو چووبووی سنەش بشێوێنی؟

ئەمە شێوەی ڕاوێژو قسە کردنی وەرەهرام بوو. بەم پێیە مرۆڤ دەتوانێ بیر لە کاراکتر ئەو فەرماندە پایە بەرزەی ڕژێمی شای ئێران بکاتەوە. من لە بەرامبەر گوتنی وەرەهرام‌دا بێدەنگ مامەوە، چونکە دەمزانی ئەگەر زار بکەمەوە، دەڵێ بێدەنگ، قسەش دەکەی؟ وەرەهرام ڕۆیشت‌و سەرۆکی دیژبان گەڕایەوە لای من‌و بە گروبان‌و سەربازەکانی گوت: «کوڕینە گورج بچنە سەرچۆمی هێندێک ڕەڵم‌و چەوی وشک بێنن‌و قوڕەکانی نێو ئەو

هۆدەیە لابەن‌و بەجوانی وشکی کەنەوە.» سەربازان وەخۆ کەوتن‌و ژمارەیەک چوون بۆ قەراخ چۆمی رەڵم بێن‌و ژمارەیەکیش دەستیان کرد بە خاوێن کردنەوەی ژووری زیندانەکەو بە تەواوی پاکیان کردەوە. ئەمجارە ژوورەکە بەچەشنێک بوو، کە قەت ئەوەندە خاوێنی بەخۆوە نەدیتبوو. ئەوەندەیان رەڵم تێکرد، کە دەتگوت دۆشەکی لۆکەیان لەسەر راخستوە. سەید هاشم ئەو کات سەرجۆخە بوو. ئەو هەمیشە پتر لە جیرەی رۆژانەم خۆراکی دەدامێ‌و جارجارەش بە نهێنی رۆنی‌کەرەی بۆ دەهێنام تا برسییەتی کەمترم کارم تێبکا. بەگشتی سەید هاشم زۆری پیاوەتی دەگەڵ کردوم‌و قەت لەبیری ناکەم.

لەو زیندانەدا بووم کە بۆ یەکەمجار گۆرانی «لەوسەرە دەنگی ساز دێ، هەلاڵەو زمزمە»م بیست. لە سەید هاشمم پرسی:

- ئەوە کێیە گۆرانی دەڵێ؟

- «سەربازێکی مەهابادی‌یە بە ناوی «مەحمودی حاسڵی»و ئەویتریش کە وێڵون دەژەنێ، سەربازێکی خەڵکی شاری «بناو»ە»

- بەراستی ئەو ئاهەنگەم پێخۆشە.

ئەو چوو بەنهێنی بە مەحمودی حاسڵی گوتبوو، غەنی بلوریان ئەو گۆرانی‌یەی پێخۆشە، جارێکی‌تریشی بڵێ. مەحمود جارێکی‌تری گوتەوە. من نزیک بە پێنج مانگ لە بەندیخانەی دیژبان زیندانی بووم، لەو ماوەیەدا مەحمودی حاسڵی گەلێک جاران لەگەڵ سەربازەکانی‌تر دادەنیشت‌و گۆرانی «لەو سەرە دەنگی ساز دێ»ی دەگوت‌و منیش لە ژێرخانەکەدا دەمبیست.

دوای رۆیشتنی وەرەهرام، کاتێک دەیانبردم بۆ لێپرسینەوە زنجیرەکانیان لێدەکردمەوە. نامەوێ لێرەدا باسی شێوازی کاری بازجویی بکەم، بەلاّم ئەوەندە دەڵێم کاتی بازجوییم لە لای خواجە نوری، سەرهەنگ «ساللاریزادە» سەرۆکی بەشی پاراستنی سوپای سێی مەهاباد‌و سەروان «گۆلی» ئەفسەری پاراستن لە لای خواجە نوری دانیشتبوون. سەرهەنگ خواجە نوری‌و سەرهەنگ ساللاریزادە دەیانەویست دژی سەرلەشکر «موزەفەر زەنگەنە» فەرماندەی پێشووی تیپی مەهاباد ماملەم لەگەڵ بکەن‌و بەم مەرجە ئەوەی ئەوان دەیانەوێ من دژی «موزەفەری» بینووسم‌و ئەوانیش لە بەرامبەردا شەش مانگ زیندانیم بۆ ببڕنەوەو ئازادم کەن.

سەرلەشکر «موزەفەر زەنگەنە» ئەفسەرێکی فرە شادۆست بوو،و بە کردەوەش ئاوای هەست پێدەکرا. لەسەر رەوتی هەڵبژاردنی خولی ١٧ی پەرلەمانی ئێران من‌و سەرلەشکر زەنگەنە توندو تیژیمان لەنێو پەیدا بوو. ئەو دەیەویست پاڵیوراوی دەرباری شا بە ناوی

ئایەتوڵڵا خۆیی بەزۆر بکات بە نوینەری خەڵکی مەهابادو حیزبی دیموکراتیش دەیەویست لە رێگای هەڵبژاردنێکی دیموکراتی‌دا سارمەدینی سادق‌وەزیری سەربخا، کە سەرکەوت.

بەفەرمانی موزەفەری چەند گروبانی نۆکەر سفەت بە سەرۆکایەتی گروبان «مەنسوری»، بە تۆڵەی بەربەرەکانی هەڵبژاردنی خولی ۱۷ کە پێشتر لە بەشی «هەڵبژاردنی خولی ۱۷ی پەرلەمانی ئێران»دا پەنجەم بۆ راکێشا، رۆژێک کاک عەزیزی یۆسفی‌یان بریندار کردو ۱۵ رۆژ لە نەخۆشخانە کەوت‌و شەوێکیش من‌و عەلی ژن برامیان بریندار کرد، کە پاش نووسین بۆ رۆژنامەکان‌و شکایەت لە موزەفەری، ئەویان لە مەهاباد گواستەوەو ناردیان بۆ شاری «قوم»، بەڵام ئەو لە تاران هەرشەی کردبوو، بە هەر شێوەیەک بێ بۆ تۆڵە هەستاندنەوە لە چەند کەسێک، کە بێگومان یەک لەوانە من بووم، دەگەرێتەوە بۆ مەهاباد.

خواجە نوری دەیەویست من لە پەروەندەکەمدا دژی سەرلەشکر زەنگەنە بدوێم‌و بڵێم «موزەفەری کاتی خۆی لە مەهاباد هاوکاری لەگەڵ کردووین‌و یارمەتی داوین» تا بەو جۆرە لەبەر چاوی شای ئێران سووک بێ، بەڵام من نەچوومە ژێر باری ئەو بۆچوونەو گوتم: ئەوە ناپیاوەتی‌یەو ناتوانم بە هیچ قیمەتێک شتی ئاوا بڵێم. من لەگەڵ موزەفەری شەڕو ناکۆکی خۆم هەیە، بەڵام ئەو ئینسانێکی شادۆستەو لەمبارەدا هیچ گومانم نیەو نامەوێ ناپیاوەتی لەگەڵ بکەم‌و شەریکە جورم بۆ خۆم بدۆزمەوە. چونکە ویستی «خواجەنوری»و «ساللاریزادە»م بەجێ نەگەیاند، ئەوان بەگژمدا هاتن‌و رژانە سەرم‌و کوتایانم.

رۆژێک کە نانی بەیانی‌یان بۆ هێنام، نانەکەم وەرنەگرت‌و گوتم: دژی راگیر کردنم لێرە مانم گرتووەو نان ناخۆم تا دەمرم. سەرۆکی دیژبان‌و چەند گروبان هاتن‌و بە تۆبزەی نانیان لە زار کردم، بەڵام من رۆم کردەوە. سەرۆکی دیژبان مانگرتنەکەمی بە وەرەهرام راگەیاندبوو. رۆژی دوایی وەرەهرام هات‌و گوتی:

- «مانت گرتووە بتبەنە زیندانی شارەوانی‌و هۆدەو نوێن‌بانی نوێت بدەنی؟ بەسەری بابت شتی وا نابینی. هەڵیگرن بە زنجیرەوە بیبەن بۆ زینەانی سەربازخانەو لەوێ رایگرن.»

ئوتۆمبێلێکیان هێناو منیا سواری ئوتۆمبیلەکە کردو بردیانم بۆ زیندانی سەربازخانەو بەتەنیا لە ژورێکی بچووکی نەمداریان کردم‌و دەرگاکەیان لەسەر گاڵەدام. دەرگاکە کونێکی بچووکی تێدابوو،و لە بن کونەکە کاغەزێکیان پێوەدابوو،و لەسەریان نووسیبوو: جیا لە بازپرس‌و روکنی۲و لێپرساوی پاراستنی ئەرتەش کەسی‌تر نابی ئەو زیندانی‌یە بدوێنێ! من بە دەست‌و لاقی زنجیرکراو لەو هۆدەیەدا بووم‌و بەگشتی تا ساڵێک ئەو زنجیرەم پێوەبوون.

رۆژێک لەپڕ کونی دەرگای ژورەکەمیان بە مقەبا گرت. بۆ ئەوەی بزانم چ بووە، بە

خشەخش لە دەرگاکە نزیک بوومەوە. دەنگێکم بیست کە دەیگوت: «کەس پێوەندی لەگەڵ نەگریٔو بە توندی چاوەدێری لیٔبکەن.» کاتێک وەزعەکە هێندێک ئەهوەن بۆوە بۆم دەرکەوت کە ئەو زیندانی‌یەی کە هێنایین، «ئەسعەدی خودایاری» بوو. دیارە بەر لەوەش من بەرنە زیندانی سەربازخانە، حەمەدەمینی راتبی لەویٔ زیندانی بوو. ئەسعەدو حەمەدەمین دوای ماوەیەک بە زەمانەت ئازاد کرانو من لەویٔ مامەوە.

جگە لە شەش مانگ زیندانی سنە، بەگشتی نزیک بە ساڵێک لە زیندانی دیژبانو زیندانی سەربازخانەی مەهاباد راگیرام. لەو ماوەیەدا تەنیا جارێک حاجی خزمەتکاری ماڵمان هاتبوو هێندێک توتنو پارەو نوێنی بۆ هێنابووم کە گرتبوویانو لێیان پرسی‌بوو: «کیٔ پێی گوتووی غەنی لێرە زیندانی‌یە کە ئەو شتانەت بۆ هێناوە.» حاجی لە وەڵامدا رایگەیاندبوو: من «حەمبالی بەڵەد»مو غەنی ناناسمو بە پارە ئەو شتانەم لە لایەن بنەماڵەکەیەوە هێناوە. جیا لە حاجی، ژمارەیەک سەربازو دەرەجەداری مەهابادیش لەو ماوەیەدا کە دەبوونە کێشکی زیندان دەهاتنە لام.

رۆژێک ئەسعەدی خودایاری خۆی لە کونی ژورەکەم نزیک کردەوەو گوتی:

– «بیستوتە دەڵێن موزەفەری زەنگەنە گەڕاوەتەوە بۆ مەهابادو بۆتە فەرماندەی سوپای سیٔ. بەخوا ئەگەر ئەوە راست بیٔ بە پیلان لەنێومان دەباتو تۆڵەی سەد ساڵەمان لیٔدەستێنیٔتەوە. راستی غەنی ئەگەر موزەفەری هاتو لەبەر چاوی زیندانیەکانو ئەفسەرەکانی هاوڕێی قسەی سووکی پێنگوتین، ئێمە چ بکەین؟»

– ئێمە یەخسیرین و وڵامی ملهوڕێکی ئاوامان پیٔنادرێتەوە، بەڵام ئەگەر هاتو شتێکی ئاوا رویدا، ئێمە نابیٔ بێدەنگ راوەستین. لام وایە ئەگەر جنێوی دا، پێویستە بڵێین: «مرۆڤی نەجیب زار پیس نیە»؛ ئەمە گەڕاندنەوەی جنێوەکانی بۆ خۆیەتیو لەوە زیاتر چیمان لەدەست نایە.

– «زۆر باشە لەگەڵتم.»

بەدوای ئەم گفتوگۆیەدا، منو ئەسعەد هەمیشە لە فکری تۆڵە کردنەوەی زەنگەنەدا بووین، کە دیتمان ئەفسەرو گروبانەکان سرتو خورتیانە. خۆم لە کونی ژورەکەم نزیک کردەوە و لە کاک ئەسعەدم پرسی:

– ئەوە چی‌یە، ئەوانە بۆچی ئاوا وەخۆ کەوتوون؟

– «رەنگە فەرماندەیەکی پلە بەرزیان بیٔو لەوانەشە کابرای گۆڕین بیٔ.»

سەعات، سێی پاش نیوەڕۆ بوو. چاوەڕوان بووین کێشکی کۆن زیندان تەسلیمی کێشکی نویٔ بکات، کەچی زرمەی تەپڵی «پاسدارخانە» بێدەنگی شکاندو لە جیاتی گۆڕینەوەی کێشک، موزەفەریو چەند ئەفسەری بڵند پایەی سوپای مەهاباد گەیشتنە نێو

زیندان. هۆدە تاکە کەسی‌یەکانی زیندان کە من لە یەکێک لە ئەواندا بووم رویان لە هۆدەی زیندانە گشتی‌یەکە بوو. زیندانە گشتی‌یەکە ٨-٩ سەربازو گروبانی بە تاوانی بێ دسیپلینی‌و راکردن لە ئەرتەش تێدابوو. ئەفسەری کێشکی زیندان دەفتەری ناوی زیندانی‌یەکانی بۆ موزەفەری راگرت تا ئەو ناو و تاوانی زیندانی‌یەکان بخوێنێتەوەو بۆ خۆ نواندن چەند زیندانی ئازاد بکا.

چونکە من‌و ئەسعەدو حەمەدەمینی راتبی زیندانی کۆن بووین، ناومان لە سەروی ناوی زیندانی‌یەکانی‌تر نووسرابوو. موزەفەری کە چاوی بە ناوی من کەوت، ئیتر چاوی لە ناوی ئەوانی‌تر نەکردو پرسی:

- غەنی لێرەیە؟ ئەفسەری کێشکی زیندان ولأمی دایەوەو گوتی:

- «بەڵێ گەورەم لە زیندانی رو بە رو دایە.»

موزەفەری روی لە ژورەکەی من کردو هاتە پێش. زیندانەکەی من هۆدەیەکی بچووک بوو،و پەنجەرەیەکی بچووکی لە میچەکەی دابوو، کە میلەی ئاسنی تێگیرابوو. شوشەی پەنجەرەکە بە رادەیەک تۆزی لەسەر نیشتبوو، کە ژورەکەی پێ روناک نەدەکرا. راخەرێکی بچووکی تاکەکەسی‌و پەتویەکی سەربازیان دابوومێ‌و زنجیرەکەم هەر پێوە بوو. خۆم شلوێ نەکردو لەسەر جێگەی خۆم دانیشتم‌و رووم لە دیواری روبەروم کرد. موزەفەری گوتی: «ئاغای بلوریان.» کە گوتی ئاغای بلوریان من پێم سەیر بوو. تامی زاری نەجیبانە بوو،و بۆنی رێز گرتنی لێدەهات. من لە نزیکەوە «موزەفەری»م نەدەناسی‌و نەمدەزانی لەباری کەسایەتی‌یەوە جیاوازێکی زۆری لەگەڵ وەرەهرام هەیە. کاتێک دیتم ئەو بە حورمەتەوە بانگی کردم، منیش بە خلە خلی زنجیرەکانمەوە لێی نزیک بوومەوەو گوتم:

- جەنابی تیمسار ئێوەن؟ سلأو.

موزەفەری دەستوریدا قفڵی دەرگاکەم هەڵگرن‌و ئینجا هاتە ژورەکەم. لە کاتێکا هاورێیەکانی لە پشت دەرگاکە راوەستابوون‌و گوێیان لە قسەکانی بوو، گوتی:

- «ئاغای بلوریان بە ئاوات نەبووم تۆ لەو حاڵەدا ببینم. ئەوە شیاوی تۆ نیە بەم چەشنە بی. تۆ لە بنەماڵەیەکی کۆن‌و خاوەن رێزی مەهابادی. دەبوایە ئاوا نەبی!» لە ولأمدا گوتم:

- تیمسار، گەهی زین بە پشت‌و گەهی پشت بەزین. واتە کاتێک پیاو سوارەو کاتێکیش تێکشکاو.

- «چم لە دەست دێ بۆتی بکەم؟»

- لەمێژە زیندانیم، رێگە نادەن لە ماڵی خۆمەوە پێخەفم بۆ بێ‌و جارجارەش خۆراکم بۆ بنێرن. کەسیش لێرە بوارمان ناداتێ کە رۆژانە لە هەوای ئازاد کەڵک وەرگرین‌و نزیک بە شەش مانگیشە ئاو لە لەشمان نەکەوتوە و زۆر درەنگیش سەرو ریشمان دەتاشن. بەهاتنی

ئێوه بۆ ئێره سەرو رویان خاوین کردوینەوە.

- «بە کۆ قسە دەکەی لەمە دەچێ تەنیا نەبی؟»

- بەڵێ وایە، ئەسعەدی خوداياری‌و حەمەدەمینی راتبی‌ش لەو ژورانەی‌تر دان‌و لەگەڵ ئەوانیش وەک من رەفتار کراوە.

قاوی کردە گروبانێک بە ناوی «حوسێنی غەفاری»، کە لە تارانەوە لەگەڵی هاتبوو،و گوتی:

- زیندان تەحویل وەردەگری، بەیانی‌و ئێواران ئاغای بلوریان‌و هەڤاڵانی بۆ سەعاتێک دەبەن بۆ حەوشەی زیندان هەوای تازە بخۆن. ئەگەر پێخەف‌و خۆراکیان لە ماڵەوە بۆ هێنا وەریگرن‌و بەدوای پشکنینی تەسلیمی ئاغای بلوریانی بکەن، بەڵام ئەو بۆخۆی نابی بەبێ ئیزنی دادگا بنەماڵەکەی ببینێ. حەوتووی رۆژێک بیانبەن بو حەمامی «شێروخورشید»، کاتی پێویست سەرتاشیان بۆ بێنن. ئەگەر پێویستسان بە دوکتور هەبوو، دوکتور بێنە لایان، نەک ئەمانە بەرن بۆ لای دوکتور. سەرلەشکر موزەفەری لە درێژەی قسەکانیدا گوتی: «بە داخەوە نازانم بە دەستوری کێ زنجیر کراوی، ئەگەر دەستوری وەرەهرام نەبێ کارێکیان لەگەڵ دەکەم.»

دوای ئەو دیدارە زنجیرەکانیان لە دەست‌و پێی من کردەوە، بەڵام بە داخەوە سەرهەنگ خواجە نوری ئەمجارە ئەوانی لە دەست‌و پێی ئەسعەد خست.

سەرئەنجام لە دادگای یەکەمدا سێ ساڵیان زیندانی بۆ بڕیمەوەو بۆ دادگای دووهەم رەوانەی زیندانی تەوریزیان کردم. زیندانی تەوریز ئەو کات بۆ بەندییەکانی سیاسی وەک هەمیشە نالەبارترین زیندانی ئێران بوو. کاربەدەستانی زیندان بەبێ وەرگرتنی بەرتیل تەنانەت رێگای چوونە سەر دوکتوریشیان بە زیندانی‌یەکان نەدەدا. بۆ دیتنی بنەماڵەکانیان پێویست بوو بەرتیل بدەن‌و لە دەرەوەی زیندانیش هەتا بەرتیلیان لە بنەماڵەکان وەرنەگرتبا، نەیاندەتوانی ئەندامی بەندیکراویان ببینن. ئەگەر زیندانی‌یەک دژی ئەو دیاردە نالەبارە راوەستابا تووشی دژواری‌و چەرمەسەرەیان دەکرد. هەر رۆژەی بیاونوویەکی نوێیان بە بەندییەکان دەگرت‌و گەلێک جاران لەخۆوە زیندانی‌یەکیان دەبرد لە زیندانی تاریکی بێ رایەخی تاکەکەسی‌یان دەکردو ئازاریان دەدا تا مل بۆ دانی بەرتیل دانوێنێ. من چونکە پتر لە ساڵێکم زیندانی نەمابوو، بە بنەماڵەکەم راگەیاندبوو لە هاتن بۆ زیندان خۆ بپارێزن‌و بۆ ساڵێک زیندانی مل دانەنوێنن. بەمجۆرە چونکە شتێکی ئەوتۆ لە پەروەندەکەمدا نەبوو، دادگای تەوریزیش سێ ساڵەکەی دامەوە و پاش تەواو بوونی لە رەزبەری ساڵی ١٣٣٧-١٩٥٨ لە زیندانی تەوریز ئازادیان کردم.

ئازاد بوونم لە بەندیخانەو چەند ڕووداوێک

لە ١٧ی ڕەزبەری ساڵی ١٣٣٧-١٩٥٨ لە زیندانی تەوریز ئازاد کرام. ئەوە لەکاتێکدا بوو، کە تازە سەرۆک بارزانی لە سوڤیەت گەڕابۆوە بۆ عێراق. هەرکە گەیشتمەوە مەهاباد وێنەیەکی سەرۆک بارزانیم پێگەیشت کە بە خەتی خۆی پشتی نووسیبوو، و دابووی بە «ئەحمەد تۆفیق» کە بۆمنی بنێرێ. من بەدیتنی ئەو وێنەیە گەلێک شاد بووم، چونکە سەرۆک بارزانی هەروەک لای کۆمەڵانی خەڵکی کورد خۆشەویست بوو، منیش پڕ بەدڵ خۆشم دەویست و ئەو بە گەورەترین پارتیزەنی شۆرشگێڕی مێژووی کورد دەزانم.

هەروەکوو پێشتر گوتم لە ساڵی ١٣٣٢-١٩٥٣ «مەرزە»م مارە کرد، بەڵام بەهۆی کارەساتی کودیتای ٢٨ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٣٢ نەمتوانی زەماوەند بکەم و بۆ ماوەی دوو ساڵان پەڕیوەی لادێیەکان بووم و پاشانیش لە شاری «سنە» گیرام و سێ ساڵ زیندانی کرام و بەگشتی بۆ ماوەی پێنج ساڵان «مەرزە»م بە مارەکراوی بەجێ هێشت. هەرکە لە زیندانی هاتمەدەر، بەو هیوایەی کە مەرزە لە سەرگەردانی ڕزگار دەکەم، زەماوەندم کرد، بەڵام هەر بەمجۆرەی کە بەر لە مارەکردنی، پێمراگەیاندبوو دەستم لە تێکۆشانی سیاسی پێ‌هەڵناگیرێ، سەرلەنوێ گەڕامەوە گۆڕەپانی خەباتی حیزبی، بەڵام ئەمجارە زۆر بەنهێنی کارم بۆ حیزب دەکردو تەنیا لەگەڵ دوو ئەندامی کۆمیتەی شاری مەهاباد بەناوەکانی کاک «یوسفی ڕیزوانی»و «هاشمی حوسێنزادە» پێوەندیم هەبوو، و بەکردەوەش لەگەڵ کۆمیتەی «بلباس» هەڵدەسوڕام کە لە کادیرە جێگیربووەکانی لادێ پێکهاتبوو، و «قادر شەریف» لێپرسراوی بوو. دوای گەڕامەوەم لە زیندان، «ئەسعەد خودایاری» یەکەم کەس بوو، هاتە لام. ناوبراو، کە ئەندامی کۆمیتەی «بلباس» بوو، گوتی:

- «ئەحمەد تۆفیق ناچاری کردوم بچمە نێو «ساواک»و دەنگوباس بۆ حیزب کۆ بکەمەوە، بەڵام ئەو کارە بۆتە هۆی ئەوەی خەڵک بەچاوی سووک تەماشام بکەن. ئەگەر تۆش لەترسی خەڵک دورە پەرێزیم لێ بکەی، فەرمانی حیزب لەژێر پێ دەنێم». گوتم:

- من ئاگام لێت دەبێ، بەڵام ناتوانم بە خەڵک بڵێم حیزب تۆی خستۆتە نێو

«ساواک». تۆ دەزانی ناکرێ ئەو رازە بۆ خەڵک ئاشکرا بکەم، چونکە بەو کارە تۆ سەرت تێدا دەچێو حیزبیش پەکی دەکەوێ، بەڵام من گوێ نادەمە تانەو لۆمەی خەڵکو هامشۆت دەکەم.

ماڵی ئەسعەد مەکۆی پێوەندی ئەو کادیرانەی حیزب بوو، کە شاریان بەجێهێشتبوو،و بە نهێنی دەگەڕانەوە مەهابادو من پێوەندیم دەگەڵ دەگرتن. شەوێک ئەسعەد هاتو گوتی:

- «کاک عەبدوڵڵای عیزەتپوور لە لایەن قادر شەریفەوە هاتووەو دەیەوێ چاوی بەتۆ بکەوێ».

لە گەڵ ئەسعەد چوومە لای کاک عەبدوڵلا. ناوبراو پاش باسو گفتوگۆو هەڵسەنگاندنی بارودۆخی حیزب گوتی:

- «قادر شەریف کاری پێتەو دەیەوی چاوی پێت بکەوێ».

بریاردرا کاتێک قادر شەریف هاتە ناوچەی مەهاباد، ئەسعەد ئاگادار بکاتو من بچمە لای. ماوەیەک پێچوو، رۆژێک ئەسعەد پێیراگەیاندم بۆ دیتنی قادر شەریف بچمە ئاوایی «دێبوکر» لە چەند کیلومیتری مەهابادا.

ئێوارەیەکی ساردی مانگی خەزەڵوەر سواری ئەسپ بوومو بەرەو رۆژئاوایی مەهابادو گوندی «دێبوکر» وەڕێ کەوتمو خۆم گەیاندە ماڵی سەید «عەبدوڵڵای مرادی» کە مجێوری مزگەوتو لێپرسراوی حیزب لە دێبوکر بوو. قادر شەریفو عیزەت پوور لەوێ چاوەڕوانم بوون. دوای سڵاوو چاکو خۆشی، بە دوورو درێژی لەسەر کارو باری حیزب دواین. قادر شەریف بەنهێنیو بە دوور لە چاوی سەید عەبدوڵڵا گوتی:

- ئەحمەد تۆفیق راسپاردەیەکی ناردوەو دەڵێ: «بارزانی رای وایە کە ئێمە لە کوردستانی ئێران دەست بەجموجۆڵی چەکدارانە بکەین». ناوبراو لە قەولی بارزانییەوە گوتویەتی: «بەدانی بەڵێنی ئوتونۆمی بە کوردستانی عێراق لە لایەن «کەریم قاسم»ەوە، زەمینەیەکی لەبار بۆ راپەڕینی چەکدارانەی حیزبی دێموکرات لە کوردستانی ژێر دەستی ئێران رەخساوە». ئەحمەد تۆفیق هەروەها رایگەیاندبوو: «ئێمە دەتوانین بۆ ئەو بزووتنەوەیە پێوەندی بە ئەمریکاوە بگرین».

من لەو پەیامەی ئەحمەد تۆفیق سەرمسوڕماو نەمدەزانی چ وڵامێک بدەمەوە. کاتێک «کەریم قاسم» کودیتای کردو سەرکەوت، پەیامی بۆ بارزانی نارد کە لە سوڤیەت بگەڕێتەوەو یارمەتی بداتو سەرپەرەشتی ئەو مافە بکات کە بە کوردی دەدات. قاسم هەروەها یاسای دابەشکردنی زەوی لەنێو جوتیاراندا لە عێراق کردە بەرنامەو دەستی کرد بە دابەشکردنی زەوی بەسەر لادێیەکاندا. بەو بۆنەوە سەرۆک عەشیرەتەکانی کورد کە

بەرژەوەندی خۆیان لە مەترسیدا دەبینی، ژمارەیەکیان لە خۆ کۆ کردەوەو دژی دابەشکردنی زەوییەکانیان راوەستانو سەرئەنجام ژمارەیەکیان چوون بۆ تورکیەو بەشێکی مەزنیشیان پەنایان بۆ رژێمی پاشایەتی ئێران هێنا.

قاسم هەروەها چاوی لە «کوێت»و پارێزگای «خوزستان»ی ئێرانیش بڕیبوو، و دژی ولاتانی ئوروپای رۆژئاواو ئەمریکاش دەجولایەوەو پێوەندی گەرمی لەگەڵ یەکیەتی سۆڤیەتی پێشوو، «چین»و ولاتە بەناو سوسیالیستیەکان دامەزراندبوو. ئەو هەڵوێستانەی قاسم مەترسی بۆ ولاتانی رۆژئاوایی دروست کردبوو. ئەمریکا بەتوندی وەدەستو پێ کەوتبوو، و دەیەویست بەهەر بەشێوەیەک بۆی بکرێ پێش بە کردەوەی قاسم بگرێ. بۆ گەیشتن بەو مەبەستە عەشیرەتە راکردوەکانی کوردستانی عێراقی لەژێر رێبەرایەتی شێخ «رەشیدی لۆلان»دا کۆ کردبۆوەو لە بەرامبەر رژێمی قاسمدا رایگرتبوونو پارەو چەکوچۆڵی دەدانیو رژێمی ئێرانیش یارمەتی دەدان. ئەمریکاو ئێران دژی رژێمی قاسم هاودەنگ بوون، بەلام ئەمریکا رێبازێکی جیاواز لە شای ئێرانی گرتبۆە بەرو بە رواڵەت بەگوێی ژمارەیەک سەرۆک عەشیرەتی کوری ئێرانی هەڵێنابوو، کە لایەنگری مافی کوردانەو ئامادەیە بۆ دابین کردنی مافی رەوای کوردان یارمەتییان بدات.

لە کوردستانی ئێران «برایم ئاغای عەلیار»ی بۆ کۆ کردنەوە عەشیرەتەکانی کورد هەڵبژاردبوو. ژمارەیەک لە کۆنە دیموکراتەکانی هاورێی پێشەوا «قازی»ش وەک برا گەورەکەی من «وەهاب»، «محەمەدئەمینی شەرەفی»، «سەدیقی حەیدەری»، «مستەفا سوڵتانیان»و «سەید مستەفای سەیدی» کە پێشتر لە کۆماری کوردستاندا بوون، هەرچەندە باوەڕیان بە ئەمریکا نەبوو، بەلام گوێیان بۆ ئەو گوتنە شل کردبوو، و لەگەڵ برایم ئاغا کەوتبوونو هاودەنگییان پیشاندابوو. سەرلەشکر «تەیموری بەختیار» سەرۆکی ئەو کاتی ساواکی ئێرانیش وای پیشاندەدا کە لە رەگەزی کوردانەو دڵی بۆ کورد لێدەداو ئەویش وەشوێن ئەو گوتنەی ئەمریکا کەوتبوو. بەروونی دیاربوو، کە بەختیار لە ژێر تەسیری ئەو سیاسەتە تازەیەی ئەمریکادایەو شای ئێرانیش لەم بابەتەوە لێی دڕدۆنگ بوو.

بەختیار لەگەڵ کاربەدەستەکانی ئەمریکایی نیشتەجێ لە ئێراندا وەهەوڵ کەوتبوو، کە کوردەکانی سوریەو عێراقیش بۆ لای ئەو سیاسەتە راکێشێ. ناوبراو «وەهاب»ی برامو «محەمەدئەمینی شەرەفی»و «سەدیقی حەیدەری» نارد بۆ لای کوردەکانی سوریەو عێراق تا لەمبارەدا رای ئەوانیش بۆ لای خۆی راکێشێ. لەمبارەدا رەنگە «برایم ئەحمەد» باشتر ئاگاداری ئەو چەمکە بێ.

من ئێستا هاتبوومە سەر ئەو بڕوایە کە پەیامەکەی ئەحمەد تۆفیق لەمەڕ هەلایساندنی بزووتنەوەی چەکدارانە لە کوردستانی ژێر دەستی ئێران، لەو سیاسەتە سەرچاوەی دەگرت،

بەڵام باوەڕم نەدەکرد کە ئەوە بیری ڕاستەخۆی بارزانی بێ. چونکە ئاگاداری ئەو ڕەوتە بووم، لە وڵامی قادر شەریفدا گوتم:

– کاکی برا، ڕژێمی ئێران خۆی سەر بە ئەمریکایەو لە ئاخوڕی ئەمریکا دەلەوەڕێ‌و بەختیاریش ناتوانێ سەری بەو ئاخوڕەوە نەبێ. لەو هەلومەرجەدا کە ڕژێمی «قاسم» بەرژەوەندی ئەمریکاو وڵاتانی ڕۆژئاوای لە مەترسی خستووە، ئەمریکا چۆن ئامادە دەبێ ئێران بشێوێنێ‌و پشتی بزووتنەوەی کورد بگرێ. ئێمە بە ڕونی دەبینین کە تەواوی هەوڵ‌و تەقەلای ئەمریکا لەو ناوچەیەدا بەچۆکداهێنانی ڕژێمی قاسمە. سیاسەتی بە ڕواڵەت پشتگرتنی بزووتنەوەی کورد لە لایەن ئەمریکاوە بەو مانایەیە کە یەکیەتی کوردان‌و قاسم تێکبدرێ‌و ڕژێمی قاسم تووشی تەنگ‌و چەڵەمە بێ. لە لایەکی‌تریشەوە بەڵێنی قاسم لەمەڕ دانی ئوتونومی بە کوردی باشوور لەسەر کاغەزەو ئێستا نەچەسپاوە. ڕەنگە ئەویش بۆ بەرژەوەندی خۆی یاری بە کورد بکات، بەڵام بەو حاڵەش ئێمە دەبێ بزانین ناوبراو بەڵێنی‌یەکانی بەجێ دەگەیەنێ یان‌نا. بە ڕای من، ئێمە دەبێ تا ئەو کاتە سەبر بکەین. هەروەها داوات لێدەکەم ئەحمەد ئاگادار بکە، بگەڕێتەوە لای تۆو منیش هەڤاڵانی‌تر ئاگادار دەکەم لە تارانەوە بێن تا بەتێکڕایی لەسەر ئەو پێشنیارە بدوێن.

ئەوسا ڕێبەرایەتی حیزب گۆڕانکاری بەسەر هاتبوو. «ڕەحیمی سوڵتانیان»و «کەریمی وەیسی» بەدوای کارەساتی ٢٨ی گەلاوێژدا حیزبیان بەجێهێشتبوو،و لە سیاسەت دوور کەوتنەوەو خەریکی ژیانی خۆیان بوون. تەنیا عەزیزی یوسفی، ڕەحمەتوڵڵای شەریعەتی، ئەحمەد تۆفیق‌و من لە کۆمیتەی ناوەندیدا مابووینەوەو دوکتور عەلی مەولەویش مشاویری کۆمیتەی ناوەندی بوو. قادر شەریف‌و ئەسعەدی خودایاری‌و چەند کەسی‌تریش ئەندامی کۆمیتەی «بلباس» بوون‌و لە هێندێک کۆبوونەوەی تایبەتی کۆمیتەی ناوەندیدا بەشداریان دەکرد. لەنێو ئەو کەسانەدا کە ئاماژەم پێکردن، ئەحمەد تۆفیق لە کوردستانی ژێردەستی عێراق بوو. کاک عەزیزی یوسفی گیرابوو،و لە زیندان قزلقەلعەی تاران بەندی کرابوو. ڕەحمەتی شەریعەتی‌و دوکتور عەلی مەولەوی لە تاران بوون‌و قادر شەریف لە دەرەوەی مەهاباد هەڵدەسوڕاو لەنێو ئەوانەدا، تەنیا من لە مەهاباد بووم. بۆ وەرگرتنی بڕیاری خەباتی چەکدارانە، داوای کۆبوونەوەی کۆمیتەی ناوەندیم کرد. بەمبۆنەوە نامەیەکم بۆ ڕەحمەتی شەریعەتی نووسی، کە لەگەڵ دوکتور مەولەوی سەرێک لە مەهاباد بدەن، بەڵام چونکە دوکتور مەولەوی نەیدەویست کارەکەی لە تاران لەق بکات‌و بگەڕێتەوە بۆ مەهاباد، ناوبراو براکەی «ئەحمەد»ی لە تاران هاندابوو، بگەڕێتەوە بۆ مەهاباد‌و لەوێوە ئەحمەد تۆفیق ئاگادار بکات کە لەسەر داوی من نەگەڕێتەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان. ناوبراو گوتبووی: «غەنی پیلانی بۆ دارشتووی‌و دەیەوێ لە بەرپرسایەتیت بخات». بەمجۆرە، ئەو

کۆبوونەوەیە سەری نەگرت.

لە زیندان شارەوانی مەهاباد پێیراگەیاندبووم بە بێ ئیزن ئەوان لە شاری مەهاباد نەچمەدەر. بۆ ئەوەی بتوانم هاتووچۆی دەوروبەری مەهاباد بکەم‌و هاوڕێیانی حیزبی ببینم، بە ناچار شوغڵی «چێوداری»م هەڵبژاردو لە ڕێگای کڕین‌و فرۆشتنی ئەسپ ژیانی خۆم دابین دەکردو چاویشم بە هاوڕێیانی حیزبی دەکەوت. ڕۆژێک بە سواری «دووچەرخە» چوومە قاوەخانەی «دێبوکری» کە گامێشێک بکڕم. لە گەڕانەوەدا لە مەیدانی «مەنگوڕان» سەرهەنگ «بەهارمەست» سەربازپرسی سوپای سێی مەهاباد پێشی پێگرتم‌و گوتی: «تۆ دەچی بۆ دێیەکان کاری سیاسی دەکەی!» ئەو بەتوندی هەڕەشەی لێکردم‌و منیش لێی تووڕە بووم. چونکە خەڵکێکی زۆرمان لێ کۆ ببۆوە، سەرهەنگ بەهارمەست دەستی لێ‌هەڵگرتم، بەڵام چوو بوو گوتبووی غەنی بلوریان خەڵکی لێهانداوم. سەرئەنجام کێشەی من‌و بەهارمەست گەیشتە ساواک.

ئەسعەد خودایاری ئاگاداری کردم بۆ ماوەیەک خۆم بشارمەوە تا ڕێچارەیەک بۆ ئەو ڕوداوە بدۆزێتەوە. من بە هەڵکەوت رامگەیاند بوو گامێشەکەم بۆ بەرنە ماڵی «ڕەشەی قاچاخچی». ڕەشەو ئەسعەد لە خانووبەرەیەکدا دەژیان. ئەسعەد کە دەبینی گامێشەکە لە لای ڕەشەیە، بە ساواکی ڕاگەیاندبوو: «غەنی لە مەیدانی مەنگوڕان مامڵەی گامێشی کردوەو بۆ دیتنی گامێش بەسواری دووچەرخە چۆتە قاوەخانەی دێبوکری‌و پاش کڕینی گامێش، ئەویان بۆ هێناوەتەوەو ئێستا گامێشەکەی لە حەوشەی ماڵی ئێمەیە.» لە ڕاستیدا ڕوداوەکەش هەر بەمجۆرە بوو کە ئەسعەد گوتبووی. ناوبراو کێشەکەی بۆ چارەسەر کردم، بەڵام چونکە من بەبێ ئیزنی شارەوانی چووبووم بۆ دێبوکری، ئەوانیش بانگیان کردم‌و دوای پرسیارو وڵام، کە بۆیان دەرکەوت ڕاستم گوتووە، گوتیان:

- «چیتر نابێ بەبێ ئیزنی ئێمە لە مەهاباد دەربچی.» من لە وڵامدا گوتم:

- کارم چێوداری‌یەو بۆ ئەوەی بژیم‌و خێزانم‌و خوشکەکانم بەخێو بکەم ناچارم بۆ کڕینی ئەسپ ڕۆژانی پێنج شەممە بچم بۆ بازاری «قەباکەندی» لە نزیک «میاندووئاو»ی.

- «ئێمە ئێستا ناتوانین ئیزنی چوونە دەرەوەت پێ بدەین، بەڵام تا حەوتویەکی‌تر وڵامت دەدەینەوە.» حەوتووی دوایی وڵامیان دامەوەو گوتیان:

- «ئەگەر ویستت لە مەهاباد دەرکەوی، پێویستە بەر لە ڕۆیشتنت‌و دوای گەڕانەوەت ئێمە ئاگادار بکەی.

من بە کەڵک وەرگرتن لەو هەلە، جارجارە ڕەشەی قاچاخچی‌و شەریکەکانی‌ترم دەنارد بۆ بازاری قەباکەندی‌و بۆخۆم دەچووم بۆ لای هاوڕێیەکانم‌و پێوەندیم لەگەڵ دەگرتن.

ئەسعەد خودایاری

زۆر جاران باسی «ئەسعەد» کراوە. بەداخەوە دەرفەتێکی لەبار بۆ من هەڵنەکەوت کە ئاماژە بە چارەنووسی ئەو کادیرە وریاو تێکۆشەرە لێهاتووە حیزبی دیموکرات بکەم. لێرەدا بەپێویستی دەزانم بۆ رون بوونەوەی ئەو کەسانەی «ئەسعەد» باش ناناسنو لە تێکۆشانی ئاگادار نین، چەند دێرێک بنووسم. ئەسعەدی خودایاری خەڵکی «بیجار» بوو. کاتی دامەزرانی کۆماری کورد لە مەهاباد، ناوبراو دەرەجەدار روکنی٢ی ئەرتەشی ئێران بوو لە سەقز، بەڵام بەهۆی هەستی پتەوی کوردایەتی خۆی پێڕانەگیراو بە چەکەوە لە ئەرتەش رایکردو پاڵی بە کۆماری کوردوە داو لە کۆماری کورددا کرا بە ئەفسەرو لە سوپای نەتەوەیی‌دا خزمەتی دەکرد.

پاش رووخانی کۆمار، ناوبراو دەربازی باشووری کوردستان واتە کوردستانی ژێر دەستی عێراق بوو. ساڵی ١٣٢٨-١٩٤٩ بەنهێنی گەڕایەوە بۆ مەهابادو لە ماڵی «فاتمی چاوشینی» پۆلیس گرتی. ناوبراو وەک گشت تێکۆشەرانی سەردەمی کۆمار وەبەر بەخشینی گشتی کەوتو لە زیندان ئازاد کرا، بەڵام پاش ماوەیەک هاتەوە ریزی خەبات لە حیزبی دیموکراتدا.

ئەسعەد تێکۆشەرێکی نەترسو چالاکو مرۆڤێکی پاکو لێهاتوو بوو. دوای کودیتای شاو زاهیدی دژی دوکتور «مصدیق» لە ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٣٢-١٩٥٣دا، ناوبراو چووە کوردستانی بندەستی عێراقو پاش ماوەیەک کە من چوومە ئەو هەرێمە، لەگەڵ منو حەمەدەمینی راتبی بەیەکجاری گەڕایەوە بۆ ناوچەی «مەنگوڕان»و خۆی بە «قادر شەریف» ناساندو تێکۆشانی حیزبی دەست پێکردەوە.

لەساڵی ١٣٣٤-١٩٥٥، کە من لە شاری سنە گیرامو پاشان بردیانم بۆ زیندانی سەربازخانەی مەهاباد، ئەسعەدو حەمەدەمینی راتبی‌شیان لە دەرەوەی شاری مەهاباد گرتبوو،و پاش ئەوەی منیان بۆ دادگای دووهەم رەوانەی «تەورێز» کرد، ئەوانیشیان بە کەفیل لە زیندان ئازاد کرد. لە ساڵی ١٣٣٥-١٩٥٦، سەرلەنوێ ئەسعەدو حەمەدەمین

گیرانەوەو ڕەوانەی زیندانی «قزل‌قلعه»ی تاران کران‌و پاش ماوەیەک دادگا ئازادی کردن. لە تاران «ساواک» داوای لە ئەسعەد کردبوو کە هاوکارییان لەگەڵ بکات، بەڵام ناوبراو ئیزنی وەرگرتبوو ماوەیەک بیر لەو پێشنیارە بکاتەوە. بەمجۆرە، ئەو لە تارانەوە دەگەڕێتەوە بۆ مەهابادو دەچێتە ناوچەی «مەنگوڕان»و چاوی بە «قادر شەریف»و «ئەحمەد تۆفیق» دەکەوێ. ئەسعەد کە گیرا ئەندامی کۆمیتەی «بلباس» بوو. بۆ ئەوەی سەرلەنوێ بگەڕێتەوە سەر بەرپرسایەتی خۆی دەبوایە بچێتە لای «قادر شەریف»، کە لێپرسراوی کۆمیتەی بلباس بوو، و لە گوندی «سیسیر» دەمایەوە.

ئەحمەد تۆفیقیش کە ئەو کاتە بەرپرسی یەکەمی حیزبی دیموکرات بوو، بەرلەوەی بچێتە باشووری کوردستان لەو مەڵبەندە دەمایەوە. ئەسعەد لە تۆیی قسەکانیدا پێشنیاری «ساواک» بۆ «ئەحمەد» دەگێڕێتەوەو دەڵێ:

- «ساواک پاش ئازاد بوونم لە زیندانی «قزل‌قلعه»ی تاران داوای هاوکاری کردوم‌و من بۆ ئەوەی دژی خۆم هانیان نەدەم، گوتوومە ئیزنم بدەن ماوەیەک فکر لە پێشنیارەکەتان بکەمەوە، بەڵام ئێستا کە گەڕاومەتەوە ئێرە، باکم لە «ساواک» نیەو ئیتر ناگەڕێمەوە بۆ مەهاباد». ئەحمەد لە وڵامی ئەسعەددا دەڵێ:

- «ئەوە هەلێکی باشە کە ئێمە وەک حیزبی دیموکرات بتوانین کەسێک لە ناو «ساواک»دا جێگیر بکەین‌و بتوانین ئاگاداری کردەوەکانیان بین‌و بۆ پاراستنی حیزب لەو هەلە سوود بەرین. بە ڕای من تۆ دەبێ وەک مەئموری حیزبی دیموکرات بچیەوە بۆ مەهابادو ئەگەر «ساواک» دیسان داوای هاوکاری لێکردی، قەبوولی بکەی».

ئەسعەد دژی ئەو بۆچوونەی ئەحمەد ڕادەوەستێ، بەڵام «قادر شەریف» لای بۆچوونی ئەحمەد دەگرێ‌و دەڵێ: «ئەسعەد تۆ مرۆڤێکی بە ئیمانی‌و باوەڕی پتەوت بە حیزبەو لە ڕوکنی۲ی ئەرتەشی ئێرانیش کارت کردوەو گونجاوی ئەو کارەی‌و دەبێ قەبووڵی بکەی. ئەوە ئەرکی تۆیەو پێویستە بە قازانجی حیزب ئەنجامی بدەی». ئەسعەد لە وڵامدا دەڵێ: «خەڵکی مەهابادو شوێنەکانی‌تر من بە نیشتمان پەروەرو تێکۆشەر دەناسن‌و ڕێزم دەگرن، بەڵام ئەو کارە دەبێتە هۆی پرینگانەوەی خەڵک لە من‌و وەبەر «لەعنەت»یان دەکەوم». بەکورتی، ئەحمەدو هاشم بەتوێزی بەسەریدادەبڕن‌و ئەحمەد پێی دەڵێ: «بۆ ئەوەی ساواک وەرتگرێ، ئێمە بە ناوی حیزب لە مەهاباد لە قاو دەدەین کە ئەسعەد جێگای باوەڕی حیزب نیە». بەمجۆرە ئەسعەد بەفەرمانی حیزب خۆ دە ساواک دەخزێنێ‌و گەلێکی کاری بەنرخ بۆ حیزب ئەنجامدەدا.

من کە لە زیندان گەڕامەوە بۆ مەهاباد، ئەسعەد بەسەرهاتەکەی بۆ گێڕامەوەو منیش

چۆنیەتیەکەم لە «قادر شەریف» پرسیو ئەو گوتی: «بەڵێ، ئەسعەد راستی گوتووەو ئەو لەسەر بریاری ئێمە ملی بۆ ئەو کارە راکێشاوەو تۆش دەبێ ئاگات لێبێو دوری لێنەکەیو نەهێڵی نارەحەت بێ، چونکە ئەگەر تۆ پشتی تێبەکەی، لەوانەیە پاشگەز بێتەوەو تەنانەت کارێک بداتە دەستی خۆیو زیانی پێبگات». بەو پێیە من ئاگام لە ئەسعەد بوو،و ئەویش بەمە دڵی خۆش بوو، کە من دوریم لێنەدەکرد.

ماڵی ئەسعەد حەشارگەی حیزب بوو. دیدارەکانی نهێنی من لەگەڵ ئەو کەسانەی لە دەرەوەرا دەهاتن لە ماڵی ئەسعەد ئەنجامی دەگرت. «عەبدوڵڵای عیزەتپوور» هەوەڵێن کادری نهێنی حیزب بوو کە بەشەو دەهات بۆ ماڵی ئەسعەدو من چاوم پێی دەکەوت. ئەسعەد لە گشت کاراندا ساواکی هەڵدەخەڵەتاندو هەڤاڵانی ئێمەی دەپاراست. لە سەردەمی «کەریم قاسم»دا، ساواک ئەسعەدی دەنارد بۆ باشووری کوردستان تا بە بیانووی هێنانی ماڵی قاچاخ، دەنگو باسی عیراقو کوردستانی بۆ بێنێتەوە. ناوبراو دەچووە لای ئەحمەد تۆفیقو ئەویش کە باوەڕپێکراوی سەرۆک بارزانی بوو، چەند وێنەی کەریم قاسمو بارزانیو چەند بەیانو رۆژنامەی رێکخراوەکانی عیراقی دەدایەو ئەویش بە هێندێک قسەی بەتاڵ دەگەڕایەوە بۆ مەهابادو دەیدان بە ساواک. کارەکانی ئەسعەد زۆر بەنهێنی ئەنجامیان دەگرتو جیا لە «ئەحمەد» تەنانەت منیش ئاگاداریان نەدەبووم. ئەسعەد بۆ ئەوەی منو «هاشمی حوسێنزادە»و «یوسفی ریزوانی»، کە لێپرسراوی کۆمیتەی حیزب لە مەهاباد بوون، لەدوا رۆژدا تووشی مەترسی نەبین، زۆر شتی لای ئێمە نەدەدرکاندو تەنیا بەرپرسی کارەکانی ناوبراو ئەحمەد تۆفیق بوو.

تەنیا ئەرکێک کە من بە ئەسعەدم ئەسپارد ئەوە بوو، کە من بۆ ئەوەی «هاشمی حوسێنزادە»و یوسفی ریزوانی» لە مەهاباد لە داوی پۆلیس نەکەون، ئەوانم بە ئەسعەددا نارد بۆ باشووری کوردستان، کە تەسلیمی ئەحمەد تۆفیقیان بکات، کە ئەو کارەی کرد. هەرکە هاشمو یوسف مەهابادیان بەجێ هێشت، ساواک وەدەستوپێ کەوتو ئێستا ئەسعەد لە باشووری کوردستان نەگەڕابۆوە، کە هێرشی ساواک بۆ سەر ئەندامانی حیزب دەست پێکراو ئێمە گیراین. هەرکە خەبەری گیرانی ئێمە بەگوێی ئەحمەد تۆفیق دەگات، ناوبراو بۆ ئەوەی ئەسعەدیش نەگیرێ، رێگە بە گەڕانەوەی دەگرێو دەڵێ:

- ساواک هێرشی سەرتاسەری بۆ کردوینو گەلێک لە هەڤاڵانمان گیراونو ژمارەیەکی زۆریش رایانکردوەو خەریکن دێنە لای ئێمە. من دەچم بۆ دیتنی هەڤاڵانی راکردومانو تۆش لێرە بمێنەوەو لە چوونەوە خۆت بپارێزەو مەترسیت لێدەکەم. ئەسعەد دڵنیا بوو کە ساواکی فریو داوەو لەم روانگەوە کە ئەوان ئاگایان لە کردەوەی ئەو نیە، بۆ گەڕانەوە پێدادەگریو دەڵێ:

- «ئێستا کە کشت هەڤالأن گیراون‌و کەس نیە کاروباری حیزب راپەڕێنێ، بۆچی من نەچمەوە؟ دڵنیام ساواک نەیتوانیوە سەرلە کاری من دەربێنێ‌و من دەتوانم بەباشی ئەرکی حیزبی بەئەستۆ بگرم‌و نەهێڵم حیزب لەبەر یەک بچێ.» ئەحمەد رازی نابی ئەسعەد بگەڕێتەوەو دەڵێ:

- گیرانی تێکڕایی هەڤالأن هەروا ئاسایی نیەو دەبێ هەڤالأنی گیراو لە تاران شتیان درکاندبێ‌و ناوی تۆش هاتۆتە ئاراوەو بێگومان چونکە تۆ ئەرکێکی گرنگ‌و پڕلە مەترسیت بەئەستۆ بووە، وەک ئەندامانی‌تر تەماشات ناکەن‌و لەناوت دەبەن.

ئەسعەد ئەوەندە ئیمانی بە کاری خۆی دەبێ، کە بەبێ ئیزنی ئەحمەد رێگە دادەگرێ، کە بگەڕێتەوە بۆ مەهاباد، بەلأم ناوبراو لەو کردەوەیەی ئەسعەد وەشک دەکەوێ‌و دەڵێ نەکا «ئەسعەد» خۆی ئەو پەندەی بەسەر حیزبدا هێنابێ‌و هەڤالأنی لە داو خستبێ. لەبەر ئەوە چەند چەکدار دەنێرێتە سەر رێگەی ئەسعەدو فەرمانیان پێدەدات بیگەڕێننەوەو ئەگەر هاتو ملی نەدا، بیکوژن. ئەسعەد بایەخ بەقسەی راسپاردەکانی ئەحمەد نادات‌و هەر ئەو ولأمەیان دەداتەوە کە بە ئەحمەدی دابۆوەو ئەوانیش لە نزیکی «قەبری عوسمان» لەسەر سنوری دەسکردی ئێران‌و عێراق دەیکوژن. بەمجۆرە ئەسعەد کوڕی باش‌و نەجیب‌و تێکۆشەر لەنێو چوو.

بە دوای رون بوونەوەی گیرانی ئێمەدا کە پەنجە بۆ چۆنیەتی‌یەکەی رادەکێشم، ئەحمەدی تاوانبار لە بەرامبەر ئەو کارە ناحەزەیدا، کە دەرحەق بە ئەسعەد کردبووی، نازانێ چۆن ولأم بداتەوە. ناوبراو لە بەرامبەر پرسیاری ئێمەدا، کە لە زیندانەوە بەهۆی «هاشمی جەلالی» لێمان کردبوو، لەنێو کادیرەکانی حیزبدا بلأوی کردبۆوە کە «ئەسعەد» بۆ مەئموریەتی حیزبی نێردراوە بۆ باکووری کوردستان واتە کوردستانی تورکیە، بەلأم دواجار هەموو شت رون بۆوە.

٢١ی سەرماوەز ١٣٣٧

چەند رۆژ بەر لە ٢١ی سەرماوەزی ١٣٣٧-١٩٥٨، ساڵڕۆژی رووخانی کۆماری دیموکراتی ئازەربایجان، روکنی٢ی مەهاباد کە سەرۆکەکەی سەرهەنگ «سالاری‌زادە» تورکی ئازەربایجانی بوو لە چەند کەسی خاوەن رابردوی سیاسی وەک «عەزیزی فەلاحی» ویستبوو رۆژی ٢١ی سەرماوەز بچن دژی سەرهەڵدانەکەی ئازەبایجان‌و کوردستان لەسەر

رادیۆ وتار بخوێننەوە. چونکە ئەو دوو سێ کەسە موچەخۆری حکومەتی بوون، لەترسی دەرکردنیان لەکار ملیان دابوو، بەڵام «عەزیزی فەلاحی» کە ماموستای قوتابخانە بوو، و لە پۆلی دووهەمی قوتابخانەی «خەیام»ی مەهاباد دەرسی دەگوت، قەبوولی نەکردبوو، و لە ئەنجامدا ناوبراو دەگرنو دەیبەن بۆ دیژبانی مەهاباد. مەلا «عەبدوڵڵای ماوارانی» دەچێتە دیژبانو بۆ عەزیز دەبێت بە کەفیلو ئازادی دەکا، کە بچێ لە رۆژی دیاریکراودا وتار بخوێنێتەوە، بەڵام کەس بەشوێن منو ئەو کەسانەیتردا نەهاتبوو کە موچەخۆری حکومەتی نەبووینو پاشانیش دەرکەوت کە سەرهەنگ «سالاریزادە» بە بێ پرسوڕای فەرماندەی سوپای مەهاباد سپەبۆد «وەرەهرام»و ساواک بڕیاری کۆ کردنەوەی ئەو کەسانەی داوە.

عەزیز کە لە دیژبان دێتە دەر، دەچێتە لای کەریمی حیسامی. کەریم ئەوکاتە دوکانی سەوزی فرۆشی دانابوو. عەزیز رووداوەکەی بۆ دەگێڕێتەوەو کەریم بە دەرفەت دەزانێ کە لەو هەلە کەڵک وەرگرێ، ناوبراو گورج دەرگای دوکانەکەی قفل دەکات بە عەزیز دەڵێ: «بەگەڕانەوەی بارزانی بۆ عێراقو دەسەڵات پەیداکردنی، کوردستانی عێراق بۆ ڕابواردنو کاریتر لەبارە. پێویستە بچین «غەنی» رازی بکەین رەگەڵمان کەویو راکەین بۆ عێراق».

ئێوارەیەک، نزیکی خۆر پەڕین «عەزیزیو کەریم» بە هانکە هانک لێم وەژوور کەوتن. گوتم: چ قەوماوەو بۆچ ئاوا هەراسانو پەشۆکاون؟ کەریم دەستی پێکردو رووداوەکەی وا زل کردەوە کە ترسی وەبەرنامو گوتی: «لەخۆوە تووشی زیندان دەبینو دەگەڵ عەزیز بڕیارماندا وە خۆ بەدەستەوە نەدەینو بێینە لای تۆ کە تازە لە زیندان رزگارت بووە، با دەگیر نەکەویو رەگەڵمان کەوی بۆ گەرمێن». من هێندێک بۆژامەوەو هاتمەوە سەرخۆو بە هێمنی گوتم:

- من وا لە ماڵی خۆم بوومو کەس نەهاتووە بەشوێنمداو کاک کەریم تۆش لە دوکانی خۆت بوویو کەس یەخەی نەگرتوویو بۆچی خۆت رەگەڵ خستوە. بەڕای من ئەم دیاردەیە ئەوەندە زل نیە، کە خۆتانی پێ بدۆڕێنن. کارێک ڕووی نەداوە. نەخوێندنەوەی وتارو مل ڕانەکێشان بۆ ئەو کارە تاوان نیە، کە خەڵکی لەسەر بگرن. تەنانەت ئەگەر بشتانگرن، ئازادتان دەکەن. تازە ئێوە هیچکامەتان کار بۆ حیزب ناکەنو پێوەندیتان بە حیزبەوە نیە، کە ترستان ڕێنیشێ. ئەگەر خۆتان دڵتان لەسەر چوون بۆ عێراقە، بە مەیلی خۆتان بکەن. ئێوە سەربەخۆنو دەتوانن بڕیاری خۆتان بدەن، بەڵام من بەرپرسایەتیم لەسەر شانەو ناتوانمو بەبێ ڕاو تەکبیر لەگەڵ ئێوە بکەوم. بەڕای من واباشە ئێوە بچن ماڵی دۆستێک بدۆزنەوەو تا تەواو بوونی ڕێورەسمی ٢١ی سەرماوەز خۆ حەشار بدەنو منیش دەچمە ماڵێکو لەوێوە ئاگامان لێک دەبێ. پاش ٢١ی سەرماوەز، ئەگەر بینیمان وەشوێنمان کەوتوون

وەک جاران خۆ دەگەیەنینە نێو هۆزی مەنگوڕو لەویش بەپێی هەلو مەرج بڕیار دەدەین. ئیتر بۆچی دەبێ لەخۆوە گۆڕەپانی خەبات کە ئێرەیە جێی‌هێڵین‌و بچینە گەرمێن، بەلاْم دیسانیش بۆخۆتان سەرپشک بن‌و بڕیاری خۆتان بدەن. ئەوەی من دەیڵێم، گوتنی بەرپرسێکی حیزبی‌یە «ئێوە سەربەخۆن‌و دەتوانن هەرچی پێتان خۆشە بیکەن». ئەوان لە ولاْمدا گوتیان: «قسەکانت زۆر بەجێ‌یەو ئەوەی تۆ گوتت ڕەچاوی دەکەین». ئەوان بۆ ماوەیەک مانەوە، بەلاْم سەرئەنجام بڕیاری خۆیان بردەسەرو ماوەیەک بە دوای ٢١ی سەرماوەزدا لە مەهاباد دەرباز بوون‌و گەرمێن بگرە هاتم!!

چونکە کەریمی حیسامی لە بەرگی دووهەمی بیرەوەرییەکانیدا ئەو ڕوداوە بە پێچەوانە دەگێڕێتەوەو چیرۆکێکی پاڵەوانانەی ناڕاستی بۆ پێکەوەناوە، من ناچار بووم ئەو دیاردەیە ڕون بکەمەوە، ئەگینا قەت لەو کتێبەدا باسی حیسامیم نەدەکرد.

کاک حامید گەوهەری کە بەسەر گشت بیرەوەرییەکانی حیسامیدا چۆتەوە، بۆ ڕاستکردنەوەی دیاردەکانی مێژوویی، چەند پرسیاری لە بیرەوەرییەکانی ناوبراو هەڵبژاردوەو ناردنی بۆ من کە ڕای خۆمیان لەسەر بنووسم. من وڵاْمی ڕاستی ڕوداوەکانم بۆ نووسیوە. ناوبراو کتێبێکی تایبەت بە بیرەوەرییەکانی حیسامی بلاْو کردۆتەوەو ئیتر من لێرەدا بەپێویستم نەزانی خۆ بە وڵاْمدانەوەی نووسراوە ناڕاستەکانی حیسامی ماندو بکەم. بەڕای من حیسامی لەبەشی زۆری بیرەوەرییەکانیدا مەبەستی شلتاخ کردن‌و پێشێلکردنی مافی مرۆڤی خەباتکاری سادق بووە.

Kurdistanpost

ڕەحمانی قاسملو

لە بەشی کۆبوونەوەی تاراندا ئاماژەم بە نامەیەک کرد، کە دەبوایە ڕەحمانی قاسملو بیباتە ئوروپاو تەسلیمی کاربەدەستانی حیزبی کومونیستی سۆڤیەتو ڕێبەرایەتی حیزبی تودە لە دەرەوەی ولاتی بکات. ڕەحمان، لە سالی ۱۳۳٦-۱۹۵۷ ئەو کاتەی کە من لە تەوریز زیندانی بووم، لە ئوروپا گەڕابۆوە بۆ ئیران. ئەو کات عەزیزی یوسفی ئازاد بوو. ڕەحمان چاوی بە عەزیز کەوتبوو، و پێی ڕاگەیاندبوو نامەکانی حیزبی کومونیستی سۆڤیەتو ڕێبەرایەتی حیزبی تودەی گەیاندوە. ئەو ۱۵۰۰ تمەنی دابوو بە عەزیزو گوتبووی: «ئەوە برادەرانی سۆڤیەت ناردویانە.» پاشان بۆمان دەرکەوت قاسملو کاربەدەستانی سۆڤیەتی نەدیتوەو هەر دوو نامەکانی دابوو بە «ڕادمەنیش» کە ئەو کات سەرۆکی حیزبی تودە بوو، و پارەکەش ڕادمەنیش ناردبووی نەک حیزبی کومونیستی سۆڤیەت.

هەر چەندە ڕەحمانی قاسملو بەڵێنی بە ئێمە ڕێبەرانی حیزبی دیموکراتدا کە بۆ پاراستی گیانی ئەندامانی حیزبی دیموکراتو ئاشکرا نەبوونی ڕێکخراوەکانی حیزبی دیموکرات، هاوکاری حیزبی تودە نەکاتو پێوەندی خۆی لەگەڵ ئەو حیزبە دەپچڕێ، بەڵام ئەو لەژێر بەڵێنی‌یەکەی‌داو تەنانەت لە لایەن ڕێبەرایەتی حیزبی تودەوە مەئموریەتیشی وەرگرت، بەرگری لە پچڕانی پێوەندی حیزبی دیموکرات لەگەڵ بەدەنەی حیزبی تودە بکا. حیزبی تودە هەروەها قاسملوی مەئمور کردبوو، بچێتە تارانو «ئەرسەلانی پوریا» ببینێو پێوەندی بەدەنەی حیزبی دیموکرات لە تاران بە ئەرسەلانەوە گرێ بدات، کە ئەوە سەرەتایەک بوو بۆ ئاشکرابوونی ڕێکخراوەکانی حیزبیو گیرانی زیاتر لە ۱۲۰ ئەندامی نهێنی حیزبی دیموکرات.

ئەرسەلانی پوریا ئەندامی کۆمیتەی ئەیالەتی (پارێزگا) حیزبی تودە بوو. ناوبراو پاش ئاشکرا بوونی «ڕێکخراوی نهێنی سەربازی حیزبی تودە» لە داوی پۆلیس کەوتبوو، و بەڵێنی هاوکاری بە ساواک دابوو، و بە فەرمانی «تەیموری بەختیار» سەرۆکی ساواکو سەرهەنگ «زیبایی» جەلادی ساواکی شا هەڵدەسوڕا. ئەوە لە حاڵێکدابوو کە ڕێبەرایەتی

حیزبی توده لە دەرەوەی وڵات بوو، و «ئەرسەلانی پوریا» پێوەندیگری نێوان ڕێبەرایەتی حیزبی تودەو ڕێکخراوەکانی حیزبی تودەی لەنێو ئێرانی بەملەوە بوو. ڕێبەرایەتی حیزبی توده ئاگاداری خۆبەدەستەوەدانو خۆفرۆشی «ئەرسەلانی پوریا» نەبوو، و نەیدەزانی ئەو خۆی بە ساواک فرۆشتوە.

قاسملو، کە پێوەندی بە ئەرسەلانەوە دەگری، ناوبراو داوای لێدەکات، بچێ لە کۆبوونەوەیەکی حیزبی تودەدا بەشداری بکا. قاسملو پێیڕاگەیاندبوو کە چاوەڕوانی عەزیزی یۆسفی یەکێک لە بەرپوەبەرانی حیزبی دیموکراتەو پەیامی بۆ ناردوە لە مەهابادەوە بچێ بۆ تاران. لێرە ناوی عەزیزی یۆسفی بۆ ئەرسەلانو ساواک زەق بېۆوەو زانیبویان عەزیزی یۆسفی بەدوای ئازاد بوونی لە زیندان دەستی لە خەبات هەڵنەگوتووە. ئەرسەلان داوای لە قاسملو کردبوو، عەزیزیش بەشداری کۆبوونەوە بکا. قاسملو هەوڵدەدا، بەڵام عەزیز دەرەتانی چوونی بۆ تاران نابێ. قاسملو کە دەبینێ عەزیز ئامادەی چوون بۆ تاران نیە، بۆ ئەوەی وەدرۆ نەکەوێتەوە بەناچار داوا لە خزمێکی خۆی بە ناوی «سمایلی قاسملو» دەکات کە بە ناوی عەزیزی یۆسفی لەگەڵی بچێو بەشداری بکات لەو کۆبوونەیەدا. سمایلی قاسملو ئەو کات لە ساڵی دووی زانکۆی فەننی تاران دەیخوێندو ئەندامی سادەی حیزبی دیموکراتیش بوو.

ڕەحمانی قاسملو و سمایلی قاسملو دەچن بۆ کۆبوونەوەی حیزبی توده، کە سەرهەنگ «زیبایی»ش بە ناوی «سالاری» بازرەسی حیزبی توده، تێیدا بەشدار دەبێ. سالاری (زیبایی) لە ڕەحمانی قاسملو دەپرسێ:

- «ئێمە تەنیا ئاغای عەزیزی یۆسفی‌مان هەیە لە کوردستاندا یان کەسێکی‌تریشمان هەیە کە بەناوبانگ بێو خەڵک ڕێزی بگرنو حیسابی لەسەر بکەنو کاری حیزبی بکا»؟ ئەو هەروەها دەڵێی: «ناسینی ئەو جۆرە ئینسانە خاوەن ڕابدوانە بۆ ئێمە زۆر پێویستە». ڕەحمانی قاسملو لە وڵامدا رادەگەیەنێ:

- لە حاڵی حازردا کەسێکی ئاوام بە مێشکدا نایە، پێویستە بە دوای کارکردندا ئەوجۆرە کەسانەمان بۆ ڕون بێتەوە. دیارە قاسملو ئاگادارێکی زۆری لەسەر بەدەنەی حیزبی دیموکرات نەبوو. ئەو بۆ ماوەیەکی کەم بەرپرسی پێوەندی حیزبی توده لەگەڵ ڕێبەرایەتی حیزبی دیموکرات بوو. ئەو تەنیا هاوکاری ئێمەی دەکردو شناختێکی ئەوتۆی لەسەر بەدەنەی حیزب نەبوو.

دوای تەواو بوونی ئەو کۆبوونەوەیە، ساواک پشو بە ڕەحمانو سمایلی قاسملو نادات‌و دەست‌بەجێ هەردووکیان دەگرێو دەیانباتە «تیپی زرەهی» تاران. لەوێ سەرهەنگ زیبایی

دەچێتە لایان‌و پێیان دەڵێ:

- «من دەناسن؟» ئەوانیش وڵام دەدەنەوەو دەڵێن:

- تۆ ئاغای سالاریی.

- «نەخێر من سەرهەنگ زیبایی‌م.» ئینجا سەرهەنگ زیبایی روو لە رەحمانی قاسملو دەکات‌و دەڵێ:

- «بلێ بزانم دوێنێ پرسیارم لێکردی بۆچی ولامی دروستت نەدامەوەو درۆت لەگەڵ کردم.»

- من درۆم نەکردۆە. من کادری حیزبی تودەم‌و تازە لە ئورووپا گەڕاومەتەوەو تەنیا بۆ ماوەیەکی کەم ئەویش لە ساڵی ٣١-٣٢دا بەرپرسی پێوەندی حیزبی تودە لەگەڵ حیزبی دیموکرات بووم. من لەنێو کوردەکاندا جیا لە عەزیزی یۆسفی‌و غەنی بلوریان کەسی‌تر ناناسم‌و ئەو کەسەش کە من بەناوی عەزیزی یۆسفی هێناومە بۆ کۆبوونەوە، عەزیزی یوسفی نیە، بەڵکۆ سمایلی قاسملویە، کە لە ماڵی میوان بووم‌و بەتکا هێناومە بۆ ئەو کۆبوونەوەیە.

سەرهەنگ زیبایی بۆی دەردەکەوێ رەحمانی قاسملو ئاگای لە وەزعی نێو حیزبی دیموکرات نیە، بەلاٚم پێیڕادەگەیەنێ ئەگەر ئامادە نەبێ هاوکاری ساواک بکا، دەساڵت زیندانی دەکەن. رەحمان بۆ ئەوەی خۆ رزگار بکا، ئامادە دەبێ بۆ ساواک بنووسێ، ئامادەیە هاوکاریان لەگەڵ بکاو بەمجۆرە پاش چەند رۆژ بەندی ئازادی دەکەن. رەحمانی قاسملو لە نامەیەکی چەند لاپەڕەیی‌دا رووداوی گیران‌و چۆنیەتی ئازاد بوونەکەی بۆ رێبەرایەتی حیزبی تودە نووسیوە کە من دوای شۆڕشی ساڵی ١٩٧٩ز نووسراوەی قاسملوم وەچەنگ کەوت.

سمایلی قاسملوش هەر بەم شێوەیە لە زیندان ئازاد بوو. دوای ئازاد بوونیان، رەحمان بە سمایل دەڵێ: «من بەڵێنی هاوکاریم بە ساواک داوە، بەلاٚم ئامادە نیم هاوکاریان لەگەڵ بکەم‌و ناچارم ئێران بەجێ هێڵم.» سمایل کە ئاوا دەبینێ، دەڵێ: «تۆ بۆچی منت لەو گێژاوە هاویشت، ئێستا من چ بکەم؟» رەحمان، سمایل رازی دەکا ژن‌و منداڵەکەی بە «سەقز»و «بانە»دا بۆ بگەیەنێتە «سلێمانی»و ماڵی «نژادی ئەحمەد عەزیزئاغای»و لەوێوە رەحمان ئەو دەباتە «چەکوسلاٚواکی» تا درێژە بە خوێندنەکەی بدات.

سمایل، ژن‌و منداڵەکەی رەحمانی قاسملوی گەیاندبۆە سلێمانی‌و رەحمانیش بۆ خۆی بە یارمەتی بنەماڵەی «زەرزا» بە «شنۆ»دا چوو بووە ئەو جێیە. لە سلێمانی ژن‌و منداڵی قاسملو گەڕابوونەوە «چەکوسلاٚواکی»و پاشانیش رەحمان خۆی چوو بووە ئەو وڵاتە، بەلاٚم

سمایل لەوێ مابۆوە. ئەحمەد تۆفیقیش کە دەبینی سمایل بەبێ کاری دەخولێتەوە، داوای لێ دەکات و دەڵێ:

- تۆ مرۆڤێکی خوێندەواری و باشترە تا کارەکەت جێبەجێ دەبێ، بچی بۆ ناوچەی بانە. سمایلی قاسملو دەچێتە ناوچەی بانەو بە نازناوی «حوسێن» دەست بەکاری حیزبی دەکا.

لە لایەکی ترەوە چونکە رەحمانی قاسملو کاتی بەشداریکردن لە کۆبوونەوەی بەناو حیزبی توودەدا، سمایلی قاسملوی بە عەزیزی یۆسفی بە سەرهەنگ «زیبایی» ناساندبوو، ساواک سەرلەنوێ عەزیزی یۆسفی دەخاتەوە ژێر چاوەدێری روکنی۲ی سوپای مەهاباد. گوشاری روکنی۲، عەزیزی ناچار کردبوو مەهاباد بەجێ‌بهێڵێ. ئەو چووبووە تاران و بەهۆی دوست و ئاشنایانیەوە لە بەشی «بایەگانی» (ئارشیو) زانکۆی زەراعی «کەرەج» دامەزرابوو. ناوبراو لەوە بێخەبەر بوو، کە کەوتۆتە ژێر چاوەدێری ساواکی تاران.

بەرلە گەڕانەوەی «بارزانی» لە سۆڤیەت لە ۲۳ی گەلاوێژی ساڵی ۱۹۵۸دا، عەزیزی یۆسفی و «ئەحمەد تۆفیق» لەسەر گەڵاڵەیەک بۆ پرۆگرامی دوا رۆژی حیزب ناکۆکی پەیدا دەکەن. هەرچی ئەحمەد تۆفیق بوو، لە چوارچێوەی دەوڵەتی پاشایەتیدا خودموختاری دەویست و عەزیز لە چوارچێوەی رژێمی کۆماری دیموکراتیدا. عەزیز، بە رووخانی رژێمی «فەیسەل» لە عێراق دەرفەت پەیدا دەکات بچێتە باشووری کوردستان و دەقی گەڵاڵەکەی خۆی ناراستەی هەڤاڵانی جێگیر لە باشووری کوردستان بکات و رای ئەوانی بۆ راکێشێ. بەو ئومێدەوە لە «کەرەج» سواری ئوتوبووس دەبێ و بێخەبەر لەوە کە ساواک بەشوێنی‌یەوە، بەرەو «ورمێ» دێ. لە ورمێ لیباس دەگۆڕێ و جلی کوردی دەبەر دەکات تا بەشێوەی نەناسراو بچێتەوە مەهاباد و لەوێوە دەربازی باشوری کوردستان بێ.

لە پاسگای «بالانیش»، کە لە ۲۰ کیلومیتری جادەی ورمێ بۆ مەهاباد، ژاندارمان ئوتوبوسەکە رادەگرن و قاو دەکەن: «عەزیزی یۆسفی دابەزێ». عەزیز بە پەلە گەڵاڵەی پرۆگرامەکە دەخاتە نێو زاری، بەڵام ژاندارمە دەگەنە سەری و بە مستان لە زار و ئەوکی دەردێننەوەو قۆڵبەست دەیبەن بۆ ژاندارمەری ورمێ. ئوستوار «محەمەد زادە»ی ژاندارم کە ئەندامی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان بووە، گرتنی کاک عەزیزی یۆسفی بە کۆمیتەی فیرقەی دیموکرات لە شاری ورمێ رادەگەیەنێ، کە «کازمی پوور» لێپرساوی بوو، بەڵام چونکە حیزبی دیموکرات لەسەر بریاری کۆبوونەوەی «تاران» پێوەندی خۆی لەگەڵ حیزبی توودەو فیرقەی دیموکراتی سەر بەحیزبی توودە بڕی بوو، کۆمیتەی فیرقە نەیتوانیبوو یا نەیویستبوو خەبەری گرتنی کاک عەزیز بە هەڤاڵانی ئێمە لە مەهاباد راگەیەنێ.

ژاندارمەری ورمێ «عەزیز» دەباتە تاران‌و تەسلیمی «ساواک»ی دەکاو لە زیندانی «قزل‌قەلعە» رایدەگرن.

سەرهەنگ «زالتاش»و سەرهەنگ «عیسا پژمان» کە کوردی خەڵکی «سنە» بوون، دەکرێن بە مەئموری پشکنینی عەزیزو لەمەڕ پرۆگرامەکە لێی دەپرسن. کاک عەزیز لە ولأمدا دەڵێ:

- عەبدوڵلأی ئیسحاقی دەچوو بۆ «کوێت»و ئەوەی دا بەمن بیبەم بۆ ورمێ‌و ئێوارەی رۆژێکی دیاریکراو لەسەر پردی «شەهرچایی» بیدەم بە «حوسێن» ناوێک. من چوومە سەر قەرارو حوسێن نەهات کە ئەوی بدەمێ.

سەرهەنگ «زالتاش»و سەرهەنگ «عیسا پژمان» بە لێدان‌و ئەشکەنجە عەزیز ناچار دەکەن کە راستی مەسەلەکە بدرکێنێ‌و لە ئەنجامدا ناوی حوسێن کە هەمان «سمایلی قاسملو» بوو، دێتە گوڕێ. عەزیز لەم روانگەوە کە ژاندارم وەک پێشوو لە گوندەکانی کوردستاندا دەسەلأتی نیەو ناتوانێ دژواری بۆ کادیرەکانی حیزب بخوڵقێنێ‌و گوندییەکان پارێزگارییان لێدەکەن، ناوی حوسێن دەدرکێنێ. ئەو بیری لەوە نەکردبۆوە کە ئێستا ساواک بەهۆی بەشەکانی پاراستنی ژاندارمەری‌و مەرزبانی لە هەموو جێیەک ریشەی داکوتاوەو دەیان کۆلکە مەلاو ئاغاو تەنانەت کوێخا کاری بۆ دەکەن‌و دەتوانێ جێگەی سمایل بدۆزێتەوە.

بەمجۆرە، سمایل لە مانگی رەشەمەی ساڵی ۱۳۳۷- مارسی ۱۹۵۹دا، بەهۆی ئاغایەکی خەڵکی «نێزەڕۆ» بە ناوی «رەحمان خان» لە نزیک گوندی «نمەشیر» لە بانە لە داوی مەئمورەکانی مەرزەبانی دەکەوێ. حوسێن کە هەمان سمایلی قاسملو بوو بەهۆی گەنجی‌و کەم ئەزموونی‌و تۆڕە بوونی لە حیزب تەواوی زانیارییەکانی دەدات بە ساواک. ناوبراو لەوە تورە بوو کە کوڕە مامەکەی یانی «رەحمانی قاسملو» بێ‌قەولی دەگەڵ کردبوو. ناوبراو دەیگوت:

- «رەحمانی ئامۆزام ژن‌و منداڵەکەی پێگەیاندومەتە سلێمانی‌و لەوێوە خۆی‌و ژن‌و منداڵەکەی دەربازی چەکوسلواکی بوون‌و ئاوڕی لەمن نەدایەوەو منی توشی ئەو رۆژە کردوە کەوا لە زیندانم‌و منیش لە رقی ئەو هەموو زانیارییەکانی خۆم لەسەر وەزعی حیزب داوە بە ساواک».

لە ئەنجامی ئەو کردەوەیەدا حیزبی دێموکرات لە ساڵی ۱۳۳۸-۱۹۵۹ کەوتە بەر پەلاماری ساواک‌و هێزەکانی پاراستنی حکومەتی ئێران‌و زەبری سەختی بینی‌و سەدوبیست کادیری گیراو بەساڵأن زیندانی کران.

سمایل ئەندامی کۆمیتەی بازرەسی حیزب بوو. ئەو گشت کۆمیتەکانی حیزب گەڕابوو، و هەرکەسی دیتبوو یان ناسیبووی ئاشکرای کردبوو. ئەو گوتبووی عەزیزی یوسفی ئەندامی کۆمیتە ناوەندی حیزبی دیموکراتە، بەلاْم عەزیز گوتبووی پێشتر کاری سیاسی کردووەو ئێستا لە سیاسەت کشاوەتەوەو تەنیا چونکە عەبدوڵلای ئیسحاقی باوەری پێی بووە، نامەیەکی داوەتێ بیدات بە حوسێن ناوێک. من پێویستە ئەوەش بڵێیم، کە ئێمە بەندییەکان هیچکامەمان پەروەندەی ئەو بەسەرهاتانەمان نەبینیوەو تەنانەت لە دادگاکانیشدا ئەوانیان پیشان نەداوین، ئەوەی من دەیڵێم گوتنی سمایلی قاسملوو عەزیزی یوسفییە کە لە زینداندا بۆیان باس کردووم.

سمایلی قاسملو، کە عەزیزی یوسفی بە ئەندامی کۆمیتە ناوەندی حیزب دەناسینێ، ساواک ئەو لە زیندانی عمومی «قزل قەلعە» دەگوازێتەوەو بەتەنیا لە ژوورێکی دەکاتو سەرلەنوێ پەروەندەکەی دێنێتەوە بەرباسو لێکۆڵینەوە. نزیک بە شەش مانگ بوو کە سمایلی قاسملو گیرابوو، بەلاْم ساواک گوێی خۆی کپ کردبوو، و ئەندامانی حیزبی دیموکراتی نەدەگرت، تا سەرئەنجام بە هێرشێکی کوتوپڕی سەرتاسەری ١٢٠ کەسمانی گرت. هاشمی حوسێنزادە کە بارپرسی حیزب بوو لە مەهاباد، بەهۆی «حەسەن زیرەک»ی خۆشخوانەوە، پێوەندی بە عەزیزی یوسفییەوە هەبوو لە زیندانی «قزلقەلعە»دا. عەزیز ئەو کات ئیزنی ملاقاتی هەبوو. حەسەن زیرەک خەبەری گیرانی سمایلی قاسملوی بە حوسێنزادە دابوو. دوای ئازاد بوونم لە زیندانی سێ ساڵە، هەرکە هاشم باسی عەزیزی بۆ کردمو زانیم سمایل گیراوە نیگەرانی دوا ڕۆژ هەڵیگرتم. یەک لەو هۆیانەی کە هاشمو یوسفی ریزوانیم بە ئەسعەدی خوداپاریدا نارد بۆلای ئەحمەد توفیق، گیرانی سمایل بوو.

گیرانو زیندانی بوونم

بەدوای گیرانی سمایلی قاسملودا، کاک «جەلیلی گادانی» لە رۆژی ٢٧ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٣٨هە لە ناوچەی بۆکانو کاک «هاشمی جەلالی» چەند رۆژی دوای ئەو لە ناوچەی «هەوشار» گیرانو لە زیندانی «قزلقەلعە»دا کەوتبوونە بەر فشارو لێپرسینەوە. هەر لەو سەروبەندەشدا، ڕێکخراوی «فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان» ئاشکرا بوو. ژمارەیەکی زۆر لە کادیرو ئەندامانی لێهاتووی فیرقە گیران. ئەو کاتە من لای خۆم گوتم ئوخەیش کە ئێمە لە ساڵی ١٣٣٤- ١٩٥٥ پێوەندیمان لەگەڵ حیزبی تودەو فیرقەی

دیموکراتی ئازەربایجانی سەربە حیزبی تودە پچکراند، ئەگینا ئیستا ئیمەش دەگیراین، بەلأم روداوەکانی دوای گیرانی رەحمانی قاسملو، عەزیزی یوسفی، سمایلی قاسملوو پاشانیش جەلیلی گادانیو هاشمی جەلالی بەتێکرایی دەستیان دایە دەستی یەکو بوون بە هۆی ئاشکرابوونی رێکخراوەکانی حیزبی دیموکراتو ساواک زەبری کاری خۆی لیداینو رێکخراوەکانی حیزبی هەڵوەشاند.

ماوەیەکی کورت دوای گیرانی کاک جەلیلی گادانیو هاشمی جەلالی، رەحمەتی شەریعەتیو دوکتور عەلی مەولەوی لە «تاران» گیراون. چونکە هەڤالأنی گیراو لە تاران پێوەندی راستەخۆیان بە «یوسفی ریزوانی»و «هاشمی حوسێنزادە» لێپرسراوانی کۆمیتەی حیزبی لە مەهاباد هەبوو، لەگەڵ هاشمو یوسف بریارماندا ئەوان بچنە لای ئەحمەد تۆفیق لە باشووری کوردستان. ئێمە لامان وابوو ئەگەر ئەو دوو هەڤالأنە بپارێزرین لەوانەیە کۆمیتەکەمان لە مەهاباد لە داوی پۆلیس نەکەوێ.

هەروەکو پێشتر گوتم، ئەسعەدی خودایاری، «یوسفی ریزوانی»و «هاشمی حوسێنزادە»ی لەگەڵ خۆی بردە باشووری کوردستان، بەلأم بەچوونی ئەو دوو کەسە بۆ باشووری کوردستان، ساواک نیگەرانی راکردنی کەسانیتریش بوو، لەبەر ئەوە پیلانی گرتنی ئەندامانی حیزبی دارشتو لە رۆژێکی تایبەتدا بەشێوەیەکی سەرتاسەری لە هەموو ناوچەکاندا پەلاماریداینو سەدو بیست کادیرو ئەندامی حیزبی لێگرتین. بەر لەوەی ساواک پەلامارماندا، هەڤالأن هەستیان دەکرد کە چەند رۆژێکە خراونەتە ژێر چاوەدێری مەئمورە نهێنییەکانی ساواک. زەنگی خەتەر لەبن گوێمان دەزرینگایەوەو هەر کەسە بەشێوەیەک دەفکری دەرباز کردنی خۆیدا بوو.

ئێوارەی رۆژی دەی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٣٨- ١٩٥٩ منو سلێمانی موعینی بریارماندا بەیەکەوە دەرباز بینو شار بەجێ بهێڵین. من بە سلێمانم گوت جلو بەرگی کوردیو ئەسپی سواریم هەیە. ئەو چوو دەستێک لیباس لە هەڤالأنی وەرگرێو بگەرێتەوە، بەلأم زۆری پێچوو. نەگەرانەوی بەکاتی سلێمان، منی نیگەران کرد. لەبەر ئەوە بریارمدا وەشوێنی کەوم. لە ماڵمان دەرکەوتم. هەرکە گەیشتمە «چوارچرا»، ئەو جێیەی کە ئیستا پاساژی لێدروست کراوە، چەند گروبانی روکنی٢ گرتیانمو بردیانم بۆ ساواک. لە دالأنی ساواک تووشی سەرهەنگ «بابا ئەمجەدی» بووم. بابا ئەمجەدی سەرۆکی روکنی٤ی ساواکی ئێرانو مەئموری زەبر لێدان لە فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانو حیزبی دیموکراتی کوردستان بوو. ناوبراو، کە منی دیت دەگروبانەکان راخوریو گوتی:

- «ئەوە کێیە؟»

- غەنی بلوریان.

بابائەمجەدی بە بیستنی ناوی من بە توڕەیی لێم هاتە پێش‌و تا هێزی هەبوو زللەیەکی لە بناگوێ دام‌و گوڕاندی‌و گوتی:

- «مردیکە، جاسوس لە ساواک دەخزێنی!»

ئەو گوتنەی «بابائەمجەدی» بۆی دەرخستم کە تێنخزاندنی ئەسعەدیان بۆ نێو ساواک زانیوەو لە زیندان روون بۆوە کە سمایلی قاسملو ئەوی ئاشکرا کردبوو. ناوبراو گوتبووی ئەسعەد یەکێک لە ئەندامانی لێهاتووی کۆمیتەی «بلباس»ی حیزبی دیموکراتە. بابائەمجەدی کە تورکی ئازەربایجانی بوو، زللەیەکی‌ترشی لێدام‌و گوتی: «دەژورینی کەن.» ساواکی‌یەکان رژانە سەرم‌و ڕەکێشیان کردم بۆ ژێرخانە ناسراوەکەی ساواک کە دەیان کەسی تێدا شکەنجە کرابوو. خەریک بووم بەرەو دەرگای ژێرخانەکە دەچووم، کەچی بابائەمجەدی پێلاقەیەکی پێدادام‌و خستمی‌یە سەر پلەکانەکان‌و بەزۆر خۆم گرتەوە.

لە ژێرخانەکەدا، چاوم بە چەند هەڤاڵم کەوت کە بەر لەمن گیرابوون. یەک لەو هەڤاڵانە «سەدیقی خاتەمی» بوو. سەدیق بەدیتنی من گوتی:

- «ئۆخەیش، تۆشیان هێنا. بەراستی ئەگەر تۆیان بەر لەمن گرتبا، دەمگوت تۆ ناوت درکاندوم. ئێستاش هەرچەند نازانم لەسەر چی‌یان گرتووم، بەڵام بۆم دەرکەوت کە دەربارەی تۆ چەوتم بیر کردۆتەوە.»

کاک سەدیق چەند ساڵێک بوو پێوەندی بە جەستەو بەدەنەی حیزبەوە نەمابوو. کاتێک من لە زیندانی سێ ساڵە ئازاد کرام، هاتە لام‌و گوتی:

- «ئەو چەند ساڵەی، کە لە دەربەدەری گەڕاومەتەوە، پێوەندیم بە حیزبەوە نەگرتوو، چونکە بە راستی بڕوام بە کەس نەبوو، کە رازی پێوەندییەکەم راگرێ‌و نەیدرکێنێ.»

کاک سەدیق راستی دەگوت، چونکە ئێمە هەموو لایەکمان خۆمان بۆ ڕژیم ئاشکرا کردو تەنانەت نەمانکرد کادیرەکانی سەروش بەنهێنی بهێڵینەوە. ئەگەر ئێمە کادیرەکانی ڕێبەرایەتی حیزب ئاشکرا نەبایین، بێگومان نەدەگیران‌و لە کاتی خۆیدا دەمانتوانی حیزب ببوژێننەوەو نەهێڵین هەرەس بەحیزب بێ. داخەکەم ئێمە لە چەم‌و چۆنی شێوازی کاری نهێنی حیزبایەتی نەگەیشتین. هەمیشە خەریکی خۆ زەق کردنەوەو خۆ نواندن بووین‌و ئەوەش هۆی گیرانی لێپرسراوانی حیزب زۆر ئاسان کردەوە.

ئێوارەی ڕۆژی دوایی، ساواکی‌یەکان قۆل بەستیان کردم‌و خستیانمە نێو ئوتومبێلێکی تایبەتی ساواک‌و بردیانمەوە بۆ ماڵەکەی خۆم‌و ئەوێیان پشکنی. یەکێک لە لێپرسراوانی ساواکی تاران بەناوی سەرگورد «لیقوانی» بەرپرسی پشکنینی ماڵی من بوو. لیقوانی، لە

«زولفەقاری»یەکانی دەوروبەری «زەنگان»و مرۆڤێکی هێمنو خاوەن حورمەت بوو. لە کاتێکا مەئموری ساواک بوو،و پڕ بەدڵ خزمەتی بە ڕژیم دەکرد، بەڵام ئینسانێکی هێدی بوو،و بەحورمەتەوە لەگەڵ خەڵک دەجولایەوە. سەرگورد «لیقوانی» بە دوای سەرکەوتنی شۆڕشی خەڵکانی ئێران بەدەست کۆماری ئیسلامی ئیعدام کرا.

لیقوانیو سەرۆکی شارەوانی مەهابادو چەند ساواکیترماڵەکەمیان پشکنی، بەڵام چیان دەست نەکەوت. لە ئاخردا سندووقی ماڵمانیان هێنا گۆڕێ، کە جلو بەرگی ژنانەی خێزانمی تێدا بوو. لیقوانی بە خێزانمی گوت:

- «ئیزن بدە چاوێکیش بەو سندووقەدا بخشێنین، ئیتر تەواو دەبێ.»

سندوق کرایەوە، خێزانم بووخچەی سەرەوەی کردەوەو دەسرۆکەیەکی حەریری زەردی هەڵگرتو خستییە بەر پشتێندیو سندوقەکەی بۆ لیقوانی بەجێ هێشت. سەرۆکی شارەوانی دە لیقوانی خوری کە ئەو خانمە بەستەیەکی خستە بەر پشتێندی، بەڵام ناوبراو گوێی نەدایە. دەسرۆکە زەردەکە کتێبێکی فەرهەنگی زمانی ئینگلیسیو چەند وێنەی منی تێدابوو، کە یەک لەوانم بە بەرگی خوێندکارانی زانکۆی سەربازی لە سۆڤیەت گرتبوو.

دوای تەوا بوونی پشکنین، ساواکییەکان خەریک بوون بەرەو ساواکم بەرنەوە. لەو کاتەدا، خێزانم کە سگی نزیک نۆ مانگە بوو، زۆر بە نارەحەتی هاتە لامو سەری نایە سەر شانم. من ئێستاش ئەو کاتەم لەبیر نەکردوەو ئەو بە تاڵترین ڕووداوی ژیانم دەزانم. لەو حاڵەتەدا مەرزە گوتی:

- «نیگەران مەبە، هەروەکوو دایکم گوتی (ژنی مەردان لەبن بەردان.) دڵنیا بە پشتت قایم بێو خۆت مەدۆڕێنەو خەمی من مەخۆ.»

ئەو وشە دڵخۆشکەرەی «مەرزە» ئێستاش لە گوێمدا دەزرینگێتەوەو ناهێڵێ تاڵی ئەو ڕۆژە لەبیر خۆم بەرمەوە. گوتنەکانی مەرزە کە لە کانگای دڵییەوە سەرچاوەیان دەگرت، منی هاندا لە ڕۆژانی تاڵدا خۆم ڕاگرمو مەرزە سەرشۆڕ نەکەم. کاتێک لە مەرزە جیا بوومەوەو بەرەو دەرگای ماڵمان ڕۆیشتم، دەستم لە گیرفانی باخەڵم خست، پێنج تمەنم پێبوو، زۆر بەشەرمەوە گەڕامەوەو ئەوم لە دەستی مەرزە نا. مەرزە دەستی درێژ کردو پێنج تمەنەکەی دامەوە. من نازانم بۆچی نەبووم بەئاوو نەتوامەمەوە.

«ڕەشیدی فەللاحی» (ڕەشەی قاچاخچی) شەریکم، کە پارەکانی منی لا بوو، خۆی دەرباز کردبوو،و دوای تێپەڕ بوونی چەند ساڵ تەنیا دوو سەد سێ سەد تمەنی بۆ ناردبووەوو تا ئەو ڕۆژەش کە لە زیندان بووم کەس سەری لە ماڵو منداڵم هەڵنەهێنایەوە. سەرئەنجام گەڕادیانمەوە بۆ زیندانو پەروەشو خەمبار دەست بە ئەژنۆ دانیشتمو بە قسەی سەدیقی

خاتەمی کە گوتی: خەم مەخۆ، منیش بە دەردی تۆ چووم‌و منالەکانم بێکەس‌و دەزانم کەس سەریان لێنادات، هێندێک سێبووریم هاتێ. بیرم کردەوە زۆربەی هەڤالانی زیندانیم خاوەن ژن‌و منداڵن‌و بە دەردی من‌و سەدیق چوون.

ئێوارەی ١٤ی خەزەڵوەر، لە کاتێکا شەقامەکانی شاری مەهاباد پڕ بوون لە خەڵک‌و هەرکام لە فکری ژیانی خۆیاندا بوون، مەئمورەکانی ساواک من‌و هەڤالانی زیندانیان بە دەستی بەستراو یەکە یەکە خستە نێو جیپێکی سەربازی‌و دوو گروبانی چەکداریان لەکن دانایین‌و بەرەو جادەی «تەوریز»یان بردین. لەبەر ماڵی «بابە خەلیفە» لە نزیکی پردی «یەرغو» لۆری «زیلی روسی» ڕێچکەیان بەستبوو. لەپێشدا چم لێ حاڵی نەبوو، بەڵام کاتێک ئێمەیان لە جیپەکان دابەزاندو سواری لۆری سەربازی‌یان کردین، تازە بۆم دەرکەوت چ قەوماوە. ئەو لۆرییەی کە منیان تێخست پێنج زیندانی‌تری تێدابوو. لۆرییەکانی‌تریش وەک ئەوە بوون‌و پاشان دەرکەوت سەدوبیست کەسیان لێگرتووین.

ساواک هاوکات لە یەک ڕۆژدا ئەندامانی حیزبی دیموکراتی لە سەرانسەری کوردستان پەلامار دابوو. بۆ هەرکام لە ئێمە دوو گروبانی ئەرتەشی‌و ژاندارمەیەکیان دیاریکردبوو. ناوی هەرکام لە ئێمەیان بە ئادریسی شارو گوند نووسیبوو،و دابوویان بەو سێ کەسەو ئەوانیان مەئمور کردبوو لە ڕۆژی دیاریکراودا ئێمە بگرن. ئەوانە بەپێی ئەو بەرنامە لەپێش دارشتراوەیەدا دیلی خۆیان گرتبوو،و تەسلیمی نزیکترین پێگەی حکومەتی‌یان کردبوون‌و پاشان ئەو بەشەی ناوچەی مەهاباد لەبەر دەرگای ماڵی «بابە خەلیفە» یەکیان گرتبۆوە.

لۆرییەکان بە فەرمانی فەرماندەی کاروان وەڕێ کەوتن. شەش زیندانی دەست بەستراو،و شەش گروبانی چەکداریان لە لۆرییەک کردبوو،و سەری لۆرییەکانیان بەستبوو. بێدەنگیکی بەسام نێو لۆرییەکەی ئێمەی داگرتبوو. هیچکام نەماندەزانی بەرەو کوێ‌مان دەبەن. لە تاریکی شەوانگادا، کە تەنیا دەنگی موتۆری لۆرییەکەم دەبیست، بەدەستی بەستراو دانیشتبووم و فکرم لە چارەنووسی دوا ڕۆژ دەکردەو ڕوح‌و گیانم باڵیان گرتبوو،و لەبان سەری ماڵەکەم دەخولانەوە. چاوی پڕ لەخەمی مەرزە، سکی پڕی نۆ مانگەی‌و بێ سەرپەرەست بوونی ئەو، و سێ خوشکی بێ بنەوانم بەراستی ئازاریان دەدام‌و لە لای خۆم دەمگوت: کێ قووت‌و بژیوی ڕۆژانەیان بۆ دابین داکا؟

لەسەر هۆش نەبووم‌و نەمدەزانی چەندە لە شەو تێپەڕیوەو فکری بنەماڵەکەم ساتێک لێم دوور نەدەکەوتەوە، کە لۆرییەکەی ئێمە ڕاوەستاو زارکی دەرگاکەی کرایەوەو کابرایەکی ساواکی ملهۆری دەنگ گڕ بەزمانی تورکی گوتی: «گیالن ئەشاخی!» واتە، دابەزن. ئێمە بەدەستی بەستراو خزاینە خوارێ، کەچی کابرای ملهۆری ساواکی منی وەبەر شەپ‌و

مستان‌داو گوتی: «کەپینک‌ئوغلی، ئیسترسەن، شاهمزە خیانەت ئیدرسەن؟» واتە، هەتیوە دەتەوێ خەیانەت بە شایەکەمان بکەی. من رووم لە کابرا کردو بە تورەیی لێی مۆڕ بوومەوە، بەڵام کاک سەدیق گوتی:

- «لەسەری مەڕۆ باچی‌تر نەیخۆی».

وتەی کاک سەدیق هێندێکی ئەهوەن کردمەوە. ئینمەیان برد بۆ ساواکی تەوریزو لەوێ منیان لە هەڤاڵانم جیا کردەوەو بە تەنیا لە ژورێکیان کردم، کە جیا لە گلۆپێک‌و زیلویەکی چڵکنی پڕ لە ئەسپێ چی‌تری تێدا نەبوو. ماوەیەک لەسەر زیلۆیەکە هەڵتوتەکام‌و بێزم نەدەهات رۆنیشم، بەڵام هیچ چارەم نەبوو. ژورەکەی من‌و سێ ژووری‌تر لە دالانێکی بچووکدا بوون. دالانەکە کێشکی نەبوو،و تەنیا کەسێک لەبەر دەرگای بەستراوی دالانەکە راوەستا بوو. دالانەکە بێدەنگ‌و خوست بوو. هەستامە سەرپێ‌و چوومە بەر کونی دەرگای بەستراوی ژورەکەم‌و هەستم راگرت. وەرتەیەکی کزم بیست، بەڵام دەنگەکە تێکەڵاوی دەنگی پێی کێشکچیەکەی بەر دەرگای دالانەکە دەبوو،و لێی تێنەدەگەیشتم. ئەمجارە وەرتەکە هێندێک بەرز بۆوەو زانیم سێ ژوورەکەی‌تری ئەو دالانە خەڵکیان تێدایە. دەنگەکە هێندێک بەرز بۆوەو بیستم دەڵێ:

- «هۆی کاکی‌برا، تۆ کێی؟»
- تۆ بۆخۆت کێی؟
- «ناوم عەزیزی یۆسفی‌یە.»
- ئاخ کاک عەزیز تۆی؟ من غەنیم.
- «ئای غەنی گیان ئەوا تۆی؟ ماوەیەک بوو چاوەڕوانت بووم.»
- بەڵێ خۆمم.
- «چەند کەست لەگەڵ گیراوە؟»
- ١٢. کەسێک دەبێن. ئەمجارە من پرسیارم لە کاک عەزیز کردو گوتم:
- ئێوە چەند کەسن لێرە؟
- «هۆدەی بنەبان، دوکتور مەولەوی‌و سمایلی قاسملوی تێدایە. جەلیلی گادانی‌و هاشمی جەلالی‌و رەحمەتی شەریعەتیش لەو هۆدەیەی‌تر دان‌و منیش لێرەش بە تەنیام.»
- باشە، کامەتان ناوی منتان درکاندوە لە پەروەندەکانتاندا؟
- «من گوتوومە تۆ کادیری حیزبی بووی‌و لە بەندیخانەی تەوریز زیندانی، بەڵام نەمگوتووە چ بەرپرسایەتێکت لە حیزب‌دا هەبووە.»
- ئەوانی‌تر چی‌یان گوتوە؟

- «دەتوانی لە خۆیان بپرسی، ئەوانیش دەنگی تۆ دەبیسن.»

پێویست بوو بزانم کێ دەربارەی من دواوە. لەبەر ئەوە کەوتمە پرسیار کردن و ئینجا دەنگی رەحمەتی شەریعەتیم داو دوای ئەحوالپرسین گوتم:

- تۆ لەمەڕ من چت گوتووە؟ کاک رەحمەت گوتی:

- «من گوتوومە، غەنی کادیری حیزب بووەو بۆ بەڕێوەبەرایەتی حیزب پاڵێوراوە، بەڵام نازانم جێی خۆی گرتووە یان ناو چیترم دەربارەی تۆ نەگوتووە.»

ئەوسا بانگی دوکتور مەولەویم کردو لێمپرسی. ئەو گوتی:

- «من گوتوومە ئەندامی بەڕێوەبەری و کادیری لەمێژینەی حیزبی.»

- کاتێک کاک عەزیزو کاک رەحمەت خۆیان بە ئەندامی کۆمیتەی بەڕێوەبەری ناساندوەو تۆ بۆچی دەبێ باسی منت کردبێ؟ تۆ تازە هاتوویتە نێو حیزب و کاتێک بووی بە مشاویر من لە زیندانی تەورێزدا بووم و هێشتا ئازاد نەببووم و کارێکی باشت نەکردوە کە منت بە ساواک ناساندوە.

- «چۆن تۆ لە شەقامەکانی مەهابادا پیاسە بکەی و من وەکوو «بن‌بەلا» بە فرۆکە بێننە تەورێزو گیانم لە مەترسی بخەن و دەربارەی تۆ بێدەنگ بم؟»

- ئاخر پیاوی چاک من تازە لە زیندان رزگارم ببوو،و دەمتوانی لە نەبوونی کادیرەکاندا خزمەت بە بوژاندنەوەی حیزب بکەم و جێگەی ئێوە پڕ کەمەوە. بە رای من ئەوەی تۆ کردوتە دژایەتی لەگەڵ ئەو حیزبەیە کە تۆی لەسەر گیراوی. تۆ دەبوایە کادیرە نەناسراوەکان بپارێزی، نەک بۆ تۆڵە هەستاندنەوە لە داوی ساواکیان بخەی.

- «من چاوم بەرایی نەدەدا تۆ ئازاد بخولێیەوەو منیش لە زیندان کەوم و چارەڕەش بم.»

هیچکام لەو هەڤاڵانەی پرسیارم لێکردن، شکەنجە نەکرابوون و کاتێک سمایلی قاسملو ئەوانی وەک کادیری حیزب ناساندبوو، ئیتر ئەوان هەرچی زانیبوویان بە ساواکیان گوتبوو. رازو نهێنی حیزب بۆ کەس نەمابوو، کە باسی لێ بکات و هەموو شت گوترابوو. کەواتە بۆ ئێمە ١٢. کەسی تازە گیرا زۆر دژوار بوو خۆ لە ئەندامەتی حیزب دەرباز بکەین و بڵێین ئێمە دەحیزبی دیموکراتدا نەبووین. ئێمە تەنیا دەرەتانی ئەوەمان هەبوو کە نەچینە ژێر بەرپرسایەتی خۆو خەڵکی زیادە پێوە نەکەین. بەم پێیە بەهۆی پێوەندی گرتنی نهێنی لەگەڵ یەکتر لە کاتی چوونە سەرئاودا رامانگەیاند، گوتنەکانمان تەنیا ئەو ١٢. کەسەو ئەندامانی راکردوی حیزب بۆ باشووری کوردستان بگرێتەوەو کەسانی ئازادو نەگیراو بپارێزین و ئەوان بەگرتن نەدەین.

دوکتور مەولەوی کە گوتبووی ئەندامی لەمێژینەی حیزبم، گەلێک ئازارو دژواری بۆ پێکهێنام. ساواک گوشاری خستە سەرم کە بیوگرافی خۆمیان لە هەوەڵ رۆژی خەباتەوە بۆ بنووسم. ئەوە، زیانێکی زۆری بە حیزبی دیموکراتو خەڵکیتر دەگەیاندو هەر ئەوەش دەبوو بەهۆی ئەشکەنجەی سەختو دژوارم.

سمایلی قاسملو دەربارەی من گوتبووی: «نازانم بەرپرسایەتی ئەو چیە، بەڵام ئەوەندە دەزانم کە ناوبراو هەڤاڵی بابم بووەو کاتی دامەزراندنی کۆماری کوردستان بەیەکەوە چوونەتە یەکیەتی سۆڤیەتو لەویٚ زانکۆی سەربازییان خویندوە.» هەرچەند ماوەیەکی زۆر بەسەر چوونو گەڕانەوەم بۆ سۆفیەت تێپەڕ ببوو، بەڵام چونکە ئەو کاتەی کە ئێمە گیرابووین دەوڵەتەکانی ئێرانو رووس لە رادیۆو رۆژنامەکانیاندا بەتوندی دژی یەکتر پروپاگەندەیان بڵاو دەکردەوە، لەو بارودۆخەدا گوتنی سمایلیش گەلێک دژواری بۆ رەخساندم. کێشە نێوان «نیکیتا خرۆشچۆف»و «محەمەد رەزا پەهلەوی» پەروەندەی ئێمەی قورس کردبوو. من کاتی کۆماری کوردستان چووبووم لە ئازەربایجان بخوێنم، بەڵام ساواک بە تۆبزی مۆری جاسووسی روسیەی لێدەدامو دەیەویست بە دەستی خۆم بۆیان بنووسم کە من جاسووسی رووسیەم. ساواک ئەوەندەی شکەنجە کردم، کە توانای رۆنیشتنو نووستنی لیٚبریم. بۆ ماوەی سیٚ مانگان لەژێر چاوەدێری دوکتوری زینداندا رایانگرتم، تا لەشم تیمار کرا. برینەکانم ئەوە قووڵ بوون کە ئێستاش بەدوای تێپەربوونی نزیک بە چل ساڵ، جێگەی زامی شکەنجە لەسەر لەشم بەرونی دەبینریٚ.

ئاماژە کردن بەو پرۆسەش کە باری مەڵبەند بەهۆی کودیتای «عەبدولکەریم قاسم» لە لایەکو گەڕانەوەی سەرۆک بارزانی لە لایەکیترەوەو دەستێوەردانی ئەمریکاییەکان لە کێشەی کورد بەمەبەستی بەرگری کردن لە بەرەو پێشچوونی سیاسەتی قاسم لەمەڕ راکێشانی سەرنجی کوردی پارچەکانیتری کوردستانو هەوڵی «محەمەد رەزای پەلەوی» بۆ کپ کردنی دەنگی کوردانو وەلا نانی « تەیموری بەختیار» سەرۆکی ساواکی ئێران و کردنی بە سەفیر جێگەی باسن.

بەفەرمانی شای ئێران، سەرۆکی دادستانی ئەرتەش، ژێنراڵ «ئازمودە» ئەشکەنجەگەرەکانی ساواکی خستە ژێر دەستی سەرهەنگ «وەزیری». «ئازمودە» بەقازانجی سیاسەتی شاو بۆ زەق کردنەوەی ئەو چەمکە، کە کوردەکانی ئێران هیچ داخوازێکی نەتەوایەتییان نیەو حیزبی دیموکرات بە سوڤیەت بەستراوەتەوەو دژی سیاسەتی ئەمریکایە، وەزیری هاندا بە زەبری لێدانو ئەشکەنجە ئەندامانی بەدیلگیراوی حیزبی دیموکرات ناچار بکات مل بۆ ئەو سیٚ خاڵانەی خوارەوە راکێشنو ئەوان لە پەروەندەکانیاندا بگونجێنن:

١- من کادیر یا خود لێپرسراوی حیزبی دیموکرات کۆمونیستم.
٢- دژی کۆنسرسیۆنی نەوتی ئێرانم.
٣- بە سەرۆکایەتی بارزانی دەمەوی هەموو کوردستان رزگار بیءو دەوڵەتی خۆی هەبیء.
ساواکیەکان بەشکەنجە کردنی ئێمە، کە لەبەر چاوی هەموو بەندیکراوەکاندا ئەنجامی دەگرت، نووسینی ئەو خاڵانەیان بەسەر تاق تاقی ئێمە لێپرسراوانی حیزب داسەپاند.
بۆ ماوەی پازدە رۆژان بەتەنیا لە هۆدەیەکدا بووم. رۆژی شانزدە، دەرگای هۆدەکەم کرایەوەو کابرایەکی کوردی مەنگوڕیان خستە ژوورەکەی منو گوتیان ئەوە لای تۆ دەمێنیەتەوە. کابرای گۆڕین پیاوێکی پەنجا ساڵانەی ئەسمەری ئاڵ بوو. لێمپرسی:
- کاکە ناوت چیە؟
- «قوربان ناوم عەزیزی حەمەسووری»یە.
- خەڵکی کوێندەرێی؟
- «مەنگوڕایەتی، خەڵکی «کۆنە دێم.»
- بۆچی گیراوی؟
- «بەراستی نازانمو ئاگاداری هیچ نیمە.»
- ئاخر چۆن دەبیء؟ لە خۆوە نەیانگرتووی، ئەگەر بەدرۆش گیرابی ناوێکیان لەسەر داناوی!
- «پێمدەڵێن تۆش دیموکرات بووی.»
- پێوەندیت بە کام هەڤاڵی ئێمە لە حیزبی دیموکراتدا هەبووە؟
- «لەگەڵ کەس. من دژی ئەو فڕو فێلانە بوومو قەت کارم بۆ حیزب نەکردوە.»
- هەڤالانی ئێمە هاتووچووی «کۆنەدێ»یان دەکرد؟
- «بەڵیء، کابرایەکیان لەو مەڵبەندەدا هەڵدەسوڕا، کە ناوی جەلیل بوو. رەنگە ئەو ناوی منی بە دەهۆ گوتبیء.»
مام عەزیز دوو ژنو چەند منداڵی هەبوو. ناوبراو شەوانە تا بەیانی خەوی بەچاواندا نەهاتو پەیتا پەیتا دوعای دەکردو بۆ ماڵو منداڵەکانی دەیناڵاند. منیش هەرچەندە مەرزەو بنەماڵەکەم جیءهێشتبوو، بەڵام زۆر بۆ مام عەزیز بەپەرۆش بووم.
رۆژێک لاوێکی مەهابادی‌یان بە ناوی «کەریم» خستە هۆدی «عەزیزی یوسفی». کاک عەزیز قاوی کردمو گوتی:
- «غەنی ئەستێرەی بەختت گەشە.»
- چۆن؟

- «ئەو برادەرەی کە تازە گیراوە، دەڵێ خێزانت دوو کچی وێکڕا بووە. دوانەکانت پیرۆزە.»

من کە گیرام خێزانم لەسەر زان بوو. پێمگوت ئەگەر کچت بوو ناوی بنێ «هێرۆ» یان «نەشمیل»و ئەگەر کوریشت بوو ناوی «دارا»ی لەسەر دانێ، کە مانای ناوی خۆم دەدات. دوو گیژۆلەکان کە بە دنیا دێن خێزانم هەر دوو ناوی «هێرۆو نەشمیل»یان لەسەر دادەنێ. من لە لایەک بەبوونی ئەوان خۆشحاڵ بووم‌و لە لایەکی‌تریشەوە بۆ «مەرزە» بە پەرۆش بووم‌و دەمگوت بەو دۆخە نالەبارەی ژیانی ئابووری، مەرزە بەدەست ئەو دوو منداڵانەوە تووشی ئازار دەبێ، بەڵام بۆ ئەوەی کە دڵی خۆم ئارام کردبێ دەمگوت چ نیەو مەرزە بەو منداڵانە سیبوری دێتێ‌و کاتی تەنیایی خۆی بەوانەوە پڕ دەکاتەوە.

ئەو خەیاڵانە هەڵیانگرتبووم، کە دەرگای هۆدەکەم کرایەوەو «نەبروکەمان»و ساواکێکی‌تر هاتنە ژوورو بە جنێودان پڕیان پێداگرتم‌و گوتیان هەستە سەپێ «نیکیتا» من لە حاڵێکدا لەو ووشەیە نەگەیشتم، هەستامە سەرپێ‌و رەگەڵیان کەوتم. ماوەیەک تێپەڕی کە زانیم مەبەستی «نەبروکەمان» لە «نیکیتا خروشجوف»» سەرکۆماری وڵاتی سۆڤیەتی بووە.

هەر وەکوو گوتم ئەو کاتەی کە ئێمە هەڤاڵانی حیزبی دێموکڕات گیراین لە رادیۆو رۆژنامەکانی ئێران‌و سۆڤیەت‌دا شەڕە جنێوێکی توند هەڵگیرسابوو. ئێمە کەوتبووینە نێو ئەو دۆخە نالەبارەو ئەندامانی فیرقەی دێموکراتی ئازەربایجانیش لەو هەلومەرجەدا گیرابوون‌و ئەو رەوتە سیاسی‌یە قورسایەکی فرەی خستبوە سەر پەروەندەکانی ئێمە. بەتایبەتی پەروەندەی من کە لە سەردەمی کۆماری کوردستاندا بۆ خوێندن رەوانەی سۆڤیەت کرابووم. شکەنجەگەرەکانی ساواک بەتوێزی دەیانەویست مۆری «جاسووسی»م لێدەن‌و بە جاسووس پێشاندانی من بە ئەمریکا بسەلمێنن کە دروشمی کوردایەتی‌و کوردخوازی حیزبی دێموکڕات پەردەیەکە بەسەر رێکخراوی جاسوسی سۆڤیەت‌دا کێشراوە ئەو حیزبە کوردخواز نیە. رژێمی ئێران لەوە دەترسا کە نەکات دەستێوەردانی ئەمریکا لە کێشەی کوردان بەقازانجی ئەو نەتەوەیە تەواو بێ.

دوو ساواکی بردیانمە نێو هۆدەیەکی هێندێک مەزن، کە هۆدەی شکەنجە بوو. مێزی نووسینی سەرهەنگ «وەزیری» ئەشکەنجەگەرو سەردەستەی ساواکی‌یەکان‌و مەئموری دادستانی ئەرتەش لە لای پەنجەرەی هۆدەکە چنی گرتبوون. وەزیری ئەشکەنجەگەری «رێکخراوی نهێنی سەربازی» حیزبی تودە بوو،و «خوسرەوی روزبە»»، «سیامەک»»، «موبەشیری»و ئەفسەرەکانی‌تری رێکخراوی نهێنی سەربازی حیزبی تودەی شکەنجە کردبوو ،و بە جەللادی ساواک ناوبانگی دەرکردبوو.

لە نیوەڕاستی هۆدەکەدا میزێکی پایە کورتی درێژ داندرابوو. میزەکە دوو قامچی (خەرەزەن) لەکن بوو کە ساواکی‌یەکان پێیان‌دەگوت (کابل). بە تەختەکەوە خوێنی وشک بووی لەشی شکەنجەکراوەکان دەبیندرا. بەر لە گیرانی ئێمە، ئەندامانی فیرقەی دیموکڕاتی ئازەربایجانیان لەو شوێنە شکەنجە کردبوو. کاتێک ئێمەیان هێنا بۆ ساواکی تەوریز ئێستا شکەنجەی ئەوان کۆتایی نەهاتبوو. کاتێک ئەوانیان شکەنجە دەکرد، ئێمە لە ژوورەکانماندا قیژەو هاواری ئەوانمان دەبیستو ترسو خۆفی شکەنجە هەلێگرتبووین.

ئەندامانی حیزبی دیموکڕاتیان لە سێ لایەکەی‌تری هۆدەکە ریز کردبوو. بەستەیەک کاغەزو قەڵەمێکیان دابوونێ کە رابردوی خۆیانو شێوەی چوونیان بۆ نێو حیزبی دیموکڕاتو بەرپرسایەتی خۆیانو هەڤالانیان بنووسن. هەڤالانی بەندیکراویش بۆ ئەوەی شکەنجە نەکرێن خەریکی نووسین بوون.

وەزیری لە پشت میزەکەی دانیشتبوو،و ساواکی‌یەکان منیان برد لە رووبە رووی ئەویان راگرتم. ماوەیەکی خایاند تا وەزیری سەری بەرز کردەوە، ئینجا نزیکەی دەقیقەیەک چاوی دە چاوم بڕیو بیچمی تەماشا کردمو پاشان پرسی:

- «ناوت چییە؟»
- غەنی.
- «شورەتت؟»
- بلوریان.
- «شوغلت؟»
- کاسب.
- «نا بێژە جاسووس، خاین بە شاو نیشتمان.»

ئەو گوتنەی وەزیری هەڵویستی روونی رژیمو ساواک بوو لە بەرامبەر مندا. گوتنەکانی وەزیری دەریاندەخست کە ساواک بەرلە گیرانم پەروەندەی بۆ ساز کردومو ئێستاش وەزیری دەیەویست تاوانە سازکراوەکەیان بە تۆبزی بەسەرمدا بسەپێنێ. وەزیری کوتە کاغەزیکی دامێو گوتی:

- «ئیمزای کە!»

منیش بۆ ئەوەی بزانم چی تێدا نووسراوە، دەستم کرد بەخوێندنەوەی، کە چی وەزیری هەتا هێزی لە باسکانی‌دا هەبوو، زللەیەکی لێدامو دوای چەند جنێوی سووک، گوتی:

- «پێویست بەخوێندنەوە ناکات، ئیمزای بکە!» گوتم :
- مافی خۆمە بزانم چ ئیمزا دەکەم.

وەزیری بە بیستنی ئەو گوتنەم دە «ئەبروکەمان»ی ئەشکەنجەگەر خوڕی‌و گوتی:

- «رایکێشن!»

ساواکی‌یە مل‌ئەستورەکان پڕیان پێداگرتم‌و لەسەر میزی ئەشکەنجەیان راکێشام‌و بە قامچان وەرمگەڕانێ. هەڤالانی حیزبی، کە لە سێ لای هۆدەکە دانیشتبوون، بەژێر چاوەکانیاندا تەماشایان دەکردم. لەشم رووت بوو. خوێنی لەشم بەمیزەکەدا دەتکایەوە. هەرکە وەزیری دیتی خوێنم لەبەر دەڕوا گوتی:

- «جارێ بەسیەتی. ئەوە وریا کردنەوەیەک بوو، کە بزانێ هەرچی لێرە گوتیان دەبێ ئەنجامی بدات.»

دوای ئەوەی لیباسەکانم کردەوە بەرم، سەرلەنوێ بردیانمەوە پێش میزەکەی وەزیری. ناوبراو رووی تێکردم‌و گوتی:

- «ئەمجارە بووی بە ئینسان.»

نامەکەی خستەوە بەردەستم کە ئیمزای بکەم‌و منیش بەبێ چاولێکردن ئیمزام کرد. نامەکە بڕیاری زیندانی کردنی منی تێدا نووسراو بوو. مەبەست لەو بڕیارە راگرتن‌و زیندانی کردنی بەندییە کە تاوانی گیران‌و زیندانی کردنەکەی تێدا دەنووسرێ‌و دەبێ کەسی بەندیکراو ئیمزای بکات، بەلام خۆ لە رژێمی دیکتاتۆردا قانوون‌و داب‌و نەریت لەبەر چاو ناگیرێ، ئەگینا بەپێی قانوون کەسی بەندیکراو دەتوانێ لە ژێر ئیمزاکەی خۆیدا بنووسێ بێ‌تاوانەو بوختانی پێکراوە. دوای ئیمزای کوتە کاغەزەکە، وەزیری بەستەیەک کاغەزو پێنووسێکی وێدام‌و گوتی:

- «وا بزانە کە من «مستەفا بارزانیم»و تۆش غەنی بلوریانی. راپۆرتی تەواوی ئەو سالانەی تێکۆشانی سیاسیتم بۆ بنووسە، تاکو خەلاتت بکەم.»

مرۆڤ بە نووسینی بیوگرافی ئیتر ناتوانێ هیچ سالێکی خەباتی بپەڕێنێ‌و دەبێ بە نووسینی رۆژو مانگ‌و سالْ کردەوەکانی سیاسی خۆی بنووسێ، کە ئەوە بۆ من زۆر جێگەی مەترسی بوو. چونکە ئەگەر ناوی تەواوی ئەو کەسانەم نووسیبا کە کاری سیاسیم لەگەلْ کردبوون‌و بەرپرسایەتی ئەوانم درکاندبا، بەراستی گیروگرفتێکی دژوارم دەخولْقاند. ئەوەشم بە ناپیاوەتی دەزانی کە خەلْک لە داوی ئەو رژێمە خوێن‌مژە دیکتاتۆرە بخەم. بەم روانینە کاغەزو پێنووسەکەم وەرگرت‌و لە شوێنێکی هۆدەکەدا کە بۆم دیاریکرابوو رۆنیشتم‌و دەستم کرد بەنووسین. هەوەلْ ناوو نیشانی خۆم نووسی. دەبێ ئەوە بلْێم، کاتێک منیان خستە ژووری تاقەکەسی، شانسم هێنا کە هەڤالانی ڕێبەرایەتی زانیارییەکانی خۆیان پێدام‌و ئێستا دەمزانی ساواک تا چ رادەیەک ئاگاداری رابردوی سیاسی منە. منیش بۆ ئەوەی لە کاتی

ئەشکەنجەدا خۆم نەدۆڕێنم، لە مێشکمدا پەروەندەیەکم دروست کردبوو،و دەمەویست بۆ ڕزگارکردنی خۆم لە شکەنجە بەرە بەرە ئەوان بدرکێنم. بەم پێیە، دوای نووسینی ناوو نیشانی خۆم، دەستم لە نووسین هەڵگرتو لە دیواری هۆدەکە ڕامام. وەزیری هەمیشە گۆشەی چاوی لەمن بوو. کە دیتی من نانووسم، لێم هاتە پێش‌و گوتی:

- «بۆچی نانووسی؟»

- هەرچی هەوڵدەدەم نازانم چ بنووسم، چونکە ڕادەی خوێندەوارێکی ئەوتۆم نیە، کە لە خۆمەوە شت بنووسم. داوادەکەم پرسیارم لێبکەن تا وڵامتان بدەمەوە.

- «لە دەزگاکانی جاسووخانەی سۆڤیەت فێر بووی، کە خۆت لە نووسینی بیوگرافی ڕزگار بکەی؟ ئەرواحی نەنەت، دەتەوێ من پرسیارت لێبکەم‌و تۆش درۆو دەلەسەم تەحویل بدەی. ڕایکێشن!»

دیسان ڕایانکێشامەوەو تا شل‌وکوت بوون بەقامچان کوتایانم‌و پاشان ڕاستیان کردمەوە. لەشم زۆر کوڵەوار بوو. چونکە قامچەکانیان لە «سمت»ەکانم دابوو، نەمدەتوانی ڕۆنیشم. وەزیری گوتی:

- «دەسبەندی قەپانی بکەن.»

باسکێکیان بەسەر شانمدا بردە سەر پشتم‌و دەستەکەی‌تریان بادام‌و بە ژێر شانمدا چەپاو چەپ لەوتریان قفل کرد. هێندی نەمابوو شان‌و پێلم لەبەر یەک بچێ‌و گەلێکم ئازار دیت، بەڵام خۆم ڕاگرت‌و بێدەنگ مامەوە. ئەمجارە وەزیری بۆخۆی قامچێکی هەڵگرت‌و دوو لۆی کردو تا ماندوو بوو لە سەرو پشتی ڕوتی دام. کە ماندوو بوو ڕاوەستاو گوتی:

- «ئەو جارە بوویە ئینسان. بڕۆ بیوگرافیەکەت بنووسە.»

تەسلیمی نووسینی بیوگرافی جگە لە ئابڕوچوون هیچی بۆ من تێدا نەبوو. لەبەر ئەوە چارم نەبوو ئەگەر سەد جاری‌تریشیان شکەنجە کرابایەم، دەبوایە خۆراگرم‌و نەچمە ژێرباری نووسینی «بیوگرافی». ئەوە بوو هەرچەندە زامی لەشم زۆریان ئازار دەدام، بەزەحمەت لەجێی خۆم دانیشتم‌و دەستم بۆ قەڵەم نەبرد. وەزیری هاتە لام‌و گوتی:

- «هێشتا لێدانت دەوێ؟» من متەقم نەکرد. گوتی:

- «گەرەکتە ببی بە قارەمانی حیزبی دێموکرات؟ نەخێر، پەندێکی وات بەسەر دێنم کە وەک پەڕۆ کۆن بتخەنە نێو زبڵدان‌و ڕێگەت نادەم‌و دەبێ بیوگرافی خۆت بنووسی».

من دیسان بێدەنگ مامەوە، بەڵام ئەو دەستی لێهەڵنەدەگرتم. تا سەرئەنجام لێنی وەدەنگ هاتم‌و بەسەرێمدا گوڕاندو گوتم:

- چ بنووسم «مەرد» ناتوانم ڕۆنیشم، لەشم ئازارم دەدات. گوتنی مەرد بە مانای پیاو

بە زمانی فارسی، لەمجۆرە کاتانەدا مانای باش نادات.

- «لەسەر ئەو خشتانە راکشێ و بنووسە.»

گوێم نەدایەو خۆم تورەو گرژ نیشاندا. وەزیری باش دەیزانی بەدوای ئەو هەمووە لێدانو شکەنجەیەدا ناتوانم بنووسمو تابوشتم براوە، بەلأم بۆ ئەوەی پترم ئازار بدات، گوتنەکەی دووپات دەکردەوەو دەیگوت:

- «بیوگرافی خۆت بنووسە. نازانم بۆچی پەشۆکاویو خۆت دۆڕاندوە قارەمان».

وەزیری گاڵتەی پێدەکردمو نەیدەزانی ئاکارو کردەوەکانی پتر هانم دەدەن خۆراگرمو سەری بۆ شۆڕ نەکەمەوە. بەمجۆرە سەرم بەرز کردەوەو بەتەواوی قینەوە تەماشای نێو چاوەکانیم کرد. نەمزانی چ بوو کە «ئەبروکەمان»ی بانگ کردو گوتی:

- «ئەوە بەرنەوە ژوورەکەی خۆی.»

قۆڵەکانیان گرتمو لە حالێکدا لاقەکانم بۆ کۆ نەدەکرانەوەو لە زەوی دەخشان، رەکێشیان کردمو بردیانمەوە هۆدەکەمو چەند جنێوی سووکیان پێدامو دەرگاکەیان گاڵەداو رۆیشتن.

لە هۆدەکەمدا بەرەوڕو کەوتم. هێزنم نەبوو خۆم بەرز بکەمەوەو ئەژنۆکانم دەلەرزین. مام «عەزیزی حەمە سووری» لێم نزیک بۆوەو بە گریانو رۆ رۆ دڵخۆشی دەدامەوە. گوتم

- خاڵە گیان مەگری ئەو دەمو رۆژگارەش بەسەر دەچێ. مام عەزیز گوتی:

- «ئەرێ کاکە غەنی تۆ بڵێی ئەو بەلأیەش وەسەر من بێنن؟»

- نا گیانە، تۆ نەخوێندەواریو کاریان بەتۆ نیەو ئەو بەلأیە هەر بۆ مرۆڤی خوێندەوارە.

مام عەزیز ئەمجارە بەحاڵەتێکی نیوە گریانو پێکەنینەوە گوتی:

- «جا سەد رەحمەت لە باوکم کە نەهێشت بخوێنمو دەیگوت، بەر گوێلکان باشترت دەتکاتە پیاو لە خوێندن. دیارە بابم بیری لەو رۆژە کردبۆوە. سەد رەحمەتی لێبێ».

- باوکت باشی بۆچووە، هەدادە من تاقەتی گاڵتە کردنم نیە.

لەو قسانەدا بووین کە لە ناکاو دەرگای هۆدەی زیندان کرایەوەو «ئەبروکەمان» وەژوور کەوت. من بە دیتنی ئەو راچلەکیمو خورپەم لە دڵی هاتو وامزانی دەمباتەوە بۆ شکەنجە، بەلأم ناوبراو دوکتوری بۆ هێنابووەمو خۆی رۆیشت. لام وابوو کابرا پزیشکیاری ئەرتەشو مەئموری ساواک بوو، و لەبەر دەستی وەزیریدا کاری دەکردو شکەنجەکراوەکانی دەرمان دەکرد. دوکتور دەرمانی کردمو شریقەیەکی لە باسکمداو گوتی:

- «ئەوە دەردو ئازاری لەشت هێندی دەکاو دەتنوێنێ».

ناوبراو، هەروەها لە ئیستکانێکدا هێندێک دەرمانو کەمێکی لۆکەدا دەست مام عەزیزو گوتی:

- «بە لۆکە، زامەکانی دەرمان بکە».

دوکتور رۆیشت‌و مام عەزیز بەگریان لەشی دەرمان کردم. ئەو دەمێک بۆ من دەگریاو دەمێکیش بۆ چارەنووسی خۆی‌و لای وابوو ئەویش بەمجۆرە ئازار دەدەن. لەو کاتەدا «عەزیزی یوسفی» بە کونی دەرگای هۆدەکەیدا قاوی کردم. مام عەزیز چووە بەر کونی دەرگای هۆدەکەمان‌و گوتی:

- «کاکە غەنی زۆر شپرزەیەو ناتوانێ لەسەر پێ راوەستێ». عەزیز گوتی:

- چی‌یان لێدەوێ؟

بە مام عەزیزم گوت، بلێ بیوگرافی‌یان لێی دەوێ، بەلام هەرچی کردم ئەو نەیتوانی ووشەکە بلێ‌و گوتم بلێ ژیاننامەیان دەوێ، کە مام عەزیز گوتی. ئەمجارە عەزیزی یوسفی گوتی:

- «لە گشت ئێمە لێپرسراوانی حیزبیان ویستووەو تۆش دەبێ بۆیان بنووسی. خۆت لەخۆوە بە لێدان مەدە».

من نەمتوانی هەستم وەلامی عەزیز بدەمەوە. ئەو شەوە تا بەیانی نالاندم. دەرزی‌و دەرمان کاری لێ‌نەکردم‌و ئێش‌و ئازار تاقەتی لێبریم. لەو هەلومەرجەدا، ئێمەی بەندیکراو شەوانە دەحەساینەوەو بە ئاوات بووین قەت رۆژ نەبێتەوە. هەرچەندە زیندانی ساواکی «تەوریز» پترلە ۱۲۰ کوردو ژمارەیەکیشی ئازەربایجانی تێدا بوو، بەلام تا بلێی بێدەنگ بوو، و جگە لە خرمەی پۆتینی کێشکچی‌یەکان، کەس دەنگی لێ‌نەدەهات. ولات بێ‌هەست بوو، ترس‌و خۆف دارو دیواری زیندانی داگرتبوو. روناکی رۆژ، بەمانای ئازارو تاریکی شەو کاتی حەسانەوە بوو. لەبەر ئەوە، شەوەکان خۆشەویست بوون‌و رۆژەکانیش ناحەزو بەدفەر!!

سەرلە بەیانی زوو سەربازی کێشکچی هات‌و گوتی: زووکەن نۆرە سەرئاوی ئێوەیە. من‌و مام عەزیز لەژێر چاوەدێری کێشکچێکی بێ‌بزەی تورک‌دا چووینە سەرئاو، کە چی بەرلە تەوا بوونمان لەگەل سەربازێکی‌تر بە قونداخە تفەنگیان کەوتنە گیانمان‌و نەیانهێشت کارەکەمان تەواو بکەین‌و گەراندیانینەوە بۆ هۆدەکەمان. مەبەست لەو کارە ئەوە بوو، نێو سکمان بەتال نەبێ‌و کاتی شکەنجە نەتوانین خۆراگرین‌و لەسەر مێزی ئەشکەنجە خۆ پیس کەین. هەر وەکوو پێشتر گوتم، لە کاتی ئەشکەنجە کردندا گشت هەڤالانی ئێمەیان لەبن دیواری هۆدەی ئەشکەنجەخانەکەدا ریز دەکردو وەزیری دەیەویست ئەوانەی شکەنجەیان دەکات لەبەر چاوی هەڤالانیان خۆ پیس بکەن‌و بەمجۆرە بەناچار خۆ تەسلیم بکەن.

دوای گەرانەوەمان لەسەر ئاو، هێندێک نانی سەربازی‌و کەمێک پەنیرو دوو ئیستکان

چای بێ تامیان بۆ هێنایین‌و پاشان «ئەبروکەمان» گەیشتە سەرم‌و دەگەڵ دوو ساواکیی‌تر بردمیٚ هۆدەی ئەشکەنجە. هۆدەکە وەک هەمیشە پڕ بوو لە هەڤالانی زیندانی. کاک «محەمەدی مەولایی» کادیری حیزب لە مەڵبەندی «هەوشار»یان لەسەر میزی ئەشکەنجە راکێشابوو،و دوو ساواکی لە دوو لای بە قامچان کەوتبوونە گیانیی‌و بە تەواوی بێ‌لەزەتیان کردبوو. خوێن بە دەم‌و لوت‌و سمتەکانیدا ڕێچکەی بەستبوو. ئەویش وەک من جگە لە هاوارو ناڵە کردن چی لەدەست نەدەهات. پاش لێدان‌و کوتانێکی زۆر بەرزیان کردەوەو دەسبەندی قەپانیی‌یان لێدا. ناوبراو بەزۆر خۆی بەسەر پێوە ڕاگرتبوو. دیار بوو پێشتریش شکەنجە کرا بوو،و خوێنی وشک بووی برینی کۆن لەسەر لەشی دەبیندرا. زام لەسەر زام قامچیی‌یان لێدابوو. وەزیری سێ جاری شکەنجە کردبوو، بەڵام ئەو نەچووبۆوە ژێر باری ویستەکانیی‌و تەسلیمی نەببوو. وەزیری جەلاد زۆری لێ تووڕە بوو،و بۆ ئەوەی شکەنجەی بکات، بەهەموو شێوەیەک بیانووی پێدەگرت. مەولایی‌یان بەدوای شکەنجەیەکی زۆر گەڕاندەوە بۆ هۆدەکەی، بەڵام من نەمزانی هۆدەکەی لە کام شوێنە.

سێیەمین ڕۆژی شکەنجەی مەولایی بەسەرچوو،و دووهەمین ڕۆژی من هات. وەزیری پەنجەی بۆ ڕاکێشام‌و گوتی وەرە. کە چوومە لای، گوتی:

– «مادەر بەخەتا، ئەگەر ئەمڕۆ بیوگرافیی‌یەکەت تەواو نەکەی ڕەوانەی گۆرستانت دەکەم، سەگە بەرەڵلا! بڕۆ دانیشەو بنووسە.»

– ئەگەر لەت لەتم بکەی‌و بمکوژی ناتوانم بیوگرافی بنووسم، چونکە نووسەر نیم‌و توانای نووسینم نیە، خۆ بەزۆر کتێبم پێ نانووسی.

وەزیری بەو گوتنەی من شێت‌و سوور هەڵگەڕا. چاوەکانی زەق کردەوەو بە تووڕەیی گوتی:

– «ئەبروو کەمان، ئادەم نەشدە.»

واتە، ئێستا نەبۆتە ئینسان، یانی تەسلیم نەبووە. ئەبروو کەمان بەفیتی وەزیری دەزانیی‌و بە بیستنی ئەو گوتنە لەگەڵ ساواکیی‌یەکانیی‌تر پڕیان پێداگرتم‌و ئەمجارە بەتەواوی رووتیان کردمەوەو لەسەر میزی ئەشکەنجەیان دانام‌و بە قامچان وەگیانم کەوتن. برینەکانم کولانەوەو برینی تازەشم لێ پەیدا بوو. ساواکیی‌یەکان لەشیان شەڵاڵەی خوێن کردم‌و بە رووتی لەسەر پێیان ڕاگرتم‌و دەسبەندی قەپانیی‌یان لە دەستەکانم کردو وەزیری بۆخۆی بەقامچان کەوتە گیانم‌و سەروپۆی داگرتم. ئەو جەلادە خوێنمژە تۆسقاڵێک بزەیی لە گیاندا نەبوو، تەنانەت دەستی لەسەرو چاویشم نەدەپاراست. وەهانکە هانک کەوتبوو، کە لیقوانی بە هانامەوە هات‌و گوتی:

- «جەنابی سەرهەنگ، بۆ ئەمجارە بەسیتی. تۆ لەبان کاغەزێکی جیاوازدا پرسیارەکانت بنووسە با ئەو لەبان پەروەندەکەیدا وڵامی پرسیارەکان بنووسێ». وەزیری لە وڵامی لیقوانیدا گوتی:

- ئەو ..... هەر مەبەستی ئەوەیە کە خۆ لەنووسینی بیوگرافی رزگار بکات. ئەو دەزانێ بنووسێ، بەڵام خۆی لێ دەپارێزێ.

بەمجۆرە وەزیری تەسلیمی ویستی لیقوانی بوو. ناوبراو لەسەر پەڕە کاغەزێک چەند خاڵی ریز کردو لەودا قورسترین‌و خراپترین تاوانی لێندام. کاغەزەکەی دایە دەستم‌و رووی دە لیقوانی کردو گوتی:

- «بەقسەی تۆم کرد، بەڵام ئەوە ناچێتە ژێر ویست‌و داخوازەکانی من.» پرسیاەکانی وەزیری بەمجۆرە بوون:

١- چ لێپرسراوێکت هەبووە لە حیزبی دیموکراتدا؟

٢- لە زانکۆی ئەفسەری یەکیەتی سۆڤیەت دەرسی کام چەکت خوێندوە؟

٣- ناوی مامۆستاکانی زانکۆی ئەفسەری‌و ناوی ئەو ئەفسەرەی کە دەرسی سیاسی فێر دەکردن بنووسە.

٤- دەرسی جاسوسیت لەو زانکۆیە خوێند یان شوێنی تایبەتی‌یان هەبوو بۆ بارهێنانی جاسووس؟

٥- کاتی سەربازیت لە ئەرتەشی ئێراندا لەگەڵ کام ئەفسەرو دەرەجەدار دۆستایەتیت هەبوو،و ئەوان چ چەشنە یارمەتێکیان پێکردوی؟

٦- راپۆرتی کارەکانت بە چ رێگایەکدا دەگەیاندە سۆڤیەت؟

ناوبراو زۆر شتی‌تری لەم بابەتەی وەک سەفەر بۆ عێراق، پێوەندی لەگەڵ حیزبە کوردییەکانی باشووری کوردستان، پێوەندی لەگەڵ گەورە پیاوان، بەرپرسایەتیم لەمەڕ کاروباری کۆمەڵایەتی‌و دایرەکانی حکومەتی‌و...هتد لێپرسیم.

ئەو پرسیارانە تەنیا بیانوویەک بوون، کە وەزیری بۆ شکەنجە کردنی من هەڵیبژاردبوون‌و ئەگەر چووبامە ژێریشیان ئەوە پێویستییان پێ‌یان هەبوو. بە تایبەتی لەگۆڕ جاسووسی کە دەیانەویست من بکەن بە جاسووس‌و حیزبی دیموکراتی پێ‌بکەن بە رێکخراوێکی نهێنی جاسووسی سۆڤیەت‌و مایەو بنەمای کوردایەتی لەسەر هەڵگرن‌و وەک شەبەکەیەکی جاسووسی بە ئەمریکای بناسێنن‌و چاوبزی سۆڤیەتیشی پێبدەن، کە ئێستا ئاژاوەیان کەوتبووە نێوو لە رادیۆو رۆژنامەکانیاندا قسەی سووکیان بەیەکتر دەگوت.

من دەبوایە لە بەرامبەر ئەو تاوانە دەستکردانەدا چ بکەم؟ ئەگەر چووبامە ژێریان، لە

لایەک پەروەندەکەی خۆم قورس دەکردو لە لایەکیترەوە ئابروی حیزبی دیموکراتم دەبرد. بەم روانینەوە، ولأمی من لە بەرامبەر پرسیارەکاندا روون بوو،و دەبوایە لەبەرامبەر ئەشکەنجەدا خۆم راگرمو بە ولأمی «نەخێر» پیلانی وەزیریو دەزگای جاسووسی رژێمی شا بتاسێنم. لەمەڕ ولأمی پرسیارەکاندا نووسیم: **«من سەرداری حیزب نیمو هیچ پێوەندییەکەم بە بارزانییەوە نەبووەو ئەو پرسیارانەش، ولأمیان نیە، چونکە بەمنەوە ناچەسپێن.»**

وەزیری کە دیتی لە نووسین بوومەتەوە، هاتە لام تا بزانێ چم نووسیوە. لەپشت سەرم راوەستاو تەماشای نووسراوەکەمی کرد. کە دیتی تەنیا ئەو دێرەی سەرەوەم نووسیوە، پری بە کاغەزەکەدا گرتو گوتی:

- «(چەرتو پەرت) دەنووسی (پدەر سوختە)، جاسووسێکت لێ ساز بکەم کە خۆت کەیفی پێوە بکەی. تۆ رێبەری ئەو رێکخراوە جاسووسی‌یەی کە حیزبی دیموکراتی ناوە، بۆچی ولأمی پرسیارەکان نادەیەوە»،

بە دەستوری وەزیری بردیانمەوە سەر مێزی شکەنجەو تا توانیان لێیاندامو پەندێکیان بەسەر هێنام کە ئیتر توانام نەبوو لەسەر پێ راوەستم. پاشان رەکێشیان کردم بۆ دالأنی بناکەو دەمەو روو کەوتم. دوو سەرباز چوونە بن پیلمو وەسەر پلیکانی بناکەیان خستمو بردیانمە لای سەرهەنگ «بابائەمجەدی» بەرپرسی گرتنی ئێمەو ئازەربایجانییەکان لە قاتی دووهەمی بناکەدا. ناوبراوی بەگرتنی ئەندامانی حیزبی دیموکرات رایگەیاندبوو مەترسێکی مەزنی لەسەر خاکی ئێرانو رژێمی شای هەڵگرتووەو بەمبۆنەوە لە تەوریز جێژنی گرتبوو،و ژمارەیەکی زۆری بانگهێشتن کردبوو. ئەو کاتەی ئێمە گیراین، حیزبی دیموکرات سێ‌هەزار ئەندامی هەبوو،و بە مەترسی دوار رۆژی رژێمی شا دەژمێردرا. بابائەمجەدی، لە پشت مێزی کارەکەی دانیشتبوو، دەنگی سەربازەکانی‌داو ئەوانی ناردە دەرەوەی هۆدەکەیو لەگەڵ من بەتەنیا مایەوەو گوتی:

- «تۆ دەزانی لە چ وەزعێکی نالەبار دای؟ جگە لە بەردەوام بوونی شکەنجە، مەترسی دادگای دوا رۆژیش هەڕەشەت لێدەکاو رەنگە ئیعدام بکرێی. ئەگەر جارێکیتر شکەنجەت بکەن رەنگە لەژێری دەرنەچی، بەلأم ئەگەر رازی بیو بڵێی بۆ سۆڤیەت جاسووسیت کردوە، ئیتر شکەنجە ناکرێیو من خۆم لە دادگادا یارمەتیت دەدەم کە ئیعدام نەکرێیو دوای ماوەیەکی کورت لە زیندان ئازاد بی. ئەگەر عاقل نەبی، بەردەوام شکەنجە دەکرێیو ئیعدامیش هەڕەشەت لێدەکات. تۆ تەنیا بێژە من «جاسووس» بوومو بەرپرسایەتی حیزبی دیموکراتم بە ئەستۆ بۆە، ئیتر پێویست ناکات هیچ زانیارێکیتر بدەیو ئێمەش لێت ناپرسین لەگەڵ کێو لەکوێ چیت کردۆە». لە ولأمدا گوتم:

- ئەوەی تۆ دەیڵێی بەو مانایەیە کە باش دەزانی من قەت جاسووسیم نەکردوە. چونکە ئەگەر جاسووسیم کردبا، تۆ داوات لە من نەدەکرد کە تەنیا بێژم جاسووس بووم و ئیتر هیچ. ئێوە دەتانەوێ لەو گوتنەی من بە قازانجی سیاسی خۆتان دژی سۆڤیەت کەڵک وەرگرن و لە رۆژنامەکاندا لەقاو بدەن کە حیزبی دیموکرات ئامانجی نەتەوەیی نیەو رێکخراوێکی جاسووسی یەو غەنی بلوریان کە لە سۆڤیەت دەرسی خوێندوە، سەرۆکایەتی ئەو رێکخراوە جاسووسی یەی بەئەستۆ بووە. من نایشارمەوە کە مرۆڤێکی خاوەن بیرو باوەڕی کوردم و بۆ ئازادی کورد خەباتم کردووە، بەڵام قەت جاسووس نەبووم و حیزبی دیموکراتیش فڕی بە سۆڤیەتەوە نیەو تەنانەت ئەگەر من خاوەنی بیری ئینترناسیونالیستیش بم، شێوەی بیرکردنەوەی من پێوەندی بەخۆمەوە هەیەو هیچکام لە ئەندامانی حیزبی دیموکرات باوەڕیان بە ئینترناسیونالیسم نیە. ئامانجی سەرەکی حیزبی دیموکرات کوردایەتی یەو ئێوە ناتوانن بە شکەنجەو مەرگ من ناچار بکەن کە تاوانی گڵاوی جاسووسی وەئەستۆ بگرم. ئێوە دەتوانن لەسەر کوردایەتی و خزمەت بە نەتەوەی کورد من بکوژن، بەڵام من جاسووس نیم و ناچمە ژێرباری هەڕەشەی مردن و شکەنجەی ئێوە. بابائەمجەدی بە بیستنی ئەو وڵامەم سوور بۆوەو بە تووڕەیی گوتی:

- «تۆ مەگەر ئەسعەدی خوداياريت نەناردبۆوە نێو جەرگی ساواکەوە تا جاسووسیت بۆ بکات؟ ئەدی ئەگەر ئەوە جاسووسی نەبێ، چی‌یە؟»

- ئەسعەدی خودایاری بەرپرسی کاری خۆیەتی. هەرچی کردویەتی پێوەندی بەمنەوە نیە. بابائەمجەدی گوڕاندی و گوتی:

- «ئەدی کام (پدر یوختە) ئەسعەدی ناردۆتە نێو ساواکەوە؟»

- لەخۆی بپرسە. من وەکیلی ئەو نیم و ئاگاداری کاری ئەو نیم و تەنانەت پێوەندی دۆستانەشم لەگەڵی نیە.

بابائەمجەدی قاوی سەربازەکانی کردو گوتی: «ئەوە بەرنەوەی لای وەزیری.» منیان بردەوە لای وەزیری. ناوبراو گوتی:

- «برۆ دانیشەو وڵامی پرسیارەکان بنووسە».

وەک گشت هەڤاڵانی‌تر، من نەمدەتوانی دان بە ئەندامەتی خۆم لە حیزبی دیموکراتدا نەهێنم. هەروەکوو پێشتر گوتم پەروەندەیەکم لە مێشکمدا ساز کردبوو تا لە بەرامبەر پرسیارەکانی ساواکدا تێکیان خەمەوەو خۆمیان پێ رزگار بکەم و بیوگرافی نەنووسم. بەرلە گیرانی ئێمە ۱۲. ئەندامی حیزب، ساواک لە رێگای شکەنجەوە زۆر شتی لە هەڤاڵانی پێشتر گیراوی حیزب وەچەنگ خستبوو. سمایلی قاسملوش هەرچی زانیبووی بە راشکاوی

گوتبووی‌و هیچی تێدا نەهێشتبۆوە. رازێکی ئەوتۆ نەمابوو کە ئەو ۱۲. کەسە لەژێر پەردەدا بیهێڵنەوە. ئەوەی ئێستا بۆ ساواک گرنگ بوو مەسەلەی پێوەندی حیزبی دیموکرات لەگەڵ یەکیەتی سۆڤیەت‌و بارزانی‌و ئامانج‌و بۆچوونی حیزبی دیموکرات‌و ئیدئولوژی ئەو بوو.

درکاندی بەشێک لەوانە زیانی بۆ کەس نەبوو،و تەنیا پەروەندەی ئەو کەسەی قورس دەکرد کە باسیان لێدەکات‌و منیش چونکە شکەنجە شپرزەی کردبووم، بۆ ئەوەی پتر تووشی ئازار نەبم، بیروباوەڕی سیاسی خۆم لەمەڕ ئامانجی حیزب‌و بیرو بۆچوونی حیزبم لەباری رژێمی پاشایەتی ئێران‌و هەوڵدان بۆ دۆزینەوەی ئالترناتیوی دوا رۆژ بۆ ئەو رژێمە نووسی، بەڵام خۆم لە بەرپرسایەتی حیزب دەرباز کردو هەروەها نەچوومە ژێرباری نووسینی بیوگرافی.

لەمەڕ ئامانجی حیزب گوتم حیزب رێبازی هەر ئەوەیە کە لە سەردەمی کۆماری کوردستان ۱۹٤٥-۱۹٤٦ هەیبوە. جیا لەوە، ساواک بەزۆر پێی‌نوسیم «مەبەستی من لە خەبات لە حیزبی دیموکراتدا روخاندنی رژێمی پاشایەتی بووە». لەمەڕ ئالترناتیوی دوا رۆژی رژێمی پاشایەتی ئێراندا نووسیم: ئاڵترناتیوێکی کە من لە بەرامبەر رژێمی شادا دەمەوێ، رژێمێکی دیموکراتی بە ئیدئولوژی سوسیالیستی‌یە بۆ گشت ئێران‌و خودموختاری بۆ کوردستانە لە چوارچێوەی ئەو رژێمەدا. من لایەنگری بیری ئینرناسیونالیستی‌و هاوکاری لەگەڵ رژێمە سوسیالیستەکانی مەوجودم. شای ئێران نۆکەری ئیمپریالیستەکانەو بە وەرگرتنی بەرتیل لە وڵاتانی ئوروپای رۆژئاوا «کنسرسیوم»ی نەوتی پێکهێناو دەست رەنجی خەڵکی ئێرانی بە پارە فرۆشت بە بێگانەو.... ساواک بەبیستنی ئەم بابەتانە لە زمانی زیندانیەکان زۆر خۆشحاڵ دەبوو. من کە خەریک بووم ئاماژەم بە کونسوسیومی نەوت دەکردو پەنجەم بۆ خیانەتی شا رادەکێشا، وەزیری لە پشت سەرم راوەستابوو نووسینەکەی تەماشا دەکردم‌و گوتی:

- «بۆچی پاشگری ناوی شات نەنووسیوە؟»
- مەبەستت لە ئاریامێهرە؟
- «نا ئەوە هی خۆمانە. مەبەستم لەو پاشگرەیە کە ئێوەی خائین‌و دوژمن بۆتان داناوە؟»

من لە مەبەستەکەی گەیشتم، بەڵام خۆم گێل کرد. وەزیری فەرمانیدا بە ساواکی‌یەکان تا سەرلەنوی بە لەشی زامدارەوە قامچ بارانم بکەن. بەمجۆرە دیسان بردیانمەوە سەر مێزی ئەشکەنجەو رایانکێشام‌و تا شل بوون، کوتایانم. هاوارو ناڵەم دەگەیشتە ئاسمان‌و دەمگوت

وەبیرم هاتەوەو دەینووسم، بەڵام ئەوان دەستیان لێ هەڵنەدەگرتمو دوای ماندوو بوونیان سەرلەنوێ دەستبەتی قەپانییان لێدام. وەزیری لە بچووکترین بیانوو دەگەڕا کە منی پێ شکەنجە بکات، پاش هەر قامچکارێک دەیەویست دانیشمو وڵامی پرسیارەکانی بۆ بنووسم، بەڵام ئەمجارە من توانای ڕۆنیشتنم نەبوو. لەسەر پێ ڕایانگرتمو لەسەر میزێکی چڵکن لە گۆشەی هۆدەی شکەنجەخانەکە ڕایانگرتمو لەپێش ناوی شا پێیان نووسیم «شای خاینی ئێران».

پێنج ڕۆژان، لە سەعات هەشتی بەیانییەوە تا نۆی شەو منیان بردە شکەنجەخانەو هەموو جاری سێ چوار جاریان لێدەدامو دەسبەندی قەپانیان لە دەستەکانم کرد. لەنێو ئێمەدا دوو کەسی‌تریان زۆر ئازاردا. یەکەم «محەمەدی مەولایی» بوو، کە زۆر پیاوانە خۆی ڕاگرتو تەسلیمی وەزیری نەبوو،و ویستی وەزیری بەجێ نەگەیاندو ئەویتریش سەید «محەمەدی مرادی» لێپرسراوی حیزب لە مەڵبەندی پیرانشار بوو. سەید محەمەدیان لە هۆدی «عەلی مەولەوی» کردبوو. سەید محەمەد لەنێو ئێمەدا تاقە کەس بوو کە تەنانەت نەچووە ژێر باری ئەندامەتی حیزبی دیموکراتەوەو حاشای لەهەموو شتێک کرد. چوار ڕۆژی تەواو شکەنجەیان کردو بە تەواوی لەشی شەلاڵەی خوێن کرابوو، بەڵام سەری شۆڕ نەکردەوە.

منو کاک عەزیزی یوسفیو دوکتور عەلی مەولەوی لەبەر سمایلی قاسملو پاراینەوەو داوامان لێکرد گوتنەکەی لەمەڕ سەید «محەمەدی مرادی» وەرگرێتەوە تا بەڵکو لە شکەنجە ڕزگاری بێ. ناوبراو لە وڵامی ئێمەدا گوتی:

– «من ڕاستم گوتووەو چۆن دەتوانم لەژێر قسەی ڕاستی خۆم بدەم.»

ئێمە دەستمان لە سمایل هەڵنەگرتو سەرئەنجام سمایلمان ڕازی کرد تا یارمەتی بە سەید محەمەد بکات. سمایل گوتی:

– «سەید محەمەد ئەمجارە بێژی کێ ناوی منی هێناوە، بێ ڕوو بە ڕووم بێتەوە.»

بەمجۆرە سەرلە بەیانی‌یەکی زوو سەید محەمەدیان بردە ئەشکەنجەخانە. وەزیری بە سەید محەمەدی گوتبوو:

– «هەموو بەندییەکان دانیان بە ئەندامەتی خۆیان لە حیزبی دیموکراتدا هێناوەو بەرپرسایەتی خۆیان گوتووە، ئەمجارە ئەگەر تۆش وەک ئەوانی‌تر مل نەدەیو دان بە ئەندامەتی خۆت لە حیزبی دیموکراتدا نەهێنی لە ژێر قامچاندا دەتکوژم.» سەید محەمەد هەرچەندە پێشتر مەلایەتی کردبوو، بەڵام لە زینداندا خۆی لە گێلی دابوو،و گوتبووی:

– من نەخوێندەوارم، ئێوە هەرچی بۆم بنووسن من قامکی پێوەدەنێم، بەڵام واباشە هەر کەسێک ناوی منی داوەو بۆتە سەبەبی گیرانم بێت لە ڕوو بە ڕووی خۆمدا بڵێ من کارم بۆ حیزب کردوە، من ویستی ئێوە بەجێ دەگەیەنم.

ئەو کەسانەی شتێکیان دەدرکاند ساواک ئاشکرای نەدەکردن، بەڵام چونکە سەید محەمەد کۆڵی نەدەدا، وەزیری ناچار بوو بەشوێن سمایلی قاسملودا بنێریٚو لێی بپرسیٚ:

- «مەگەر تۆ لە پەروەندەکەتدا نەتنووسیوە سەید محەمەدی مرادی لێپرسراوی حیزبی دیموکراتی لە ناوچەی پیرانشار بووە.» سمایل لە وڵامی وەزیری‌دا گوتبووی:

- بڵێ هەرچی من لە پەروەندەی خۆمدا گوتوومە راستە.

وەزیری روو لە سەید محەمەد دەکاتو دەڵێ:

«ئەدی ئەو مل ئەستوورە بۆچی ناچێتە ژێری.»

سمایل روو لە سەید محەمەد دەکاتو بە درۆ لێی ورد دەبێتەوەو دەڵێ:

- قوربان، ئەمە ئەو کەسە نیە کە من ناوم بردووە، ئەو سەید محەمەدەی کە من ناوم بردوە، پیاوێکی شیرین‌گرویی باریکی درێژە، رەنگە بە هەڵە ئەوە بەجێی ئەو گیرابێ.

سەرهەنگ وەزیری تا هێزی دەبێ زللەیەک لە بناگوێ سمایل دەداو بە پرتو بۆڵە دەینێرێتەوە بۆ هۆدەکەی. کردەوەی سمایل، سەید محەمەدی لە شکەنجەو تەنانەت زیندان رزگار کرد. ساواک ئێمەو ئازەربایجانیەکانی بەنهێنی دادگایی دەکردو سیاسەتی ئەوە بوو چەند کەسێکمان بەنهێنی لێ ئێعدام بکاتو ئێمەش هەستمان بە کردەوەی ساواک کردبوو. بەم بۆنەوە داوامان لە سەید محەمەد کرد پیاوەتی بکات، ئەگەر ئازادیان کرد بچێتە گەرمێنو «ئەحمەد تۆفیق» بدۆزێتەوەو بارودۆخی نالەباری ئێمەی پێرابگەیەنێو بڵێ گیانمان لە مەترسی دایە.

سەرلەبەیانی زوو «ئەبروکەمان» هاتو بە فارسیکی تێکەڵاوی تورکی قاوی سەید محەمەدی کردو پێی گوت خۆت کۆ بکەوە ئازادی. ئەبروکەمان ئینسانێکی زۆر بێبزەو نەفام بوو. هەرچەند ئێمە بەندییەکان هەموو ناخۆشمان دەویستو دەنگی ئازاری دەداین، بەڵام بانگ کردنەکەی ئەو رۆژەی کە گوتی سەید محەمەد ئازادی وەک دەنگی شمشاڵ نەرمو دڵنەواز بوو. ئازاد بوونی سەید محەمەد موژدەی رزگار بوونی ئێمەی لە کوشتن بە دواوە بوو. ئێمە خۆشحاڵ بووین کە خەڵک لە دەرەوەی زیندان ئاگاداری چۆنیەتی وەزعی ئێمە دەبنو دەزانن چۆن ئەشکەنجەمان دەکەنو مەرگ هەرەشەمان لێدەکات. سەید محەمەد کاتی ماڵ ئاوایی کردن لە ئێمە گوتی:

- «ئەو ماڵەتان بەسەر رژێمی نگریسی پاشایەتیدا وێران بێو خۆتان بە سەربەرزی بێنەوە نێو خەڵکەکەتان.»

ئازاد بوونی سەید محەمەد هاوارو گەرمەو هەرەشەی «رادیۆ بەشی کوردی بەغدا»ی بە دواوە بوو. «شەوکەت بابان» بە دەنگی زوڵاڵی بارودۆخی پڕلە مەترسی ئێمەی لە

زیندانەکانی رژێمی ئێراندا بەگوێی خەڵک دەگەیاند. رادیۆ کوردی بەغدا ئەو کات بەهۆی بەهێند گرتنی بارزانی لە لایەن قاسمەوە، بە سەربەستی قسەی دەکردو بەری پێ‌نەدەگیرا. هەڤاڵانی ئێمە لە باشووری کوردستان دۆخی نالەباری ئێمەیان بەگوێ خەڵک‌و رێکخراوە ئینسانییەکانی جیهان گەیاندو لەم بابەتەوە گەلێک رەخنە لە رژێمی شاگیرا، بەڵام پاشان بێدەنگ بوون‌و پشتیان لە ئێمەو ماڵ‌و منداڵی بێدەسەلات‌و بێ‌سەرپەرەستی ئێمە کردەوە.

رۆژێکی ساردی پایز زرم‌و کوت پەیدا بوو،و ئێمە هەموو پەشۆکاین. هەر گۆڕانکارێک لە زیندانندا پێکدەهات، دەبۆە هۆی نیگەرانی‌و مەترسی ئێمە. ئەگەر دەرگای داڵانی زیندانەکەی ئێمە ئاوەڵەبایە، من دەمتوانی بەکونی دەرگاکەمدا گۆشەیەکی حەوشەی زیندان ببینم. ئەو رۆژە یاساوڵەکانی زیندان دەرگای داڵانی زیندانەکەیان کردبۆوە. من دیتم هەڤاڵانی ئێمەیان بەریز لە حەوشەی زینداندا راگرتبوو. هەرکام لە ئێمە بەشێوەیەک بیرمان لەو کارە دەکردەوەو نەماندەزانی ئەوانەیان بۆچی لە حەوشەی زیندان کۆ کردۆتەوە. لەناکاو ژمارەیەک ساواکی رژانە نێو داڵانی زیندانی ئێمەو دەرگای ژوورەکانیان کردینەوەو بە پاڵ‌ئەستۆ ئێمەشیان دەحەوشەی زیندان کرد. لەوێ چاومان بە هەڤاڵانمان کەوت. گشتمان لاوازو پەشۆکاوو لێو بەبار بووین‌و دەتگوت لە چاڵ دەریان‌هێناوینەوە. کاک «سەدیقی خاتەمی» دۆستی لەمێژینەم بەرەوپیرم هات‌و دەئامێزی گرتم‌و گوتی:

- «کوڕە غەنی ئەوە بۆچی وات لێهاتووە؟ خۆ نەتم ناسیوە.»

- نەخۆشم تابووشتم نیە راوەستم.

- « رۆنیشە عەرزی.»

- ناتوانم دانیشم. هەموو لەشم زامدارە.

لەو قسانەدا بووین کە «ئەبروکەمان» گەیشتە سەرمان‌و بە دەستبەند دەستی من‌و سەدیقی لێک گرێداو گوتی:

- «خەم مەخۆ بە فڕۆکە دەتابین بۆ تاران‌و ئەگەر لەوێ ئیعدامیان کردن، من ئاخر تیرت لە مێشک دەدەم، کە زۆر ئازار نەبینی.»

بەو گوتنەی ئەبروکەمان بۆمان دەرکەوت کە خەریکن ئێمە دەبەن بۆ تاران.

لە بەندیخانەی تەوریزەوە بۆ بەندیخانەکانی تاران

و

چەند رووداوێک

سواری لۆری سەربازییان کردینو بردیانین بۆ فرۆکەخانەی تەوریزو لەوێوە بە فرۆکەیەکی سەربازی بردیانین بۆ تارانو لە فرۆکەخانەی «قەلعەمورغی» تارانیان دابەزاندین. لەوێ چەند ئوتوبووس چاوەڕوانی ئێمە بوون. بە سواری ئەو ئوتووبوسانە بردیانین بۆ زیندانی «قزلقەلعە» (قەلای سوور).

بەر لە ئێمە، گیراوە سیاسی‌یەکانی ئازەربایجانیان بردبۆە ئەو جێیەو ژمارەیەکیش لە ئەندامانی بەرپرسو کادیرەکانی حیزبی تودە لە هۆدەکانی تاقە کەسیو گشتی ئەو زیندانەدا بوون. بۆ ئێمە ۱۲. زیندانی کورد دوو هۆدەی سی(۳۰) کەسەیان تەرخان کردبوو. هەر شیست کەسمان لەو دوو هۆدەیەدا زیندانی بووین. شەوانە کاتی خەو نیوەمان دەنووستینو نیوەکەی‌تریشمان دەست بە ئەژنۆ دادەنیشتینو نۆرە خەومان دەکرد. کاتێک کۆماری ئیسلامی دەسەلاتی بەدەستەوە گرت، زیندانی «قزلقەلعە»ی وێران کراو ئاسەواری نەهێشت.

لێپرسینو بازجویی لە بەرپرسانی حیزب لە تەوریز کۆتایی پێهاتبوو، بەلام پرسیارو لێکۆلینەوە لە ژمارەیەک لە زیندانی قزلقەلعەشدا بەردەوام بوو. لە زیندانی قزلقەلعە لێدانو شکەنجەیان نەدەکردین. شەوێک لە خەودا بووم، کە «تەیموری» شکەنجەگەری بێ‌رەحمو بێ‌بزەی ساواک بەشەپ لە لەشی برینداری دامو لە خەوی راستی کردمەوەو گوتی: «وەپێنشم کەوە.» جێی برینی سمتو باسکو پشتم چلکیان کردبوو. رۆژانە دوکتوری زیندان دەرمانی دەکردم. پلیتەیەکی بیست سانتی‌میتریان لە برینی سمتی لای چەپەم نابوو،و زۆر کۆلەوار بووم. شەپی «تەیموری» جنایەتکاری برینی لەشمی کولاندەوەو خوێنێکی گەش بە لەشمدا رێچکەی بەست. ناوبراو، بەو حالە بردمی بۆ لای سەرهەنگ «بابائەمجەدی» جەلادی ساواک، کە هۆدەکەی لەنێو حەوشەی زینداندا بوو. چوار کەس لە

هەڤالانی شاری «بۆکان» بە ناوەکانی حوسێن، حاجی حەمە ڕەسووڵ، عەبدوڵلای ڕۆستەمی و سالّح بە ڕەنگ پەریوی لەپێش بابائەمجەدی ڕاوەستابوون. بابائەمجەدی رووی دەمن کردو گوتی:

– « دایک... بۆچی لە بازجوییدا باسی ئەو کارتی ئەندامەتیت نەکردوە کە لە یەکیەتی سۆڤیەتەوە بۆت هاتووەو بەسەر ئەندامانی حیزبیدا بلاّوت کردۆتەوە؟»

لە حالێکدا هەستم دەکرد خوێن بە زامەکانی لەشمدا ڕێچکەی بەستووەو خەریکە لیباسەکانم تەڕ دەکات، لە ولاّمدا گوتم:

– کام یەک لەوانە گوتویەتی کارتی ئەندامەتی هەیە؟ سەرهەنگ بابائەمجەدی ئاماژەی بە ڕۆستەمی کردو گوتی:

– «ئەو گەنجە.»

– ئیزنم هەیە خۆم پرسیاری لێبەکەم؟

– «پرسیاری لێ بکە»

رووم لە عەبدوڵلای ڕۆستەمی کرد. ناوبراو بە تەمەن لە هەمووی ئێمە بچووکتر بوو، و وەک بزانم ئێستا پێی لە هەژدە ساڵ نەنابوو. گوتم:

– چیت گوتووە؟

– «گوتوومە کارتی ئەندامەتیم هەبووە. بارزانی لە یەکیەتی سۆڤیەت چاپی کردووەو ناردویەتی بۆ غەنیو ئەویش داوێتی بە من هەڤالانم. کارتەکە بە قەد پێناسی ئێرانی بووە، بەلاّم من سوتاندومە.»

پاشان رووم لە حاجی حەمە ڕەسووڵ کردو گوتم:

– تۆ حاجیو چوویتە حەج. مەترسە وەک مەردان بڵێ بزانم ئەوەی عەبدوڵلا گوتویەتی تۆش وات گوتوە؟

– «منو سالّەش هەر ئەوەمان گوتووە.»

– تۆ حاجیو پیاوچاکی بە ڕاستی ئەوەی گوتوتە ڕاستە؟

حاجی بە بیستنی ئەو گوتنەی من وەغیرەت کەوت. ناوبراو رووی لە سەرهەنگ بابائەمجەدی کردو گوتی:

– «عەبدوڵلا ئەو قسەی ساز کردوەو لە پەروەندەکەیدا نووسیویەتیو چونکە ئێمە ئەو چوار کەسەمان بە یەکەوە گیراوین، ئێمەش لەترسان دووپاتمان کردۆتەوە کە خۆمانی پێ ڕزگار بکەین. ئەگینا ئەوە ڕاست نیەو ئێمە هەرگیز کارتی ئەندامەتیمان نەبوە.»

بابائەمجەدی بە عەبدوڵلای گوت:

- «تۆ دەڵێی چی؟»

عەبدوڵڵا بەترس‌و لەرزەوە وڵامی دایەوەو گوتی:

- «جەنابی سەرهەنگ من درۆم کردوەو ئەوە راست نیە. ئاغای بازپورس پرسی‌و گوتی کارتی ئەندامەتیت هەبووە، منیش لام وابوو هەموو گوتویانە کارتمان هەیەو منیش لەترسان گوتم بەڵێ، ئەگینا ئەوە راست نیە.» بەو گوتنەی عەبدوڵڵا لە چەنگ بابائەمجەدی رزگارم بوو.

حوسێن بەرپرسی حیزب لە بووکان بوو. ناوبراو بەپێی راپۆرتی سمایلی قاسملو لە لایەن ساواکەوە گیرابوو. ئەو بۆ ئەوەی رێکخراوی بووکان بپارێزێ، لە جیاتی ناوی ئەندامانی کۆمیتە بدات، ناوی سالح‌و حەمە رەسووڵ‌و عەبدوڵڵای دابوو، ئەگینا ئەو سێ کەسە فریان بەسەر حیزبەوە نەبوو. کەسانی دەوڵەمەندو ساماندارى بووکان بوون‌و ساواک بەپێی وتەی حوسێن ئەوانی بەتاوانی ئەندامەتی لە کۆمیتەی بووکانی حیزبدا گرتبوو، بەڵام دواجار بۆ ساواک روون بۆوە کە حوسێن ناوی ئەوانەی بە درۆ داوەو لایان وابوو تەنیا حوسێن لە بووکان حیزبی بۆوە.

گرتنی کادیرەکانی حیزبی بۆ ساواک گرنگ بوو، بەڵام ئەو زۆری بۆ گرنگ نەبوو کەسانی بەلاوە بگری، هەرچەندە خۆی لە بەشێکی ئەوانیش نەدەپاراست. ناوی زۆر کەسیش لە گیرفانی کادیرەکانی حیزبی دوزرانەوەو ساواک بەلایاندا نەچوو. ساواک زۆر باشی دەزانی ئێمە گیراوەکان بریارمانداوە ناوی یەکتر بڵێین‌و لە درکاندنی ناوی کەسانی‌تر خۆ بپارێزین.

ساواک دەیەویست بەسەر زیندانیەکاندا بسەپێنێ کە جیاوازی خوازن‌و گەرەکیان بووە کوردستان لە ئێران جیا بکەنەوەو ئەوان کومونیستن‌و پلانی کوشتنی شایان دارشتووەو دژی ئیمپریالیزم‌و ماملەی نەوتی ئێران‌و کونسرسیومی نەوت بوون‌و گشت ئەو خاڵانەشی بەسەر ئەندامانی حیزبیدا سەپاندبوو. ئێمەش بۆ ئەوەی لە لێدان‌و بێحورمەتی کردن رزگارمان بێ، ئەوانەمان دەنووسی‌و خۆمان دەرباز دەکرد. لەباری پێوەندی حیزبیشەوە هەرکەسە ناوی کەسێکی دەگوت کە خۆی زیندانی بوو،و دەیگوت من لەگەڵ ... لە شانەیەکدا بووم.

کاتێک لێکۆڵینەوە لەسەر پەروەندەی ئەندامانی حیزب کۆتایی پێهات، ئیتر قسە نەما. ساواک بریاریدا دادگایەکی تایبەتی بۆ ئێمەی کورد پێک‌بێنێ‌و بە پەلە ئیعدامان بکات. بۆ ئەنجامی ئەو مەبەستە ئێمەیان کردە دوو گروپ. گروپی یەکەم من‌و عەزیزی یۆسفی، رەحمەتی شەریعەتی، سمایلی قاسملو، عەلی مەولەوی‌و گشت مەهابادییەکان بووین، کە لە ئەوانی‌تریان جیا کردینەوەو بردیانین بۆ زیندانی دیژبان لە شەقامی سێی «اسفند»

(ڕەشمە)و ئەوانی‌تریان ناردە زیندانی شارەوانی کە ناوی زیندانی «قەسری قاجار» بوو.

داداگای سەربازی بە فەرمانی شای ئێران «محەمە ڕەزا»و بە سەرۆکایەتی سەرلەشکر «ئازموودە» یەکێک لە ئەفسەرە دیکتاتۆرو کۆنەپەرەستەکانی ناسراو پێکهات‌و چەند ئەفسەری گوێ لەمست بۆ محاکمەی ئێمە دیاریکران. بەپێ یاسای بنەرەتی لە ئێراندا، ئێمە گیراوەکانی سیاسی دەمانتوانی وەکیلی تایبەت بەخۆمان هەبێ‌و پەروەندە سازکراوەکانی خۆمان بخوێنینەوە، بەلاّم دادگای کارتۆنی بواری پێنەداین‌و ئەو مافەی لێ زەوت کردین. محاکمەی ئێمە بەنهێنی لە هۆدەیەکی دەرگا بەستراودا دەستی پێکردو قازییەکان بەفەرمانی «ئازمودە» بۆ هەرکام لە ئێمە حوکمێکی تایبەتیان بریبۆوەو پێکهاتنی دادگاو کۆکردنەوەی ئێمە لەوێ تەنیا شانۆیەکی ڕەواڵەتی بوو.

بۆ من‌و عەزیزی یوسفی، ڕەحمەتی شەریعەتی‌و سمایلی قاسملو حوکمی ئیعدامیان بریبۆوەو هەڤاڵانی‌ترمان لە دە ساڵ تا ئەبەد حوکم درابوون. لە سەرەتای دادگاکەماندا، ئێمە دژی ئەو پەروەندانە ڕاوەستاین کە بە زۆری شکەنجە بەسەریاندا سەپاندبووین، بەلاّم سەرۆکی دادگا لە وڵامی ئێمەدا گوتی:

- «من ئێوە محاکمە ناکەم من ئەو پەروەندانە محاکمە دەکەم کە بە ئێمە دراون. ئەوەی لەو پەروەندانەدا نووسراون بۆ من بەڵگەن نەک قسەی ئێوە.»

چەند وەکیل بۆ بەرگری کردن لە مافی ئێمە دیاریکرابوون، کە هەموویان ئەفسەری ئەرتەش بوون‌و لە بەرامبەر گوتنە ناقانوونیەکانی سەرۆکی دادگادا وزەیان لێنەدەهات‌و دەمیان نەدەکرایەوە.

دادگا لە سەرەتادا بە پەلە کاری خۆی تەواو کردو بڕیارەکانی بە ئێمە ڕاگەیاندو گەڕاندییانینەوە بۆ زیندان. بەشێک لە هەڤاڵانی ئێمە کە لە زیندانی «قەسری قاجار» زیندانی کرابوون، دەهێندران بۆ دادگا. ئێمە چوار کەس کە حوکمی ئیعدامان درابوو لە زیندانی دیژبان لە هۆدەیەکی تایبەتی‌دا بووین. «داریوشی فروهەر»یش گیرابوو،و لەگەڵ ئێمە لە زیندانی دیژبان بوو. ناوبراو مافی خوێندنەوەی ڕۆژنامە هەبوو،و تەنانەت ڕادیۆشی لە لابوو. ئەو زۆرجاران دەنگوباسەکانی ڕادیۆی لەمەڕ زیندان‌و شکەنجەی ئێمە لە زیندانەکاندا پێڕادەگەیاندین کە لە لایەن ڕادیۆ کوردی بەغداو ڕادیۆ «پەیکی ئێران» ڕادیۆی حیزبی تودە بڵاو دەکرایەوە. تەنیا ئەو دوو ڕادیۆیە لە مافی ئێمە وەدەنگ دەهاتن، ئەگینا هەموو دەوڵەتانی جیهان‌و تەنانەت ڕێکخراوی بەخشینی زیندانیان، خاچی سوور، مافی مرۆڤ‌و... لە بەرامبەر زۆرداری‌و جنایەتی ڕژیمی شای ئێراندا گوێیان کپ کردبوو،و متەقیان لێنەدەهات‌و تەنانەت بۆ جارێکیش کردەوەی دادگاکانی کارتۆنی ڕژیمی شایان مەحکوم نەکرد.

هەروەکوو پێشتر گوتم دادگای ئەوەڵی ئێمە بە پەلە کاری خۆی تەواو کردو حوکمی خۆیدا. رژیمی ئێران بۆ یەکسەرە کردنی وەزعی ئێمە دادگای دووهەمی «تجدیدنظر» بۆ پێکهێناین. ئەو هەڤاڵانەی کە لە زیندانی شارەوانی «قەسری قاجار» بەندی کرابوون بەگشتی سێ بەش بوون. بەشێکیان ماموستاکانی ئاینیو مرۆڤی باشو دڵسۆزی کوردو خاوەنی ژنو منداڵ بوون. ئەوان لە باری ئاینییەوە وشکو توندو تیژ نەبوونو دژایەتییان لەگەڵ بیروباوەڕی جیاواز نەدەکردو دەیانزانی هەمە جۆرە بیروبۆچوونو ئاینێک لە حیزبی دێموکراتدا کۆ بۆتەوە، بەلاّم حیزب بۆ ئامانجی کوردایەتیو دێموکراتی هەوڵ دەدا. بەشی دووهەم کادیرەکانی حیزب بوون کە ئەوانیش خاوەنی ژنو منداڵ بوون، هەرچەندە زۆربەی کادیرەکانی حیزب نەخوێندەوار بوون، بەلاّم کەسانی وریاو لێهاتوو بوونو دەیانزانی بۆچی خەبات دەکەنو چیان دەوێ. بەشی سێهەمیان رووناکبیرانی شار بوون کە جیا لە سێ چوار کەسیان، ئەوانیتریان سەڵتەو بێ ژنو منداڵ بوونو دادگا بەتێکرایی لە دە تا ئەبەدی پێدان.

دادگای دووهەم واتە «تجدید نظر» بە سەروکایەتی سەرتیپ «عەبدی»و چوار قازی پێکهات. ئەو دادگایە پێشتر بریاریدابوو کە ئیزن بە ئێمە بدات کە لەگەڵ وەکیلەکانمان بەیەکەوە پەروەندەکانمان بخوێنینەوە، بەلاّم ئەویش لە بریاری خۆی پاشگەز بۆوەو لێمان وەفێڵ کەوت. بەیانان هەڤاڵانی ئێمەیان لە زیندانی قەسرەوە دەهێنا بۆ زیندانی دیژبانو ئێمە چوار مەحکوم بەئیعدامەکانیشیان دەبردە لای ئەوانو بۆ ماوەی پێنج سەعاتان بەسەر پێوە رایاندەگرتینو ئینجا دەیانگەراندینەوە بۆ شوێنی خۆمان. مەبەست لەو کارەیان ئەوە بوو کە بە رواڵەت پێشان بدەن ئێمە دەبەن بۆ خوێندنەوەی پەروەندەکانمان. دادگا بە نامەی رەسمی بۆ لێپرسراوانی زیندانی قەسری نووسی بوو، بە پێی لیستەی ناردراو بۆ ئێوە زیندانییەکان بێنن بۆ زیندانی دیژبان کە پەروەندەکانیان بخوێننەوە، بەلاّم کاتێک دەیانهێنان وەک ئێمە ئیزنی خوێندنەوەی پەروەندەکانیان پێنەدەدانو تەنیا ئەو کارەیان بۆ دانانی بەڵگە لەسەر پەروەندەکان بوو.

بۆچی نەیاندەهێشت ئێمە دەستەی یەکەم کە حوکمی ئیعدامان پێدرابوو، پەروەندەکانمان ببینین، بۆ کەس روون نەبوو. بەلاّم، من وام هەست دەکرد کە ساواکو دادستانی ئەرتەش یانی سەرهەنگ «ئازمودە» ئیزنی بەدادگا نەدابوو، کە پەروەندەکان پێشانی ئێمە بدات. ئەوان نەیاندەویست گوتنی ژمارەیەک لە ئێمە ١٢. کەسەکە ئاشکرا بێو کاتی لێپرسینەوە لە دادگادا هەرکەسەی شتێک بڵێو جیاوازی بکەوێتە نێو پەروەندە دەستکردەکانیانو بەڵگەی ئیعدامو زیندانی قورسی ئێمەی پێ پووچەڵ بێتەوە.

بۆ دادگای دووهەم ساواک ئەفسەرێکی کوردی سنەی ناردبوو بە ناوی «کەمانگەر» تا ئێمە بە دیتنی ئەو دژی زۆڵم و ئەشکەنجەکانی قسە نەکەین. کەمانگەر کە ناوی بچووکی نازانم زۆر بێشەرمانە بەربینگی پێدەگرتین و هەڕەشەی لێدەکردین و دەیگوت نابی دژی ساواک قسە بکەن، ئەگینا زیانتان پێدەگات. ئێمە هەرچەندە دەمانزانی بایەخ بەقسەکانمان نادرێ، بەڵام هیچکام گوێمان نەدا بە گوتنەکانی کەمانگەر و دژی جنایەتەکانی ساواک بەتوندی هەڵوێستمان دەگرت و لە چۆنیەتی شکەنجەو سازکردنی پەروەندەکانمان قسەمان دەکرد.

لە سەرەتای دەست پێکردنی دادگای دووهەمدا من و عەزیزی یوسفی لەگەڵ سەرهەنگ «ئەمین‌پوور»ی وەکیل‌مان روو بە روو بووین، گوتمان:

- هەرکامەمان ٥٠٠ تمەنت دەدەینێ، کە بەرگریمان لێ بکەی.

- «من پارە لە مردوو وەرناگرم.» عەزیز پرسیاری لێکردو گوتی:

- یانی ئێمە دەکوژن؟

- «حوکمی دادگای یەکەمی ئێوە لە لایەن ئەو دادگایەشەوە دووپات دەکرێتەوەو ئیعدامتان دەکەن. دادگای ئێوە، دادگایەکی ئاسایی نیەو دادگایەکی سیاسی‌یەو ئەگەر تەنانەت بۆ چاوترساندنی خەڵکیش بێ ئیعدام دەکرین، بەڵام پێویستە ئێوە وەک قازی محەمەدی رەحمەتی بچنە پای دارو مەردانە بمرن، چونکە رژیم بریاری خۆی داوەو ئەو دادگایانەش کارتۆنین.»

کە واتە ئێمە بەر لە دادگایی کردن دەمانزانی حوکمی ئیعداممان دووپات دەکرێتەوەو حوکمی هەڤاڵانی‌تریشمان وەک خۆ دەمێنێتەوە. لە راستیدا دادگای دووهەم حوکمی دادگای ئەوەڵی بەسەردا سەپاندین و تەنیا حوکمی سمایلی قاسملویان بەبۆنەی ئاشکرا کردنی حیزبی دێموکرات شکاندو بەجێی ئیعدام زیندانی ئەبەدی بۆ برینەوە. سەرۆکی دادگا بەشێوەیەکی کورت و سەرەکی پرسیاری لە ئێمە ئیعدام دراوەکان کردو ئێمەش تەواوی پەروەندەکەمان بە درۆ ناساندو ئاماژەمان بە ئەشکەنجەی ساواک کرد. رەنگە ئەگەر پەنجە بۆ هەموو گوتنەکانی دادگا راکێشم خوێنەر ماندوو بکەم، لەبەر ئەوە تەنیا ئاماژە بە وڵامێک دەکەم کە کاک «سەدیقی خاتەمی» (یادی بەخێر بێ) بەدادگای دایەوە. سەرۆکی دادگا لە کاک سەدیقی پرسی:

- تۆ چ دەڵێی، داخوا ئەوانەی دەپەروەندەکەتدا گوتووتن قەبووڵیان دەکەی؟ کاک سەدیق لە وڵامدا گوتی:

- «پەروەندەی منیش هەروەک پەروەندەی ئەوانەی‌تر بە شکەنجەو لێدان بەسەرمدا

سەپاوە. ئەوانەی گوتوومن هیچکامەیان راست نین. «وەزیری» شکەنجەگەر لەبەر چاوی ئەو جەنابە -ئاماژەی بە کەمانگەر کرد- کە خۆی یەکێک لە ئەشکەنجەگەران بوو، بە تۆبزی پێی‌نووسیومو پەروەندەی بۆ ساز کردوم، ئەگینا من هیچ فرم بەسەر حیزبەوە نەبۆەو سیاسەت ناکەم. بەلاّم چونکە گیرابووم، دەبوایە پەروەندەم بۆ ساز بکرێ. هەروەکوو ئەوانەی خەڵکی بۆکانیش بە درۆ پەروەندەیان بۆ ساز کراوەو بۆ خۆیان بۆ ئەوەی شکەنجە نەکرێن لە لای ئەوانەی‌تر شێوەی دروست کردنی پەروەندە فێر بوونو ناوی شانەو کۆمیتەیان پرسیوە، ئەگینا ئەوانیش قەت کاری سیاسی‌یان نەکردوە. من خۆم لەگەڵ دوو مردوو تێکخستۆتەوە بە ناوەکانی «محەمەدی قادر چاورەقی»و «مرادی کەرناچی» کە هەر دووکیان ساڵەها پێش مردوون. کەواتە، ئاغای سەرۆکی دادگا ئێستا من سەرم بێ کلاّوەو لە شانەیەکدا بووم کە ئەندامی نەبۆە. چۆنم مەحکوم دەکەن؟ بچن بپرسنو بزانن ئەو دوو کەسە چەند ساڵ لەمەوبەر مردوونو داخوا فریان بە کاری سیاسیو حیزبایەتیەوە بووە؟» ئێمە هەموو بە قسەکانی کاک سەدیق لە قاقای پێکەنین‌ماندا.

دادگای دووهەم، زیندانی ئەبەدی دادگای پێشووی کاک سەدیقی لەبەرچاو گرتەوەو نزیکەی دە ساڵ لە زینداندا رایانگرت. دەبێ ئەوەش بڵێم کە کاک سەدیق پێوەندی بە بەدەنەی حیزبەوە نەبوو. کاتێک من لە ساڵی ١٣٣٧- ١٩٥٨ لە زیندانی تەوریز ئازاد بووم، هاتە لامو گوتی:

- «غەنی من پێوەندیم بە حیزبەوە نیە، بەلاّم پێمخۆشە بە تاقە کەسی پێوەندیم لەگەڵ تۆ هەبێو مانگی دوو تمەنیش ئەندامەتی خۆم بدەمو قیت هەڵپەرم، بە شەرتێک تۆ لای هەڤالانت باسم نەکەی.»

کاک سەدیق لە پەروەندەکەیدا باسی ئەو دیاردەیەی نەکردبوو،و ساواکیش بەو رەوتەی نەزانی. کەوابوو دەتوانم بڵێم بەبێ هیچ تاوانێک نزیکەی دە ساڵیان گرت.

پاش شانۆی لێپرسینەوە، ئەندامانی دادگا ئێمەیان لە هۆدەکەدا بەجێ‌هێشتو بۆخۆیان چوون بۆ هۆدەیەکی‌تر تا بەرەسمی دادگاکانی قانوونی بەرواڵەت بەیەکەوە دانیشنو بریار لەسەر وەزعی ئێمە بدەن. زۆری نەخایاند دەرگاکە کرایەوەو ئەوان گەڕانەوە بۆ لای ئێمە. هەوەڵ رەحمەتی شەریعەتی‌یان بانگ کردو پاشان عەزیزی یۆسفیو نەفەری ئاخر منیان برد. لەبەر دەرگای هۆدەی هۆڵی دادگاوە تا بەر دەرگای ئەو هۆدەیەی کە ئێمەیان دەبردێ، نزیکەی پەنجا سەرباز دەست بەتفەنگ ریز کرابوون. منیش وەک رەحمەتو عەزیز بەو کۆلاّنە دروستکراوەدا تێپەڕیمو چوومە نێو هۆدەکەوە، کە حوکمی دادگام پێڕابگەیەنن. پتر لە بیست ئەندامی ساواکو نوێنەری حکومەتی لە سوچاسوچی هۆدەکە دانیشتوونو هۆدەکە

کپ‌و بێدەنگ بوو. نووسەری دادگا پەنجەی بۆ ڕاکێشام کە بچم ژێر بڕیارنامەی حوکمی ئیعدامی خۆم ئیمزا بکەم. پێنووسەکەم هەڵگرتوو،و ژێر حوکمەکەم ئیمزا کردو گوتم:

- لاتان وانەبێ ئەو بڕیارە بۆ ئێمە شتێکی تازە بێ. بەر لەوەی کە ئێمە دادکایی بکرێن ئاغای «ئەبروکەمان» لە تەوریز حوکمی ئیعدامی پێڕاگەیاندین‌و گوتی هەرخۆیشی مەئموری تیرخلاسەو ئاخر گوللەمان لێدەدا. ئیتر ئەو شانۆگەرییەتان لەچی‌یە؟

لە هۆدەکە هێنایانمە دەر. ڕەحمەت‌و عەزیزیان لە ژێر پلیکانەکانی دادگا ڕاگەتبوو،و چاوەڕوانی من بوون، کە بەیەکەوە بمانگەڕێننەوە بۆ زیندان. ڕەحمەت بە پێکەنینەوە گوتی:

- «تۆش موچەی خۆت وەرگرت؟»

- بەڵێ بارێکی گرانە. عەزیز گوتی:

- «دەبێ هەتا پای دار لە کۆڵی کەیت.»

لە کاتێکا هەر سێ‌مان پڕ بەدڵ نارەحەت بووین‌و دەراوی ڕووئمان وەبەر چاو نەدەهات‌و مردنی خۆمان بە هەنگاوێکی پاشگەزنەکراو دەزانی، بە گاڵتەو پێکەنین وەپێش سەربازە چەکدارەکان کەوتین‌و چووینەوە بۆ زیندانی دیژبان.

پاش تەواو بوونی دادگای «تجدیدنظر»، زیندانی بەپێی یاسا دە ڕۆژی ماوە هەیە کە ڕای خۆی بنووسێ‌و داوای دادگای سێهەم بکات، بەڵام لە ئێراندا ئەو مافە بە زیندانی نادرێ‌و ڕژیم ئیزنی بەئێمە نەدا کە داوای دادگای سێهەم بکەین. ئاکامی دادگایان دەبردە لای شاو ئاخر جار ئەو بوو کە بڕیاری دەدا حوکمی ئیعدام بەڕێوە بچێ یاخود بە دەرەجەیەک بەخشین لە ئیعدام چاوپۆشی بکرێ‌و ئیعدامەکە بکەن بە زیندانی ئەبەد. بەمجۆرە پەروەندەی ئێمە بە ئاخرین حوکمی دادگاوە کە ئیعدام بوو، بردرا لای شای ئێران تاکو بڕیاری کوشتن یان زیندانی ئەبەدیان لەسەر بدات.

بەو زانیارییە کە هەرچەندە ژیان تاڵ بێ، بەڵام گیان شیرینە، کاتێک بە کۆڵەباری قورسی حوکمی ئیعدامەوە لە دادگا دەگەڕاینەوە، دڵمان نیگەران بوو،و ترسی مەرگی لێ‌نیشتبوو، بەڵام لەبەر چاوی مەئمورەکانی حکومەتی‌و تەنانەت زیندانی‌یەکانی بەندیکراودا خۆمان شلوێ نەکردو نەمانهێشت زەدەخەنەی سەرلێوەکانمان باری خەمیان لێ بنیشێ.

زیندانی دیژبان دوو قاتی هەبوو. قاتی یەکەمی دوو بەش بوو. بەشێکی زیندانی تاقەکەسی بوو،و بەشەکەی‌تری زیندانی گشتی، کە بەشە گشتی‌یەکەیان بۆ ئەندامانی ئاسایی ئەرتەش تەرخان کردبوو،و بەشەکەی‌تریشی زیندانی سیاسی‌یان تێدەکرد. هەر وەکوو لە بەشی گەڕانەوەم بۆ نێو ڕیزی خەباتدا ڕامگەیاند، لە ساڵی ١٣٢٩-١٩٥٠دا بۆ

ماوەی شەش مانگان لە بەشە تاقەکەسی‌یەکەی ئەو زیندانەدا بەندی کرابووم. ئەندامە سیاسی‌یەکانی ئەرتەش لە قاتی سەرەوەدا زیندانی دەکران‌و ڕێگای زیندانیش بەو قاتەدا بوو. کاتێک لە دەرگای قاتی دوو وەژوور دەکەوتی، دەچوویە نێو دالانێک کە بە دەرگایەکی ئاسنی میلەدا دەبەسترا. ئەو دەرگایە زیندانی ئەفسەرەکانی لە ئەوانی‌تر جیا دەکردەوە. دالانەکە چەند هۆدەی تێدا بوو، کە جیا لە بەشی ئەفسەران، ئەوبەری دەرگا ئاسنەکە بەشی دەرەجەداران بوو. لەوێندەریٚ هۆدەیەک بۆ من‌و عەزیزی یوسفی‌و رەحمەتی شەریعەتی‌و سمایلی قاسملو تەرخان کرابوو،و ئێمە لەویٚ زیندانی کرابووین. پەنجەرەی ئێمە دەیروانیە حەوشەی دیژبان‌و ژێر پەنجەرەکەمان شوێنی پارکی ئوتومبێلی کارمەندانی دیژبان بوو.

لە هۆدەیەکی‌تری زیندانی دیژباندا کەسێک زیندانی بوو بە ناوی «عەلی بەهاری»، کە پاشان هێنایانە لای ئێمە. ناوبراو ئەندامی ڕێکخراوی «فیدائی‌یان ئیسلام» -نەوابی سەفەوی- بوو، کە بەتاوانی دارشتنی پلانی کوشتنی سەرلەشکر «ئازمودە»ی جەللادو جنایەتکار لە دادگای یەکەمدا بە ئیعدام مەحکوم کرابوو، بەلاٚم لە دادگای دووهەمدا ژمارەیەک مەلای بەدەسەلاٚت توانیبوویان حوکمی ئیعدامەکەی بشکێنن‌و بۆی بکەن بە پازدە سالٚ. بەهاری گەنجێکی ٢٣ سالەی زۆر مێهرەبان بوو. ناوبراو، کە دیتی ئێمەیان گەراندەوە، بەرەوپیرمانەوە هات‌و گوتی:

- «شێرن یان ڕێوی؟» من بەپێکەنینەوە گوتم:
- سەرمان شێرەو بنمان ڕێوی. عەلی گوتی:
- «وێکرا دەمرین. مردن لەگەلٚ دۆستان جێژنەیە.»

کاتێک گەیشتینەوە نزیکی هۆدەکەمان داریوشی فروهەر ئاکامی دادگای لێپرسین‌و هەرکە زانی دادگای دووهەم حوکمی ئیعدامی دادگای ئەوەلی پەسند کردووە، پێی‌تێکچوو،و بۆ لاواندنەوەی ئێمە گوتی:

- «از این درخت به آن درخت فرجی است» واتە، لەم دارە بۆ ئەو دار پەرین هیوا.

چوار ڕۆژ بەسەر حوکمی ئیعدامی ئێمەدا تێپەری. من لە ناخی دلمەوە ئالۆزو خەمبار بووم‌و لەبەر پەنجەرەی هۆدەکە دانیشتبووم‌و بۆ لاواندنەوەی دلی خۆم‌و هەڤالانم نارنارۆکانم دەگوت. لەو حالەدا بینیم کاک رەحمەتی شەریعەتی کە هەڤالی زۆر نەجیب‌و مێهرەبانمان بوو، چۆتە گۆشەیەکی هۆدەکەو وەک هەوری بەهاران فرمێسک هەلدەوەرێنی‌و خەریکی نووسینی وەسێت نامەیە.

رەحمەت ژن‌و پێنج منداڵی هەبوو. ناوبراو پێشتر کارمەندی ئیدارەی مالیەی سنە بوو،و

جیا لە موچەی حکومەتی کە بۆ منداڵەکانی بەجێ‌هێشتبوو، چی‌تری نەبوو. باوکی رەحمەتیش «یادی بەخێر بێ» هەر لەو ئیدارەیە کاری دەکردو خانەنشین کرابوو، بەڵام بەدوای گیرانی رەحمەتدا دەستی بەکار کردبۆوە، کە ئەوە تەنیا ئومێدی ژن‌و منداڵەکانی رەحمەت بوو. گریانی خەمبارانەی رەحمەت هەستی منیشی بزواندو خەمی چەند قات کردم. منیش تازە زاوا بووم‌و خەبەری لە دایک بوونی دوو کچۆڵەی دوانەم لە ژێر ئەشکەنجەی ساواک لە زیندانی تەوریزدا لە «کەریمی خامچی» خەڵکی مەهاباد بیست، کە بە دوای ئێمەدا گیرابوو. عەزیز دڵی پڕ ببوو،و خۆی لە ژێر پەتو خزاندبوو، کە چاوی بە ئێمە نەکەوێ. بەدوای دادگای یەکەمدا، من وەسێت‌نامەیەکی کورتم نووسیبوو،و دابوومە دەست «قاسمی خوسرەوی» کە لەگەڵ ئێمە گیرابوو، تا لە دەرفەتێکی لەباردا بۆ بنەماڵەکەمی بنێرێ. عەزیز لە وەڵامی ئەو پرسیارەدا کە تۆ بۆچی وەسێت‌نامە نانووسی؟ گوتی:

- «چ بنووسم. نە ماڵم هەیەو نە ژن‌و منداڵ. کابرایەکی سەڵتەم. زۆر کەس بەسەرهاتی ژیانم دەزانێ‌و پەکیشم بەوە ناکەوێ، بەمردوویی لە مێژووی خەباتی کورددا باسم بکەن. دڵنیام مردنم بۆ پەز زیانی نیەو رەنگە تا زیندووش بم کەس چاوی بەرایی نادات تەماشام بکات‌و گەلێکیشم زەم‌و سەرکۆنە دەکەن‌و دەڵێن بۆچی خۆت دەئاور هاویشتووەو بۆچی کارو کاسپێک نادۆزییەوەو منداڵی خەڵک تووشی سیاسەت‌و چەرمەسەرە دەکەی، بەڵام لە دوا رۆژدا گەلێکم خزم‌و دۆست بۆ پەیدا بێ‌و ئەوان پێم‌هەڵبڵێن.»

- کاکی خۆم، خۆ ئێمەش بیرەوەی نانووسین. چەند دێڕێک دەنووسین بۆ منداڵەکانمان تا ئەوان بزانن ئێمە لە رێگای نەتەوەکەماندا گیانمان لەدەست داوە.

- «مرۆڤی‌تر هەن کە لەجیاتی من ئەوە بڵێن لەدوا رۆژدا.»

لەو کاتەدا، کە لەبەر پەنجەرەی هۆدەکەمان دانیشتبووم‌و بە گوتنی نارنارۆکان دڵی خۆم دەلاواندەوە، لەپڕ چەند ئوتومبێلی «کەمانکار»ی تۆز لێنیشتووی ئەرتەشیم بینی، کە هاتن لە پارکینکی دیژبان قوت بوونەوەو دە پازدە گروبانی چەکداری سوپای سێی مەهابادیان لێ دابەزین. من گروبانەکانم دەناسین. لەنێو ئەواندا گروبان «خروسی»و گروبان «مەنسووری» ملهۆرو نەفام دەبیندران. گروبان خروسی گۆایە لەو کەسانە بوو، کە لە ئیعدامی ئەندامانی سازمانی سەربازی حیزبی توودەدا بەشداری کردبوو،و مەئموری «تیر خلاس»ی ئیعدام کراوەکان بووە. من بەدیتنی ئەوان دەنگم کپ بوو،و دەنگم برا، کە رەحمەت گوتی:

- «کاکە بۆچی نارنارۆکەت بڕی؟»

- ئیتر بەسیەتی ماندوو بووم.

رەحمەت‌و عەزیز بەهاتنی گروبانەکانیان نەزانی‌و منیش ئاگادارم نەکردن. لە دڵمدا

گوتم، ئێستا کە خۆم نیگەرانم بۆچی ئەوانیش نارەحەت بکەم. دڵنیا بووم، ئەوان هاتبوون ئێمە بەرنەوە مەهابادو لەوێ ئیعدامان بکەن. ئەو شەوە خەو بەچاومدا نەهاتو تا بەیانی لەسەر جێیەکەم جنگڵمدا. بیرم لەوە دەکردەوە، ئەگەر نیوەشەو هاتن ئێمە بەرنەوە، چۆن عەزیزو رەحمەت وەخەبەر بێنم.

شەو، بە شوشەی پە‌نجەرەکەدا ئەستێرەکانی ئاسمانم دەبینی کە دەدرەوشانەوەو بروسکەیان دەدا. زریوەی ئەستێرەکان لە گوێمدا دەزرینگایەوە. لایەکی پەنجەرەکە ئاوەڵە بوو. بە ئاسپایی هەستامو چووم تەماشای ئۆتومبێلەکانم کرد. وڵات بێدەنگو ئارام بوو. دەنگی بەسۆزو خەمباری «کوند»ێک، کە لەسەر چلی دارێک هەڵنیشتبوو، بێدەنگی شەوی شکاندو لە قوڵایی تاریکی شەودا نوقم دەبوو. بیرم لە ژنو منداڵو کەسو کارم دەکردەوەو دەمگوت، داخوا لە مەهاباد ئیزنم پێدەدەن پێش ئیعدام ئاخر دیداریان لەگەڵ بکەمو چاوم بەخۆشەویستەکانم بکەوێ. هەیاران ئێستا خێزانی رەنجەڕۆم خەونی ئاڵۆز دەبینی. مەرزە جارو بار کوتە کاغەزێکی بۆ دەناردمو دەینووسی: **«هەموو شەوێ لە خەودا بە جلی سپی‌یەوت دەبینمو گەلێکت بۆ نیگەران دەبم. ئاخوا جلی سپی رووناکایی‌یە یان مانای خەراپی هەیە».** ئەو قەت مانا خراپەکەی نەدەنووسی، بەڵام مەبەستی لە «کفن» بوو. رۆژێک لە مەهاباد دەنگۆ داکەوتبوو کە ئێمەیان بردۆتەوە لەوێ ئیعدامان بکەنو لە قشڵەی سەربازی‌یان داناوین. خێزانمو خزمان بە کۆمەڵ خۆیان گەیاندبووە سەربازخانە، بەڵام بۆیان دەرکەوتبوو کە ئەو خەبەرە راست نیە.

داریوشی فروهەر زۆرجاران خەبەری رادیۆکانی بۆ دەگێراینەوەو دەیگوت ژێنرال «دوگل»و «ئاندرە مالرۆ» نووسەری پایە بەرزی فەرانسی‌و «سوکارنو»و «عەبدولناسر»و... داوایان لە شا کردوە کە ئێمە نەکوژن. هەوڵی هەڤالانی حیزبی دێموکرات لە رێکخراوی بەخشینی گشتی زیندانیانی جیهانو خۆپێشاندانی کوردان لە باشووری کوردستان واتە کوردستانی بندەستی عێراقو دەنگوباسی‌تری لەم بابەتانە لە ئورپا، کە چەند نومنەیان کە کۆتایی ئەو بەشەدا دەنووسم، دەبوونە هۆی لاواندنەوەی دڵی ئێمە.

ئەو شەوە تابەیانی چاوم وێک نەناو خەو بەچاوانمدا نەهاتو تەواوی رابردوی ژیانم وەک پەردەی سینەما بە بەر چاوەکانمدا تێدەپەڕین. زیندانو دەربەدەرییەکانی پێشووم، ئاوارەیی‌و بیرەوەرییەکانی تاڵو شیرینی‌و سەرئەنجام یادی دایە پیرەی گوندی «ئامێدی» هەوێنی بیری ئەو شەوە تاڵەم بوو.

دوای کودیتای ۲۸ی گەلاوێژی ۱۳۳۲ لەگەڵ عەزیزی یۆسفی رێمان لە ئامێدی کەوت. هەرچەندە ماڵی ئاغا لە نیوەڕاستی گوندەکە هەڵکەوتبوو، و خانووبەرەیەکی دووقاتی خۆشی

هەبوو،و دەکرا بچین میوانی بین، بەڵام ئێمە رومان لە هەوەڵین خانووی ئاوایی کرد. خانوەکە بە دابی لادێیەکانی مەنگوڕایەتی دروست کرابوو. عەرزیان کۆڵیبوو. لای پشتەوەی ماڵەکە پاڵی بە کێو دابوو،و سێ لایەکەی‌تری بە بەردو قوڕ هەڵچندرابوو. تاقە هۆدەیەکی بەرفراوانی لەپاڵ تەویلەیەک هەبوو. وەژوور کەوتین، بینیمان دایە پیرە تەندوری داگیرساندەو بڵێسەی ئاگر پڕ بە زارکی تەندورەکە هالاو بۆ میچی ماڵەکەی دەباو بۆخۆیشی خەریکی ماڵ ماشتنە. بە دابی کوردەواری دەستی راستمان بەرز کردەوەو سلاومان کرد. دایە پیرەی پشت چەماو، سەری بەرز کردەوەو بە چاوەکانی کەم سۆی، چاوی دەئێمە بڕی‌و گوتی:

- «ئەی سەرچاوان».
- دایە میوان رادەگری؟
- «میوان سەرچاوان. بەخێر هاتن.»

زوو تاقە لبادی ماڵەکەی‌و حەسیرێکی شڕی لە پاڵ تەندورەکە بۆ راخستین‌و گوتی فەرموون دانیشن. لە بان لبادەکە دانیشتین‌و دایە پیرە گوتی:

- «ئوغرو خێر؟»
- خەڵکی شارین‌و لێمان قەوماوەو رامان کردوە.

دایە پیرە بە دڵی پڕ لە ئێش‌و ئۆفەوە گوتی:

- «لاڵ بم کەسک‌و سووری سابلاخی، لە ماڵ‌و کەس‌و کار پەرەوازە بوون. رەبی ماڵی ئەو عەجەمانە بەقوڕ گیرێ کە ناهێڵن کوردی مەزلوم بحەسێتەوەو دەیکوژن. ئێستا لێم حاڵی‌یە ئێوە کێن. سەرچاوم هاتن ماڵی خۆتانە.»

بڵێسەی ئاگری تەندور دامرکاو بەرە بەرە بۆ ژێلەمۆ. دایە پیرە کەترێکی حەوجۆشی پڕ لە ئاو کردو هێندێک چای تێکردو رۆیهێنشتە خواریێ‌و لە سەر ژێلەمۆیەکەی داناو چەند قرۆشکەی لیچ‌و لێو خواری شین، بەڵام خاوێنی لەسەر سینی‌یەک داناو نایە بەر دەستی ئێمە.

کات بەرە بەرە بەسەر دەچوو. لادێیەکان لە مەزرا دەگەڕانەوە. دایە پیرە دوو کوڕی سی‌و هەژدە ساڵانەو دوو کچی بەشووی هەبوو. بووکی کورە گەورەکەی سێ منداڵی قۆنی هەبوو. هەموو بەیەکەو وەژور کەوتن‌و هەرکە چاویان بە ئێمە کەوت هەرکام بەنۆرەی خۆیان بەخێرهاتنیان کردین‌و لە دەوری تەندوورەکە دانیشتن. پاش هێندێک باس‌و لێدوان، دایە پیرە قەلانگی رۆهێشتە نێو تەندوورەکەو کەترییە حەوجۆشەکەی دەرهێناو قرۆشکەکانی پڕ کرد لە چایی‌و لە پێش ئێمەو منداڵەکانی دانا. قاپێکی داری پڕ لە کشمیش لە پێش

منداڵەکانی داناو هەستا سەرپێو چوو پڕیسکەیەکی سپی لە سندووقێکی تەختەی تێک‌قرماوی بۆر بە دووکەڵی تەندور دەرهێناو هاتەوە لامان. پڕیسکەکەی کردەوە، دیتمان دوو بەردی خاوێنو کلۆ قەندێکی تێدایە. کلۆ قەندەکە نزیکەی سێسەد گرەم دەبوو. دەستیکرد بە شکاندنیو پاشان قەندە شکاوەکانی لە پیاڵەیەک کردو لەپێش منو عەزیزی دانا. کوڕە گەورەکەی بە پێکەنینەوە وەدەنگ هاتو گوتی:

- دایە! ئەدی بۆچی ئەو قەندەت نەداوە بە ئێمەو چەند ساڵە چای بە کشمیش دەخۆینەوە؟ دایە پیرە لە وەڵامدا گوتی:

- «ڕۆڵە گیان! ئەو کلۆ قەندە تەنیا سەرمایەی منە کە ڕامگرتووە بۆ ڕۆژێکی واڵە کە میوانی خۆشەویستم بێتو لەپێشی دانێم. ئەم لاوە باشانە ژیانی خۆیان بۆ ڕزگاری ئێمە تەرخان کردووەو دەربەدەرو ئاوارە بوون. ئەوان کۆشکی دووقاتی ئاغایان بینیوە، بەڵام سەری منیان بەرز کردۆتەوەو هاتوون بوونەتە میوانی منو منیان بەسەر کردۆتەوە. جا بۆیە ئەو قەندانەیان لەپێش دادەنێم.» کوڕەکەی گوتی:

- حەق بەتۆیە دایە گیان، ڕووت سپی بێ.

منو عەزیز کە بە تەواوی کەوتبووینە ژێر تەسیری وتەکانی دایە پیرە لە وەڵامدا گوتمان:

- ئێمەش کوڕی تۆو خزمەتکاری گەلەکەمانین. پێشوازی تۆ لە ئێمە هەموو دەردو ئازارێکی لەسەر پەڕاندینو ئیمانی بە خەباتو تێکۆشان پتەوتر کردین.

بە زیندوو بوونەوەی بیرەوەی دایە پیرەی ئامێدی هێندێک حەسامەوەو گوتم ئێمە لە ڕێگای ئینسانی ئاوا دڵسۆزی کورددا دەمرین. دەبێ دڵم قورس بێو لێم سوور بێ کە هەستی دایە پیرەو بنەماڵەکەی نموونەی هەستی نەتەوەیی ئێمە سەبارەت بە تێکۆشەرانی ڕێگای ئازادیو ڕزگاری گەلەکەمانەو با گوێ نەدەمە قسەو قسەلۆکی چەند کەسێکی چاوچنووکی ترسەنۆک.

بەیانی زوو لە جێگە هاتمەدەر. عەزیزو ڕەحمەتیش هەستانو بەیەکەوە بەرچایی‌مان خواردو خۆمان بە خوێندنەوەی ڕۆژنامە کۆنی داریوشی فروهەرەوە سەرگەرم کرد. سەعاتی نۆی بەیانی، سەرهەنگ «موبەین» جێگری سەرهەنگ «زروفی» سەرۆکی زیندان دەرگای هۆدەکەی کردینەوەو دوای ئەحواڵ پرسین، لەحاڵێکدا زەردە خەنەی بەلێوانەوە بوو، گوتی:

- «غەنی، تۆ لیباسەکانت دەبەرکە لە دادستانی ئەرتەش ویستوویانی. نیگەران مەبە شتێکی گرنگ نیەو بۆ کارێکی ئاسایی قسەت دەگەڵ دەکەن.»

سەرهەنگ موبەین ئەفسەرێکی بە ڕەچەڵەک ئازەربایجانی بوو، بەڵام ژنەکەی کوردی خەڵکی سنە بوو. لەبەر ئەوە گەلێک حورمەتی دەگرتین. ناوبراو هەموو ڕۆژی بەیانان کە

دەهاتە زیندان سەری ئێمەی دەداو دڵخۆشی دەداینەوەو پاشان بە گروبانەکانی زیندانی دەسپاردین کە سەخڵەت نەبینین.

لیباسەکانم کردە بەرم. عەزیز، رەحمەت، سمایلو عەلی بەهاری لە پەنام راوەستابوونو دەیانلاواندمەوەو دەیانگوت، بانگ کردنی دادستانی ئەرتەش ئاساییەو جێگەی نیگەرانی نیە. بەلاّم، خۆم بە چاو کەمانکارەکانی پڕ لە گروبانی ئەرتەشیم دیتبوو،و لام روون بوو دەمبەنەوە بۆ مەهابادو ئیعدامم دەکەنو بەشوین منیشدا رەحمەتو عەزیز دێنن، بەلاّم بەو حاڵەش وەسەر خۆم نەهێنا. منو رەحمەتو عەزیز هەرکامەمان قاتێک کۆتو شەڵوارو کراسو کراواتی تازەمان ئامادە کردبوو،و بریارماندابوو کاتێک بردیانین بۆ ئیعدام ئەوان بکەینە بەرمان. ئەوە بوو کاتێک من جلەکەم هێنا دەبەری بکەم، رەحمەت گوتی:

- «بەرای من ئەو لیباسانە هی رۆژی تایبەتینو باشترە ئەمرۆ دەبەریان نەکەی. هیچ خەبەر نیەو بەتەنیا تۆ بۆ ئیعدام نابەن.»

- ئەگەر بردیانمو نەگەرامەوە لیباسەکانم لەکیس دەچێ.

- «ئەگەر منو عەزیزیان قاو کرد، بۆتی دێنین.»

چونکە من لە لای خۆم دڵنیا بووم بۆ ئیعدام کردنم دەبەن، گوێم بۆ قسەکانی رەحمەت شل نەکردو جلەکانم کردە بەرم. عەزیزو رەحمەتو دوو کەسەکەیتر دەستیان دەمل کردمو لە کاتێکا ئەسرین لە چاوەکانماندا قەتیس ببوو، لێک جیا بووینەوە. دوو گروبانو دوو سەرباز لەبەر دەرکای زیندان لە پشت میلە ئاسنەکان راوەستابوونو چاوەڕێم بوون. داریوش فروهەرو ئەفسەرانی زیندانی گشت لەبەر دەرگای هۆدەکەیان راوەستابوون. داریوشی فروهەر دەستی لە مل کردمو گوتی:

- «دڵت پتەو بێ.»

من لە حاڵێکدا زەردە خەنەم لەسەر لێوان بوو، گوتم: سوپاست دەکەم.

دەرگاکە کرایەوەو لە پێش چاوی زیندانییەکان کۆتو زنجیر کرامو چاوەکانیان بەستم. بەم کارە ئیتر شکم براو زانیم دەمبەن بۆ ئیعدام، بەلاّم کابرای گروبان گوتی:

- «ئەوە دابی ئێمەیە، کەسێک لە زیندان راگوێزین چاوی دەبەستین. بە تایبەتی ئەگەر ئەو کەسە بە ئیعدام مەحکوم کرابێ.»

دەستیان گرتمو لە پلیکانەکانی زیندان کە دوو قات بوو بردیانمە خوارێو سواری ئوتومبیلیان کردمو رێ کەوتین. دادستانی ئەرتەشو دیژبان مەودایەکی زۆریان نەبوو. گروبانەکان قۆڵیان گرتمو وەسەر پلیکانیان خستمو لەبەر دەرگای هۆدەیەک رایانگرتمو دەستو لاقو چاویان کردمەوەو بردیانمە ژووری هۆدەکە. هۆدەکە پەنجەرەیەکی تێدابوو.

وەزیریو لیقوانی لە راستو چەپی پەنجەرەکە دانیشتبوون. منیان لە روو بەرووی ئەوان راگرت. وەزیری بەتەوسەوە حاڵی پرسیمو گوتی:
- «لە چ حاڵێک دای.»
- زۆر خراپ نیم.
- «تۆ تازە ژنت هێناوەو دوو منداڵی ساوای دوانەشت هەیە. ئەگەر بۆ خۆت بەپەرۆش نیی، خەمی ئەوانت بیێ. ناوی کچەکانت چیە؟»
- نەشمیلو هێرۆ.
- «ئەوە چ ناوێکن؟»
- کوردین.
- «مانایان چیە؟»
مانای ناوی کیژۆڵەکانم پێ گوت. رووی لە لیقوانی کردو بە تەوسەوە گوتی:
- «تەماشای مانای ناوی کچەکانی بکە. ئاغا کوردە.»
وەزیری لەو بابەتەوە کە ناوی کچەکانم کوردی بوون، زۆر تورە بوو، بەلاّم چارەی نەبوو. ناوبراو رووی تێکردمو گوتی:
- «پرسیارێکت لێدەکەم، ئەگەر راست بێژی بەگیانی خاوەن شکۆ داوای یەک دەرەجە بەخشینت بۆ دەکەمو ناهێڵم ئیعدامت بکەن. تۆ دەزانی چوار رۆژت زیاتر عومەر نەماوە. دە رۆژ پاش دادگای دووهەم ئیعدام دەکرێی؛ ئامادەی ولاّمی دروستم بدەیەوە یان نا؟»
- ئەگەر پرسیارەکەت پێوەندی بەمنەوە هەبیێ، ولاّمی دروستت دەدەمەوە.
- «ئەبریشمی دەناسی؟»
- ئەوەی دەرمان فرۆش؟
- «بەڵێ.»
- بەڵێ دەیناسم.
- «ناوبراو پێوەندەی بە حیزبەوە هەیە؟»
- نازانم.
- «چۆن نازانی؟ ئەو کاتی خوێندن لە تەوریز سێ مانگ گیراوە؟»
- من بۆچی دەبیێ بزانم ئەو گیراوە؟
- «وەک بزانی پێوەندی بە سلێمانی موعینییەوە هەبووە؟»
- نازانم!
وەزیری رووی کردە لیقوانیو گوتی: «پێمگوتی ولاّم ناداتەوە.» ئینجا هەستا سەرپێو

به هەموو هێزی خۆی زللەیەکی لێدامو گوتی: «تۆ بۆ مردن باشی.» دەنگی گروبانەکانیداو گوتی: «وەرن بیبەنەوە شوێنی خۆی، تاکو بە خزمەتی دەگەن.»

بەمجۆرەی هێنابوویانم، گەڕاندیانمەوە بۆ زیندان. لەبەر میلەکانی زیندان عەزیز، ڕەحمەتو دوو کەسەکەی‌تر لە هۆدەکەیان دەرپەڕینو لەبەر میلەکەکان ڕاوەستانو داریوشی فروهەریش لە هۆدەکەی هاتە دەرو لەبەر دەرگاکەی پرسی:

- «چ بوو؟»

چەند پرسیارێکیان لێکردم. کە چوومەوە نێو هۆدەکەمان ڕووم کردە عەزیزو ڕەحمەتو گوتم:

- ئێوە بۆچی خۆتان تێک ناوە؟

- «بە دوای بردنی تۆدا، ئێمەش چاوەڕوان بووین بەشێوێنماندا بێن. بەڕاستی لامان وابوو تۆیان برد ئیعدامت بکەن. چ بوو، بۆچیان بووی؟»

ڕووداوەکەم بۆ گێڕانەوە. ئەوان بە بیستنی حەسانەوەو لەسەر جێیەکانیان دانیشتنو هەناسەیەکی قوڵیان هەڵکێشا. منیش لیباسەکانم دەرهێنا. سمایلو عەلی سفرەیان ڕاخستو چاوەڕوان بووین خواردنی سەربازیمان بۆ بێ. پاش خواردنی فراوێن، سمایل چای وەسەرناو منیش بە ئاسپایی‌و بەبێ ئەوەی ئەوان هەست بکەن لە پەنجەرە نزیک بۆومەوەو چاوم لە پارکی ئوتومبێلەکان کردو بینم «کەمانکار»ەکان هەر لەوێن. ئەو ڕۆژە تا شەوێ لە دالانی زیندانەکە پیاسەم کردو چاوەڕوانی ئەو کاتە بووم، کە بماندەنە دەست گروبانەکانی ڕەوانە کراوی مەهابا. شەو کاتی شیو خواردن عەزیز پرسی:

- «ئەمڕۆ تەواوی ڕۆژ چاوم بە تۆوە بووە، کە هەوڵت دەدا بە تەنیا پیاسە بکەی‌و خۆت لە ئێمە دوور رادەگرت. پێمخۆشە بزانم لەچی نارەحەتی؟»

- بیر لەوە دەکەمەوە چۆن بە ئەبریشمی ڕابگەیەنم، کە وریای خۆی بێ‌و لە داوی ساواک نەکەوێ.

- «تۆ کە گوتووتە پێوەندی بە تۆوە نەبووە، باشترە چی‌تر خۆتی پێوە ماندوو نەکەی. ئەگەر بیانەوێ بیگرن هۆیەکی بۆ دەدۆزنەوە. ئێمە پێوەندیمان بەکەسەوە نیە کە پێیڕابگەیەنین»

ئەو شەوەش بۆ دووهەم شەو تا بەری بەیانی خەو بەچاوەکانمدا نەهاتو جارجارە هەڵدەستامو لە پەنجەرەکەوە چاوم لە ئوتومبێلەکان دەکردو ئەوانم بە قاتڵی خۆم دەزانین. کاتێک ئاسۆی ڕووناکی دڵی شەوی بڕی، ئیتر دڵنیا بووم کە ئەو شەوەش ڕابردو کەس بەشوێنماندا نایەت. لە نێوان خەو بیداریدا کۆتری خەیاڵم پەری گرتو منی بۆ سەردەمی

لاوەتیم بردەوە، کە لەگەڵ دەستەی یاران بێخەیاڵ لەو ڕۆژە تاڵە لە باخی میکایلی کۆ دەبووینەوەو لە گۆمی پردی سوور مەلەمان دەکرد. شەوگەڕیمان دەکرد بە دەنگی زوڵاڵی محەمەدی مامڵێو خەلیلی سەدیقی دڵی چیا سەربەرزەکانی «کانی شێخان»و «سێبەردان»مان دەدڕیو لە شایی‌و زەماوەندی گەڕەکەکانی شاردا بەشداریمان دەکرد. ئینجا چەرمە سەرییەکانی زیندان‌و دەربەدەرییەکانم کاسەی خەیاڵیان پڕ دەکردم‌و وەک پەردەی سینەما بە بەر چاومدا داهاتن. بەو خەیاڵانەوە خەوم لێکەوت‌و بەیانی هەتاو گزنگی‌دا بوو کە هەڤاڵان دەنگیان دام‌و گوتیان رابە رۆژە.

دوای خواردنی بەرچایی، خۆمان کۆ کردەوەو هەرکام لەسەر جێگەی خۆمان دانیشتین. رۆژانە تا تەواو بوونی کاری ئیداری لە ژورەکەماندا دەماینەوەو پاشان دەمانتوانی بچینە دالانی زیندان‌و پیاسە بکەین. ئێوارانە جیا لە ئێمە، زیندانی‌یەکانی‌تر مافیان هەبوو بچنە حەوشەی زیندان‌و بۆ ماوەی سەعاتێک لەوێ پیاسە بکەن.

هەڤالان خەریکی خوێندنەوەی کۆنە رۆژنامان بوون، کە هێندێک دەنگی نا ئاسایم لە حەوشەی زیندان بیست. بەهێمنی هەستام لە پەنجەرەکە نزیک بوومەوە، دیتم گروبانەکانی ناردراو لە مەهابادەوە خەریکن دەڕۆن‌و دۆستەکانیان بەرێیان دەکەن. بەدیتنی ئەو دیمەنە دڵم گەشایەوەو قاوی عەزیزو رەحمەت‌و ئەوانی‌ترم کرد. هەموو هاتنە بەر پەنجەرەکەو من گروبانەکانم پێشاندان. عەزیز ئەوانی دەناسی‌و هەرکە ئەوانی دیت گوتی:

- «غەنی ئەوانە بۆ ئێمە هاتوون، کە بمانبەنەوە مەهاباد‌و ئیعداممان کەن!»

عەزیز بە دیتنی ئەو دیمەنە زۆر نارەحەت بوو، بەلام من بەپەلە هەموو رووداوەکەم بۆ گێڕانەوەو گوتم:

- ئیتر ترسم برا، چونکە ئەوانە بەدەستی بەتاڵ دەگەڕێنەوە مەهاباد.

عەزیز ئەهوەن بۆوەو رەحمەت گوتی:

- «زۆرت سوپاست دەکەم کە لە رۆژی هەوەڵەوە ئەو رەوتەت بە ئێمە نەگوتووە.»

بەراستی هێمن کردنەوەی دەروونی ئینسان لەو هەلومەرجانەدا ئاسایی نیە. گیان خۆشەویستەو ژیان بە هەموو تاڵ‌و سوێرییەوە لە مەرگ شیرینترە، بەلام لەهەموو شتێک تاڵتر ئەوەیە کە مرۆڤ بۆ رزگار کردنی گیانی لە سنوورێکی تایبەت تێپەڕێ. زۆر کەس ئامادە نابن لەو سنوورە تێپەڕن‌و بۆ رزگار کردنی خۆیان سەر بۆ دوژمن شۆڕ کەن.

بەر لەوەی سمایلی قاسملو بگیرێ، عەزیزی یوسفی لە زیندانی «قزلقەلعە»دا بوو. ئەو کاتە، ساواک ویستبووی ماملە لەگەڵ عەزیز بکات. بۆ ئەم مەبەستە داوای لێکردبوو، ئەگەر بەنووسراوە بەڵێنی بدات بە ساواک کە هاوکارییان لەگەڵ بکات، لە زیندان ئازادی

دەکەن. ساواک ویستبووی عەزیز بنێرێتەوە بۆ نێو حیزبی دیموکرات تا لەنێو حیزبدا کاری بۆ بکات. ساواک سێ رۆژی ماوە دابوو بە عەزیز کە رای خۆی رابگەیەنێ. عەزیز ئەو کات لەگەڵ موهندیس «عەلەوی» یەکێک لە رێبەرانی حیزبی تودە لە هۆدەیەکدا دەبێ. عەزیز کە لە ساواک دەگەڕێتەوە، عەلەوی لێی دەپرسێ:

- «ساواک بۆچی بووی؟» عەزیز لە وڵامدا دەڵێ:
- داوای هاوکاریم لێدەکەن.
- «چت وڵام دانەوە؟»
- سێ رۆژیان ماوە داوم کە وڵامیان بدەمەوە.
- «رات چیە هاوکارییان لەگەڵ دەکەی؟»
- زۆرم لەبەر گرانە مل بۆ کاری پیسو گڵاوی ئاوا راکێشم. تەنانەت ئەگەر بەدرۆو فیلْ کردنیش بێ، ناتوانم پێیان بڵێم هاوکاریتان دەکەم.
- «دەکرێ بۆ هەڵخەڵەتانی ساواک بۆیان بنووسیو خۆ دەرباز بکەیو بچی بە کوردستانی عێراقو درێژە بەکاری سیاسی خۆت بدەی.»
- بەڵێ، ئاسانە و دەکرێ، بەڵام دوا رۆژ لەنێو هەڤاڵانو خەڵکدا چۆن سەر هەڵێنم؟ ئەگەر زار بکەمەوەو قسان بکەم لە دەمم دەدەنو دەڵێن برۆ برۆ تۆ ئەو کەسە بووی، کە سەرت بۆ ساواک شۆڕ کردو نەتوانی چەند ساڵ زیندانی بکێشی؟ نا، قەت من ئەو کارە ناکەم، تەنانەت ئەگەر بە قیمەتی گیانیشم تەواو بێ.
- «دیارە ئەوە راستە، بەڵام لە رەوتی خەباتی سادقانەدا جێی لۆمە نامێنێ.»
- رەنگە کەسی وا پەیدا بێ مل بۆ نووسینێکی ئاسایی راکێشێ، بەڵام بەراستی من ناتوانمو دژی پێشنیارەکەیان رادەوەستم.

عەزیز هەر بەمجۆرەی کرد کە بە موهندیس عەلەوی گوتبوو،و سەری پیاوانەی بۆ دوژمن شۆڕ نەکردەوە. جاری دووهەمیش کە منو عەزیز لە زیندانی قزلقەلعە چاوەڕوانی ئیعدامیان دەکرد، بەیەکەوە دانیشتینو لەسەر ئیعدامو زیندانی درێژخایان قسەمان کردو هاتینە سەر ئەم باوەڕە کە ئەگەر ئیعدامیان کردین بەسەری بەرزو بەدانی دروشمی «بژی کوردستانی ئازادو سەربەخۆ» بچینە پای داری ئیعدام. چونکە شێوەی ئیعدامەکەمان روون نەبوو، بڕیارماندا ئەو رازە لای خۆمان راگرینو لای کەسی نەدرکێنین. تەنیا ئەوە پێویست بوو لەبەر چاوی بگرین، کە لە دادگاکاندا دوژمن تورە نەکەینو هێندیو هێمن بینو دژی ئەشکەنجە بدوێین. گوتمان ئەگەر ئیعدامیان نەکردینو زیندانییان بۆ بڕینەوە خۆ رادەگرینو بۆ رزگاری خۆمان مل بۆ ویستی دوژمن راناکێشینو تەنانەت هەڤالانیتریش هان دەدەین تەسلیمی ویستی دوژمن نەبن.

سەرلە بەیانی رۆژی ۲۳ی مانگی گولانی سالی ۱۳۳۹- ۱۹٦۰، تەنیا سێ رۆژمان بۆ ئیعدام مابوو بە کاک رەحمەتیان راگەیاند لیباسەکانی بکاتە بەری‌و کارییان پێیەتی. بانگ کردنی رەحمەت ئەمجارە ئێمەی ئالۆز کردو لای خۆمان گوتمان رەنگە رەحمەت بەرنەوە بۆ سنەو ئیعدامی بکەن. رەحمەت جلی نوێ دەبەر کردو کراواتی بەست‌و وەکو من بە روالەت زەردە خەنەی لەسەر لێوەکانی بوو. دەستمان لە ملی کردو بەرەو میلەکانی زیندان وەرێ کەوت. تەنیا کەسێک لەبەر دەرگاکە چاوەروانی بوو. رەحمەتیان زنجیر نەکرد. ئێمە زۆرمان پێ سەیر بوو. لە لای خۆمان گوتمان رەنگە لە دەفتەری زیندان زنجیری بکەن. رەحمەتیان بردو ئێمەش بە پەرۆشەوە گەراینەوە هۆدەکەمان. دەرگای هۆدەکەمان ئاوەلە بوو، دەستەو ئەژنۆ دانیشتبووین‌و چاوەروانی خەبەری رەحەت بووین‌و لامان وابوو دێن ئێمەش دەبەن. لەپر رەحمەت گەرایەوە. ناوبراو لەوبەری میلەکانی بەر دەرگای زیندان راوەستابوو،و لە حالێکدا پێکدەکەنی، دەستی بۆ رادەوەشانیدین. ئێمە دلمان کرایەوەو سێبورییمان هاتێ. هەرکە پێی لە دالانەکەی لای خۆمان نا، عەزیز پێی‌گوت:

- «خۆش خەبەر بی؟» رەحمەت لە ولأمدا رایگەیاند نەباش‌و نەخراپ. ئەمجارە رەحمەت لیباسەکانی دەرهێناو بەریکوپێکی نایەوە نێو بوخچەکەی‌و دانیشت‌و گوتی:

- «بابم بوو. بابم پەیامی سەرلەشکر تەیموری بەختیاری بۆ هێناوین. ساواک دەلێ: ئەگەر ئێمە رازی بین لەسەر ویستی ئەو شەریتێک پر بکەینەوە، بەلێنی دەدات لە ئیعدام رزگارمان بکا.»

عەزیز بە پێکەنینەوە ولأمی دایەوەو گوتی:

- نرخەکەی چەندە، بێگومان دەبێ ئەو شریتە لە دەقی وتاران تۆمار بکەین. کردەوەو رابردووی خۆمان بخەینە ژێر پێ‌و مەحکومیان بکەین‌و خۆمان بە خاین بە رژیمی پاشایەتی بناسێنین‌و لە شای ئێران بخوازین بە گەورەیی خۆی لێمان ببووری‌و بمانبەخشێ‌و ئێمەش بەلێنی دەدەین مرۆڤێکی خزمەتکارو بە ئەمەک بین بۆ رژێمی شاو دەولەتی ئێران. عەزیز لە درێژەی قسەکانیدا بە گالتە گوتی ئەدی خودموختارییەکەمان چی لێدێ، داخوا شا لە بەرامبەر ئەو کارەی ئێمەدا خودموختاری بە کورد دەدات؟ رەحمەت پێکەنی‌و گوتی:

- «ئەگەر بەخشراین دەبێ سەرلەنوێ بۆ خودموختاری تێهەلێنینەوەو دیسان بگەرێینەوە چاوەروانی داری ئیعدام بین.»

لەو قسەو باسانەدا بووین کە سەربازێک ئاگاداری کردین بچینە دالانی زیندان. وێکرا چووینە دەر. باوکی بەرێزو بە حورمەتی رەحمەت هاتبوو بۆ زیندان‌و لە پشت میلەکان راوەستابوو،و گوتی:

- «بیرتان لێکردەوە، دەبێ چ بکەن؟» ڕەحمەت لە وڵامدا بە باوکی گوت:

- بیری ئێمە هەر ئەوەیە کە پێم گوتی. بابی ڕەحمەت بە بیستنی ئەو گوتنە سەری داخستو ڕۆیشت. ڕەحمەت بە دوای ڕۆیشتنی بابیدا بەمنو عەزیزی گوت:

- «عەبدوڵلای ئیسحاقی بەزۆر منی ڕاکێشا بۆ نێو ڕێبەرایەتی حیزب. زۆرم پێگوت ئەوەندەم بەسە کە لێپرسراوی حیزب لە شاری سنەم، بەڵام دەستی لێ هەڵنەگرتم. ئەمڕۆ، بۆم دەرکەوتووە کە ڕاستم بەو گوتووەو ئێستاش بە ئێوە دەڵێم، کە من تا پای ئیعدامتان لەگەڵ هاتووم. ئەگەر ڕژیم خۆی چاوپۆشی لە ئیعدام کردنم بکات، من لای خۆم بەڵێنیم داوە چیتر وەشوێن سیاسەت نەکەومو بچم درێژە بە ژیانی ئاسایی بدەمو لەوە زیاتر لەخۆمدا شک نابینم. من خێزانم زۆر خۆش دەوێو هەر پێنج منداڵیشم پتر لە گیانم خۆش دەوێنو ڕام وایە پێویستە خزمەتی ئەوان بکەم. ئەگەر ڕژیم ئیعدامی نەکردم، بۆ ئازاد بوونی خۆم لە زیندان جگە لە جاسووسیو خۆ فرۆشی هەموو کارێک دەکەم. پەشیمان نامەیان بۆ دەنووسمو لە جێژنی دەوڵەتیدا بەشداری دەکەم. دەزانم ئێوە بەنرخی گیانی خۆتان لە کردەوەکانتان پەشیمان نابنەوەو درێژە بە ڕێگای خۆتان دەدەن. منیش بۆ ئیعدام لەگەڵ ئێوەمو لەگەڵ ئێوە ڕادەوەستمو بۆ ڕزگار بوونم لە ئیعدام تەسلیم نابم، بەڵام ئەوەی ڕاست بێ، ناتوانم لە زینداندا بمێنمەوەو وەک ئێوە تاقەت ناهێنمو هەر ئەوەشم بە بابم گوتووە. سەربەزی ئێوە بە ئاوات دەخوازمو داوام ئەوەیە لێم نارەحەت نەبن.»

ڕەحمەت ئینسانێکی نەجیبو ڕاستو بە بەقا بوو. ئەو هەموو بەڵێنییەکانی بەجێ گەیاندو لەگەڵ ئێمە پێشنیاری سەرلەشکر بەختیاری ڕەد کردەوەو ئامادە نەبوو بۆ ڕزگار کردنی خۆی لە مەرگ تەسلیمی ویستی ساواک بێ. وڵامی ئێمە بە ساواک ئەو ڕاستیەی دەسەلماند کە لە تەواو بوونی دە ڕۆژەکەدا ئیعدامان دەکەن.

بەیانی ڕۆژی دە خەریک بووین خۆمان خاوێن دەکردەوە کە بۆ ئیعدام ئامادە بین. عەزیز چووە حەمامو پاشان منو ڕەحمەت بەیەکەوە چووین. دەرگای حەمام بە ژوری زینداندا دەکرایەوە. ڕەحمەت بەر لەمن چووە ژووروو من بە دوای ئەودا. ڕەحمەت شێرەی ئاوەکەی کردەوە، بەڵام لەجیاتی ئاو، هەڵمێکی زۆر بە توندی لە شێرەکە هاتە دەرو هۆدە بچووکەکەی حەمامی پڕ کرد. ئەوەندەم زانی ڕەحمەت خۆی بە دەرگای حەمامەکە دادا. من گێژو وێژ گوتم داخوا چ قەوماوە. ڕۆ بوومە دەستگیرەی دەرگاکە، بەڵام ڕەحمەت وەهای پاڵ بە دەرگاکەوە دەنا، کە چی نەمابوو لە ڕێسمەی بەرێ. بەتوندی تێمخوڕیو گوتم: چ دەکەی کابرا دەرگاکە بکەوە. بەدەنگی من ڕەحمەت وەهۆش هاتەوەو ڕۆنیشتە سەر هەردی حەمامەکەو قاقا پێکەنی. منیش دەرگاکەم کردەوەو گوتم:

- چ قەوماره؟

- «بەراستی پێم وابوو، کە ئێرە وەتاخی گازەو خەریکن بە گاز دەمانکوژن‌و ئیتر نەمزانی چ دەکەم. لام وا بوو دەرگای هۆدەکە لە لای دەرەوە قفلْ کراوەو لەبیرم کردبوو بە لای ژورەوەدا دەکرێتەوە.»

ئینجا منیش هاتمەوە سەرەخۆ، تێگەیشتم رەحمەت چی لێ‌قەوماوەو ئەوەندە پێکەنیم تا شل‌و کوت بووم. رەحمەت بێشتر کتێبێکی دەربارەی زیندانێکی مەحکوم بە ئیعدامی ئەمریکایی خوێند بۆوە، کە دە وەتاخی گازدا خنکاندبوویان. دوای ئەهوەن بوونەوەی رەحمەت، سەرلەنوێ چووینەوە ژووری حەمامەکەو خۆمان خاوێن کردەوە. ئەو رۆژە بۆ مردن سات ژمێریمان دەکردو کات بە هێمنی تێپەڕ دەبوو. هەر کەسە بە تەنیا لە دالانی زینداندا پیاسەمان دەکردو فکرمان دەکردەوە. لەو کاتەدا بەدەنگی سمایلی قاسملوو وەهۆش هاتینەوە، کە گوتی وەرن چایی بخۆنەوە. سەعات نزیک بە یازدەی بەیانی بوو، خەم هەموو لەشی داگوتبووین. سمایل پتر لە ئێمە نارەحەت بوو،و ویژدانی زۆری ئازار دەدا. ناوبراو لە دادگای ئەوەڵدا لەگەڵ ئێمە بە ئیعدام مەحکوم کرابوو،و هەرچەندە لە دادگای دووهەمدا حوکمەکەیان بۆ شکاندبوو، بەلام دیسان دەترسا لەگەڵ ئێمە ئیعدامی بکەن.

سمایل ئینسانێکی نەجیب‌و میهرەبان بوو. ئەو هەرگیز لە زینداندا سەری بۆ جاسووسی کردن بۆ ساواک نزم نەکرد. ناوبراو کاتی گیرانی زۆر گەنج‌و کەم ئەزموون بوو،و هیچی لە سیاست نەدەزانی. قەت زیندانی نەبینی‌بوو، بەلام لەوەی کە هەڤالانی بە تایبەتی ئامۆزاکەی خۆی رەحمانی قاسملو بەڵێنی‌یەکەی بۆ بەجێ نەهێنابوو، کە بیباتە «چەکوسلاواکی» زۆر تورە بوو. سمایل دەیگوت، کاتێک گیرام بۆم دەرکەوت هەڤالانم چ پەندێکیان بەسەر هێناوم، چۆن لە سەرەتای لاوەتیمدا لە دەرس‌و زانکۆیان کردم‌و دوای ئەوەی کە ئاواریان کردم، بۆخۆیان چوون وەشوێن ژیانیان کەوتن. هەرچەندە سمایل زیانی گەیاندبوو، بەلام چونکە ئینسانێکی نەجیب‌و میهرەبان بوو، من لە زینداندا لە خۆم دوور نەدەکردەوە.

تازە یەکەم ئیستکانی چاییمان خواردبۆوە، کە لەناکاو سەرهەنگ «موبەین» بە پێکەنین لێمان وەژوور کەوت‌و گوتی:

- «مزگێنیم دەنێ، خەبەرێکی خۆشم بۆ هێناون.» گوتمان:

- لە گیانمان بەدەر چمان نیە، کە ئەویش لە مەترسی‌دایە. ئەگەر دەتەوێ دەیدەین بەتۆ.

- «گیانتان بۆخۆتان راگرن، چونکە شا فەرمانی راگرتنی حوکمی ئیعدامی ئێوەی داوەو بە مانای قانوون حوکمی ئیعدامی ئێوە تعلیق کراوە.» رەحمەت گوتی:

- پیاو ئیعدام بکریٰ لەوە باشترە هەموو رۆژی جارێک بمریٰ. سەرهەنگ موبەین لە وڵامی رەحمەتدا گوتی:

- «وانیە زیندو مان دەرفەتە، ئەگەر تەنانەت بۆ چەند رۆژیش بیٰ.»

ئێمە هەرکام لە شوێنی خۆمان پاڵماندایەوەو دیاردەکەمان دایە بەرباس. من گوتم:

- سەرهەنگ راست دەکات، باشە کە جاریٰ نامانکوژنو بۆ ماوەیەکیتر دەمێنینەوە، بەڵکو پاشان شتێکیتر روو بداتو بە قازانجی ئێمە تەواو بیٰ. عەزیزیش ئەو دیاردەیەی بە دەرفەت زانی، بەڵام گوتی:

- «بە راستی چونکە کاتەکەیان بۆ دیاری نەکردوینو دیار نیە کەنگی ئیعدامان دەکەن، دەبیٰ هەمیشە لە دڵەکوتەی رۆژی مەرگدا بینو ئەوە بۆخۆی شێوە ئەشکەنجەیەکی ناخۆشە، کە پیاو چاوەڕوانی مەرگ بیٰ.» من لە وڵامدا گوتم:

- ئەوەی عەزیز دەیڵیٰ بەتەواوی راستە، رەنگە لە ئەنجامدا بمانکوژن، بەڵام ئەوەش خۆشە کە لە پێش ئەو پەنجەرەیە دانیشینو هاتووچۆی خەڵکو باڵ لیدانی مەل بۆ ئەم چڵو ئەو چڵ تەماشا بکەینو ببینین مانگ چۆن لەبن هەوری رەش خۆی رزگار دەکاتو بەدەنگی شنەی با ئاهەنگ بگێڕینو ئاگامان لە گۆڕانکارییەکانی سروشتو ئەم دنیایە بیٰ. ئەریٰ ژیان بەهەموو دەردو ئازارییەوە لە مەرگ شیرینتر نیە؟

دوای ماوەیەکی کورت، لە تورکیە کودیتا کرا. بە خولقانی ئەو دیاردەیە، ئێمە لە زینداندا زەندەقمان چوو، و گوتمان رژێمی شای ئێران رەنگە لەو کودیتایەی تورکیە ترسی رێبنیشیو بۆ چاوترساندنی خەڵکو بە تایبەت هێزەکانی ئەرتەش بمانکوژیٰ. بەم بۆنەوە چەند رۆژان بە نیگەرانی چاوەڕوانی ئیعدام بووین، بەڵام بەرە بەرە لە ژێر تەسیری کودیتای تورکیە رزگارمان بوو.

بداخەوە پێنج کەس لە دۆستانی ئازەربایجانی بە ناوەکانی «کەلانتەری»، «فروغی»، «زەهتاب»، «جیهانبان»و «عەزیمزادە» کە بەر لە ئێمە گیرابوونو لە زیندانی قزلقەلعە بە ئیعدام مەحکوم کرابوون، بە دوای شکەنجە کردنێکی سەرسام هێنەری ساواکدا لە رۆژی ١٤ی گولانی ساڵی ١٣٣٩- ١٩٦٠. لە تەوریز ئیعدام کران. چونکە ئێمە خاوەن رابردویەکیپتر لە خەباتو تێکۆشاندا بووین، مافی خۆمان بوو کە بە روودانی ئاڵوگۆڕەکانی نێو ئێرانو تەنانەت دەرەوەش بترسین. هۆی ئەوەیکە ئێمە لە ژێر حوکمی ئیعدامدا راگیرابووینو ئیعدامیان نەدەکرین، هەوڵی دوستانی کورد لە دەرەوەی ئێرانو بە تایبەتی هەڕەشە شەخسی سەرۆک بارزانی بوو، کە رژێمی ئێرانی وریا کردبۆوە. سەرۆک بارزانی، بە رژێمی ئێرانی راگەیاندبوو:

- «ئەو کوردانەی ئەمڕۆ دەتانەوێ ئیعدامیان بکەن وەک ئەوانەی سەردەمی قازی محەمەد نین، کە بیانکوژن‌و کەس دەنگ نەکات. ئەوانە کەسیان هەیە کە لەسەریان وەجواب بێ. من تۆڵەی خوێنی ئەوان دەستێنمەوە.»

بەرای من ڕاگەیاندنی بارزانی ئینمەی لە ئیعدام ڕزگار کرد. ڕژیمی ئێران بۆ ماوەی نزیک بە شەش مانگ ئینمەی لەژێر حوکمی ئیعدامدا ڕاگرت‌و هەمیشە لە هەلێک دەگەڕا کە حوکمەکەی بەرێوە بەرێ، بەلام زاتی نەدەکرد. سەرئەنجام بەبۆنەی لە دایک بوونی تاقە کوڕی شا لە ڕۆژی ٩ی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٣٩- ١٩٦٠دا، شا حکومی ئیعدامی ئینمەی شکاندو بۆ کردین بە زیندانی **هەمیشەیی**.

ئەو ڕۆژەی، کە «فەرەح» لە نەخۆشخانە کەوتبوو،و دوکتوری تایبەتی سەعات بە سەعات وەزعی ئەوی لە ڕادیۆکاندا بلاو دەکردەوە، عەزیز بەگاڵتە گوتی:

- «غەنی، ئەگەر منداڵی شاژن کوڕ بێ، ڕەنگە ئینمە لە ئیعدام ڕزگار بین، بەلام ئەگەر کچ بێ، بێگومان هەر ئەم شەو ئیعدامان دەکەن.»

چەند سەعاتێک لە گاڵتەی عەزیز تێنەپەڕیبوو، کە دەنگی تەقەی گوللە تۆپان دەستی پێکردو ڕادیۆ ڕایگەیاند شاژن زاوەو کوڕی بۆە. ئەو شەوە هیچ خەبەرێک لە وەزعی ئینمە نەبیسترا، بەلام بەیانی ڕۆژی ١٠ی خەزەڵوەر سەرلەشکر «حوسێنی ئازمودە»ی جەللاد لە وتوویژ لەگەڵ ڕۆژنامەکاندا ڕایگەیاند، بە بۆنەی لە دایک بوونی شازادە «ڕەزا پەهلەوی» سێ زیندانی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا کە مەحکوم بە ئیعدام کرابوون، دەرەجەیەکیان بەخشین پێدراو ئیعدام ناکرێن.

ئێوارەی ئەو ڕۆژە، داریوشی فروهەر ڕۆژنامەی «کەیهان»ی بۆ هێناین‌و وتوویژەکەی «ئازمودە»مان خوێندەوە، بەلام ناوی ئینمەی تێدا نەنووسرابوو. لەبەر ئەوە عەزیز دڵی سارد بۆوەو گوتی:

- «ئەوە ئینمە نین. ڕەنگە ئەوانە لە یەکێک لە شارەکانی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا زیندانی بن.»

سەعاتی دوایی سەرهەنگ «موبەین» هات‌و لە دوورەوە دەستی بۆ ڕاوەشاندین‌و بەپێکەنینەوە لێمان نزیک بۆوەو دەستی لە مل کردین‌و خەبەری بەخشینی پێڕاگەیاندین.

لێرەدا پەنجە بۆ چەند نامەو ڕاگەیاندراوی گۆڤاری هەتاو و کەسایەتیەکانی کورد ڕادەکێشم، کە بۆ ئازاد بوونی ئینمە لە زیندان نووسیویانە:

نامەی کۆمەڵەی خوێندکارانی ئورووپا لقی مسکو بۆ حکومەتی ئێران لە گۆڤاری هەتاودا بۆ حکومەتی ئێران بە ڕێگای بالوێزخانەی ئێران لە مسکۆ:

"لیژنەی ئامادە کردنی کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد لە مسکۆ نارەزایەتی توندی خۆی دژی ئەو هێرشە ناڕەوایە دەردەبڕێ، کە دەسەڵاتدارە کۆنە پەرەستەی ئێرانی سەر بە ئیمپریالیزمی ئەمریکای داگیرکەر بۆ سەر گەلی کوردمان لە کوردستانی ئێرانیان هێناویەتی. دەسەڵاتداریەتی ئێران دوژمنی گەلی کورد و فارس‌و کۆماری دیموکراتی عێراقمانەو دەیەوێ ئێران بکاتە پێگەیەک بۆ بەجێگەیاندنی پیلانەکانی ئەمریکا دژی گەلی کورد‌و کۆمارەکەمان‌و چونکە گەلی کوردمان لە کوردستانی ئێراندا پشتگرو پاڵپشتی کۆمارە دیموکراتیەکەی گەلی عێراقمانە هێرشی نارەوای بردۆتە سەری.

لەم دوایانەدا کۆنە پەرەستی خۆ فرۆشی ئێران دەیەوێ چوار رۆڵەی ناوداری گەلی کوردی تێکۆشەرمان بە ناوەکانی: غەنی بلوریان، سمایلی قاسملوو، عەزیزی یۆسفی‌و رەحمەتی شەریعەتی لە سێدارە بدات. ئێمە سەرەڕای ئەوە کە دژی ئەو پیلانە دڕندانەیە رادەستین، وەبیریشتان دێنینەوە کە گەلی کوردمان دەیان رۆڵەی خۆی لە پێناوی ئازادیدا فیدا کردوەو خاوەنی خەباتی دوورو درێژەو بەهیچ شێوەیەک بەو کردەوە درندانەیە چاوترسێن نابێ‌و بەرەنگارتان دەبێتەوەو وەک لوتکەی چیاکانی بەرز رادەوەستێ. ئەگەر ئێوە حوکمی لە سێدارە دانیان بەڕێوە بەرن بێگومان تۆڵەتان لێدەکرێتەوەو هەروەک برای عەرەبمان لە عێراقدا بەسەر «نوری سەعید»و «عەبدول ئیلا»یان هێناو تۆڵەیان لێکرایەوە. دەبێ چاک بزانن کە سەوکەوتن بۆ گەلی کوردەو رووڕەشی‌و سەر شۆڕی بۆ تاوانبارانە.

بژی تێکۆشانی گەلی کوردمان لە پێناوی ئازادی‌و سەربەخۆییدا

بژی تێکۆشانی گەلی کوردو فارسمان لە پێناوی رزگاربوونیان لە دەست خوێن مژانیان

لیژنەی ئامادە کردنی کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد لە ئوروپا لقی یەکیەتی سۆڤیەت لە مسکۆ"

کۆتایی مانگی ٦ی ساڵی ١٩٦٠.

کۆمەڵەی خوێندکارانی کورد لە ئوروپا

نووسراوەکانی هاوڕێیان ماموستا «عسمەت شەریف»و دوکتور «وریا رەواندزی»مان پێگەیشت‌و زۆر خۆشحاڵ بووین. ئەو هەڵوێستە ئازاو گورجوگۆڵانەی ئێوە، ئەو هەستە بەرزو دڵسۆزانەی ئێوە بۆ رزگاری گیانی قارەمانان‌و رابەرەکانی نەتەوەکەمان ماموستا عەزیزی یۆسفی، غەنی بلوریان‌و رەحمەتی شەریعەتی جێگای هەموو جۆرە سوپاس‌و قەدرزانی‌و شایانی شانازی‌یە.

سڵاو و سوپاسی:
خۆشکە «جەواهێر»ی دایکی عەزیزی
تازە بووک خوشکە «مەرزە»ی هاوبەشی ژیانی غەنی
کوڕو کچەکانی شەریعەتی «هوما»و «عەلی» بۆ ئێوە خوێندکارەکانی نەتەوە چەوساوەکەمان.

سڵاو دیسان هەر سڵاو
لە گۆڕی پێشەوای شەهید قازی محەمەدی نەمرەوە، لە گۆڕی خەلیل خۆشەوی نەبەزەوە، لە گۆڕی «نەغەدەیی»و «فاروقی»و «جوامەردی»یەوە بۆ ئێوە هەڵسوڕێنەری رزگاری گیانی یۆسفی‌و شەریعەتی‌و بلوریان.

بۆ گیانی غەنی بلوریان

۱۹٦. (حەمە سالح‌دیلان)

لەو دیو دیوار
کە تاسە ئەیبەستێ قەتار (۱)
هەنگی گیانی ئەفڕێ بۆ دوور
بۆ ناو بەهار
وەنەوشە، نێرگس، گوڵی سوور
چریکە، سۆز، ناڵینی نەی
هاژە، خوڕەی ئاوی بێ پەی(۲)
زەوی سەوز، ئاسمانێکی شین
لووتکەی سپی، دامێن ڕەنگین(۳)
لەو دیو دیوار
کە سەرنج ئەکەیتە کار
لە شێوەی بەهاری نازدار
ژیان خۆشە
هیوا و هەست و نەست هۆشە
کێ بۆ ژیان بە پەرۆشە
کام چاو برسی گەشەی گوڵە؟

کام گیان سەودای ورشەی چلە؟(٤)
کام گوێ قولاغی ئاوازە؟
پڕە لە هەڵبەستی تازە...؟
ژیان خۆشە...!
بۆ کێ جەستە و ئەندامی..
کفتی دارکاری کردنی بێ
قەتماغەی کولاوەی زامی(٥)
سستی قەپڵ لێگرتن بێ..!
بۆ یەکێ.. پێست ئیسقانی
شەکەتی.. داغ و سووتانی بێ(٦)
چەرمی ئەستۆ و ملو شانی
لەتی زنجیری گران بێ...
بۆ یەکێ نینۆکی مردن
نزیک دڵی ڕاوەستا بێ
دانی جێگەر پارچە کردن
بە گۆشت خۆی لە هەستا دابێ
ئەوەندەی خوێن لێ تکابێ...(٧)
ژیان خۆشە..
بۆ ژیان چی بە پەرۆشە
یا چی لە هەموویان زیاتر
ئەسووتی وەک گڕی ئاگر
قاچە، دەستە، لەشی خاوە
دڵو سییە یاخود چاوە...؟؟
یا مێشک...؟
کامیان لە پاش جووڵە نەمان
پاش بوون بە خۆڵ
بڵێنسەیە بەبێ وچان
لەگەڵ چەرخا لەگەڵ زەمان
ئەگرێ هەرگیزاو هەرگیز

مەشخەڵە بۆ هێنوای ئازیز..؟
ئەڵێن پیرە..
ئەڵێن مێشک تیٚیا چەسپیوەو گیرە
بە چەکوشی بیقڵیشینیٚ
ئەم رەگ ئەو رەگی دەربینیٚ(٨)
بی سووتێنیٚ، بیٚ مرێنیٚ
بی پژێنیٚ... بیٚهوودەیە...!(٩)

Kurdistanpost
کوردستانپۆست

لەم سەرتدا ئەو دیارە
لە جێگەی یەکیٚ هەزار...!
ئەی چوار سەری ناو زیندانی
کۆنەپەرستی ئێرانی
سەر زۆر پژا
خوێن زۆر رژا
کەچی لە جێگەی هەر سەریٚ
سەد سەری‌تر دێتە دەریٚ
لەجێی هەر دڵۆپە خوێنیٚ
سەد گوڵ سەری دەرئەهێنیٚ...!!
ئاسودە بن، زەبری زیندان
هەڵواسین‌و پەت بۆ خنکان
تەوژمی خەبات لەق ناکا
هێزی تێکۆشان شەق ناکا(١٠)
ئاسودە بن، بەکوشتی بیٚ وە یا مردن
ریشەی کورد قەد نایە لەبن(١١)

غەنی بلوریان لە ساڵی ١٩٥٩یا حوکمی خنکاندنی بەسەرا دراو دوای کرا بەحوکمی هەمیشەیی (موید).. ساڵی ١٩٧٩ لە ئەنجامی راپەرینی گەلی ئێرانا بەرەڵلاو ئازاد کرا.

١- غەنی بلوریان: ئەندامێکی سەرکردایەتی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بوو، لە ساڵی ١٩٥٩دا خۆی‌و چەند هاوریەکی کۆمیتەی ناوەندی هەمان حیزب لە لایەن شالأوێکی ناهەمواری رەژیمی کۆنەپەرەستی حەمەرەزا شاوە گیران‌و حوکمی خنکاندنیان بەسەردا درا، هەرکە دەنگ گەیشتە شاری سلێمانی لە لایەن رۆلأنی شارەوە دەنگی

نارەزایی بڵند بووەوە و لە شێوەی بیرخەرەوەو یادداشتا ئێمزا کۆ کرایەوە و رەوانەی رژێمی سەر بە ئیمپریالیزمی ئێرانی و دەزگا رەسمی دەوڵەتی‌یەکان کرا.

٢- ئاوی بێ پەی= ئاوێکی لەبن نەهاتوو.

٣- دامێن رەنگین= داوێن رەنگین، قەدپاڵی رەنگین.

٤- سەودای ورشەی چڵە= عەشقی ورشەی چڵە

٥- قەتماغەی کولاوەی زامی= کە برین کەمێک سارێژ ئەبێتەوە خوێنەکەی سەری ئەیبەستی‌و پێی ئەوترێ قەتماغەی برین‌و زام. جا کە ئەو قەتماغەیە بریندار یا لێ بکرێتەوە خوێنی لێ‌دێت‌و ئەڵێن: کولایەوە.

٦- شەکەتی.. داغ و سووتانی بێ= واتە هیلاک و ماندوی سووتان‌و داغ کردنی بێ. داغ بە واتای سوتان دێت. ئەڵێن کوێچکەی مەڕەکەی داغ کرد، واتە بۆ نیشانە گوێچەی سووتاندوە.

٧- بە گۆشت خۆی لە هەستا دابێ

- ئەوەندەی خوێن لێ تکابێ: ئەوەندەی خوێن لێهاتبێ

٨- بە چەکوشی بیقڵیشینی= بە چەکوش لێدان درزو دەلاقەی تێ‌بخا.

٩- بێ‌پژینی= زیاتر بۆ مێشک وردو خاش بوون بەکار دێت وەک ئەڵێن: مێشکی پژا- بێ‌هوودەیە= بێ قازانجە، بێ‌کەڵکە، بێ‌سوودە یان هیچ‌و پوچە.

١٠- هێزی تێکۆشان شەق ناکا= واتە هێزی خەباتگێران دوو کەرت ناکاو دوو بەرەکی دروست ناکا.

١١- ئاسودە بن= هێمن‌و ئارام‌و لەسەرخۆ بن.

لە زیندانی قەسردا

رۆژی ١٢ی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٣٩-١٩٦٠، یانی سێ رۆژ بەدوای راگەیاندنی بەخشینی ئیعدامەکانمان، من‌و رەحمەتیان بردە زیندانی «قەسر»و لە عەزیزیان جیا کردینەوەو پاش تێپەڕ بوونی مانگێک ئەویشیان هێنا لای ئێمە، بەڵام ئێستاش نەزاندرا بۆچی ئەو یەک مانگە لێکیان جیا کردینەوە.

زیندانی «قەسر» کە قەسری قاجاریشیان پێدەگوت، پێشتر کۆشکی پاشاکانی بنەماڵەی «قاجار» بوو، بەڵام دوای بەدەسەڵات گەیشتنی «رەزا» شا لە سەرماوەزی ساڵی ١٣٠٤-

١٩٢٥دا، ئەو کۆشکە کرابوو بە زیندان. قەسری قاجار حەوشەیەکی پانو بەرینی هەبوو، کە دوو حەوشەی لێ جیا دەبۆوە. خانووەکانی نزیکو دوور لە یەکتر ساز کرابوونو جیا لە زیندان، ئیدارەی زیندان، نەخۆشخانەو کارگای پیشە سازی جیاوازیشی تێدابوو.

بەندییە سیاسیەکان سێ بەش بوون، کە لە سێ حەوشەی جیا لە یەک رادەگیران. بەشێکیان ئەفسەرانی رێکخراوی نهێنی سەربازی حیزبی تودە بوون. کە ژمارەیان نزیکەی شەش سەد کەس دەبوو. ئەو رێکخراوە لە خوێندکارانی زانکۆی ئەفسەرییەوە تا دەرەجەی سەرهەنگی لەنێو خۆدا کۆ کردبۆوە. هەرکام لەو ئەفسەرانە لێپرسراوی ئۆرگانێکی گرنگی ئەرتەش، ژاندارمەریو شارەوانی بوونو رێبەرایەتی حیزبی تودە بە هۆی ئەوانەوە لە گشت بەرنامەکانی ئەرتەش ئاگادار بوو. تەنانەت چاوەدێری شای ئێران سەرگورد «سەمەدی خێرخوا» ئەندامی رێکخراوی نهێنی سەربازی حیزبی تودە بوو. کاتی کودیتای «شاو زاهیدی» لە ٢٨ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٣٢- ١٩٥٣دا، کە زاهیدی لە باخی «سەبا» خۆی حەشاردا بوو،و کودیتاکەی رێبەری دەکرد، رێکخراوی سەربازی حیزبی تودە ئەوی کۆنترۆڵ دەکردو رێبەرایەتی حیزبی تودە ئاگاداری گشت هەڵوێستەکانی ناوبراو بوو. تەنانەت بەرلەوەی زاهیدی کودیتاکەی دەست بکات، رێبەرایەتی حیزبی تودە ئەو بزاڤەو شوێنی «زاهیدی»یان بە دوکتور «مصدیق» راگەیاندبوو، بەڵام مصدیق لای وابوو دەسەڵاتی تەواوی بەسەر ئەرتەشدا هەیەو بایەخی بە راپۆرتی حیزبی تودە نەدابوو.

ئەوەی راست بێ حیزبی تودە بە ئاسانی دەیتوانی بەرگری لە کودیتای ٢٨ی گەلاوێژ بکاتو تەنانەت توانای کوشتنی شاو زاهیدیشی هەبوو، بەڵام چونکە رێبەرایەتی حیزبی تودە بۆ ئەنجامی هەرچەشنە پرۆژەیەک پێشتر پرسی بە یەکیەتی سۆڤیەت دەکردو پاشان لەسەر ویستی ئەوان نەخشەکەی بەرێوە دەبرد، ئەم کارەی نەکرد. هۆیەکەشی ئەمە بوو، کە سۆڤیەت لەو سەردەمدا بە چاکی نەدەزانی رژێمی شا بروخێو بە وتەی ئەوان مصدیقی لایەنگری ئەمریکا بەدەسەڵات بگا. کاتێک لەگەڵ رێبەرایەتی حیزبی تودە باسی ئەو رەوتە دەکرا، دەیانگوت بە رووخانی رژێمی شا، مصدیق حکومەتی بۆ رانەدەگیرێو ئێران بە تەواوی ئاڵۆز دەبوو، بەڵام لە راستیدا بە بۆچوونی رێبەرایەتی حیزبی تودە شا بۆ ئێران کەڵکی پتر بوو لە مصدیق، کە ئەوەش لە بۆچوونی سۆڤیەت سەرچاوەی دەگرت، کە دەیانگوت شای سەر بە ئینگلیس باشترە لە مصدیقی سەر بە ئەمریکا. لە لایەکیتریشەوە رێبەرایەتی حیزبی تودە قەت روحی شۆرشگێری تێدا نەبووەو ئەو حیزبە تەنیا لەسەر بنەماو روانینی بەرژەوەندی ئینترناسیونالیستی تەماشای بزووتنەوەکانی نەتەوەیی کردوە، کە لەو ئاستەشدا تەنیا بەرژەوەندی سۆڤیەت لەبەر چاو بووە.

بەشی دووهەم، ئەندامانی سویلی حیزبی توده بوون. ئەندامانی حیزبی دیموکراتیش لەو بەشەدا زیندانی کرابوون، بەلاّم زیندانی جیاوازیان هەبوو. ئەندامانی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان بەناوی کۆمیتەی ئەیالەتی حیزبی توده لە حەوشەی سێهەمدا بوون. چونکە حیزبی دیموکرات جیا لەو ماوەیەی کە ڕێکخراوی نهێنی سەربازی حیزبی توده ئاشکرا ببوو، لە کۆنەوە تێکەلاّوێکی دۆستانەو پتەوی لەگەلْ حیزبی توده هەبوو، زۆر کەسی ناشارەزا بە یەک چاو تەماشای ئەو دوو حیزبەی دەکردو ڕژیمی ئێرانیش قەت لە بەرژەوەندیدا نەبوو کە ناوی حیزبی دیموکرات بێنێ‌و تەنانەت کاتێک لە ئیعدام کردنی ئێمەش خۆش بوون، گوتیان: «سێ زیندانی ئازەربایجانی ڕۆژئاوا کە بە ئیعدام مەحکوم کرابوون، حوکمەکەیان کرا بە زیندانی هەمیشەیی‌و ناوی کوردو حیزبی دیموکراتیان نەهێنا.»

پاش تەواو بوونی دادگای ئێمە ئەندامانی حیزبی دیموکراتو بەر لەوەی کە منو ڕەحمەت بەرنە زیندانی قەسر هاوڕێیانی ئێمەیان لە زیندانی دیژبانەوە بردبۆە ئەو زیندانە. کاتی گواستەوە ئێمە بۆ زیندانی قەسر، هەڤالاّن بەرەوپیرمانەوە هاتن‌و خۆشحالْ بوون کە لە ئیعدام ڕزگارمان بۆە. مانگێک دوای من‌و ڕەحمەت، عەزیزیشیان هێنا بۆ ئەو جێیە، بەلاّم ڕەحمەت هەروەکوو پێشتر گوتبووی: «ئەگەر ئیعدام نەکرێم ئیتر ناکەومەوە شوێن سیاسەت‌و هەولْ دەدەم خۆ لە زیندان ڕزگار بکەم‌و بە ژن‌و منداڵەکانم ڕادەگەم» خۆی لە زیندان ڕزگار کردو پیاوانە لەسەر بڕیاری خۆی مایەوەو بەبێ ئەوەی خراپە بکات، درێژەی بە ژیانی خۆیدا.

دوای ماوەیەک، بەرە بەرە ناکۆکی کەوتە نێو هەڤالاّنی زیندانی. بەشی ئاسایی لە زیندانی سیاسی جیا کرایەوە. ئەو بەشەی ئێمەی تێدا زیندانی کرابووین، بە زیندانی سیاسی دەژمێردرا، بەلاّم ڕژیم قەت دانی بە بوونی زیندانی سیاسی لە ئێراندا نەهێنا. ڕژیمی ئێران بە زیندانییەکانی سیاسی دەگوت زیندانی «ئەمنیەتی» واتە تێکدەرانی ئاسایشی ولاّت، بەلاّم هەرگیز نەیتوانی لەو بۆچوونەیدا سەرکەوێ‌و بەخەلْکی ئێران‌و جیهان بسەلمێنێ، کە ئێمە زیندانی سیاسی نین. ڕێکخراوی جیهانی لێخۆشبوونی نێونەتەوەیی زیندانیانی سیاسی (Amnesti International) فشارێکی زۆری بۆ ڕژیمی ئێران دەهێنا تا ڕژیم ڕێگا بە نوێنەرانی ئەو ڕێکخراوەیە بدات، بێنە ئێران‌و دەربارەی وەزعی زیندانیانی سیاسی بکۆلْنەوە، بەلاّم ڕژیم بە بیانووی نەبوونی زیندانی سیاسی لە ئێراندا ئەو مافەی لێ زەوت دەکردن. ڕێکخراوی جیهانی لێخۆشبوونی زیندانیانی سیاسی لەسەر بڕیاری خۆی مایەوەو لە ئەنجامدا نوێنەرانی ئەو ڕێکخراوەیە توانیان لە ساڵی ١٣٥٧- ١٩٧٩ خۆ بگەیەننە نێو زیندانەکانی ئێران کە لە شوێنی خۆیدا ئاماژەی پێدەکەم.

ناکۆکی بەتەنیا لەنێو کوردەکاندا سەری هەڵنەدا، بەڵکو بەرلە ئێمە لە نێو لایەنگرانی حیزبی تودەو فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجاندا سەری هەڵدابوو. پۆلیس کەسانی لاوازی بێوورەی گوڵبژێر دەکردو بەدانی بەڵێنی ئازاد کردن، ئەوانی لە گیانی ئێمە بەردەداو کەسانیتری پێ فریو دەدان کە بچن بڵێن لە کردەوەی خۆیان پەشیمانن‌و غەڵەت نامە بنووسن. پۆلیس بەمجۆرە دووبەرەکی خستبووە نێو زیندانیە سیاسییەکان. ئەو مرۆڤە لاوازانە بە لایەنگری کردن لە دەوڵەتی ئێران لە جێژنەکانی رەسمی دەوڵەتی‌و داب‌و رەسمی بەیانی‌و ئێوارانە «صبحگاو شامگا»دا بەشداریان دەکرد بە دوعا کردن بۆ گیانی پاشای ئێران‌و بەقای حکومەتەکەی رای ئەوانیان بەرەو خۆ رادەکێشا. ئەوان تەنانەت ئەرکی جاسووسی کردن لە زیندانیەکانیان بەئەستۆ دەگرت‌و دەنگوباسی نێو زیندانیان بە پۆلیس رادەگەیاند. لەنێو زیندانیەکانی تودەیی‌و فیرقەی دیموکراتدا ئەو دیاردە ناشایستە جێ کەوتبوو، بەلاّم ژمارەی ئەو کەسانە کەم بوو.

ئەو چەشنە زیندانییە بێوورەو لاوازانە چەند بەش بوون. بەشێکیان بە تەواوی خۆیان دەفرۆشت‌و ملیان بۆ ویست‌و داخوازەکانی پۆلیس رادەکێشا. بەشێکیتر دەچوون بەنهێنی غەڵەت نامەیان دەنووسی، بەلاّم جاسووسییان نەدەکردو بە ئاشکراش نەدەچون بەشداری بکەن لە جێژنەکای حکومەتیدا. ئەوان بەدانی بەرتیل بە مەئمورەکانی پۆلیس ناوی خۆیان لە ریزی تۆبەکارەکاندا دەنووسی‌و بەمجۆرە وەبەر بەخشین دەکەوتن. بەشی سێهەم جیا لەوەی پەشیمان نامەیان دەنووسی بەئاشکراش دەچوون لە جێژن‌و داب‌و رەسمەکانی حکومەتیدا بەشداریان دەکرد. لەنێو کوردەکانیشدا ئەو دیاردەیە دەبیندرا‌و تەنانەت چەند کەسێکیش خۆیان فرۆشت‌و بوون بە جاسووس‌و کاتی ئازاد بوونیشیان لە زیندان بە نهێنی کاریان بۆ ساواک دەکرد.

لەنێو ئێمە کوردەکاندا کە ریژەمان دەگەیشتە ۱۲۰ کەس پتر لە سێ بەشمان لادێیی‌و کەم خوێندەوار بوون. ئەو بەشەی کە ماڵ‌و منداڵیان هەبوون‌و بە دوای گیرانیاندا هیچ دەرەتانێکی ژیانیان نەبوو، کە ماڵ منداڵەکانیانی پێ بحاوێنەوەو ژیانیان دابین بکات. ئەوان بەهۆی ئەو هەلومەرجەی ژیانیان ورەیان بەردەداو بە نابەدڵی دەچوون لە ریزی ئەو کەسانەوە کە بۆ ئازاد بوونیان تۆبە نامەیان دەنووسی. ئەوان کەسیان نەبوو کە لە دەرەوەی زینداندا بە هانای ماڵ‌و منداڵەکانیانەوە بێ. ئەو ئەندامانەی حیزب کە خۆیان دەرباز کردبوو،‌و چووبوون بۆ باشووری کوردستان بۆ جارێکیش بیریان لەو لێقەوماوانە نەکردەوە. لەبەر ئەوە بە رای من کردەوەی ئەو گروپە رەخنە هەڵناگرێ‌و نابی مرۆڤ سەرکۆنەیان بکات.

بەشێکی‌ترمان کە توانای مانەوەیان لە زینداندا نەبوو، زۆربەیان سەڵتەو ڕووناک بیری شارەکان بوون. ئەوان نەیانتوانی حورمەتی کەسایەتی خۆیان ڕابگرن‌و بە ئاشکراو نهێنی هەوڵیان دەدا خۆ لە زیندان دەرباز بکەن‌و بۆ گەیشتن بەو ئامانجەو بۆ ئەوەی تاوانی قورسیان نەبێ‌و لەبەر چاوی پۆلیس نەکەون، ڕیزی خۆیان لە ڕیزی ئەو زیندانی‌یانە جیا کردەوە کە ورەیان بەرنەدابوو،و بە سەربڵندی خۆیان ڕاگرتبوو،و زیندانیان دەکێشا. ژمارەیەک لەوان دژایەتیان لەگەڵ خۆراگرەکان دەکردو وایان پیشاندەدا کە تەنانەت هیچ نزیکایەتیان لەگەڵ ئەوان نەبووە.

ژمارەی زیندانی خۆراگر لەنێو کوردەکاندا زۆر نەبوون. تەنیا چەند کەسێکی خەڵکی سەردەشت‌و مەهاباد بوون، کە توانیان پیاوانە ماوەی زیندانی خۆیان بەرنە سەرو ژمارەیەکیش بەخشران کە لەجێگەی خۆیدا باسیان لێدەکەم.

لەو نێوەدا، دوکتور «عەلی مەولەوی» گیانی خۆڕاگری لاواز بوو. ئەوانەی وەک ئەو لە دەوری کۆ ببوونەوەو دژی ئێمە بوون. لاوەکانی سەردەشتی‌و «سەدیقی خاتەمی»، «کەریمی خامچی»، «حەبیبپەنا»و سەید «ڕەسوولی بابی گەوەرە»و ژمارەیەکی‌تر لە زینداندا باوەڕیان بە خۆڕاگری هەبوو. ژمارەی هاوبیرانی مەولەوی لە زینداندا کەم نەبوون‌و تەنانەت کەسانی‌تری وەک مەلا «عەبدوڵڵای سەرباز»و «ئەحمەدی نهضت‌زادە»و چەند کەسی‌تریش هەبوون، کە کاری پۆلیسیان لەسەر ئێمە دەکردو نەیاندەهێشت کوردەکان لێمان نزیک بنەوەو قسەمان لەگەڵ بکەن.

شایانی باسە، کاتێک لە ژیانی کوردەواریدا مرۆڤ دەست بە خەباتی سیاسی دەکات‌و تووشی زیندان دەبێ، هیچکەس بە هانایەوە ناچێ‌و بە تەواوی لەبیر دەکرێ‌و ماڵ‌و منداڵەکەشی بێ‌دەرەتان دەمێنێتەوە. لەبەر ئەوەیە کە زۆربەی ڕوناکبیرانی کورد خۆ لە سیاسەت دەپارێزن. ئەندامان‌و لێپرسراوانی حیزب کە نەگیران‌و چوون بۆ باشووری کوردستان هیچ ئاوڕێکیان لە ماڵ‌و منداڵی هەڤاڵانیان نەدایەوەو ئەوانیان فەرامۆش کرد. بوونی ژن‌و منداڵ، بێدەرەتانی‌و نەداری‌و بێکەسی‌و بێ‌پەنا بوونی بنەماڵەی زیندانی هۆی سەرکی ڕووخانی زیندانی لە بەندیخانەکاندایە. هەروەکوو پێشتر گوتم بە داخەوە کەسی وامان تێدا هەڵکەوت کە ژنەکەی بۆ دابینکردنی ژیانی منداڵەکانی لە ڕێگای هەڵدێر کەوت. بەڕای من هۆی سەرەکی ئەوانەی خۆرادەگرن‌و سەر شۆڕ ناکەن،بوونی سەرپەرەستی نەجیب‌و شەرافەتمەندو کەسایەتی‌و کەرامەت‌و نەجیب بوونی خێزانی زیندانی‌یە کە بەسەر بڵندی ڕەنج‌و ئازاری مادی‌و ڕوحی بەگیان وەردەگرێ تا خۆی‌و مێردەکەی سەریان بەرز بێ. جیا لەوەش گیانی لەخۆبردوویی‌و خۆراگری زیندانی‌و باوەڕی بە کەسایەتی خۆی‌و

نەتەوەکەیەتی کە ئەو لەسەر پێ‌ڕادەگرێ. ئەوەی بێ ژنە تەنیا لەسەر کەسایەتی نەتەوەکەی‌و کەڕامەتی خۆی حیساب دەکات.

هۆی تێکچوونی دۆستایەتی لەنێو هاوبەندیەکانی زیندانیدا دەگەڕایەوە سەر ئەو بۆچوونە فیکرییە، کە هەڤاڵانی کوردی دوو بەش کردبوو. بەشێکی کەم، ئاوانە بوون کە باوەڕیان بە خۆراگری هەبوو. ئەو بەشە ورەیان لە دەست نەدا، بەڵام ئەوانی‌تر زۆربەیان بەهۆی نەبوونی دەرەتانی ژیانی ژن‌و منداڵیان کە بەڕای من بۆیان بەتاوان ناژمێردرێ، توانای خۆراگریان نەبوو،و یەک بەدوای یەکدا رووخان. بەشێک لەو کەسانە سەڵتەی بێ ژن‌و منداڵ بوون. ئەوانە دەیانتوانی خۆڕاگرن‌و دەرەتانی مانەوەیان هەبوو لە زینداندا، بەڵام داخەکەم خۆیان دۆڕاند.

ئەو کاتەی کە ئێمەیان بردە زیندانی قەسر، بەندییەکان ژیانی ئاسایی‌یان هەبوو. لەنێو ئەفسەرەکانی رێکخراوی نهێنی سەربازی حیزبی تودەدا مرۆڤی بە کەڵک‌و لێهاتوو دەبیندرا. ئەوان توانیبوویان شوێن لەسەر زیندانیەکانی‌تر دانێن‌و ڕێزو حورمەت‌و کەسایەتی خۆیان بپارێزن‌و بەشێوەیەک پێوەندی لەگەڵ زیندانەوانەکان دامەزرێنن، کە ژیانێکی باشیان هەبێ‌و تووشی گیروگرفت‌و ئاژاوەی نێو زیندان نەبن‌و زیندانێکی بێ قرەو قاڵیان هەبێ. ئەوان بە وشاری خۆیان نەیاندەهێشت هیچ گۆلمەزێک تەنگ‌و چەڵەمەیان بۆ برەخسێنێ. کتێبی خوێندنەوەو رادیۆیان هەبوو. ژمارەیەکیان تەنانەت خەریکی نووسین‌و کاری وەرگێڕانی کتێب بوون. ئەوان ڕێزیان بۆ داب‌و رەسمەکانی خۆیان دادەناو جێژنی نەورۆزیان دەگرت‌و یادی رۆژە مێژوویەکانی خۆیان دەکردەوەو پۆلیسیان بێ لایەن رادەگرت. دیتنی کەس‌و کاریان بۆ دژوار نەبوو،و تەنانەت ماڵ‌و منداڵیان دەهاتنە نێو زیندان‌و لە جێژنی نەورۆزی ئەواندا بەشداریان دەکرد، بەڵام بەرە بەرە کە کات تێپەر بوو،و رەوتی سیاسی ئێران گۆڕانکاری بەسەردا هات، ژیانی نێو زیندانیش گۆڕاو زیندانیەکان تووشی گیروگرفت‌و تەنگانە بوون، کە لە شێوینی خۆیدا پەنجەی بۆ رادەکێشم. بەگشتی لە جەوی ئاسایی‌و ئارامی زینداندا کە بەهۆی لێوەشاوەیی ئەفسەرانی تودەیی پێکهاتبوو، بە بەرفراوانی دەرەتانی فێر بوون‌و بارهاتن هەبوو.

لە ساڵی ۱۳٤۰- ۱۹٦۱وە کە ئێمەیان بردە زیندانی قەسر تا ۱۳٤۹- ۱۹۷۰ کەمتر زیندانی سیاسی دەگیران، چونکە بە دوای زەبر دیتنی حیزبی تودەو هەڵوەشانی رێکخراوی نهێنی سەربازی ئەو حیزبەدا، ئیتر حیزبی تودە شتێکی بەرچاوی لێ نەماو رێکخراوێکی چالاکی سیاسی ئەوتۆی نەبوو کە رژیم هەوڵی گرتنی بدات. لەبەر ئەوە دەرگای زیندانەکان لەسەر سێ رێکخراوی سیاسی حیزبی تودە، فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان‌و حیزبی

دیموکراتی کوردستان گاڵە درابوو. زانیاری لە چۆنیەتی وەزعی زیندان تەنیا لە دەوری بنەماڵەی ئەو سێ گروپانەدا چەنگ دەکەوت‌و بنەماڵەی ئەو زیندانی‌یانە مافیان پێدرابوو حەوتووی جارێک بۆ دیتنی زیندانیەکانیان بێنە زیندان.

چونکە لە دەرەوەی زیندانەکاندا چالاکی نەبوو، زیندانیش کش‌و مات‌و بێدەنگ بوون. زیندانی دەردەست کراو لەنێو زینداندا جگە لە ڕێز گرتنی ڕێ‌و ڕەسمی نەورۆز‌و بیرەوەرییەکان‌و ڕۆژی دامەزرانی حیزبەکان، هیچ چەشنە چالاکیەکی سیاسی‌یان نەبوو، کە ئەوانەش بەشێوەی ئاسایی دەگیران‌و پۆلیس کۆسپی بۆ نەدەخوڵقاندن، بەڵام جارجارە زیندانەوانێکی نەحس‌و نالەبار پەیدا دەبوو، کە زیندانیەکان لە بەرامبەریدا ڕادەوەستان‌و بە مانگرتن دژی ئەو چەشنە زیندانەوانانە، لێپرسراوەکانیان ناچار دەکرد، کە کابرای ملهوڕ بگۆڕن‌و زیندان ئەهوەن بکەنەوە.

دوور خرانەوەم بۆ زیندانی «بەرازجان»

ساڵی ١٣٤٢- ١٩٦٣، هاوکات لەگەڵ کودیتای دژ بە «کەریم قاسم» لە عێراقدا، پۆلیس دەستی لە زیندانی‌یە کوردەکان وەشاندو من‌و عەزیزی یوسفی‌و «جەلیلی گادانی» لە زیندانی قەسرەوە بۆ شوێنێکی بەد ئاب‌و هەوا دوورخستەوەو بردیانین بۆ زیندانی «بەرازجان»، کە لە هەرێمی کەنداو هەڵکەوتووە. تاوانی ئێمە ئەوە بوو کە بەرگریمان دەکرد لە رووخانی ورەی ئەو گیراوە کوردانەی کە پۆلیس چالاکانە بۆ رووخاندنی ورەی زیندانی‌یە خۆڕاگرەکان کەڵکی لێوەردەگرت‌و ناکۆکی خستبۆە نێو زیندانیە کوردەکانەوە. مەبەستی پۆلیس لە دوورخستنەوەی ئێمە ئەوە بوو بەشێنەیی کار بکاتە سەر زیندانیەکان، ورەیان بڕووخێنێ‌و بەدانی بەڵێنی ئازاد کردن ڕێبازی چەوتیان لەبەر نێ‌و ئاژاوە بخاتە نێو زیندانیەکانەوە. لەو نێوەدا، ژمارەیەک لە زیندانیە کوردەکان فریوی فرو فێڵی پۆلیسیان خواردبوو، و دژی هەڤاڵە خۆڕاگرەکانی خۆیان ڕەفتاری نالەباریان گرتبووە بەرو بەمجۆرە هاریکاری پۆلیسیان دەکرد، کە من پێشتر پەنجەم بۆ ناوی چەند کەسێکیان ڕاکێشا.

بەر لە دوور خستنەوەی من‌و عەزیزی یوسفی‌و جەلیلی گادانی بۆ «بەرازجان» ڕووداوێکی سیاسی گرنگ لە ئێراندا ڕوویدا کە جێگەی سەرنجە. وەک ئاگادارن پاش دەرکردنی «ڕەزا» شا لە ئێران بە دەستی هاوپەیمانەکانی دژی فاشیزم لە شەڕی دووهەمی دنیاگرداو ناردنی بۆ دورگەی «موریس» و بە دەسەلات گەیشتنی «محەمەد ڕەزا»ی کوڕی

له ئێراندا، حەمە رەزا شا بەپێچەوانەی بابی بە لای ئینگلیس و ئەمریکادا خووشیو بۆ مانەوەی خۆیو رژێمەکەی بەرە بەرە خۆی بە ئەمریکاوە هەلاوەسیو بە یارمەتی ئینگلیسو ئەمریکا دیکتاتۆریەتی خۆی بەسەر خەڵکی ئێراندا سەپاند. دوای رووخانی حکومەتی دوکتور مصدیقو پاش هەڵوەشاندنی رێکخراوەکانی حیزبی تودەو فیرقەی دیموکراتو حیزبی دیموکراتو گیرانو زیندانی کردنی ئێمە لە ساڵی ١٣٣٨- ١٩٥٩داو ئەهوەن بوونەوەی ئێرانو نەمانی بەربەرەکانی راستەوخۆ بەدژی رژێمی محەمەد رەزا شا، ئەمریکایەکان بۆ ئەوەی پێش بە سەرهەڵدانی نەتەوەکانی جێگیر لە ئێراندا بگرێ، گوشاریان خستە سەر شا کە زەوی لەنێوان جوتیاراندا دابەش بکاتو فەزایەکی سیاسی ئاوەڵە لە ئێراندا پێکبێنێ.

چونکە ئەمریکا باوەری بە کردەوەی شا نەبوو،و دەیزانی «محەمەد رزا» شیاوی ئەو کارە نیە، دوکتور «عەلی ئەمینی» مۆرەی باوەرپێکراوی خۆی بۆ ئەنجامی ئەو هەڵوێستە بەسەر شای ئێراندا سەپاندو بەرپرسایەتی ئەو ریفۆرمەی پێ سپارد، کە لە مێژووی ئێراندا بە «شۆرشی سپی» دەناسرێو بەگشتی مەبەستی شۆرشی سپی لە چوارچێوەی ئەو شەش خاڵانەدا بوو:

١- میللی کردنی دارستانەکان.
٢- فرۆشتنی ژمارەیەک لە کارخانەکانی دەوڵەتی.
٣- بەشدار کردنی کرێکاران لە سودی داهاتی کارخانەکان لە رێگای کرینی سەهام.
٤- ئیزندانی ژنان لە دەنگداندا.
٥- دانانی سوپای دانیش بۆ خوێندەوار کردنی گوندییەکان.
٦- دابەشکردنی زەویو زار.

عەلی ئەمینی سەر بە بنەماڵەی «قاجار»ەکان بوو،و محەمەد رەزا شا خۆشی نەدەویست، بەلام ناچار بوو مل بۆ ویستی ئەمریکا راکێشێو عەلی ئەمینی بکاتە سەرۆک وەزیری حکومەتی ئێران. ئەمینی لە کابینەی خۆیدا مۆرەی وەک «مستەفا ئەلەمووتی»و «ئەرسەنجانی» دەست نیشان کردبوو، کە خاوەنی رابردووی سیاسی چەپو کومونیستیو دژ بە رژێمی پاشایەتی بوون، بەلام ئەو کاتە لایاندا بوو،و سازی نەتەوەیی ئێرانیان لێدەدا. ئەلەمووتی کرا بە وەزیری عەدل (دادگستری)و ئەرسەنجانی بوو بە وەزیری گشتو کاڵو ریفۆرمی دابەشکردنی زەوی بە دەستی ئەرسەنجانی دەست پێکرا. ئەلەمووتی‌ش بەشێک لە ریفۆرمی سیاسی ئەنجام دا. عەلی ئەمینی بەمجۆرە خەریک بوو فەزای سیاسی ئێران بگۆرێ. ناوبراو، بواری دابوو بە رووناکبیرانی نەتەوە پەرەستی ئێرانی کە زۆربەیان پێشتر

لایەنگرانی دوکتور مصدیق بوون، بە ئاشکرا کۆبوونەوەی سیاسی پێک بێنن. لە ئەنجامی ئەو کردەوەیەدا، لایەنگرانی بیری نەتەوەی کۆنگرەیان بەستو خۆپیشاندانەکان دەستی پێکرایەوە. لەو بوارەدا ژمارەیەک ڕووناکبیری چەپو نەتەوەیی خۆیان خزاندبۆوە نێو ڕیزی نەتەوە پەرەستەکانەوەو لە ڕیزی لایەنگرانی دوکتور مصدیقدا چالاکیان دەنواند. لەو هەلو مەرجە گونجاوەدا بوو کە عەلی ئەمینی داوای لە ژمارەیەک کەسایەتی خاوەن سیمای سیاسی نەتەوەیی وەک موهندیس «مهدی بازرگان»و «زیرەکزادە»و چەند کەسی‌تری لایەنگری بیری مصدیق کرد، کە بچن لە کابینەی ئەودا بەشداری بکەن، بەلاّم ئەوان داوای عەلی ئەمینی‌یان ڕەد کردەوەو ڕایانگەیاند کابینەی عەلی ئەمینی سەر بە ئەمریکایە. ئەوان دەیانگوت شا بە یارمەتی ئەمریکا مصدیقی لێخستوەو ئەو کردەوەیە هەرگیز لە لایەن لایەنگرانی مصدیقەوە فەرامۆش ناکرێ.

ریفۆرمی دابەشکردنی زەوی‌و زار بە ناکاملی دەستی پێکردو بنەمای سیستیمی فئودالی لە ئێراندا لەق کردو هەڵیوەشاند، بەلاّم لە باری سیاسی‌یەوە چونکە عەلی ئەمینی لەنێو ڕووناکبیرانی ئێراندا بە ئینسانێکی کۆنە پەرەستی سەر بە ئەمریکاو وڵاتانی ڕۆژئاوایی ناسرابوو، نەیتوانی سەرکەوێ. لەو هەلومەرجەدا مستەفا ئەلەمووتی کە یەکێک لە یارانی دوکتور «ئەرانی» کەسایەتی کومونیستی ناسراوی ئێران بوو،و لەگەڵ ٥٣ زیندانی ناسراو زیندانی کرابوو، لەو جەوە کەڵکی وەرگرتو ژمارە زیندانیکی بەرچاوی لە زیندان ئازاد کرد. ئەو کاتە نزیک بە ٥٠٠ کەس بەتاوانی بیری سیاسی لە زیندانی قەسر زیندانی بوون. ئەلەمووتی لە ڕێگای بنەماڵەی زیندانیەکانەوە بە نهێنی ناوی گیراوەکانی وەرگرتبوو،و لە ڕێگەی ڕەسمیشەوە لە زیندانەوانەکانی ویستبوو لیستەی گیراوەکانی بۆ بنێرن. بەم چەشنە سێ مانگ دوای دامەزرانی حکومەتی دوکتور عەلی ئەمینی زۆربەی زیندانیە سیاسییەکانی سەر بە حیزبی تودە، فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانو حیزبی دیموکرات کە حەبسی دە ساڵ تا ئەبەدیان بەسەردا سەپێندرابوو لە زیندان ئازاد کرانو ئێمەش نزیکەی ١٣٠ کەس ماینەوە. ئەلەمووتی بەڵێنی ئازاد کردنی باقی زیندانیەکانی‌تریشی دابوو، کە منو عەزیزی یۆسفیش لەگەڵ ئەو ١٣٠ کەسە بووین.

ئەو کاتە دۆخی سیاسی ئێران بۆ هەڵسوڕانی سیاسی قانوونی لەبار بوو. فەزای کراوەی سیاسی لە حکومەتی ئەمینی‌دا پێکهاتبوو، ڕێگا بۆ دامەزراندنی حیزبی سیاسی ئاوەڵە بوو. لەو کاتەدا، لایەنگرانی مصدیقو «جبهەی میللی» (بەرەی نەتەوەیی) وەخۆ کەوتنو خەریکی دامەزراندنی حیزبو ڕێکخراوی قانوونی بوون. ئەو ڕەوتو بزاڤانە ببوونە چەقلی چاوی شای ئێرانو لایەنگرەکانی لە دەرباری پەهلەویداو ئەوان هەستیان بە مەترسی دەکرد،

کە نەکا هەلێک برەخسێ‌و دامودەزگاکەیان لە ئێراندا کۆ بکرێتەوەو رژێمێکی کۆماری جێی رژێمی پاشایەتی بگرێتەوە. لەو روانگەوە محەممەد رەزا شا وەپەلەقاژە کەوت‌و خۆی گەیاندە ئەمریکاو «کەنەدی» سەرۆک کۆماری ئەمریکای رازی کرد کە ئیزن بدات بۆخۆی بەرپرسایەتی پلانە دارێشتراوەکان بەئەستۆ بگرێ، کە ناوی «شۆرشی سپی» لەسەر داندرابوو.

محەممەد رزا پەهلەوی ترسی نابووە دڵی «جۆن‌کەنەدی»و گوتبووی هێزەکانی نەتەوەیی‌و چەپی ئێران لەو جەوەی کە ئەمینی بۆی رەخساندون خەریکی پیلان گێڕان دژی ئەمریکان. رژێمی کومونیستی سۆڤیەتیش چاوی بڕیوەتە ئەو رووداوانەی ئێران‌و هەوڵدەدا داروودەستەی خۆی لە ئێراندا بە دەسەلات بگەیەنێ‌و بەمجۆرە شای ئێران سەرۆک کۆماری ئەمریکای فریو دابوو. محەممەد رەزا شا بە وەرگرتنی بەڵێنی لە ئەمریکا گەڕایەوە بۆ ئێران‌و دەست‌بەجێ، ئەمینی لە حکومەت خست‌و هەموو کارو باری ئێرانی هێنایەوە ژێر دەستی خۆی. هێزو دەسەلاتی سەرلەنوێی شا ئومێدی ئێمە گیراوە سیاسیەکانی کوێر کردەوە. ئەوان لە ئازاد کردنی ئێمە چاوپۆشیان کردو ئێمە زیندانیە سیاسیەکانیان لە زینداندا راگرت‌و ئازاد بوونی ئێمە کەوتەوە دەست ساواک‌و بڕیاری شاو لە ئاکامدا تا راپەرینەکانی پێش شۆرشی ۱۳۵۷-۱۹۷۹ لە زینداندا ماینەوە.

پاشگەز بوونەوەی جان کەنەدی لە پشتیوانی کردنی دوکتور عەلی ئەمینی‌و گەڕاندنەوەی دەسەلاتی سەرلەنوێ بە شای ئێران، دوا رۆژێکی تاڵی بۆ نەتەوەکانی جێگیر لە ئێراندا پێکهێنا. ئەمجارە ساواک‌و شا بە پشت ئەستوری ئەمریکا دیکتاتۆریەتێکی توندو تیژتر لە پێشوویان بەسەر خەڵکدا سەپاندو وزەیان لە خەڵک بڕی. ئەو هیواو هومێدەی کە لە دەورانی عەلی ئەمینی‌دا لە دڵی خەڵک‌و رووناکبیران نیشتبوو، جێگای بە ناهومێدی‌و کەسادی‌داو لە ئاکامدا رووناکبیرانی نەتەوەکانی هاندا بە توندی بکەونە دژایەتی کردنی ئەمریکاو قین‌و بێزاری خەڵکی ئێران دژی ئەو بەرز کەنەوە. ئەو کردەوەیەی ئەمریکا، مەلاکانی شیعەی وەخۆ خست‌و ئایەتوڵڵا «خومەینی» توانی بەباشی ئەو هەلە بقۆزێتەوە بە کەڵک وەرگرتن لەو، دەست بە خەباتی سیاسی بکات. لە ئەنجامی ئەو کێشەو بێزارییەدا بوو کە شا لە ساڵی ۱۳٤۲- ۱۹٦۳ خومەینی لە ئێران دەرکردو بۆخۆی بوو بە هۆی زەق کردنەوەی ناوی خومەینی لە ئێران‌و تەنانەت دەرەوەی ئێرانیشداو خۆش کردنی رێگا بۆ بەدەسەلات گەیشتنی خومەینی لە شۆرشی ۱۹۷۹دا. لە حاڵێکدا ئەگەر حکومەتی دوکتور ئەمینی خۆی گرتبا بەو فەزا سیاسی‌یە قانوونی‌یەی کە دەهات لە ئێراندا جێ بگرێ، ئەمڕۆ نەتەوەکانی ئێران تووشی ئوختوپووسی ئاخوندی نەدەهات‌و

ڕۆژگاریان بەشێوەی ئێستا تاڵ نەدەبوو. دەتوانم بە ڕاشکاوی بڵێم سیاسەتی ئەمریکاو وڵاتانی ڕۆژئاوایی لە بەرامبەر نەتەوەکانی ئێراندا هەمیشە تێکەڵاوی هەڵەی ناڵەبار بووەو ئەو هەڵانەش کێشەو دژواری نەتەوەکانیان پێ چارەسەر نەکراوە.

ئێمە گیراوە سیاسیەکان بووینە قوربانی سیاسەتی جان‌کەنەدیو بۆ ساڵانی درێژ دەرگای زیندانمان لەسەر گاڵە درا. بە دوای ئەو ڕووداوەدا بوو کە منو عەزیزی یۆسفیو جەلیلی گادانیان بۆ زیندانی «بەرازجان» دوورخستەوە. زیندانی بەرازجان قەڵایەکی کۆنی سەردەمی شا «عەباسی سەفەوی» بوو، کە ماوەیەک وەک کاروانسەرای وشترەوانان کەڵکیان لێ‌وەرگرتبوو.

ئەو کاتەی کە ئێمەیان بۆ بەرازجان تەبعید کرد، ئەو جێیە لادێیەکی زۆر دواکەوتوو بوو. ئاوی خواردنەوەو دوکتورو دەرمانو نەخۆشخانەی نەبوو. خەڵکی بەرازجان ناچار بوون بۆ دوکتورو دەرمان بچنە شاری «بوشهر» کە لەسەر کەنداوی فارس هەڵکەوتبوو. ئاوو هەوای بەرازجان زۆر ناڵەبار بوو. هاوینان ڕادەی گەرما سەری لە ٤٥-٥٠ دەرەجە دەداو بە هۆی «شەرجی» بوونی واتە هەڵمی زۆری دەریا هەمیشە لیباسی ژێرەوەی خەڵک تەڕ دەبوو، و لەشی ئینسان چەوری پێدا دەتکایەوە. تۆزو خۆڵی «عەرەبستانی سعودی»ش ژیانی بە خەڵک تاڵ کردبوو. دەکرێ بڵێم تۆزو خۆڵ مانگی جارێک ئاسمانی بەرازجانی بەچەشنێک دادەپۆشی، کە ئەستێرەکانی ئاسمان بەدی نەدەکران. خۆل بۆ ماوەی سێ ڕۆژان لە ئاسمانی ناوچەی کەنداوی دەمایەوەو زارو گەرووی خەڵکی دەئاخنی. لەبەر ئەوەیە کە پتر لە نەوەد لەسەدی خەڵکی هەرێمی بەرازجان نەخۆشی دەردەبارێکە (سیل)و چاوئێشە (تەڕاخۆم)یان هەیە. من بۆ ماوەی پێنج ساڵ لەو ناوچە ناڵەبارە زیندانی بوومو پاشان بەهۆی نەخۆشی لەساڵی ١٣٤٦- ١٩٦٧ گەڕاندیانمەوە بۆ زیندانی تاران.

لە ماوەی ئەو پێنج ساڵەدا تەنیا جارێک ماڵ‌ومنداڵی خۆم دیت. ئەوان لەبەر دووری ڕێگاو خەرجی گرانی توانای هاتووچۆیان بۆ لای من نەبوو، و زیندانی بەرازجان بۆ ئێمە لە فەرامۆشخانەک دەچوو، کە دنیای دەرەوەمان لێ بێگانە بوو. تەنیا ساڵی جارێک مافی دیتنی بنەماڵەکانمان هەبوو، کە ئەویش پتر فارسەکان کەڵکیان لێوەردەگرت. مافی بوونی رادیۆمان نەبوو. چونکە خەڵکی بەرازجان فرە هەژارو نزیک بە نەوەدو پێنج لە سەدیان نەخوێندەوار بوون، ڕۆژنامە بۆ بەرازجان نەدەهات. دێهاتەکانی جێی کشتوکاڵ نەبوونو ئاژەڵیان لێ‌ڕانەدەگیراو بەم پێیە دووکانی سەوزەو شیرو ماست فرۆشی نەبوو. ئەو بەرهەمانە لە ماوەی سەعاتێکدا لە بەرازجان بۆگەن دەبوون. ئێمەی زیندانی لە ماوەی پێنج ساڵدا قەت چاومان بە شیر، ماست، پەنیر، میوەجاتو سەوزە نەکەوت.

بەرازجان گۆشتی نەبوو. ئەگەر جارێک گۆشتی «بزن» وەچەنگ کەوتبا، ئەویش ئەوەندە لەڕو لاواز بوو کە کاتی کوڵاندن جیا لە مستێک کەفو چەرمەچەقاڵتە چی لێنەدەمایەوە. ئەو کاتەی کە ئێمە لە بەرازجان بووین وشکە ساڵی بوو،و بۆ ماوەی حەوت ساڵ بارانی لێنەباریبوو،و خەڵک گوندەکانیان چوولکردبوو. رۆژی ئەوەڵ کە گەیشتینە بەرازجانو ئاومان خواردەوە، وەک ئەوە بوو کە ژەهر دەخۆینەوە. ئاوەکەی لە رادە بەدەر تاڵو سوێر بوو، بەڵام چار نەبوو دەبوایە فێری بین. دوای چەند ساڵ حکومەت لوولە ئاوێکی لە چیاکانەوە هێنا بۆ بەر دەرگای زیندان کە ئەویش تەنیا مەئمورەکانی حکومەتی کەڵکیان لێوەردەگرتو بەشی خەڵکی‌تری نەدەکرد. ئێمەش رۆژانە مافی گۆزە ئاوێکمان هەبوو. زیندانی بەرازجان، بۆ ئەو زیندانی‌یە سیاسیو ئاساییانە تەرخان کرابوو، کە ملیان بۆ رژێم کەچ نەدەکردو لە لای کاربەدەستەکانەوە بە مرۆڤی سەربزێوو ناسازگار دەژمێردران. دیارە لە زیندانی شارەکانی‌تری ئێرانیشدا زیندانی خۆڕاگر هەبوو، بەڵام کەس نەبوو بۆیان تێبچێنیو بە تەبعید کردنیان بدات. بەگشتی باسی دەردو ئازارەکانی زیندانی بەرازجان کتێبێکی دەوێو باشترە چیتر ئێوەی پێ ماندوو نەکەمو هەر ئەوەندە بڵێم، کە کاک جەلیلی گادانی زیندانیە هەمیشەییەکەی بۆ کرا بە پازدە ساڵو پاشانیش بە دوای نۆ ساڵ لە زیندان ئازاد کرا. کاک عەزیزی یۆسفیان برد بۆ زیندانی «ئامل»و پاشان گواستیانەوە بۆ تارانو لە کۆتایی ساڵی ١٣٥٦-١٩٧٩ بە هۆی نەخۆشی دڵ لە زیندان ئازاد کراو لە رۆژی ١٤ی جۆزەردانی ساڵی ١٣٥٧-١٩٧٩ کۆچی دوایی کردو ئەوەڵێن راپەرینی خەڵکی مەهاباد لەو دەورەیەدا دژی رژێمی پاشایەتی کاتی ناشتنی ئەو ئەنجامی گرت. یادی ئەو پاڵەوانە لە دڵی نەتەوەی کورددا دەمێنێتەوە.

بۆ زیندانی تاران

ساڵی ١٣٤٦- ١٩٦٧ گۆاسترامەوە بۆ زیندانی تاران. چەند کەسێک لە ئەفسەرانی رێکخراوی نهێنی سەربازی حیزبی توده و ئەندامانی «نهضت آزادی» کە ٢-٤ ساڵ لە بەرازجان بوون، بەر لە من گۆسترابوونەوە بۆ تاران. کەسایەتی وەک موهندیس «مهدی بازرگان»، ئایەتوڵڵا «تاڵەقانی»، دوکتور «سەحابی»و موهندیس «سەحابی» کوڕی دوکتور سەحابیو سێ کەسی‌تر نزیک بە دوو ساڵ لە بەرازجان زیندانی بوونو ئەوانیان لەگەڵ ئەفسەرانی تودەیی گەڕاندبۆوە زیندانی تاران. لە ٦٠-٦٥ کەس ئەندامی رێکخراوی

نهێنی سەربازی حیزبی تودە، ٣٥ کەسیان ئیعدام کران‌و ئەوانی‌تریش جگە لە چەند کەسێکیان بەرە بەرە یان ماوەی زیندانیەکانیان تەواو بوو یان بەخشران‌و جیا لەو چەند کەسەی کە لەگەڵ من لە زیندانی بەرازجان بوون کەسی‌تریان نەمابوو.

«سەفەرخانی قارەمانی» کۆنە زیندانی سەر بە فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان بۆ ماوەی دە ساڵان لە زیندانی بەرازجان راگیراو پاشان گەڕاندیانەوە بۆ تاران. من لەگەڵ «سەفەر»خان‌و شەش ئەفسەری تودەیی بە ناوەکانی «سمایلی زولقەدر»، «رەزا شەڵتوکی»، «تەقی کەی‌مەنیش»، «ئەبوتوراب باقرزادە»، «عەباسی حەجەری»و «عەلی عەمویی» لە زیندانی تاران مابووینەوە. لەنێو ئەوانەدا رەزا شەڵتوکی کوردی خەڵکی کرماشان بوو،و عەلی عەموویی‌ش پورزای رەزا شەڵتوکی‌و بەدایک کوردو بابی «ئیسفەهان»ی‌و فارس بوو. ژمارەیەکیش لە ئەفسەرانی تودەیی پازدە ساڵ لەگەڵ ئێمە بوون‌و دوای ئەو پازە ساڵە لە باقی زیندانەکانیان خۆش بوون‌و لە زیندان ئازاد کران، بەڵام ئەو چەند کەسە تا شۆڕشی ١٣٥٧- ١٩٧٩ لە زیندان مانەوەو ئێمە بەیەکەوە ئازاد بووین.

ئەو شەش ئەفسەرانە، مرۆڤی زۆر بەکارو نەجیب‌و لێهاتوو بوون. بەراستی لەباری کەسایەتی‌و مرۆڤایەتی‌یەوە، لە باری خۆڕاگری‌و خوو رەویشتی پیاوانەوە بە ئینسانێکی تەواو عەیار دەژمێردران. من لە ژیانمدا کەمتر کەسی وەک ئەوانە پاک‌و شەریفم بینیوەو بە راستی هەرچەندە دەربارەی کەسایەتی بەرزی ئەوانە بڵێم دیسان کەمم لێگوتوون. زۆر بەداخەوە پێنج کەسیان دوای بیست‌و پێنج ساڵ زیندانی لە زیندانی رژێمی پاشایەتیدا، رژێمی نگریسی مەلایان بواری پێنەدان بحەسێنەوەو زۆر زاڵمانە تەنیا لەبەر ئەوەی خاوەنی بیرو باوەڕی چەپ بوون، ئیعدامی کردن. لەنێو ئەوانەدا «عەلی عەمویی» چونکە ژن‌و منداڵی هەبوو، لە بەرامبەر مەلاکاندا کۆتا هات‌و رژێم ئیعدامی نەکردو سەرئەنجام لە ساڵی ١٣٧٥-١٩٩٦دا لە زیندان ئازاد کرا. عەمویی بەو حاڵەش چونکە زۆری ئازار بینی‌وەو رەنجی کێشاوە، جێگەی رێزە.

ژیانی ئێمە تا ساڵی ١٣٤٩- ١٩٧٠ لە زینداندا ئاسایی بوو. زیندان بە یارمەتی‌و کردەوەی ژیرانەی ئەو چەند کەسانەو چەند زیندانی سویلی‌تری ئەندامی حیزبی تودە وەک قوتابخانەی لێهاتبوو. گەنجی تازە گیراو کە بۆ ماوەیەکی کورت دەهاتە زیندان لە گشت باری سیاسی‌و فەلسەفی‌یەوە روون دەکرایەوە. گەلێک جاران دەمدیت گەنجێک کە بۆ ماوەی شەش مانگ‌و ساڵێک حوکم دەدرا، پاش تەواو بوونی زیندانیەکەی بە ئازاد بوونی لە زیندان رازی نەدەبوو،و دەیگوت پێمخۆشە دوو سێ ساڵ لێرە بمێنمەوەو شت فێر بم. کەسانی وا هەبوون کە بۆ ئەوەی پتر لە زینداندا بمێننەوە، لە دادگای دووهەمدا توندو

تیژیان دەکرد. ئەو کاتە زیندان قوتابخانەی دەوڵەتی هەبوو،و لاوان دەیانتوانی سەری ساڵ لە تاقیکردنەوەی ساڵانەدا بەشداری بکەن. زیندان بەو دۆخەی ببوو بە زانستگایەکی بچووک بۆ گەنجی بەهەستی بەندیکراو.

تۆبە کردن بە زیندانی‌یە سیاسی‌یەکان

گوتم لە ۶۰۰ - ۶۵۰ کەس زیندانی تودەیی، ۳۵ کەسیان ئیعدام کران‌و ئەوانی‌تریش بەرە بەرە یان ماوەی زیندانیەکانیان تەواو بوو یان بەخشران‌و لە زیندان چوونە دەر. لە ساڵی ۱۳٤۸-۱۹٦۹دا، دە ساڵ بەسەر زیندانی بوونمدا تێدەپەڕی. ڕژێمی ئێران، لەو ساڵەدا بۆ رووخاندن‌و بەچۆک داهێنانی بەندییەکانی سیاسی‌و ساردکردنەوەی خەباتگێڕان، «پەرویزی نیکخوا»و چەند کەسی‌تری بردە سەر تلویزیۆن‌و پەشیمان نامەی پێ‌خوێندنەوە. ئەو کردەوەیەی ڕژێم لە کاتێکدا ئەنجامی گرت، کە من ماوەیەکی زۆر بوو خێزانم‌و منداڵەکانم نەدیتبوو،و لەبەر بێدەرەتانی ماڵی داوام لە خێزانم کردبوو، نەیەتە لام‌و ئەو پارەیەی خەرجی هاتووچۆی زیندانی دەکا، لە دەردێکی خۆی‌و منداڵەکانی بدات.

خێزانم کە بیستبووی دەوڵەت هێنانە سەر تلویزیۆنی بەندییەکانی سیاسی کردۆتە مۆد و بەشێوەی جۆراوجۆر بەندییەکانی سیاسی دێنێتە لەسەر تلویزیۆن تا ڕەخنە لە کردەوەی خۆیان بگرن‌و داوای لێبوردن بکەن، گورج وەخۆ دەکەوی‌و لە دەرەتانێکدا خۆی گەیاندبووە تاران. رۆژێک هاتن‌و گوتیان وەرە خێزانت هاتووە. چونکە بڕیار نەبوو ئەو تا سەرەتای بەهاری ساڵی ۱۳٤۹- ۱۹۷۰ بێتە لام، هاتنەکەیم بەدیاردەیەکی ئاسایی نەدەهاتە بەرچاو. لەبەر ئەوە تا گەیشتمە لای، هەزاران فکرم بۆ دروست بوو. مەرزە دوای چاک‌و خۆشی گوتی:

- «دەزانی بۆچی هاتووم؟»
- دیارە هاتووی من ببینی.
- «ڕاستە کە هاتووم تۆ ببینم، بەڵام مەبەستم لەو هاتنە تەنیا دیتنی تۆ نیە، بەڵکو هاتووم پێت رابگەیەنم نەکا تۆش وەک ئەو کەسانە بکەی‌و بێیتە سەر تلویزیۆن‌و بەگوتنی چەند قسەی پڕوپووچ‌و بێ‌مانا وەک ئەوان خۆت لەبەر چاوی خەڵک سووک بکەی! تۆ دەزانی لەو رۆژەوە کە مێردم بەتۆ کردووە قەت ئاسایشم بەخۆوە نەدیتۆەو تەنانەت نەمتوانی‌وە پڕ بەدلم بتبینم. غەنی! من تۆم خۆش دەوێ‌و هەر ئەوەندەی کە ناوی تۆم

لەسەرەو دەبینم خەڵک بەحورمەتەوە ناوت دێنن، شانازیت پێدەکەم. ئێستاش بۆ ئەوەی بێمە لاتو تۆ ببینمو ئەو قسانەت پێبڵێم، ئەو ڕێگە دوورەم بڕیوە. غەنی نەکەی بەهەڵە بچی! کوڕە فریوت نەدەنو بتبەنە سەر تلویزیۆنو سەری بەرزی منو منداڵو خزمو کەست پێ نزم کەن! غەنی داوات لێدەکەم لە زینداندا بمرەو ئاواتو ئارەزوی من لە گڵ نێ، بەڵام بۆ ئەو ڕژێمە کورد کوژە خوێڕییە کڕنوش مەکە!»

- زۆرت سوپاس دەکەم، تۆ دەبێ ئەوە بزانی کە بەشی هەرە زۆری خۆڕاگری من لە زینداندا دەگەڕێتەوە سەر خۆڕاگریو ئینسانییەتی تۆ؛ خۆشەویستیت ورەم بەرز دەکاتەوەو لە تەنگژەی بیری چەوتی خۆبەدەستەوەدان دەمپارێزێ. هەرچەند من بە ئاواتم ڕۆژێک لەو زیندانە ئازاد بمو ژیانێکی خۆش بۆ تۆو کیژۆڵەکانم دابین بکەم، بەڵام دڵنیابە دەمرمو کەس لە هیچ جێیەک نابینێ، داوای لێبوردن لەو ڕژێمە بکەم.

خێزانم بە بیستنی وتەکانم خۆشحاڵ بوو،و گەڕایەوە بۆ مەهاباد. ئێستا کە دوای پترلە سی (٣٠) ساڵ دووری لەمن هاتۆتە لامو لە ئوروپا دەژی، بەداخەوە دەردو ڕەنجی دوور کەوتنەوەی لە منداڵو وڵاتەکەی ئازاری دەداتو لێرەش بەدڵی خۆی ژیانی بۆ ناگونجێ؛ لەو بەشەدا پێویستە سوپاسی برای هێژاو بەنرخم «یونس» بکەم، کە لە ماوەی دەربەدەرییەکانو ٢٥ ساڵ زیندانی بوونمدا، یارمەتی بە خێزانمو منداڵەکانم کردوەو لە خۆراگری مندا لە زیندان لەگەڵ خێزانم هاودەنگ بووە.

سەرهەڵدانی چریکو موجاهیدان

ساڵی ١٣٤٩- ١٩٧٠ بوو، کە سەرهەڵدانی ڕێکخراوە چەپە توندو تیژەکانو موجاهیدی موسوڵمان دەستی پێکردو دەرگای زیندان بەسەر ئەو گروپە نووژەنە سیاسیانەدا کرایەوە. گروپێکیان بە ناوی «چریکەکانی فیدایی گەل»و دەستەیەکیان بە ناوی «موجاهیدینی گەل» ڕژاندە نێو زیندانەکانەوە. گروپی چریکەکان خۆیان بە کومونیستی شۆڕشگێڕتر لە کومونیستەکانی نێو زیندان دەزانیو مایەی «مائوئیستی»یان هەبوو. ئەوان حیزبی کومونیستی سۆڤیەتیان بە لادەر لە ڕێبازی «مارکس» دەناسیو حیزبی تودەیان بە حیزبی کومونیست نەدەناسیو ناوی سازیشکارو دژی شۆڕشگێڕیان لێدەناو ژیانی ئاسایی زیندانیان بە ژیانی بورژواییو ڕاحەت تەڵەب دەزانی. ئەوان بە تێکرایی باوەریان بە پاکو خاوێنیو بێهداشت نەبوو. چەند کەس بە فلچەیەک ددانیان دەشوشتو بە خاولێک دەستو

روویان خاوین دەکردەوەو حەمامیان دەکردو پێخەفی وەک ئێمەیان بە هی بورژواکان دەزانیو تەنیا بە دوو تاقە پەتووی رەشی زیندان دەنووستنو مەلافەو خاوێنی پێخەفیان لا سووک بوو. ئەوان دەیانگوت شیاوی مرۆڤی شۆڕشگێر نیە کە چێشتی تایبەتیان لە دەرەوەی زیندانەوە بۆ بێتو تەنیا خوراکی زیندانیان دەخوارد، کە بە راستی بۆ خواردن نەدەبوو.

ئەوان دەیانگوت زۆربەی خەڵکی ئێران ئێستا پێخەفی باشو خواردەمەنی باشیان نیەو ئێمەش دەبێ وەک ئەوان بژین. ئەوان هێدیو هێمن بوونیان لە زیندانەکاندا بە ترسەنۆکیو بێ بڕاڤی دەزانیو لەسەر بنەمای فکری «مائۆ» دەیانگوت: «ئەگەر ئاو راوەستێ، دەگەنێ». ئەوان دیاردەکانیان یەکلایەنە هەڵدەسەنگاندو بایەخێکی ئەوتۆیان بە پەروەردە کردنی مێشک نەدەداو دیاردەکانی سیاسیو فەلسەفیان زۆر بۆ گرنگ نەبوو،و بنەمای خەباتیان لەسەر هەڵبەزو هەڵتۆزو ئاژاوەگێڕی دادەڕشتو دروشمدانو دژایەتیان لەگەڵ لێپرسراوانی زیندان بە هەنگاوی شۆڕشگێڕانە دەزانی. ئەوان لایان وابوو کە مرۆڤی شۆڕشگێڕ دەبێ وەک ئەوان بکات، ئەگینا سازشکارو بێ مایەو بێنرخە. ئەوان بۆ ئەوەی زیندانەوانەکان ئازار بدەن ئێواران دەخزانە نێو حەوشەی زیندانو بە بیانووی وەرزیش هەرایان ساز دەکردو نزیک بە دوو سەد کەس وێکرا دەیان بۆڕاند.

پێشتر گوتم زیندانی قەسر دوو بەندی هەبوو بە ناوەکانی بەندی سێو چوار. دوو پەنجەرەی بچووک لە بەندی سێدا دەیانڕوانیە حەوشەی بەندی چوار. لەبەر ئەوە دەنگو هەرای بەندییەکان دەگەیشتە یەکتر. ئێوارانە کە زیندانیەکانی بەندی چوار وەرزیشیان دەکرد، ئەوانەی بەندی سێش وەخۆ دەکەوتنو نەیاندەهێشت لەوان بمێننەوە. ئەگەر کەسێک لە زیندان ئازاد دەبوو بەتێکڕا دەرژانە حەوشەی زیندانو دروشمیان دەداو هەرایان ساز دەکرد. بە ئاشکرا بەندیەکانی بەندی سێو چوار رقەبەرایەتی یەکتریان دەکردو هەر بزاڤێکی یەکتریان دەقۆستەوەو هەموو ئێواران بیانوویەکیان دەدۆزیەوەو هەرایەکیان پێ ساز دەکرد. بەتوندی جوابەجەنگی ئێمە بەندییە کۆنەکانیان دەکردو بۆ ئەوەی بە ئێمە بسەلمێنن کە شۆڕشگێڕنو کاری شۆڕشگێڕانە ئەنجام دەدەن، دمبەدمەیان دەکردینو ئێمەش بە کردەوەی ئەو لاوە بەهەستانە کە زۆربەیان خوێندکاری زانستگاکانی ئێران بوون پێکەنینمان دەهات.

ئەوان هەرچەندە خوێن گەرمو بە حەرەکەت بوونو هەستی شۆڕشگێری لە وجودیان دەباری، بەلام بە فکر کاریان نەدەکردو لە زینداندا ئاکاری منداڵانەیان هەبوو. ئەفسەرەکانی تودەیی کۆلێکیان کتێب بەنهێنی هێنابووە نێو زیندانو حەشاریان دابوون، کە

زیندانیەکان کەڵکیان لێوەرگرن‌و بۆ خۆیشیان کلاسی سیاسی‌و ئیدەلۆژیان دانابوو،و لاوی تازە کاریان پەروەردە دەکرد. چریکەکان لەسەرەتادا بایەخیان بە کاری تیئوری نەدەداو هەڵبەزو دابەزیان پێ گرنگتر بوو، بەڵام بە تێپەڕ بوونی زەمان ئەوانیش ڕێگای ڕاستی ژیانی نێو زیندانیان دۆزیەوەو هێمن بوونەوەو هەڵبەزو دابەزیان وەلا ناو روویان کردە خوێندن‌و خوێندنەوە.

ئەندامانی ڕێکخراوی «موجاهیدینی گەل»، کە بەتێکڕا بیرو باوەڕی توندی ئیسلامیان هەبوو، لاسای چەپە توندرەوەکانیان دەکردەوە. ئەوان تەنیا کتێبی «قورئان»، «نەهجولبەلاغە»و «مێژووی مەشروتە»یان دەخوێندەوەو ڕێکخراوەکەیان ئیزنی پێنەدەدان تێکەڵاوی زیندانیە کۆنەکانی چەپ بن‌و دووره پەرێزیان لە ئەندامانی «چریکی فیدایی»ش دەکردو لەوە دەترسان ئەندامە گەنجەکانیان تووشی گۆڕانکاری فکری بن. لەبیرم ناچێ لە زیندانی «عادل آباد»ی «شیراز» زیندانی بووم. ڕۆژێک، ئەندامێکی موجاهیدین، کە دوای سێ ساڵ لە زیندان ئازاد دەکرا، هەڤاڵەکانیان ئیزنیان پێنەدابوو، بێتە لای ئێمەو ماڵ ئاوایی‌مان لێ بکات، دەستی کرد بە گریان‌و گوتی:

– «سێ ساڵم بە لاش زیندانی کێشا، کەر هاتم‌و بە کەریش دەڕۆم. لەو سێ ساڵەدا هەڤاڵانم ئیزنیان نەدا لەگەڵ ئێوە پێوەندی بگرم‌و لە زانیاری‌و ئەزموونی ئێوە کەڵک وەرگرم‌و عەقڵ‌و زانیاری سیاسی خۆم بەرمە سەر. ئێوە زیندانیە کۆنەکان هەرکام بۆ خۆتان مێژوویەکی زیندوون. لەو وڵاتەدا بوون‌و خەباتتان کردوەو دەبوایە من بێم کەڵکتان لێوەرگرم‌و لەسەر ڕووداوەکانی کۆنی سیاسی‌و کەلەپووری وڵاتەکەم ئاگاداری پەیدا بکەم، بەڵام سەد مخابن بەریان پێگرتم‌و لێنەگەڕان سوود لە ئێوە وەرگرم.»

لە زیندانی عادل آباد (عادڵ ئاوا)ی شیرازدا

کردەوەی توندڕەوانەی چریکی فیدایی‌و موجاهیدین کاری خۆی کردو کاربەدەستانی زیندانی ڕژیم زۆر زۆڵانە زیندانیەکانیان دابەشکرد بەسەر سێ شوێنی «مەشهەد»، «قوم»و «شیراز»دا. ئێمە چەند کەسێک کە بە درێژایی چەندین ساڵ لەگەڵ یەک بووین، پۆلیس لێکی کردین. ئەو کردەوەیەی پۆلیس لە باری ڕوحی‌یەوە زەبرێکی سەخت‌و کاری لە ئێمەداو بەچەشنێک بوو کە برینەکەی هەرگیز سارێژ نەکرا. عەباسی حەجەری، کەیمەنیش، عەلی عەموویی، مجید ئەمین موید و منیان نارده زیندانی شیرازو ڕەزا شەڵتوکی، سمایلی

زولقەدر، ئەبوتورابی باقرزادەو چەند کەسی‌تریان بۆ زیندانی مەشهەد بەرێکرد. ئەندامانی چریکو موجاهیدیشیان وەکوو ئێمە لێک کردو ئەو هەلاواردنە بوو بە هۆی شل بوونەوەی ئەوان، بەلام پۆلیس زەبری خۆی وەشاندو دەرەتانی رەنجی چەند ساڵەی ئێمە زیندانیە کۆنەکانی لێ بەبا کردین‌و ئیتر نە کتێب ماو نە رادیۆو شتی‌تر.

زیندانی «عادل آباد»ی شیراز بەشێوەی زنیدانەکانی ئەمریکا، لە ئاسن‌و چیمەنتۆ ساز کرا بوو. کون‌و کاژێری نەبوو کە زیندانی بتوانێ شتی نهێنی خۆی تێدا بشارێتەوە. لەبەر ئەوە، ئێمە هەموو ئەو شتانەی کە لە زیندانی تاران بوومان، لە دەستمان‌داو تەنانەت رادیۆیەکمان بۆ نەمایەوە. زیندانیە چەپڕەوەکان ئینجا هاتنەوە سەرخۆو تێگەیشتن کە چیان بەسەر ئێمەو خۆیان هێناو چیان لە دەست داوە. بەمجۆرەش جارجارە تووشی هەڵە دەبوون‌و هێمنایەتی زیندانیان دەشێواندو ژیانیان لە خۆیان‌و لە ئێمە تاڵ دەکرد. لە کۆتایی ساڵی ١٣٥٥- ١٩٧٧دا رووداوێکیان خوڵقاند لە زیندانی شیرازدا، کە بۆ ماوەی ساڵێک ئێمەیان تووشی رەنج‌و ئازار کردو زیندانەوانەکان بەم هۆیەوە بێحورمەتێکی زۆریان پێکردین.

سێ گرووپی چریک، موجاهیدو تودەیی لە زیندانی شیراز بوون. منیش تەنیا ئەندامی حیزبی دیموکرات بووم لە ریزی ئەو زیندانیە کۆنانەی حیزبی تودەدا. گرووپی چریکەکان، تاقمی جیاوازو ناوی جیاوازو بیرو باوەڕی جیاوازیان هەبوو، بەلام هەموویان بە چریکی فیدایی دەژمێردران.

بەدوای نەقلی ئێمە بۆ زیندانی شیراز چونکە گروپە توندرەوەکان سەریان وەبەرد کەوتبوو،و هێندێک ئەهوەن ببوونەوە، ئامادە بوون نوێنەرێک هەڵبژێرن کە پێوەندی نێوان زیندانی‌و کاربەدەستانی زیندان بە مەلەوە بگرێ، بەلام بریاردرا ئەگەر رووداوێک لە زینداندا بخوڵقێ نوێنەری هەموو گروپەکان بۆ چارەسەر کردنی کۆ ببنەوەو بریاری لەسەر بدەن. «عەباسی حەجەری» بە دەنگی گشتی ئێمە زیندانیەکان بۆ ئەو مەبەستە دیاری کرا. رۆژێک لێپرسراوی زیندان، «حەجەری» ئاگادار کرد، کە لە لایەن ساواکەوە دێن بۆ پشکنینی زیندان. حەجەریش نوێنەری گروپەکانی کۆ کردەوەو بەیەکەوە بریاریاندا بۆ ئەوەی تووشی ئاژاوەو ئازارمان نەکەن، پێویستە کاتی هاتنی ساواکیەکان بۆ زیندان هێمنایەتی راگرن.

سەرلەبەیانێکی زوو پاش بەرچایی، گرووپێک ساواکی بە سەرپەرەستی ملهوڕێکی بەرپرس لە پارێزگای «فارس»دا بە ناوی «فەخرایی» رژانە دالانی زیندان. زیندانەکەی ئێمە بریتی بوو لە دالانێکی ٤٠-٥٠ میتری کە هەر لایەی حەوت هۆدەی دەرگا ئاسنی

میلەداری هەبوو،و کێشکچیەکان بە نێوان میلەکاندا زیندانیەکانیان دەدیت. هەر هۆدەیەی سێ تەختی ئاسنی سێ قاتی تێدابوو،و نۆ کەسیان تێخزاندبوو. فەخرایی هەرکە گەیشتە ئاخرین ریزی هۆدەکان، لەو سەری دالأنەکە لە ناکاو کەوتە بەر هێرشی زیندانێک بە ناوی «موسامحەمەد زادە». ناوبراو لەگەڵ گروپێکی پێنج کەسی خوێندکاری زانکۆ خۆیان بە چریک دەزانی. ئەو پێنج کەسە بۆمبایەکیان لەبن رێلی قەتاری رێگای مەقبەرەی «شاعەبدولعەزیم» لە تاران تەقاندبۆوە. رێگایەکە چۆلگە بوو، و ماوەیەک بوو هاتووچۆی پێدا نەدەکراو ئەو گروپەش بەو مەبەستە ئەم رێگایەیان هەڵبژاردبوو، بەڵام بەمحاڵەش لە داوی پۆلیس کەوتبوون‌و هەر کامەیان بە ۱۰-۱۵ ساڵ مەحکوم کرابوون.

چریکە سەرەکیەکانی زیندانی گاڵتەیان بەوان دەکردو بەراستی هەر بۆ گاڵتەش دەبوون. بۆ ئەوەی موسا پێشان بدات، کەمتر لە چریکی فیدایی‌و موجاهیدی گەل نیە، پەلاماری فەخرایی‌داو ئەوی خستە ژێر شەپ‌و مستان. موجاهیدو چریکەکان کە چاویان بەو کردەوەیە کەوت بە کۆمەڵ رژانە سەر فەخرایی‌و هەموو سەروگوێلاکیان شکاند. پۆلیس «باتووم» بەدەست رژانە نێو زیندان‌و شەڕێکی توند لە نێوان پۆلیس‌و زیندانی هەلأیساو گشت زیندانیەکان لەو شەڕە بێ سەمەرەیە وەردران. پۆلیس توانی ساواکیەکان لە چەنگ زیندانیەکان رزگار بکات‌و دەرگای زیندان بەسەر ئێمەدا گاڵە بدات.

بەر لەو کێشەیە زیندانیەکانیان بۆ خواردنی بەرچایی‌و فراوین‌و شێو دەبردە هۆڵی تایبەتی چێشت خواردن، کە مێزو سەندەڵی‌یان لێدانابوو. هۆڵەکە مەودای لەگەڵ زیندان هەبوو،و زیندانیەکانی سیاسی دەبوایە بە دالأنێکی درێژی نزیک بە ۷۰ میتردا بچنە ئەو هۆڵە. جگە لە ئێمە زیندانیە سیاسی‌یەکان چەند بەندیشیان بۆ زیندانی ئاسایی لەبەر چاو گرتبوو، کە دەرگای بەندەکانی ئەوان، بیهداری زیندان، دەفتەری زیندان‌و هۆڵی وەرزیشیش بە هۆڵی چێشت خواردندا دەکرانەوە. دوای شەڕی ئەو رۆژە زیندانیەکانیان ئیتر لە بەندی تایبەت بەخۆیان دەرنەکەوتن‌و لەم روانگەوە کە لەوێ باشتر دەتوانن بەرگری لە خۆیان بکەن، داوایان لە پۆلیس کرد خواردنیان بۆ بنێرنە هۆدەکانیان.

بۆ ماوەی نزیک بە حەوتوویەک پۆلیس بێدەنگ بوو. بەرواڵەت بەشێوەی ئاسایی لەگەڵ زیندانیەکان دەجولأنەوەو گۆشاریان بۆ نەدەهێنایین. موجاهیدەکان‌و چریکی فیدایی بەو ئاکامە گەیشتبوون کە بە لێدانی فەخرایی‌و شەڕ لەگەڵ پۆلیس، ئەوانیان چاوترسێن کردوەو پۆلیس چیتر بەربینگی زیندانیان ناگرێ‌و لەوە دەترسێن دەنگی بزووتنەوەی زیندان بەگوێی خوێندکارانی زانستگای شیراز بگات‌و لەوێوە تەشەنە بکاتە نێو زانستگاکانی تاران‌و شارەکانی‌ترو بازاری تاران وەخۆ بکەوێ‌و خوێندکارانی زانستگا دژی رژیم راپەڕن. ئەوان

گەنج بوونو ئەوەی دەیانگوت باوەڕیان پێی بوو، بەڵام ئێمە زیندانیە کۆنەکان ئەو بۆچوونەمان بە دیاردەیەکی خەیاڵی دەزانی.

چریکو موجاهید بەو بۆچوونە داوایان لە پۆلیس کرد بۆ خواردنی شێو سەرلەنوێ بیانبەنەوە هۆڵی چێشتخواردن. پۆلیس بەو داوایە قلیو بلی تێکەوتو وایان پێشاندەدا کە گۆیا ئەو داواکارییە دەبێتە هۆی ئاشتی لە نێوان زیندانیو پۆلیسداو بەم چەشنە زیندانیەکان بە دەستی خۆیان یارمەتیان بە پیلانی داڕشتراوی پۆلیس کرد.

چریکو موجاهید ئەندامانی خۆیان دابەشکرد بەسەر چەند گروپانداو هەر گروپەی سەرگروپێکیان بۆ داناو بەشێوەی کاری چریکی گوتیان هەر گروپەی دەبێ کاتی پێویست ئەرکی پیێئەسپێردراوی بەجێ بگەیەنێ، ئەو کارە منداڵانەیەی ئەوان هەر بۆ گاڵتە پێکردن دەبوو. سەیر ئەوە بوو کە گشتیان زارکی شاڵوارەکانیان تا سەر ئەژنۆیان لە گۆرەوی ئاخنیبوو. هەرکام کەوچکێکی چێشتخواردنیان لە گیرفانیان نابوو تا کاتی پێویست وەک چەکی سووک کەڵکی لێوەرگرن. گروپ، گروپ بەرەو هۆڵی چێشت خواردن وەڕێ کەوتن. داڵانی زیندان بێدەنگ بوو،و هەست بە پیلانی پۆلیس نەدەکرا، بەڵام زیندانەوانەکان خۆیان بۆ بەرێوە بردنی پیلانیکی ناشیرین ئامادە کردبوو.

هەموو زیندانیەکان بە شێنەیی چوونە هۆڵی چێشت خواردنو هەرکام لە جێیەک دانیشتن. ئەفسەرانی زیندانی ماتو بێدەنگ دەستیان بەشێوەی خاچ لەسەر سنگیان دانابوو،و چاوەڕوان بووین چێشتمان بۆ بێنن. چێشت هاتو خەریکی خواردن بووین کە سەرۆکی پۆلیسی شیراز سەرهەنگ «عابدینی» هاتە هۆڵی چێشت خواردنو حاڵو ئەحواڵی پرسینو بە دابی فەرماندەکان تامی چێشتەکەی کردو گوتی: «بەبە چەندە خۆشە!» ناوبراو پاشان گەیشتە منو پرسی: «ئێستاش هەر زیندانی، ئەدی کەنگی زیندانی تۆ دەبڕێتەوە؟» ئەمجارە گوتی: «دەزانم حوکمی هەمیشەییت پێدراوە.» من جارێک لە زیندانی «بەرازجان» لەسەر ئەوەی کەسێک هاتبوو من ببینێ، بەڵام چونکە ئەو سەرهەنگە ئیزنی دیتنی منی پێنەدابوو، لێک ترازابووین. لەوێ قوتوە شیرینێکیان بۆ هێنام کە ناوی یەکێک لە خزمەکانی ١٦-١٧ ساڵەمی لەسەری نووسرابوو. من لەو سەرهەنگە توڕە بوومو گوتم:

- ئەو منداڵە ڕێگایەکی دووری بڕیوەو هاتۆە من ببینێ، بۆچی ناهێڵی چاومان بەیەکتر بکەوێ؟

- «هیچکەس بەبێ پێناس ناتوانێ بێ زیندانی ببینێ.»

- باشە تەنیا لەبەر دەرگای زیندانی منی پێنشان بدەن تا ئاگاداری سلامەتی من بێ.

- «هەرگیز نابێ.»

نارەحەتی من لەوە بوو، کە نەکا شتێک لە ماڵمان قەومابێ، کە ئەو منداڵەیان لە مەهابادەوە ناردۆتە زیندانی بەرازجان. لەبەر ئەوە بەتەواوی تێکچووم، بەڵام بەو حاڵەش پۆلیس ڕێگای بینینی پێنەدام‌و شەڕەکە بە زیانی من بڕایەوە. کابرای گۆڕین گەڕابۆوەو لە «شیراز»ەوە نامەیەک‌و وێنەیەکی خۆی بۆ ناردبووم. بە دیتنی ڕەسم‌و نامەکەی زانیم کە ئەو کەسە «حەسەنی قازی» کوڕی کاک «ڕەحیم» بووە، کە ئەو پەندەی بەسەر هێنام، بەڵام بە ئاگادار بوون لەو ڕووداوە دڵم حەسایەوەو سۆکناییم هاتێ. قینەبەری زیندانەوانەکان دژی من درێژەی خایاند، بەڵام ئەو سەرهەنگە مرۆڤێکی نەجیب‌و لەسەرەخۆ بوو. پاش ماوەیەک هەستی کرد کە مافی منی پێشێلکردووەو لە کردەوەی خۆی پەشیمان ببۆوەو یارمەتی پێکردم لە زیندانی بەرازجانەوە بگەڕێمەوە بۆ زیندانی تاران. بەهۆی ئەو پێوەندەیە کۆنە بوو کە ئەو بە تاسەوە لێی‌پرسیم: ئێستاش هەر زیندانی؟

زیندانیەکان لەترسی پیلانگێڕی پۆلیس بە نابەدڵی چێشتیان دەخوارد، بەڵام بە ڕواڵەت خۆیان شادو بەکەیف پێشاندەدا. دەیانگوت ئێمە وەک سەردەمی دوکتور «مصدیق»و ڕووداوەکەی سی (٣٠) پووشپەڕ سەرکەوتنمان وەچەنگ هێناوەو بەسەر پۆلیسدا زاڵ بووین. بەو قسەو باسانە چێشت خوراو ژمارەیەک لایان وابوو ئیتر هیچ ناقەومێ‌و ڕێکخستنەکانی گروپی‌یان وەلا ناو خەریک بوون بەرەو ژوورەکانمان ڕێکەوین، کە ئەفسەرێکی پۆلیس گوتی: «تکایە ڕاوەستن‌و هەموو بە یەکەوە بچنەوە بۆ ژوورەکانتان.» ئێمە لە مەبەستی ئەو ئەفسەرەی پۆلیس نەگەیشتین‌و نەمانزانی ئەو گوتنەی چی بەدواوەیە.

عەباسی حەجەری لە پێش زیندانیەکان دەڕۆیشت. کاتێک هەوەڵین ڕیزی پێشەوە گەیشتە سێ ڕێیانەی داڵانەکە، لەپڕ ڕاوەستان‌و زیندانیەکان پێنگاویان خواردەوەو سرت‌وخورت پەیدا بوو،و ڕایانگەیاند پۆلیسان پێشی پێگرتوون. پۆلیسی «باتووم» بەدەست لە پشت سەریشەوە لە گەمارۆی خستبووین‌و لە داڵانی ژووری تاقە کەسیی‌بەکانیش ئامادەی پەلاماردانی ئێمە بوون. ئێمە تازە تێگەیشتین کە دەگیر کەوتووین. عەباسی حەجەری دەنگی بەرز کردەوەو گوتی:

- ئاغایانی پۆلیس ئەگەر بڕیارتانداوە بێ‌حورمەتی بە ئێمە بکەن، پێویستە بزانن کە دەبێ بەسەر تەرمەکانماندا تێپەڕن. ئێمە تاقەتی بێ‌حورمەتی کردنمان نیە.

سەرهەنگ «عابدینی» لە وڵامدا ڕایگەیاند: «ئەگەر ئێوە ئامادە بن بە هێمنی‌و لە دوو ڕیزداندا بچن بۆ بەندەکانی تاقە کەسی، ئێمە بێ‌حورمەتی‌تان پێ ناکەین.»

ئینجا حەجەری زیندانیەکانی وریا کردەوەو گوتی:

- هەڤاڵان بە دوو ڕیز دەڕۆین. تکایە هێمن‌و لەسەرەخۆ بن.

«کەماندو»ی دار بەدەست ئەو بەرو ئەمبەری دالانەکەیان گرتبوو. ئێمە بە هێمنی بەرەو زیندانە تاقە کەسییەکان وەڕێ کەوتین. ئەو زیندانە تاقە کەسییانە جیاوازیان هەبوو لە گەڵ زیندانە تاقە کەسییەکانیتر. ئەوە زیندانێکی سێ قاتی بوو، کە نزیکەی شێست هژدەی تاقە کەسی تێدابوو، میلەی ئاسن لە دەرگاکانیان گیرابوو. هەر دوو کەس و سێ کەسیان خستینە نێو ژوورێکەوە. ژمارەی ئێمە زیندانیە سیاسییەکانی «عادڵ ئاوا» نزیکەی ۱۳ کەس بوو. جگە لە من، عەباسی حەجەری، تەقی کەیمەنیش، عەلی عەموویی و «مەجیدی ئەمین‌موئەید» کە ناوبراو ئەندامی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان بوو، ئەوانیتر ئەندامو لایەنگرەکانی چریکی فیدایی و موجاهیدی گەل بوون. موجاهیدەکان پاشان لێک هەڵبڕان و تاقمێکیان ناوی خۆیان نا «پەیکار» و خۆیان بە چەپ و مارکسیت ناساندو رێکخراوی پەیکار لەو زیندانیەیانەو هەڤالانی ئەوان لە دەرەوەی زیندان پێکهات.

ئەو شەوە بەخێر دەرباز بوو. سەرلەبەیانی چریک و موجاهید رایانگەیاند کە دەبێ بەتێکڕایی لە خواردن مان بگرین و دژی کردەوەی پۆلیس نارەزایی دەربڕین. عەباسی حەجەری، کەیمەنیش و عەموویی کە لە بەندە تاقە کەسییەکانی ریزی خوارەوەدا بوون، گوتیان پەلە مەکەن، باشترە بزانین پۆلیس چ هەڵوێستێکی توندو تیژیتریش دەگرێ، ئینجا باشترە ئێمە بریار بدەین، بەلام مجاهیدو چریک بەهۆی رقەبەرایەتی یەکتر ملیان نەداو دەستیان کرد بە خوێندنەوەی سرودی شۆرشگێرانە. سەرۆکی زیندان بە ناوی سەرگورد قارەمانی کە بەو رەوتەی زانی لەگەڵ مودیری زیندان بەناوی سەروان ئەدیب‌پوور کە ئینسانێکی وشک و نالەباری بوو، هاتنە دالانی زیندان. عەلی عەموویی لە لایەن زیندانیەکانەوە دیاریکرا لەگەڵ سەرۆکی زیندان بدوێ و داوای قەڵەم و کاغەزی لێبکات تا زیندانیەکان بە نووسراوە مانگرتنی خۆیان رابگەیەنن. عەموویی داوای لە سەرۆکی زیندان کرد، بەلام ناوبراو بە گاڵتە وڵامی دایەوە گوتی: «کاغەزەکە سپی بێ یان شین؟ کاغەزی بێخەت بێ یان خەتدار؟ پێنووسەکە خودکار بێ یان پاندان (pandan). عەموویی لە وڵامدا رایگەیاند: فەرق ناکا.

سەرۆکی زیندان بە گاڵتە وڵامی دایەوەو گوتی: «ئەی بەسەر چاوان. شەو دێینە خزمەتتان و بەو مەرجە قەڵەم و کاغەزتان دەدەینێ، کە فراوێن بخۆن و مان نەگرن. سەرۆک و مودیری زیندان رۆیشتن، بەلام دروشمدان هەر بەردەوام بوو، و هەر گروپەی دروشمی تایبەتی بەخۆی دەگوت.

من و موهەندیس «عیزەتوڵلای سەحابی» بەیەکەوە لە هژدەیەکی تاقە کەسیدا بووین. ئەو رۆژە، پۆلیس چەند جار هات و ویستی خواردن بدات بە ئێمە زیندانیەکان، بەلام

مانگرتن بەردەوام بوو،و کەس گوێی بۆ وتەی پۆلیس شل نەکرد. هەرکە تاریکی باڵی بەسەر زینداندا کێشا، زرمەو کووت لە زیندان کەوت، بەڵام دیار نەبوو چ قەوماوە. لەپڕ دەنگێک بەرز بۆوەو ناوی «ئەحمەد زادە»و چەند کەسی‌تر خوێندرایەوە. ئەحمەد زادە بابی دوو ئەندامی موجاهید بوو کە رژێمی شا ئیعدامی کردن. ناوی یەکێک لە کوڕەکانی «مەسعودی ئەحمەد زادە» بوو. پۆلیس ئەوانی بردە قاتی سەرو واتە قاتی سێ‌و لەوێ زیندانی کردن. دەنگی لێدان‌و کوتان‌و هاوار لە داڵانە گەورەکەدا بەرز بۆوە. دەرکەوت ئەو چەند کەسەیان بە لێدان راگواست. دوای ماوەیەکی کورت، من‌و «عیزەتوڵڵای سەحابی»شیان بانگ کرد. دەرگایان لێ هەڵگرتین‌و چووینە دەر، بەڵام ئەوە سەیر بوو کە لە ئێمەیان نەداو تەنیا ئاماژەیان بە هۆدەیەک کرد، کە بچین بۆ ئەو هۆدەیەو ئێمەش بە بێدەنگی چووین. ئەحمەد زادەو شەش کەسی‌تر لەو هۆدەیەدا بوون. بەدوای ئێمەدا چەند کەسی‌تریشیان بە لێدان‌و کوتان خستە نێو هۆدەیەکی‌ترەوە. بە لێکدانەوەی خۆمان بۆمان دەرکەوت، کە هۆی گواستنەوەی ئێمە ئەوە بوو کە هان بدرێین رۆژو بشکێنین‌و دەست لە مانگرتن هەڵگرین‌و بەمجۆرە ئەوانی‌تریش وەشوێن ئێمە بکەون. ئێمە هەرچەندە دژی ئەو مانگرتنە بووین، بەڵام بریارماندا بە هیچ شێوەیەک تەسلیمی ویستی پۆلیس نەبین.

پاشان بیستمان، پۆلیس دوازە کەسی گوڵبژێر کردبوو،و بردبوونی بۆ ژوورێکی‌ترو ئەوانی دیکەش لەجێی خۆیان مابوونەوە. «موسا محەمەد زادە» لەنێو ئەو دوازدە کەسەدا بوو،و پۆلیس ئەوانی بە هەڵگیرسەرانی ئەو شەڕو شورە دەزانی. موسا بە راستی هۆی بەرپا کردنی ئەو ئاژاوەیە بوو،و گەلێک شانازی بە کردەوەی خۆی دەکرد. موسا بە کردەوەی خۆی زیندانیەکانی «عادل ئاوای» شیرازی لە تەنگ‌و چەڵەمە خست‌و ئەوان گەلێکیان ئازار بینی. ئەو کابرایە لە رەوتی شۆڕشی ساڵی ۱۹۷۹ی ئێراندا کە کۆماری ئیسلامی دەسەلاتی گرتە دەست، بە بێ ئەوەی تاوانێکی ئەتۆی لێ روو دابێ، کە شیاوی ئیعدام کردن بێ، بەدەستی پاسدارەکانی کۆماری ئیسلامی ئێران ئیعدام کرا.

رۆژی دوای گواستنەوەی ئێمە بۆ زیندانی تایبەتی، سەرۆکی زیندان گوشاری بۆ هێناین کە دەست لە مانگرتن هەڵگرین، بەڵام ئێمە گوێمان بۆ شل نەکردو نەمانویست خۆ لە بەندییەکانی‌تر جیا بکەینەوە. لە رەوتی ئەو مانگرتنەدا، بۆ ئێمە دەرکەوت ساواک‌و پۆلیس کۆمیتەیەکیان بۆ ئازارو ئەشکەنجە کردنی زیندانیەکان پێکهێناوە. دەستە دەستە زیندانیەکانیان دەبرد بۆ ئەو شکەنجەخانەیەو پاش تەواو بوونی شکەنجەیان، بەمەبەستی بێحورمەتی بێکردن سەرو سمێڵیان دەتاشین‌و جلی تایبەتی زیندانیان دەکردە بەریان‌و دەیانگەڕاندنەوە هۆدەی خۆیان.

منو ئەحمەد زادەیان بەیەکەوە برد. بە دابی دیاریکراو دەستبەندیان لە دەستمان کردو بە قوماشێکی رەش چاویان بەستین، بەلاّم وەک ئەوانیتر بە شەپو زللەو لە پشتمل دان ئێمەیان نەبردە هۆڵی شکەنجە. کەسێک هەبوو بەناوی ئوستوار «سالحی»، کە پێشتر لە زیندانی «بەرازجان»وە دەمناسیو ئینسانێکی باشو مێهرەبان بوو،و زۆری بەزەیی بە زیندانیەکاندا دەهاتو لەگەڵ منیش زۆر باش بوو. کاتێک «کەماندۆ»کان دەستو چاوی ئێمەیان دەبەست، ئوستوار سالحی سرتەیەکی لەبن گوێ کردن، کە منی لە لێدان پاراست، بەلاّم بە شەپان وەگیانی ئەحمەد زادە کەوتن.

ئەحمەد زادە موسوڵمانی شیعە بوو،و خۆی بە لایەنگری «مصدیق» دەزانی. سەری تاسو ملی بەرزو گۆشتن بوو. یەکێک لە کەماندۆکان کە دەتوانم بڵێیم گەوجو بەهێزتر لە گشت ئەوانیتر بوو، کە لە کاردی تارانەوە هێنابوویانن، کاتێک چاوی بە ملی «ئەحمەد زادە» کەوتو دیتی ملی داخستووەو کوێرە کوێرە بەچاوی بەستراو دەڕۆیشت، تەماحی لێنیشتو بە هەموو هێزو تواناوە پشملانەیەکی لێداو گوتی: «ئەی پیرە سەگی کومونیست، تۆ ئیتر چیت دەوێ.» ئەحمەد زادەی مەزلووم کە موسوڵمانێکی بە دین بوو، سەرەنگری بردو کەم مابوو بکەوی، کە گرتیانەوە. ئەحمەد زادە هەرکە راست بۆوە، خۆی لێ نزیک کردمەوەو لە سەرەخۆ گوتی:

– «غەنی، ئەو پشتملانەیە هی تۆ بوو، نەک هی منی موسوڵمان!» منیش گوتم:

– باشە با پێت قەرزدار بم.

بە جووتە بردیانینە هۆڵی شکەنجە، کە «فەخرایی» لێ بوو. ناوبراو کە چاوەدێری بەسەر شکەنجەدا دەکرد، بە دەنگی بەرز گوتی:

– «ئەوانە بێننە لای من.»

کەماندۆکان چاویان کردینەوەو دەستبەندەکانیان لە دەست داماڵینو بردیانین بۆ لای فەخرایی. تەماشای دەوروبەری خۆم کردو دیتم هەر زیندانییە رایانکێشاوەو بە قامچو باتوونی کارەبا کەوتوونەتە گیانیانو ئەوانیش دەناڵێننو هاوار دەکەن. مودیرە رەزا تاڵەکەی زیندان خۆی بە لایەنێکی کێشەکە دەزانیو چالاکتر لە شکەنجەگەرەکان هەڵدەسوڕا. لەو کاتەدا کە خەریک بووین لە فەخرایی نزیک بینەوە، سەرۆکی زیندان بە هانامانەوە هات. سەرگورد قارەمانی نێوانی دەگەڵ ئەحمەد زادە خۆشبوو. ناوبراو جارێک لەگەڵ دایکی چووبووە «مەشهد» تا زیارەتی ئیمام «رەزا» بکات. ئەحمەد زادە بە بنەماڵەکەی خۆی راگەیاندبوو، ناوبراو میوان بکەنو رێزی بگرن. ئەو پێوەندییە ببوە هۆی ئەوە کە سەرۆکی زیندان بە هانای ئەحمەد زادەوە بێتو لەو رێگایەوە منیش لە شکەنجەی

فەخرایی رزگارم بوو، و بردیانین بۆ ژووری سەرۆکی زیندان. ناویراو گوتی:

- ئێوە چیو هاوکاریکردنتان لەگەڵ ئەو گەنجە چەپڕەوانە چی؟ ئەحمەد زادە وڵامی دایەوەو گوتی:

- «چونکە لەگەڵ ئەوانە هاوبەندین، لەباری ئەخلاقیەوە دروست نیەو ناکرێ ئەوان مان بگرنو ئێمەش لێیان دوور کەوینەوە.»

سەرۆکی زیندان هێندێکی سەرکۆنە کردینو پاشان ئێمەی بە پاسەوانێک سپاردو پێی‌گوتی: «وشیار بە لە داوی فەخرایی نەکەون». کابرای پۆلیس بە دەرگای پشتەوەدا دەربازی کردین. سەرۆکی زیندان گوتی ئەحمەد زادە بەرنە بێهداریو لەوێ رایگرن تا خۆم دێمو غەنیش بەرنەوە ژوورەکەی. هەرکە گەیشتینە دالآنە گەورەکەی زیندان دوو پۆلیس سەرو سمێڵیان تاشینو دوو دەست قاتی زیندانیان کردە بەرمانو وەک جولەکە بەدیل گیراوەکانی سەردەمی هیتلیری نازی ڕەپچەکیان داین بۆ زیندان. کابرای پۆلیس کە لەگەڵمان بوو، گوتی: «سەرۆک فەرمانی داوە ئەحمەد زادە بچێتە بێهداری زیندان.»

ئەحمەد زادەیان بردە بێهداریو دوو کەماندۆی زلحۆلی ڕەزا تاڵی چاو دەرپەڕیوی بێ مێشک منیان بە شەپو مستان وەپێش خۆیاندا. یەک لە کەماندۆکان بە دار لێی دەدامو کاتێک گەیشتمەوە هۆدەکەم هەموو دەمولووتم شەلاڵەی خوێن ببوو. بەلەشی کوترا خۆم گەیاندە دەست شوویی زیندانو دەمو لووتم خاوێن کردەوەو گەڕامەوە سەر جێیەکەمو بە دڵ شکاوی، پەشێوو نارەحەت دەست بەئەژنۆ دانیشتم. لەم بابەتەوە کە پاش هەژدە ساڵ زیندانی دیسان کەوتبوومەوە بەر ئەشکەنجەو بێحورمەتیم پێدەکرا، زۆرم بەزەیی بەخۆمدا دەهات.

پاش تێپەر بوونی رۆژانی ئەشکەنجەو مانگرتن، چریکو موجاهیدەکان تێگەیشتن ئەو مانگرتنە بێوەختە هەلی بۆ فەخرایی رەخساند کە تۆڵەی خۆی بستێنێتەوەو بە ویستی خۆی لەو پەڕی بێ‌بزەییدا زیندانیەکان ئازار بدات. ئەو مانگرتنە سەرەڕای بێ دەسکەوت بوونی بۆ ئێمە، باعیس بوو بەرە بەرە زیندانیەکان هێدی کاتەوەو ئەو دەسکەوتەکانەی کە بوومان لە دەستی بدەین. بەر لەو کێشەو مانگرتنە، رۆژانە پاش بەرچایی چوار سەعاتو ئێواران دوو سەعاتیان بۆ «هەواخۆری» دەبردینە دەر. ژمارەیەک لە زیندانیەکان رۆژانە دەچوونە هۆڵی وەرزیشو ئەوانەی کاری دوکتوریان دەبوو، بەبێ چاوەدێر دەچوونە لای دوکتور. حەوتووی دوو جاریان «ملاقات» دەدراو زیندانیەکان دەیانتوانی چاویان بە بنەماڵەکانیان بکەوێ، کە گشت ئەوانەمان لەکیس چوو، و لە ژوورێیان کردینو دەرگاکانیان لێ گاڵە داینو تەنیا بە ئیزنی پۆلیس دەمانتوانی دەرگاکانمان بکەینەوەو جارجار بچینە سەر ئاوێ. پێشتر

به ویستی خۆمان دەچووین حەماممان دەکرد، بەڵام ئەمجارە حەوتووی جارێک بۆ ماوەی نیو سەعات ئیزنی چوونە حەماممان پێدەدرا.

ئەو کردەوە چەپڕەوانەو ناژیرانەیە، کە بەبێ تێڕوانینو لێکدانەوەی دوا ڕۆژ سەری هەڵدا، ئەندامانی ئەو ڕێکخراوانەی لێککرد. ئەوانەی دژی ئەو کردەوە منداڵانەیە بوون، لە بەشەکەی‌تر جیا بوونەوەو سیاسەتیان وەلا ناو لە کاری بەکۆمەڵ خۆیان پاراستو هەر لەو کاتەشدا بوو کە ژمارەیەک لە موجاهید جیا بوونەوەو ڕێکخراوی «پەیکار»یان دامەزراندو ناکۆکیو دوو بەرەکی کەوتە نێوانیانو پاشان ناکۆکیەکانی زیندان تەشەنەی کردە سەر قەوارەی ڕێکخستنی ئەوان لە دەرەوەی زینداندا. ئەو کاتە ئیتر هەستی توندڕەوانەی بەشێک لە زیندانیەکان دامرکا. ئەوان بە لای ڕاستەدا کەوتنو دژی ئەو کەسانە ڕاوەستان، کە لە بەرامبەر پۆلیسدا خۆیان ڕادەگرتو بە تەواوی گیانی برایەتیو خۆڕاگرییان لە دەستداو زۆربەی زۆریان سەلماندیان کە: «گوێڕایەڵ نەکردن بۆ ئامۆژگاری زیندانیە کۆنە بە ئەزموونەکان ئەو پەندەی بەسەرمان هێنا.» لە ئەنجامدا ژمارەیەکی زۆر لە زیندانیەکان بەو ئاکامە گەیشتن کە زیندان جێگەی خوێندنەوەو خۆ تەیار کردنەو تازە ئەو وتەیەی «لینین»یان وەبیر هاتبۆوە کە دەڵێ: «زیندانی دوو ئەرکی لەسەر شانە، یەکەم خوێندنەوەو خۆ تەیار کردن بە زانستو دووهەم پاراستنی لەش ساخی خۆی.» ئەوان بەر لەو ڕووداوەش ئەوەیان دەزانی، بەڵام لەبەر توند ڕەویو ڕەقەبەرایەتی یەکتر ئەویان دەخستە پشت گوێیان.

ساڵێکی گرت تا پۆلیس بەرە بەرە زەختی لەسەر هەڵگرتین. هۆی ئەم کردەوەیەش هەڵوێستی ڕێکخراوی جیهانی لێخۆشبوونی زیندانیانی سیاسی بوو، کە فشاری خستبووە سەر ڕژێمی ئێرانو دەیانەویست نوێنەری خۆیان بنێرن بۆ ئێران کە زیندانیە سیاسی‌یەکان ببینێ. بەمجۆرە لێپرسراوانی زیندان لەسەر فەرمانی شای ئێران هێندێک بارودۆخی زیندانیان گۆڕی. لە زیندانی شیراز دەرگا گاڵە دراوەکان کرانەوەو زیندانی شێوەی ئاسایی بەخۆ گرتەوەو کتێبخانەیەکی بچووکیان لە زیندان بۆ دانایو لە ساڵی ١٣٥٦-١٩٧٧شیشدا تلویزیۆنیان بۆ دانایو ئێمە حەساینەوە.

ڕۆژێک ڕایانگەیاند کە زیندان خاوێن بکرێتەوەو بڵندگۆی زیندان، کە بۆ ماوەی ساڵێک دەنگی کپ کرابوو، سەرلەنوێ مووزیکی بڵاو کردەوە. دەنگی بەرزی بڵندگۆ، کە ئەویش بۆ خۆی شێوە ئازار دانێک بوو، تا سەعاتی دەی شەو نەیدەهێشت کەس گوێی لە قسەی کەس بێ. ڕۆژی دوای ئەو ڕووداوە دوو نوێنەری ڕێکخراوی جیهانی لێخۆشبوونی زیندانیان هاتنە لامان. ئەوان ئیزنیان بە پۆلیس نەدا بێتە زیندانو پرسیارو وڵامی زیندانیو

نوینەرەکانی ئەو رێکخراوەیە ببیسن، هەرکام لە زیندانیەکان سفرەی دڵیان کردەوەو دەردی خۆیان بە گوێی نوێنەرەکان گەیاند.

منیش بە نووسراوە هۆی گیرانم بە بۆنەی ئەندام بوون لە حیزبی دیموکراتی کوردستاندا تەسلیمی نوێنەرانی رێکخراوی جیهانی لێخۆشبوونی زیندانیان کردو نووسیم داوای بەحەقی حیزبی دیموکرات کە خواستی گشتی نەتەوەی کوردە منی تووشی زیندانو ئەشکەنجە کردووەو بۆ ماوەی شەش مانگان لەژێر حوکمی ئیعدامدا راگیراوم کە مەزنترین شکەنجەی روحی مرۆڤە. هەروەها زیندانیەکانیتریش دەردی دڵی خۆیان نووسیو تەسلیمی ئەو نوێنەرانەیان کرد. پاش رۆیشتنی نوێنەرانی رێکخراوی جیهانی لێخۆشبوونی زیندانیان هێندێک لە توندو تیژی پۆلیس کەم بۆوەو هەروەک لەسەرەوە ئاماژەم پێکرد، زیندانیەکانیش لە توندو تیژی کەوتن.

ئەهوەن بوونەوەی زیندانو هاتنی نوێنەرانی رێکخراوی جیهانی لێخۆشبوونی زیندانیان بە دڵی سەرگورد قارەمانیو سەروان ئەدیبپوور نەبوو. ئەوان بە ئاوات بوون کە ئەو توندو تیژییە لەسەر ئێمە زیندانیە سیاسی‌یەکان بمێنێو بە دڵی خۆیان بێحورمەتیان پێ بکەن. ئەدیبپوو، سەرەڕای ئەوەی کە ئەفسەرێکی ملهوڕی نەفامو هەمیشە سەرخۆشو شەڕ فرۆش بوو، نەخۆشی ئازاردانی زیندانیشی هەبوو،و بە ئازارو شکەنجە کردنی زیندانی پتر سەرخۆش دەبوو. ئەوەش دەبێ بڵێیم کە شێوەی پێوەندیگرتنی زیندانی لەگەڵ زیندانەوانەکان هونەرێکی تایبەتی دەوی، کە بە داخەوە مرۆڤی گەنجو گەرموگوڕ کەمتر بیری لێدەکەنەوە. جیا لەوە، لەنێوان کاربەدەستانی زیندانیشدا پیاوی نەجیبو مێهرەبان وەک: سەرگورد «تەیموری» لە زیندانی قەسر، سەرهەنگ «عابدینی» لە زیندانی بەرازجان، سەرهەنگ «موبەین» لە زیندانی دیژبانی تارانو سەروان «مشرفی» لە زیندانی سنە دەبیندران، کە مرۆڤی زاناو تێگەیشتو بوونو بە پیسیکولۆژی زیندانیەکانیان دەزانی. بەتایبەتی سەرگورد «ئیزەوانی» خەڵکی کرماشان لە زیندانی بەرازجان ئەفسەرێکی لێهاتوو، بە زیپک، نەترسو ئازا بوو. جیا لەوانە کەسانێکیتریش بوون کە ناوەکانیانم لەبیر کردوە. ئەفسەری بێ‌مێشکو نا ئینسانی وەک سەرگورد «حەکیمی»و سەروان «ئەسەدی کەچەڵ»یش بوون لە زیندانی قەسردا کە بە تەواوی دوژمنی بەشر بوون، بەڵام بە هاتنی سەروان «شایەگان» روحو کیانی زیندان بوژایەوە.

ساڵی ١٣٥٧- ١٩٧٨ ساڵی نەهاتی رژیمی پاشایەتی ئێرانو ساڵی سەرهەڵدانی نەتەوەکانی دانیشتووی ئێران بوو. لەو ساڵەدا بوو کە رۆژ بە رۆژ بەربەرەکانی دژی رژیمی شا پەرەی دەگرت. ئایەتوڵڵا «خومەینی» کە لە «نەجەف» نیشتەجێ بوو، شریتی وتاری

هاندەرانەی خۆی بەنهێنی دەنارد بۆ ئێران‌و شریتەکانی دەست بە دەست لە شارو تەنانەت گوندەکانیشدا بلاو دەکرانەوە. ناوبراو بۆ هاندانی سەرهەڵدانی خەڵک نەخش‌و رۆڵی سەرەکی دەگێڕا. ئەو کاتە ڕێکخراوەکانی سیاسی لە بەرامبەر رژێمی دیکتاتۆری «محەمەد رزا»دا زۆر لاواز بوون‌و حیسابیان لەسەر نەدەکراو رۆڵێکیان لە سەرهەڵدانی گەلانی ئێراندا نەبوو. لە هەرێمی کوردستانیشدا حیزب دەنگ‌و رەنگی نەبوو. مەبەستم لە حیزبی دیموکراتە کە لە سەردەمی ئێمەدا لە کوردستان‌و بە تایبەت لە مەهاباد حوکمی دەکردو زۆربەی جەماوەری لە دەوری خۆی کۆ کردبۆوە، بەلام بە گیرانی ئێمە لە ساڵی ١٣٣٨-١٩٥٩داو دوور کەوتنەوەی هەڤالان‌و چوونیان بۆ باشووری کوردستان، رۆژهەلاتی کوردستان وەک گۆرستانێکی بێ هەست‌و خووستی لێهاتبوو.

لە ڕەوتی سەرهەڵدانی ساڵی ١٣٥٧ی ئێراندا، کوردستانیش وەجووڵە کەوت‌و گیان‌و روحی گەل بوژایەوەو هەر چەندە حیزب لە مەیداندا نەبوو، بەلام مرۆڤی هاندەری لێهاتوو بەشێوەی لێک‌جیاواز کاری خۆیان دەکرد. لەو ساڵەدا رژێمی پاشایەتی لەق ببوو. «محەمەد رەزا» شاو ساواکی داردەستی‌و هێزەکانی چەکداری ئەرتەش‌و ژاندارمەری‌و پۆلیس تێکڕا کەوتبوونە گیانی خەڵک‌و بە هەزاران ئینسانیان لە ئێراندا کوشت‌و خوێنی هاوولاتیانیان رژاند، بەلام بەو حاڵەش خەڵکی راپەریویان بۆ سەرکوت نەکراو سەرهەڵدان بەرەو پێش چوو،و گەشەی ستاند. ئەو ساڵە، ساڵی بەرز بوونەوەی کەسایەتی خومەینی بوو. هەموو خەڵکی ئێران، ئەویان بە رزگارکەری خۆیان دەزانی‌و بەگشتی هیواو ئومێدیان پێ‌بەستبوو، کە ئێران لە چەنگ شای دیکتاتۆرو داروودەستەکەی رزگار بکات.

ژیان‌و داهات‌و کارو کاسپی خەڵکی ئێران لە ساڵانی دوای دابەشکردنی زەوی لە سەردەمی محەمەد رەزادا فرە گەشەی کردبوو. خەڵک لە باری ئابوورییەوە ژیانێکی باشیان هەبوو. شتومەک هەرزان‌و پارە بە دەست خەڵکەوە فراوان بوو، بەلام ئەوەی گەلانی ئێران بە ئاواتی بوون، ئازادی‌و دیموکراسی بوو، کە لە ئێراندا قات بوو. دیکتاتۆری پەهلەوی‌و ساواکەکەی حەشریان بە خەڵک دەکرد. کەس زاتی نەبوو لەمەڕ کارو باری سیاسی ولاتەکەی بە ئاشکرا بدوێ. بچووکترین کردەوەی سیاسی دژی رژێم لە لایەن ساواکەوە بە توندی سەرکوت دەکرا. کوشت‌و کوشتاری ساڵانی ٤٦-١٣٤٧- ٦٧-١٩٦٨ لە کوردستاندا بە رژانی خوێنی دەیان کەس‌و گیران‌و ئەشکەنجەو دوور خستنەوەی سەدان کەس سەرکوت کرا. راپەڕینی چریک‌و موجاهیدەکان بەکوشتن‌و گوللە باران ولامی درایەوەو سەدان لاوی ئێرانی بەدەست شاو ساواک ئیعدام کران. ئەو کردەوە زاڵمانەیەو گەلێک کردەوەی دژی ئینسانی‌تر وزەیان لە خەڵک بڕیبوو. خومەینی لەو بارو دۆخە کەڵکی

وەرگرتو دەستی کرد بە هاندانی خەڵکو سەرنجی خەڵکی بۆ لای خۆی راکێشاو بوو بەهۆی لەق کردنی رژێمی شای لەرزۆکو ئیتر رژێمی پاشایەتی خۆی نەگرتەوەو لە ئەنجامدا تێک تەپی.

بەپێچەوانەی هەستو کێشی خەڵک بۆ لای خومەینیو مەلاکانیتر، لە دەرەوەی زینداندا، جگە لە رێکخراوی «موجاهید» لەنێو زیندانەکاندا کەس لایەنگری خومەینیو مەلاکان نەبوو. هیچکام لە ئەندامانی چریکی فیدایی، حیزبی تودە، پەیکار، توفانو لە ئاخردا من کە تاقە ئەندامی حیزبی دێموکرات لە زینداندا مابوومەوە باوەڕمان بە خومەینیو مەلاکانیترو بەڵێنیەکانیان نەدەکرد.

لەو حاڵو هەوایەدا، بەرەی چەپی زیندان کە دژی رژێمی دیکتاتۆری سەڵتەنەتی بوو، لایەنگریشی لە خومەینیو مەلاکانیتر نەدەکردو ناوی «کۆنە پەرەستی رەش»ی لەسەر خومەینی دانابوو، بەڵام موجاهیدەکان هەرکە بە رەخنەش باسی خومەینی کرابا، چاویان دەردەپەڕاندو هەڕەشەیان دەکرد. موجاهیدەکان لە زینداندا ئەوەندەیان پارەی خومەینیو جلو بەرگو شرو شالاَت بۆ دەهات، کە شەپیان لە پارە هەڵدەدا. هیچ لایەنگرێکی موجاهید نەبوو لە زینداندا، کە سەد تا دوو سەد هەزار تمەنی لە باخەڵدا نەبێ. ئەوەندەیان جلو بەرگ هەبوو، کە زیندانیەکانی ئاسایی پێنی حەسابوونەوە. موجاهیدەکان قەت جلی ژێرەوەو خاولی دەستیان نەدەشوشتو دوو رۆژیان کەڵک لێوەرگرتو توڕیان دەدانو سەری مانگانە دەیانخستە نێو تەلیسێکەوەو دەیاننارد بۆ زیندانیەکانی ئاسایی. گشت ئەو جلو بەرگو پارانە بە هۆی ئایەتوڵلا «دەستغەیب»ەوە لە «شیراز» دەگەیشتە دەست موجاهیدەکان، کەچی یەکەم کەس ناوبراو بوو کە لە ساڵی ١٣٥٨- ١٩٨٠. بەدەست موجاهیدەکان لە شیراز کوژرا.

ماوەیەک پاش هاتنی نوێنەرانی رێکخراوی جیهانی لێخۆشبوونی زیندانیان بۆ ئێرانو پەیدا بوونی ئاڵۆزیو سەرهەڵدانی گشتی خەڵک، کاربەدەستانی حکومەتی بە تەواوی پەشۆکانو خۆیان ون کردو وەدەست پێ کەوتن. شای دیکتاتۆر وەپەلە قاژە کەوتبوو،و نەیدەزانی چ بکاتو چۆنو بە چ شێوەیەک بەر بە شەپۆلی بێئەمانی خەڵک بگرێ. بۆ ئەوەی دوو بەرەکی بخاتە نێو خەڵک، رووی کردە لایەنگرانی «مصدیق»و ئەوانی لاواندەوەو داوای لێکردن بە رێگایەکی ئاشتیخوازانەدا لەگەڵ خومەینی پێکی بێنن، کەچی ئەوانیش هیچیان بۆ نەکرا. ژێستی دێموکراتی گرتنی شاو کردنەوەی هێندێک فەزای سیاسی ئاوەڵە لەو هەلومەرجەدا بە زیانی خۆی تەواو بوو. ئینجا بریاریدا زیندانیە سیاسیەکان ئازاد بکەن. بۆ ئەنجامی ئەو بریارە ساواکی وەپێش خستو نوێنەرانی ساواک

ڕەوانەی زیندانەکان کران، تا بە دوای وتوویژ لەگەڵ ئیمەی زیندانی بە مەرج لە زیندان ئازادمان بکەن.

ڕۆژێک بۆ یەکەمجار لەو کاتەوە کە لە زیندانی تارانەوە نەقڵی زیندانی شیراز کرابووین، منو چەند زیندانی کۆنی وەک حەجەری، کەیمەنیش، عەمووییو مەجیدی موئەیدیان بانگ کردو گوتیان لیباسەکانتان دەبەر کەنو ئامادە بن. ئەو شتانەی لێیان داگیر کردبووین وەک سەعاتو پێنووسو ژمارەیەک کتێب گەڕاندیانەوە لای خۆمان، بەڵام دەستنووسەکانیان نەدایەوەو گەلێک نووسراوەو وەگێڕاومان هەبوو، کە بەگوتنی خۆیان هەموویان سووتاندبوو. من چەندین ساڵ بە کەڵک وەرگرتن لەو کوردە بەندیکراوانەی کە لە ناوچە جۆربەجۆرەکانی کوردستان گیرابوون، خەریک بووم فەرهەنگێکی زمانی کوردی ئامادە بکەمو نزیکەی پازدە هەزار ووشەم لە زاراوەکانی کوردی کۆ کردبۆوە، کە بەداخەوە تیداچوون.

بەرلەوەی کە لەگەڵ زیندانیەکانی‌تر ڕەوانەی شیراز بکرێم، ماوەیەک ئیزنیان بە بنەماڵەکەم نەدا کە بێن من ببینن. هۆی نەهێشتنی هاتنی ئەوان بۆ لای من، ئەوە بوو کە هەڤاڵانی حیزبی دیموکرات لە کۆنگرەی دووهەمی حیزبدا کە لە سەرماوەزی ساڵی ١٣٤٣-١٩٦٤ لە ناوچەی «سونێ» لە کوردستانی بندەستی عێراق بەسترابوو، منیان بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی هەڵبژاردبوو،و ئەو کاتەی کە «مونتەقیمی قازی» لە لایەن کاربەدەستانی شۆڕشی کوردستانی عێراقەوە تەسلیمی ئێران کرابۆوە، لە لێکۆڵینەوەی ساواکدا باسی ئەو خاڵەی کردبوو،و بەم بۆنەوە ساواک ملاقاتی منی بڕیو بۆ ماوەی چەند ساڵێ ئیزنیان پێنەدام کە خێزانمو منداڵەکانم ببینم. ساواک چەند جاران مەئموری ناردە زیندانو دەربارەی ئەو دیاردەیە قسەیان لەگەڵ کردم. پرسیاری جۆربەجۆریان لێدەکردمو دەیانەویست بزانن من چۆن پێوەندی دەگەڵ حیزب دەگرم. بۆ زانینی ئەو مەبەستە ماوەیەکیان خستمە ژێر چاوەدێری.

مونتەقیمی قازی، بە وتەی خۆی، کاتی شەڕو پێکدادان لەنێوان ڕژێمی عێراقو کوردە شۆڕشگێرەکانی شاری هەولێردا دەچێتە لای فەرماندەکانی ئەرتەشی عێراقو دەڵێ: «من لە بە بنەماڵەی قازیمو ئەگەر ڕژێمی عێراق چەکو چۆڵم بداتێ، دەتوانم دژی ڕژێمی پاشایەتی لە کوردستانی ئێراندا شۆڕش هەڵایسێنم.» پێوەندی مونتەقیم بە گوێی کاربەدەستانی شۆڕشی کوردستان گەیشتبوو،و لە ئاکامدا ئەوان ناوبراویان بەتاوانی پێوەندی لەگەڵ دوژمن ناربۆوە ئێران. کاتێک مونتەقیم لە زیندانی تاران ئەو ڕووداوەی بۆ گێڕامەوە گەلێکی بۆ نارەحەت بووم. هەروەها مونتەقیم گوتی: «لەگەڵ هاوڕێیانی پێشمەرگەی نۆ ژاندارمەی

ئێرانی چەک کردوە، کە یەک لەوان بریندار بووە، بەڵام ناوبراو بەتاوانی چەککردنی ئەو نۆ ژاندارمەیە لەلایەن کاربەدەستانی شۆڕشی کوردستانی عێراقەوە سەرکۆنە کراوەو پێیان گوتووە بۆچی لەو هەلومەرجە ناسکەدا خەریکی ئێرانمان بەگژدا بدەی.» مونتەقیم گشت ئەو بەسەرهاتانەی بە ساواک گوتبوو.

من لەو باوەڕەدا بووم کە ئەگەر مونتەقیم ئیعدام نەکەن، بێگومان بۆ هەمیشە لە زینداندا رایدەگرن. رۆژێک کە دەیانبردە دادگا زۆر پەشێو نیگەران بوو،و دەیگوت دەمبەن ئیعدامم دەکەن، بەڵام بەرە بەرەی ئێواریٚ گەڕاندیانەوە بۆ زیندانو کاتێک لە دوورەوە چاوی بەمن کەوت، پێکەنی. لێمپرسی: شێری یان ڕێوی؟ ناوبراو گوتی: شێرم. دەرکەوت کە سەرۆک بارزانی نامەیەکی ناردوە بۆ حکومەتی ئێرانو لەودا نووسیبووی: «مونتەقیم مرۆڤێکی ساکارەو لە دەرەوە هیچ بەرپرسایەتێکی نەبووەو ئەو قسانەی کردویەتی بەگشتی فرۆفیشاڵ بووەو خۆی پێهەڵکێشاونو تکایە ئازاری مەدەن.» بەو پێیە مونتەقیم شادو خۆشحاڵ بوو. لە دادگاە سیٚ ساڵیان دابوویەو پاش دوو ساڵ لە زیندان ئازادیان کرد، بەڵام گەلێکی زیان بە من گەیاند.

لە چاو پێکەوتنی ساواکیەکان لەگەڵ ئێمەی زیندانی لە زیندانی شیرازدا، بەپێچەوانەی پێشوو کە دەهاتنە لامانو بە توندو تیژی قسەیان دەگەڵ دەکردین، ئەمجارە زۆر هێدیو لەسەرخۆ بوونو بە رواڵەت «دۆستانە» دەدوان. لە هەڵسوکەوتیان دەردەکەوت کە سەرهەڵدانی سەرانسەری خەڵکی ئێران زراوی بردونو کەرەکیانە لە زینداندا پشتیوان بۆ خۆیان بدۆزنەوە، تا کاتی پێویست بەفریایان بێن. ئەوان زۆرداریو ملهۆڕیو جنایاتەکانی خۆیان لەبیر کردبوو،و بە شێوەیەک لەگەڵ ئێمە دەدوان کە دەتگوت حەق بە ئەوان بووەو هیچ ناحەقیان لە ئێمەی زیندانی بێدەسەلات نەکردوە.

کاتێک نۆرەی من هاتو چوومە لایان دیتم سیٚ مەئموری ساواک بۆ وتوویژ هاتوونەتە زیندان. هەرکامەیان بە شێوەیەک دەیانلاواندمەوەو دەیانگوت ئێستا بۆمان روون بۆتەوە کە زوڵمیان لە تۆ کردوەو ئێمە بە تۆڵەی ئەو زوڵمەی کە لە تۆ کراوە، هەوڵ دەدەین لە زیندان ئازادت بکەینو تەنانەت ئامادەین هێندێکیشت پارە بدەینیٚ کە تۆڵەی گشت ئەو ساڵانەی زیندانیتی کردبێتەوە. لە وڵامی مەئمورەکانی ساواکدا گوتم:

– تاوانی ئەو ماوە زیندانی کردنەم چەندە، کە ئێوە دەبیٚ بیدەنەوە؟ یەک لەوان گوتی:
– «سێسەد هەزار تمەن باشە؟»

– مەبەستم لەو پرسیارە ئەوەیە کە بزانم ئێوە بابەتی گیانی ئینسانێک چەندە حیساب دەکەن. لاتان وایە تەمەنی لاوەتی من کە لە زینداندا لەگەڵ کەسایەتیو گیانی خۆڕاگری

بەسەرچووە، سێسەد هەزار تمەن بایخێتی؟ بۆ من روون بوو، کە ئێوە هیچ بایەخێک بۆ گیانی ئینسان دانانێن. ئێوە لە جیاتی بڵێن تەمەنی لاوەتیو گیانی ئینسان بە پارە حیساب ناکرێ، هاتوون مامڵەم لەگەڵ دەکەن. من باقی ژیانی پیریم کە ئێوە پێتان بەخشیوم بە پارەو پلەو پایە نافرۆشم. دەبێ بڵێم ئەوە ئێوەن کە خۆتان هەرزان فرۆش کردوە. من ژیانم لە رێی ئامانجمدا بەخت کردوە.

ئەوان جیا لە پێشنیار دانی پارە بە ئێمە زیندانیە کۆنەکان، داوای ئەوەشیان لێکردین، کە نامەیەک بۆ شا بنووسینو لەودا داوای بەخشینی لێبکەین، کە ئێمە تێکڕا دژی راوەستاینو تەنانەت ئەفسەرانی تودەیی چەند قسەی ناشیرینیشیان بە شا گوت. ئەوەی راست بێ من لە زیندانی شیرازدا زۆر نیگەرانی گیانی خۆم بووم. هەر وەکوو «تهرانی» مەئموری ساواک دوای سەرکەوتنی شۆڕشی ۱۳۵۷-۱۹۷۹ لە تلویزیۆندا پیلانی کوشتنی حەوت لایەنگری چریکو دوو موجاهیدی ئاشکرا کرد. کاربەدەستانی ساواک لە ساڵی ۱۳۵٦- ۱۹۷۷دا، «بیژەنی جەزەنی»، «حەسەنی زیازەریفی»، «عەباسی سورکی»، «سەعیدی مەشعوفی کەلانتەری»، «عەزیزی سەرمەدی»، «محەمەدی چوپانزادە»و «جەلیلی ئەفشار» لە رێکخراوی چریکو «مستەفا جەوانی خۆشدڵ»و «کازم زولقەدر» لە موجاهیدینی بە بیانووی گواستنەوە لە زیندان بەتێکڕا کوشتبوو، بەڵام لە رۆژنامەکاندا رایانگەیاند کە ئەو زیندانیانە کاتی راگواستن پەلاماری مەئمورەکانی حکومەتیان داوەو ویستوویانە ئەوان چەک بکەنو بیانکوژنو دەرباز بن، بەڵام کەوتوونەتە بەر گوللەی مەئمورەکان. پاش رووداوی ئەو پیلانە من نیگەرانی گیانی خۆم بووم.

ماوەیەک بە دوای کوشتنی ئەو نۆ کەسەدا، ساواک لە مەهاباد بڵاوی کردبۆوە، کە غەنی بلوریان لە زینداندا کۆچی دوایی کردوە. مەبەستی ساواک لە بڵاو کردنەوەی ئەو دەنگۆیە ئەوە بوو، کە ئاگاداری رای گشتی خەڵک بێو بزانێ ئەوان لە بەرامبەر ئەو هەواڵەدا چ هەڵوێستێک دەگرن. خۆپێشاندانی خەڵکی مەهاباد دژی رژێمو راگەیاندنی ئەوەی کە رژێم غەنی بلوریانی لە زینداندا کوشتووە، ساواک زیرەکانە هەواڵی کوشتنی منی وەدرۆ خستەوەو پاش چەندین ساڵ ئیزنی بە بنەماڵەکەمدا، کە بە تەلیفون قسەم دەگەڵ بکەنو بەمجۆرە خەڵکی ئەهوەن کردبۆوە.

Kurdistanpost
کوردستانپۆست

ئازاد بوونم لە زیندان

ڕاپەرینی خەڵکی ئێران لەنیوەی دووهەمی ساڵی ١٣٥٧- ١٩٧٨دا پەرەی ستاندو گشت وڵاتی ئێرانی داگرت. کوردستانیش کە ئاواتی خۆی هەبوو، لەو سەرهەڵدانە کەڵکی وەرگرت. دروشمی «زیندانیانی سیاسی دەبێ ئازاد بکرێن» بوو بە هەوێنی خۆپێشاندانەکانو تەنانەت بۆ ماوەیەک گرنگترین دروشمی ڕاپەرینەکان بوو، تا سەرئەنجام ڕژیم چاری نەماو بە فەرمانی شا، ساواک بەبێ هیچ چەشنە مەرجێک لەسەردەمی حکومەتی «ئەزهاری»دا دەرگای زیندانەکانی کردەوەو لە ڕۆژی ٥ی ڕەزبەری ساڵی ١٣٥٧- ١٩٧٩ ئێمە زیندانیە سیاسیە کۆنەکانی ئازاد کرد. ئێوارەی ڕۆژی ٤ی ڕەزبەری ١٣٥٧ یانی نزیکەی چوار مانگو نیو بەرلە شۆڕشی ٢٣ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٥٧- ١٩٧٩، ڕۆژنامەکانی تاران ناوی چەند سەد کەسیان نووسیبوو، کە لە زیندان ئازاد دەکرێنو من یەک لەوان بووم.

ڕۆژی ٥ی ڕەزبەر، سەرۆکی زیندان بە منو حەجەری، کەیمەنیش، عەمووییو مەجید موئەیدی ڕاگەیاند کە خۆمان کۆ بکەینەوەو ئازادین. ئەو ژمارەیە، ٢٠- ٢٥ ساڵان زیندان کێشابوو. سەرلە بەیانی ئەو ڕۆژە هەزاران کەس خوێندکارو خەڵکی‌تری «ئاڵقە گوڵ» بەدەست بۆ پێشوازیکردن لە ئێمە لە پێش زیندانی «عادل ئاوا»ی شیراز کۆ ببوونەوەو چاوەڕوانی ئازادی ئێمە بوونو دەیانەویست ئاڵقە گوڵەکان لە ملی ئێمە خەن.

ساواکی شیراز کە بە کۆی ئەو خەڵکەی زانی، ماوەیەک ئێمەی ڕاگرتو سەرئەنجام بەو ئاکامە گەیشت کە ئێمە زیندانیە کۆنەکان بە سواری «هێلی‌کۆپتر» بەرێتە ساواکو لەوێوە بە بێدەنگی ئازادمان بکاتو نەهێڵێ بکەوینە دەست ئەو خەڵکەی کە ئێمەیان دەویست. ئێمە کە بەو پیلانەمان زانی، هەر پێنج کەسمان قۆڵمان لە قۆڵی یەکتر کردو دەستمان لێک گرێدا، کە پۆلیس نەتوانی بە ئاسانی سواری هێلی‌کۆپترمان بکات. جەماوەری دەرەوەی زیندانیش کە بە پیلانی ساواکیان زانی، پەلاماری دەرگای زیندانیانداو خەریک بوون دەرگاکە لە ڕێنسمە بەرنو ئێمە لە دەست پۆلیس بستێنن. سەرۆکی زیندان لەو ترسە کە نەکا

خەڵک بڕژێنە نێو زیندانو زیندانیەکانی ئاسایی ئازاد بکەن، گوێی نەدا بە گوتنی ساواکو تاق تاق ئێمەی نارده دەرەوەی زیندانو خەڵکەکەش ئێمەیان قۆستەوە.

لە کاتێکا، ئێمە ئەو پێنج کەسە هەرکام چەندین ئاڵقە گوڵمان لە ئەستۆدا بوو، خوێندکارانی زانکۆی شیرازو خەڵکی ئەو شارە ئێمەیان لەسەر دەستی خۆیان دانابوو،و بە خۆپێشاندان بەرەو ناوەندی شار چوون. نزیکەی کیلۆمیترێک لە زیندان دوور کەوتبووینەوە، کە دیتمان چەند تانکو زرێپۆشی ئەرتەشی زارکی کۆڵانە سەرەکیەکانی شاریان گرتووەو ناهێڵن خەڵکەکە، ئێمە لە ناوەندی شار نزیک کەنەوە. بەو چەشنە پاش ساڵەها ڕەنجو ئازارو ئەشکەنجە لە زیندانەکانی ڕژێمی پەهلەویدا، بە ڕاپەڕینی خەڵک ئازاد کراین، جەماوەر ئێمەیان بردە ماڵێک. ژمارەی هاتووچۆکەران بۆ ئەو ماڵە لەو ڕۆژەدا ئەوەندە زۆر بوو، کە سەری ئێمەی وەژان خست.

لەو ماڵە، ئاگاداریان کردم دوو ئەندامی بنەماڵەکەم هاتوونە لام. من بەرەو پیریانەوە چووم‌و لەبەر دەرگای ماڵەکە چاوم بە براکەم‌و مامۆزاکەم کەوت. دوای دیتنی ئەوانە ئیزنم لە هەڤاڵانم‌و خانەخوێیەکەمان وەرگرت‌و ماڵ ئاواییم لە میوانەکان کردو ڕەگەڵ براکەم‌و مامۆزاکەم کەوتم‌و بەیەکەوە چووین بۆ هۆتێل. شەو لە هوتێل ماینەوەو سەرلەبەیانی ڕۆژی ٦ی ڕەزبەر بەسواری ئوتوبووس بەرەو تاران وەڕێ کەوتین. چونکە لە تاران شوێنێکی تایبەتیمان نەبوو، ماڵی کاک «جەلیلی گادانی»یان تەرخان کردبوو، کە بۆ چەند ڕۆژێک لێی بمێنینەوە. ماڵی کاک جەلیل ئەو چەند ڕۆژە بوو بە قۆمرخانەو سەدان کەس بۆ دیتنم ڕوویان لەو ماڵە کردو بەشەو بەڕۆژ ماڵی کاک جەلیل پڕ بوو لە خەڵک. ڕووی خوشکە «ئەسمەر» سپی بێ، کە زۆری زەحمەت بۆ کێشاین‌و لەگەڵ کاک جەلیل گەلێکیان ڕێز گرتین‌و بە دڵ فراوانیەوە میوانداریەکی کوردانەیان بۆ کردین، کە قەت لەبیری ناکەم. من ڕام وابوو لە تاران بمێنمەوەو لەوێ بژیم، بەڵام ژمارەیەک دۆست‌و برادەر لە مەهابادەوە هاتنە لام‌و گوتیان:

- «خەڵک خۆیان ئامادە کردوە پێشوازیت لێ بکەن‌و چاوەڕوانی گەڕانەوەتن. گەڕانەوەی تۆ بۆ مەهاباد هەلێکی باش بۆ ئەو خەڵکە دەرەخسێنێ کە پاش دەیان ساڵ چەوسانەوە بەدەست ڕژێمی دیکتاتۆرو ساواکەوە، زار بکەنەوەو لمبۆزی کاربەدەستانی ڕژێمی دیکتاتۆر لە زەوی بخشێنن. هاتنەوەی تۆ بۆ مەهاباد دەبێتە هۆی ڕاپەڕینی گشتی گەلی کوردو خەڵک وەخۆ دەخات‌و بەرەو گۆڕەپانی خەباتی کوردایەتی هانیان دەداو ناهێڵێ ئەو هەلە لەبارە لەکیس بچێ.»

زۆرم پێداگرت‌و گوتم ئیزنم بدەن ئەو ماوە کورتەی ژیانم لە خزمەت ژن‌و منداڵەکانمدا

بم، بەڵام گوتنەکانم کارگەر نەبوون. هەڤاڵانو دۆستان گوتیان:

- «تۆ ئەمجارە وەرەوە بۆ مەهاباد، ئەگەر پاشان ویستت بگەڕێوە بۆ تارانو لەوێ بژی خۆت دەزانی.»

بەمجۆرە رەگەڵیان کەوتمو بە سواری قەتار چووین بۆ «مەراغە»و لە وێوە بەسواری ئوتومبێل گەڕامەوە مەهاباد شاری لە دایک بوونم.

لە چوار رێی مەراغەوە کە نزیک بەدوو سەد کیلومیترە بۆ مەهاباد، هەزاران ئوتومبێل رەگەڵمان کەوتن. خەڵکێکی زۆر لە مەهابادو هەموو شارەکانی‌تری کوردستانەوە بە پێشوازمەوە هاتبوون. پێشوازیکردنی ملیونی خەڵکی کوردستان لە رۆڵەیەکی خۆیان کە بە ساڵانی درێژ بۆ ئازادیو رزگاری نەتەوەکەی هەڵسوڕابوو، دوو مەبەستی روونی تێدا دەگونجا، کە دەکرێ بەمجۆرە گەلاڵەیان بکەم.

ئا- سوپاس لە رۆڵەی تێکۆشەری خۆیان کە ساڵەها لە بنەماڵەکەی جیا کرابۆوەو لە زیندانە خۆف هێنەرەکانی رژێمی دیکتاتۆری پەهلەویدا رەنجو ئازارو ئەشکەنجە درابوو،و بۆ سەربڵندی نەتەوەکەی تەسلیمی ویستی حکومەتی دیکتاتۆر نەببوو.

ب- زەق کردنەوەی ئەو مەبەستە کە گەلی کورد هەمیشە رێزو حورمەتی تێکۆشەرانی رێگای ئازادی نەتەوایەتی لەبەر چاوەو لە بەرامبەر دیکتاتۆرو زۆردارانندا هەستی نیشتمانیو نەتەوایەتی خۆی لەبیر ناکاتو پڕ بە دڵ دژی رژێمە داگیرکەرەکانی کوردستانە.

لێرەدا بە پێویستی دەزانم پڕ بەدڵ سوپاسی ئەو کەسانە بکەم کە بە مەبەستی پشگیری کردنی نەتەوایەتی لەو هەلومەرجە کەڵکیان وەرگرتو بە بەشدار بوونیان لە رێورەسمی پێشوازیکردنی مندا بە رژێمی ئێرانیان سەلماند، خەڵکی کورد باوەڕی بەویستی نەتەوایەتی هەیەو لەهەر دەرفەتێک بۆ گەیشتن بەو ئامانجە کەڵک وەردەگرێو دژی داگیرکەران دەنگ بەرز دەکاتەوە. جگە لەو پێشوازییە مێژووییەی کە لە من کراو تا ئێستا لە مێژووی کوردستاندا نمونەی نەبووە، کۆمەڵانی خەڵکی مەهابادو شارو گوندەکانی‌تری کوردستانو تەنانەت شارەکانی ئێرانیش بۆ پێشاندانی رێزو حورمەتیان بۆ ماوەی سێ مانگان بە شێوەی نەپساوە دەهاتنە لامو بەراشکاوی هەستی نەتەوایەتی خۆیان دەردەبڕی.

لە گەڕانەوەی مەهابادا، کاتێک ئوتومبێلەکان گەیشتنە سەر «کەڵکی بەگزادە»و شاری مەهابادم لێ دەرکەوت، لەخۆشییان مچروکێکی گەرمم بە لەشدا هاتو بەبێ ئیرادە ئەسرین لە چاوەکانمدا قەتیس بوو،و بە گۆنەکانمدا رێچکەی بەست. پاش تێپەڕ بوونی بیست ساڵ بۆ جارێکی‌تریش چاوم بە شارەکەم کەوتەوە، ئەو شارەی کە سەردەمی لاوەتیم بۆ خەباتی رزگاریخوازانەی گەلەکەم تێدا بەخت کردبوو. لای خۆم دەمگوت: نەمردمو جارێکی‌تریش

شارەکەم دیتەوەو گەڕامەوە نێو باوەشی خەڵکو بنەماڵەکەم. گەڕامەوە لای «مەرزە»ی خۆڕاگرو بەحەیاو نەجیبم. مەرزە شەریکی خەباتو خۆڕاگری من بوو. لەبەر ئەوە دەمەویست کورتەیەکیش لە ڕەنجو ئازارو بەسەرهاتەکانی ئەو لەو نووسراوەیەدا تۆمار بکەمو بڵێم لە ماوەی زیندانیو ئاوارەبوونمدا چی کێشاوە، بەلاّم ئیزنی نەدامو دەڵێ:

- «تۆ کە لە بەرامبەر ئیعدامو ئەشکەنجەو زینداندا خۆت ڕاگرتووەو تەسلیمی ویستی دوژمن نەبووی، دەبوایە منو منداڵەکانیشت شەریکت بینو بۆ سەربڵندی تۆو گەلەکەمان دەخۆماندا بسوتێنینو خۆڕاگرین!»

گەڕانەوەی هەڤاڵانو بووژانەوەی حیزبی دێموکرات

پێشتر گوتم بەدوای گیرانی کادیرو ئەندامانی حیزبی دێموکرات لە خەزەڵوەری ساڵی ۱۳۳۸- ۱۹۵۹دا، زۆربەی کادیرو ئەندامانی حیزب دەرفەتیان بۆ ڕەخسا کە پەنا بۆ کوردستانی ژێر دەستی عێراق بەرن. وجودی سەرۆک بارزانی لەپلەی کەسایەتی دووهەمی عێراق لەو کاتەدا، پاڵپشتێک بوو بۆ کوردی بەشە جیاوازەکانی کوردستان. ئەو دیاردەیە، ڕێگای بۆ هەڤاڵانی دەربازبووی ئێمە خۆش کرد تا لە باشووری کوردستان یەک بگرنەوە، بەلاّم چونکە حیزبی دێموکرات زەبری خوارد بوو، قەیرانێکی قووڵ بەربینگی بە هەڤاڵان گرتبوو، کە تا ئەو کاتە هەرگیز لە مێژووی حیزبی دێموکراتدا نەبیندرابوو. هەڤاڵان لێکهەڵبڕانو دەستەو گرووپی جیاوازیان لێ پێکهاتو دووبەرەکیان کەوتە نێو. من چونکە بە تەواوی ئاگاداریم لە ڕەوتی ئەو قەیرانو ئاژاوەیە نیە، باشترە ڕوون کردنەوەی ئەو بەشە بۆ ئەو بەرێزانە دانیم کە لە جەرگەی ڕووداوەکاندا بوون.

گرووپی سەرەکی، کە پاش لێکهەڵبڕان خۆی گرتەوە، ئەو گرووپە بوو، کە بە دوای شەڕی چەکدارانە لە کوردستانی عێراقدا، لە ساڵی ۱۳۵۰- ۱۹۷۱ چووە بەغداو پەنای بۆ ڕژێمی عێراق برد. ئەو گرووپە نزیکەی چل کەس دەبوو،و دوکتور «قاسملو» بەناوی حیزبی دێموکراتی کوردستان سەرۆکایەتی دەکرد. ئەو گرووپە لە بەغدا خۆی ڕێکخست، بەلاّم لە هەرێمەکانی کوردستانی بندەستی ئێراندا هیچ چالاکی نەبوو،و لەنێو خۆشیدا گەلێک ناکۆکی هەبوو،و ئەندامانی دەگەڵ یەکتر تەبا نەبوون.

لە دەوروبەری شۆڕشی ساڵی ۱۳۵۷-۱۹۷۹دا، هەڤاڵانی حیزبی دێموکراتی گرووپی «قاسملو» بەرە بەرە گەڕانەوە بۆ کوردستانی بندەستی ئێرانو شاری مەهاباد. دوکتور

قاسملو كە ناز ناوی «شەریف»ی لەسەر خۆ دانابوو بە نهێنی هاتە مەهابادو لە ماڵی ئێمەدا چاومان بەیەکتر کەوت. ناوبراو لە یەکەم چاو پێکەوتندا، نارەزامەندی خۆی لە ژمارەیەک لە هەڤاڵانی دەربڕی. ناوبراو لە وڵامی ئەو ڕەخنەیەی مندا کە بۆچی لەو ماوەیەدا کە ئێوە لە بەغدا لەژێر باڵی بەعسدا بوون، قەت بۆ جارێکیش بیرتان لە هەڤاڵانی زیندانیتان نەکردەوەو لەو فکرە نەکەوتن کە پێوەندیان پێوە بگرن‌و تەنانەت بۆ جارێکیش ئەندامێکی حیزبتان نەنارد تا لە بنەماڵەی زیندانیەکان بپرسێ!؟ گوتی:

- «ئەوانە بوون بواریان نەدەدا بەحیزب هەڵسوڕو چالاک بێ‌و هەمیشە کۆسپیان دەخستە نێو کارەکانی‌و ڕێگایان بەحیزب نەدەدا ئەرکی خۆی ڕاپەڕێنێ.»

هەڤاڵانی قاسملوش هەرکام بە نۆرەی خۆیان ڕەخنەو گازەندەیان لە قاسملو هەبوو،و دەیانگوت ناوبراو مرۆڤێکی سەرەڕۆیەو گوێ ناداتە بڕیارەکانی کۆمیتەی ناوەندی‌و دەفتەری سیاسی‌و پەسندکراوەکانی حیزب دەخاتە پشت‌گوێ‌و خۆی چی لا پەسند بێ، بە بێ ئاگاداری ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی‌و دەفتەری سیاسی دەیکات. ئەوان هەروەها لەمەڕ مەسەلەی ماڵیشەوە ڕەخنەیان لە قاسملو دەگرت‌و دەیانگوت چەند شەریت‌و پەروەندەی لێکۆڵینەوەمان لایەو بەگشتی تاوانباریان دەکردو دەیانگوت: «ئەو پارەیەی کە بەنێوی یارمەتی لە ڕژێمی عێراقی وەرگرتووە، بە بێ ئاگاداری ئێمە، بە ویست‌و مەیلی خۆی لە عێراق‌و ئورووپا خەرجیان دەکات‌و کەس نازانی چ بەسەر ئەو پارانە دێنێ!»

دوکتور قاسملو کاتی کەڕانەوە لە «بەغدا» ١٤-١٥ دەمانچەی چواردەخۆری نوێی لەگەڵ خۆ هێنابوو، کە تازە لە ڕۆن دەرهاتبوون‌و هەست دەکرا لە ڕژێمی عێراقی وەرگرتبن. بۆ من ڕوون نەبوو دەمانچەکانی چ لێکرد، بەڵام من دەمزانی ئەو کاتەی کە لە بەغدا بوون، چەند ئەندامی سەرکردایەتی حیزب بە بێ ئیزنی «ئەمن‌و ئیستخبارات»ی عیراق کاریان نەکردوە. «حەمەدەمینی سیراجی» لێپرسراوی پێوەندی نێوان حیزب‌و ڕژێمی بەعس بوو، بەڵام بەگوتنی خۆی‌و ژمارەیەک لە ئەندامانی ڕێبەراتی حیزب،ناوبراو هیچی بەدەست نەبووەو دانانی ئەو لەو شوێنە تەنیا بۆ خراپ کردنی ئەو بووەو نهێنییەکان بەدەست دوکتور قاسملو،و باوەڕپێکراوەکانی جێبەجێ کراون، کە جێی متمانەی ڕژێمی بەعس بوون.

کاتێک، کاک «حەمەدەمینی سیراجی» لە بەغدا گەڕاوە، هاتە لای من‌و پیرۆزبایی ئازاد بوونی لێکردم‌و دەربارەی یەک یەکی هەڤاڵانی کە لە بەغدا دەگەڵی بوون‌و گەڕابوونەوە بۆ کوردستانی ژێر دەستی ئێران قسەی بۆ کردم‌و ئاگاداری دامێ. ناوبراو دەربارەی دوکتور قاسملو گوتی:

- «دوکتور قاسملو مانگێ بە سێسەد دینار لە ئیدارەی نەخشە کێشی ئابووری

(تەختیت) عێراق کاری دەکرد، کەچی لەپڕ لە عێراق دەریانکردو گەڕانەوەی بۆ عێراق بە زەوی‌و هەواو دەریادا قەدەخە کرا. ئێمە هاوڕێیان چووین لە ئوروپا چاومان پێی‌دەکەوت‌و من هەرچەند داوام لێدەکرد هۆی دەرکرانی لە عێراق باس بکات، ناوبراو وڵامی نەدایەوە، بەڵام لە دەوروبەر دەگوترا بەتاوانی جاسوسی بۆ وڵاتانی سوسیالیستی لە عێراق دەرکراوە، کە چۆنیەتیەکەی بۆ ئێمە روون نەبۆوە. ناوبراو بەرلە گەڕانەوەی ئایەتوڵڵا خومەینی بۆ ئێران دەچێتە باڵوێزخانەی عێراق لە «پاریس»و بە باڵوێزی عێراق رادەگەیەنێ، کە ئیشی گرنگی بە «سەددام حوسێن» هەیەو دەبێ ئیزنی بدەن بچێتە عێراق. سەفیری عێراق لە فەرانسە داوای دوکتور قاسملو بە حکومەتی عێراق رادەگەیەنێ، بەڵام لە پلەی هەوەڵدا ئیزن نادرێ‌و پاشان کە دەبینن بۆ گەڕانەوە پێدادەگرێ، «سەددام‌حوسێن» ئیزنی پێدەدات بگەڕێتەوە بۆ بەغدا.» ئەوانە وتەی کاک سیراجین‌و ناوبراو هەروەها گوتی:

- «دوکتور قاسملو گەڕاوە عێراق. ئێمە بەرەوپیریەوە چووینە فرۆکەخانەی بەغداو من دیسانیش لێمپرسی تۆ بە توندی لێت قەدەخە کرابوو کە بگەڕێیەوە بۆ عێراق، راستی چۆن گەڕایەوە؟» دوکتور قاسملو گویا لە وڵامدا دەڵێ:

- ئەی بابا، عێراقیەکان ئەوەندە گێل‌و حۆلن کە بەدوو قسەی خۆش هەڵدەخەڵەتێن.

من بە سیراجیم گوت: تۆ بڵێی رژێمی عێراق ئەوەندە گێل‌و گەوج بێ؟ کاک حەمەدەمین زەردەخەنەیەکی هاتێ‌و قسەی نەکرد، بەڵام رووداوی دەرکردنی دوکتور قاسملو لە عێراق‌و گەڕانەوەی هەرگیز ئاشکرا نەبوو،و تا رەوتی زەمان پەردەی لەسەر هەڵگرت‌و من لە شوێنی خۆیدا ئاماژەی پێدەکەم.

مەلا عەبدوڵڵا لە «نیو سەدە تێکۆشان»ی خۆیدا، ئەو بەشەی پەڕاندوە، هەر وەکوو گرنگترین بەشی رووداوە مێژوویەکانی لێی هەڵاوەردووە، بەڵام من لە جێگەی خۆیاندا پەنجەیان بۆ رادەکێشم.

بەدوور لەو گوتنانە، من لەنێو ئەندامانی رێبەرایەتی حیزبدا تەنیا دوکتور قاسملوم باش دەناسی‌و لەگەڵ چەند کەسێکیش دووراو دوور ئاشنا بووم‌و لەگەڵ ژمارەیەکیش کە تەنانەت لە دەفتەری سیاسی‌دا بوون، قەت لە نزیکەوە پێوەندیم نەبوو، بەڵام باش شارەزای کەسایەتی‌و کاراکترو رابردوی دوکتور قاسملو بووم.

من بەشداریم کرد لە یەکەم کۆبوونەوەی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموکرات، کە لە بەغدا گەڕابوونەوە. زۆربەی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی لەو کۆبوونەوەیەدا پێشنیاری سەرۆکایەتی حیزبیان پێکردم‌و گوتیان پێشنیار دەکەین سکرتاریەتی حیزب قەبووڵ بکەی، کە من بە دوو هۆ قەبووڵم نەکرد. یەکەم، هەروەک گوتم من هیچکام لە

ئەندامانی دەفتەری سیاسیم نەدەناسین‌و شارەزای رابردو،و کاراکترو کاری ئەوان نەبووم‌و دووهەم پێوەندی حیزب بە حیزبی بەعسی عیراقەوە لەگەڵ بیرو بۆچوونی من نەدەگونجا. لەبەر ئەوە، بەو دوو مەبەستە پێشنیارەکەم رەد کردەوە.

لەو سەردەمەدا، خۆپیشاندان لە مەهابادیش وەک شارەکانی‌تری ئێران حاڵەتی ئاشکرای بەخۆوە گوتبوو،و ئیتر ژاندارم‌و پۆلیس‌و ساواک لە حەرەکەت کەوتبوون‌و خۆیان لە هیچکارێک هەڵنەدەقوتاندو منیش وێڕای خەڵکەکە بەشداری خۆپیشاندانەکانم دەکردو لە ریزی پێشەوەیان دەڕۆیشتم، بەلاَم بە نابەدڵی، چونکە ئەو کاتەش رام بەرامبەر بە مەلاکان نەگۆڕابوو،و وەک پێشوو ئەوانم بە کۆنەپەرەست‌و دواکەوتووی رەش دەناسی. بەشداریکردنی تێکڕایی خەڵکی کوردستان‌و بە تایبەتی مەهاباد لە خۆپیشاندانەکاندا بە مەبەستی دەربڕینی هەستی کوردایەتی‌و دژایەتی لەگەڵ رژێمی نگریسی سەڵتەنەتی «محەمەد رەزا» بوو، نەک بە لایەنگری کردن لە خومەینی‌و مەلاکانی هاوپەیمانی، بەلاَم بە کردەوە ئەو خۆپیشاندانانەش لەگەڵ خۆپیشاندانەکانی تاران‌و شارەکانی‌تری ئێران دەکەوتنە یەک کاناڵەوەو بە لایەنگری کردن لە خومەینی لە قەڵەم دەدران.

هیچ حیزب‌و رێکخراوێک پێکهێنەری ئەو خۆپیشاندانانە نەبوو. ئەوان لە لایەن کەسایەتیەکانی جیاوازەوە بە بۆچوونی جیاوازی سیاسیەوە پێکدەهاتن، هەروەکوو حیزبێکی تایبەتیش لە پێشوازیکردنی مندا رۆڵی نەگێڕاو مرۆڤی رووناکبیر ئەویان رێکخست. جا بۆیە هیچ دروشمێکی تایبەت کە لە ناخ‌و دەروونی خەڵک سەرچاوەی گرتبێ، بە ئاشکرا بەرز نەدەبۆوە. بەشداریکردنی منیش لە خۆپیشاندانەکاندا مەبەستێکی وەک هی خەڵکەکەی دەگرتەوە. گەڕانەوەی هەڤالانی حیزبی دیموکرات لە گەرمێن بوو بە هۆی بوژاندنەوەی سەرلەنوێی حیزبی دیموکرات‌و حیزب بەشێوەی زۆر سەرەتایی کاری رێکخستنی دەست پێکردەوە. دوای گەڕانەوەی خومەینی‌و رووخانی حکومەتی بەختیارو راگەیاندنی دەوڵەتی کاتی بازەرگان لە ئێراندا، ساواک لە مەهاباد بۆی دەرچوو،و هیچ شوێنەواری نەما.

لەو کاتەدا، ژمارەیەک رووناکبیری چەپی شاری مەهاباد لە مزگەوتی «بازار»ی ئەو شارە کۆبوونەوەو بیری دامەزراندنی شۆڕای شاریان هێناگۆڕێ‌و داوایان لە من‌و مەلا شێخ «عیزەددین» کرد، کە ببین بە ئەندامی شۆڕای شار. ئەو شۆڕایە دامەزرا، بەلاَم زۆر زوو گۆڕانکاری بەسەردا هات‌و شۆڕایەکی‌تر لە شەقامی وەفایی پێکهات، کە بۆ ماوەیەک خۆی راگرت.

رووخانی رژێمی سەڵتەنەتی
و
بەدەسەڵات گەیشتنی خومەینی

دوای ئازاد بوونی منو باقی زیندانیە سیاسییەکان لە زیندان، بزووتنەوەی گەلانی نیشتەجێ لە ئێران پێی نایە قۆناخێکی نوێی راپەرین. شاو دەزگاکانی بەڕێوە بەری ساواک رۆڵی خۆیان لە دەستداو بە تەواوی سەریان لێشێوا. شاو ساواک دەستیان لە خۆپێشاندانەکانی خەڵک وەشاندو لە هەموو شارەکاندا خەڵکیان کوشت، بەڵام ئیتر رژێمی پاشایەتی لەق ببوو،و خۆی نەدەگرتەوە. سەرکردەکانی گوێ لەمستی شا لە ئەرتەشداو دەستو پێوەندەکانی لە دەربارو لایەنگرانی خاوەن پلەی لە حکومەتدا هەرکام بە لایەکدا خەریک بوون لەترسی تۆڵە هەستاندنەوەی خەڵک بۆی دەرچنو خۆ بگەیننە دەرەوەی ئێران. شا بۆ هێمن کردنەوەی خەڵک هەر رۆژەی پەنای بۆ کەسێک دەبرد، تا بەڵکو بەفرو فێڵێک جێی خۆی قایم کاتەوە، بەڵام سەرنەکەوتو خەڵک بریاری خۆیاندا بوو.

شا پەنای بۆ «شاپووری بەختیار» بردو ئەوی کرد بە سەرۆک وەزیری ئێران، بەڵام لایەنگرانی خومەینیو رێکخراوەکانی چەپو راستی وەک موجاهدینی خەڵک، چریکی فیداییو ژمارەیەک سیاسی کاری تازە پێگەیشتو کە پاشان لە کۆمەڵەو رێکخراوەکانی چەشنی ئەودا خۆیان گرتەوەو سەرئەنجام حیزبی کومونیستی ئێرانیان پێکهێنا، دژی شاپووری بەختیار هەڵوێستیان گرت. بەختیار لایەنگری «جبهەی میللی»و دوکتور «مصدیق» بوو. لە کۆبوونەوەیەکدا کە لە مزگەوتی «حاجی سەید بایز»ی مەهاباد پێکهاتو منو ژمارەیەکی زۆر بەشداریمان تێدا کردبوو، چریکو لایەنگرانی بیری کۆمەڵە دروشمی «بەختیاری بێ ئیختیار»یان بەرز کردەوە. من لەو کۆبوونەوەیەدا لایەنگریم لە شاپووری بەختیار کردو گوتم: ناوبراو لایەنگری «جبهەی میللی»یەو بە داردەستی شا ناژمێردرێ. بە رای من ئەو باشترە لە «خومەینی»و مەلا نەناسراوەکانی هاورێیو ناوبراو

دەتوانێ ڕێگا بۆ بە دەسەڵات گەیشتنی لایەنگرانی مصدیق خۆش بکات. ئەو چەپە توندڕەوانە هەرچەندە ڕای خۆیان بە ئاشکرا دەرنەبڕی، بەڵام دژی هەڵوێستی من بوون. ڕەنگە ئەمڕۆکە بە دوای تێپەڕبوونی پتر لە حەفدە ساڵ، ئەوانە هێندێک وەخۆ هاتبنەوەو بیریان لە ڕابردوو کردبێتەوە، بەڵام دیسانیش هیچکامەیان نەگەیشتوونەتە ئەو پلەیە کە دان بەحەقدا بێنن‌و ڕەخنە لە ڕابردووی خۆیان بگرن، تا بۆ تورەمەی دوا ڕۆژ ببن بە ئەزموون.

ئێستاش هاتووچۆی خەڵک بۆ لای من بنەی نەهاتبوو، کە خۆپیشاندانی ئاشکرای خەڵک لە مەهاباد حاڵەتی تەواو جەماوەری بەخۆوە گرت. ڕژیمی پاشایەتی ئاخرین نەفەسی ژیانی دەکێشاو ساواک‌و ژاندارمەری‌و پۆلیس کە لە سەردەمێکدا وزەیان لە خەڵک بڕیبوو، ئێستا بەبێ چەک چاویان لە خۆپیشاندانەکان دەبڕی‌و لە بەرامبەر دروشمی دژی «شا»دا دەستەوەستان نیگەرانی دوا ڕۆژی خۆیان بوون. خەمی بێدەسەڵاتی گرژو ماتی کردبوون‌و تەنیا دەسەڵاتیان مۆرە کردن لە خۆپیشاندەرەکان بوو. ئەوان‌و سەرکردەکانیان ڕۆژێک لە ڕۆژان بیریان لەو هەموو زوڵم‌و زۆردارییە نەکردبۆوە، کە لە خەڵکیان کردبوو،و نەیانزانیبوو زاڵم‌و دیکتاتۆر بۆ هەمیشە دەوامی نابێ‌و سەرئەنجام تەخت‌و بەختیان تێکدەچێ. ئەوان لایان وابوو شا سێبەری خودایەو دیاردەیەکی نەگۆڕی هەمیشەییە، بەڵام ئێستا کە تووشی داماوی‌و چارە ڕەشی ببوون، جگە لە هەڵگرتنی باری خەم‌و داخی دڵ خواردن چیان بۆ نەمابوو.

ڕووخانی حکومەتی «ئەزهاری»و بەدەسەڵات گەیشتنی شاپووری بەختیار لە ١٦ی بەفرانباری ١٣٥٧-١٩٧٩ بەفەرمانی شا کارساز نەبوو. بەختیارو لایەنگرانی مصدیق‌و هەڤاڵانی «جبهەی میللی» بەجێی پێکهێنانی یەکیەتی‌و برایەتی لەنێو خۆیاندا، پشتیان دەیەکتر کردو لە ئەنجامدا شاپووری بەختیار هەرچەندە چەند هەنگاوی بۆ دیموکراتیزە کردنی ئێران هاویشت، بەڵام ئیتر وەستاو تەنانەت پاش ڕاکردنی شاش لە ئێران لە ڕۆژی ٢٦ی بەفرانباردا، خەڵکی بۆ ئەهوەن نەبۆوە.

حکومەتی «ئەزهاری» لە ڕاستیدا ڕۆژی ٩ی بەفرانبار ڕووخاو شاپووری بەختیار لەو ڕۆژەوە تا ڕۆژی ١٦ی بەفرانبار کە کابینەی پێکهێنا، کاتی هەبوو ڕای لایەنگرانی «مصدیق» بۆ جێگرتن لەو کابینەیەدا بۆ لای خۆی ڕاکێشێ، بەڵام لایەنگرانی مصدیق لایان وابوو بە هاتنەوەی خومەینی بۆ ئێران‌و هاوکاری کردن لەگەڵ ناوبراو ڕێگا بۆ بە بەدەسەڵات گەیشتنیان ڕێکتر دەبێ‌و بەمانەوەی شاو دەربار ڕازی نەبوون‌و لەم ڕوانگەوە لەگەڵ شاپووری بەختیار نەکەوتن‌و پێوەندیان بە ئایەتوڵڵا خومەینی‌یەوە گرت. خومەینی

دەفکری دەسەلاتی خۆی‌و مەلاکانی لایەنگری‌دا بوو، بەلام قەت بە راشکاوی ئاماژەی بەو مەبەستە نەدەکرد. لایەنگرانی «جبهەی میللی»و مصدیق لە ئەنجامی ئەو هەلەیەدا، لە بەختیار دوور کەوتنەوەو ئەویان بەتەنیا هێشتەوەو چوون لە داوی خومەینی‌و مەلاکان کەوتن‌و خومەینی رۆژی ۱۲ی ریبەندان لە پاریسەوە گەرایەوە بۆ تاران.

سەرهەلدانی «هومافەر»ەکانی هێزی ئەوایی لە رۆژی ۲۰ی ریبەندانی ۱۳۵۷-۱۹۷۹داو خوتێهەلقوتاندنی ریکخراوە چەپەکان‌و موجاهیدی خەلکی ئێران لە شەری سەربازخانەکانی تاراندا لە رۆژی ۲۱ی ریبەنداندا، بەختیاریشی ناچار کرد بەیارمەتی چەند دۆستی کۆنی لە ئێران راکا. لە ئەنجامی راکردنی بەختیاردا، مەلاکان رۆژی ۲۳ی ریبەندان بەدەسەلات گەیشتن. خومەینی رۆژی ۲۸ی ریبەندان یەکێک لە لایەنگرانی دوکتور مصدیقی بە ناوی «میهدی بازەرگان»ی کرد بە سەرۆک وەزیری دەولەت‌و حکومەتی کاتی.

کاتی گەرانەوەی خومەینی لە پاریسەوە بۆ تاران، پێشنیارم بە مەلا شێخ «عیزەددینی حوسێنی» کرد بۆ پێشوازیکردن لە خومەینی لەگەل چەند مەلایەکی‌تر بچێتە تاران‌و تەنانەت گوتم منیش ئامادەم لەگەلتان بێم. شێخ رازی بوو، بەلام مشاویرەکانی پەشیمانیان کردەوە. من دەمەویست شێخ عیزەددین لە پلەی کەسایەتیکی رووحانی کورددا خۆ بگەیەنێتە خومەینی‌و بۆ سەرپەرەستی کردنی کوردستان بەلێنی لێ‌بستێنی‌و لە ریگای چەسپاندنی خۆی، خزمەتی گەلی کورد بکات‌و نەهێلی خومەینی‌و لایەنگرانی ناکۆکی لەگەل خەلکی کوردستان پەیدا بکەن. ئەوەی راست بێ بەو زانیارییەی کە من لە زینداندا لەسەر خومەینی-م هەبوو، لە رۆژی هەوەلی شۆرشی ئێرانەوە نیگەرانی دوا رۆژی کوردستان بووم‌و هەستم دەکرد ئەگەر شەرو کێشەیەک لە کوردستاندا ساز بێ گەلی ئێمە قازانجی لێ نابینی‌و هەولو تەقەلاشم لەگەل شێخ عیزەددین لەم بیرە سەرچاوەی دەگرت. پێش پێکهاتنی کۆنگرەی چواری حیزبی دیموکراتیش لەمەر ئەو نیگەرانی‌یە لەگەل دوکتور قاسملو دوام‌و ئەو گوتی: «دەتوانین بە چەسپاندنی چەند خالێکی لەبار لە پرۆگرامی حیزبدا سەرنجی ریبەرانی کۆماری ئیسلامی بۆ لای خۆمان راکێشین». من لە جێی خۆیدا بە تێرو تەسەلی ئاماژە بەو دیاردەیە دەکەم.

لە دەورەی کورتی حکومەتی بازەرگاندا فەزایەکی کراوەی سیاسی پێکهات، کە تا ئەو کاتە لە مێژووی سیاسی ئێراندا بێ‌هەوتا بوو. خەلک پاش دیتنی سالەها زولم‌و دیکتاتۆری خەریک بوون بحەسێنەوەو پشویەکی راحەت بکێشن. زەختی دەربار، ساواک، پۆلیس‌و ژاندارمە کە بە شێوەی نەپساوە وەک شەمشیری «داموکلیس» لە بان سەریان بوو، ئێستا

لەنێو چووبوو. خەڵک بووژابوونەوەو خۆشیو بەختەوەری روحو گیانی داگرتبوون، بەڵام بازەرگان بە دەست مەلاکانەوە تەنگاو کرابوو. خومەینی هەرچەندە بۆ بەرژەوەندی خۆی لایەنی بازەرگانی دەگرت، بەڵام هەر لەو کاتەشدا فکری لە ئاواتەکانی دەکردەوە، کە چۆنو بەچ شێوەیەک دابینیان بکات. تا ئەو کاتەی حکومەتی بازەرگان نەکەوتبووە بەر پلاری هێزەکانی رەنگاورەنگەوە، خومەینیو مەلاکان خۆیان مات کردبوو،و خەریکی خۆ رێکخستن بوون.

لەنێوان رێکخستنەکاندا، حیزبی تودە هەرچەندە پاش ساڵەکانی ٣٣-١٣٣٤-٥٤-١٩٥٥ بە دەست حکومەتی شاو «زاهیدی»، کە بەحکومەتی کودیتا دەناسرا، زەبری قورسی خواردبوو،و بەتەواوی لەبەر یەک چووبوو،و تەنانەت کەسایەتیەکەشی لەنێو جەماوەردا زەبری بینیبوو، بەڵام چونکە لە باری رێکخستندا ئەزموونی گرنگو بەرفراوان هەبوو، توانی زۆر چالاکانە وەخۆ کەوێ‌و لە هەموو ئێراندا خۆ رێکبخاتو کۆمیتەو شانە پێکبێنێ. حیزبی تودە لەبەر دوو هۆی سەرەکی پشتیوانی لە حکومەتی خومەینی کردو ببووە بڵندگۆی خومەینیو ووشەی ئیمامی زیاتر بۆ زەق کردەوە.

یەکەم دەیەویست سەرنجی خومەینی بۆ لای خۆی راکێشێ‌و لەم رێگایەوە درێژە بەخەباتی سیاسی بدات.

دووهەم، لای وابوو خومەینی بەتوندی دژ بە ئیمپریالیستو بەتایبەتی دژی ئەمریکایەو لە رێگای دژایەتی ناوبراو لەگەڵ ئەمریکا، ئابووری ئێران بەرەو «رێگای گەشە کردنی غەیرە سەرمایەداری» دەباتو وای دانابوو، کە خومەینی لە ئاکامدا هیچ رێگایەکی بۆ نامێنێ، جگە لەوەی بکەوێتە نێو کاناڵی وڵاتە سوسیالیستەکانەوە، تەنانەت ئەگەر ناوی ئیسلامیش بەخۆوە هەڵاوەسێ.

حیزبی تودە هەروەها لەو باوەڕەدا بوو، کە درێژەی حکومەتی خومەینیو دەسەڵاتی ناوبراو هەل بۆ ئەو حیزبە دەرەخسێنێ، کە لە باری تەشکیلاتیەوە پتر خۆ رێک بخات. حیزبی تودە بۆ گەیشتن بەو ئامانجەشی دوو شێوە تاکتیکی هەڵبژاردبوو:

ئا- بۆ راگرتنو چەسپاندنی خۆی، رێکخراوی ئاشکرای لە هەموو ئێراندا دامەزراندبوو،و بە رواڵەت ئەو رێکخراوانەی کردبوو بە لایەنگری قورسو پتەوی حکومەتی خومەینیو پشتی ناوبراویان دەگرت.

ب- لەژێر پەردەی ئەو خەباتە ئاشکرایەدا، کۆمیتەو شانەی نهێنی لە جەماوەرو نێو هێزەکانی ئەرتەشو دەزگاکانی حکومەتیدا دامەزراندبوو. بە رای من، هەرچەندە حیزبی تودە کاتو ماوەیەکی زۆری بۆ ئەم خەباتەی نەبوو، بەڵام لەو دوو تاکتیکەیدا سەرکەوتنی باشی بەدەست هێنابوو.

حیزبی توده بۆ ئەوەی ئەرتەش دژی خومەینی کودیتا نەکات‌و بارودۆخی ئێران نەگۆڕێ‌و لایەنگرانی رژێمی پاشایەتی سەرلەنوێ خۆ نەگرنەوەو سواری ملی خەڵک نەبن‌و هەلومەرج لەدەست نەچێ، بۆ مانەوەی خۆی کردەوە بەرهەڵستکارییەکانی ئەرتەشی ئاشکرا دەکرد. ئاشکرا کردنی کودیتای «نوژە» نمونەیەک بوو لە کردەوەی حیزبی توده، بەڵام پاشان دەرکەوت خومەینی بۆ بەرژەوەندی خۆی بواری دابوو بە حیزبی توده کە بە ئازادی لە کۆمەڵگای ئێراندا هەڵسوڕێ. سەرەڕای ئەوەش، خومەینی کاتێک پێی‌زانی حیزبی توده «ڕێکخراوی نهێنی سەربازی» لەنێو ئەرتەشدا دامەزراندووە، دەستی لێوەشاند.

ڕێکخراوە سیاسییەکانی‌تری وەک چریکی فیدایی‌و موجاهیدیش بە ئەزموونی کەمتر لە حیزبی توده دەست بەکار بوون، بەڵام زۆر زوو خۆیان ئاشکرا کرد. چریکی فیدایی لە «تورکەمەن سەحرا» دژی رژێم خۆی تووشی شەڕێکی نابەرامبەری چەکدارانە کرد. موجاهیدنیش هەرچەندە هاو ئامانجی خومەینی‌و مەلاکان بوو،و لە گشت دەورانی کورتی ژیانی سیاسی خۆیدا لایەنگری لە خومەینی‌و مەلاکان دەکرد، بەڵام چونکە هێندێک شێوە ڕەفتارو بۆچوونی لای خومەینی‌و مەلاکان پەسند نەبوو، خومەینی ئەوی بە لادەر لە ئایینی ئیسلام لێکدایەوەو بەرە بەرە کە قەڵشیان لەنێو کەوت، ناوی «مونافقین»نیان لەسەر موجاهیدین دانا.

موجاهیدین نەیتوانی بەدروستی هەلومەرج لێکداتەوەو خۆی ڕەگەڵ خومەینی بخات. بۆ موجاهیدەکان خۆ چەسپاندن بە خومەینی‌یەوە کارێکی دژوار نەبوو، بەڵکو زۆر ئاسانتر بوو لە خۆ چەسپاندنی حیزبی توده بە خومەینی‌یەوە، کە لە باری بیرو بۆچوونەوە مەودایان زۆرو ناهەموار بوو. موجاهیدەکان، چونکە پشووی سیاسی‌یان کەم بوو، نەیانتوانی هەنگاو بە هەنگاو بەرەو ئامانجی خۆیان بڕۆن. ئەوان دەیانەویست یەک ڕۆژە ڕێگای سەد ساڵە ببڕن‌و حکومەت بەدەستەوە گرن. ئەوان بەم هێوا خاوە دەستیان دایە چەک‌و لە شەقامی شارەکاندا بەربینگی حکومەتیان گرت، کە خەڵکی ئێران پشتیان بگرێ.

ئەو کردەوەیەی موجاهیدینم وەک کردەوەی لایەنگرانی چریکی فیدایی دەهاتە بەر چاو کە لە زیندانی «شیراز» ئەنجامیاندا. ئەوان لە زیندانی شیراز وایان بیر دەکردەوە، کە ئەگەر زیندان ئاڵۆز بکەن‌و ڕاپەڕن، دانیشگای شیراز رادەپەڕێ‌و پاشانیش بازاری شیراز وەخۆ دەکەوێ‌و سەرئەنجام بازاری تاران، کە ڕۆڵی سەرەکی بە دەستەوەیە، داموودەزگای شای ئێران تێکدەدات! بەڵام دەرکەوت ڕاپەڕین لە زیندانی شیرازدا چۆن دەرباز بوو،و چەندەی ژیان لێ دژوارکردین. کردەوەی موجاهیدەکانیش هەلی بۆ مەلاکان ڕەخساند کە بە بێ‌بزەیی هەرچەشنە بزاڤێک سەرکوت بکەن‌و بە ئیعدام‌و کوشت‌و کوشتاری ڕقەبەرەکانی سیاسی خۆیان، وزەی خەڵک ببڕن.

هەڵوێستی توندو تیژی موجاهیدین لە شەقامەکانی تاراندا، لە رۆژی ٣٠ی جۆزەردانی ١٣٦٠- ١٩٨١و سەرهەڵدانەکەیان پتر زیانی بە خۆیان گەیاند، تا رژێمی مەلاکان. ئەوان دژی رژێمی کۆماری ئیسلامی دەستیان کرد بە تیرۆری کەسایەتیەکانی لایەنگری رژێمو چەند کەسێکیان لێ کوشتن. پەرلەمانی کوماری ئیسلامیان تەقاندەوەو ئایەتوڵڵا «بەهێشتی»و «محەمەدی مونتەزری»و بە وتەی هەواڵدەری رادیو تلویزیۆنی ئێران ٧٠ کەسی‌تریان لەو تەقاندنەوەیەدا کوشت، بەڵام ئەوەی راست بێ کۆماری ئیسلامی پتری لەوان کوشتو ناچاری کردن ئێران بەجێ هێڵن. ئەوان سەرئەنجام پەنایان بۆ رژێمی بەعسی عێراق برد، کە ئەو کارەیان زەبرێکی سیاسی قورسی لێدان. موجاهیدین، ئەو کاتەی کە لە داروەدەستەی خومەینی نزیک بوون، هیچ لایەنگریان لە کوردستان نەدەکردو تەنانەت کاتێ خومەینی دژی نەتەوەی کورد لە ٢٨ی گەلاوێژی ١٣٥٨- ١٩٧٩ خەزای راگەیاند، ئەوان متەقیان لەخۆ بڕی. من چونکە نامەوێ رەوتی سیاسی ئێران پاش ساڵی ١٩٥٧-١٩٧٩ شی بکەمەوە، کۆتایی بەو بەشە دێنم.

چەککردنی شارەوانیو ژاندارمەری مەهاباد

رۆژی ٢٣ی رێبەندانی ١٣٥٧- ١٩٧٩ ئاگاداریان کردم «کەلانتەری» ئالای سپی هەڵکردوە. منیش بۆ ئەوەی شارەوانی وەک جارانی پێشوو تالان نەکرێ، «حەمەدەمینی کاکە سواری»و چەکدارێکی ئاسایم لەگەڵ خۆم بردە کەلانتەری. دوو چەکدارەکانم کردە کێشکی عەمباری چەکی کەلانتەری، کە ژمارە چەکێکی زۆر کەمی لێمابوو،و خۆم بۆ چەککردنی بنکەی ناوەندی شارەوانی چوومە ئەو جێیە. شێخ عیزەددینو کاک «رەحیمی سەیفی‌قازی»و چەند کەسێکی‌تر لەوێ چاوەڕوانم بوون. سەرۆکی شارەوانیو جێگرەکەی دوو دەمانچەی تۆپداری خۆیانو کلیلی عەمباری چەکوچۆڵیان تەسلیم کردین. ئێمە خەریکی نووسینی لیستەی چەکوچۆڵەکان بووینو دەمانەویست بەناوی شۆرای شار عەمبارەکە بەدەستەوە بگرین. هەرکە منو رەحیمی قازی لە ئیمزا لیستەکان بووینە، خەبەر هات کەلانتەری کە من پێشتر دەستم بەسەر داگرتبوو، وەبەر پەلاماری خەڵک کەوتووەو تالان کراوەو ژمارەیەکی زۆریش خەریکن بەرەو ناوەندی شارەوانی دێن. ئێمە لەو قسەو باسەدا بووین کە خەڵک هێرشیان کردە سەر شارەوانیو دەرگاکەیان لە ڕێسمە برد. منو ئەوانی‌تر لە بەرامبەر خەڵکەکەدا چمان پێنەکراو نەمانتوانی بەرگری لە چەکوچۆڵی

شارەوانی بکەین‌و لە ئاکامدا هەرچی لە شارەوانی‌دا هەبوو وەدەست خەڵک کەوت. لەو کاتەدا نەمزانی سەرۆکی شارەوانی‌و جێگرەکەی بەچ لایەکدا بۆی دەرچوون‌و منیش لیستە ئیمزاکراوەکانم دڕاند. لەو جێیە، بۆ من روون بووە کە کاربەدەستانی شارەوانی پێشتر بەشی زۆری چەک‌و گشت بەڵگەکانی خۆیان راگواستوەو تەنیا ژمارە چەکێکی خراپ‌و کۆنەیان لێ هێشتۆتەوە.

هەر لەو رۆژەدا هێرش کرا سەر ناوەندی ژاندارمەری مەهاباد‌و ژاندارمەکان شوێنی خۆیان بەجێهێشت‌و رایانکردە سەربازخانەی مەهاباد‌و ئەو جێیەش بەدەست خەڵک تالاّن کرا، بەلاّم ئەوێش شتێکی گرنگی تێدا نەمابوو. لە رووداوی ژاندارمەری مەهابادا تانکەکانی تیپی زرەهی «شاپوور» کە بۆ پارێزگاری کردن لە دەسەلاّتی بنەماڵەی پەهلەوی نێردرابوونە تیپی سێی پیادەی مەهاباد، بەفەرمانی سەرتیپ «پزیشکپوور» تەقەیان لە خەڵک کرد‌و ژمارەیەکیان لە خوێن گەوزاند.

تیپی سێی مەهاباد بە سەرۆکایەتی سەرتیپ «پزیشکپوور»، بەدوای کۆ کردنەوەی بنکەکانی پۆلیس‌و ژاندارمەری، تەنیا دەسەلاّتی رژێمی رابردوو بوو لە مەهابادا، کە بۆ «خومەینی»‌و مەلاکانی هاوپەیمانی مابۆوە. دوکتور قاسملو بۆ ئەوەی پێش بە تالاّن کردنی ئەو بنکەیە بگرێ‌و نەهێڵێ خەڵک تالاّنی بکەن، پەیتا پەیتا پێوەندی بە چەند کەسێکەوە دەگرت‌و نەخشەی گرتنی سەربازخانەی مەهابادی دەکێشا. ناوبراو لەمبارەدا شتێکی لای من نەدەدرکاند‌و من لە کاناڵێکی‌ترەوە ئاگاداری کارەکانی بووم. لەبەر ئەوە، پێمڕاگەیاند:

– بەر لەوەی کە شتێک بقەومێ باشترە ئێمەی کورد دژ بە حکومەتی کاتی بازەرگان رانەوەستین. ئەگەر تۆ لەسەر ئەوە سووری کە کێشەی کورد دەبێ لە رێگەی ئاشتییەوە چارەسەر بکرێ، پێویستە لەو رێگەوە بۆی بچین. ناوبراو گوتی:

– «ئەوە، ماکەی خراپەیەو دەبێ کۆ بکرێتەوە.»

– ئەو گوتنەی تۆ دژی بیرو بۆچوونی حیزبە. ئێمە ئەگەر باوەڕمان بە ئاشتی‌یەو دەمانەوێ لە رێگەی ئاشتییەوە کێشەی کورد چارەسەر بکەین، ئیتر نابێ کارێک بکەین تەنگوچەڵەمە بخەینە بەر پێمان.

ناوبراو گوفتی‌دا کە رێگەی ئاشتی بەربەست نەکات.

هاتنی لیژنەی نوێنەرایەتی دەوڵەتی کاتی بۆ مەهاباد

ڕۆژی ٢٨ ڕێبەندانی ١٣٥٧- ١٩٧٩، «داریوشی فروهەر»، دوکتور «محەمەدی موکری»، دوکتور «سمایلی ئەردەلان» و ئایەتوڵڵا «نوری» لە تارانەوە بە فڕۆکە هاتنە ورمێ‌و لە وێوە بەسواری هێلیکۆپتەر چوونە پیرانشارو بە دوای کۆبوونەوەیەکی یەک سەعاتە لەگەڵ خەڵکی نەغەدە، هەر لەو ڕۆژەدا هاتن بۆ مەهابادو لە میوانخانەی «سەد»ی مەهاباد جێیان گرت. ئەوان هاتنە مەهاباد، کە بارودۆخی مەڵبەندو بە تایبەتی مەهاباد بەدوای چەککردنی بنکەکانی شارەوانی‌و ژاندارمەری ئاسایی بکەنەوە. بۆ گەیشتن بەو مەبەستە ئامادە بوون ژمارەیەک ببینن، بەلاّم نەیاندەویست لەگەڵ گروپەکانی سیاسی کورد دانیشن‌و بە قەولی خۆیان دەیانەویست لەگەڵ ڕووناکبیران‌و کەسانی ڕوحانی دانیشن‌و ویست‌و داخوازی خەڵکیان لێ بپرسن.

لە کۆبوونەوەیەکی دوو لایەنەدا، کە سەعاتی ١٠ی بەیانی ڕۆژی ٢٩ی ڕێبەندان لە نێوان داریوشی فروهەر لە لایەک‌و دوکتور قاسملوو من لە لایەکی‌تر ئەنجامی گرت لە ماڵی «مونتەقیمی قازی» لە مەهابادا، فروهەر گوتی: «ئێوە دەتوانن بە ناوی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بە ئاشکرا خەباتی سیاسی بکەن.» ناوبراو هەروەها داوای لێکردین هەوڵ بدەین ئەو جارە لە ڕێگەی سیاسیەوە بۆ چارەسەر کردنی کێشەی کورد هەنگاو هەڵگرین. فروهەر لە درێژەی گوتنەکەیدا بە ڕاشکاوی گوتی:

- «من ئاگاداری خەبات‌و بزووتنەوەکانی نەتەوەی کورد لە هەموو پارچەکانی کوردستاندام‌و دەزانم کورد تا ئێستا ئاکامی لە شەڕی چەکدارانە وەرنەگرتووەو ئەو کارەش گەلێک هۆی ڕوونی هەیە، کە نامەوێ لێرە ئاماژەیان پێبکەم. ئەوەندەتان پێدەڵێم کە گوێ مەدەنە دەوڵەتەکانی دەوروبەرتان‌و بزانن کە ئەوانیش دوژمنی کوردن. من ئێرانیم، بەلاّم بە بنچەکە «لوڕ»م‌و برای کوردانم. زۆرم پێخۆشە بارودۆخێک بگونجێ‌و نەتەوەی کورد بە ڕێگای سیاسی‌دا بە هێندێک لە ئاواتەکانی بگات. کورد لەو مەڵبەندە بەستراوەیەدا کە دەورو پشتی گەمارۆ دراوە، دژوارە بە شەڕو هێزی چەکدار سەرکەوێ. چەک هەڵگرتنی

کوردان مانای خۆ بەستنەوەیان بە یەکێک لە دوژمنەکانیان دەگەیەنێ. ئێوەی کورد زۆرتان شەڕ کردوەو هەموو جاریش لەو ئەزموونەدا شکاون، وەرن ئەمجارە بۆ یەکەمجار لە ژیانی کوردستاندا ڕێگای سیاسی بۆ چارەسەر کردنی کێشەکەتان هەڵبژێرن. حیزبەکەتان ئاشکرا بکەنو ڕێگای خەباتی سیاسی فێری خەڵکەکەتان بکەن.» من داریوشی فروهەرم لە زیندانەوە دەناسیو ئاگاداری بیرو بۆچوونی ئەو لەسەر کێشەی کورد بوومو دەمزانی دوستو دڵسۆزی ئێمەی کوردە، بەڵام داخەکەم ئێمە گوێمان بە گوتنەکانی نەدا.

دوای ئەو باسو لێدوانەی کە لە ماڵی «مونتەقیمی قازی» کردمان، هەر سێ بەیەکەوە چووینە ماڵی مەلا شێخ عیزەددین. لەوێ ڕایانگەیاند چەند ئەفسەرو دەرەجەداری وەزیفە لە مزگەوتی «بازار»ی مانیان گرتوەو داوای وتووێژ لەگەڵ داریوشی فروهەر دەکەن. شێخ عیزەددینو دوکتور قاسملو داوایان لەمن کرد، بچمە لایانو بزانم چ باسەو چیان دەوێو بۆچی مانیان گرتووە. من چوومە لایان. ئەفسەرێکی وەزیفە کە دمڕاستیان بوو، گوتی:

– «مەبەستی ئێمە لەو مانگرتنە ئەوەیە، سەرتیپ «پزیشکپوور»و چەند فەرماندەیتری سەربازخانەی مەهاباد کە لە دەورەی ڕژیمی شادا، فەرمانی کوشتنی خەڵکیان داوەو چەند کەسیان کوشتووە لە مەهاباد ڕاگوێزین.» من لە وڵامدا گوتم:

– لە جیاتی ئەوەی مان بگرن، ئەوە داریوشی فروهەر لە ماڵی شێخ عیزەددینە، داواتان لێدەکەم نوێنەرتان بێو پێوەندی پێوە بگرێو داواکەتانی پێڕابگەیەنێ. ئەوان ڕەزامەندیان داو نوێنەرەکەیان هاتە لای فروهەر. ناوبراو ڕایگەیاند:

– «گۆڕینی پزیشکپوورو فەرماندەکانی ئەرتەش لە چوارچێوەی دەسەڵاتو بەرپرسایەتی مندا نیە، بەڵام لە گەڕانەوەمدا بۆ تاران داواکەتان بە سەرۆک وەزیر ڕادەگەیەنم.» من داوام لە فەروهەر کردو گوتم:

– بۆ ئەوەی ڕووداوێکی ناخۆش ڕوو نەدات باشترە داوای ئەوانە بە تەلیفون بە «بازەرگان» ڕابگەیەنی، چونکە ئەوانە ڕاست دەکەنو بە فەرمانی پزیشکپوور ٤٣ کەس لە خەڵکی مەهاباد کوشتراون.

شەوی ٢٩ لەسەر ٣٠ی ڕێبەندان، لەگەڵ مەلا شێخ عیزەددین، دوکتور قاسملوو چەند کەسیتر کە پاشان بە لایەنگرانی کۆمەڵەی شۆڕشگێرانی کوردستان ناوبانگیان دەکردو چەند کەسێکیش لایەنگری چریکی فیدایی خەڵکو کۆمەڵێکیتر لە ماڵی «ڕەحیمی خەرازی»، لەگەڵ داریوشی فروهەرو هاوڕێیانیو سەرتیپ پزیشکپوور دانیشتین. لەسەرەتای دەست پێکردنی ئەو دانیشتنەدا لایەنگرانی چریکو بەتایبەت کۆمەڵە هەراو هوریایەکی زۆریان دژی دوکتور قاسملو ساز کردو گوتیان: «چونکە ناوبراو ئەندامی حیزبی

توده‌یه، نابێ له‌و وتووێژدا به‌شداری بکات.» من زۆرم فکر کرده‌وه، به‌ڵام نه‌مزانی ئه‌وان له‌ رووی چ ئه‌سڵێکه‌وه‌و بۆچی خۆیان به‌ نوێنه‌ری کوردستان ده‌زانن‌و ئیزنی ئه‌و گوتنه‌ به‌خۆ ده‌ده‌ن. ئه‌وان خاوه‌نی بیری ئه‌و کۆمه‌ڵه‌یه‌ بوون که‌ پاشان دامه‌زراو ئه‌و کات به‌ناوی «اتحادیه‌ ماموستایان»و «اتحادیه‌ی جوتیاران» له‌ شاره‌کاندا خه‌باتیان ده‌کرد. چریکیش رێکخراوێکی سه‌رتاسه‌ری ئێرانی بوو نه‌ک کوردستانی‌و ئه‌مڕۆکه‌ش که‌ کۆمه‌ڵه‌ بۆته‌ حیزبی کومونیستی ئێران، پێویسته‌ وه‌ک باڵه‌ جیاوازه‌کانی چریک‌و فیدایی چاویان لێبکرێ نه‌ک رێکخراوێکی کوردی‌و نوێنه‌ری گه‌لی کورد.

من‌و شێخ عیزه‌ددین، هه‌رچه‌نده‌ ئه‌ویش به‌ لایه‌نگری کۆمه‌ڵه‌ ده‌ژمێردرا، دژی ئه‌و بۆچوونه‌ راوه‌ستاین‌و پاشگه‌زمان پێکردن‌و گوتمان: «قاسملو له‌ حیزبی توده‌دا نه‌ماوه‌و سکرتێری حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانه‌و ئێمه‌ هیچ کارمان به‌ رابردوی ئه‌و نیه‌.» ئه‌و قاڵمه‌ قاڵمه‌ داریوشی فروهه‌رو هاوڕێیانی وشیار کرده‌وه‌و ئه‌وان تێگه‌یشتن که‌ ئێمه‌ به‌یه‌که‌وه‌ ته‌با نین‌و ناکۆکیمان ده‌نێودا هه‌یه‌. جا بۆیه‌ هه‌ر له‌سه‌ره‌تاوه‌ بایبیان به‌ وته‌کانی ئێمه‌ نه‌دا، به‌ڵام ئاماده‌ بوون گوێ بۆ قسه‌کانمان راگرن‌و سه‌رله‌ گیروگرفته‌کان ده‌رببێنن.

لایه‌نگرانی کۆمه‌ڵه‌ گه‌ڵاڵه‌یه‌کی هه‌شت ماده‌یی‌یان ئاماده‌ کردبوو، که‌ له‌و کۆبوونه‌وه‌یه‌دا پێشکه‌شیان کرد. له‌ ماده‌ی هه‌شتی ئه‌و گه‌ڵاڵه‌یه‌دا نووسراوبوو: «بارزانیه‌کان ده‌بێ له‌ خاکی ئێران ده‌ربکرێن.» ئه‌و داخوازه‌ روونه‌ی کۆمه‌ڵه‌، یان باشتره‌ بڵێم کۆمه‌ڵه‌و شێخ عیزه‌ددین، که‌ هیچ پێوه‌ندی به‌مافی نه‌ته‌وه‌ی ئێمه‌وه‌ نه‌بوو له‌ کوردستانی ئێراندا، ده‌ریخست کۆمه‌ڵه‌ چاره‌نووسی نه‌ته‌وه‌ی کوردی بۆ مه‌به‌ست نیه‌. به‌داخه‌وه‌ دوکتور قاسملوش بۆ ئه‌وه‌ی که‌ جێ پێی خۆی بکاته‌وه‌، چووه‌ ژێر ته‌سیری شێخ عیزه‌ددین‌و ئه‌و داخوازه‌ ناحه‌زو ناکوردانه‌ی کۆمه‌ڵه‌و شێخ عیزه‌ددین مۆر کرد. ئیمزای دوکتور قاسملو له‌ژێر ئه‌و گه‌ڵاڵه‌یه‌دا ره‌خنه‌و گازه‌نده‌ی ئه‌ندامان‌و لایه‌نگرانی حیزبی دیموکرات‌و دڵسۆزانی نیشتمانپه‌روه‌ری کوردی به‌دواوه‌ بوو.

عه‌شیره‌تی بارزانی به‌ سه‌رۆکایه‌تی شێخه‌کانی بارزان‌و سه‌رئه‌نجام به‌ سه‌رۆکایه‌تی مه‌لا «مسته‌فای بارزانی» نه‌مر، پاش شکانی بزووتنه‌وه‌ی «شێخ مه‌حموود» ته‌نیا هێزی راپه‌ڕیوی کوردستان بوو، که‌ ئاڵای خه‌باتی چه‌کدارانه‌ی دژی رژێمی کۆنه‌په‌ره‌ستی عێراق به‌رز کردبۆوه‌و دواجار بوونه‌ هێزی سه‌ره‌کی بزووتنه‌وه‌ی باشووری کوردستان‌و به‌داخه‌وه‌ راپه‌رینه‌که‌یان وه‌ک هه‌موو سه‌رهه‌ڵدانه‌کانی مێژووی کورد به‌پیلانی دوژمنانی دۆستنما له‌ ساڵی ١٩٧٥دا تێکشکێندرا.

چەککردنی سەربازخانەی مەهاباد

رۆژی ۳۰ ڕیبەندان، لیژنەی نوێنەرایەتی حکومەتی کاتی خەریک بوو بگەڕێتەوە تاران. فروهەر بە پزیشکپووری ڕاگەیاندبوو، خۆی بۆ چوون بۆ تاران ئامادە بکات. ناوبراو لە ماڵەکەی خۆیدا، کە لە ریزی ماڵی ئەفسەرەکانی سەربازخانەی مەهاباد هەڵکەوتبوو، خەریکی خۆ ئامادە کردن بوو، کە سەعاتی یازدەو بیست دەقیقەی ئەو رۆژە سەربازخانەی مەهاباد چەککرا. سەعاتی دوازدەو دە دەقیقە، منیان ئاگادار کرد لە چەککردنی سەربازخانەی مەهابادا سەرتیپ پزیشکپوور بریندار بووەو گەیاندویانەتە نەخۆشخانەی شیروخورشید. بەبیستنی ئەو هەواڵە بە تەلیفون پێوەندیم بە داریوشی فروهەرەوە گرتو داوام لێکرد خۆ بگەیەنێتە نەخۆشخانەی شارو ڕووداوەکەی لێبپرسێ. داریوشی فروهەر چووبوو. پزیشکپوور ڕایگەیاندبوو، سەربازێکی لوڕی «بروجرد»ی تەقەی لێکردوەو گلەیی لە خەڵکی مەهاباد نیە. پزیشکپوور کەوتە بەر عەمەلیاتو پاش لەنێو چوونی مەترسی ڕەوانەی نەخۆشخانەی تاران کراو سەرئەنجام بەدوای چاک بوونەوەیدا، ئەویش لایەنی ڕژێمی مەلاکانی نەگرتو ئێرانی بەجێهێشت.

ڕەوتی چەککردنی سەربازخانەی مەهاباد بەو چەشنە بوو. چەند دەرەجەدارو ئەفسەری پلەی خوارەوەی ئەرتەش لە سەربازخانەی مەهابادا خاوەنی بیرو بۆچوونی سیاسی بوون. من دوو کەسیانم دەناسی، ئەو دوو کەسە لەژێر چاوەدێری دەزگاکانی پاراستنی ئەرتەش‌دا بوونو ڕژێم بەقای پێنەدەکردن. یەک لەوانی بە تاوانی سیاسی بۆ ماوەیەکی دوورو درێژ لە مەهاباد ڕاگواستبوو. ئەو دوو کەسەو ژمارەیەکی‌تر ئەفسەرو سەربازی وەزیفە کە لە کردەوەی ئەفسەرانی بڵند پایەی سەربازخانەی مەهابادو دەزگاکانی پاراستنی ئەرتەش نارازی بوونو ئاگاداری کردەوەی ئەوان دژی خەڵکی شاری مەهاباد بوون، لەنێو خۆیاندا شۆڕایەکیان پێکهێنابوو،و دەیانەویست سەربازخانە لە چەنگ لایەنگرانی شا دەربێنن‌و نەهێڵن چەکوچۆڵو شتومەکەکەی بە دەست خەڵکی ئاسایی تاڵان بکرێ، بەڵام ئەوان

ئاگاداری کردەوەی ئەو سەربازە «بروجیردی»یە نەبوون، کە بە بریندار کردنی سەرتیپ پزیشکپوور سەربازخانەی شڵەژاند.

ئەو گروپە بۆ ئەوەی پێش بەکوشتنی ئەفسەرەکانی‌تر بگرن، یاخود نەهێڵن ئەوان پتر لەوە سەربازخانە بشڵەژێنن، فەرمانی گرتنیان دەدەن‌و ئەوان لە هۆدەیەکدا دەستبەسەر دەکەن، کە پاشان بدرێن بە دادگاو لە ڕێگای قانوونەوە بە تاوانی کوشتاری بەکۆمەڵی خەڵک لە خۆپیشاندانەکانی دژی ڕژێمی سەڵتەنەتی لەگەڵیان ڕەفتار بکرێ، بەڵام هەروەک گوتم بریندار بوونی پزیشکپوور سەربازخانەی شڵەژاندو بوو بەهۆی راکردنی ژمارەیەک ئەفسەرو دەرەجەداری دەزگاکانی پاراستن‌و لایەنگرانی ڕژێمی سەڵتەنەتی لە سەربازخانەو ژمارە سەربازێکی زۆریش لەژێر تەسیری کردەوەی ئەواندا سەربازخانەیان بەجێ هێشت.

خەڵک هەرکە ئاگاداری ئەو ڕەوتە دەبن‌و دەبینن سەربازان خەریکن سەربازخانە چوول دەکەن، هێرش دەبەنە سەر سەربازخانەو تالان‌و بڕۆ دەست پێدەکات. کاک حەمەدەمینی سیراجی لە لایەک‌و شێخ عیزەددین لە لایەکی‌ترەوە دەچنە سەربازخانە کە پێش بە تالانکردنی سەربازخانە بگرن‌و تەنانەت ئایەتوڵڵا نوری‌و دوکتور موکری‌و دوکتور ئەردەڵانیش دەچن، بەڵام هیچ لایەکیان سەرکەوتن بەدەست ناهێنن‌و سەربازەکان سەربازخانە بەجێ دێڵن‌و خەڵکەکەش چەکە سووکەکان دەبەن. حیزبی دیموکراتیش پاشان دەستی بەسەر سەربازخانەدا گرت، تا بەرگری بکات لە وێرانکردنی بیناکان‌و ئەوان لە بنەڕەتەوە خراپ نەکرێن. لە ڕوداوی ئەو تالانکردنەدا حیزبی دیموکرات توانی ژمارەیەک چەک لە دەست خەڵک وەرگرێتەوەو چەکە قورسەکان وەدەست حیزب کەوت.

شەڕی سنە

لە ۲۷ی ڕەشەمەی ۱۳۵۸-۱۹۷۹دا، کە تەنیا سێ ڕۆژی مابوو بۆ سەری ساڵی تازەو جێژنی نەورۆز، شەڕ لە سنە هەڵگیرسا. بەرلە هەڵگیرسانی شەڕی سنە دروست بەدوای دامەزرانی دەوڵەتی کاتی بازەرگاندا، ئایەتوڵڵا خومەینی ڕایگەیاند، هەڵمەت بردن بۆ سەر بنکەکانی سەربازی بەتاوان‌و دژایەتی لەگەڵ دەوڵەتی کاتی دەژمێردرێ. ناوبراو بەم پێیە ئایەتوڵڵا «سەفدەری» بە نوێنەرایەتی خۆی ناردبووە سنە، کە خەڵک ئاگاداری بن دەوڵەتی نوێ دەسەلاتی بەدەستەوە گرتووەو لە هێرش کردن بۆ سەر سەربازخانەی سنە خۆ بپارێزن. «ئەحمەدی موفتی‌زادە»ش کە یەکێک بوو لە دانیشتوانی شاری سنە، بە ناوی ڕێبەری

موسولْمانی «سوننی» ژمارەیەک موسولْمانی وشکە سوننی لەخۆی کۆ کردبۆوەو بۆ ئەوەی خۆی لای خومەینی بقەبڵێنێ، پەیتا پەیتا هاتووچۆی «قوم»ی دەکرد. ناوبراو دەیەویست لەو ڕێگایەوە خۆی بەسەر خەڵکی شاری سنەدا بسەپێنێ، بەلاْم کەس گوێی بۆ شل نەکردو نە قوم قەبوولی بوو،و نە ئایەتوڵلاْ سەفدەری لە شاری سنەدا.

ڕۆژی ٢٦ی ڕەشەمە، مەلاکانی سوننی لە شاری «سەقز» کۆدەبنەوە. موفتیزادە بۆ ئەوەی خۆ بکاتە دمڕاستی مەلا کوردەکان، لایەنگرانی کۆ دەکاتەوەو پێیان دەڵێ بچنە بەر مقەڕی سەفدەریو داوای چەکی لێبکەنو بڵێن دەمانەوێ دژی ڕێکخراوە چەپەکانی شاری سنە لە چەک کەڵک وەرگرینو نەهێڵین ئاژاوە بنێنەوەو ئینجا خۆشی دەچێتە سەقز تا لە کۆبوونەوەی مەلا سوونییەکاندا بەشدار بێ. لایەنگرەکانی بەگوێی دەکەنو دەچنە بەر دەفتەری سەفدەریو بەربینگی پێدەگرنو داوای چەکی لێدەکەن. سەفدەری مل ناداتو لە ئاکامدا جەماوەرەکە توڕە دەبنو دژی ناوبراو رادەپەڕنو دروشم دەدەن. سەفدەری لە بەرامبەردا فەرمانی تەقە کردنیان دەداتو چەند کەسیان لێدەکوژێ. لەو نێوەدا، کۆمەڵە بە کەڵک وەرگرتن لەو هەلومەرجە، پەلاماری ڕادیۆتلویزیۆنی سنە دەداتو ئەو دەخاتە ژێر دەستی خۆیو «سەدیقی کەمانگەر» یەکێک لە لێپرسراوانی ئەو کاتی کۆمەڵە لەشاری سنە، لەسەر تلویزیۆن خەڵک هاندەدا بەهاواری جەماوەری دەوری سەربازخانەوە بچنو خۆشیان تێکەڵی خەڵکەکە دەبنو لە ئاکامدا تەقە ساز دەبێ.

بە فەرمانی سەفدەری، سەرهەنگ «سەدری» فەرماندەی تیپی سنە زۆر بێبزەیانە خەڵکی شاری سنە دەداتە بەر چەکی قورسو سووکو نزیک بە ٢٣.. کەس لە خەڵکی ئەو شارە دەکوژێو ژمارەیەکی زۆریش بریندار دەکاتو سەدان ماڵ دەڕمێنێو زیانێکی قورس بەخەڵکی سنەو دەورو بەری دەگەیەنێ. خەبەری شەڕی سنە گەیشتە مەهابادو لە لایەن حیزبەوە منو مەلا عەبدوڵلای حەیاکی دیاریکراین بۆ یارمەتیدانو گەیاندنی نانو پێخۆر بەخەڵکی ئەو شارە بچینە سنە. کاتێک، ئێمە گەیشتینە سنە تەقە ڕاوەستابوو، بەلاْم شار تەمی لەسەر نیشتبوو،و خەڵک کشو مات بوو. لە لایەن دەوڵەتی کاتیشەوە، ئایەتوڵلاْ «تاڵەقانی»، ئایەتوڵلاْ «بەهێشتی»، «بەنی سەدر»و «ڕەفسنجانی» هاتبوونە سنە. ئایەتوڵلاْ تاڵەقانی بە نوێنەرایەتی خومەینی لە «مەیدانی ئیقبال»ی سنە قسەی بۆ خەڵک کردو شاری هێندێک ئەهوەن کردەوە. ناوبراو ڕایگەیاند:

- «خەڵکی شار دەتوانن لە ڕێگای هەڵبژاردنێکی ئازادەوە شوڕایەک دانێن. ئەو شوڕایە بە نوێنەرایەتی ئێوە کارو باری شار ئەنجام بداتو ئەرکەکانی ئوستاندار، فەرمانداز، بەلەدیەو هێزی ئاسایشو کاروباری فەرهەنگیو کۆمەلاْیەتی بەملەوە بگرێ.»

فەرمانی تاڵەقانی بۆ ئێمە وەک فەرمانی خومەینی بوو، چونکە جگە لە تاڵەقانی ئایەتوڵڵا «بەهێشتی»و «بەنیسەدر»و «رەفسنجانی»ش وەک مۆرەی سەرەکی رژێمی نوێ دەژمێردران. پێشنیاری تاڵەقانی نزیکی دەقی ئەو پەسند کراوە بوو کە لە سەردەمی «مەشروتە»دا لە یاسایە «ئەنجومەنی ئەیالەتی‌و ولایەتی»دا هاتبوو، بەڵام رژێمی رەزا شاو محەمەد رەزا شای پەهلەوی پێشێلیان دەکرد. بەدەست هێنانی ئەو دەسکەوتە لەو هەلومەرجەدا زۆر جێگەی سەرنج بوو. لێرەدا دەبێ بە راشکاوی بڵێم: ئایەتوڵڵا تاڵەقانی لەنێو مەلاکانی ئێراندا بە کەسایەتێکی دێموکرات دەناسرا. من لە زیندانەوە ئاگاداری رەفتارو کرداری ئەو بووم. ناوبراو لە زیندانیشدا هەرچی گوتبای دەیکردو لەسەر گوتنەکانی خۆی سوور بوو. چونکە کاراکترو بۆچوونی لەگەڵ خومەینی دەوروبەرەکەی یەکی نەدەگرتەوە، سەرئەنجام خومەینی‌و دەوروبەرەکەی وەلایاناو سڕیان کرد. لەسەر فەرمانی تاڵەقانی شۆرای هەڵبژێردراوی خەڵک لە سنە دەستی بەکار کرد. ئەو دەسکەوتە هەنگاوێکی مێژوویی بوو بۆ ئێمەی کورد.

بەر لەو رووداوە، کۆبوونەوەیەک بە بەشداری ئایەتوڵڵا تاڵەقانی‌و هەڤالانی لە لایەک‌و شێخ عیزەددین‌و سەدیقی کەمانگەرو چەند کەسیتر لە لایەکی‌ترەوە پێکهات. من‌و مەلا عەبدوڵڵای حەیاکی چووینە بەردەرگای شوێنی کۆبوونەوەکەو دەمانەویست بەنوێنەرایەتی حیزبی دێموکرات بچین لە کۆبوونەوەکەدا بەشداری بکەین، بەڵام ئەندامانی کۆمەڵە بەر دەرکاکەیان گرتبوو. پاش هەوڵو تەقەلایەکی زۆر سەدیقی کەمانگەر رازی بوو من بەشداری کۆبوونەوەکە بکەم، بەڵام نەیهێشت مەلا حەیاکی بێتە ژوور. من بەگۆ سەدیقی کەمانگەردا هاتم‌و گوتم:

– ئێوە بەچ حەقێک پێشتان بە نوێنەری حیزبی دێموکرات گرتووەو ناهێڵن لەو کۆبوونەوەیەدا بەشدار بێ. ناوبراو لە وڵامدا گوتی:

– «من سەبارەت بە کەسایەتی خۆت کە ساڵەها دژی دیکتاتۆریت خەباتت کردووەو پیاوانە لە زینداندا راوەستاوی، ئیزنم دا بێتە ژوور.»

من دیسان پێمداگرت، کە ئیزن بدەن مەلا عەبدوڵڵا بێتە ژوور، بەڵام کەمانگەر ملی نەداو گوتی:

– «رێگەی بەعسی‌یان نادین.»

من ئاگادار بووم کە کۆمەڵە لەو سەردەمەدا بڵاوی دەکردەوە حیزبی دێموکرات سەربە بەعسی عێراقە، بەڵام بەو حاڵەش گوتم:

– ئەو زانیاریانەت لە کوێ دەست کەوتوو؟

- «کۆمەڵە ڕێکخراوێکی سیاسی وریایەو خەڵک دەناسێ.»

زۆرم هەوڵدا ڕێگە بە مەلا عەوڵڵاّ بدات، بەلاّم ئیزنیان پێنەداو ناوبراو لەبەر دەرگا چاوەڕوان مایەوە. کاتێ وتوویژ لەگەڵ تاڵەقانیو هەڤالانی، هەرکە سەدیقی کەمانگەر زاری کردەوە قسە بکات، ئایەتوڵلاّ تاڵەقانی گوتی:

- دەنگی تۆ بۆ من زۆر ئاشنایە، تۆ کێیت؟ سەدیق لە وەلاّمدا گوتی:

- «من لە لایەن شوڕای شارەوە هاتووم.»

- شوڕای شار هەڵبژێردراوی خەڵکە؟

- «نەخێر کۆمەڵەو چریک پێکیان هێناوە.»

- ئێمە تۆ بەنوێنەری خەڵک ناناسین. ناوبراو بە دوای ئەو گوتنەیدا، شریتێکی دەرهێناو سواری زەبتێکی کرد. دەنگی کەمانگەر لە شریتەکە بەرز بۆوە، کە خەڵکی هاندەدا بەرەو سەربازخانە بەهاواری خەڵکەوە بچن، ئینجا تاڵەقانی لە کەمانگەری پرسی ئەوە دەنگی تۆیە؟

- «بەڵێ دەنگی منە.» تاڵەقانی بە توڕەیی گوتی:

- تۆ بە ئیزنی کێ خەڵکت هانداوە بچن سەربازخانە تالاّن بکەنو شەڕ ساز کەن؟

- بە دەستوری شوڕا.

پاش وتوویژ، من رووم لە تاڵەقانیو هەڤالانی کردو گوتم: ڕەنگە ئەو شەڕەی سنە لە «نەغەدە»ش هەڵگیرسێ. ئێمە ئاگادارین کە مەلا «حەسەنی» ئیمامی جەماعەتی ورمێ تورکی «قەرەپەپاخ»ی نەغەدەی پڕچەک کردوەو خەریکە کارەساتێک لە نەغەدە بخوڵقێنێ، داوا دەکەم تا ژمارەیەکیتریش قوربانی نەکراون بیرێک لە ئاژاوە گێڕی مەلا حەسەنی بکەنەوە. مەلا حەسەنی سەردەمێک پیاوی «زێڕۆ بەگی هەرکی» بوو، بەلاّم پاشان وەشوێنە مەلایەتی کەوتو سەرئەنجام بوو بە ئیمامی جەماعەتو نوێنەری خەڵکی ورمێ لە پەرلەمانی ئیسلامی ئێراندا.

دیدار دەگەڵ خومەینیو بازەرگان

ڕۆژی ٨ ی خاکەلێوەی ١٣٥٨- ١٩٧٩، بەر لەوەی بۆ دیاریکردنی شکڵی دەوڵەتی داهاتوو لە ئێراندا ریفراندوم بکرێ، منو چەند کەسی دیکە بە سەرۆکایەتی دوکتور قاسملوو بەنوێنەرایەتی حیزبی دێموکرات چووینە شاری «قوم» تا چاومان بە خومەینی بکەوێ. لە دانیشتن لەگەڵ ئایەتوڵڵا خومەینیدا، ناوبراو بە شێوازی خۆی بەر لەوەێ کە لە ئێمە بپرسێ «چیتان دەوێو بۆچی هاتوونەتە لای من»، دەستی کرد بە «مەوعزە» کردنو گوتی: «لە ئێراندا فەرقو جیاوازی نێوان چینەکانی خەڵک نیەو هەمووومان موسوڵمانینو وەک برا لە مافی ڕەوادا بەرامبەرینو...» خومەینی کە وتارەکەی تەواو بوو، دوکتور قاسملو گوتی:

- «قوربان، ئێمە نوێنەرانی حیزبی دێموکراتینو هاتووین بۆ خزمەت جەنابت بۆ ئەوەی بفەرمووی ئەوەی نوێنەرانی ڕاستەقینەی ئێوە لە شاری سنە ڕایانگەندوە: خەڵکی کوردستان بە هەڵبژاردنی شوڕایەکی ڕەسمی کاروباری مەڵبەندی خۆیان بەڕێوە بەرن، جێگەی پەسندی ئێوەیە. ئێمە دەمانەوێ ئەو ڕاگەیاندراوە پیرۆزەی کە ئایەتوڵڵا تاڵەقانی لە شاری سنە ئاماژەی پێکرد، لە زمانی خۆتانی ببیسین، تاکوو بتوانین بە خەڵکی کوردستان بڵێین کە جەنابتان ڕاگەیاندراوی ئایەتوڵڵا تاڵەقانیتان قەبووڵەو بەمجۆرە خەڵک هانبدەین لە ریفراندومی دیاریکردنی سیستمی دەوڵەتی داهاتووی ئێراندا بەشدارببکەن.» خومەینی وڵامی قاسملوی دایەوەو گوتی:

- «داوای ئێوە ئەرکی سەر شانی دەوڵەتی موهەندیس «بازەرگان»ە، ئێوە بچن بۆ لای ناوبراو و داخوازەکانتان ئاراستە بکەن. ناوبراو لە کۆتایی ئەو قسەیەیدا گوتی: من ماندوومو دەبێ بچم بحەسێمەوە.»

خومەینی بەبێ ئەوەی کە داواکەمان بسەلمێنێ، ڕەوانەی دەوڵەتی کاتی موهەندیس بازەرگانی کردین. بۆ ئێمە قسەی خومەینی گەلێک بەنرختر بوو لە هی دەوڵەتی بازەرگان، کە چمان لێ بەدی نەکرد. چووینە لای بازەرگانو ڕەوتی دیداری خۆمان لەگەڵ خومەینی بۆ

گیراوە. بازەرگان «یادی بەخیر بێ» زۆر بە رووخۆشیو میهرەوە ئێمەی وەرگرتو گوێی دایە قسەکانمان. لە ئاکامی ئەو چاوپێکەوتنەدا بۆمان دەرکەوت، کە بازەرگان بۆ ئەوە دەبێ لەگەڵی رێککەوین، بەڵام **زۆر بەداخەوە ئێمەی نوێنەر بەدەستی بەتاڵو بەبێ نووسراوە چووبووینە قومو تاران هیچو گەلاڵەیەکمان بەدەستەوە نەبوو، کە بیدەین بە سەرۆکی دەوڵەتی کاتیو بەنووسراوەش وەڵامی پێوەرگرینەوە. ئەوە هەڵەیەکی مەزن بوو، کە ئێمە بە پێشنیاری زارەکی چووینو بە وادەو بەڵێنی زارەکیش گەڕاینەوە مەهاباد.** هەرچەندە ئێمە بە دەستی بەتاڵ گەڕاینەوە، بەڵام بەرای من سەفەرەکەمان زۆریش بێئاکام نەبوو. هەر ئەوەندەی کە خومەینی دژ بە ئێمە رانەوەستاو موهندیس بازەرگانیش بە رووخۆشی وەریگرتینو زۆربەی گوتنەکانی سەلماندین خۆی شتێکی باش بوو. هەر بۆیەش لە گەڕانەوە بۆ مەهابادا قاسملو «یادی بەخیربێ» گوتی:

– «دەبێ ئێمە لە ریفراندومدا بەشدار بینو بایکۆتی نەکەین، چونکە ئەوە بە زیانی وتووێژی دوا رۆژمان لەگەڵ دەوڵەتی موهندیس بازەرگان تەواو دەبێو خومەینیش لێمان بەقینەوە دەکەوێ.

من دەبێ بە راشکاوی بڵێم کە ئەو گوتنەی قاسملو بەتەواوی شوێنی لەسەر دانامو خۆشحاڵی کردم. لەلای خۆم گوتم: قاسملو ناکەوێتە ژێر تەئسیری ئەو کەسانەی کە دەیانەوێ بۆ مەبەستێکی تایبەتی ریفراندوم بایکۆت بکەن.

ریفراندوم

دەوڵەتی کاتی بازەرگان، رۆژی ١٠ی خاکەلێوەی ١٣٥٨-١٩٧٩ی بۆ ریفراندومو دامەزراندنی شکڵی نوێی دەوڵەتی ئێران دیاریکرد. ئێمەش رێبەرانی حیزبی دیموکرات لە کۆبوونەوەی دەفتەری سیاسیو کۆمیتەی ناوەندی حیزبدا بڕیارماندا بەشداری ریفراندوم بکەینو بە خەڵک راگەیەنین کە بەگەرمی پێشوازی لە ریفراندوم بکەن. دوا بە دوای پەسند کردنی ئەو بڕیارە لە لایەن حیزبەوە خەبەرمان پێگەیشت، کە شێخ عیزەددینی حوسێنی دژی ریفراندوم بەیاننامەی بڵاو کردۆتەوەو بەشداریکردنی خەڵکی لە ریفراندوم حەرام کردوە. ئەوە هەواڵێکی ناخۆش بوو بۆ گشت ئەندامانی ناوەندی حیزبو بەو پێیە من زۆر بەتوڕەیی بە تەلیفون بەگژ شێخ عیزەددیندا هاتمو گوتم:

– تۆ بەرژەوەندی گەلی کوردستان لەبەر چاو ناگریو دەبێ رۆژێک وەڵامی ئەو کردەوە

ناپوختەو ناسیاسیانەت بدەیەوە بە نەتەوەکەمانو بەر لەوەی چاوەڕوانی وڵامی ناوبراو بم گوشی تەلیفونەکەم داناوە.

ناوبراو بەتەلیفون گلەیی منی لای دوکتور قاسملو کردبوو،و گوتبووی غەنی توندم لەگەڵ دواوەو قسەی ناشیرینی پێگوتووم. قاسملو گوتی: ئەوە بۆ شێخ عیزەددینت توڕە کردوەو منیش گوتم: حەقم بوو، شێخ عیزەددین بە فەرمانی کۆمەڵە هەڵدەسوڕێو دەرکردنی ئەو بەیاننامەیە لە بیرو بۆچوونی خۆی سەرچاوەی وەرنەگوتووە.

کردەوەی شێخ عیزەددین، شوێنی خراپی لەسەر قاسملو داناو ئەوی سەدو هەشتا دەرەجە سوڕاندو لە ئاکامدا قاسملو گوتی:

- «ئێمە نابی بەشداری بکەین لە ریفراندومدا. بەشداریکردنی ئێمە لەو ریفراندومەدا سوکایەتی‌یەو خەڵک لای شێخ عیزەددین دەگرنو ئێمەش بەدەستی بەتاڵ دەمێنینەوە.

ئێمە ئەندامانی دەفتەری سیاسیو کۆمیتەی ناوەندی حیزب بە بیستنی ئەو گوتنە لە زمانی قاسملو، واقمان وەڕماو زارمان گرێ دراو لۆغە لۆغەمان گرتو بەبێ ئەوەی هیچکامەمان دژی گوتنی ئەو راوەستێن، پەسندکراوی دەفتەری سیاسیمان وەلاناو بڕیاری دوکتور قاسملومان کردە رێبازی دوا رۆژمانو بووین بە شەریکی ئەو هەڵە گەورە سیاسییە. ئێمە بەدوای هەڵوەشاندنەوەی بڕیاری کۆمیتەی ناوەندی حیزب، وەشوێنی شێخ عیزەددین کەوتێنو لە بلاوکراوەیەکدا رامانگەیاند حیزبی دیموکرات لە ریفراندومی دەوڵەتی کاتی بازەرگاندا بەشداری ناکاتو داوا لە خەڵکی کورد دەکەین ریفراندوم بایکۆت بکەن.

ئەوە هەڵەیەکی زۆر ناڵەبار بوو کە ئێمە کردمان. ئێمە تازە لە لای خومەینیو موهندیس بازەرگان گەڕابووینەوەو دڵمان خۆش بوو،و رووناکی‌یەکمان دەبینی، بەڵام داخەکەم، پێشنیان گوتەنی «بەدوای خراپ بوونی بەسرە»دا، من تازە قسەکانی قاسملوم وەبیر هاتبۆوە، کە دەیگوت با وەشوێن قسە خۆشەکانی بازەرگان کەوینو هانی بدەین رێککەوتن نامەیەکمان لەگەڵ مۆر بکات. کاتێک ئەو گوتنەم وەبیر قاسملو هێناوە، ناوبراو گوتی:

- «نەدەکرا، شێخ عیزەددین کۆسپی خستە سەر رێگەمان.»و منیش پێمگوت:

- ئەوە، راو هەڵوێستی خۆی نیە، ئەو گوێ لەمستی کۆمەڵەیەو باوەڕی بە قسەی خۆی نیە. تۆ دەزانی کۆمەڵە زۆر جاران گوتوویەتی «ئێمە بۆ لە قاوادانی رژیم لە وتووێژەکاندا بەشداری دەکەین». کۆمەڵە بەستراوەتەوە بە گروپە مائوئیستی‌یەکانی ئێرانیەوەو بیر لە چارەنووسو بەرژەوەندی گەلی کورد ناکاتەوە. قاسملو بەحەق وڵامی دامەوەو گوتی:

- «کاکە غەنی، باشتر بوو ئەو قسەت لە دەفتەری سیاسی کردبا، چونکە لەوانە بوو رای گشتیت گۆڕابا، تازە کەڵکی چیە؟»

بەو گوتنەی قاسملو، من تەواو تەریق بوومەوەو هەڵەی خۆم بیر هاتەوەو گوتم:

- دوکتور حەق بەتۆیە، بەڵام ئێمە هەموومان لە بەرامبەر ئەو کارە ناپووختەدا بەرپرسین‌و مێژوو لێمان نابووریٚ. بەمجۆرە بەشداری نەکردینی حیزبی دێموکرات لە ریفراندومی دیاریکردنی سیستیمی داهاتووی ئێراندا دژایەتیێکی ئاشکرا بوو دەگەڵ خومەینی‌و دەوڵەتی کاتی بازەرگان. بەمجۆرەش بەپێی نووسینی رۆژنامەی کەیهانی ژمارە ۱۰۶۷۲ی رۆژی ۱۲ی خاکەلێوەی ساڵی ۱۳۵۸، لە مەهاباد ۲۳۵٦۹، لە سەردەشت ۱۲۳٦۷، لە بانە ۱۱۳۹۳، لە سنە ۱۰۱٦۱۸، لە سەقز ۳٤۸۲٦، لە قەسری شیرین ٦٦۹٥، لە سنقر ٤٦٥۲ کەس دەنگی «نا»ی بە کۆماری ئیسلامی دا.

شەڕی نەغەدە

پاش ئەوەی داریوشی فروهەر لە مەهاباد رایگەیاند حیزبی دێموکرات دەتوانیٚ بە ئازادی‌و بە شێوەی ئاشکرا خەباتی سیاسی دەست پیٚبکا. حیزب لە رۆژی ۱۱ی رەشەممەی ۱۳۵۷-۱۹۷۹، لە کۆبوونەوەیەکی بەرفراوانی چەند هەزار کەسی‌دا لە مەیدانی وەرزیشی شاری مەهاباد، خۆی ئاشکرا کرد. بەدوای ئەم داب‌و رەسمەدا کە بەشێوەی چەکدارانە ئەنجامی گرت، کومیتەی ناوەندی حیزب بڕیاریدا داب‌و رەسمی ئاشکرا کردنی حیزب لە شارەکانی‌تری کوردستانیشدا ئەنجام بدریٚ. دوکتور قاسملو، بە کۆمیتەی حیزبی لە شاری «نەغەدە» راگەیاندبوو، خۆی بۆ بەرپا کردنی داب‌و رەسمی ئاشکرا کردنی حیزب لەو شارە ئامادە بکات. کۆمیتەی نەغەدە پرۆگرامی ئەو دابە دادەڕێژیٚ‌و دەیەویٚ بە وێنەی مەهاباد لە مەیدانی وەرزیشی ئەو شارەدا حیزب ئاشکرا بکات. چونکە مەیدانی وەرزیشی شاری نەغەدە لە ناوچەی تورک نشینەکان هەڵکەوتووە، تورکەکانی نەغەدە دژی بەرپا کردنی داب‌و رەسمی ئاشکرا کردنی حیزب لە ناوچەی خۆیان رادەوەستن. کۆمیتەی تورکەکانی نەغەدە نامەیەک بۆ کۆمیتەی حیزب دەنێری‌و دەڵیٚ تورکەکانی نەغەدە لەو هەنگاوەی ئێوە نارازین‌و نایانەویٚ بەشێوەی چەکدارانە لە گەڕەکی ئەواندا داب‌و رەسمی ئاشکرا کردنی حیزب بەجیٚ بگەیەنن‌و پێشنیار دەکەن قەراخ شاری نەغەدە بۆ ئەو مەبەستە هەڵبژێرن.

لە بەرامبەر بۆچوونی تورکەکانی نەغەدەدا، دەگوترا ئەوان گۆیا لە لایەک لە هێزی چەکداری بەشدار لەو داب‌و رەسمە دەترسین‌و لە لایەکی‌تریشەوە بەخیلایەتی ئێرەکی بەو داب‌و رەسمەی کوردەکان دەبەن. بە هەر شێوەیەک بیٚ پێویست بوو ئەنجامی ئەو دیاردەیە

وشیارانەو بەدڵێنکی فراوان لێک بدرێتەوە، بەڵام داخەکەم کوردەکان تووشی هەستی توندی کوردایەتی بوونو نەیانتوانی بەوردی لە مەبەستەکە بگەنو دوکتور قاسملو بەبێ گرنگدان بە ئاژاوەگێری مەلا حەسەنیو بلاو کردنەوەی چەک لە لایەن ناوبراوەوە لەنێو «قەرپەپاخ»ەکانی نەغەدەدا، لە وڵامی تورکەکاندا گوتی: «بڕیاری کۆمیتەی نەغەدە هەڵناوەشێنەوەو ئێمە ئەو دابو رەسمە بەو شێوەیە پیرۆز دەکەین، کە کۆمیتەی حیزب لە نەغەدە بڕیاری لەسەر داوە.» بەو چەشنە کاتێک ئەندامو لایەنگرانی حیزب لە رۆژی ٣١ خاکەلێوەی ١٣٥٨- ١٩٧٩ لە مەیدانی وەرزیشی نەغەدە کۆ دەبنەوەو خەریکی بەجێهێنانی دابو رەسمی ئاشکرا کردنی خەباتی سیاسی حیزب دەبن، خەڵکەکە لە هەموو لایەکەوە وەبەر دەستڕێژ تورکان دەکەونو ژمارەیەکی زۆر دەکوژرێن. چەکدارە کوردەکانیش کە بەگشتی پێشمەرگە نەبوونو لە ناوچە جۆراوجۆرەکانەوە هاتبوون، وڵامی تەقەی تورکەکان دەدەنەوەو لە ئاکامدا شەڕەکە بە زیانی کوردەکان قووڵو توندو تیژ دەبێ.

ئەرتەشی ئێران، لەشکری چواری ورمێ بە سەرۆکایەتی سەرهەنگ «زەهیرنژاد» کە تورکی ئازەربایجانی بوو مەئمور دەکات پێش بە شەڕی نێوان کوردو تورکەکان بگرێ. ناوبراو لەژێر چەتری فڕۆکەو هێلیکۆپتەرەکانی ئەرتشدا بە هێزێکی مەزنی «پیادەو تانکو تۆپخانە» دەچێتە نەغەدەو لە جیاتی ئەوەی لەنێوان کوردو تورکەکاندا نێوبژی بکات، بە فیلڵو تەڵەکە دەست دەکات بە قەتڵو عامی کوردانو ژمارە کوردێکی زۆر دەکوژێ. زەهیرنژاد بۆ ئەوەی کوردەکان فریو بدات کاتێ چوونی بۆ نێو شاری نەغەدە وێنەی شێخ عیزەددین بە پێش تانکەکانەوە هەڵداوەسێو بەمجۆرە کوردەکان فریو دەخۆنو تەقە لە تانکەکان ناکەن. ئەوانەی کە فریوی وێنەی شێخ عیزەددینیان خواردبوو، لە تانکەکان نزیک دەبنەوەو لەو کاتەدا «زەهیر نژاد» فەرمانی تەقە لێکردنیان دەداتو ئەوان وەبەر دەستڕێژی گوللەی تانکو هێزی پیادەی ئەرتەش دەدەن. کوردەکان بۆ نەجاتی خۆیان لە شار رادەکەن، بەڵام لە دەرەوەی شاریش هێزەکانی ئەرتەش ئەمانیان پێنادەنو لە زەویو هەواوە گوللەیان بەسەردا دەبارێنن.

ژمارەی کوژراوەکانی ئەو شەڕە روون نەکرایەوە. ئەوەی راست بێ ژمارەیەکی زۆر کوژرانو لە یەکەم هەنگاودا هەموو کوردەکانی نیشتەجێی نەغەدە ئەو شارەیان بەجێ هێشتو ئاوارەو ماڵ وێران بوون. کۆمەڵێکیان هاتنە مەهابادو بەشێکیشیان چوونە شنۆو لە گوندە کورد نشینەکانیتردا خۆیان گرتەوە. زەهیرنژادیش کە مەئموری کوژاندنەوەی شەڕی نێوان کوردو تورکان بوو، لەنێو یەکێک لە تانکەکاندا جێی گرتبوو،و لەوێوە فەرمانی تەقەی بە هێلیکۆپتەرەکانو هێزەکانی دەدا. هەڤاڵانی حیزبی دێموکرات، دەنگی

زەهیرنژادیان لە شەپۆلی FM لەسەر شریت تۆمار کردبوو،و جنایەتی ئەویان بۆ خەڵکو دەوڵەتی کۆماری ئیسلامی روون کردەوە، بەڵام دەوڵەتی کۆماری ئیسلامی تازە دامەزراو بەدوای ریفراندمدا، هیچ هەڵویستێکی لەبەرامبەر جنایەتی زەهیر نژاددا نەگرت.

شەڕ دژی عەشیرەتی مەنگوڕ

بە درێژایی خەباتی حیزبی دیموکرات لەسەردەمی بەرپرسایەتی منو هەڤاڵانمدا لە ساڵەکانی ١٣٢٩- ١٣٣٨ (١٩٥٠-١٩٥٩)، هەمیشە مەنگوڕایەتی بە ئاغاو جوتیارەوە مەکۆو پاڵپشتی حیزبی دیموکراتی کوردستان بووە. گەلێک جاران ئێمە کە لە شار قاچاخ دەبووین، بۆ ئەوەی وەچەنگ مەئمورەکانی حکومەت نەکەوین پەنامان بۆ ناوچەی مەنگوڕان دەبردو لەوێ لەژێر چاوەدێریو پارێزگاری ئاغاو رەعیەتەکانی ئەو ناوچەیە دەماینەوەو بەنهێنی درێژەمان بە خەباتی دەداو ئەوان دەیانپاراستین. زۆر جاران لەشکری ژاندارمەو ئەرتەش بۆ گرتنی ئێمە پەلاماری ئەو ناوچەیەیان داوە، بەڵام بەرلەوەی کە دەستیان بە ئێمە بگات، ئاغاکانی مەنگوڕ لە شارەوە خەبەریان بۆ دەناردینو دەیانگوت عەجەمان خەریکن هێرش بکەنو زەبرتان لێدەنو پێویستە دەرچنو خۆ حەشار بدەن. ئێمە لەو دێیانەی کە مەئمورانی حکومەتی دەیانەویست پەلاماری بدەن، دوور دەکەوتینەوەو بەمجۆرە حکومەت زەفەری پێنەدەبردینو ئەوانیش وەگیانی ژنو منداڵی ئاغاو جوتیارەکان دەکەوتنو ئەوانیان وەبەر قامچان دەدا، بەڵام هیچیان دەست نەدەکەوتو لادێییو ئاغا ئاگادارییان بە مەئمورەکان نەدەدا. بۆ روون بوونەوەی پتر، پێویستە ئاماژە بە نمونەیەکی زۆر زیندوو بکەم:

منو عەزیزی فەلاحی لە ئاوایی «سیاقوڵی سەرو» لە ماڵی «خەلیلی گەنجەلی» میرزاو کوێخای دێ بووین. نیوە شەوێکی درەنگ، کاتێک خەڵکی ئاوایی دەخەودا بوون، ئەرتەشو ژاندارم هێرشیان کردە سەر ئاواییو دەستیان بە پشکنینی ماڵەکانی دێ کردو زەختیان بۆ خەڵک هێنا، کە حەشارگەی ئێمەیان پێشان بدەن. «قەرەنی» کوڕی مام «رەسوو» ئاغای سیاقوڵ گورج هاتە ماڵی کوێخاو ئێمەی وشیار کردەوە کە وەدەست ئەرتەشو ژاندارم نەکەوین. لە ماڵی کوێخاوە ماڵ بە ماڵ ئێمەیان راگوێستو نەیانهێشت مەئمورەکانی حکومەت زەفەرمان پێبەرن. بەیانی کاتێک رووناکی باڵی بەسەر وڵاتدا کێشا، هێزەکانی ئەرتەشو ژاندارمەری کوێخای دێو قەرەنیان بەتاوانی ئاشکرا نەکردنی

ئێمە لەسەر بانی ماڵەکانی دێ دارکاری کردو پاشان بەدەستی بەتاڵ گوندیان بەجێهێشت.
من دوای ئازاد بوونم لە زیندانو گەڕانەوەم بۆ مەهاباد، لە کاتی پێشوازیکردنی بەرینو هەراوی خەڵکدا پەنجەم بۆ ئەو کردەوەیە راکێشاو سوپاسی هەموو ئاغاو جوتیارەکانی عەشیرەتی مەنگوڕم کرد.

لەشکری ٦٤ ورمێ بە سەرۆکایەتی سەرهەنگ «زەهیرنژاد»و هاودەستی مەلا «حەسەنی» ئیمام جەماعەتی ئەو شارە، بۆ ئەوەی ناکۆکیو ئاژاوە بخاتە نێو کوردان، هەوڵی دەدا چەکوچۆڵ لەنێو وڵاتی کورداندا بڵاو بکاتەوە. لەم روانگەشەوە بوو، کە بەر لە شەڕی نەغەدە، ژمارەیەک لە تورکەکانی نەغەدەی پڕچەک کردبوو،و تەنانەت پەنجا چەکیشی بەسەر شێخ «تەها»ی گوندی «گەسگەسک»دا سەپاندبوو. من هەرچەندە لام روون بوو کە شێخ «تەها» قەت تەنانەت بۆ جارێکیش دژی حیزبی دێموکڕات راناوەستێو بە پێچەوانەوە یارمەتیش بە ئەندامانی حیزبی دێموکڕات دەکات، بەڵام بە ئاگادار بوون لەو رەوتە داوام لێکرد چەکەکان بگەڕێنێتەوە بۆ «زەهیرنژاد»و مەلا «حەسەنی» گێرەشێوێن.
شێخ بەبێ هیچ مەرجێک چەکەکانی گەڕاندەوەو رایگەیاندبوو کە ئێمە بنەماڵە شێخ خۆمان دەکاروباری سیاسی هەڵناقوتێنێنو روومان دەخودایە.

دوای ئەو رووداوە، کاک «برایمی نەوزەری» سەرۆکی عەشیرەتی مەنگوڕو ژمارەیەک لە ئاغاکانی مەنگوڕ دەچنە لای دوکتور قاسملو،و پێیرادەگەیەنن: «حکومەت رایسپاردوون بچنە ورمێو یارمەتی ماڵیو چەکوچۆڵ وەرگرن.» دوکتور قاسملو ئەوەی لەگەڵ من هێناگۆڕێو گوتی:

- «رای تۆ چیە؟»

- پێیان بڵێ گوێ نەدەنە حکومەتو خۆ تووشی ئاژاوە نەکەن. قاسملو لە وڵامی مندا گوتی:

- «مەنگوڕان لە رابردوودا گەلێکیان یارمەتی بە حیزب کردوە. ئەوان لە تاڵانو برۆی سەربازخانەی مەهابادا نەک هیچیان وەچەنگ نەکەوت، بگرە بە هۆی چەکدارەکانی ئێمەوە کەسو کاریشیان کوژرا. من بۆ قەرەبوو کردنەوەی ئەو کەمایەسییە، رێگە دەدەم بچنە ورمێو پارە وەرگرنو ئەگەر حکومەت چەکیشیان بداتی حیزب کاتی خۆی لەدەستیان دەردێنێ.» منیش گوتم:

- پێم باشە، بەراستی مەنگوڕ فەقیرنو باشترە شتێکیان وەچەنگ بکەوێ.

بەمجۆرە ئاغاکانی مەنگوڕ چوونە ورمێو یارمەتیان وەرگرتو ژمارەیەکیشیان چەک لەگەڵ خۆ هێناوە. دوای گەڕانەوەیان زۆریان گوێ بۆ بڕیارەکانی حیزب شل نەدەکردو حازر

نەبوون ئەو چەکوچۆڵەی کە لە حکومەت دەستیان کەوتبوو، بیدەن بە حیزبو گوتبوویان: «ئەوانە سەرمایەی ژیانی ئێمەیەو پێویستمانەو حیزب فەقیر نیەو گەلێک چەکوچۆڵی سەربازخانەی مەهابادی بەدەستەوەو لە دەوڵەتی عێراقیش پێداویستیەکانی دابین دەکاتو نابی تەماح لەو چەند چەکەی ئێمە بکات.» ئەو رووداوە هەوێنی رقەبەرایەتی نێوان حیزبی دێموکراتو عەشیرەتی مەنگور بوو.

رۆژی پێش دەسپێکردنی شەڕی مەنگوڕان، من لەگەڵ مەشهدی «برایمی رازی» چوومە «میاندوئاو» تا لەگەڵ کۆمیتەی تورکەکانی میاندوئاو گیروگرفتیماڵیاتی بازاری «قەباکەندی» چارەسەر بکەینو بۆ دابەشکردنی داهاتی ئەو بازارە رێککەوتنێک مۆر بکەین. لە گەڕانەوەمدا بۆ مەهاباد ئاگادار بووم حیزب بە هێزی چەکدار هێرشی کردۆتە سەر مەنگوڕانو لەخۆوە لەنێوان حیزبی دێموکراتو عەشیرەتی مەنگوڕ شەڕی براکوژی ساز بووە. بە پەلە چوومە لای قاسملو بە توندی رەخنەم لێ گرتو گوتم:

- کێشەی چەکوچۆڵی شێخ تەهای گەسگەسک زۆر بەخۆشی چارەسەر کرا. بۆ چارەسەر کردنی ئەو کێشەیەش دەکرا سەبر بکەی من لە سەفەر بگەڕێمەوەو لەو رێگایەوە کە من پێوەندی خزمایەتیو دۆستانەم لەگەڵ مەنگوڕانە هەیە، چارەسەری ئەو کێشەیەش بکەمو پێویست نەبوو بۆ چەند چەکان شەڕی براکوژی ساز کەینو ئاژاوە بخەینە نێو کوردستان. قاسملو لە وڵامدا گوتی:

- «ئەوانە لە دوا رۆژدا مەترسی بۆ حیزب دەخوڵقێنن. ناوچەکەیان لە نێوان سنووری عێراقو مەهاباد هەڵکەوتووەو لەباری ستراتیژییەوە بۆ حیزب بە مەترسی دەژمێردرێنو نابی چەکیان هەبێ.»

- کاکی برا ئەوانە ئێستاش دەتوانن بە نهێنی چەک لە دەوڵەت وەرگرنو کەسیش پێنازانێ، لەکاتێکدا ئەوانە لەسەر ئیزنی خۆت چوون لە ورمێ چەکوچۆڵیان وەرگرتووە، دروست نەبوو بەو چەشنە لەگەڵیان بزووییەوە، بەڵام ئێستا کار لە کار ترازاوەو کێشەی خوێنی ئەو کەسانەی کە بەناحەق رژان بە ئاسانی چارەسەر ناکرێ.

دوای بڕانەوەی ئەو شەڕە گلاوەو ئەو کارەساتە خەمبارە، سەید «رەسوولی بابی گەورە» هاتە لامو گوتی:

- «لەوەی کە حیزب دژی مەنگوڕان چەکی بەکار هێناو ژمارەیەکی لێکوشتن، تووشی هەڵەیەکی زۆر گەورە بوو. ئێستاش ئەو کارە بەداخەوە رووی داوە، بەڵام چونکە ئێوە لای عەشیرەتی مەنگوڕ خاوەنی رێزو حورمەتنو خزمایەتیت دەگەڵیان هەیە، داوات لێدەکەم وەرە لەگەڵ من بچینە ناوچەی مەنگوڕانو سەرێک لەو کەسانە هەڵێنینەوە کە رۆڵەو

کەسوکاریان لێ کوژراوە. ئەوان بلاوینەوە تا بەڵکو برینەکانیان ساریژ بێ.» لە وڵامی سەید ڕەسووڵدا ئاماژەم بەو گوتنەی فارسان کرد، کە دەڵێ:

- پدەر کوشتە را کەی بوەد ئاشتی.

بە ئاگادار بوون لەو پەندەش ملمداو ڕەگەڵ سەید ڕەسووڵ کەوتمو چوومە ناوچەی مەنگوڕان. دیداری بنەماڵەی کوژراوەکانم کردو زۆرم لاواندنەوەو توانیم هێندێکیان هێمن کەمەوەو چەند کەڵەشینکۆفیشم بە دیاری دانیو گەڕامەوە مەهاباد، بەڵام ئەو کێشەیە لە ڕیشەوە چارەسەر نەکراو بە دوای ئەو تێکهەڵچوونەش‌دا هێندێک وردە گلەیی و ئاژاوە لەنێو حیزبی دیموکرات و عەشیرەتی مەنگوڕدا مایەوەو سەرئەنجام کە ئەرتەشی ئێران مەهابادو ناوچەی مەنگوڕانی گرتەوە، لە هەستی برینداری نەداریو هەژاری مەنگوڕان کەڵکی وەرگرتو بەداخەوە ئەو عەشیرەتەی بۆ لای خۆی ڕاکێشانو نەک هەر بە دژی حیزبی دیموکرات، بگرە دژی خەڵکی کوردیش دەکاری هێنان.

لیژنەی نوێنەرایەتی ئەرتەشی ئێران

مەلا «عەبدوڵڵای حەسەن زادە» بەر لەوەی کە تووشی کاری سیاسی بێ، فەقێ بوو،و تا پایەی «سوختە»ی مەلایەتی خوێند. ناوبراو نووسراوەیەکی بەناوی «نیو سەدە تێکۆشان» دەرکردوە، کە مخابن بەشێک لە ڕووداوە گرنگ‌و بنەڕەتیەکانی تێدا پەڕاندوەو بۆ ئەوەی خۆ لەپرسیار کردن بدزێتەوە، لەسەرەتای نووسینەکەیدا ڕەخنەی لەخۆی گرتووەو گوتوویەتی: «بەداخەوە من قەت یادداشتم هەڵنەگرتوەو ڕەنگە ڕوداوم لەبیر نەبێ.» ئەو گوتنەی مەلا عەولاَ جێی پرسیارە، بەڕاستی چۆن بووە ناوبراو بۆ وێنە باسی کۆنگرەی چواری حیزبی دیموکراتی لەبیر نەکردوە، بەڵام پەسندکراوەکانی ئەو کۆنگرەیەی لەبیر کردوە؟ گەلێک ڕووداویتر هەن، کە بەڕای من ناوبراو دەبوایە ئاماژەیان پێ بکات، بەڵام بەئانقەست خۆی لێبواردون. ئەگەر ئەو بەڕاستی ڕووداوەکانی لەبیر کردوە، باشترە نیگەرانی نەبێو من ئەوانم لەبیرەو لەجێی خۆیاندا وەبیری دەخەمەوە با خوێنەری نووسراوەکان خۆیان قەزاوەت بکەن؛ مەلا عەبدوڵڵا گشت بابەتە گرنگەکانی سەرەتای هاتنەوەی لە بەغداوە بۆ مەهاباد لەبیر خۆی بردۆتەوەو تەنانەت هیچ ئاماژەیەکی بەهاتنی لیژەی نوێنەرایەتی ئەرتەشی ئێران بۆ لای حیزبی دیموکرات نەکردوە، کە یەکێک بوو لە خاڵە سەرەکیەکانی ناکۆکی نێوان حیزبی دیموکراتو دەوڵەتو بە ماکەی بنەرەتی

پێکهەڵپڕژانی حیزبو حکومەت دەژمێردرێ. چۆنیەتی ئەو ڕووداوە بەم شێوەیە بوو:

ڕۆژێک دوکتور قاسملو بە تەلیفون ئاگاداری کردمو گوتی: بڕیارە چەند ئەفسەری ئەرتەش بێنە لای حیزبو بە نوێنەرایەتی دەوڵەت دەربارەی سەربازخانەی مەهاباد وتووێژم لەگەڵ بکەن. ناوبراو لە درێژەی گوتنەکەیدا گوتی: بۆ ئەوەی هەڵلایان لەسەر ساز نەبێو ڕووداوێکی ناخۆش نەخولقێ، باشترە بۆخۆت وەریانگری. من لەگەڵ قاسملو ڕێککەوتمو دەگەڵ چەند پێشمەرگان بەرەوپیری میوانەکان چوومە سەر ڕێگەی ورمێو لە نزیک ئۆردوی کارەوە، میوانەکانم وەرگرتو هێنامن بۆ دەفتەری حیزب کە لە ماڵی «خوداپەرەست»دا بوو. ئەفسەرەکان حەوت کەس بوونو سەرهەنگ «سیستانی» سەرۆکایەتی ئەوانی بەملەوە بوو. ئەوانیتر جیا لە سەرهەنگ «زەرکێش»و سەرهەنگێکیتر پلەی سەرگوردیان هەبوو. سەرهەنگ سیستانی سەرۆکی ئەو لیژنەیە بە قاسملوی گوت:

- «ئێمە لە لایەن سەرکردایەتی ئەرتەشەوە هاتووین بۆ لای حیزبی دێموکڕات تا بەڵکو سەربازخانەی مەهاباد وەرگرینەوە. ئێوە دەزانن سەربازخانە چۆلەو چی تێدا نەماوە کە بەکاری کەس بێت.» دوکتور قاسملو لە وڵامدا گوتی:

- چونکە خەڵکی ئێران سەربازخانەکانیان بە ئاسەواری ڕژێمی پەهلەوی ناسیوە، ئەوانیان داگیر کردوەو ئەو سەربازخانەیەش وەک زۆربەی سەربازخانەکانی تاران بەدەست خەڵکی ئاسایی داگیر کراوە. ڕەنگە ژمارەیەک خاوەنی ئەو بیرە نەبووبنو تەنیا بۆ وەچەنگ خستنی شڕە پەلامار سەربازخانەیان دابێ. ئێوە پێویستە بزانن بەرلەوی کە خەڵکی مەهاباد هێرش بکاتە سەر سەربازخانە، زۆربەی ئەفسەرو دەرەجەدارو سەربازەکان سەربازخانەیان بەجێهێشتبوو،و ڕایانکردبوو. شێخ عیزەددینو ئەندامێکی حیزبی دێموکڕات کە «محەمەد ئەمینی سیراجی» ناوی بوو، بۆ بەرگری کردن لە تالاٚن کردنی سەربازخانە چوونە ئەو جێیە، بەلاٚم سەرنەکەوتنو خەڵکیان بۆ دوور نەکرایەوە. ئەو هەڤاڵەی ئێمە بەناوی کاک غەنی بلوریان چوو لە سەر ڕادیۆو تلویزیۆنی مەهاباد داوای لە خەڵک کرد لە سەربازخانە نزیک نەبنەوەو سەربازخانە پەلامار نەدەن. شریتی قسەکانی کاک غەنی مەوجوودەو دەتوانن گوێی لێڕاگرن. چونکە سەربازخانە چولکرابوو، ئێمە نەمانتوانی لە بەرامبەر ئەو ڕووداوە کتوپڕەدا زوو چەکدار بنێرین، کە پێش بە تالاٚنکردنی بگرین، بەلاٚم ئێمە نەمانهێشت خەڵک بیناکانی سەربازخانە بڕوخێننو ساختمانەکانی وێران بکەنو کوڵوکۆی دڵی خۆیان دژی حکومەتی دیکتاتۆری پەهلەوی دامرکێنن. حیزب بیناکانی پاراستوەو ئێستاس ئێمە پێمان باشە ئەو سەربازخانەیە نەمێنێو بدرێ بە دانیشگای «ئازاد»ی مەهاباد. ئێوە دەتوانن لە نێوان جادەی ورمێ بۆ مەهاباد، لە نزیک گوندی «وسووکەند» کە لە پازدە

کیلومیتری مەهاباد هەڵکەوتوە، سەربازخانەیەکی نوێ دروست بکەن. سیستانی گوتی:

- «قسەکانت زۆر بەجێیە، بەڵام بۆ ئەوەی زەبر لە ئابرووی ئەرتەش نەکەوێ، ئیزن بدەن ئێمە یەکانێکی موهەندیسی بنێرینە مەهاباد، تا سەربازخانەیەکی نوێ لەو جێیەی تۆ ئاماژەی پێدەکەی دروست بکاتو سەربازخانە کۆنەکە تەسلیمی دانیشگای ئازاد بکات. ئەگەر ئێوە خۆتان ئەو کارە بکەن، لەوانەیە نەتوانن کێشەکە بەتەواوی چارەسەر بکەنو رەنگە دوژمنایەتی نێوان حیزبی دیموکراتو ئەرتەشو دەوڵەت بە تەواوی خاشەبڕ نەکرێو ئێوەش تێدا قازانج ناکەن.» دوکتور قاسملو لە وڵامدا رایگەیاند:

- ئەو سەربازخانەیە بەدەست خەڵک تێکچووەو خەڵکی کوردستان ئیزن نادات بۆ جارێکی‌تر سەربازخانەی مەهاباد سەربازی بۆ بێتەوە.

- «خەڵک ئاژاوەو شەڕو شووری ناوێ. ئەگەر رای خەڵک وەربگری، بێگومان ئەوان گوتنی ئێمەیان لا پەسند دەبێ!» دوکتور قاسملو وڵامی دایەوە گوتی:

- ئێرە جێگەی دەسەڵاتی حیزبی دیموکراتەو ریفراندومی ئێوەی پێویست نیە! پاشان دوکتور رووی دەمن کردو گوتی رای تۆ چیە؟ گوتم:

- رای من ئەوەیە، کە لەسەر سەربازخانەیەکی چوولی بێکەڵک دووبەرەکی ساز نەبێ، ئێستا کە دەوڵەت بە ناردنی ئەو لێژنەیە دەیەوێ رێگەیەک بۆ چارەسەر کردنی کێشەی ئێمە بدۆزنەوە، باشتر ئەوەیە کە ئێمە بارەکە نەشێوێنینو عاقڵانە بڕیار بدەین. دوکتور قاسملو لە وڵامی مندا گوتی:

- «سەربازخانەی هەموو ئێران تاڵان کراونو ناکۆکیان لەسەر پێک‌نەهاتووە.» من لە وڵامدا گوتم:

- کوردستان لەگەڵ تارانو شوێنەکانی‌تر جیاوازە.

قاسملو، بەمجۆرە وڵامی رەدی بەو لێژنە دایەوە. دوای تەواو بوونی کۆبوونەوەکەدا ئەوانم بردە چێشتخانەو پاشان گەڕانەوە بۆ ورمێ. دوای چوونەوەی ئەفسەرەکان بۆ ورمێ، قاسملو لە کۆبوونەوەی دەفتەری سیاسی حیزبدا بەشێوەی ناراستەوخۆ پەنجەی بۆ ئەو وتوویژە راکێشاو ئەو رازەی دیزە بە دەرخونە کرد. لەو کاتەدا من وتەی کاک «ئەمیری قازی»م بیرهاتەوە،. ناوبراو کاتێک لە دەستی قاسملو وەزاڵە دەهات، زۆر جاران دەیگوت:

- جارێک نەبوو ئەو کابرایە بە مەشوەرەتی دەفتەری سیاسی کار بکات. هەمیشە رای خۆی بۆ گرنگ بووەو تەنیا ئەوە دەکات کە خۆی لای پەسند بێو ئینسانێکی تەکرەوە.

بەراستی ئەو کردەوەیەی قاسملو جێگەی شک‌وگومان نەبوو. رەوتی زەمان ئەو راستی‌یە سەلماند کە ناوبراو لەباری کاری حیزبایەتیدا، مرۆڤێکی فرە بێ‌پرینسیپو سەرەڕۆ بوو،و

بەداخەوە هەر لەو ڕێگایەشدا سەری تێداچوو! ئەگەر بۆ دانیشتن لەگەڵ تیرۆریستەکانی کۆماری ئیسلامی سەر بە «ساواما»، پرسی بە هەڤالانی خۆی کردبا، زۆر روون بوو کە ئەوان ئیزنیان نەدەدا خۆی بچی لەگەڵ «سەحراروودی» تیرۆریست دانیشی. بەلاّم چونکە قاسملو تێدەکۆشا هەموو ئیش‌و کاری حیزب بەدەست خۆیەوە بێ، ئەو دەرفەتەی لە هەڤالانی خۆی بڕیبوو، کە راو تەکبیریان پێ بکات. لە جێگەی خۆیدا پەنجە بۆ کردەوەی «سەفەری» سەرۆکی بنەرەتی حیزبی تودەش رادەکێشم، کە قاسملو سەردەمێک لە دەوربەری کۆمیتەی ناوەندی حیزبی تودەدا، کادیری بەردەستی ئەو بوو،و زۆربەی رەفتارەکانی دەچوونە سەر سەفەری.

نەگەڕاندنەوەی سەربازخانەی مەهاباد بۆ ئەرتەش بۆ جارێکی دیکەش ئەو هەلەی لەدەست حیزبدا، کە لەگەڵ حکومەتی کاتی بازەرگان درێژە بە وتوویژ بدات. لە ئەنجامدا، زەهیر نژادو مەلا حەسەنی‌و ژمارەیەک ئاژاوەگێڕی‌تری دژی ویست‌و داخوازی نەتەوەی ئێمە توندو تیژ کرد، بەلاّم بەو حاڵەش موهندیس بازەرگان‌و داریوشی فروهەرو ژمارەیەک لە دۆستانیان لە پێ نەکەوتن‌و تەنانەت بەدوای ئەو رووداوەشدا لە نێوان شەڕی سێ مانگەدا خومەینی‌یان ناچار کرد ڕێگەی ئازاد هەڵسوڕان بەحیزبی دیموکرات بدات. ناوبراو لە بەیانێکی مێژوویی‌دا کە رۆژی ۲٦ی خەزەڵوەری ساڵی ۱۹۷۹ لە رادیۆ تاران بلاّوی کردەوە، فەرمانی بە حکومەتی کاتی بازرگاندا، کە ڕێگەیەک بۆ داخوازەکانی گەلی کورد بدۆزێتەوە. دواجار کە بازەرگان‌و فروهەر بە فەرمانی خومەینی لە حکومەت دوور خرانەوە، دەرکەوت کە ئەوانە ڕێکەوتنی حکومەت‌و حیزبی دیموکراتیان بە دەرفەتێک بۆ دیموکراتیزە کردنی ئێران دەزانی.

هەوڵی قاسملو بۆ نزیک بوونەوە لە حیزبی تودە

پێشتر گوتم، دوکتور قاسملو کادیری حیزبی تودە بوو. ناوبراو لە ساڵەکانی ۱۳۳۱-۳- ۵۱- ۱۹۵۲دا بۆ پێکهێنانی پێوەندی نێوان حیزبی تودەو حیزبی دیموکرات چالاکانە هەوڵی‌داو سەرئەنجام لە ساڵی ۱۳۳۱- ۱۹۵۲دا بوو بە بەرپرسی پێوەندی حیزبی تودە لەگەڵ حیزبی دیموکرات. لە ساڵی ۱۳۳٤- ۱۹۵۵دا کە حیزبی تودە لە لایەن حکومەتی ئێرانەوە زەبری گرچووبڕی لێدراو ڕێکخراوە سەربازییەکەی ئاشکرابوو،و ٦٥ ئەندامی لەنێو هێزەکانی ئەرتەش، ژاندارمەری‌و شارەوانی لێگیراو بە فەرمانی «محەمەد ڕەزا شا» ۳٥ ئەفسەری پایە بەرزی لێ گوللەباران کرا، حیزبی دیموکرات لە کۆبوونەوەی خۆیدا کە لە تاران پێکیهێنا، بۆ پاراستنی خۆی بڕیاریدا پێوەندی لەگەڵ حیزبی تودە ببڕێ. لەو کۆبوونەوەیەدا هەروەها داوا لە قاسملو کرا، کە واز لە حیزبی تودە بێنێ‌و بێتە ئەندامی حیزبی دیموکرات. ناوبراو پێشنیاری کۆبوونەوەکەی قەبووڵ کردو بەڵێنی ئەو کارەی‌دا، بەلاّم زۆر زوو بەڵێنییەکەی خستە ژێر پێی‌و لە ئوروپا چووە لای حیزبی تودەو تەنانەت لە ساڵی ۱۳۳٦-۱۹۵۷، لە لایەن حیزبی تودەوە مەئمور کرا، کە بگەڕێتەوە بۆ ئێران‌و حیزبی دیموکرات لەگەڵ کۆمیتەیەکی حیزبی تودە گرێ داتەوە، کە ئەو کارەی بوو بە هۆی ئاشکرابوون‌و گیرانی لە لایەن ساواکەوە. قاسملو بەدانی بەڵێنی هاوکاری بەساواک لە زیندان ئازاد کراو سەرلەنوێ گەڕایەوە لای حیزبی تودەو ڕووداوی گیران‌و دانی بەڵێنی هاوکاری خۆی بە ساواک لە چەند لاپەڕاندا نووسیوەو تەسلیمی ڕێبەرایەتی حیزبی تودەی کردوە. پاش شۆڕشی ۱۳٥۷- ۱۹۷۹، فتوکۆپی ئەو نووسراوەی قاسملو کەوتە دەست من‌و هەڤاڵان‌و لەوانەیە ئێستاش مابێ.

لە کۆتایی بەهاری ساڵی ۱۳٥۷- ۱۹۷۹دا، بەرلە دەسپێکردنی شەڕی سێ‌مانگە، دوکتور قاسملو داوای لەمن کرد هەوڵ بدەم حیزبی دیموکرات‌و حیزبی تودە لێک نزیک بکەمەوە. ناوبراو گوتی: «ئەگەر ئێمە دۆستایەتی حیزبی تودە نەکەین، یەکیەتی سۆڤیەت پشتمان تێدەکات. ئێمە لە بەغدا پێوەندیمان بە باڵوێزخانەی سۆڤیەتەوە هەبوو. «سیراجی»

لێپرسراوی پێوەندی ئێمە بوو لەگەڵ ئەوان‌و ئێستاش دەمانەوێ دیتنێکی سۆڤیەت بکەین‌و پێویستە بەر لەو سەفەرەمان پێوەندی دۆستانە لەگەڵ حیزبی تودە دامەزرێنین. تەنیا مەرجی ئێمە بۆ پێکهێنانی ئەو پێوەندییە ئەوەیە کە حیزبی تودە، حیزبی دێموکرات بە حیزبێکی کوردستانی بناسێ، ئەگینا ئێمە هیچ گیروگرفتێکمان لەگەڵ حیزبی تودە نیە.

بەر لەوەی قاسملو باسی ئەو ویستە لای من بکات‌و لەمنی بوێ حیزبی تودەو دێموکرات لێک نزیک بکەمەوە، کاک محەمەد ئەمینی سیراجی چووبۆە باڵوێزخانەی سۆڤیەت لە بەغداو رایگەیاندبوو: ژمارەیەک لە هاورێیانی حیزبی دێموکرات دەیانەوێ دیدارێکی دۆستانەی سۆڤیەت بکەن. باڵوێزخانەی سۆڤیەت پاش حەوتوویەک، وڵامی سیراجی دابۆوەو گوتبووی: «بە بوونی قاسملو لە لیستەی نوێنەرایەتی حیزبی دێموکراتدا بارودۆخ بۆ ئەو سەفەرەی هەڤاڵانی ئێوە لەبار نیە.»

لەم روانگەوە بوو، کە قاسملو بۆ دابین کردنی پێوەندی لەگەڵ حیزبی تودە داوای لەمن کردو گوتی: «تۆ لەگەڵ ئەفسەرانی حیزبی تودە زیندانی بووی‌و ساڵەها لەگەڵیان ژیاوی‌و ئەوان وەک دۆستی خۆیان تەماشات دەکەن‌و دەتوانی ئەو بەرپرسایەتیە بەئەستۆ بگری‌و پێوەندی بە حیزبی تودەوە بگری.»

بۆ بەجێگەیاندنی ئەو داوایە، پێوەندیم بە «عەلی گەلاوێژ»ەوە گرت. ناوبراو ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی تودەو بەرپرسی کۆمیتەی کوردستانی ئەو حیزبە لە مەهاباد بوو. من داوام لە عەلی گەلاوێژ کرد پێوەندی بە «نورەددینی کیانوری» سەرۆکی حیزبی تودەوە بگری‌و حیزبی تودەو حیزبی دێموکرات لێک نزیک کاتەوە. بەو مەرجە، حیزبی تودە نامەیەکی دۆستانە بۆ حیزبی دێموکرات بنووسێ‌و ئەو حیزبە بە حیزبێکی سەربەخۆی کوردستان ناو بەرێ. بە عەلی گەلاوێژم گوت: «مەبەست لەو داوایەش ئەوەیە، هەرچەندە تۆ دەزانی کە قاسملوو «کەریمی حیسامی» لە ساڵی ١٣٥٠-١٩٧١ لە حیزبی تودە براون، بەڵام ئێستاش کەسانێک هەن کە ئەوان بە ئەندامی حیزبی تودە نێو دەبن‌و دەیانەوێ لەو رێگایەوە حیزبی دێموکرات تاوانبار بکەن‌و بڵێن لقی حیزبی تودەیە. ئێمە دەمانەوێ بەڵگەیەکمان هەبێ کە ئەو دوو حیزبانە سەربەخۆن‌و بەپێی ئیحترامی بەرامبەر بۆ بەرژەوەندی خەڵکەکەیان یەکیان گرتووەو پێوەندی دۆستانەیان هەیە.»

ماوەیەک بەسەر دیداری من‌و عەلی گەلاوێژدا تێپەڕی. ناوبراو چووبۆە تاران‌و دوای گەڕانەوەی، بەتەلیفون گوتی: «نامەیەکم لە لایەن دەفتەری سیاسی حیزبی تودەوە بۆ حیزبی دێموکرات هێناوە. پێیان گوتووم نامەکە نەدەمە دەستی کەس‌و بۆ خۆم بێنم لە کۆبوونەوەی دەفتەری سیاسی حیزبی دێموکراتدا ئەو بۆ ئەندامانی دەفتەری سیاسی حیزب

بخوێنمەوە.» ناوبراو داوای لێکردم هاتنی نامەو ویستی دەفتەری سیاسی حیزبی تودە رابگەیەنم. بەمجۆرە، بە تەلیفون پێوەندیم لەگەڵ قاسملو گرتو داوام لێکرد کۆبوونەوەی دەفتەری سیاسی پێکبێنێ.

کۆبوونەوەی دەفتەری سیاسی پێکهاتو من چووم بەشداری لەو کۆبوونەوەکەدا بکەم، کە کەریمی حیسامیش بەهەڵکەوت لەوێ بوو. لەگەڵ کەریمی حیسامی خەریکی قسە کردن بووم، کە عەلی گەلاوێژیش هات. ئەندامانی دەفتەری سیاسی بەتێکرا لە دەوری مێزێک دانیشتن. کەریمی حیسامی ماڵ ئاوایی کردو ویستی بڕوا، بەڵام گوتم دانیشە. ناوبراو گوتی: «من نەسەری پیوازمو نەبنی پیواز، بۆچی دانیشم.» منیش گوتم: پێویست ناکات بڕۆی دانیشەو گوێت لە نامەی «کیانووی» بێ، کە گەلاوێژ دەیخوێنێتەوە. کەریمی حیسامی دانیشتو گوێی دایە نامەی کیانووری. عەلی گەلاوێژ لەو بەری مێزەکە لە رووبەرووی منو لە تەنیشت قاسملو دانیشتبوو. مەلا عەبدوڵڵا لە تەنیشت قاسملو بوو،و ئەندامانی‌تری دەفتەری سیاسیش دەوری مێزەکەیان پڕ کردبۆوە. گەلاوێژ، لەکن ئێمە سەری نامەکەی کردەوەو خوێندەوە تا کۆتایی پێهات. نامەی دەفتەری سیاسی حیزبی تودە منی توڕە کردو من بەگژ عەلی گەلاوێژدا هاتمو گوتم:

- برا گیانە من پێشتر قسەم بۆ کردی، راستی قەرارمان چی بوو،و بۆچی نامەکەتان بەدڵی ئێمەو دوکتور قاسملو نەنووسیوە؟ گەلاوێژ کە ئینسانێکی ئارامو لەسەرخۆو خوێندەوارو زاناو وێچوو بوو بە زەردە خەنە وڵامی دامەوەو گوتی:

- «مامە گیان من تاوانم نیە. ئەوە نامەی دەفتەری سیاسی حیزبی تودەیە، کە من بۆ ئێوەم خوێندەوە.»

دوای هاتنی ئەو نامەیەی حیزبی تودە بۆ حیزبی دێموکڕات، کە تەگەرەی خستە بەر رێککەوتنی حیزبی دێموکڕاتو حیزبی تودە، قاسملو دیسانیش داوای لێکردمو گوتی: «زۆربەی ئەندامانی دەفتەری سیاسی حیزبی تودە ئەو کەسانەن کە لەگەڵ تۆ زیندانی بوون، رەنگە تۆ بتوانی کاریان تێبکەی‌و شوێنیان لەسەر دانێی، تا بەڵکو بەدڵی ئێمە نامەیەک بنووسن.» من بەڵێنیم بە قاسملودا، کە بۆ ئەو مەبەستە هەوڵ بدەم. بەمجۆرە جارێکی‌تریش پێوەندیم لەگەڵ گرتنەوە. ماوەیەکی‌تر بەسەر چوو، تەلیفونیان بۆ کردمو گوتیان ئەگەر دەتوانی وەرە بۆ تارانو دەربارەی داخوازەکەت لەگەڵ «کیانوری» دانیشە. چونکە تاقەتی چوونم بۆ تاران نەبوو، داوام لە کاک حەمەدەمینی سیراجی کرد بچێ. ناوبراو ئەو کات لە لایەن حیزبەوە نێردرابۆ «پاوە»و من بەهۆی رێکخراوی حیزبەوە ئاگادارم کرد بچێتە تاران. حەمەدەمینی سیراجی لە تاران چاوی بە کیانوری کەوتبوو، ناوبراو رایگەیاندبوو: ئەگەر

ئێوه دەتانەوێ حیزبی تودەو حیزبی دیموکڕات وەک دوو حیزبی سەربەخۆ بە ئیحترامی بەرامبەرەوە هاوکاری یەکتر بکەن‌و تەنانەت حیزبی دیموکڕات لە هەموو دەرەتانی ئێمە بۆ خەبات کەڵک وەرگرێ، ئێمە داوا دەکەین تەنانەت ئەگەر بۆ ماوەی ٤-٥ مانگیش بێ، دوکتور قاسملو خۆی لە سەرۆکایەتی حیزبی دیموکڕات بکێشێتەوەو وەک ئەندامی دەفتەری سیاسی کار بکات. چونکە ئێمە گەلێک خاڵی گرنگمان لەسەر ناوبراو هەیەو پێویستە ئەوانە لەنێو ئێمەدا چارەسەر بکرێن.

من پێشنیاری حیزبی تودەم بە قاسملو ڕاگەیاند. ناوبراو بە بیستنی پێشنیارەی حیزبی تودە زۆر تێکچوو،و لە کۆبوونەوەی کۆمیتەی ناوەندیدا ڕەخنەی لە کاک حەمەدەمین گرت، کە چووە لەگەڵ حیزبی تودە پێوەندی گرتووەو پیلانی لەنێو بردنی قاسملوی داڕشتوە، کە من ڕامگەیاند: من سیراجیم ناردوە. بە ڕواڵەت گیلمە گیلمەکە کوژایەوەو قاسملو ئیتر داوای نزیکایەتی لەگەڵ حیزبی تودە نەکردەوە. هەرچەندە پێوەندی من لەگەڵ سەرۆکایەتی حیزبی تودە، کە لەسەر داوای قاسملو ئەنجامی گرتبوو، بەڵام لە ئاخردا بوو بە گۆپاڵێک بۆ سەری خۆم‌و تەنانەت قاسملو،و مەلا عەولاش بۆ لێدانی من کەڵکیان لێوەرگرت‌و تودە، تودەییان وەشوێن خستم. ئەوە لە حاڵێکدابوو کە بەر لەو کۆبوونەوەیە، ڕۆژێک لە کۆبوونەوە لەگەڵ ماموستایانی قوتابخانەکانی مەهاباد، ماموستایەک لە قاسملوی پرسی: «ڕاستە دەڵێن مامە غەنی سەر بەحیزبی تودەیە؟» دوکتور قاسملو وڵامی دایەوەو گوتی: «ئەگەر بەمن بڵێن توودەیی بووی، ئەوە زۆر ڕاستە، بەڵام مامە غەنی هەمیشە دیموکڕات بووەو تەنانەت بۆ یەک ڕۆژیش تودەیی نەبوو.» ڕەنگە بەشێک لەو ماموستایانەی بەشدار لەو کۆبوونەوەیەدا ئێستاش ئەو گوتنەی قاسملویان لەبیر مابێ، بەڵام دواجار کە من‌و قاسملو لەسەر پێوەندی لەگەڵ عێراق کێشەمان کەوتە نێو، ووشەی تودەییان خستە شوێنم‌و لەنێو ڕێکخراوەکانی حیزبی‌دا بیری ئەندامانیان دژی من ئاڵۆز کرد. دەبێ بە ڕاشکاوی ئەوەش بڵێم، کە لە تەوای تەمەنی سیاسیمدا، لەو ڕۆژەوە کە بە دوای ڕووخانی کۆماری کوردستاندا، حیزبی دیموکڕاتم زیندوو کردوە، تا ئەو کاتەی کە دوای ئازاد بوونم لە زیندان بوومەوە ئەندامی دەفتەری سیاسی حیزبی دیموکڕات‌و پاشان لە حیزبی دیموکڕات «پەیڕەی کۆنگرەی چوار»دا بووم، لە باری بۆچوونەوە لایەنگری «ئینترناسیونالیزی پرولتری» بووم، کە پاشان بە درێژی پەنجە بۆ ئەو دیاردەیە ڕادەکێشم.

شەڕی سێ مانگەو گرتنەوەی سەربازخانەی مەهاباد

لە سەرەتای مانگی خەرمانانی ١٣٥٨-١٩٧٩دا، عەلی گەلاوێژ ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی تودە، کە کوردی «فەیزوڵڵابەگی» بوو، بە تەلیفون پێی گوتم: «ڕەزا شەلتوکی» هاتۆتە مەهابادو دەیەوێ زۆر بەنهێنی چاوی بەیەک لە ئەندامانی دەفتەری سیاسی حیزب بکەوێ. وەک پێشتر گوتم، «ڕەزا شەڵتوکی» کوردی کرماشان بوو. ناوبراو لەسەردەمی ڕژێمی محەممەد ڕەزا شادا ٢٥ ساڵ زیندانی کێشابوو. من چووم بە دوکتور قاسملوم ڕامگەیاند، کە ئەو دیدارە دەبێ زۆر بەنهێنی پێک‌بێ. قاسملو گوتی: «ئەگەر زۆر نهێنی‌یە، ناکرێ ئەو بێتە دەفتەری حیزبو واباشترە خۆت بە نوێنەرایەتی حیزب بچی ببینی.» من چوومە لای شەلتوکی‌و ئەو گوتی:

- «من سەبارەت بە کارێکی تایبەتی خۆمان هاتووم بۆ مەهاباد، بەڵام پێویست بوو، خەبەرێکی ناخۆشیش بەئێوە بدەم. بەپێی ئاگاداری ئێمە، ئەرتەش خەریکی لەشکرکێشی بۆ سەر مەهابادەو دەیەوێ ئەگەر بەشەڕیش بێ سەربازخانەی مەهاباد بگرێتەوە. ئەو دەیەوێ زۆر بەنهێنی بە جادەی ورمێ‌و میاندوئاودا خۆ بگەیەنێتە مەهاباد. بۆ گەیشتن بەو ئامانجەی هەوڵدەدا بە جادەی ورمێدا خۆ لە مەهاباد نزیک بکاتەوە. لەبەر ئەوە پێویستە وشیار بن‌و لەداو نەکەون.»

من سوپاسی ڕەزا شەلتوکی‌م کردو گەڕامەوە لای قاسملو،و خەبەرەکەم پێڕاگەیاند. ناوبراو بەبیستنی ئەو هەواڵە بەتەواوی تێکچوو،و گوتی:

- «شکم نیە کە حیزبی تودە وەک جاران لەنێو ئەرتەشی ئێراندا گەرای داناوەو ئەو خەبەرەشی لەوێوە پێگەیشتووە.» لە وڵامدا گوتم:

- بڵاو کردنەوەی ئەو خەبەرە زیان دەگەیەنێ‌و ئێمە نابێ باسی ئەو ڕەوتە بکەین، کە ئەوان دەستیان لەنێو ئەرتەشدا هەیە. قاسملو گوتی:

- «نابێ باسی بکرێ، بەڵام دەبێ بەشێوەیەک ئەو باسە بەرینە نێو دەفتەری سیاسی‌و ڕێگە چارەیەک بدۆزینەوە. لە کۆبوونەوەی دەفتەری سیاسیدا، هەموو ئەندامانی دەفتەری سیاسی گوتیان پێکهەڵپڕژانی چەکدارانە لە نێو شاردا، زیان بەگیانی خەڵک‌وماڵیان

دەگەیەنێ. بەو پێیە بڕیارماندا مەهاباد چوول بکرێ. دوای ماوەیەکی کورت خەبەرەی شەلتوکی وەراست گەڕاو ئەرتەشی کۆماری ئیسلامی بە دوای شەڕی سنەو سەقزدا، بەنهێنی خۆی گەیاندە نزیک مەهاباد. حیزب، مەهابادی چوولکردبوو، بەلام ژمارەیەک لە پێشمەرگەکانی حیزبو دوو دەستە پێشمەرگەی یەکیەتی نیشتمانیو حیزبی سوسیالیستو چەند ئەندامی حیزبی شیوعی کە بۆ هاریکاری ئێمە هاتبوون، لەشار مابوونو جادەکانی ورمێو میاندوئاویان بۆ مەهاباد خستبووە ژێر چاوەدێری.

من لە ئاوایی «نەستان» بووم کە خەبەریان هێنا مەهاباد گیراوەتەوەو مەلا شێخ عیزەددین گەیشتووتە نەستان. منو چەند هەڤاڵ بەرەو پیری شێخ عیزەددین چووین. ناوبراو بەرلەوەی کە چاکوخۆشی لەگەڵمان بکات، گوتی:

– «کاکە غەنی، ئێستا ئیتر دەبێ نەک هەر لە عێراق چەک وەرگرین، بەڵکو دەبێ دەست بۆ تورکیەو «ناتۆ»ش ڕاکێشین.»

من لە دڵی خۆمدا پێکەنینم بەگوتنی شێخ عیزەددین هات. ناوبراو لەگەڵ کۆمەڵە بۆ فریودانی خەڵک لەقاویان دەداو دەیانگوت: «حیزبی دیموکرات نۆکەری بەعسی عێراقە.» ئەوان پێوەندی حیزبی دیموکراتو بەعسی عێراقیان بە قەباحەت دەزانی، کەچی ئێستا شێخ نەک هەر رای لەسەر بەعس گۆڕابوو، بەڵکوو هەوڵی پێوەندی لەگەڵ تورکیەو «ناتۆ»ش دەداو پاشانیش بەپێ بڵاو کراوەیەکی ئەندامانی بەناو «دەفتەری شێخ عیزەددین»، ناوبراو بەنێوی ڕێبەری بزووتنەوەی سیاسی مەزهەبی کوردستان پارەیەکی زۆری لە «عەرەبستانی سعودی» وەرگرتو سەرفی ژیانی تایبەتی خۆی کرد.

دەرچوونی جەماوەرێکی زۆر لە مەهاباد، سەرلێشێواوێکی مەزنی دروست کرد. ژمارەیەک کە لەسەردەمی ئازاد بوونی مەهابادا دەمانچەیان هەڵداوەسیو کەلاشینکۆفیان هەڵدەگرت، کاتی گیرانەوەی مەهاباد بەچەکو بێ چەک ڕایانکردو پاش چەند ڕۆژێک گەڕانەوە بۆ مەهابادو متەقیان لەخۆیان بڕیو بێدەنگ دانیشتنە سەرجێی خۆیان.

ئێمە هەڤالانی حیزبی دیموکرات لە ناوچەی سەردەشت، لە گوندی «بنوخەڵەف»و «کانیزەرد» یەکترمان گرتەوە. لە ڕاستیدا نەماندەزانی چ بکەین. حیزب، ڕێکخراوی بۆ هێزی چەکداری نەبوو، کە پێی بنازێو هیواو ئومێدی پێبەستێ. دوکتور قاسملو گوتی: «کاکە غەنی واباشە هانا بۆ «جەلال تاڵەبانی»و حیزبی شیوعی عێراق بەرین تا بەڵکو یارمەتیمان بدەنو بتوانین بەرگری لە خۆمان بکەین، ئەگینا بەم حاڵەی کە هەمانە ورەی خەڵکەکەمان دەڕوخێو حیزب لەنێو دەچێ.» هەروەکوو لە پاراگرافی سەرەوەدا گوتم: ئەو دوو ڕێکخراوەیەو حیزبی سوسیالیستی کوردستان کاتی هێرشی ئەرتەشی ئێران بۆ مەهاباد، یارمەتی ئێمەیان کردبوو.

لە گوندی «بنوخەڵەف» چاومان بە مام «جەلال»و «ئەبوو جەمیل» فەرماندەی هێزی پێشمەرگەی حیزبی شیوعی کەوت. لەو چاوپێکەوتنەدا، کە زۆربەی ئەندامانی دەفتەری سیاسی حیزبی تێدا بەشدار بوون، قاسملو بە مام جەلال‌و ئەبوو جەمیلی گوت: «کوردستانی ئێران کەوتۆتە بەر پەلامار. ئایەتوڵڵا خومەینی دژی نەتەوەی ئێمە خەزای راگەیاندوەو ئێستاش ئێمە لە هەموو بارێکەوە دەست تەنگین‌و پێویستیمان بە یارمەتی ئێوە هەیە. نە چەکی باشمان هەیەو نە هێزی پێشمەرگەی سازماندراوی کارزان‌و کارامە.» مام جەلال لە وڵامدا گوتی:

- بەراستی ئێمە وەک یەکیەتی نیشتمانی لە باری چەکوچۆڵەوە دەستەنگین‌و لەو بارەوە ناتوانین یارمەتی‌تان بکەین. ئێمە دەتوانین چەند فەرماندەی شەڕکەرتان بدەینێ، کە پێشمەرگەتان بۆ راهێنن. ئەبوو جەمیلیش هەر بەمجۆرە وڵامی دایەوە. قاسملو ئینجا گوتی:

- «ئەگەر ئێوە نەتوانن یارمەتیمان بدەن، ئەوە رژێمی عێراق ناردویەتە لامان‌و دەیەوێ یارمەتیمان بدات.» مام جەلال وڵامی دایەوەو گوتی: ئەمان سەد ئامان خۆتان مەخەنە باوەشی حکومەتی عێراق‌و حکومەتێکی‌ترەوە. ئێمە لەو بارەدا خاوەنی گەلێک ئەزموونی تاڵین. ئەبو جەمیلیش گوتی: منیش وەک لێپرسراوی پێشمەرگەی حیزبی شیوعی عێراق، قەت ئیزن بەخۆم نادەم رێگەی واتان وەبەر نیم. بەرای من شەڕ نەکەن باشتر لەوەیە خۆتان باوێژنە باوەشی دوژمنێکی وەک بەعسی عێراق، کە دەستی بەخوێنی گەلی کورد سوورە. قاسملو پێی‌داگرت‌و گوتی:

- «چۆن شەڕ نەکەین‌و پشتی نەتەوەی خۆمان نەگرین.» لەسەر پێداگری قاسملو هەر دوو لایەن رازی بوون، کە تەنیا بۆ یەک جار لیستەیەکی تێروتەسەل ساز بکەن‌و بیدەن بە رژێمی بەعس‌و هەر چەندەی پێوەرگرن غەنیمەتە، بەڵام ئیتر دووپاتی نەکەنەوەو چیتر دەست بۆ لای رژێمی حیزبی بەعس درێژ مەکەن‌و دەبێ هەوڵ بدەن بە پشتیوانی خەڵکی خۆتان پشت ئەستور بن، ئەگینا رۆژگاری خراپتان دەیتە پێش. من تا ئەو کاتە هیچ قسەیەکم نەکردو نەمدەویست لای ئەوان نارەزامەندی خۆم سەبارەت بە پێشنیاری قاسملو دەبرم، بەڵام هەرکە ماڵئاواییمان لەوان کردو گەڕاینەوە، رووم لە قاسملو کردو گوتم:

- لە گوتنەکانتدا قسەیەکت کرد، کە لام وایە مام جەلال‌و ئەبو جەمیل نەیانگرتبێ؛ قاسملو قوت بۆوەو گوتی:

- «قسەی چی؟»

- تۆ بە ئەوانت گوت، رژێمی بەعسی عێراق رایسپاردوە چەکوچۆڵو پێداویستییەکانمان بداتێ؛ باشتر نەبوو بڵێی ئەگەر ئێوە یارمەتیمان نەکەن، ناچار دەبین دەستی یارمەتی بۆ

بەعس راکێشین، نەک بڵێی رژێمی بەعس ئامادەی یارمەتی دانمانە!! وەک من ئاگادار بم، لەو رۆژەوە کە ئێمە بریارماندا شاری مەهاباد چول بکەین تا ئێستا تۆ هیچ باسێک دەربارەی پێشنیاری بەعسی عێراق لای ئێمە نەکردوە؛ ئێستا گوزو گومبەد ئەو قسەت لە کوێ هێنا؟ خۆ تۆ لەو رۆژەوە کە لە بەغدا گەراویتەوە، چاوت بەو جێیە نەکەوتوتەوە، بەلاّم مروڤ بەبیستنی ئەو قسانەت لێت وەشک دەکەوێ، کە نەکات تۆ بەر لەوەی بگەرێیتەوە بۆ ئێران لەگەڵ رژێمی عێراق دەستتان لە دەستی یەک ناوە. جا نازانم مام جەلالو ئەبو جەمیل ئەو هەڵەیان لێوەرگرتوی یان‌نا. دوکتور قاسملو هێندێک پەشۆکاو پاشان بە زمانێکی نەرمی دۆستانە گوتی:

- «کاکە غەنی، ئێوە گەلێک جاران بەدەست رژێمی ئێران گیراونو کەوتوونەتە ژێر پرسیارو وەلاّم. دەبێ بڵێم لەمبارەدا شارەزا بووی‌و هەموو شتێک دەخەیە بەر لێکۆڵینەوەو پرسیارو وەلاّمی بۆ دەدۆزیوە.»

- ئاخر هەر ئەوەندە فێر بووم ئەگینا پاش ئەو هەمووە چەرمەسەرییە وەکو تۆ لە دنیا دەگەیشتم. بەلاّم با قسەی دڵمت پێبڵێم، من لە هەموو دوژمنەکانم پتر دوژمنی رژێمی بەعسم؛ تۆ خۆت لەمن شارەزاتری‌و دەزانی رژێمی بەعسی عێراق‌و «سەددام» چ پەندێکیان بەسەر برا کوردەکانمان لە عێراق هێناوە. پاش کوشتنی نزیک بە دوو سەد هەزار کوردو رماندنی نزیکەی شەش هەزار ئاوایی کوردان‌و کۆچ دانی سەدان هەزار کەس‌و ئاوارە کردنی پتر لە دووسەد هەزار کەس لە ئێران‌و وڵاتانی‌تر، تۆ چۆن پشت بە دوژمنێکی ئاوا خوێنرێژ دەبەستی؟ قاسملو لە وەلاّمدا گوتی:

- «سیاسەت گوێ ناداتە ئەو رووداوانە. بە قەولی فارس گوتنەی (زەدەن مەردی‌و گوریختەن مەرد) واتە (لێدان‌و راکردن هەردوو مەردایەتین).» منیش گوتم:

- بۆ ئەویە، کە مرۆڤی خاوەن ئەزموون دەڵێن سیاسەت گلاّوە. قاسملو وەلاّمی دامەوەو گوتی:

- «راستەو راستیان گوتووە.»

منیش وەک مام جەلال‌و ئەبو جەمیل ملمدا، کە قاسملو لیستەیەک چەکوچۆڵ‌و پارە بۆ رژێمی بەعس بنێرێ‌و بۆ جارێک چەنگێکی قوڵی لێدابگرێ، بەلاّم دیسان بەڵێنیم لێ وەرگرت کە ئەو کارە دووپات نەکاتەوە. ناوبراو بەڵێنی پێدام‌و منیش پێمگوت: بەڵێنیەکەی تارانت لەبیرە، کە لە ساڵی ١٣٣٤-١٩٥٥ لە ماڵی سەدیقی ئەنجیری بە ئێمەت دا، کە لە حیزبی تودە جیا دەبیتەوەو رەگەڵ حیزبی دیموکرات دەکەوی، بەلاّم لەژێرت‌داو گەراییەوە بۆ باوەشی حیزبی تودەو ئەو داستانەت بەسەرهات؟ لێرەدا پێویستە ئەوەش بڵێم کە دوکتور

قاسملو هەمیشە ڕێزی بۆ بیروڕای من دادەناو زۆر جاران قسەکانی منی بەدڵ نەدەگرت. هەرچەندە قسەکانم حەق بوون‌و زۆر کەس هەن بەقسەی حەق تێکدەچن، بەڵام ئەو دەیزانی کە من لە رووی دڵسۆزیەوە قسە دەکەم‌و نیبەتی خراپم نیە.

دوکتور قاسملو مخابن ئەمجارەش بەڵێنیەکانی بەجێ نەهێناو خۆی بە رژێمی عێراق بەستەوە. من ئێستاش بۆم دەرنەکەت بۆچی بەو رادەیە گوێ لەمستی رژێمی بەعس بوو،و بۆ ئەو رژێمەی دادەنواند. گەلێک جاران ویستوومە ئەو رازە لە مەلا عەبدوڵڵای حەیاکی بپرسم کە نهێنیی راگری قاسملو بووە، بەڵام بۆ ئەوەی دڵی نەهێنشی‌و نەکات نێوان ناخۆشی شەخسی‌مان لەنێواندا پەیدابێ، بێدەنگیم لێکردوە، تەنانەت ئەوەش دەزانم کە ئەگەر پرسیاریشم لێکردبایە، چم گیرنەدەکەوت.

مەهاباد رۆژی ١٢ی خەرمانانی ساڵی ١٣٥٨-١٩٧٩ کەوتەوە دەست حکومەتی کۆماری ئیسلامی ئێران. بەر لەوەی مەهاباد بگیرێتەوە، لە ناوچەی «پاوە»، لەنێوان عەشیرەتی «جاف»و خەڵکی پاوە شەڕ ساز بوو. بنەمای ئەو شەڕە پتر دەگەڕایەوە سەر ناکۆکی پێشووی جافەکان‌و خەڵکی پاوە، کە پێشتر بەهۆی بنەماڵەی جافەکان بە لایەنگری کردن لە رژێمی «حەمەرەزا شا» سەری هەڵدابوو،و بەدەستێوەردانی ناراستەوخۆی حکومەتی بەعسی عێراق‌و قۆستنەوەی لە لایەن پاسدارەکانی کۆماری ئیسلامی‌یەوە بە مەبەستی داسەپاندنی دەسەڵاتی بەسەر شاری «پاوە» هەڵگیرسا. هێزی چەکداری کۆماری ئیسلامی، لە رۆژی ٢٧ی گەلاوێژدا هێرشی کردە سەر شاری «پاوە»و دەورو بەری‌و رۆژی ٢٨ی گەلاوێژ خومەینی دژی خەڵکی کوردستان «خەزا»ی راگەیاندو بەخەڵک‌و هێزەکانی چەکداری حکومەتی گوت: «بە زەوی‌و هەواو دەریادا هێرش بکەنە سەر کوردستان‌و دژی شۆڕش لەنێو بەرن.» مەبەستی خومەینی لەو گوتنەی تەنیا شاری پاوە نەبوو، بەڵکو ئەو دەیەویست لەو بزاڤەدا، کۆتایی بە دەسەڵاتی «ئەحمەدی موفتی‌زادە»و «کۆمەڵە»ش لە هەرێمی سنەدا بێنێ. بەکورتی شەڕی «پاوە» تەشەنەی کردە سەر شوێنەکانی‌تری کوردستان‌و قاسملوش کە بە وتەی خۆی ویستی بەهانای خەڵکی پاوەوە بچێ، ئەویش شەڕەکەی کردە هی‌خۆی‌و گوناحی شەڕی پاوەی کە بەدەستێوەردانی ناراستەوخۆی رژێمی بەعسی عێراق هەڵگیرساو شەخسی خومەینی ئاگر خۆشکەری بوو، خستە سەر شانی حیزبی دێموکرات. ناوبراو چەند چەکداری ناردە پاوە، بەڵام ئەوان دوای گیرانەوەی مەهاباد بە شلو کوتی خۆیان گەیاندە «ئاشی پشت شکاوی»، کە دەفتەری سیاسی حیزبی لێبوو.

دوکتور قاسملو تا ئەو کاتەی لە لای مام جەلال‌و ئەبوو جەمیل نەگەڕابووینەوە، بەجیددی خۆی دەشەڕی حکومەت بە سەرۆکایەتی «چەمران» وەرنەدەدا، بەڵام بەدوای ئەو

ڕۆژەدا حیزبی دیموکڕات نەک هەر بەقولی چوو دەشەڕەوە، بەڵکو بوو بە لایەنی هەرە گرنگی شەڕ. لە یەکەم هەنگاویدا خۆی تێکەڵی شەڕی ناوچەی «مەریوان» کرد. لە شەڕی «مەریوان»دا «چەمران»و چەند هاوڕێی کەوتنە گەمارۆی کوردە چەکدارەکانەوە، بەڵام هێلیکۆپتری کۆماری ئیسلامی بەفریایان هاتو رزگاری کردن. چەمران کە لە لایەن خومەینی‌یەوە کرا بەفەرماندەی شەڕی کوردستان، لە ئەسڵدا بەشیعەی «لیبنان» دەژمێردراو لەو وڵاتە پەروەردە ببوو. چەمران لە شەڕی نێوان ئێرانو عێراق لە خوزستان کوژرا.

یەکەم پێوەندی حیزبی دیموکڕات بە بەعسی عێراقی لەسەرەتای شەڕدا

پێشتر گوتم هەڤاڵانی حیزبی دیموکڕات لە ڕەوتی شۆڕشی ١٩٧٩دا لە بەغدا گەڕانەوە بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان. سەرجەمی ژمارەیان نزیک بە چل کەس بوون، کە ئەوانیش ناکۆکی لێکی کردبوون. ناکۆکی نێوان هەڤاڵانو ژمارەی کەمی کوردی ڕۆژهەڵات لە بەغداو شارەکانی‌تری عێراقو گیروگرفتی ژیانی تایبەت بەخۆیان پێشی هەڵسوڕانی لێگرتبوونو نەیهێشتبوو بەکاروباری حیزب ڕابگەنو لە ئاکامدا حیزب چالاکێکی ئەوتۆی لە بەغدا نەبوو،و لەنێو وڵاتیشدا هیچ ڕێکخراوێکی نەبوو. هەڤاڵان لەگەڕانەوەدا تازە وەفکری ڕێکخستنی حیزب کەوتبوون، کە ئەویش کاتو دەرفەتی لەباری دەویست، کە هەڵنەکەوتو شەڕ سازبوو. کاتی شەڕو پێکدادان ژمارەیەک لە خەڵکی گوندو شارەکان ڕوویان کردە حیزبو بوون بە پێشمەرگە، کە پتر لە ٩٨ لەسەدیان شارەزای شەڕی پارتیزانی نەبوونو تەنانەت بەشێکیان نەیاندەزانی چۆنو بەچ شێوەیەک بە کەلاشینکۆف تەقە بکەن. فەرمانی خەزای ئایەتوڵڵا خومەینی بۆ سەرکوت کردنی گەلی کورد، لە ڕۆژی ٢٨ی گەلاوێژی ساڵی ١٣٥٨-١٩٧٩دا، شەڕی بەسەر ئەو گەلەدا سەپاند. حیزبی دیموکڕات بە پێچەوانەی کۆمەڵە کە ڕێکخراوێکی مائویستی تازە دامەزراو بوو، بەهەموو لاوازی‌و بێ ڕێکخراوەییەوە بەهۆی خەباتی درێژخایەنی پێشووی بۆ خەڵک ناسراو بوو،و ئامانجی ڕوونی بۆ خودموختاری هەبوو. خەڵکی کوردستان ئەو کاتە بە ئاسانی دروشمەکەیان وەردەگرتو بەگشتی لێی حاڵی دەبوون، بەڵام حیزبێک کە هەر بەناوە حیزب بێ، بەبێ ڕێکخستنی بەهێز خۆ دەشەڕ وەردانی زۆر نابەجێ‌یە. حیزبی دیموکڕات دەبوایە

بەرلە شەڕی سێ مانگە ڕێبازی خەباتی سیاسی بگریتە بەرو لەو قۆناخدا ببێتە هێزێکی زاناو کارمەی سیاسی، بەڵام هەرچی بوو دەشەڕ وەردراو بەبێ بەرنامەو پرنسیپێکی ڕوونی زانستی، تەنیا بە یارمەتی وەرگرتن لە شێوەی شەڕی عەشیرەتی خۆی دەگۆڕەپانی شەڕی چەکدارانەدا دیتەوە، کە چارەنووسی ئەمڕۆی زۆر ڕوونە!

حیزبی دیموکرات لەبەر بێدەرەتانیو نەڕوانینی خەباتی سیاسیو ڕێکخراوەیی، یان بێ باوەڕی بەو شێوە خەباتە نەیتوانی ڕووناکبیرانی خوێندەوار بۆ لای خۆی ڕاکێشیو باوەڕو ئیمانیان تێدا پەروەردە بکات. مرۆڤ ئێستاش کە سەرنج بداتە قەوارەی حیزبی دیموکرات دەبینێ، حیزب جیا لە لادێیی چەکدار، ڕووناکبیری شۆڕشگێری زانای سیاسی تێدا نیەو کوتولەتێک نابێتە مایە بۆ بنەمای حیزبێکی سیاسی وەک حیزبی دیموکرات، کە ئیدەعای ڕێبەرایەتی بزووتنەوەی گەلی کورد دەکات.

بەمجۆرە، کاتێک حیزبی دیموکرات ناوەندەکەی لە «بەغدا» بوو، ڕێبەرایەتی حیزب پێوەندی گەرمی بە ڕژێمی بەعسی عێراقەوە هەبوو،و بە یارمەتی ماڵی حیزبی بەعس بەڕێوە دەچوو، بەڵام بەبێ ئیزنی ڕژێمی عێراق نەیدەتوانی چالاکی بنوێنێ. کاتی گەڕانەوەی هەڤاڵانی حیزب بۆ ڕۆژهەڵاتی کوردستان لە ڕەوتی شۆڕشی ساڵی ١٣٥٧دا، ڕێبەرایەتی حیزب پێوەندی جارانی لەدەستدا، بەڵام هەرگیز پێوەندی نەپچڕاو ئەمجارەی حیزب سەبارەت بەهێندێک بەرژەوەندی گرووپی هەڤاڵان بەنهێنی پێوەندی بەرژێمی بەعسەوە دەگرت. کاتێک، نەرتەشی ئێران مەهابادی داگیرکردەوە، لەسەر بڕیارێک کە پێشتر ئاماژەم پێکرد، قەرار بوو لیستەیەکی گەورە بدرێ بەعێراقو تەنیا بۆ یەکجار یارمەتی لێوەربگیرێو ئیتر ببڕێتەوە، بەڵام دواجار دەرکەوت ئەو پێوەندییە نهێنییە بەبەردەوامی ماوەتەوەو کاتێک شەڕ توندو تیژتر بوو، دەرکەوت قاسملو بڕیارە دوو قۆڵیەکەی نێوان منو خۆی پێشێل کردوە.

هەموو دەزانین، کە بزووتنەوەی چەکدارانە پێویستی بەپشت سەری ئەمین هەیە، بەڵام لە پێوەندی لەگەڵ دەوڵەتی پشتسەردا دەبێ کەسایەتیو سەربەخۆیی بزووتنەوەکە بپارێزرێو دەسەڵاتی شۆڕشەکە نەکەوێتە دەست دەوڵەتی پشتسەرو دەبێ بزووتنەوەکە لەسەر پێو یارمەتی خەڵکی خۆی ڕاوەستێو خۆی بە دەوڵەتی بێگانە نەبەستێتەوە، بە تایبەتی ئەگەر ئەو دەوڵەتە دوژمنی کۆنو لەمێژینەی نەتەوەکەی بێت. دۆستایەتیو نزیکی دەگەڵ دەوڵەتی پشتسەر نابێ لە سنووری خۆی بترازێو بزووتنەوەکە ببێتە داردەستی ڕژێمی پشتسەر، جا ئەو دەوڵەتە هەرکام لە دەوڵەتەکان دەبێ فەرق ناکا. شۆڕشەکانی کورد تا ئێستا بەداخەوە خۆیان لەو مەترسییە نەپاراستوەو سەرئەنجام زەبری دەوڵەتەکانی پشتسەریان خواردوەو گشت خوێنە ڕژاوەکان بەفیڕۆ چوون.

دوکتور قاسملو بەپێی ڕێنوێنی مام جەلال‌و ئەبوجەمیل کە پێشتر پەنجەم بۆ ڕاکێشا، لیستەیەکی بڵندی ئامادە کردو ناردی بۆ ڕژێمی بەعس. ئەو لیستەیە تەنیا چەکو تەقەمەنی نەدەگرتەوە، بەڵکو پارەو بینزینی ئوتومبێلیشی تێدا گونجابوو، بەڵام ڕژێمی بەغدا ڕەنگە یەک لەسەدی داخوازەکانی پێکهێنا. ئەگەر بەدروستی لەبیرم بێ بیست‌و پێنج هەزار دینارو ژمارەیەک تفەنگی «پەرەشوتی ڕوسی»یان بۆ ناردین، کە ئەو تفەنگە پێنج تیرە کۆنانە نەیدەتوانی لەگەڵ تفەنگی ژ-٣، کە بەدەست لایەنەکەی‌تری شەڕەوە بوو بەرامبەری بکات. ئێمە زۆربەی پاراشوتەکانمان گلدایەوە بۆ عێراق‌و ئەمجارە ئەوان ژمارەیەک کەلاشینکۆفی کۆنی «چینی»یان لەگەڵ چەند ئارپی‌جی بۆ ناردین.

لەپێوەندی لەگەڵ داواکردنی ئەو چەکوچۆڵەدا، دەفتەری سیاسی حیزب بڕیاریدا گروپێک لاوی خوێندەواریش بنێردرێتە عێراق، کە فێری دەکارهێنانی چەکی قورس‌و نیوە سووک بن. بەم مەبەستە گروپێک دیاریکران‌و ناردرانە قەلادزێ. ماوەیەکی کورت بەدوای ئەو ڕووداوەدا، من چوومە قەلادزێ‌و چاوم بەو هەڤالانە کەوت. ئەوان ڕایانگەیاند: «نزیکەی مانگێکە لە تەویلەیەکیان کردوین‌و جارجارە گروبانێکی بەعسی دێت‌و شێوەی کارکردن بە کەلاشینکۆفمان فێر دەکات.» ئەوان گوتیان، بەعسی‌یەکان بێحورمەتیان پێدەکەن‌و وەک زیندانی ڕەفتاریان لەگەڵ دەکەن، منیش پێمڕاگەیاندن، ئەو ڕەوشتە قەبووڵ مەکەن‌و بگەڕێنەوە بۆ ئاشی‌پشت‌شکاوی، کە گەڕانەوەو لە بەرامبەر ڕەخنەی قاسملودا، کە گوتی بۆچی گەڕاونەتەوە، ڕاستی ڕووداوەکەیان پێڕاگەیاند.

شەڕی نێوان دەوڵەتی کاتی بازەرگان‌و حیزبی دێموکرات لە زۆربەی مەڵبەندەکانی کوردستان‌و بە تایبەتی هەرێمی موکریان بەتوندی دەستی پێکردو لە ئەنجامی دەست پێکردنی ئەو شەڕەدا، کە لە مێژووی بزووتنەوەی ڕۆژهەلاتی کوردستاندا بەشەڕی سێ مانگە دەناسرێ، ڕەوتی وتوویژ لەگەڵ دەوڵەتی تاران بۆ ماوەیەکی کوردت پچڕا.

دەست‌پێکردنەوەی وتوویژ دەگەڵ نوێنەرانی کۆماری ئیسلامی

ڕۆژی ٢٠ی ڕەزبەری ساڵی ١٣٥٨- ١٩٧٩، دروست ٣٨ ڕۆژ پاش ئەوەی ئەرتەشی کۆماری ئیسلامی مەهابادی گرتەوە، کۆمیتەی ناوەندی حیزب نامەیەکی سەرئاوەڵەی نووسی‌و ئەوی بەناوی خەڵکی ئێران‌و ڕێکخراوە سیاسی‌و ئایینیەکان‌و کەسایەتیەکان بلاو کردەوە. حیزب لەو نامەیەدا، کە دانەیەکیشی بۆ فروهەر، بازەرگان، سەحابی‌و ژمارەیەک

لە کەسایەتیەکانی ئاینی نارد، داوای راگرتنی شەڕو دەستپێکردنەوەی وتوویژی کرد. ماوەیەکی کورت بەدوای بڵاو بوونەوەی ئەم نامەیەدا، کەریمی حیسامی لێپرسراوی کۆمیتەی حیزب لە ناوچەی مەهاباد، دەفتەری سیاسی ئاگادار کرد، کە حیزب چەند کەسێک بەنوێنەرایەتی بنێریتە مەهاباد تا چاویان بە فروهەر، سەحابیو سەباغیان بکەوێ.

بەم بۆنەوە کە فروهەرو سەحابی لەسەردەمی دەسەڵاتداریەتی حەمەرەزاشادا، ماوەیەکی دورو درێژ لەگەڵ من زیندانی بوون، رایانگەیاندبوو، پێمانخۆشە غەنی بلوریانیش یەکێک بێ لە ئەندامانی لیژنەی نوێنەرایەتی حیزبی دیموکرات. لە دەفتەری سیاسی حیزب لە «ئاشیپشتشکاوێ»، مەلا عەولای حەیاکیو عەزیزی مامڵیو کەریمی حیسامی دیاریکران کە لەگەڵ من لەو وتوویژەدا بەشداری بکەن. ئێمە گەڕاینەوە مەهابادو کەریمی حیسامیش کە لێپرسراوی حیزب لە ناوچەی مەهاباد بوو، لەگەڵ ئێمە کەوتو بەیەکەوە چووینە میوانخانەی «سەد»ی مەهاباد، کە شوێنی فروهەرو هەڤاڵانی بوو.

وتوویژ لە جەوێکی ئارامدا دەستی پێکردو بڕیاردرا بۆ چارسەر کردنی کێشەی کورد لە رێگای سیاسییەوە هەوڵ بدەین. لەو وتوویژەدا، شێوازی تەقە راگرتنو هاتووچووی ئەرتەش لە کوردستاندا، تا ئاکام وەرگرتن لە وتوویژەکان کەوتە بەر باسو بڕیاریان لەسەر درا. فەروهەر بە نوێنەرایەتی کۆماری ئیسلامی رایگەیاند:

- «خومەینی ئامادەیە بەشێکی گرنگی داخوازەکانی گەلی کورد دابین بکات، بەڵام لەگەڵ ناوی خودموختاری نیەو باشترە ئێوە ناوێکیتر بۆ ئەو داخوازانە بدۆزنەوە.» ناوبراو هەر لەو کۆبوونەوەیەدا، وشەی خودگەردانی پێ پێشنیار کردین، کە لەجێی خودموختاری دانێین.

لیژنەی دەوڵەت دوای ئەو وتوویژە گەڕاوە تارانو ئێمەش چووینەوە ئاشی پشتشکاوێو پاش باسو گفتوگۆ لەسەر چەشنی وتوویژو پەسندکردنی داخوازەکان، چاوەڕوان ماینەوە کە خومەینی بیروبۆچوونی خۆی لەسەر دابینکردنی داخوازەکان گەلی کوردو راگرتنی شەڕ رابگەیەنێ. پاش ماوەیەکی کورت خومەینی پەیامی مێژوویی خۆی بەو چەشنە راگەیاند:

سڵاو لە ئێوە خۆشکو برایانی کورد بێ، کە بە وەفاداری خۆتان بە کۆماری ئیسلامی، دژی ئاژاوەی خەیانەتکارانی وڵات راوەستان. راپۆرتی لیژنەی تایبەتی هەر بەمجۆرە بوو، کە وامان لە خۆشکو برایانی کوردمان رادەدیت، کە هەگیز خۆتان لە ئیسلامو ئێران جیا نازانن. ئەوەی بەدخوازان وەپاڵیان ئەدەن، تەنیا بۆ تێکدانو پیلان گێڕان بوو. من ئێستا چەند مەبەستێک بەئێوە خۆشکو برایانم رادەگەیەنم:

٥- ئیسلامی گەورە گشت جیاوازییەکی گەلی مەحکوم کردو بۆ هیچ تاقمێک

تایبەتمەندێکی تایبەتی دانەناوە. تەقواو تەعەهود بە ئیسلام تەنیا هۆی کەرامەتی کۆمەڵی مرۆڤایەتی‌یە، لە پەنای ئیسلامو کۆماری ئیسلامیدا مافی ئیدارە کردنی کارو باری ناوچەی نێوخۆو لابردنی هەرچەشنە جیاوازی فەرهەنگی، ئابووری، سیاسی دەگەرێتەوە بۆ گشت چینو توێژەکانی گەلو لەنێو ئەوانەدا برایانی کورد. ئەرکی حکومەتی کۆماری ئیسلامییە کە دەبێ بەزووترین کات قانوونی شێوەی پێوەندی دابڕێژێ، بە یارمەتی خودا ئەم قانوونە ئامادە دەکرێ.

پاش بڵاو بوونەوەی پەیامی خومەینی لە رادیۆ تارانو رۆژنامەی «کیهان»ی رۆژی ٢٦ی خەزەڵوەردا، کە بوو بە هۆی راوەستانی شەڕ، دەفتەری سیاسی کۆبوونەوەیەکی کوتوپڕی لەگەڵ کادیرەکانی دەوروبەری لە گوندی «دۆڵەتوو» پێکهێناو ئینجا دوکتور قاسملو گەڕایەوە مەهابادو لە مێتینگێکی گەورەدا، کە حیزب رۆژی ٣٠ی خەزەڵوەر لە چوارچرای مەهاباد پێکیهێنا، قاسملو بە نوێنەرایەتی حیزب بەگوتنی «لەبەیک» پێشوازی لە پەیامی خومەینی کردو پاشان دەفتەری سیاسی حیزبی حیزبی گەڕاوە مەهابادو بنکەکانی پێشمەرگەرو دامودەزگاکانی حیزب گەڕانەوە بۆ شارەکانو بنکەکانیان ئاوەدان کردەوە.

لێژنەی نوێنەرایەتی گەلی کورد

دوای گەڕانەوەی حیزبو رێکخراوەکانی‌تری سیاسی‌و چەکدار بۆ شاری مەهاباد، لەنێوان حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران، چریکی فیدایی گەلی ئێران لقی کوردستان، کۆمەڵەو شێخ عیزەددینی حوسێنی‌دا لێژنەیەک بەناوی «لێژنەی نوێنەرایەتی گەلی کورد»، لە سەرەتای سەرماوەزی ساڵی ١٣٥٨-١٩٧٩دا پێکهات، تا لە دانیشتنو وتوێژکردن لەگەڵ حکومەتی کۆماری ئیسلامی نوێنەرایەتی گەلی کورد بکات. ئەو لێژنەیە بەمجۆرە خۆی ئاشکرا کرد:

راگەیاندراوی دەبیرخانەی لێژنەی نوێنەرایەتی گەلی کورد

هاوولاتانی تێکۆشەر!

گەلی خەباتگێڕی کورد!

گروپەکانی سیاسی بەشدار لە بزووتنەوەی مقاوەمەتی گەلی کورد، بە دامەزراندنی «لێژنەی نوێنەرایەتی گەلی کورد»، یەکێک لە ئاواتە لەمێژینەکانی گەلی کوردیان

بەدیهێناوە. ئەم لیژنەیە بۆ ئاسان کردنی کاری خۆی لە ڕەوتی وتوویژەکانداو دامەزراندنی پێوەندی هەمیشەیی لەگەڵ کۆمەلأنی خەڵک، دەبیرخانەی لیژنەی نوێنەرایەتی گەلی کوردی لە سەدی مەهاباد دامەزراندوە. لە هەموو خەڵکی خەباتگێری ئێران‌و کوردستان داوا دەکەین، کە لە پێوەندی دەگەڵ دیاردەی باسکراودا بێنە دەبیرهانەو لەم بارەدا یارمەتیمان پێبەکەن.

دەبیرخانەی لیژنەی نوێنەرایەتی گەلی کورد ١/ ٩/ ٥٨

چونکە سەباغیان پێشتر ڕایگەیاندبوو، حکومەت چریک‌و کۆمەڵە بەنوێنەری گەلی کورد ناناسی‌و ئەوان ئامادە نین لەگەڵ ئەو دوو ڕێکخراوانە دانیشتن‌و وتوویژیان لەگەڵ بکەن، ئێمە داوامان لە شێخ عیزەددین کرد، کاتی دانیشتن لەگەڵ لیژنەی نوێنەرایەتی حکومەت لە ناساندنی ناوی ڕێکخراوی ئەندامانی لیژنەی نوێنەرایەتی گەلی کورد خۆیی بپارێزی‌و بۆ ناساندنی نوێنەرەکان تەنیا ناوەکانیان بناسێنی. مەلا شێخ عیزەددین بەڵێنی پێداین، کە لە ناساندنی ناوی ڕێکخراوی ئەندامانی لیژنەی نوێنەرایەتی گەلی کورد خۆ دەپارێزێ، بەلأم ناوبراو لە یەکەم کۆبوونەوەی ئەو دوو لیژنانەدا کە لە ڕۆژی ۲۰ی سەرماوەزی ساڵی ۱۳۵۸- ۱۱ی دیسامبری ۱۹۷۹ لە فەرمانداری مەهاباد ئەنجامی گرت، بەڵێنی‌یەکەی خستە ژێر پێ‌و زۆر نالێپرسراوانە، ڕایگەیاند:

– فاتح شێخ‌الاسلامی، کەریمی دانشیار ئەندامی دەفتەری من. ئەحمەدی قازی، حەسەنزادە، حیسامی، عەزیزی ماملی، غەنی بلوریان دوکتور قاسملو حیزبی دیموکرات. بهروز سلێمانی، محەمەد ئەمین شێرخانی‌و ئەنوەری سوڵتانی چریکی فیدایی خەڵک شاخەی کوردستان. یۆسفی ئەردەلأن، برایمی عەلی زادە، عەبدوڵڵای مهتدی‌و جەعفەری شەفیعی لە سازمانی انقلابی زەحمەتکێشان «کۆمەڵە» ئەندامی لیژنەی نوێنەرایەتی گەلی کوردن‌و خەڵک دەنگی پێداون. سەباغیان لە وڵامی شێخ عیزەددیندا گوتی:

– «منیش خۆشحاڵم کە لەو قۆناخەی ژیاندا مەسەلەی کوردستان لە زمانی کەسانێکەوە ببیسم، کە پێوەندی‌یان بە مەسەلەی کوردستانەوە هەبێ. هەروەکوو گەلێک جاران بە ئێوەم ڕاگەیاندوەو پێشتریش بە ئاغای دوکتور قاسملو، ئاغای غەنی بلوریان‌و ئاغای قازیشم گوتووە، بەلأم ئێستا زۆرم پێ‌سەیرە کە ئێوە دیسان ناوی کەسانێک دەبەن، کە نوێنەری چریکی فیدایی‌و کۆمەڵەن. پێشتر ڕامانگەیاندوە، ئێمە بەپێ مەئموریەتێک کە لە لایەن ڕێبەری شۆڕشەوە پێمان سپێردراوە، مافی خەڵکی کورد وەک مافی باقی خەڵکانی‌تری ئێران لە چوارچێوەی فەرمانی ۲٦ی خەزەڵوەردا گەلأڵە دەکەین‌و لەگەڵ هیچ کەسێک

بەناوی نوێنەری حیزبێکی تایبەتی دانانیشین، بەڵام ئێوە دیسان دەڵێن ئاغای سوڵتانی، یۆسفی، ئەردەلان‌و چونکە ناوەکانت بەپەلە خوێندەوە، من نەمتوانی یادداشتیان بکەم، نوێنەری چریکی فیدایی گەل شاخەی کوردستان، یا حیزبی کۆمەڵەن. ئێمە ئامادەین ئەو دیاردەیەی کە بەناوی مافی خەڵکی کوردستان باسی لێدەکەین، لە هەموو خەڵک‌و نوێنەرەکانیان قەبووڵ بکەین، بەڵام نەک لە ڕێکخراوێکی دیار، بەتایبەتی ئەگەر ئەو حیزبە چریکی فیدایی یا کۆمەڵە بێ.» شێخ عیزەددین لە وڵامی سەباغیاندا ڕایگەیاند:

– دوکتور قاسملو ڕاوێژکەری لیژنەیەو وڵامتان دەداتەوە.

دوکتور قاسملو هێندێک دەربارەی دۆخی زاڵ بەسەر ڕەوتی نائاسایی کردنی دۆخی کوردستان‌و نەخشی خراپی ڕادیۆتلویزیۆن دواو ویستی بەشێوەیەک ڕەسمیەت بە دانیشتنەکە بدات، کە داریوشی فروهەر گوتی: «ئێمە دەبێ بۆخۆمان کۆ ببینەوەو بڕیار بدەین چ بکەین.» بەم پێیە پشودان ڕاگەیاندراو لیژنەی نوێنەرایەتی حکومەت چیتر ئامادە نەبوو لەگەڵ لیژنەی نوێنەرایەتی گەلی کورد، درێژە بە وتوویژ بدات‌و ئەوە ئەوەڵین‌و ئاخرین دانیشتنی ئەو دوو لیژنەیە بوو، کە لەودا گەلاڵەیەکی ٢٦ خاڵی ئاراستە کرا، کە پێشتر مامۆستا «سارمەدینی سادقوەزیری» ئامادەی کردبوو.

سەحابی ئەندام لیژنەی نوێنەرایەتی حکومەتی کۆماری ئیسلامی ئێران لە ڕۆژی ٢٥ی سەرماوەزدا لە ڕۆژنامەی «کیهان»دا ڕایگەیاند:

– «ڕاوەستانی وتوویژ بەشێوەی کاتی‌و ڕاگەیاندنی پشوو پتر بەهۆی ناکۆکی بۆچوون لەسەر پێکهێنەرانی لیژنەی نوێنەرایەتی خەڵکی کورد بووەو ئەو ناکۆکی‌یە لە نێوان خۆیاندایە.»

هەڵبژاردنی سەرۆک کۆمار

حکومەتی کاتی بازەرگان ڕۆژی پێنجی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٥٨ی بۆ بەڕێوە بردنی یەکەم خولی هەڵبژاردنی سەرۆک‌کۆمار دیاریکرد. دەفتەری سیاسی حیزب بڕیاریدا، لەنێوان پاڵێوراوەکاندا بە ڕێبەری ڕێکخراوی موجاهیدی خەڵک «مەسعود ڕەجەوی» دەنگ بدات، بەڵام چونکە موجاهیدەکان نەیانتوانیبوو جێ پێی خۆیان لای خومەینی قایم بکەن، مەسعود ڕەجەوی ئیزنی پێنەدرا ناوی لەنێو پاڵێوراوەکاندا بمێنێتەوەو لە ئەنجامی ئەو کردەوە نادێموکراتییەی مەلاکان، ڕەجەوی‌و موجاهیدەکان لە هەڵبژاردندا بەشداریان نەکرد.

ئێمەش دوا بە دوای هەڵوێستی موجاهیدین و کۆمەڵەو شێخ عیزەددین، هەرچەندە بۆمان روون بوو، کە «عەبدولحەسەنی بەنیسەدر» جێ باوەڕی خومەینی‌یەو بە پشتگری خومەینی لە هەڵبژاردندا سەردەکەوێ و لەوانەیە بەشێک لە گیروگرفتی کوردستان لە دوارۆژدا بەدەستی ئەو چارەسەر بکرێ، هەڵبژاردنمان حەرام کردو رامانگەیاند خەڵکی کورد بەشداری هەڵبژاردنی سەرۆک کۆمار ناکات.

پاش خوێندنەوەی دەنگەکان دەرکەوت بەنی‌سەدر بە هێنانەوەی نزیک بە یازدە ملیون دەنگ بوو بەیەکەم سەرۆک کۆماری حکومەتی کۆماری ئیسلامی. ئەمجارە ئێمە تازە تێگەیشتین کە بەراستی هەڵەمان کردوەو دەبوایە بۆ راکێشانی رای خومەینی و بەنی‌سەدرو باقی کاربەدەستانی ئێران، لە هەڵبژاردندا بەشدار بین. بەنی‌سەدر بەو حاڵەش بەدوای سەرکەوتنی لە هەڵبژاردندا، رایگەیاند، «ئامادەیە لە چوارچێوەی فەرمانی خومەینی‌دا، گوێ بۆ داخوازەکانی ئێمە رابگرێ»، کە لە جێی خۆیدا پەنجەی بۆ رادەکێشم.

کۆنگرەی چواری حیزبی دیموکرات

دوای هەڵوەشانی بەکردەوەی لیژنەی نوێنەرایەتی گەلی کورد بۆ وتوویژ کردن دەگەڵ دەوڵەتی کۆماری ئیسلامی و بەشداری نەکردنی حیزب لە هەڵبژاردنی سەرۆک کۆماری ئێران، من و قاسملو دمەتەقەمان لێ‌پەیدا بوو. ناوبراو جارێک دەیگوت وتوویژ دەگەڵ دەوڵەت و مەلاکان بێ‌سودەو جارێکیش دەیگوت ئەگەر دەوڵەتی تاران تەنیا حیزبی دیموکرات بەرەسمی بناسێ و ئیزنی هەڵسوڕانی پێبدات، بۆ ئێمە لە هەموو شتێک گرنگترەو قاسملو بەگشتی لەو سەردەمدا لەنێو تەنگژەی بیرو خەیاڵی جۆراوجۆردا نوقم ببوو. رۆژێک من و قاسملو بەیەکەوە لە دەفتەری حیزب دانیشتبووین. ناوبراو گوتی:

- «ئێمە دەبێ بۆ گەیشتن بە دوو ئامانجی سەرەکی زۆر بەپەلە کۆنگرە ببەستین. یەکەم خۆمان لەو کۆمیتە ناوەندیيە رزگار بکەین، کە لە بەغدا پێکمان هێناوەو دووهەم چەند خاڵی سەرنج راکێش پەسند بکەین، کە بتوانن سەرنجی خومەینی و حکومەتی تازە دامەزراوی ئێران بۆ لای خۆمان راکێشن.» گوتم:

- کام خاڵ لای تۆ گرنگە؟ ناوبراو وڵامی دایەوەو گوتی:

- «با دەفکری کۆنگرەدا بین، ئەو کاتە مەبەستەکەم دەردەبڕم.»

چەند ڕۆژ بە دوای ئەم باسەدا، دوکتور قاسملو بە تەلیفون ڕایگەیاند، لە دەفتەری حیزب چاوەڕوانمەو دەیەوێ چاوی پێم بکەوێ. من چووم، دیتم دوکتور قاسملو بەتەنیا دانیشتوەو چاوەڕوانی منە. گوتی:

- «ئەوەی باسم بۆ کردی کە دەبێ لە کۆنگرەی چواردا پەسند بکرێ تاکو ئاستەنگو کۆسپی سەر ڕێگای وتووێژ لەگەڵ دەوڵەت وەلا بندرێ، ئەو چەند خاڵانەن کە من خۆم دیاریم کردونو پێمخۆشە بەر لەوەی بچینە کۆنگرە تۆش چاویان لێبکەی.»

پێشنیارەکانیم خوێندەوەو خاڵەکانی، کە دەبوایە لە پرۆگرامی حیزبدا بگونجێ، بەمجۆرە بوون: ١- حیزبی دیموکرات پشتیوانی لە کۆماری ئیسلامی دەکات. ٢- حیزبی دیموکرات ئایەتوڵلا خومەینی بە ڕێبەری شۆڕشی ئێران دەزانێ. ٣- حیزبی دیموکرات بەرگری دەکات لە سنورەکانی ئێران لە کوردستاندا «لێرە مەبست ئەوە بوو دژی بەعس ڕادەوەستێ». ٤- حیزبی دیموکرات دژی ئیمپریالیزم خەبات دەکات ٥- حیزبی دیموکرات داوای دیموکراسی بۆ ئێرانو خودموختاری بۆ کوردستان دەکات. پاش خوێندنەوەی ئەم خاڵانە، گوتم:

- بەم شەرتە خاڵەکانم پێ باشە، کە ئەگەر هەلێک بۆ چارەسەر کردنی ئاشتی برەخسێ، لەدەستی نەدەیو بە کردەوەش هەوڵ بۆ ئەم مەبەستانە بدەی. ناوبراو بەڵێنی پێدام، کە ئەو کارە بکات.

بەمجۆرە حیزب لە ڕۆژی ٣٠ی ڕێبەندانی ساڵی ١٣٥٨- ١٩٨٠، بەبەشداری ٣١٠ ئەندامی نوێنەر، کۆنگرەی چواری بەست، کە پێنج ڕۆژی خایاند. پاش کۆنگرەی یەکی حیزب بەسەرۆکایەتی قازی محەمەد، کۆنگرەی چوار دووهەم کۆنگرەی حیزب بوو کە بە ئاشکرا لەنێو خۆی وڵاتدا پێکهات. کۆنگرەی چوارەمی حیزبی دیموکرات بەتێکڕایی دەنگ ئەو پێنج خاڵانەی سەروی پەسند کردو کەس دژیان ڕانەوەستا. **بەو هیوایە کە قاسملو پاش کۆنگرە پشتی پرۆگرامە پەسند کراوەکەی بگرێ، من گەلێک جاران لە بەرامبەر ڕەخنەی نوێنەرانی کۆنگرە پشتی قاسملوم گرت، بەڵام هەروەک پێشتر نیگەرانی خۆم دەربڕیبوو، دەبێ زۆر بە ڕاشکاوی بڵێم، دوای کۆنگرە، ڕژێمی بەعسی عێراق بەتەواوی ئاگاداری پەسندکراوەکانی کۆنگرەو وتووێژی نوێنەرانی حیزب لەگەڵ بەنیسەدرو نوێنەرانی حکومەت بوو کە لە ڕۆژی ٩ی ڕەشەمە ئەنجامی گرت.**

ئاکامی تەواوی ڕووداوەکانی کۆنگرەو دەقی پەسندکراوەکانی، ئاکامی هەڵبژاردنی نوێنەرانی خولی یەکەمی پەرلەمانی ئێرانو وتووێژی ڕۆژی ٩ی ڕەشەمە، کە پاشان

ئاماژەیان پێدەکەم بە بەعسی عێراق گەیشتەوە. رژێمی بەعس نیگەران ئەوە بوو، کە نەکات حیزبی دیموکرات دەگەڵ دەوڵەتی ئێران رێککەوێ. ئەو، هەرچەشنە رێککەوتنێکی لەگەڵ ئێران بەزیانی خۆی دەزانیو بۆ ئەوەی کە پێوەندی حیزبی دیموکراتو دەوڵەت تێک بداتو نێوانیان بشێوێنێ، لە بەرامبەر پەسند کراوەکانی کۆنگرەی چواردا چەند خاڵی دانابوو، کە سەر ئەنجام بەسەر حیزبی دێموکراتیدا سەپاند. تەواو بوونی کۆنگرەی چواری حیزب هاوکات بوو دەگەڵ هەڵبژاردنی «پەرلەمانی ئیسلامی» ئێرانو وتووێژ دەگەڵ بەنیسەدرو نوێنەرانی حکومەت.

وتووێژ دەگەڵ بەنیسەدرو نوێنەرانی حکومەتی نوێ

دوای سەرکەوتنی بەنیسەدر لە هەڵبژاردندا، هەرکە ئەرکی سەرۆک کۆماری حکومەتی کۆماری ئیسلامی بەدەستەوە گرت، ناوبراو رایگەیاند: «ئامادەیە لە چوارچێوەی فەرمانی خومەینیدا، گوێ بۆ داخوازەکانی ئێمە رابگرێ». بەم بۆنەوە، ئێمە ژمارەیەک بەناوی حیزبی دیموکرات گەلاڵەیەکی شەش مادەییمان ئامادە کردو رۆژی ٨ی رەشەمەی ١٣٥٨-١٩٨٠، منو مەلا عەولای حەیاکیو چەند کەسیتر بە نوێنەرایەتی حیزبی دیموکرات چووینە تارانو حکومەت لە هۆتل «ئەلیزابت» کە لە نزیکی پارکی «لالە» هەڵکەوتووە، میوانداری لێکردین. رۆژی ٩ی رەشەمە چووینە کۆشکی سەرۆک‌کۆمارو چاومان بە بەنیسەدر کەوت. بەنیسەدر لە سەرەتادا زۆر توند رەخنەی لە ئێمە گرتو گوتی:

– «ئێوە سەر بە بێگانەنو بەفەرمانی بێگانە هەڵدەسورێنو ئاژاوە دەنێنەوە.» من لە وڵامی بەنیسەدردا باسی لێقەوماوی نەتەوەی کوردم کردو گوتم:

– کورد لە سەردەمی دەسەڵاتداریەتی پەهلەویدا، هەمیشە ئاوارەو رەنجەڕۆ بووە. رژێمی پەهلەوی بەتوندترین شێوە لەگەڵ کورد جولاوەتەوەو نەیهێشتوە بچوکترین مافی ئینسانی هەبێ. نەتەوەی ئێمە بەم بۆنەوە دژی دەسەڵاتداریەتی پەهلەوی خەباتی کردوە. کورد خواستی خۆی هەیەو پشتی بەبێگانە نەبەستوەو لە رابردووشدا سەر بەبێگانە نەبووەو ئێستاش کە رژێمی پاشایەتی رووخاوە، گەلی کورد چاوەڕوانە لە چوارچێوەی فەرمانی رۆژی ٢٦ی خەزەڵوەری ئیمامدا خواستی پەسند بکرێ. بەنیسەدر بەبیستنی ئەو وڵامەی من، هێمن بۆوەو هەڵوێستی گۆڕیو گوتی:

- «ئەگەر من دڵنیابم بەفەرمانی بێگانە هەڵناسوڕێنو وەشوێن خواستی خەڵکی کورد دەکەون، بەهەموو توانامەوە یارمەتیتان پێدەکەم. پێمخۆشە داواکانتان گەلاڵە بکەنو بیدەن بەمن تا بەدەست «شوڕای ئینقلابی بگەیەنمو ئەوان پەسندی بکەن.»

بەم پێیە ژورێکیان لە ساختمانی سەرۆک کۆماردا بۆ دیاریکردینو ئێمە نوێنەرانی حیزبی دێموکرات هێندێک ئاڵوگوڕمان بەسەر گەلاڵە شەش مادەییەکەدا هێناو ئەومان تەسلیمی لیژنەی نوێنەرایەتی حکومەت کرد، کە وەک پێشوو لە فروهەر، سەباغیانو سەحابی پێکهاتبوو.

هەڵبژاردنی خولی یەکەمی پەرلەمانی ئیسلامی

حکومەتی کۆماری ئیسلامی رۆژی ٢٤ی رەشەمەی ١٣٥٨-١٩٨٠ی بۆ هەڵبژاردنی خولی یەکەمی پەرلەمانی ئیسلامی دیاریکرد. دەفتەری سیاسی حیزب بڕیاریدا بەشدار هەڵبژاردن بکاتو نوێنەر بۆ هەڵبژاردنی یەکەم خولی پەرلەمان بپاڵێوێ. بەر لە کۆبوونەوەی دەفتەری سیاسی بۆ پەسند کردنی ئەو بڕیارە، دوکتور قاسملو داوای لێکردم، خۆم بۆ نوێنەرایەتی خەڵکی مەهاباد بپاڵێوم، بەلاّم من کاک رەحیمی سیفی قازیم دەست نیشان کرد. قاسملو گوتی:

- «لە بەرامبەر نوێنەری کۆمەڵەو چریکدا، کە شێخ عیزەددین پشتیان دەگرێ، رەنگە رەحیمی قازی نەتوانێ دەنگ بێنێتەوە، بەلاّم ئەوانە ناتوانن لە بەرامبەر تۆدا راوەستنو بێگومان کەسایەتی خۆتو پشتگرتنت لەلایەن حیزبی دێموکراتەوە، سەرکەوتنت دەستەبەر دەکاتو ئێمە هەوڵ دەدەین کاک رەحیم وەک نوێنەری خەڵکی ورمێ بۆ پەرلەمان بپاڵێوین.»

من بەو بۆچوونە رازی بوومو ئامادەبوونی خۆم راگەیاند. حیزب کاک رەحیمی سیفقازی «یادیبەخێربی» بۆ ورمێ پاڵاوتو حیزب لە شارەکانیتریش یا نوێنەری راستەوخۆی هەبوو، یان وەک نەغەدە، ماکۆ، مەریوانو پاوەو هەورامانو جوانڕۆ لە پاڵێوراوی غەیرە حیزبی پشتیوانی کرد. هەڵبژاردن لە سەعاتی ٨ی سەرلە بەیانی رۆژی دیاریکراو دەستی پێکردو ئێوارەی ئەو رۆژە کۆتایی پێهات. پاش خوێندنەوەی دەنگەکان، دەرکەوت کە من ٤ .٩٧ لەسەدی دەنگەکانی مەهابادم وەرگرتووە.

نوێنەری وەزارەتی نێوخۆی ئێران، کە چاوەدێری دەکرد بەسەر هەڵبژاردنی مەهاباددا،

دوای تەواو بوونی هەڵبژاردنی رۆژی٢٤ی رەشەمە رایگەیاند: «هەڵبژاردن بەشێوەیەکی زۆر ئازادو دیموکراتی لە مەهاباد ئەنجامی گرت.» هەرچەندە رای ئەو نوێنەرە لەسەر پەروەندەی من تۆمارکرا، بەم حاڵەش هەڵبژاردنی کوردستان لە لایەن حکومەتەوە بەتاڵ کرایەوە.

بەرلە هەڵبژاردنی خولی یەکەمی پەرلەمان، رۆژێک لە کۆبوونەوەی دەفتەری سیاسی حیزبدا کە باسی هەڵبژاردنی نوێنەرانی پەرلەمان کرا، قاسملو گوتی:

– «بەر لەوەی بچینە سەر باسی هەڵبژاردن دەبێ ئاگادارتان بکەم، کە رژیمی عێراق داوای کردوە من بچم بۆ بەغداو چاوم بەکار بەدەستانی عێراقی بکەوێ.» بەر لەوەی کە ئەم دیاردەیە بدرێتە بەر باس من دەستم بەرز کردەوەو گوتم: من تێبینیم هەیە. پاشان ئاماژەم بە قەولو قەرارێک کرد، کە منو قاسملو لە وتوویژ دەگەڵ «جەلال تاڵەبانی»و «ئەبو جەمیل» لە سەری رێککەوتبووین، کە پاش جارێک داوای یارمەتی کردن لە عێراق، ئیتر نەکەوینەوە شوێن ئەو دەوڵەتەو بە شێوەیەکی سیاسی پشتی تێبکەین. من ئەوەم وەبیر قاسملو هێناوەو گوتم: دژی چوونی دوکتور قاسملو بۆ عێراقمو نابێ وڵامی بەعس بدرێتەوە. بەعسی عێراق حەقی چیە سکرتێری حیزبی دیموکرات بانگ دەکا بۆ بەغدا. دوکتور قاسملو گوتی:

– «کاکە غەنی گیان قسەی تۆ راستە، بەڵام ناکری دوژمنایەتی بەعسی عێراق بکەین.»

– منیش نامەوی دوژمنایەتی بەعس یا هەر کەسیتر بکەم، بەڵام ئێمە حیزبێکی سەربەخۆینو خۆمان بریار دەدەینو کۆنگرەی چواریش لەسەر داوای خۆت بۆ رێگە خۆش کردنی رێککەوتن لەگەڵ خومەینیو حکومەتی ئێران چەند خاڵی پەسند کردوەو ئەوە بۆ ئێمە گرنگە بەشوێن گەلاڵەی پێشکەشکراوماندا بچینەوە لای بەنی سەدر، نەک رژیمی بەعسی عێراق.

پاش گفتوگۆیەکی بەرفراوان بریاری گشتی ئەندامانی دەفتەری سیاسی ئەوە بوو کە وڵامێکی سیاسییانە بە داوای رژیمی بەعس بدرێتەوە. لەسەر پێشنیاری دوکتور قاسملو، مەلا عەولای حەیاکی دیاریکرا، بچێتە «حاجیئومەران»و بە نوێنەرە ناردراوەکانی بەغدا بڵێ، قاسملو بەهۆی کاروباری زۆری حیزب جاری ناتوانێ سەفەر بکات.

هاتنی ئایەتوڵلا ئەشراقی بۆ مەهاباد

پاش دیدارو وتوویژ لەگەڵ سەرۆک کۆمار «بەنیسەدر»و نوێنەرانی حکومەت بەسەرۆکایەتی داریوشی فروهەر،و تەواو بوونی هەڵبژاردنی خولی یەکەمی پەرلەمان، ئایەتوڵلا ئەشراقی زاوای خومەینی بە نوێنەرایەتی خومەینی هاتە مەهاباد تا لەسەر داخوازەکانی حیزب دێموکرات لەگەڵ نوێنەرانی حیزب بدوێ. هاتنی ئەشراقی دەریدەخست کە لیژنەی نوێنەرایەتی حکومەتی ئێران دەقی وتوویژەکانی بە خومەینی ڕاگەیاندوە. خومەینی بەپێ باوەڕێکی کە بە ئەشراقی هەیبوو، ناوبراوی ناردبوو تا لە ڕاپۆرتی نوێنەرانی حکومەت بکۆڵێتەوەو بزانێ بەراستی هەڵوێستی حیزبی دێموکرات بەمجۆرەیە کە نوێنەرانی حکومەت دەڵێن.

لە لێدوانی ئەمجارە لەگەڵ ئەشراقی، دوکتور قاسملوو من بەیەکەوە بەشداربووین. مەبەستی قاسملو لەو بەشداریکردنەی ئەوە بوو کە بیری خومەینی بەرامبەر بەخۆی بگۆڕێ. چونکە خێزانی قاسملو جولەکە بوو، خومەینی لێی دڵتەنگ بوو،و دەیگوت ڕەنگە قاسملو پێوەندی لەگەڵ سهیونیزم هەبێ، بەڵام دەبێ بە ڕاشکاوی بڵێم هیچکام لە بەرپرسانی حیزبی دێموکرات کە لە بەغدا گەڕانەوە، قەت تەنانەت بۆ جارێکیش قاسملویان بەو دیاردەیە تاوانبار نەکرد. لە ئورووپا پێوەندی لەگەڵ نەتەوەکانی‌تر بە تاوان ناژمێردرێ‌و زۆر ژن‌و پیاوی ئورووپی هەن، کە لەگەڵ ئەندامی نەتەوەکانی‌تر پێوەندی ژن‌و مێردایەتی دەبەستن.

لە گفتوگۆ دەگەڵ ئەشراقی، دروست باسی ئەو داخوازانە کرا، کە ئێمە نوێنەرانی حیزب لە کەلالەیەکی شەش مادەیی‌دا ئاراستەی نوێنەرانی حکومەتیان کردبوو. بەگەڕانەوەی ئەشراقی بۆ لای خومەینی، ناوبراو دڵنیا بوو، کە جیاوازی لەنێوان ڕاپۆرتی حکومەت‌و ویستی ئێمەدا نیە، هەر بۆیە خومەینی دەسبەجێ نوێنەری تایبەتی خۆی ناردە مەهاباد، تا لەگەڵ حیزبی دێموکرات بدوێ‌و ڕاستەخۆ چارەیەک بۆ کێشەی کوردستان بدۆزێتەوە. بۆ گەیشتن بەو مەبەستە ئایەتوڵلا کرمانی زاواکەی‌تری خومەینی هاتە مەهاباد.

هاتنی ئایەتوڵڵا حوسێنی کرمانی بۆ مەهاباد

دوکتور قاسملو پێشتر بەو ئاکامە گەیشتبوو کە کێشەی کوردستان تەنیا بەدەستی خومەینی چارەسەر دەکرێ. بەم بۆنەوە، بەرلە هاتنی ئایەتوڵڵا ئەشراقیو ئایەتوڵڵا حوسێنی کرمانی بۆ مەهاباد لە کۆتایی ساڵی ١٣٥٨-١٩٨٠دا، قاسملو دووجار مەلا عەبدوڵڵای ناربووە «قوم». جارێک ئەحمەدی قازیو موهەندیس ئاریایی لەگەڵ بوو،و جارێکیش بە تەنیا.

مەلا عەبدوڵڵا لە لاپەری ١٩٧-٢٠٠ی «نیوسەدە تێکۆشان»دا، لەژێر سەردێری «هێندێک هەوڵو تەقەلای دیکە»دا دەنووسێ: «لەگەڵ ئەو داخوازە رووی خۆش پێشاندراو بەداخەوە لەبیرم نیە لە چ وەختێکدا بوو، دەستەیەکی نوێنەرایەتی بە ئەندامەتی... دەچنە قومو داخوازەکان باس دەکەن.» مەلا عەولا پاشان باسی دیدار لەگەڵ «ئەحمەدیخومەینی» کوڕی ئایەتوڵڵا خومەینی دەکاو لەو سەفەرە رەزامەندی دەردەبڕێ. ناوبراو سەرئەنجام دەنووسێ: «دوای گەڕانەوەی دووبارە بۆ مەهاباد «ئاغای شیرازی» بەتەلیفون پێیراگەیاندینەوە کە داخوازەکان بەمەنتقی دانراوەو لەسەر یەک هومێدی قەبووڵ کرانیان زۆرە. دیارە ئەوە مزگێنێکی خۆش بوو، بەڵام نەئەوان داوایانکرد بوو دووبارە بچینەوەو نە ئێمەش دەرەتانی سەفەرمان هەبوو.»

ئەو گوتنەی مەلا عەولا حەیاکی راست نیە، چونکە ئەوان بەشوێنندا هاتنەوەو خومەینی کرمانی ناردە مەهاباد تا زەنجیرەی کارەکە بەدەستەوە بگرێ. بە هاتنی ئایەتوڵڵا کرمانی، منو دوکتور قاسملو داوامان لە کاک «رەحیمی خەرازی» کردو گوتمان: لە ماڵی خۆت جێگەیەک بۆ ئایەتوڵڵا کرمانی بکەوە. ناوبراو بە روویەکی گەشەوە داواکەی قەبووڵ کردینو ئایەتوڵڵا کرمانی لە ماڵی رەحیمی خەرازی دابەزی. دوکتور قاسملو، مەلا عەولاو من بەیەکەوە چووینە ماڵی کاک رەحیمو لەوێ چاومان بە ئایەتوڵڵا حوسێنی کرمانی کەوت. ئەوکاتە، ئێستا مەلا عەولا سەفەری «حاجیئومەران»ی نەکردبوو. دوای هێندێک قسەو

باسی ئاسایی دەگەڵ ئایەتوڵڵا کرمانی، ناوبراو سەری قسەی دامەزراندو گوتی:

– «ئێوە گەلێک جاران لەگەڵ نوێنەری حکومەت دانیشتوونو وتووێژتان کردوەو چەند جاریش خۆتان نوێنەرتان ناردۆتە «قوم»و لەگەڵ «ئەحمەد ئاغای خومەینی»ش ڕاستەوخۆ قسەتان کردوەو هەروەها لەگەڵ ئایەتوڵڵا «مەکارمی شیرازی»ش پێوەندیتان هەبووەو هەیە. داخوازەکانتان باسکراوەو من ئاگاداری چلۆنایەتی داخوازەکانتانم. بەلای ئێمەوە ویستی ئێوە بەهۆی بێباوەڕی بە ئەنجام نەگەیشتوون. ئەگەر متمانە هەبێ بە باوەڕی من هیچ کۆسپو تەگەرەیەک پێش بە ڕێککەوتنی ئێمە ناگرێ.» ئایەتوڵڵا کرمانی پاشان مەبەستی خۆی لە هاتنی بۆ مەهاباد روون کردەوەو گوتی:

– من نوێنەری ڕاستەقینەی ئایەتوڵڵا خومەینیم! ئێوە دەبێ وابیر بکەنەوە کە من خومەینیم هاتووم لێرە دەگەڵ ئێوە دانیشتوومو وتووێژتان دەگەڵ دەکەم، ئایەتوڵلا خومەینی دەسەلاتی تەواوی بەمن داوە، کە لەگەڵ ئێوە ڕێککەوم. ناوبراو پەسندکراوەکانی من دەسەلمێنێ، کە وابوو باشترە من پەنجە بۆ قسەکانی بەرێزیان ڕاکێشم تا ئێوە بزانن چۆن دەربارەی ئێوە فکر دەکاتەوە.» ناوبراو، گوتنی خومەینی بەمجۆرە بۆ ئێمە گەلاڵە کردو گوتی: «من لەو باوەڕەدام کە ئێوە سەرتان بەرژێمی عێراقەوە بەندەو چەکوچۆڵو پوڵو پارەو تەنانەت بێنزینیش لە عێراق وەردەگرن. ئێمە، وێنەی هاموشۆو هێنانی بەشێک لەو کەرەسانەمان هەیە کە ئێوە لە عێراقتان وەرگرتووە. ئێمە ئەو وێنانەمان بە فرۆکە هەڵگرتۆتەوەو جگە لەوە، زانیاریتریشمان لە دەستدایە کە بۆ حاشا لێکردن نابنو باش دەزانین ئێوە لە لایەن ڕژێمی عێراقەوە دژی کۆماری ئیسلامی هان دەدرێن. لەبەر ئەوە، ئێمە باوەڕتان پێناکەینو لامان وایە ئێوە داخوازی تایبەت بەخۆتان نیەو پرۆگرامی ڕژێمی عێراق لە وڵاتی خۆتاندا، کە ئێرانە بەڕێوە دەبەن. کەوابوو، ئێمە چۆن دەتوانین بەحیزبی دێموکرات باوەڕ بکەین؟» ئایەتوڵڵا کرمانی درێژەی بەقسەکانیدا گوتی:

– «گوتم، ڕێکنەکەوتنی ئێمە دەگەڕێتەوە سەر متمانە نەکردنمان بەئێوە! بۆ ئەوەی حکومەتی کۆماری ئیسلامی باوەڕتان پێبکاتو بزانێ ئێوە بەڕاستی ئێرانینو داخوازی تایبەت بەخۆتان هەیەو لەبن دەستی ڕژێمی عێراقدا نین، پێشنیارێکتان پێدەکەم، ئەگەر ئێوە ئەو پێشنیارەی ئێمە بسەلمێنن، ئێمە دڵنیا دەبین کە ئێوە حیزبێکی سەربەخۆنو خۆتان بڕیار دەدەنو سەرتان بە بەغداوە بەند نیە!»

ئایەتوڵڵا کرمانی دوای پشودانێکی کورت، گوتی: «پێشنیارتان پێدەکەم، بۆ ماوەی ساڵێک، تەنانەت بۆ ماوەی ساڵێک بەرگریو پاراستنی ئەو سنوورانەی ئێران بەملەوە بگرن، کە بەدەستی خۆتانەوە. ئەوان لە هێرشی بێگانەو خۆتێخزاندنی داروودەستەی دوژمن

بۆ نێو خاکی ئێران بپارێزن‌و هەموو هێزەکانی چەکدارتان ئامادەی بەرگری کردن لە وڵاتی خۆتان بکەن. حکومەتی کۆماری ئیسلامی نیازی چەکوچۆڵی ئێوە دابین دەکات‌و پێداویستی‌یەکانتان بەئەستۆ دەگرێ. خۆتان دیاری بکەن چتان پێویستە. هیچ هێزێکی ئەرتەش، لەوەی زیاتر کە لەو هەرێمە دایە، نایەتە ئێرەو ئەوانیش ئێزن نادەین دەست لە کاروباری ئێوە وەردەن. پەسند کردنی ئەو پێشنیارانە لە لایەن ئێوەوە دەبێتە هۆی متمانە کردنی ئێمە بە ئێوە. ئینجا، ئەگەر دوای تێپەر بوونی ئەو یەکساڵە، ئێمە زۆربەی داخوازەکانی ئێوەمان جێ‌بەجێ نەکردو لەژێر بڕیارەکانی خۆماندا، ئێوە دەتوانن لولەی ئەو چەکانەی کە خۆمان پێمان داون بەرەو ئێمەی ڕاگرن. ئێوە قەت نابێ پەرۆشی ئەوە بخۆن، کە ڕژیمی عێراق بۆ هەمیشە لێتان بتۆرێ. ئەو بۆ گەیشتن بە ئامانجەکانی نیازی بەئێوە هەیەو دیسان بەدژی ئێمە پشتتان دەگرێ‌و ئێوەش ڕژیمی عێراقتان لەکیس ناچێ؛ ئیتر خۆتان دەزانن وڵامی ئێوە چ دەبێ. ئەگەر پێشنیارەکانی من پەسند نەکەن، زەحمەتە ئێمەو ئێوە بەیەک بگەین!»

پاش تەواو بوونی قسەکانی ئایەتوڵڵا کرمانی، من ڕووم دە قاسملوو مەلا عەوڵڵا کردو گوتم: بە ڕای من پێشنیارەکەی خراپ نیە. ئێمە دەتوانین دەماوەی ئەو یەکساڵەدا پێشمەرگەو کادیری خۆمان پەروەردە بکەین‌و هەر لەو ماوەیەشدا بۆمان دەردەکەوێ ڕژیمی ئیسلامی چەندە جێگەی باوەڕەو داخوا بۆ بڕوا پێکردن دەبێ یان نا. بەر لەوەی قاسملو وڵامی من بداتەوە، مەلا عەبدوڵڵا وەدەنگ هات‌و چونکە قەت دڵی بەڕایی نەدەدا بەمن بڵێی مامە، گوتی: «کاک غەنی، ئەوە ڕاستە، بەڵام ئەو کاتە دەتوانێ بە ئەنجام بگات، کە کۆماری ئیسلامی پێشتر داخوازەکانی ئێمە بسەلمێنێ‌و لە یاسای بنەرەتی ئێراندا بیانگونجێنێ‌و پاشان لەسەر ئەو پێشنیارانە ڕێککەوین.»

قاسملو لەونێوەدا هیچ قسەی نەکرد، بەڵام من لەو باوەڕەدام، کە پێشنیاری کرمانی شتێکی ماقووڵ بوو. من دەمزانی قاسملو بۆچی لە بەرامبەر پێشنیاری مندا بێدەنگ مایەوەو تەنانەت بە ڕەواڵەتیش پشتی قسەی مەلا عەوڵاشی نەگرت. لە وڵامی مەلا عەوڵادا گوتم: کاکی برا، کابرا دەڵێ نێرە، تۆ دەڵێی بیدۆشە!! کابرا بە ڕاشکاوی دەڵێ، خومەینی باوەڕی بە ئێوە نیە، مەگەر ئەو پێشنیارە بسەلمێنن؛ مەلا عەوڵا دیسان وڵامی دایەوەو گوتی: «ئێمە ئەگەر ئەو پێشنیارە قەبووڵ بکەین، خەڵکی کوردستان پێمان دەڵێن جاش.» بە بیستنی ئەم گوتنەی مەلا عەوڵا تووڕە بووم‌و ویستم بڵێم ئەدی بۆچی بەخۆ بەستنەوە بەڕژیمی عێراق‌و چەکوچۆڵ‌و پارە وەرگرتن لەو دوژمنە دیکتاتۆرو خوێنمژەی کورد ئێمە نابێنیە جاش، بەڵام پشووم خواردەوەو لە جیاتی گوتم کاک مەلا عەوڵا، مەگەر

بەگوتنی خۆمان ٩٥٪ خەڵکمان لەگەڵ نیە، ئەگەر ئەو خەڵکە لەگەڵ حیزبەو وەک بۆخۆمان دەڵێین بەگوێی حیزب دەکەن، ئەدی چۆن پێمان دەڵێن جاش؛ بەراستی کام لەوانە راستن؟ من بێدەنگ مانەوەی قاسملوم زۆر لا سەیر بوو. ناوبراو تەنانەت وشەیەکی بەسەر زماندا نەهات‌و گوتنەکانی مەلا عەولاً هەوڵی ئێمەی پووچەڵ کردەوەو مەلا کرمانی بەدەستی بەتاڵ گەڕایەوە بۆ تاران. ناوبراو بەر لەگەڕانەوەی بۆ تاران، چووە سەر تلویزیۆن‌و رایگەیاند: حکومەتی کۆماری ئیسلامی ئێران لایەنگری ئێوە خەڵکی کوردستانەو لە هیچ یارمەتێک بە ئێوە کۆتایی ناکات. بەمجۆرە، گشت ئەو دەرفەتانەی کە مەلا عەولای حەیاکی لە «نیوسەدە تێکۆشان»دا پەنجەیان بۆ رادەکێشی بەفیڕۆ چوون، بەڵام ناوبراو هۆی لەنێو چوونیان بەدروستی شی ناکاتەوەو تەنیا بەو گوتنەی لە لاپەڕی ٢٠٠دا سەرپۆشیان دەخاتە سەرو دەڵێ: «دیارە ئەوە مزگێنیکی خۆش بوو، بەڵام نە ئەوان داوایانکرد بوو دووبارە بچینەوەو نە ئێمەش دەرەتانی سەفەرمان هەبوو».

رۆژی دوایی کە قاسملو هاتە دەفتەری حیزب پرسیارم لێکردو گوتم: بەراستی زۆرم لا سەیر بوو، کە تۆ لەو وتوێژەدا متەقت لەخۆ بڕی‌و هیچت نەگوت؟ زۆر جاران دەتگوت، کێشەی کوردستان تەنیا بەدەست خومەینی چارە دەکرێ‌و ئەگەر ناوبراو بەڵێنیمان پێبدات تەواوە، کەچی، ئێستا نوێنەری راستەقینەی خومەینی هات‌و پێشنیاری خومەینی هێنا، بەڵام مەلا عەولاً رەتی کردەوەو تۆش هیچت نەگوت! قاسملو لە وڵامی مندا گوتی:

- «مەبەستی ئایەتوڵڵا کرمانی ئەوە بوو، کە ئێمە پردی پشت سەرمان بروخێنین. مەلا عەولاً لەم روانگەوە دژی پێشنیاری کرمانی راوەستا، بۆیە منیش دەنگم نەکرد.» بە بیستنی ئەو گوتنە لە زمانی قاسملو زۆر نارەحەت بووم‌و گوتم: پەسند کردنی ئەو پێشنیارە بەمانای شەڕ دژی حکومەتی عێراق نەبوو، بەڵام بێگومان پێوەندی ئێوەی دەگەڵ سەددام لەمەترسی دەخست.

Kurdistanpost
کوردستانپۆست

گەلاڵەی حەوت مادەیی سەددام

مەلا عەبدوڵلا بەپێی ئەو بڕیارەی دەفتەری سیاسی کە پێشتر ئاماژەم پێکرد، چوو بۆ حاجی‌ئومەران. هەروەکوو دەزانین ڕێگەی مەهاباد بۆ حاجی‌ئومەران و گەڕانەوە بە ئوتومبێل پتر لە چەند سەعات نیە، بەڵام مەلا عەولا وەک لەبیرم بێ ٦-٧ ڕۆژی پێچوو. دوای گەڕانەوەی ناوبراو، دوکتور قاسملو تەلیفونی بۆ کردم و گوتی مەلا عەولا گەڕاوەتەوە. ناوبراو داوای لێکردم بچمە کۆبوونەوەی دەفتەری سیاسی. بە گەیشتم، هەڤاڵانی دەفتەری سیاسی لەوێ بوون. قاسملو کۆبوونەوەکەی کردەوە و گوتی:

- «مەلا عەولا کە گەیشتۆتە حاجی‌ئومەران دیتویەتی چەند کەس لە مەئمورانی بەعسی عێراق بە هێلیکۆپتر چاوەڕوانن. ناوبراو خۆی ناساندووە و گوتویەتی حکومەتی عێراق داوای قاسملوی کردوە، بەڵام چونکە ناوبراو کاری هەبووە، نەیتوانیوە بێتە لاتان و من بە نوێنەراتی هاتووم، کە پێتان ڕابگەیەنم سەفەرەکە هێندێک وەپاش بخەن. مەئمورەکانی عێراقی لە وڵامی مەلا عەولادا ڕایانگەیاندوە، ئێمە مەئمورین و تۆ خۆت وەرە بەسواری هێلیکۆپتر بچووە کەرکوک و وڵامیان بدەوە. مەلا عەولایان بە سواری هێلیکۆپتر بردۆتە کەرکوک. بەرپرسانی بەعس بە گرژیەوە گوتویانە دەبوایە قاسملو بۆخۆی بێت، بەڵام مەلا عەولا گوتویەتی کارو باری دوای کۆنگرەو هەڵبژاردنی پەرلەمان مەودای هاتنی نەداوە.» من ڕووم لە مەلا عەولا کردو پرسیم:

- کاکی برا، دەفتەری سیاسی حیزب تۆی نارد بچی بۆ حاجی‌ئومەران و لەوێندەری پەیامی دەفتەری سیاسی‌یان پێڕابگەیەنی و بگەڕێیەوە بۆ مەهاباد، نەک سواری هێلکۆپتری بەعس بی و بچی بۆ کەرکوک. مەلا عەولا گوتی:

- «مەئمورەکانی بەعس داوایان لێکردم، کە دەبێ بچم لە کەرکوک ویستی حیزب ڕابگەیەنم.» گوتم:

- تۆ فەرمانی مەئموری بعست لا گرنگ بوو یا بڕیاری حیزبی دێموکرات؟

- «چارەم نەبوو دەبوایە بچم»

پاش ئەو کێشەو گفتوگۆیە، هەر چەندە مەلا عەولاً بۆ ماوەی حەوتوویەک لە عێراق مابۆوە، بەلاًم هیچ چەشنە راپۆرتێکی لە کارەکەی بە ئێمە نەداو نەیگوت باسی چ دیاردەیەکی لەگەلْ کاربەدەستانی بەعس کردوەو لەسەر چ ساخ بوونەتەوە، بەلاًم نامەیەکی بەدەستەوە بوو، کە بە نیگەرانی رووی لە ئەندامانی دەفتەری سیاسی کردو گوتی: «رژێمی عێراق ئەو چەند خالاًنەی ئاراستەی دوکتور قاسملو کردوە، کە دەبێ حیزب پەسندیان بکات.»

خالەکانی بە دیاری هێندراوی مەلا عەولاً لە کەرکوکەوە بەچشنی خوارەوە بوون. من چونکە دەقی خالەکانم بە نووسراوە بەدەست نەگەیشتو تەنیا ئەوانم لە مێشکی خۆمدا راگرت، رەنگە خالە نووسراوەکانی من جیاوازی ووشەیان دەگەلْ رەستەی نووسراوەکانی بەعس هەبێ، بەلاًم لە ماناو نێوەڕۆکیان هیچ نەگۆڕاوە:

١- دەبێ دوو ئەفسەری ئێمە بۆ یارمەتی کردنو دانی پارەو کەلو پەلی شەڕ بەئێوە، بێنە لای ئێوەو لە لاتان بن.

٢- دەبێ دوو ئەندامی دەفتەری سیاسی ئێوە بێنە لای ئێمەو بۆ گۆڕینەوەی بیروڕاو مشاورە لە لای ئێمە بمێننەوە.

٣- حیزبی دێموکرات پێویستە زانیاری خۆی لەسەر ئەو هێزانەی ئەرتەشی ئێران کە لە سنوری ئێمە نزیک دەبنەوەو یان دێنە سەربازخانەکانی نزیک سنوور بە ئێمە بداتو ژمارەی سەربازو چەشنی چەکو ژمارەی ئەوان بۆ ئێمە رون بکاتەوە.

٤- پێویستە ئێمە لە چەشنی فڕۆکەو هێلیکپترەکانی ئەرتەشی ئێران ئاگادار بکاتو بلْێ کەرەسەی ئەوان لە چ حکومەتێک دەکرن.

٥- حیزبی دێموکرات دەبێ دروشمی رووخانی رژێمی ئاخوندی هەلْگرێ.

٦- حیزبی دێموکرات دەبێ پێش بە کوردەکانی باشوور بگرێو رێگە نەدا ئەوان لە سنووری عێراق نزیک بنەوەو لە خاکی ئێرانەوە بێن دژی حکومەتی عێراق شەڕ بکەن.

٧- حیزبی دێموکرات دەبێ چۆنیەتی پێوەندی رژێمی ئێران لەگەلْ ولاًتانی دەرەوە بۆ ئێمە روون بکاتەوەو ناوی ئەو ولاًتانە بە ئێمە بلْێ کە چەکیان لێدەکرێو چەشنی چەکەکانیش دیاری بکات.

پاش ئەوەی مەلا عەولاً لە خوێندنەوەی ئەم حەوت خالە نگریسانە بۆوە. من بە وردی روانیمە هەڤالاًنی دەفتەری سیاسی، تا بزانم ئەو خالە گلاًوانە چەندەی کار تێکردون. قاسملو بە تەواوی سەری داخستبوو. هەڤالاًنی‌تر جگە لە مەلا عەولاً ئارەقەی شەرمیان

لەسەر روخسار نیشتبوو، بەلام نەمزانی بۆچی وایان لێهاتبوو، داخۆ پێشنیارەکانی بەعس شەرمساری کردبوون یا فکریان لە ڕێگایەک بۆ پەسندکردنی دەکردەوە. لە کاتێکا هەموو لایەک بێدەنگ بوون، من گوتم:

– قەبووڵ کردنی ئەو حەوت خاڵانە، یا هەرکام لەوان بەمانای خۆفرۆشی بەرژێمی عێراقەو من بە خیانەتی دەزانم. بەڕێزان، من چۆن پاش ئەو هەمووە چارەڕەشیو ڕەنج کێشانە، کە لە ڕێگای خەباتی شەرافەتمەندانە بۆ ڕزگاری نەتەوەکەم کێشاومە، ئێستا بێم مل بۆ ڕژێمی عێراق کەچ بکەم؟! خۆ ئەگەر تەنیا بۆ یەکجار من تەسلیمی ویستی شای ئێران بایەم، تووشی ٢٥ساڵ زیندانو شکنجەو ئاوارە بوونی خۆمو ماڵو منداڵم نەدەبووم، کە واتە چۆن دەتوانم تەسلیمی ئەو پێشنیارانەی ڕژێمی بەعس بمو بەڵێنی بە دوژمنی گەلەکەم بدەم کە نۆکەریت دەکەم. جیا لەوە چارەنووسی ئەو پێنج خاڵانەی کۆنگرەی چوار چیان بەسەر دێ، کە بۆ ڕێبازی ڕێککەوتن لەگەڵ کاربەدەستانی «تاران» پەسند کراون. ئێمە بەخێر تازە لەگەڵ بەنیسەدرو نوێنەرانی حکومەتو دوو ئایەتوڵڵای ناردراوی خومەینی دانیشتووین. ئێمە دەبێ وەشوێن گەلاڵەی شەش مادەییو گوتنەکانی ئایەتوڵڵا کرمانی کەوینو هەوڵ بدەین داخوازەکانمان بەسەر کۆماری ئیسلامیدا بسەپێنین، نەک پێشنیاری ڕژێمی بەعس قەبووڵ بکەین. پەسند کردنی ئەو پێشنیارانەی ڕژێمی بەعس بەمانای پێشێلکردنی پەسند کراوەکانی کۆنگرەی چوارە، کە ئێمە نابێ ئەوان پێشێل بکەینو حەوت مادەی خۆفرۆشی بە بەعسی عێراقیان لەجێ دانێین. ئێمە بەم کارەمان ناتوانین وڵامی مێژووی خەباتی گەلەکەمان بدەینەوە؟

من قسەکانم تەواو کرد، بەلام جگە لە مەلا عەولا کەس دەنگی لێنەهات. مەلا عەولا گوتی:

– «کاکە غەنی تۆ تەنیا نیت، دەبا هەڤالانیش ڕای خۆیان دەربڕن. باوەڕ ناکەم پەسند کردنی بەشێک لەو خاڵانەی بەعس بۆ ئێمە تاوان بێ.»

– ڕەنگە تۆ بە تاوانی نەزانی، بەلام من نەک تەنیا بە تاوان، بەڵکو بە حیزب فرۆشیو گەل فرۆشی دەزانم.

بەداخەوە پاش گوتنی مەلا عەولا، هەڤالان خاڵەکانیان پەسند کردو ئیتر من کۆبوونەوەکەم بەجێهێشت. لەبەر دەرگای هۆدەکە سەرم سەوڕاندو ڕووم دە «جەلیلی گادانی» کردو گوتم: کاک جەلیل تۆ ماوەیەک زیندانی بوویتو لەنێو خۆی وڵاتیشدا خەباتت کردوە، تۆ بۆچی؟!!! بەو چەشنە پەسند کراوەکانی کۆنگرەی چواری حیزبی دیموکرات، کە لە لایەن ٣١٠ ئەندامی نوێنەری ڕێکخراوەکانی حیزبی پەسند کرابوون خرایە

نێو زبڵدانی تاریخەوەو حەوت مادەی سەددامو رژێمی جنایەتکاری عێراقی لەجێ داندرا.
دوای پەسندکردنی ئەو حەوت خاڵە، ئیتر نۆرەی من بوو، کە دەبوایە خۆم ساخ بکەمەوە، چ بکەم. بەهەموو خەباتی دورو درێژو زیندانیو ئەشکەنجەو دەربەدەریم، بۆ جارێک سەرم بۆ رژێمی دیکتاتوری «محەمەد رەزا» شۆڕ نەکردبوو، ئێستا چۆن دەمتوانی سەر بۆ رژێمی فاشیستی سەددام دانوێنمو بچمە ژێر فەرمانی ئەو جنایەتکارەو بەو حەوت مادەیە لە بەرامبەر ئەودا چۆک دادەم. بەراستی کارێکی دژوار بوو. لە لایەک، بەدوای شکانی کۆماری کوردستاندا زیندووکەرەوەی حیزبی دێموکرات بوومو بۆ سەربڵندی حیزب لە پێناوی گەلەکەمدا خۆشترین سەردەمی ژیانی خۆمو ماڵو منداڵم لە دەستدابوو،و نەمدەزانی چۆن ئەو حیزبە بەجێ هێڵم، لە لایەکیترەوە نەمدەتوانی وەک ئەوان بڕیارەکانی کۆنگرەی چوار پێشێل بکەمو خۆم بە حەوت مادەی سەددام ببەستمەوە. نەمدەزانی چۆنو بەچ شێوەیەک وڵامی مێژووی دوا رۆژ بدەمەوەو خوێنی رژاوی خەڵکی بێ تاوانو پێشمەرگە گیان فیداکان لەبەر چاو نەگرم. هەرچی بیرم کردەوە، فکرم بەجێیەک نەگەیشتو چارم نەما بڕیارمدا حیزب بایکوت بکەمو لە کۆبوونەوەکانی دەفتەری سیاسیدا بەشداری نەکەم. بڕیارمدا مەهاباد بەجێ هێڵمو بچمە لای رێکخراوەکانی باشووری کوردستان، کە دژی سەددام حوسێن خەبات دەکەنو لە چیاکان بمێنمەوەو بۆ چارەسەر کردنی گیروگرفتی دەرونی خۆمو رێبازی دوا رۆژم یارمەتیان لێوەرگرم.

بایکۆت کردنی حیزبی دێموکرات

چەند رۆژێک بوو، کە لە حیزب هەڵبڕابووم، کە مەلا عەولا نامەیەکی دوکتور قاسملوی بۆ هێنام. ناوبراو بە رواڵەت وای پێشاندەدا کە کشانەوەی من لە حیزب نارەحەتەو گەلێکی قسە کردو گوتی:

– «کاتی ئازاد بوونت لە زیندانی سەدان هەزار کەس لە خەڵکی کوردستان پێشوازیان لێکردی. ئەو پێشوازییە مێژووییەی کە لەتۆ کرا، بە نیسبەت جەماوەری کوردستان لە هی ئایەتوڵڵا خومەینیش هەراوتر بوو. چۆن دەبێ ئەو گشتە خۆشەویستییە لەبیر بکەی؟»

– من خەباتم نەکردوە بۆ ئەوەی خەڵک پێشوازیم لێبکات، بەڵکو خەباتم کردوە بۆ سەربڵندی گەلەکەم. لام وایە ئەو رێگەیەی ئێوە گرتوتانەتە بەر، یاری کردن بەخوێنی پاکی

رۆڵەکانی گەلە. ئێوە بەپشتیوانی کام یاسا، ڕێگە بەخۆتان دەدن، بڕیارەکانی کۆنگرەی چوار پێشێل بکەنو لەجیاتی ئەوان فەرمانی ڕژێمی عێراق بەڕێوە بەرن. ئێوە خۆتان لە باشوری کوردستانو لە بەغدا بوونو باش دەزانن پاش هەرس هێنانی بزووتنەوەی گەلی ئێمە لەو جێیە بە سەرۆکایەتی بارزانی، ڕژێمی عیراق پتر لە دوو سەد هەزار کەسی لەنێو برد. ڕۆژ نەبوو لە سلێمانی، هەولێر، کەرکووک، دەهۆکو شارەکانیتری کوردستان دەیان کەس گوللە باران نەکەن. ڕژێمی عێراق نزیک بە شەش هەزار گوندی کوردستانی ویران کردوەو بە بۆمبی ناپاڵم زەویو دەشتو کێڵگەکانی سوتاندوەو ئاوەزێی لێی بڕیوەو تەنانەت زیندەواری لێ نەهێشتوە. من زیندانی بووم، بەلاّم ئێوە ئازاد بوونو دەزانن سەددام چی بەسەر کوردە کۆچدراوەکان هێناو ئەوانی تووشی چ چارەنووسێک کرد! مەلا عەولاّ لەحاڵێکدا بەقسە توندو جەرگبڕەکانی من تاسابوو، گوتی:

– «ئێمە چارەمان نیە، پێویستیمان بە یارمەتیو پشتگری بەعس هەیە.» لە وڵامیدا گوتم:

– مامۆستا گیان، ئێوە ئەگەر پەسندکراوەکانی کۆنگرەی چوارتان بەجێ هێنابا و هەولی ئاشتی حکومەتتان ڕەد نەکردبایەوە، پێویستیتان بە یارمەتی ڕژێمی بەعس نەدەبوو. تۆ خۆت ئاگاداری، ڕژێمی عێراق بۆ ئەوەی بەسەر بزووتنەوەی کورددا زاڵ بێ، «شطالعرب»ی تەسلیمی ئێران کردو ڕژێمی محەمەد ڕەزا شاش بۆ بەدەست هێنانی شطالعرب لە خوێنی پێشمەرگەی کورد کەڵکی وەرگرتو بەخوێنی ئەوان سەددامی تەسلیمی ویستەکانی کرد. ئێستاش، سەددام تاکتیکی شای ئێرانی گرتۆتە بەر، کوردی ژێر دەستی خۆی دەکوژێو قەلاّچۆیان دەکاتو بەدرۆ فرمێسک بۆ کوردی ڕۆژهەلاّت هەڵدەڕێژێو دەیەوێ لەو ڕێگایەدا ئەگەر بۆی بلوێ تۆڵەی خۆی بکاتەوەو نەک شطالعرب بگرە باشووری ئێرانیش، یانی «خوزستان»یش بخاتە ژێر دەستی خۆی. ئاخر ئێوەش حیزبنو دەڵێن بۆ بەرژەوەندی گەلەکەتان خەبات دەکەن؟ بەڕاستی هیچ ڕێکخراوێکی شۆڕشگێر کە بۆ ئامانجی گەلی خۆی تێبکۆشی، ئاوا بەمجۆرە نەچۆتە ژێر باری بەڵێنی دان بە دوژمنەوە. ڕاستە دەبێ لە دووبەرەکی ڕژێمە داگیرکەرەکان کەڵک وەربگیرێ، بەلاّم نەک ئاوا بەتەسلیم بوون بە دوژمنو پەسند کردنی داواکانی. بەمجۆرە داخوازی قاسملوم ڕەد کردەوەو بە مەلا عەولاّم گوت لە ماڵی خۆم دادەنیشم تا بزانم دوا ڕۆژ چی پێدێو مل بۆ ئەو بڕیارە ڕاناکێشمو خۆم بە ڕژێمی عێراق نافرۆشم!

چەند ڕۆژ پاش دانیشتن لەگەڵ مەلا عەولاّ خەریکی خۆ ئامادە کردن بووم، کە لە شار دەرکەومو بچمە لای هەڤالانی کوردی باشووری کوردستان، کە مەلا عەولاّ سەرلە نوێ

گەڕایەوەو نامەیەکی‌تری قاسملوی بۆ هێنام. قاسملو دە نامەکەیدا لەوەی کە من حیزبم بایکۆت کرد بوو، گازەندەی لێکردبوومو پاش لاواندنەوەیەکی زۆر داوای کردبووم، بچم لە کۆبوونەوەی کۆمیتەی ناوەندی حیزبدا قسەی خۆم بکەم. هەر چەندە دەمزانی چوونم بێ‌فایدەیەو ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندیش پشتی هەڵوێستی قاسملو دەگرن، بەمحاڵەش چووم لە کۆبوونەوەی رۆژی ١٧ی گولانی ساڵی ١٣٥٩- ١٩٨٠.ی گوندی «برایمە»دا بەشداریم کرد. بە یارمەتی گروپێکی چەند کەسە، قسەکانی خۆم هێنابوە سەر کاغەزو لەو کۆبوونەوەیەدا خوێندمەوە. لەودا، داوام لە ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی کردو گوتم: چونکە دەفتەری سیاسی بڕیارەکانی کۆنگرەی چواری پێشێلکردوە، داوادەکەم سەرلەنوێ سکرتێری حیزبو دەفتەری سیاسی هەڵبژێرنەوە. گوتم، من بۆخۆم ئامادە نیم لە دەفتەری سیاسیدابمو رازیش‌نیم قاسملوش لەو ئۆرگانەدا بەشدار بێ. لەسەرەتادا بڕیاردرا بۆ ئەم مەبەستە دەنگی نهێنی وەربگیرێ، بەڵام مەلا عولای حەیاکی گوتی:

- «رەسمی کۆمیتەی ناوەندی ئەوەیە کە لە کۆبوونەوەکانیدا بە ئاشکرا دەنگ بدات.»

من قەبوولم کرد کە بە ئاشکراو بەشێوەی دەست بەرز کردنەوە دەنگ بدرێ، لەوکاتەدا قاسملو داوای کرد ماوەیەک دەست راگرینو هەڤالان پشویەک بدەن. لەو پشودانەدا، قاسملو کاری خۆی کردو بە هەڤالانی گوتبوو، حیزبی تودە چەند کەسی لەنێو ئێمەدا هانداوە کە قاسملو لە سکرتاریەتی حیزب وەلانێو ئەوە فیتی «کیانوری»ە وشیار بن خەریکن حیزبەکەمان لێهەڵدەوەشێنن. قاسملو بەمجۆرە رای گشتی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی گۆڕیو ئەوانی بۆ لای خۆی راکێشا، بەڵام گوتنەکەی تاوانێکی نارەوا بوو، چونکە کیانوریو حیزبی تودە قەت زاتی ئەوەیان نەبوو، مەبەستێکی ئەتۆ لەگەڵ من باس بکەن. کێشەی من لەگەڵ قاسملو لەسەر پێشێلکردنی بڕیارەکانی کۆنگرەی چوارو ملدانی ناوبراو بە حەوت مادەی پێشنیاری سەددام بوو. ئەو چەمکە هیچ پێوەندی بە حیزبی تودەوە نەبوو،و تەنانەت ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندی حیزبیش ئاگاداری هۆی ناکۆکی ئێمە ئەندامانی دەفتەری سیاسی نەبوونو نەیاندەزانی من حیزبم بایکۆت کردوەو پاش کۆبوونەوەی برایمە ناکۆکیەکان ئاشکرا بوون. لەم کۆبوونەوەیەدا، سەرلەنوێ ئەندامانی پێشووی دەفتەری سیاسی هەڵبژێردرانەوەو قاسملوش کرایەوە بە سکرتێری حیزبو منیش لەسەر رای پێشووی خۆم لەمەڕ بایکۆت کردنی حیزبو چوون بۆ لای هەڤالانی گەرمێن مامەوە.

پێکهاتنی حیزبی دێموکراتی پێڕەوی کۆنگرەی چوار

ڕەوتی پسان‌و دوور کەوتنەوەی من لە حیزب دەنگی دایەوە. ڕۆژێک کاک حەمەدەمینی سیراجی بە تەلیفون داوای لێکردم سەرێک لە ماڵیان بدەم. من چووم، «فاروقی کەیخوسرەوی»ش لەوێ بوو. دەربارەی بڕیاری من سەبارەت بە بایکۆت کردنی حیزب پرسیاریان لێکردم‌و منیش بە کورتی وڵامم دانەوە. لەم بابەتەوە کە دژی ویستی عێراق هەڵوێستم گرتبوو، خۆشحاڵی خۆیان دەربڕی‌و گوتیان ئێستا دەتەوێ چ بکەی؟ گوتم:

– بڕیارمداوە بچمە چیاو لە لای هەڤاڵانی کوردی بندەستی عێراق بمێنمەوە، تا بزانم چارەنووسمان بەکوێ دەگات.

ئەوان ڕەخنەیان لێگرتم‌و گوتیان:

– «چۆن دەبێ تۆ بێ کەڵک دانیشی‌و ئەو حیزبەی کە تۆ پاش ڕووخانی کۆماری کوردستان بە هەزاران زەحمەت زیندووت کردۆتەوەو ئەو گشتە زیندانیەت لەسەر کێشاوە بە ئاسانی تەسلیمی قاسملوی بکەی، کە قەت لەسەر حیزبی دێموکڕات سەخڵەتی نەدیوەو لە ئوروپا بەخۆشی ڕایبواردوە؟»

– پرسیارم لێکردن‌و گوتم چ بکەم؟ گوتیان:

– «کۆنگرەی چواری حیزب خاوەنی چەند پەسند کراوەو قاسملو لە جیاتی ئەوەی بۆ ئامانجە پەسندکراوەکانی کۆنگرە هەوڵ بدات، هەروەکوو بۆ خۆت دەڵێی حەوت مادەی نگریسی ڕژێمی بەعسی عێراقی کردۆتە ڕێبازو بەرنامەی حیزب‌و سەربەخۆیی حیزبی ناوەتە ژێر پێ. بە ڕای ئێمە تۆ دەتوانی پشت بە پەسندکراوەکانی کۆنگرەی چوار ببەستی‌و بەناوی «حیزبی دێموکراتی پێرەوی کۆنگرەی چوار» خۆت لە قاسملوو لایەنگرانی جیا کەیەوە. بەمجۆرە، گەلێک مرۆڤی چاک‌و ئەندامی پاک‌و لێهاتووی حیزب لەگەڵ تۆ دەکەون‌و ئێمەش پاڵپشتی تۆین. تۆ دەتوانی بە یارمەتی هەڤاڵانت پشتی وتووێژەکانی حکومەت بگری‌و لەسەر ئەساسی پەسندکراوەکانی کۆنگرەی چوار دەگەڵیان ڕێکبکەوی. ئێمە نابێ لەسەر ئەو دیاردانەی پێداگرین، کە ڕێگە بە ڕێککەوتن دەگرن. گەلی ئێمە گەلێک ئەزموونی مێژوویی هەیە، تاقیکردنەوەکانی پێشوو دەریانخستوە، کە ئێمە ناتوانین بەچەک

بەسەر دەوڵەتی بەتواناو بەهێزی ئێراندا زاڵ بن. بوونی «بەنیسەدر»، بازەرگان، فروهەرو ژمارەیەکیتر رەنگە دەرفەتێک بن بۆ کوردو ئێمە دەبێ کەڵکیان لێوەرگرین، ئەگینا لە رێگەی شەڕو پێکهەڵپڕژانی چەکدارانەوە جیا لەوەی ئەندامانی نەتەوەکەمان لە دەست دەدەین بە ئامانجێکی شیاو ناگەین. ئێمە دەبێ نەتەوەکەمان لە شەڕ بپارێزین‌و نابێ متمانە بە سەددام بکەین‌و پشتی پێ‌بەستین. ئێمە دەبێ شۆڕشی بارزانی‌مان لەبەر چاو بێ‌و باوەڕ بە دوژمنانمان نەکەین.»

گوتنەکانی ئەو هاوڕێیانە زۆریان کار تێکردم‌و دەتوانم بە راشکاوی بڵێم سەریان لێشێواندم‌و پەشیمانیان کردمەوە کە بچمە لای برایانی گەرمێن. چونکە لە لایەک وتەکانیان بەرواڵەت دروست دەهاتە بەر چاو،و لە لایەکیتریشەوە پەیامی ٢٦ی خەزەڵوەری خومەینی، بەڵێنییەکانی بەنیسەدرو ئایەتوڵڵا کرمانی کە پێشتر ئاماژەم پێکردن، هەستێکی نوێیان لە مێشکی مندا خوڵقاندو بەو زانیارییە کە حیزبی دێموکرات بە پێی پرۆگرامی پەسند کراوی لە چوارچێوەی ئێراندا داوای خودموختاری دەکات‌و بۆ گەیشتن بەو ئامانجە پرۆگرامی بەدەست گرتنی دەسەڵاتی لە ئێراندا نیەو تەنانەت ئەگەر لە شۆڕشی چەکدارانەش سەرکەوێ، جیا لە وتوویژ دەگەڵ حکومەتی ناوەندی چارەیەکیتری نابێ، هاتمە سەر ئەو باوەڕە، کە لەجیاتی چوون بۆ لای کوردەکانی باشوور باشترە لەگەڵ ئەو هاوڕێیانە بۆ چارەسەر کردنی کێشەی گەلەکەم رێگای وتوویژ دەگەڵ حکومەت بگرمە بەرو تەسلیمی رێبازی ئەو هەڤاڵانە بم.

من پاش ئەوەی کە ملم بۆ پێشنیارەکەیان راکێشا، ئەوان نامیلکەیەکیان دامێ‌و گوتیان بۆ گەیشتن بەو ئامانجە نامیلکەیەکمان ئامادە کردوەو داوادەکەین بیخوێنیەوە. نامیلکەکەم لێوەرگرتن‌و خوێندمەوە. دەقی نامیلکەکە لە چوارچێوەی باسەکەماندا بوو، بەڵام رێکوپێکتر گەڵاڵە کرابوو. تەنیا خاڵێک بە لای منەوە پەسند نەبوو، کە ئەویش چەند رەستەیەک بوو کە دژی «کۆمەڵە» نووسرابوو. من ئەو چەند رەستەیەم خەت کێشاو گوتم پێویست ناکا ئەوە بنووسین‌و لەو بارودۆخەدا دوژمن بۆ خۆمان بتاشین. ئەوان قەبووڵیان کردو منیش لەگەڵ ئەو دوو هەڤاڵانە دەستم کرد بە چالاکی. دەگەڵ چەند هەڤاڵی حیزبی قسەمان کردو ئەوانیش رێبازەکەیان بەدڵ بوو. دەقی نووسراوەکەمان بۆ «کەریمی حیسامی» نارد، کە ئەو کاتە بەرپرسی کۆمیتەی حیزبی لە مەهاباد بوو. ناوبراو پاش خوێندنەوەی، گوتبووی بە لای منەوە زۆر کەمیش نووسراوەو شتێکی پیرۆزە. دانپێداهێنانی ئەو هەڤاڵانە کە من نامەوێ لێرەدا پەنجە بۆ ناوەکانیان راکێشم، منی بۆ ئەنجامی ئەو کارە پتر هاندا، بەڵام دواجار کە بیرم لە کردەوەکان کردەوە بە هەڵەی خۆم گەیشتم.

من نەدەبوایە بەم شێوەیە خۆ لە حیزب دوور کەمەوە. پێویست بوو ئەو نووسراوەیە

بەرمە نێو بەدنەو ڕێکخراوەکانی حیزبی‌و چالاکێکی‌پتری بۆ بکەم‌و کادرێرو ئەندامانی حیزب لە کردەوەو چۆنیەتی خەباتی حیزب‌و بیروبۆچوونی خۆم ئاگادار بکەم‌و ڕاستی ڕووداوەکان‌و کێشی بەشێک لە ڕێبەرایەتی حیزبیان بۆ لای ڕژێمی سەددام بۆ ڕوون بکەمەوەو پاشان داوای کۆنفرانسێکی بەرین یا کۆنگرەیەکی ئاوارتە (نائاسایی» بکەم‌و حیزب تەنانەت بۆ ماوەیەک لە شەڕی چەکدارانە دوور ڕاگرم، بەڵام چونکە لام وابوو بە هەڵایسانەوەی شەڕ لەنێوان حیزب‌و حکومەتدا، دەرفەت لەکیش دەچێ، بەپەلە بە ناوی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران پێڕەوی کۆنگرەی چوار دەستمان بەخەبات کردو نامیلکەی «بیروبۆچوونی بەشێک لە کادیرەکانی ڕێبەرایەتی حیزبی دیموکرات»مان لەنێو خەڵکی شاری مەهابادد بڵاو کردەوە.

ماوەیەک بوو کە بەناوی «پێڕەوانی کۆنگرەی چوار» خەباتمان دەست پێکردبوو، کە «عەلی گەلاوێژ» تەلیفونی بۆ کردم‌و گوتی، «بۆ چارەسەر کردنی نەخۆشی‌و دیتنی منداڵەکانم سەفەری یەکیەتی سۆڤیەتم کردبوو.» گەلاوێژ پاشان گوتی:

- «ئەوە چت کردوەو بۆچی لە حیزب بڕاوی‌و حیزبی تازەت دامەزراندوە. پێمخۆشە هەر ئێستا بێیە لام‌و بزانم چ قەوماوە.» من‌و عەلی گەلاوێژ لەسەردەمی کۆماری کوردستاندا بەیەکەوە لە باکۆ زانکۆی سەربازیمان خوێندبوو. ناوبراو پاش ڕووخانی کۆماری کوردستان لە سۆڤیەت مایەوەو من بۆ درێژەدا بە خەبات گەڕامەوە وڵات.

هەستام خۆم کۆ کردەوەو چوومە لای گەلاوێژو بە وردی ڕووداوی کارەکانم بۆ گێڕاوەو گوتم پاش هەوڵدانێکی زۆر نەمتوانی شوێن لەسەر هەڤاڵانی ڕێبەرایەتی حیزب دانێم‌و بە تایبەتی دوکتور قاسملوم بۆ قانع نەکراو چارم نەماو لەڕووی ناچاری حیزبم بایکۆت کرد. پاش دوور کەوتنەوە لە حیزب کاک سیراجی‌و فاروقی کەیخوسرەوی ڕایان وابوو من نابێ مەیدان چووڵ بکەم‌و سەرئەنجام لەگەڵ ئەوان بە ناوی پێڕەوانی کۆنگرەی چوار تێکۆشانی خۆم درێژە پێدا. گەلاوێژ بە دوای تەواو بوونی وتەکانم گوتی:

- «ئەگەر من لێرە بایەم، ڕێگەم نەدەدا ئەو کارە بکەن.» گوتم:

- هەرچی بێ تازە ڕووی داوە. ئێمە بەڵکو بەرێبازی کۆنگرەی چواردا بتوانین خەڵکەکەمان لە شەڕو کوشتار دور بکەینەوە.

- «ڕەنگە خومەینی‌و بەنی‌سەدرو فروهەرو چەند کەسێکی‌تر مل بۆ پەسند کردنی چەند خاڵێک ڕاکێشن، بەڵام مەلاکانی دەوروبەری خومەینی بەتەواوی ڕەخنەیان دەکاری حکومەتدا کردوەو خەریکن دەسەڵات بەدەستەوە دەگرن‌و من ئاگاداری پیلانگێری ئەوانم‌و باوەڕ ناکەم ئێوە سەرکەتن بەدەست بێنن.»

- ئێمە، لەسەر ئەو شتانەی دەبنە کۆسپی سەر ڕێگەمان، زۆر پێناچەقێنین. ئەگەر چەند

خاڵێک لە داخوازەکانمان دەست بکەوێ‌و بەمجۆرە پێش بە شەڕو کوشتار بگرین، بۆ خۆی لەو قۆناخەدا سەرکەوتنە.

من دیداری خۆم‌و گەلاوێژم بۆ کاک حەمەدەمینی سیراجی گێڕاوەو گوتم ناوبراو بەو کارەی ئێمە رازی نیەو دەیگوت ئەگەر من لیژە بایەم رازی نەدەبووم لە حیزبی دیموکرات جیابنەوەو دژتان رادەوەستام. کاک حەمەدەمین بەبیستنی ئەو گوتنە سەری راوەشاندو گوتی:

- «ئەگەر من لە لای ئێوە بایەم، عەلی گەلاویژ نەیدەتوانی ئەو قسەیە بکات، چونکە عەلی گەلاویژ بۆ خۆی دەقی ئەو نووسراوەیەی نووسیوەو داویتە دەستی من‌و فاروق، کە بەناوی (بیروبۆچوونی بەشێک لە کادیرەکانی رێبەرایەتی حیزبی دیموکرات) بلاومان کردۆتەوە.»

هەرکە من ئەوەم لە دەمی کاک حەمەدەمینی سیراجی بیست، هەڵبەزیمەوەو گوتم:

- پیاوی چاک، ئەگەر ئێوە لەگەڵ حیزبی توودە لەژێرەوە خەریکی ئەو کارە بوون، بۆچی لەمنتان حەشارداو راستی کارەکەتان بەمن نەگوت. من رەنگە بەشێوەیەکی‌تر هەڵوێستم گرتبا؟

کاک سیراجی سەری داخست‌و بێدەنگ مایەوە، بەلاّم ئیتر تازە کار لە کار ترازابوو. نازانم، رەنگە ئەگەر کاک حەمەدەمینیش راستییەکەی پێگوتبام، هەر ئەو ڕێگایەم هەڵدەبژارد، بەلاّم ئەو دەبوایە راستیەکانی لەمن حەشار نەدابا.

ئەندامانی بەرپرسی کۆنگرەی چوار، واتە حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران پێڕەوەی کۆنگرەی چوار، کە لیژە بەدوا بەکۆنگرەی چواریان ناو دەبەم، بۆ ئەوەی دەگەڵ باڵەکەی‌تری حیزب تووشی پێکهەڵپرژانی چەکدارانە نەبن، بڕیاریاندا بنکەی خۆیان لە گوندی «راژان» لە نزیکی سنووری دەسکردی عێراق‌و تورکیە دامەزرێنن. بە هەڤالاْن گوترا هەر گیروگرفتێکیان بۆ روو بدات خۆ بگەیەننە ئەو بنکەیە، کە نزیکی مقەڕی پارتی دیموکراتی کوردستانی عێراق بوو. پارتی بە سەرۆکایەتی کاک مەسعود بارزانی لە هیچ بارێکەوە کۆتایی لەگەڵ نەکردین‌و بەو پەڕی دلفراوانیەوە یارمەتی پێداین‌و پشتی گرتین.

چەند نوێنەری کۆنگرەی چوار بۆ پێوەندی بە حیزبە سیاسیەکانی دۆست، وەک «حیزبی توودە»و ڕێکخراوی «فیدایی‌یانی ئەکسەریەت» چوونە تاران. رێبەرایەتی کۆنگرەی چوار بۆ ئەوەی خۆی بە دەوڵەتە داگیرکراوەکانی کوردستانەوە نەبەستێتەوە، بڕیاریدا بۆ درێژەدان بە خەبات‌و یارمەتی کردن بە هەڤالاْنی حیزبی‌و ئەگەر گونجا بە خەڵکی‌تر تەنیا لەو دوو ڕێکخراوانە یارمەتی بخوازێ. بەداخەوە دەبێ بڵێم حیزبی توودە زۆر بەرچاو تەنگانە یارمەتی مالی پێدەکردین‌و جارجارەش ڕێکخراوی ئەکسەریەت یارمەتی دەداین.

هەوڵدان بۆ وتووێژو دەسپێکردنی شەڕ

کۆنگرەی چوار بۆ نزیک بوونەو لە حکومەت و پێوەندی لەگەڵ بەرپرسانی حکومەتی، کاک «رەحیمی قازی» دیاریکرد. کاک رەحیم تەنیا کەسێک بوو لەنێو ئێمەدا، کە بەهۆی بەشداری نەکردنی لە شەڕی سێ مانگەدا دەیتوانی ئەو ئەرکە بەملەوە بگرێ. ناوبراو لە تاران دەژیاو ئێمە لێپرسراوانی‌تری کۆنگرەی چوار بەنهێنی‌و جێگەو شوێنی ژیانمان لە تاران‌و تەورێزو ورمێ بۆ سوپای پاسداران‌و حکومەت ئاشکرا نەبوو. لە سوپای پاسدارانی ورمێ پەروەندی جاسوسی یەکیەتی سۆڤیەتیان بۆ کاک رەحیم دروست کردبوو. سوپای پاسداران ئەو کاتەو ئێستاش لە هەر شارو مەڵبەندێکدا داشەهارەی رژێمەو هەرکارێکی پێخۆش بێ دەیکات‌و لێی‌ناسڵەمێتەوەو پەکی بە قانوون‌و یاساکانی حکومەتی نەکەوتوە. سوپای پاسداران دوو ئەندامی ئێمەی بە ناوەکانی «ناسری خۆشکەلام» خەڵکی بانەو سەید «رەحیم نادر ئەحمەدی» خەڵکی مەهاباد گرت‌و بەپەلە ئیعدامی کردن. ناسری خۆشکەلام لەژێر حکومی ئیعدامدا وەسێت‌نامەیەکی نووسیبوو، کە بەدەستی ئێمە گەیشت. خۆشکەلام رایگەیاندبوو: «لەم بابەتەوە کە لە رێگای خەباتی کوردایەتی‌و بیری ئازادیخوازانە بەدەست پاسداران دەکوژرێ، گەلێکی پێ سەر بڵندە.» خۆشکەلام زۆر پیاوانە بە دروشمی بژی کوردستان‌و سەرکەوێ ئازادی گیانی لەدەستدا.

هەر لەو کاتەدا، «جەعفەری کەروبی»و براکەی بەفەرمانی قاسملو لەبەر چاوی دایک‌و خۆشکیان لە حەوشەی ماڵی خۆیاندا گوژران‌و موهەندیس «فاروقی کەیخوسرەوی» ئەندامی رێبەرایەتی کۆنگرەی چوارو یازدە ئەندامی کۆنگرەی چوار بە ناوەکانی «ئەحمەدی عەزیزی» خەڵکی سەقز، «محەمەدی ماجد»، «رەحمەتی پیرۆتە سووری»، «کەریمی بیژەن»، «عەزیز محەمەدزادە»، «خالید ئیبراهیمی»، «نادر کەریمی»، «رەحمان شازدە»، «یۆسف مەرزەنگ»و «کەماڵی بادینی» خەڵکی مەهابادیان گرت‌و لە یەک تا سێ ساڵ‌و نیویان لە زیندانی حیزبی دێموکراتی بەرەی قاسملودا راگرت‌و پاشان بۆ ئەوەی بەدەست کۆماری ئیسلامی ئیعدام بکرێن، فاروقی کەیخوسرەوی‌و پێنج کەس لەوانەیان بردە نزیک

پێگەی دوژمن لە گوندی «شەڵماش»و ئەوانیان بە هۆی حاجێکی خەڵکی سەردەشتیێ تەسلیمی سوپای پاسدارانی سەردەشت کردەوە.

حیزبی دێموکراتی بەرەی قاسملو زۆر ناپیاوانە بەرپرسانی کۆنگرەی چواریان تاوانبار کردو خستیانە بەر تانەو توانجانو لەنێو کۆمەڵانی خەڵکدا ئەوانیان بەدەردەستی حیزبی تودەی ناساندو خۆیان کە داردەستی رژێمی بەعسی عێراق بوون بە پیاو چاکو دڵسۆزی کورد دانا.

سەرەرای هەمووی ئەوانەی کە پەنجەم بۆ راکێشان، بۆ ئەوەی کە پەسندکراوەکانی کۆنگرەی چوار بگاتە دەستی لێپرسراوانی حکومەت، ئێمە گەلاڵەیەکی هەشت مادەیی‌مان تەسلیمی نوێنەرانی حکومەت کرد. بەشی زۆری گەلاڵەکە، دەقی گەلاڵەی شەش مادەیی حیزبی دێموکرات بوو، بەلاّم دوو خاڵمان دەربارەی دیاردەکانی فەرهەنگیو کۆمەلاّیەتی لیێ زیاد کردبوو. بۆ ئەنجامی ئەم مەبەستە دوو ئەندامی دەفتەری سیاسی دوکتور رەحیمی سیف‌قازی (یادی بەخێربی)و کاک حەمەدەمینی سیراجی دیاریکران، کە گەلاڵەکە بەرن بۆ «هاشمی رەفسنجانی»، کە ئەو کاتە سەرۆکی پەرلەمانی ئیسلامی بوو. رەفسنجانی لە وەلاّمی ئەو دوو هەڤالانەی ئێمەدا گوتبووی:

- «من یەک لەو کەسانە بووم، کە هەمیشە گوتومە لە کوردستاندا دژی شۆرش دەبیێ سەرکوت بکریێ، بەلاّم ئێستا دەبینم ئێوە بۆخۆتان گەلاڵەیەکی قانوونی بۆ لێکۆڵینەوە ئاراستە دەکەن.»

گوتنی رەفسنجانی بە رواڵەت پێشاندەری ئەوە بوو، کە ئەو لە پەلەی لێپرسراوێکی سەرەکیو یاری نزیکی خومەینیدا ئاگاداری داخوازەکانی حیزبی دێموکرات نیەو پێشنیارو داخوازەکانی پێشووی حیزبیان پێڕانەگەیاندوە. ئەوەش نیشانەی ئەو راستییە بوو، کە ئێمە رێبەرایەتی حیزب کەمتەرخەمی‌مان کردبوو،و داخوازەکانی خۆمان نەگەیاندبووە دەستی یارانو دۆستانی خومەینیو ئەندامانی پەرلەمانی ئیسلامی ئێران.

هەڤالانی حیزبی دێموکرات «بەرەی قاسملو»، کە زانیان ئێمە پێوەندیمان بە حکومەتو بە تایبەتی پێوەندیمان بە رەفسنجانی‌یەوە گرتوەو بەڵێنی چاوپێداخشاندنمان لێوەرگرتووە، بۆ ئەوەی حکومەت بهاروژێنن‌و رێگەی رێککەوتنی ئێمەو ئەوان بگرن، گەلاڵەی شەری نێو شاری مەهابادیان دارشت. شەرێکی بێ‌ئاکام کە یازدە رۆژی خایاندو سەدان کەسی بێتاوانی تێدا کوژراو زیانێکی قورسی بەخەڵک گەیاند. کەس نەیزانی قاسملو بۆچی ئەو شەرەی سازکردو هەڤالانی ئێمە کە زۆر جاران لۆمەی کۆمەڵەیان دەکردو دەیانگوت: کۆمەڵە شەری سنەی هەڵگیرساندوە، چۆن بوو ئەمجارە بۆخۆیان لە شەری مەهاباد وەردران. ئێستاش کەس

نیە، لەوانە بپرسی بۆچی پێشمەرگەتان ناردەوە نێو شار تا لەسەر بانو حەوشەی ماڵاندا سەنگەر بگرنو ببن بەهۆی تۆپ بارانی شاری مەهاباد لە لایەن هێزەکانی دوژمنەوە.

ملهۆڕانی ئەرتەشو سوپای پاسداران لەو دەرفەتەی کە حیزبی دیموکراتی بەرەی قاسملو لەنێو شاردا بۆی رەخساندن، بە تەواوی کەڵکیان وەرگرتو بۆ کورد کوشتن، کوێرانەو بە تۆپو خۆمپاران شاریان بۆمباران کردو کوڵی دڵیان دامرکاند. لە درێژەی ئەو شەڕەی حیزبی دیموکڕاتو کۆماری ئیسلامی‌دا، کە تا ئێستاش بەشێوەی کلاسیک درێژەی هەیە، خەڵکی شارو گوندەکانی کوردستان زیانێکی قورسی گیانیان پێگەیشتووەو نزیکەی شێست هەزار کەس گیانیان لە دەست داوەو بە بۆمبارانی فڕۆکەکانی «سەددام حوسێن»یش هەزاران کەس لەهەموو شارو گوندەکانی کوردستاندا لە «ئیلام»ەوە بگرە تا دەگاتە «ورمێ» ماڵیان وێران کراو تەنانەت شاری سەردەشت وەبەر بۆمبای شیمیایی کەوتو نزیکەی یازە هەزار کەسی لێ بریندار بوو،و ژمارەیەکی زۆریشی لێکوژرا. داخوا جبهەی شەڕی نێوان عێراقو ئێران ئەو کاتە لە کوردستاندا بوو، کە سەددام ئەو جنایەتانەی تێدادەکرد؟ حیزبی دیموکڕاتو دوکتور قاسملو بۆچی تەنانەت بۆ یەکجاریش بە ئاشکرا دژی کردەوەی سەددام هەڵوێستیان نەگرتو نەیانگوت ئێمە دەمانەوێ ئەو خەڵکە ئازاد بکەینو ئێوە بۆچی بە بیانووی شەڕ دەگەڵ رژێمی ئیسلامی دەیانکوژنو شارەکانیان لێ وێران دەکەن؟

دوای هەڵایسانی شەڕی مەهاباد، تیتر رژیم پشتی دە داخوازەکانی ئێمە کردو ئەستێرەی بەختی کۆنگرە چواریەکانی کوژایەوەو کۆنگرەی چوار نەیتوانی رێگەیەک بۆ سەلماندنی داخوازەکانی بەسەر حکومەتدا بدۆزێتەوە. لە لایەک حیزبی دیموکڕات تاوانی تودەیی بوونی لە ئێمە دەداو لە لایەکی‌تریشەوە کاربەدەستانی حکومەت ئێمەیان تاوانبار کرد، کە گۆیا بە فێڵ لە حیزبی دیموکڕات جیا بووینەتەوەو ناوی کۆنگرەی چوارمان لەسەر خۆمان داناوە، هەرچەندە تەبلیغاتی حیزبی دیموکڕاتیش شوێنی لەسەر مێشکی لێپرسراوانی حکومەتی‌دانابوو، بەڵام ئەوان ئاشکرایان نەدەکرد. ئێمە بەو دوو تاوانە کەوتینە بەر راونانو وەبەر هێرشی سوپای پاسداران کەوتینو رژیم ئەمجارە بۆ سەرکوت کردنی گشتی بزووتنەوەکانی کورد بڕیاری دامەزراندنی سوپای «هەمزە»یدا. سوپای هەمزە، دەستی کرد بە کوشتاری گشتیو هەمە لایەنەی خەڵکو لە شارو گوندو تەنانەت لە نێو زیندانەکانیشدا دەستی لە کوشتنی رۆڵەکانی گەلی ئێمە نەپاراستو کۆنگرەی چواریش بەدوای ئەو کارەساتەدا ئیتر جێی نەما، کە لێی بمێنێتەو لە تاران، تەورێز، ورمێو راژان وەهەڵات هەڵات کەوتو هەر لەو کاتەشدا «ناسری خۆشکەلام» ئەندامی خەباتێگێرو بەجەرگی کۆنگرەی چواریان گوللە باران کرد.

شەڕی حیزبی دێموکڕات دژی هێزی نەحۆ

دوای کۆتایی شەڕی نێو شاری مەهاباد، کۆنگرەی چوار بۆ دۆزینەوەی ڕێگەیەک کەوتە ڕاوێژو سەرئەنجام ڕێبەرایەتیەکەی بڕیاریدا لە جیاتی خۆی ئالترناتیویەکی‌تر بدۆزێتەوەو بیخاتە گیانی ڕژێمەوە، تا بەڵکو چارەیەک بدۆزرێتەوە. بۆ ئەنجامی ئەو مەبەستە، مەلا «کەریمی شاریکەندی»مان هەڵبژارد. بەر لەوەی کە بکەوینە شوێن مەلا کەریم، خەبەر هات، «سەننار مامەدی» فەرمانەدەی هێزی «نەحۆ»و ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دێموکڕات، لەگەڵ «جهانگیری‌سمایل‌زادە» کە ئەویش ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دێموکڕات بوو، لەگەڵ حکومەتی کۆماری ئیسلامی پێوەندیان گرتووەو داوای وتووێژیان کردوە. زۆری پێنەچوو «ڕەحمانی کەریمی»ش (یادی بەخێربێ) دەگەڵ ئەو دوو کەسە کەوت.

پێش ئەوەی کۆنگرەی کۆنگرەی چوار ڕێگەی خۆی لە باڵەکەی‌تری حیزب بە سەرۆکایەتی قاسملو جیا بکاتەوە، سەننارو جهانگیر بڕیار بوو لە پلونۆمی «برایمە»دا بەشداری بکەن، بەڵام نەهاتن بەشداریان نەکرد. من لە قاسملوم پرسی بۆچی ئەو دوو کەسە نەهاتوون، قاسملو وڵامی دامەوە گوتی:

- «خۆت ئاگاداری، سەننار خۆی لە حیزب جیا کردۆتەوەو سەربەخۆیی ڕاگەیاندوە و جهانگیریش وەشوێنی کەوتوە. ناوبراو پێوەندی بە سفارەتی ئەمریکا لە «ئانکارا» گرتوەو دەڵێن پارەیەکی زۆریان داوەتی‌و گۆیراێەڵی دەفتەری سیاسی ناکاتو خەریکی قاچاخچی هێرۆئینە.»

بەمجۆرە، سەننار لەسەر بڕیاری خۆی پێوەندی بە ڕژێمەوە گرتبوو. وتووێژی سەننارو ڕەحمانی کەریمی لەگەڵ ئایەتوڵڵا «ئەشراقی» نوێنەرەی خومەینی لە «ڕاژان» مقەڕی پارتی دێموکڕاتی کوردستانی عێراق ئەنجامی گرت. سەننارو کەریمی داخوازەکانیان دەربارەی کێشەی کوردستان پێشکەش کردبوو، کە دەقی وتووێژەکەیان لەسەر شریتێک تۆمار کراوە. هەڤاڵێکی ئەندامی کۆنگرەی چوار، کە لە دەفتەری ئەو ڕێکخراوەیە لە مەڵبەندی ڕاژان

بوو، چوو بوو که له کۆبوونەوەکەیاندا بەشدار بێ، بەڵام ئەشراقی گوتبووی من لەگەڵ کۆنگرەی چوار وتوویژ ناکەم.

کۆنگرەی چوار بە دوای هەڵوێستی جیا بوونەوە لە باڵەکەیتری حیزب، بڕیاریدابوو، هەر ئەندامێکی کۆمیتەی ناوەندیو مشاوێری کۆمیتەی ناوەندی حیزبی دیموکرات لە گرووپی قاسملو جیا بێتەوەو بێتە لای ئێمە بەشێوەی ئوتوماتیک لە کۆمیتەی ناوەندی کۆنگرەی چواردا جێگەی دەکرێتەوە. لەبەر ئەوە سەننار، جهانگیرو کەریمی بە ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی کۆنگرەی چوار دەژمێردران، بەڵام چونکە ئەو ڕەوتەیان بەشێوەی ڕەسمی پێڕانەگەیاندرابوو، ئایەتوڵلا ئەشراقیو کاربەدەستانی ڕژێم ئاگاداری ئەم دیاردەیە نەبوون، ئەگینا ئامادە نەدەبوون لەگەڵ ئەوانیش دانیشن. گوتم حیزبی دیموکرات تاوانی تودەیی بوونی لە ئێمەدەداو کاربەدەستانی ڕژێمیش باوەڕیان بە گوتنی حیزب کردبوو، بەڵام ئەوە ڕاست نەبوو،و ئێمە ڕێکخراوێکی سەربەخۆ بووینو سەر بە حیزبی تودە نەبووینو بە هیچ ڕژێمێکیشەوە نەبەسترابووینەوە.

پێرەوانی کۆنگرەی چوار لە بەرەی هاوکاری حیزبی تودەو ڕێکخراوی فیدایی‌یانی ئەکسەریەتو فیرقەی دیموکراتی سەر بە حیزبی تودەدا بوو،و لە حیزبی تودەو ڕێکخراوی ئەکسەریەت یارمەتی ماڵی وەردەگرت، بەڵام لەم بابەتەوە کە نەکات حکومەتی ئێران لە حیزبی تودە دڕدۆنگ بێ، حیزبی تودە کەمتر لە ئەکسەریەت بەلای ئێمەدا دەشکاوەو کەمتر لە ساڵەکانی ۱۳۳۰-۱۳۳۲- ۱۹۵۱-۱۹۵۳ یارمەتی ماڵی دەداین. هەروەکوو پێشتر گوتم ڕێبەرایەتی حیزبی تودە بۆ نزیک بوونەوە لە حیزبی دیموکراتیش هەر بەمجۆرە ڕەفتاری کرد. حیزبی تودە سەرئەنجام لە ساڵی ۱۳۶۰- ۱۹۸۱ کەوتە بەر زەبری ڕژێمی کۆماری ئیسلامی کە لەجێی خۆیدا پەنجەی بۆ رادەکێشم.

ئاکامی وتوویژی سەننار دەگەڵ ڕژێم گەیشتە ئەو پلەیە کە ڕژێمی ئیسلامی ئامادە بوو هوتێلو خانووبەرە داگیرکراوەکانی سەننار لە شاری «سەلماس» بداتەوە بە بنەماڵەی ناوبراو،و پارە چوکوچۆڵی چەکدارەکانیشی بدات. کۆنگرەی چوار لەو هەلومەرجەدا بیری لەوە دەکردەوە کە بە ناردنی کادیری سیاسی بۆ نێو هێزی «نەحۆ» بەشێوازی خەباتی سیاسیو هەڵسوڕانی حیزبایەتی کار بکاتە سەر ئەندامانی بەستراوە بە سەننارو ئەوان لەژێر سەرکردایەتی عەشیرەیی سەننار ڕزگار بکات. کەریمی بۆ ئەم مەبەستە لەنێو هێزی «نەحۆ»دا هەڵدەسوڕاو چالاکی دەنواند، کە سەننار بە کردەوەو سیاسەتی کەریمیو کۆنگرەی چواری زانی.

سەننار بۆ ئەوەی پتر خۆ تەیار بکاتو تەنانەت ڕێژەی پێشمەرگەکانی بەرێتە سەر، بە

هۆی ڕەحمانی کەریمی‌یەوە کە بەرپرسی پێوەندی ناوبراو دەگەڵ پاسداران بوو، نەوەد دانە چەکی برنوی درێژی لە پاسدارانی ورمێ وەرگرت، بەڵام زۆر زوو دەرکەوت کە سەننار ئەو چەکانەی فرۆشتبوو. پاسدارەکان بە فرۆشی ئەو چەکانەیان زانی‌و ئیتر باوەڕیان بە سەننار نەماو داوایان لە ڕەحمانی کەریمی کردبوو، چەکەکان لە سەننار وەرگرێتەوە. سەننار لە بەرامبەر داخوازی کەریمی‌دا بۆ گلدانەوەی چەکەکان، هەڵوێستی توندو تیژی گرت‌و لە ڕژیم هەڵگەڕاوە، بەڵام بەر لەوەی بەتەواوی لە ڕژیم جیا بێتەوە، قاسملو تووشی هەڵەیەکی گەورە بوو. ناوبراو پێشمەرگەکانی لکی سێی هێزی پێشەواو لکێکی هێزی «ئەفشین»ی سەر بەنەغەدەی ناردبوو، کە بچنە سەر سەننارو مەڵبەندی هێزی نەحۆ لە ناوبراو وەرگرنەوەو سەنناریش بە تاوانی خیانەت بگرن‌و سەزا بدەن. بەپێی ئەم بڕیارە، شەڕێکی خویناوی لەنێوان هێزی نەحۆی سەر بە سەننارو لکی سێی هێزی پێشەواو لکێکی هێزی نەغەدە هەڵگیرساو چەند کەسی تێدا شەهید بوون‌و ژمارەیەکیش لە پێشمەرگەکانی حیزبی دیموکرات بەدیل گیران.

من ئەو کاتە لە تاران بووم‌و هەرکە خەبەری ئەو شەڕەم بیست، بەپەلە خۆم گەیاندەوە «ڕاژان». لەو شەڕدا پێشمەرگەکانی سەر بەحیزبی دیموکرات شکابوون‌و پاشەکشەیان کردبوو، بەڵام ژمارەیەکیان بەدیل گیرابوون‌و لە لای پارتی دیموکراتی کوردستان لە ڕاژان زیندانی کرابوون. من بۆ ئازاد کردنی پێشمەرگە بەدیل گیراوەکان پێوەندیم بە کاک مەسعود بارزانی‌یەوە گرت‌و ناوبراویش بۆ ئەوی کە بەدیلگیراوەکان وەدەست پاسداران نەکەون، ئەوانی ئازادکرد. من دەگەڵ ڕەحمانی کەریمی چوومە بەر دەرگای زیندان‌و پاش ئەوەی ڕەحمان هەموو بەدیل گیراوەکانی ئازاد کردو ئەوانی گەڕاندەوە بۆ لای حیزبی دیموکرات لەوێ مامەوە.

لەو شەڕە گەلاوەدا، کە قاسملو لێپرسراوی بوو، سەننار هێندێک جێگەی خۆی گرتەوە. سوپای پاسداران بەر لە شەڕەکە بە نیشانەی حاکمەیەتی بەسەر ناوچەی سەنناردا بنکەیەکی پێنج کەسی لە مەڵبەندی هێزی نەحۆ دانابوو، کە ئەندامەکانی ئەو بنکەیە کاتی شەڕەکە، فیشەک‌و تەقەمەنیان گەیاندە سەننارو بە تەواوی پشتیان گرت. هەروەها لە کاتی شەڕەکەدا چەند کادیری کۆنگرەی چواریش لەنێو هێزی نەحۆدا بەرپرسی کاری سیاسی‌و دانانی شانەو ڕێکخستنی پێشمەرگەکان بوون، کە بەداخەوە ژمارەیەکیان لەو شەڕە وەردران‌و جگە لەوان پێشمەرگەکانی پارتی دیموکراتیش بە هاواری سەننارەوە چووبوون. بەشداریکردنی پێشمەرگەکانی پارتی دیموکرات لەو شەڕەدا لەسەر داوای کەریمی ئەنجامی گرتبوو، ئەگینا پارتی بە هانای سەننارەوە نەدەچوو،و ئەوەی ڕاست بێ ڕۆڵی ئەسلی

شەڕەکە پێشمەرگەکانی هێزی نەحۆ گیرایانو زۆر پاڵەوانانە شەڕیان کرد.

کاتی هێرشی پێشمەرگەکانی حیزبی دیموکرات بۆ سەر هێزی نەحۆ، سەننارو جهانگیری سمایل زادەو رەحمانی کەریمی وەک ئەندامی رێبەرایەتی پێرەوی کۆنگرەی چوار دەژمێردران، بەڵام چونکە ئەو هێزە لە ناکاو وەبەر هێرش کەوتبوو،و شەڕ هەڵگیرسابوو، لێپرسراوانی کۆنگرەی چوار نەیانتوانی پێش بەشەڕەکە بگرن.

بەدوای ئەو رووداوە تاڵو ناڵەبارەدا، سەننار بەتاوانی فرۆشتنی نەوەد چەکی رژێم کەوتەوە بەر تۆڵەی پاسدرانو ئەوان سەرلەنوێ هۆتێلەکەیان لە «سەڵماس» لێ داگیرکردەوە. سەنناریش چونکە پێشمەرگەکانی هێزی «نەحۆ» کەلێنکیان رێز لە رەحمانی کەریمی دەگرت، دژی رەحمان بەرقدا کەوت. رەحمان کادیرێکی ئازاو نەترس بوو. ئەو هەمیشە لە شەڕەکاندا لە ریزی یەکەمی پێشمەرگەکاندا بوو،و سەننار نەیدەویرا زۆر خۆی دەشەڕ وەردا. بەو بۆنەوە سەننار بیانووی بە رەحمان گرتو دادگایەکی بە ئەندامەتی جهانگیری سمایلزادەو چەنگیزی کوڕیو کۆنە بەگێکیتری ئەو مەڵبەندە پێکهێناو بەشێوەی کۆنەپەرەستەکانی دەسەڵاتدار بەسەر کوردستانی داگیرکراودا، رەحمانی بە مەرگ محکوم کردو پاش کوشتنی، تەرمەکەیان هاویشتە دەرەوەی «چیهریق». سەننار پاش ئەنجامی ئەو کارە ناپیاوانەیەو فکر لە دەربازکردنی خۆی دەکاتەوەو بەو پارانەی کە لە فرۆشتنی چەکەکانی هێزی «نەحۆ»و کۆماری ئیسلامی وەدەستی هێنابوو، خۆ دەرباز دەکاتو دێتە ئورووپا. کردەوەی نامرۆڤانەی سەننارو هەڤاڵانی بە پێچەوانەی هەموو دابو نەریتێکی کوردەواری بوو، چونکە کورد میوانی خۆی لە ماڵی خۆیدا ناکوژی، بەڵام سەننار لاسای «سمایل ئاغای سمکۆ»ی کردەوەو وەک ئەو کە «مارشیمۆن»ی میوانی بە پیلان کوشتو هیچی پێنەبڕا، ئەویش لە کوشتنی کەریمی هیچی دەست نەکەوت.

مەلا کەریمی شاریکەندی

هێزی نەحۆ بەمجۆرە شێواو لە دەست کۆنگرەی چوار دەرچوو. پاش ئەو رووداوە دڵتەزێنەو شەهید بوونی رەحمانی کەریمی «یادبەخێر»، کۆنگوەی چوار هەوڵیدا مەلا «کەریمی شاریکەندی» هانبدات رێبازی کۆنگرەی چوار بگرێتە بەرو بۆ چارەکردنی کێشەی کورد لەگەڵ حکومەتی ئێران وتوویژ بکات. بۆ گەیشتن بەو مەبەستە، کۆنگرەی چوار کادیرێکی دەفتەری سیاسی ناردە لای مەلا کەریمو داوای لێکرد، قۆڵ هەڵماڵێو بکەوێتە

شوێن ئەو هەنگاوانەی کۆنگرەی چوار لەگەڵ سەرانی رژێمی کۆماری ئیسلامی هەڵیگرتبوو. کادیری ئێمە بە وردی باسی پێوەندی نێوان کۆنگرەی چوارو کاربەدەستانی رژێمی بۆ مەلا کەریم کردبوو،و دەقی داخوازەکانی بەنووسراوە دابوویەو پێیراگەیاندبوو، پێڕەوانی کۆنگرەی چوار پشتی دەگرنو لە بەرامبەر لایەنگرانی قاسملودا دەیپارێزنو ئەویش نابێ لەو ترسە کە بێحورمەتی پێبکرێ، گوێ بداتە بەیتو باوی لایەنگرانی قاسملوو شێخ عیزەددین لە خزمەت کردن بە نەتەوەکەی دووره پەرێزی بکات. مەلا کەریم چونکە مەلایەکی بەهەستو نیشتمان پەروەر بوو، خەڵک ڕێزیان لێدەگرتو حکومەتیش شتێکی لەسەر نەبوو، کە بیانووی پێبگرێو مارکی لێبداتو بە نۆکەری بەعسو چەپو کۆمونیستی بزانێو کۆنگرەی چواریش بە لەبەر چاو گرتنی ئەو دیاردانەو رادەی لێهاتوویو کەسایەتی زەقی ناوبراو لەنێو خەڵکدا، ئەوی هەڵبژارد.مەلا کەریم زۆر بە ئاسانی ملی بۆ پێشنیاری کۆنگرەی چوار راکێشاو داوای کرد کۆنگرەی چوار خۆ بکشێنە دواوەو کارەکان بەو بسپێرێ.

مەلا کەریم چەند مەلای سوننی کۆ کردەوەوو دەقی پێشنیارەکانی کە ڕەنگی ئیسلامی پێدابوون، بۆ خوێندنەوەو پاش راکێشانی رای ئەوان بۆ لای ئەو پێشنیارانە، بۆ وتوێژ دەگەڵ حکومەت هەوڵدەداتو سەرئەنجام کۆڕی مەلا کەریم دەچنە تارانو لەگەڵ نوێنەرانی کۆماری ئیسلامی وتوێژ دەکەن. نوێنەرانی کۆماری ئیسلامی پاش باسو لێکۆڵینەوە لەسەر گەلاڵەی ئامادە کراوی کۆڕی مەلا کەریم، بە ناوبراو رادەگەیەنن: «دەوڵەت گەلاڵەی ئێوە پەسند دەکات. بەڵام پێویستە هێندێکی‌تری وتوویژو لێدوان لەسەر بکرێو بەر لەو وتوویژەش پێویستە ئەندامانی کۆڕی مەلا کەریم بچنە ناوچە کوردنشینەکانو کۆڕی بەرفراوان لە مەلا ردێن سپییەکانو خەڵکی‌تری کوردستان پێک بێننو رای ئەوانیش وەرگرنو پاشان بگەڕێنەوە بۆ تاران.» مەبەستی دەوڵەت ئەوە بوو، قەوارەیەکی نوێی نوێنەرایەتی لە هەموو چینو توێژەکانی خەڵکی کورد پێکبێنێ، بەڵکو بەشێوەیەک لەگەڵیان پێکبێو خۆی رزگار بکات، بەڵام دەگەڕانەوەی مەلا کەریمدا لایەنگرانی حیزبی دێموکراتو کۆمەڵەو شێخ عیزەددین دژی ناوبراو دەست دەکەن بە پروپاگندەو هەڕەشەی کوشتنی لێدەکەن. سەرئەنجام بەر لەوێ کە حیزبی دێموکرات دەسبەکار بێ، «کۆمەڵە» دەست پێشدەخاتو ئەو ئەرکە ناشۆڕشگێڕانەیە بەمل دەگرێ. لەسەرتای نەورۆزی ساڵی ١٣٦١-١٩٨٢دا، لە کاتێکا مەلا کەریم پاش تەواو بوونی نوێژی بەیانی خەریکی گەڕانەوە بۆ ماڵەکەی دەبێ، لە حەوشی مزگەوتی «مەولەوی» شاری مەهاباد بە هۆی ئەندامێکی تیرۆر کرا. کۆمەڵە کاتێک بە دوای ئەو کردەوە ناجوامێرانەیەدا ئاگاداری قێنو

تورەیی خەڵک دەبێ، لە بەیاننامەیەکدا حاشای لە کوشتنی مەلا کەریم کرد. بەدوای ئەو کارەساتەدا، رژێمی کۆماری ئیسلامی «قەرارگای هەمزە»ی دامەزراندو فەرمانی سەرکوت کردنی کوردی کردە پرۆگرامی رۆژی خۆیو زۆر بێبزەیانە دەستی لە ئەندامی هێزە ساسیەکان وەشاندو تەنانەت گەلێک خەڵکی بێلایەنیشی شەهید کرد.

کۆنگرەی چوار پاش ئەو رووداوە پتر دەفکری خۆ حەشاردان کەوتو خۆی بۆ هێرشی حکومەت ئامادە کردو چاوەروانی رووداوێکیتر بوو، کە ئەم هێرشە بۆ سەر رێکخراوەسیاسییەکانیتری ئێرانی دەسپێکراو رژێم جەماوەرێکی لە ئەندامانی گروپە سیاسییە بەرهەڵستکارەکان گرتو ژمارەیەکی زۆری لە ئەندامانی رێبەرایەتی حیزبی تودەو کادیرەکانی ئەو حیزبەو رێکخراوەکانیتر گوللەباران کرد.

ئەندامانی بەرپرسو کادیرەکانی کۆنگرەی چوار بەر لەوەی کە دەستی رژێمیان بگاتێو رژیم بتوانێ دەستیان لێبوەشێنێ خۆیان دەربازکردو چوون لە «راژان» یەکیان گرتەوەو بەرەو چیاکانی ناوچەی «لۆلان» هەڵکشان. لەم شوێنە، بە یارمەتی حیزبی شیوعی عێراقو پارتی دیموکراتی کوردستان خۆیان گرتەوە. هاوکات دەگەڵ دەرچوونی ئەندامانو بەرپرسانی کۆنگرەی چوار، ژمارەیەکیش لە کادیرەکانی «حیزبی تودە»و رێکخراوی «فیدایییانی ئەکسەریەت»یش خۆیان گەیاندە ئەو ناوچەیەو ئەم سێ رێکخراوەیە لە دوورو نزیکی یەک جێیان گرت. چاکەو یارمەتی مرۆڤانەی حیزبی شیوعی عێراقو پارتی دیموکراتی کوردستان هەرگیز لەبیر ناچێتەوە.

پاش ئەو گشتە بەسەرهاتە تاڵەو هەڵەو نەزانی کارییە، داخوا حیزبی دیموکراتو کۆمەڵە هیچ ئاوڕ لە رابردوو دەدەنەوەو کردەوەکانیان هەڵدەسەنگێنن‌و دان بەراستیو حەقیقەتدا دەنێن؟!

سەفەر بۆ ئوروپا

هەروەکوو پێشتر گوتم کۆنگرەی چوار بە مەبەستی رێککەوتن لەگەڵ دەوڵەتو کۆتایی هێنان بە شەری بێئاکام گەلێکی هەوڵدا. لە سەرەتای دامەزرانی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران پێرەوی کۆنگرەی چوار، لە گۆلانی ١٣٥٩-١٩٨٠دا، ئەو رێکخراوەیە یەکەمجار پێوەندی بە سەرۆکی پەرلەمانی ئێران «هاشم رەفسنجانی»یەوە گرت. ناوبراو بەرواڵەت داخوازەکانی کۆنگرەی چواری پێ ماقوول بوو. لێپرسراوانی کۆنگرەی چوار

هیوادار بوون، بتوانن به گۆڕانکاریەکی کەم لە گەلاڵەی «شەش مادەیی» حیزبی دێموکڕاتدا، لەسەر ئەو گەلاڵەیە لەگەڵ دەوڵەت رێککەوی‌و بەر بەکوشت‌و کوشتاری گەلی کورد لە کوردستاندا بینێ، بەڵام هەڤالانی باڵەکەی‌تری حیزبی دێموکڕات لە لایەک بە هەڵایساندنی شەڕ لەنێو شاری مەهابادو شوێنەکانی‌تری کوردستاندا بوونە هۆی بەقین‌داچوونی کاربەدەستانی حکومەتی‌و ئەوانیان تووڕە کردەو لە لایەکی‌تریشەوە بۆ ئەوەی دەوڵەت بڕوا بە کۆنگرەی چوار نەکات، دەستیان کرد بە تاوانبار کردنی پێرەوانی کۆنگرەی چوارو کۆمونیست‌و تودەیی‌یان وەپاڵ ئەندامانی خست. ئەوان بەو کارەیان نەک هەر بیروبۆچوونی دەوڵەتیان لە بەرامبەر ئێمەدا گۆڕی، بگرە خەڵکی خۆمانیشیان لێ دڕدۆنگ کردین. کاربەدەستانی تاران لە ئەنجامدا بەو ئاکامە گەیشتبوون کە کۆنگرەی چوار پیلانێکی سازکراوی یەکیەتی سۆڤیەت‌و حیزبی تودە بۆ بە دەستەوە گرتنی دەسەڵات لە ئێراندا، لە هەرێمی کوردستان، کۆنگرەی چواری دامەزراندوەو دەوڵەتی ئێران بەبیانووی کۆمونیستی پشتی دەکۆنگرەی چوار کردو باوەشی بۆ باڵەکەی‌تری حیزبی دێموکڕاتیش نەکردەوەو ئەوانیشی بە نۆکەری بەعسی عێراق دەزانی. لە درێژەی ئەم ڕەوتەدا، کۆنگرەی چوار دەرفەتی بۆ نەماو باڵەکەی‌تری حیزبیش بەسەرۆکایەتی قاسملو بەرە بەرە توانای کەم بۆوەو سەرئەنجام بەدوای گیرانەوەی ناوچەی «ئالان» لە ساڵی ١٣٦٣-١٩٩٤دا، ڕێبەرایەتیەکەی بەیەکجاری پەنای بۆ خاکی عێراق بردو کوردستانی ژێر دەستی ئێرانی بەجێهێشت‌و چی دەست نەکەوت.

ژمارەی ئەندامانی کۆنگرەی چوارو حیزبی تودەو ڕێکخراوی ئەکسەرییەت لە چیاکانی باشوور لە لای حیزبی شیوعی پتر ٣٠٠ کەس بوون، کە ئەو حیزبە ژیانی بۆ دابین دەکردن‌و پارتی دێموکڕاتیش ژیان‌و ئاسایشی بەشێک لە ئەندامانی کۆنگرەی چواری بەملەوە بوو.

کادیرو ئەندام‌و بەرپرسانی کۆنگرەی چوار لە چیا پاش نزیکەی ساڵێک هاتنە سەر ئەم باوەڕە کە کۆنگرەی چوار ئیتر ماناو نێوەڕۆکی خۆی لە دەست داوەو دەبێ چارەیەکی بۆ بدۆزرێتەوە. چونکە هیچکام لە ئەندامانی کۆنگرەی چوار بڕوایان بە ڕژێمی عێراق نەبوو،و پێشتر بەهۆی پێوەندی باڵەکەی‌تری حیزب بە ڕژێمی عێراق، لە حیزب جیا ببوونەوەو ئامادە نەبوون بگەڕێنەوە لای ئەم باڵەی حیزب، کە سەرۆکەکەی قاسملو بوو. ئەوان هەروەها باوەڕیان بە بەردەوام بوونی شەڕی چەکدارانەش نەبوو،و تەنانەت ئەگەر ژمارەیەکیان خاوەنی ئەو بیرەش بایەن، بەهۆی بێدەرەتانی‌و لەدەستدا نەبوونی چەکووچۆڵ، دەرەتانی شەڕی چەکدارەنەشیان نەبوو. ئەو بارودۆخە ئاڵۆزو شپرزەیەی کە بەسەر کۆنگرەی چواردا سەپابوو، ڕێبەرایەتی کۆنگرەی چواری ناچار کرد، بە هەڵسەنگاندنی بارودۆخی ژیان‌و

خەباتیان، بۆ چارەسەرکردنی ئەم دیاردە ناڕوون و ناڵەبارە، نوێنەر بنێرێتە ئورووپا، تا بەڵکو بە یارمەتی سەرۆکایەتی حیزبی تودەو حیزبی شیوعی دەرەتانێک بۆ ئەندامانی جێگیری کۆنگرەی چوارو حیزبی تودەو ڕێکخراوی ئەکسەرییەت لە جیا بدۆزێتەوە. بڕیار ئەوە بوو، کە نوێنەری ناردراو پێشنیار بە حیزبی تودەو حیزبی شیوعی بکات، ئەو جەماوەرە بەشێوەیەک بنێردرێنە «یەمەن دێموکراتی» ئەو کاتو تا ڕوون بوونەوەی بارودۆخی داسەپاو لەوێ بمێننەوە.

لە کۆبوونەوەیەکدا، من دیاریکرام بچمە ئورووپاو لەوێ ڕوو بکەمە ڕێبەرایەتی حیزبی تودەو حیزبی شیوعی و بۆ ناردنی ئەو هەڤاڵانە یارمەتیان لێ بخوازم. چونکە ئەنجامی ئەو مەئموورییەتە بە تەنیا دژوار بوو، داوام کرد دوو کەسم لەگەڵ بێ، کە کاک حەمەدەمینی سیراجی و «نەویدی موعینی» دیاریکران. بۆ گەیشتن بە ئورووپا داوای یارمەتیمان لە پارتی کرد، کە نوێنەرانی کۆنگرەی چوار بگەیەننە سوریەو لەوێوە بەهۆی حیزبی شیوعی بۆ ئورووپا دەرباز بکرێن.

نامەوێ باسی ڕێپێوان بە سنوورە دەسکردەکانی ئێران، عێراق، تورکیەو سوریەو سەختی و دژواری ڕێگاو سەرکەوتن و دابەزین لە چیا بەرزەکان و دۆڵو شیوە تەنگەبەرەکان بکەم و مەترسی «قەرەقوڵ»و بۆسەی ژاندارمەی تورک و هەڵفڕینی پەیتا پەیتای فڕۆکەو هێلیکۆپتەرەکانی عێراقی بەسەر ئەو مەڵبەندەدا بخەمە بەرچاوی خوێنەر، بەڵام ئەوەندە باشە مرۆڤ دژواری ئەم ڕێپێوانە بۆ کەسێکی ٥٥ ساڵە بخاتە بەرچاو کە ٢٥ ساڵی ژیانی لە زینداندا تێپەڕ کردبێ. هەروەها گەرەکم نیە لە چۆنیەتی گەیشتن بە سوریەو سێ مانگ مانەوەم لە «دیمیشق»و دەرباز بوونم لەو جێیە بۆ ئورووپا بدوێم، کە دەبوایە دژوارییەکەی بە ئەستۆ بگرم، بەڵام پێویستە خوێنەر بزانێ کە من و هەڤاڵانم بە هۆی یارمەتی حیزبی شیوعی عێراق دەربازی «چیکوسلۆڤاکیا» پێشو بووین.

ئێوارەی ڕۆژی ٢١ی خەزەڵوەری ساڵی ١٣٦٢-١٩٨٣ کە زەختی سەرما وەک تیر لەشی مرۆڤی دەئەنجنی، ئێمە گەیشتینە فڕۆکەخانەی «پراگ». عەلی خاوەری لەگەڵ ئەندامێکی حیزبی کومونیستی چیکوسلۆڤاکی بە ناوی «نواک»، کە بەرپرسی پێوەندی حیزب و دەوڵەتەکەیان لەگەڵ حیزبی تودە بوو، لەوێ چاوەڕوانمان بوو. نواک ئینسانێکی میهرەبان بوو،و بە ڕادەی توانای یارمەتی دەکردین، بەڵام وەک زۆربەی فەرمانبەرەکانی حیزبی کومونیستی وڵاتانی بەناو سوسیالیستی بە تایبەت یەکیەتی سۆڤیەتی، بەبێ پرسی حیزبەکەی قامکی لە ئاو نەدەنا.

من، لە کۆنەوە دووراو دوور بە بیروبۆچوون لایەنگری وڵاتانی سوسیالیستی بووم، بۆیە

هەرکە پام نایە نێو چیکوسلۆڤاکی‌و هیوادار بووم بتوانم ئاواتە نەتەوەیەکانم بێنمەدی. لام وابوو گشت دەوڵەتە سوسیالیستەکان بەراستی لایەنگری نەتەوەکانی کۆلۆنی‌و ژێرچەپۆک‌و بە تایبەتی نەتەوەی کوردن، کە بە درێژایی مێژوو ژێر دەست‌و چەوساوەیە. پاش ئەو ماوە دوورو درێژە لە چیکوسلۆڤاکی پشووم هاتەوە بەرو پڕ بەدڵ گوتم ئۆخەیش لە بەندی گرانی زاڵمان‌و فەزای خنکاوی ئێرانی دیکتاتۆر رزگارم بوو،و لێرە کۆڵە باری هیواو ئومێدم لە پشت دەکەمەوەو لەو وڵاتە سوسیالیستی‌یە خزمەتێکی هەرچەندە کەمیش بێ، بۆ گەلەکەمی ئەنجام دەدەم.

پێشتر عەلی خاوەریم دەناسی. ئەویش لە سەردەمی پاشایەتی ئێراندا، نزیکەی پازدە ساڵی زیندانی کێشابوو،و گەلێکی رەنج‌و ئازارو ئەشکەنجە بینی‌بوو،و لەگەڵ «پەرویزی حکمەت‌جو» لە دادگای سەربازی ئێراندا بە ئیعدام مەحکوم کرا، بەڵام ئیعدامیان نەکرد. من کاتی زیندانیم قەت لەگەڵ خاوەری رووبەروو نەبووم، چونکە کاتێک ئەو لە تاران زیندانی بوو، من لە «بەرازجان» بووم‌و ئەو کاتەش کە من هاتمەوە زیندانی تاران، وەک بزانم ناوبراو لە زیندانی «بەندەر عەباس» یان «ئیسفەهان» بوو. دوای ئازاد بوونم لە زیندان، لە ساڵی ١٣٥٧-١٩٧٨، چووم بۆ ناوەندی حیزبی تودە لە تاران، کە چاوم بە «رەزا شلتوکی» (یادی بەخێربێ) بکەوێ، کە ناوبرام دیت.

لام وابوو عەلی خاوەری دەبێتە پاڵپشتم‌و لە سۆڤیەت‌و چیکوسلۆڤاکیا پشتی داخوازەکانم دەگرێ، بەڵام زۆری نەخایاند، کە کارو کردەوەی ئەو کەسەم بۆ روون بۆوە. لە کۆبوونەوەیەکدا، کە لە هۆتێلی حیزبی کومونیست ئەنجامی گرت‌و «نواک» نوێنەری حیزبی کومونیستی چیکوسلۆڤاکیشی تێدا بەشدار بوو، مەبەستی خۆم لە هاتن بۆ چیکوسلۆڤاکی بە «خاوەری»و «سەفەری» راگەیاند. سەفەری تورکی ئازەربایجانی ئێران بوو. ناوبراو بە دوای هەرس هێنانی کۆماری ئازەربایجاندا خۆی گەیاندبووە ئازەربایجانی سۆڤیەت‌و لەوێ پێگەیشتبوو،و تا رادەیەک ببۆە تیئوریسینی حیزبی تودەو لە لایەن کاربەدەستانی باڵای حیزبی کومونیستی سۆڤیەتەوەش زۆری حورمەت لێدەگیراو هەر ئەمەش وای لێکردبوو، گوێ بۆ بڕیارەکانی حیزبی شل نەکات‌و ئینسانێکی سەرەڕۆ، دیکتاتۆر بوو. پاش کورتە لێدوانێک لەسەر داخوازەکانم، سەفەری لە کاتێکا زەردەخەنەی لەسەر لێوەکانی بوو، گوتی: «هاورێێ‌و هەموو شتێک جێ‌بەجێ دەبێ.» عەلی خاوەریش قسەی دەمی ئەوی قۆستەوەو گوتی:

- «دڵنیابە ئەوەی لەدەستمان بێ کۆتایی ناکەین. ئێمە تۆمان لە ئاسمان دەویست‌و ئێستا لە زەوی چەنگمان کەوتووی‌و ئەوە بۆ ئێمە سەرکەوتنە.» لەپێوەندی دواییدا لەگەڵ عەلی خاوەری دەقی داخوازەکانم پێڕاگەیاندو گوتم:

- پاش هێرشی چەکدارەکانی خومەینی بۆ سەر ڕێکخراوە سیاسییەکان‌و گیرانی زۆربەی لێپرسراوانی حیزبە سیاسییەکان، ئێمە لێپرسراوانی «پێرەوانی کۆنگرەی چوار» لە تاران، تەوریزو ورمێ خۆمان لە ڕژێم‌و پاسدارەکانی دەپاراست‌و بەنهێنی دەژیان‌و بۆ ئەوەی لە دوا ڕۆژدا دەگیری ڕژێم نەکەوین‌و مەترسی بۆ خۆمان‌و ئەندامەکانمان نەرەخسێ، بنکەیەکمان لە سەرسنوور دانابوو، بەڵام بەداخەوە ڕێبەرایەتی حیزبی تودە بەو گشتە ئەزموون‌و بەسەرهاتانەی، مەشووری نەخواردو هەموو شتێکی ئاوەڵەو بەرەڵڵا بوو، و بایی بەکاری نهێنی نەداو بەئاسانی لە داوی ڕژێم کەوتوو، و تاقی لێدەرنەچوو. هەرچەندە، ئێمەش هێندێکمان زیان پێگەیشت‌و هەڤاڵی بەرپرسمان «ناسریخۆشکەلام» لە بانە کەوتە داوی ڕژێم‌و ئیعدام کراو هەڤاڵێکی‌تریشمان سێ ساڵ گیراو سەرئەنجام هەڤاڵێکی‌ترمان بەناوی «حەسەنی حاتەمی» کەوتە بەر شکەنجەو ئازاری پاسداران، بەڵام باقی ئەندامان لەسەر تێبینی پاشەڕۆژ توانیان خۆ بگەیەننە دەرەوەو دەربازبن. عەلی خاوەری لە وڵامی مندا گوتی:

- «ئێوە لە لایەک چونکە کوردن‌و زۆرتان بڕوا بە ڕژێمەکانی ئێران نیەو بە شێوەی سروشتی لە ماری ڕەش‌و سپی دەترسین، زوو دەسڵەمینەوە، بۆیە تێبینی دوارۆژتان لەبەر چاو بووەو لە لایەکی‌تریشەوە ئێوە شارەزای سنوورەکانی جیاوازی مەڵبەندن‌و هاوولاتیو لەو بەری سنوور، واتە سنووری عێراق‌و تورکیە هەیەو دەتوانن لە چۆنیەتی جوغرافیای هەڵکەوتوو کەڵک وەرگرن، بەڵام هەڤالانی ئێمە لەو هەست‌و دەرفەتانە بێ‌بەش بوون. سەرەڕای ئەوەش دەبوایە تێنی دوارۆژیان لەبەربێ‌و هەموو شت ئاشکرا نەکەن، بەڵام ئێتر ئەوە ببێت بە ئەزموون بۆ دوارۆژ.»

خاوەری لەمە زیاتر پێیەوە نەچوو، و نەیویست هەڤالانی سەرکۆنە بکات‌و هەڵەکانیان شی کاتەوە. لە درێژەی ئەو باسەدا، من ئاماژەم بە هەڤالانی ئاوارەم لە چیاکانی باشووری کوردستان کردو گوتم:

- جەماوەرێکی زۆر لە هەڤالانی حیزبی ئێوەو ڕێکخراوی فیدایی‌و هەڤالانی ئێمە کە سەرجەم ژمارەیان لە سێ‌سەد کەس تێدەپەڕێ، لە چیاکانی باشووری کوردستان بێ‌ دەرەتانن‌و بوونەتە سەرباری حیزبەکانی عێراقی‌و دەبێ تاکو بلاوەیان نەکردوەو نەڕووخاون، چارەیەکیان بۆ بدۆزێتەوە. خاوەری گوتی:

- «بەڕای تۆ چۆن‌و بە چ شێوەیەک دەتوانین یارمەتیان پێبکەین؟»

- بە ڕای من ئێوە دەبێ بەناوی حیزبی تودە دەگەڵ یەکیەتی سۆڤیەت پێوەندی بگرن‌و بە یارمەتی ئەوان «یەمەنی باشوور» واتە «یەمەنی دیموکراتی» ڕازی بکەن، کە بەرە بەرە

ئەو هەڤالانە بچنە ئەو ولاتە. ئەو کارە دەتوانێ لە دوا رۆژدا یارمەتی بە بزووتنەوەی ئازادیخوازانەی گشت ئێران بکاتو ئەو ئەندامانە کە سەرمایەی دوا رۆژن لەوێ پەروەدە بکرین. تا جێبەجێ کردنی ئەو کارە، ئێوەو رێکخراوی ئەکسەرییەت دەبێ یارمەتی بە حیزبی شیوعی عێراق بکەن، کە ئەو حیزبە بتوانێ خەرجی خواردنو خۆراکو پێداویستیەکانیتری ئەو هەڤالانە دابین بکات. عەلی خاوەری بە روالەت پێشنیارەکانی منی بەدڵ بوو،، تەنانەت گوتی:

– «پێشنیارێکی باشەو من هەولیان بۆ دەدەمو لێرە لە «پراگ» لەگەڵ هاوڕێیانی حیزبی شیوعی دەدوێمو داوای لێدەکەم بە یارمەتی «عادل» یەکێک لە لێپرسراوانی حیزبی شیوعی کە ئێستا لە «سوریە»یە، تەرتیبی گواستنەوەی هەڤالانیان لێوەرگرم. دڵنیابە ئەو کارە دەکەم، بەلأم ئێستا لەو هەلومەرجەدا ئێمە لێپرسراوانی رەسمیمان دیار نیەو بۆ ئەوەی ئەندامانی کۆمیتەی ناوەندیو دەفتەری سیاسی حیزب دیاری بکەین، خەریکین «پلونۆمی هەژدە» دەگرین. ئەوە رەنگە چەند مانگێک بگرێ.» لە ولأمدا گوتم:

– کە وابوو ئێمە دەبێ چەند مانگ لێرە چاوەڕوان بین.

– «رەنگە هەروا بێ، بەلأم من لە ئێستاوە دەکەومە هەولی جێبەجێ کردنی پێشنیارەکانت.»

لێرەدا پێویستە پەنجە بۆ ئەوەش راکێشم، کاتێک منیان لە چیاوە دیاریکرد بچمە ئوروپاو رێگە چارەیەک بۆ هەڤالان بدۆزمەوە، بەو زانیارییە، کە پێوەندیگرتن لە ئوروپاوە بۆ چیا دژوارە، داوام لە کۆمیتەی ناوەندی کۆنگرەی چوار کردو گوتم چونکە رێگە دوورەو رەنگە پێوەندیگرتن بە ئێوە دژوار بێ، هەڤالان دەسەلأتم بدەنێ، کە دەستم بۆ بریاردانەدا ئاوەلە بێو سەرگەردان نەبم. ئەوە بوو کە هەڤالان دەسەلاتی تەواوی بریاردانیان پێدام.

چوونی پێرەوانی کۆنگرەی چوار بۆ نێو حیزبی توودە

ڕۆژێک، «نواک» بەپرسی پێوەندی حیزبی کومونیست چیکوسلۆڤاکیا دەگەڵ حیزبی توودە پێیڕاگەیاندین، ئەو هۆتێلەی کە ئێمەی تێدا بووین، نوێ دەکەنەوەو پازدە ڕۆژی دیکە ڕاماندەگوێزن بۆ هۆتێلێکی تازەی حیزب. شەوێک لە هۆتێلی تازە، لە هۆدەی تایبەت بەخۆم دانیشتبوومو تەماشای تلویزیۆنم دەکرد، کە لە دەرگایاندا. دەرگام کردەوە، دیتم خاوەریو سەفەری وەژور کەوتن. لە لێدوانێکدا سەفەری گوتی:

- «ئێوە شەش مانگە چاوەڕوانی پێکهاتنی پلونۆمی ئێمەن. پلونۆم بە سەرکەوتنەوە کۆتایی پێکهاتو خاوەری بوو بە دەبیری یەکەمی حیزبو منیش دەبیری دووهەممو ئێستا ئێمە دەتوانین وەک بەرپرسانی حیزبی توودە لەگەڵ ئێوە قسە بکەینو لەسەر تێبینییەکانی ئێوەو هێندێک مەبەستیتر بڕیار بدەین، بەڵام داواتان لێدەکەین جارێ ئەم باسو لێدوانەی ئێمە لای کەس مەدرکێنەو با کەس پێنەزانێ، کە ئێمە هاتووینەتە لای تۆ.» خاوەری سەری قسەی کردەوەو گوتی:

- «ئێمە وەک حیزبی توودە بڕیارمانداوە لەگەڵ حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێرانو سکرتێری ئەو حیزبە دوکتور «قاسملو» بۆ پێکهێنانی بەرەیەکی یەکگرتوو هەوڵ بدەینو دەمانەوێ لەم بارەدا بیروڕای تۆش بزانین.» لە وەڵامدا گوتم:

- ئەوەی ڕاست بێ، من پڕ بەدڵ پێمخۆشەو پشتیوانیش لەو هەنگاوە دەکەم. پێشتر یانی ئەو کاتەی کە ئێمە لە ئێران بووین، دوکتور قاسملو لەمنی ویست حیزبی دیموکراتو حیزبی توودە لێک نزیک بکەمەوە، بەڵام «کیانوری» لەسەر بەرژەوەندێکی تایبەتی ملی نەدا. ئەمڕۆکە، کە قاسملو هەوڵدەدا لە حیزبی توودە نزیک بێتەوەو بەرەیەکی یەکگرتووی دیموکراتی پێکبێنی، دەرفەتێکی مێژووییەو دەبێ بەگورجی بیقۆزنەوە. سەفەری گوتی:

- «هەڤاڵ، ئەگەر ئێمە ئەو بەرەیە پێکبێنین، ڕەنگە پێویست نەبێ هەڤاڵانی چیا ڕاگوێزینو ئەوانیش دەبێ لەو بەرەیەدا بەشداری بکەن.» لە وەڵامدا گوتم:

- من لە لایەن هەڤاڵانی خۆمەوە دەسەڵاتم پێدراوەو دەتوانم کاتی پێویست بڕیار بدەمو

پێتان رادەگەیەنم ئێمەش وەک پیرەوانی کۆنگرەی چوار ئامادەین لەو بەرەیەدا بەشدار بین.
سەفەری کە دەتوانم بە راشکاوی بڵێم بەرپرسی سەرەکی حیزبی تودەو باوەڕپێکراوی تەواو عەیاری یەکیەتی سۆڤیەتی پێشوو بوو، لە وڵامی مندا گوتی:
- « بەداخەوە یەکێک لە مەرجەکانی دوکتور قاسملو بۆ رێککەوتن لەگەڵ ئێمەو بەشداریکردنی حیزبی دیموکرات لەو بەرەیەدا هەڵوەشان یاخود گۆڕینی ناوی پیرەوانی کۆنگرەی چوارەو دەڵێن تا کۆنگرەی چوار ببێنی حیزبی دیموکرات ئامادەی بەشداریکردن لەو بەرەیەدا نابێ. ئێستاش وەک بۆ خۆت دەڵێی پێشتر زۆرت بایەخ بە پێکهاتنی بەرەیەکی ئەوتۆ داوە، پێویستە بڕیار بدەی کە چۆن دەتوانی نەبی بە کۆسپی سەر رێگەی پێکهاتنی ئەو بەرەیە.» لە وڵامی ویستی سەفەریو خاوەریدا گۆتم:
- من پێکهاتنی بەرەیەکی کوردیو حیزبی تودە زۆر بە قازانجی گەلی کوردەو حیزبی تودە دەزانم. لەو رێگایەوە یەکیەتی سۆڤیەت دەبێتە پاڵپشتی ئەو بەرەیەو ئاواتی لەمێژینەی من بەجێ دەگات، کە یەکیەتی سۆڤیەت پاڵپشتی گەلی کورد لە ئێراندا بێ، بەمجۆرە چۆن دەتوانم ببم بە کۆسپی سەر رێگەی ئەو ئاواتە لەمێژینەیەو پشت لەو دیاردە گرنگە بکەم. خاوەریو سەفەری بە بیستنی ئەو قسانە گەلێک خۆشحاڵ بوونو خاوەری گوتی:
- «ئێمە هەر چاوەڕوانی ئەوەمان لێدەکردی، بەڵام چۆنو بەچی رێگەیەکدا دەبێ ئەو دیاردەیە چارەسەر بکەین. ئێمە وەک حیزبی تودە رامان وایە تۆ دەبێ لە پلەی هاوڕییەکی خاوەن رابردوودا نەخشت هەبێ لەو بەرەیەدا. بە رای ئێمە تەنیا رێگەش ئەوەیە کە پیرەوانی کۆنگرەی چوار تێکەڵی بەرەی ئێمە بنو بەمجۆرە لەسەر رێگەی رێککەوتنی ئێمە لەگەڵ حیزبی دیموکرات لاچنو تۆش لەگەڵ ئێمە دەبیو دەتوانی لە پلەی نوێنەری حیزبی ئێمەدا، راستەخۆ لەو بەرەیەدا بەرپرسیاری بە ئەستۆ بگری.»
- من ناموەێ کۆسپی سەر رێگە بمو هەرچی لە بەرژەوەندی ئەو بەرەیەدا بێ بەبێ هیچ مەرجێک ملی بۆ رادەکێشم، بەڵام واباشترە پرسێکیش بەو دوو هەڤاڵانەم بکەم، کە لەگەڵم هاتوون، دیارە ئەوانیش هەروەک هەڤاڵانی چیا دژی ئەو پێشنیارە نابن.
بە دوای ئەو رێککەوتنەدا لەگەڵ عەلی خاوەریو حمیدی سەفەری هاتینە سەر ئەو بڕیارە، کە ئەو دوو هەڤاڵەی کە لەگەڵ من هاتبوون، یانی کاک حەمەدەمینی سیراجیو نەویدی موعینی بگەڕێنەوە لای هەڤاڵانیتر لە چیاو بڕیارەکەیان بە وردی بۆ شی بکەنەوە، کە یەکبوونی پیرەوانی کۆنگرەی چوارو حیزبی تودە لە بەرژەوەندی هەموو لایەکدایە، بەڵام لەوە زیاتر باسی شتێکیتر نەکەن. بەم پێیە، من لەسەر بڕیارێکی سێ قۆڵی لەگەڵ

سەفەری‌و خاوەری، شتێکم نووسی کە بەرەسمی ڕاگەیەندرێ، بەڵام دەفتەری سیاسی حیزبی تودە ڕەزامەندی لەسەر نەدا، کە ئەو ڕێککەوتنە بەنووسراوە بڵاو بێتەوە. دەفتەری سیاسی حیزبی تودە دەیگوت بەر لە پێکهاتنی «بەرەی دێموکراتی»، بڵاو کردنەوەی ئەو هەڵوێستە پێویست نیەو بەو چەشنە پێوەوی کۆنگرەی چوار لەنێو چوو. ئەو دوو هەڤاڵانەی کە چووبوونە سوریە کە لەوێوە بگەڕێنەوە لای هەڤاڵانی شاخ بەهۆی ڕاپەڕینی کوردەکانی کوردستانی تورکیە بە ڕێبەرایەتی پ.ک.ک دەرفەتیان بۆ نەڕەخسا بە چیاکانی ئەو مەڵبەندەدا بڕۆن‌و لە بۆ ماوەیەک درێژ لە «سوریە» مانەوە.

کۆنفرانسی میللی حیزبی تودە
و
دیدار دەگەڵ بەرپرسانی باڵای سوڤیەت

ماوەیەک بەسەر چوو، حیزبی تودە لە کۆتایی مانگی گوڵانی ساڵی ١٩٨٥ لە «کابل» پایتەختی «ئەفغانستان» کۆنفرانسی میللی پێکهێنا. بەرلە پێکهاتنی ئەو کۆنفرانسە، عەلی خاوەری سکرتێری حیزبی تودە پێشنیاری پێکردم‌و گوتی: «ئەگەر ئامادە بی لە دەفتەری سیاسی حیزبی تودەوەدا خەبات بکەی، ئێمە بۆ دەفتەری سیاسی حیزبت دەپاڵێوین.» من بەدوای فکرکردنەوەیەکی زۆر بەو ئاکامە گەیشتم، کە ئەگەر حیزبی تودەو حیزبی دێموکرات بەرەی دێموکراتی پێکبێنن لە لایەک من دەتوانم لەو بەرەیەدا جێ بکەمەوەو لە لایەکی‌تریش لە پلەی ئەندامێکی دەفتەری سیاسی حیزبی تودەدا بە ئاسانی دەستم دەگاتە لێپرسراوانی باڵای حیزبی کومونیست‌و دەوڵەتی یەکیەتی سۆڤیەت‌و ڕەنگە لەو ڕێگەیەوە بتوانم خزمەتێکی بەنرخ بە نەتەوەکەم بکەم، قەبووڵ نەکردنی پێشنیاری عەلی خاوەریم بەچاک نەزانی‌و بڕیارمدا ئەو دەرفەتە بقۆزمەرەو پێشنیارەکەم قەبووڵ کرد.

لە یەکەم پلونۆمی پاش کۆنفرانسی میللی‌دا، کە دیسان لە «کابل» پێکهات، داوام لە عەلی خاوەری کرد، بەڵکو لە گەڕانەوەدا بۆ «مسکۆ» چاوپێکەوتنێکم لەگەڵ «پاناماریۆف» لێپرساوی پێوەندی نێونەتەوەییەکانی یەکیەتی سۆڤیەت بۆ پێکبێنێ. عەلی خاوەری گوتی:

- «پاناماریۆف بەهۆی پیری خانەنشین کراوەو کەسێکی‌تر جێی ئەوی گرتۆتەوە، کە

ئەندامی کۆمیتەی ناوەندی حیزبی کومونیستی یەکیەتی سۆڤیەتە. گوتم:

- ئەوە زۆر گرنگ نیە، هەر دوو یەک بەرپرسایەتیان هەیە. لە هۆتێلێکی مسکۆ لە هۆدەی خۆم بووم، کە عەلی خاوەری هاتە لام‌و گوتی:

- «لە لایەن بەشی پێوەندییەکانی نێونەتەوەیی سۆڤیەتەوە میوان کراوی، کە بچی لە چێژنی یەکی مای‌دا بەشداری بکەی.

ناوبراو کارتی بانگهێشتنەکەی دامی. پاش ئەوەی لە چێژنی کرێکارانی مسکۆدا بەشداریم کرد، رەزامەندییان‌دا بچم سەر لە گلکۆی لینین بدەم‌و لە وێوە بچمە دیتنی لێپرساوانی پێوەندییەکانی نێونەتەوەیی‌و ئنترناسیونال ببینم. من‌و عەلی خاوەری‌و «سیاوەشی کەسرایی»، کە ئەویش ئەندامی دەفتەری سیاسی حیزبی تودە بوو، چووینە لای ئەو دوو لێپرساوانە. ئەو یەکەم دیداری من لەگەڵ بەرپرسانی باڵای حیزبی کومونیستی یەکیەتی سۆڤیەت بوو، کە ئەنجامی گرت. پاش باس‌و گفتوگۆ لەسەر بارودۆخی جیهان‌و ئێران‌و هێندێک باسی لاوەکی‌تر، داوام کرد بوارم بدەنێ هێندێک دەربارەی داخوازەکانی خۆم بدوێم. لەو دەورو زەمانەدا، یەکیەتی سۆڤیەت بە دووهەم دەسەڵاتی جیهان لە نێو دەوڵەتاندا دەژمێردراو جێگەی هیواو هومێدی گەلانی ژێردەست‌و چەوساوە بوو.

گشت زۆرلێکراونی جیهان چاویان لە «مسکۆ» بڕیوە. من‌و بە ملیون کوردی چەوساوەش گەلێک فەخرو شانازیمان بە سۆڤیەت دەکردو رابردووی خۆمان، واتە کۆمارە کاتیەکەی ساڵی ١٩٤٦مان لەبیر کردبوو، کە یەکیەتی سۆڤیەت چۆن بە ئاسایی پشتی تێکرد. خۆمان لامان وابوو کە نەتەوەی کورد دەبێ پشت بەخۆی‌و دەست‌و باسک‌و توانای خۆی ببەستێ‌و چاوی لە هەندەران‌و دەوڵەتانی‌تر نەبێ. دەمانگوت یەکیەتی سۆڤیەت بەرژەوەندی تایبەتی خۆی هەیەو قازانجی خۆی فیدای گەلێکی‌تر ناکات. دەمانگوت لە هەلومەرجی ئەو کاتدا کە ئەمریکا خاوەنی بۆمبی «ئەتۆم» بوو، سۆڤیەت نەیدەتوانی خۆ لە کێشەو شەڕو شۆڕی وڵاتانی‌تر بدات‌و ئەگەر ئەوە بکات، تێدا دەچێ، بەڵام ئێمە پڕ بەدڵ توڕە بووین، کە هەیاران سۆڤیەت بۆچی داکۆکی لە کۆماری کوردستان نەکردو پشتی بەردا.

دەست پێکردنی شەڕی سێ مانگەی ساڵی ١٩٨٠مان لەبیرە. کاتێک حیزبی دیموکرات دەیەویست شاری مەهاباد بەجێ‌هێڵێ، دوکتور قاسملو لە وتارێکدا کە لە چوارچرای مەهابادی خوێندەوە بە خەڵکی رایگەیاند: دۆستە گەورەکەمان شۆڕەوی لە پشتمانەو ناوبراو بەو گوتنەی دڵنیایی بەخەڵکدا. کورد لەسەردەمەکانی پێشوودا بێکەسی‌و بێ پەنا بوو،و دنیای سەرمایەداری پشتی نەدەگرت‌و تەنیا چاوەڕوانی‌و هومێدی کوردان یەکیەتی سۆڤیەت بوو. شێخ مەحمودی نەمریش تەنانەت نامەیەکی ئاراستەی لینین کردو لەودا

داوای هاوکاریو یارمەتی لێکرد. کەواتە جێگەی سەرسوڕمان نەبوو کە من هومێدم بە سۆڤیەت مابێ. بە پشت بەستن بەو بیروبۆچوونە، زۆر بە تێڕادیوی یەکەم داوای خۆم ئاراستە کردنو گوتم:

- لە رادیۆی «ئاشتیو پێشکەوتن»دا (صلحو ترقی)، کە بە دەنگی کۆڕو کۆمەڵانی خەڵکی سۆڤیەت دەناسریو بە زمانەکانی فارسیو تورکی ئازەربایجانی پرۆگرام بلاو دەکاتەوە، پرۆگرامێکی کوردیش بگونجێنن، با کوردیش دەنگی خۆی لە سۆڤیەتەوە ببیسێ. مەبەستی من لەو پێشنیارە ئەوە بوو، کە دەنگی کورد بە زمانی کوردی لە مسکۆ بێتەدەرو بەگوێی خەڵکی جیهان بگات. لام وابوو، ئەگەر ئەو داخوازەم لێ بسەلمێنن، بە لەبەر چاو گرتنی ئەو دۆخەی کە حیزبی تودەو حیزبی دیموکرات تێیدا لێک نزیک دەبنەوە، داخوازیتریشم لێ قەبوول دەکەن. من سەرەڕای داوا کردنی ئەو پێشنیارە بە زمان، ئەوم نووسیو بە نووسراوەش پێشکەشم کردن. کابرای بەرپرس گوتی:

- خۆت پێشنیارەکەت ئیمزا بکە. لە وڵامیدا گوتم:

- من تاقە کەسێکمو رەنگە ئیمزای من زۆر کاریگەر نەبێ، واباشە داخوازەکە بە ناوی حیزبی تودەوە کە حیزبێکی برایە ئاراستە بکرێ.

پاش ئاراستە کردنی ئەو پێشنیارە گەڕامەوە «چیکوسلۆڤاکیا»، کە شوێنی ژیانم بوو. ماوەیەک بەسەر چوو، ئاگاداریان کردم بۆ بینینی کادرێکی حیزبی کە لە ئێرانەوە هاتبوو، بچمە مسکۆ. ناوبراو کورد بوو،و کوتبووی دەمەوێ تەنیا چاوم بە غەنی بلوریان بکەوێ. کاتێک گەیشتمە مسکۆ بە فڕۆکە بردیانمە «تورکەمەنستان»و لەوێوە چوومە «تەجەن» (تجن)، کە لەسەر سنووری ئێران بوو. لەوێ چاوم بەو هەڤاڵە کەوت، کە لە چیاوە خۆی گەیاندبۆوە ئەو جێیە، تا بەڵکو ئاگاداری چارەنووسی هەڤاڵانی چیا بێو بزانی ئەوانە دەبێ چ بکەنو تاکەی بێ کار لە چیا بمیننەوە.

پێشتر گوتم، داوام لە عەلی خاوەری کردبوو، کە بە یارمەتی حیزبی شیوعی عێراق هەڤاڵان راگوێزن بۆ «یەمەن»، بەڵام پاش ئەوەی بڕیاریان دابوو لەگەڵ حیزبی دیموکرات بەرەی یەکگرتوو پێکبێنن، خاوەری لە بڕیاری خۆی پشیمان ببۆوە. سەرئەنجام بۆم دەرکەوت، عەلی خاوەری هەر لەسەرەتاوە، یانی لەو رۆژەوە کە من پێشنیاری راگواستنی ئەو هەڤاڵانەم پێکردبوو،و ئەو بەرژاڵەت بەڵێنی پێدام، قەت بەڵێنییەکەی وەبیر خۆی نەهێنابووەو خستبوویە پشتگوێو خەمی لێنەخواردبوو،و پاشانیش نەیانتوانی لەگەڵ حیزبی دیموکرات رێککەون. من لە «حمیدی سەفەری»م پرسی بۆچی لەگەڵ قاسملو رێکنەکەوتن، ئەو وڵامی دامەوەو گوتی:

- «قاسملو داوای کردوە، ئەگەر بەرە پێک‌بێت پێویستە کاتی پێوەندی ئنترناسیونالستی یا بڵێین بۆ پێوەندی راستەوخۆ لەگەڵ یەکیەتی سۆڤیەت دەبێ نوێنەری حیزبی دیموکراتو حیزبی تودە بەیەکەوە بەرپرسایەتی ئەو پێوەندییە بە ئەستۆ بگرن، بەڵام حیزبی تودە ئامادە نەبووە ئەو پێشنیارەیان لێ بسەلمێنێ.»

سەرۆکایەتی حیزبی تودە هەمیشە خۆی وەپێش خستوەو تابۆی کراوە قەت رێگەی بە حیزب یاخود کەسێکیتر نەداوە، کە بەدور لەو حیزبە پێوەندی بە یەکیەتی سوڤیەتو ولاتانی کۆنی سوسیالیستیەوە هەبێ، هۆی سەرەکی ئەو بۆچوونەشیان ئەوە بووە کە هەر بۆخۆیان سەرۆکایەتی بەرە بکەن، قاسملوش کە هەمیشە هەوڵی ئەوەی دەدا، راستەوخۆ پێوەندەی بەیەکیەتی سۆڤیەتەوە هەبێ، پاش سەرنەگرتنی پێشنیارەکەی لەسەر پێکهێنانی بەرەی دیموکراتی لەگەڵ حیزبی تودە رێک‌نەکەوت.

بەدوای سەرنەگرتنی بەرە لەنێوان حیزبی تودەو حیزبی دیموکراتدا، من داوام لە عەلی خاوەری کرد، هەڤالانی جێگیر لە چیا ئێزن بدرێن بەهەر شێوەیەک کە خۆیان بەچاکی دەزانن بێن خۆیان بگەیەننە ولاتانی سۆڤیەت یان ئەفغانستان. هاتنی ئەو هەڤاڵەمان بۆ «تەجەن» دەرفەتی رەخساند کە من بەهۆی ناوبراو ولاٌم بۆ هەڤالانی چیا بنێرم، کە خۆ بگەیەننە سۆڤیەت، ئەفغانستان یا هەر ولاتێکیتر، کە بۆخۆیان هەڵیدەبژێرن. من هەڤاڵی ناوبراوم گەڕاندەو بۆ ولات، بەڵام پاشان دەرکەوت، ئەو هەڤاڵە داوای منی بە هەڤالان رانەگەیاندوەو تەنیا بۆ خۆی کەڵکی لە پێشنیاری من وەرگرتووەو گەڕابۆوە سۆڤیەت. لە گەڕانەوەی «تورکەمەنستان»دا بۆ مسکۆ بەشوێن پێشنیارەکەمدا چوومە ناوەندی پێوەندییەکانی نێونەتەوەییو لەگەڵ کابرای گوڕین دانیشتمو ویستم وڵامی پێشنیارەکەم بداتەوە. ناوبراو گوتی:

- «سەرۆکایەتی حیزبی کومونیستی سۆڤیەت گوتویەتی کێشەی کورد زۆر ئاڵۆزو شێواوە، بەڵام ئەگەر تۆ رازی بێ، ئێمە هەوڵ دەدەین لە «تاجیکستان» بەرنامەیەک بۆ بلاو کردنەوەی دەنگوباسی رۆژانە بە زمانی کوردی دانێین. ئەمەش دوو سێ ساڵی پێویستە کە ئەمراز و کادیری کوردی بۆ بدۆزینەوە.» لە وڵامدا گوتم:

- چەند ساڵە لە ئەرمەنستان رۆژانە چەند سەعات پرۆگرامی زمانی کوردی زاراوە کرمانجی هەیە. من دەمەوێ دەنگی کورد وەک دەنگی فارسیو ئازەربایجانی لە مسکۆو لە رادیو ئاشتیو پێشکەوتن بلاٌو بێتەوە.

رەدکردنەی پێشنیاری من لە لایەن سەرۆکایەتی یەکیەتی سۆڤیەتەوە بەمجۆرەی کە باسم لێکرد، هۆی نارەزامەندی منی سەبارەت بەیەکیەتی سۆڤیەت بەرز کردەوەو بڕوای

پتەوی منی سەبارەت بەو گوتنە شکاند کە یەکیەتی سۆڤیەت لایەنگری لە نەتەوە ژێردەستو چەوساوەکان دەکاتو بەو ئاکامە گەیشتم کە ئەویش بەچەشنی وڵاتانی مەزنی بورژوازی هەر لەسەر بەرژەوەندی خۆی دەڕواو دروشمەکانی روتەن لە راستی ئیدەلوژیکین، واتە بەدور لە بیروبۆچوونی ئیدەلوزیکین.

بەو پێیە گەیشتمە ئەو قەناعەتە، کە سەرۆکایەتی پێشوو،و ئێستای حیزبی تودە دەیانەوێ کێشەی کەمایەتیەکانی نەتەوەیی لە ئێراندا بە شێوازی ئەو چارەسەر کردنەی کە لە یەکیەتی سۆڤیەتدا ئەنجامی گرتوە، لە چوارچێوەی ئێرانێکی سوسیالیستیدا چارەسەر بکەن، کە بەڕای من یەکیەتی سۆڤیەت تەنانەت ئوتونۆمیێکی تەواوی بە نەتەوەکانی جێگیر لە یەکیەتی سۆڤیەت نەدابوو،و ئەوان دەسەڵاتی نەتەوەی خۆیان بەدەستەوە نەبوو.

بەشداریکردنی من لە ئۆرگانی سەروی حیزبی تودەدا نەیدەتوانی هیچکام لەو ئاماجانەی کە من دەست نیشانم کردبوون بەدی بێنێو تەنانەت ئەوان ئیزنی پێکهاتنی لیژنەیەکی ئەیالەتیشیان نەدەدا کە کورد لە چوارچێوەی حیزبی تودەدا هەیبێ. هەر رۆژەی برو بیانوویەکیان دەدیتەوەو پێشنیارەکانی منیان سەبارەت بە کوردستان دەخستە پشت گوێو من لای ئەوان کەسایەتێکی ناسیونالیستی کورد بووم نەک مرۆڤێکی خاوەن باوەڕی ئینترناسیونالیستی. دیارە هەروەکو لینین گوتویەتی: «من دەپێشدا رووسمو ئینجا کومونیستو خاوەن ئیدەلوژی»، منیش ئەوەڵ کورد بوومو پاشان کومونیست، بەڵام سەرۆکایەتی حیزبی تودە ئەوەی بەمن رەوا نەدەبینی، کە تەنانەت لینین گوتەنی، بڕوای نەتەوایەتی خۆم هەبێ.

سەفەرخانی قارەمانی

هەروەکو پێشتر گوتم، ساڵی ١٣٢٦- ١٩٤٧ بۆ دامەزراندنەوەی حیزبی دیموکرات چوومە باشووری کوردستانو ماوەیەک لە «زینوێی‌شێخی» مامەوە. لە زینوێ چاوم بە سێ ئەفسەری فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجان کەوت، کە پاش رووخانی حکومەتی «پێشەوەری» رایانکردبووە کوردستان. ئەوانە بریتی بوون لە: سەفەر قارەمانی (سەفەرخان)، «بلوت»و «پۆلا». ئەو سێ کەسە تێکەڵی هێزی بارزانیەکان ببوونو لەژێر سەرپەرەستی «حەمەدی مەولودی»دا قارەمانانە پارێزگارییان لە جبهەی شەڕی ورمێ دژی ژاندارمەکانی ئێران دەکرد.

پاش چوونی بارزانیەکان بۆ سۆڤیەت، ئەو سێ کەسە خۆیان گەیاندبووە «زینوێی‌شێخی»و پەنایان بۆ شێخ «عوبەیدوڵلاٰ»ی نەمر بردبوو. ماوەیەکی زۆر لەوێ مانەوەو گەلێکیان ڕێز لێگیرابوو. پاشان «پۆلاٰ»و «بلوت» دەگەڕێنەوە تەوریزو هەتا شۆڕشی سالّی ١٣٥٧- ١٩٧٩ بە ناوی بەدەڵ بەنهێنی لە تەوریز ژیان.

سەفەرخان کە تەنیا مابۆوە، بەهۆی گوشاری دەوڵەتی ئێران بۆ سەر دەوڵەتی عێراق بە مەبەستی تەسلیم کردنەوەی ناوبراو، شێخ عوبەیدوڵلاٰ ناچار دەبێ ئەو بنێرێتە لای شێخ «محی‌الدین». سەفەرخان دەبێتە باخەوانو چەند ساڵێ لە لای شێخ محی‌الدین دەمێنێتەوە، بەلاٰم سەرئەنجام هەوای دیدارو سەردانی ژنو منداڵ هەڵیدەگرێو بەبێ ڕەزامەندی شێخ دەچێتە ورمێو لە شەقامێکی ورمێ دەگیری ژاندارمان دەکەوێ.

دادگای ئێران حوکمی ئیعدامی سەفەرخان دەدات، بەلاٰم بەهۆی هەوڵو تێکۆشانی حیزبی توده لەسەردەمی حکومەتی دوکتور «مصدیق»دا، ناوبراو لە ئیعدام ڕزگاری دەبێ. پاش ڕووخانی حکومەتی دوکتور مصدیق دادگا سەفەرخان تەبعید دەکاتو دەینێرن بۆ زیندانی «بەرازجان»و بۆ ماوەی دە ساڵێ لە زیندانی بەرازجان دەمێنێتەوە. من کاتێک تەبعیدی زیندانی بەرازجان کرام، سەرلەنوێ چاوم بە سەفەرخان کەوتەوەو پێنج ساڵ بەیەکەوە بووین.

سەفەرخان دوای سی (٣٠) ساڵ لە زیندانەکانی ڕژێمی پەهلەویدا، سەرئەنجام لە شۆڕشی ١٩٧٩ی گەلانی ئێران، دەگەڵ زیندانیە سیاسیەکانی‌تر لە زیندان ئازاد بوو. سەفەرخان مرۆڤێکی ئارام، هێدی، شەرمێنو ڕەشیدو خۆڕاگربوو. وەک بزانم بەداخەوە ئێستا تووشی نەخۆشی فەرامۆشی بووە. داخەکەم، ئەو چەند ساڵەی کە من لە ئوروپا ئاوارەم، تەنیا توانیومە جارێک ناوبراو لە ماڵی «بەهروزی حەقی» (عمۆغلی) لە شاری «کۆڵن»ی ئاڵمان ببینم. عمۆغلی مرۆڤێکی پیاوچاکو خاوەن باوەڕە. وەک بزانم ناوبراو بیرەوەرییەکانی سەفەرخانی کۆکردۆتەوەو لەچاپی داوەو ژمارەیەکیشی بۆ من ناردوە، کە زۆری سوپاس دەکەم.

بەجێهێشتنی حیزبی تودە

هەروەکوو پێشتر گوتم بەدوو مەبەستی سەرەکی بەشداریکردنم لە بەرەی یەکگرتووی حیزبی تودەو حیزبی دیموکراتو خۆ گەیاندنم بە کاربەدەستانی بالأی یەکیەتی سۆڤیەت چووبوومە نێو حیزبی تودە، تا بەڵکو لەو ڕێگایەوە یارمەتیێک بۆ بزووتنەوەی رزگاریخوازانەی نەتەوەکەم بدۆزمەوە، بەلأم نەک هیچ سەرکەوتنم بەدەست نەهێنا، بەڵکو لە سیاسەتی سۆڤیەتی باوەڕ پێکراویشم سارد بوومەوە. ئەوە لەکاتێکدابوو کە قاسملو بەهۆی دەرەتان پەیدا نەکردنی بۆ پێوەندیگرتنی سەربەخۆ بەیەکیەتی سۆڤیەتەوە لە پێکهێنانی بەرە ساردبۆوەو پێرەوانی کۆنگرەی چواریش ببووە قوربانی سیاسەتی پێکهێنانی بەرەو ئیتر منیش کەوتبوومە ئەو بیرە کە حیزبی تودە بەجێ بهێڵم.

لە ناوەندی حیزبی تودەدا دیموکراسی هیچ مانای نەبوو،و برواشی پێنەدەکرا. لە دەرەوەی ئێران، ناکۆکی لەنێو ئەندامانی حیزبی تودەدا بەتوندی سەری هەڵداو کادیرو ئەندامانی نیشتەجێی حیزبی تودە لە یەکیەتی سۆڤیەت، لە ئازەربایجانو رووسیەی سپی دژی ڕێبەرایەتی حیزب ڕاپەڕین. ڕێبەرایەتی حیزبی تودە نەیدەتوانی ئەندامانی حیزب قانع بکاتو هەستی ڕاپەڕیوی ئەوان دامرکێنێ. عەلی خاوەریو حمیدی سەفەری داوایان لەمن کرد، بچمە «باکۆ»و «مینسک» ناوەندی رووسیەی سپیو ئەندامان حیزب هێمن بکەمەوە. بەو مەبەستە، لەگەڵ عەلی خاوەریو «سیاوەشی کەسرایی»و دوو کەسیتر لە ڕێبەرایەتی حیزبی تودە چوومە ئەو مەڵبەندانە. لە پێوەندیو چاوپێکەوتن لەگەڵ ئەندامانو کادیرەکانی حیزبی تودە لەو دوو جێیە بۆم دەرکەوت، ناباوەڕی بە سەرۆکایەتی حیزبی تودەو تەنانەت ناباوەڕی بە سەرۆکایەتی حیزبی کومونیستی یەکیەتی سۆڤیەت بە هۆی لایەنگری کردنی بێجێی ئەو حیزبە لە عەلی خاوەری، حمیدی سەفەریو «لارودی» سەرۆکی فیرقەی دیموکراتی ئازەربایجانی لقی حیزبی تودە لەو پەڕی خۆیدایەو ساڕێژ کردنی ئەو کوانە زۆر دژوارە. من کە داوای کادیرو ئەندامانی حیزبم لا حەقو دروست بوو، باسلێکردنی داوای دەفتەری سیاسی حیزبی تودەم بە سوکایەتی دەزانی. لەبەر ئەو، من لە جیاتی ئەوەی کە

پاڵ بەسەرۆکایەتی هێزداری حیزبی تودەوە بدەم‌و پشتی فراکسیونی حمیدی سەفەری، لارودی‌و خاوەری بگرم، پشتی داخوازەکانی کادیرو ئەندامەکانی حیزبی تودەم گرت. کردەوەی من بوو بەهۆی تەقینەوەی بەدەنەی حیزبی تودەو ئاشبەتاڵ دەستی پێکردو ئیتر کەس نەیتوانی پێشی پێبگرێ. بەمجۆرە زۆربەی هەرە زۆری کادیرو ئەندامانی زاناو لێهاتووی حزبی تودە بەرە بەرە لە یەکیەتی سۆڤیەت دەرچوون‌و حیزبی تودەیان بەجێ هێشت‌و منیش ماڵئاوایی یەکجارەکیم لە حیزبی تودە کردو هاتم بۆ ئاڵمان‌و بووم بە پەنابەری سیاسی‌و لەگەڵ کادیرە کوردەکانی سەرەکی حیزبی تودە هاودەنگیم کرد، کە خەریک بوون بەیاننامەی «پسان»یان لە حیزبی تودە دەردەکرد. لەو بەیاننامەیەدا بەڵێنم دابوو، کە لە داهاتوودا هێندێک مەبەستی سیاسی روون بکەمەوە، هیوادارم بەنووسینی ئاڵەکۆک بەڵێنی خۆم بەجێ گەیاندبێ.

لە ئەڵمان، لەگەڵ ژمارەیەک لە هەڤاڵانی دەوروبەر هەوڵماندا شتێکی ئاسایی پێکبێنین‌و لە دەوری کۆببینەوە، بەڵام پاش دوو ساڵ هەوڵ‌و تێکۆشان بۆم دەرکەوت بەبێ پێوەندی راستەخۆ بەخەڵک‌و نەتەوەوە لە دوورە وڵات چالاکی سیاسی دژوارەو هیچ ئەمرازێک نیە بۆ هاندان‌و تین‌و تاو بەخشینی پەنابەرو سەرئەنجام لەوەشدا سەرنەکەوتم.

ئاڵەکۆک دوایی هات‌و بەفری ژیانی منیش واهێدی هێدی بە شنەبای بەهارو تیشکی هەتاوی رۆژگار دەتوێتەوە. هیوادارم خوێنەری بەرێز، «ئاڵەکۆک»م بەهەموو کەموکوڕی‌و کەمایەسیکەوە وەک دیاری شوانەوێڵە لێ‌قەبووڵ بکات. لە کۆتاییدا دەڵێم: ئاڵەکۆکەی پرچنە چبکەم لەو ماڵ‌و ژنە، چۆرچۆرەم کەوتە بنە.

غەنی بلوریان ١٣٧٦ی هەتاوی

بەیووی مردانی بەرزویی ماوا

کوردستان

کوردستان لە لایەن
هەیئەتی تحریرەوە
دەردەچێ

ئابونەمان
یەکساڵە ٣٠٠ ریال
شەش مانگە ١٦٠ ریال
ولاتی ...

بلاو کەرەوەی بیری حزبی دیموکراتی کوردستان

ژمارەی ١٣ — ساڵی یەکەم — چوار شەممو ٢٤ ری بەندان ١٣٢٤ — ١٣ - فیوریە ١٩٤٦

ماوەی جێژنی سەربەخوییی و استقلالی کوردستان

١٩٤٦

ماره ٢١

وەکو لەسەرەوە باسمان کرد لەهەوەل و آخرو نیوانی وتارەکاندا و لەهەرکاتیکدا نیوی (ریاستی جمهوری قاضی محمد) بەسەرزماندا دەهات بی وچان موزیکی ملی لی دەدرا وچەپلە ریزان دەکرا و بەینابەینیش قوتابیکانی مدارسی کورو کچ سرودی ملی یان دەخویندەوە. لەم کاتەدا رئیسی جمهوری بەرز بەئەندامەکانی کمیتەی مرکزی امر فەرمو کە قورآنی مقدس و نقشە و آلای کوردستان حاضر بکریت بی و چان حەیئەت کوبونەوە و دو بەدو لەپشت سەری یەك کەوتنەری و جونە کانگای حزبی دیموکراتی کوردستان قورآنی مقدسیان دەگەل آلا و نقشەی کوردستان دەگەل احترامیکی فوق العادە لەسەردەستی ملا حسین شکاك داناو هەیئەت بەترتیبی هەوەل لەپشت سەری وی گەرانەوە تاگەیشتنەوە حضوری پیشوا. پیشوا بەدەستی خوی سەرپوشی لەسەر قورآنی مقدس و نقشە و آلای بەرزی کوردستان لابرد و مراسمی سویندی: ئەمن بەخودا، بەکلامی عظیمی خودا، بەاستمان، بەشەرافەتی ملی کورد، بەآلای مقدسی کوردستان سویند دەخوم کەتا آخر هەناسەی ژیانم و رژاندنی آخر تنوکی خوینم بەگیان بەمال لەری راگرتنی سەربەخویی و بەرز کردنەوەی آلای کوردستاندا تی کوشم و نسبت بە رئیسی جمهوری کوردستان و

یەکەتی کورد و آذربایجان مطیع و وفادار بم."

اخباری نیوخومان

مەلا مصطفی بارزانی

جنابی آغای مەلا مصطفی قائدی کوردی بارزان روژی ٩-١٢-١٣٢٤ سعاتی ٥ی پاش نیوەرو واردی مهاباد بو. وەختی گەیشتە نیو باغان ئەندامەکانی کمیتەی مرکزی پیشوازیان لی کرد وەختی جنابی مەلا مصطفی لەجومی بەریوە بە احترامی ئەندامەکانی کمیتەی مرکزی دابەزی لەم کاتەدا کمیتەی مرکزی هەنگاویان توندتر کرد و لە قراغ جومی پیك گەیشتن، برای خوشەویستی قدیمیان دەرلەسەی بەخیر هاتنی لەمیدیا و هەمو ئەندامەکانی کمیتەی مرکزی بەمەلا مصطفی دانا و ئەویش دەستی لە ملان و دەستی هەموانیا و بە تەواوی خوشیدا بو کانگای حزبی دیموکرات هاتن و لەسالونی انجمن فەرهەنگی دانیشتن و لە ساعاتی ٦ حضرتی پیشوای کوردستان بەبی [اقدامیزار] تشریفی بو کانگاکەمان و ملاقاتی دەگەل مەلا مصطفی فەرمو، لەو وەختەدا محمد افندی خطاب بە حضرتی پیشوا، خطابیك کە وینەی اساسی قلبی مەلا مصطفی بو لە خصوص خودەبیناو تانی کوردی بارزان و دەربەدەری ئەوان و بەمەحییە ئەوری سەربەستی کوردوستاندا خویندەوە وجنابی پیشواش وەلامی دانەوە و ئەوانی بی اندازە بەحکومەتی کوردستان و حزبی دیموکرات امیدوار کرد، پاشان حضرتی پیشوا تشریفی بردە سالونی تایبەتی خوی ئەنجا مەلا مصطفی بە حضوری شرفیاب بو و ماوەی دو سات بیکەوە خەریکی گفتوگو بون.

مەلا مصطفی پیاویکی سیاسی و زعیمی کوردی بارزانە ئەوری سەربەستی کوردستاندا

قەراریک کەلە ٣ی ریبەندانی

سالی ١٣٢٤ لەلایەن بیست هەزار نفر نمایندانی

تەواوی طبقات اهالی کوردوستانی شمالی لە میتینگی شاری مهابادی دا قبول کراوە .

عیبەی بزانن ئەی ملعو نینە!!!!

وەخبر بین تازور درنگ نەبوە .

تماشای دوژمنانی گەچ فکر نەکەین دەزانین کوردەیشوی کوردەهەر گیز مانی خویان وهومید و آرەزوی وانیان لە بیر نە کردوە

لاوچاکانی مە وەك ئەبردوان بی ضایقە قوەی صرف دەکەن کە کورد خوشبەخت و آزادبی و ئەوان زانیان موفقیت وەحتیك دەست دەکەوی کەخەبات زورتوند بالویکداویەك حزبیان پیوتە گەل برایانی آذربایجانی پیکەوە بزوتەوە وپی گەیشتن ئەو حزبە کە حزبی دموکرات بووبە کومەك و یاری خەلکی کوردوستان داندرا لە مدتیکی کەمدابەموفقیتی زور گەورە گەیشتوە، ضدیتیکی دەنیو عشایران دا بوهە لی گرت وە کینیکی قایمی دەنیو وان دا پەیدا کرد وهەیئەتی ملی هەلبژارد و چاپخانەی تأسیس کرد و ئەوەلە تاریخی کوردی ایراندا هەوەل جارە بەطوری عموم بلاو کردنەوەی روزنامە دەس پیکراوە و مدرسەی ملی تشکیل کردووە کە دەوەیدا منداڵانی کورد بە زمانی دایکی خوین دەخوینن و مسئلەی خویندنی اجباری وعمومی حل دەکات وشارەوانی وعدلیەی داناوە و هیزی مسلحی ملی و......سنز کردووە .

بژی حزبی دیموکراتی کوردوستان !!!
بژی مؤسس ورهبەری وی جنابی قاضی محمد !!! .

کوردەکانی تورکیەش خصوصاً پاش هاتنەسەر کاری مصطفی کمال پاشای هەیوا بون ئەو درندەیە بوبیدەنگ کردنی هەرای آزادی خواهی شیخ سعید بەلامابون ونبوی لە گوردان کوشت.!

کوردەکانی عراقیش هەردی ئەسارەتیان کەم نەکیشاوە لەلایەن کەسانیك کە دەفکری سعادتی بشر یدا نین بو عدابەتی دران بەعرەبان دەگەل ئەو هەموزوره وتعقیب و کوشتو کوشتار و تلفاتەش کوردهەر گیز دەمقابل ظالماندا سەری دانەنواندوە و دەربی استقلال و آزادی دا بارزەی خوی دەوام پیدا و ارادەی پولابی ئەتا ابذیرە هەربووە و هەر دەبیتی. دەوسالانەی دوایەدا فرصت وماوەیەکی چاك هەبو کەبەآزادییەکی کەئەمە آرەزومان پی بکەین ونەییزبووەدەستمان دەکەوت بزوتانەوە وەك بزوتنەوی قارمانان ومەردانی پیشومان . بدبختی ئەوەیە کە ایستا دەنیو کورداندا کەسانیك هەن کە وەنەبی هەر حرمەت بەوقارسانە کەچەن عصریکە ئەمەیان دەژیر ظلمی خویاندا راگرتووە بکەن بە لکو بەآشکرا میلەتی کوردی دەفروشن .

سەودای علی آغای امیراسعد دەگەل سنادی ارتشی ایرانی کە هەمو کوردی فروشتون ابەە مومان معلومە . لە خلکی معلومە مەلاعبدالرحمن سر نیجدانی ومحمد فاروقی وحمزەلی قاوچی وغیرە جاسو سن وملت فروشن . قرنی آغا ماشن ومحمد عباسی وعلی خانی منکور وعبداللە آغای منکور وچەن کە سی دی بەآشکرا بوا ختلاف وپارچە پارچە کردنی کوردان سعی دەکەن .

KOMELHEY J. K.

Idarey Nawendy

Jimare 444

Berwari 28 December 1944

J. K

کومەلەی ژ. ك.

ادارەی ناوەندی

ژمارە ٤٤٤

بەرواری ٢٨ ... ١٣٢٤

٢٨ دیکابر ١٩٤٤

بژی کوردو کوردستانی گورە!

معظم سوویت اتفاقینین گنرال کونسولی - تبریز شهرینده

احتراماً عرض اولونور بومکتوبین ضمیمەسندە پارتیامزین ارگاندان

سوویت اتفاقینین خارجی ایشلر کومیسیری جناب مولوتف یولداشین عنوانینە

یازیلمیش بیرمکتوب تقدیم و اونین مقصدە یتیرمەسینی خواهش ایدیریک

"ژ - ك" پارتیانین مرکزی ادارەسی ارگاندان

Idarey Nawendy · J.K

شهید د کانی ریبنای آزادی
[illegible]

بوز اســ[illegible] ریبنا [illegible]
[illegible]
۱۰۷

ارگانی کومه‌له‌ی ژیانه‌وه‌ی کورد

علت تشکیل حزب ژیانه‌وه‌ی کورد ـ انتشار مجله (ریگا)
[illegible]

ما در [illegible] مجله برای اعلام [illegible] تشکیل حزب ژیانه‌وه‌ی کورد و منظور از انتشار مجله (ریگا)

[illegible] بسیار متأسفیم که ما [illegible] حکومت [illegible] سخت‌تر با نی زکارا[illegible]
[illegible] در کردستان تمام [illegible] از دست ما خار[illegible]
کرده [illegible] کانی را [illegible] اند [illegible] بعد است [illegible] به تفصیل از
[illegible] را [illegible] با انتشار [illegible] از [illegible] ضروری بحث [illegible] کرده و عجالتا
[illegible] مجله را به زبان فارسی [illegible] تا [illegible] آزاد [illegible] غیر کرد ما نیز [illegible] مدله [illegible]
[illegible] و دکتاتوری [illegible] بصفران تو [illegible] اعراض پلید خود [illegible] به دامن
[illegible] به تمام [illegible] ماند [illegible] .

[illegible] مسائل کرد [illegible] کردستان ایران بخصوص [illegible] اکثریت ملت کرد ما را
[illegible] کرد [illegible] رساندن [illegible] ما نه این [illegible]
[illegible] مبارزه با [illegible] دکتاتوری تهران [illegible] استعمار [illegible]
[illegible] ایران [illegible] در کردستان [illegible]
ژیانه‌وه‌ی کورد [illegible] .

از [illegible] دکتاتوری [illegible] در کار برده [illegible] که ما ما
[illegible] تهران [illegible] برد کردن ما از جمله [illegible]
[illegible] ما نیز [illegible] مبارزه [illegible]
[illegible] . اینک با [illegible] انتشار ارگان حزب (مجلـــه

ریگا) [illegible] اندازه بیشتر [illegible] باز به
انتشار [illegible] کرد را به چشم عدالت را [illegible] دنیای [illegible]
[illegible] از [illegible] ملل متحد [illegible] اندازه این دیده عدالت نا بینا
باید [illegible] تا دست [illegible] ببینند [illegible] بر ملتها [illegible]
[illegible] کرد [illegible] کردستان [illegible] نعلی آیران [illegible] برای [illegible] زادی
دمکراسی [illegible] ایران [illegible] احکام [illegible] تا [illegible] زادی
[illegible] ایران [illegible] ایران است .

آمال [illegible] کرد

[illegible] دارند آنهم آزادی برا [illegible] دمکراسی [illegible] است .
[illegible] ما . ماکردها ایران [illegible]
[illegible] جهان [illegible] اینست [illegible] پایه [illegible] استوار [illegible] ما [illegible]
[illegible] تاریخی [illegible] بموجب [illegible] نیروی [illegible]
[illegible] نماینده [illegible] تهران [illegible] آذربایجان موجود [illegible]
[illegible] کرد [illegible] خود [illegible] دمکراسی [illegible]
[illegible] دمکراسی [illegible] قانون اساسی ایران [illegible] تا [illegible]
[illegible] خود مبارزه خواهیم کرد [illegible] اطمینان داریم [illegible] با ما است زیرا [illegible] است .
[illegible]

بەشی کـــوردی :

سەر بە : دیکتاتۆری یا ارتشی ایران

لە ناوچەی هەمو دەولەتاندا ارتش یەکێ لە ارکانی زۆر بەنرخی دەولەتە . ارتش بۆ حفظی حدود و ثغوری نیشتمان و پاراستنی لە تجاوزاتی بیگانە و برامنیت، واتا بۆ گشتی و پاراستنی ئاو و خاک و ناموس و حیثیاتی میللی تشکیل دەدرێ .

ارتش دەبێ بەگوێرەی قوانین و دستوراتێکە بۆی داندراوە ببێ بەشەریک و بەبێ جۆری دخالەتی دە امورێدا بکا کە دەولەتدا نیە . بەپێی ئەو دەولەتی امریکا بە ارتشی کە ارتش تەنها تێدەکۆشێ و نیرووی دەبێ حدودی نیشتمان را منیت بکات .

بەڵام ارتشی پادشای لە مەیزنەی ایران کە ارتش (شاهنشاهی) بە کلکی بە مستراوە بە پیچە رانە : ئەم ارتشی مللی جیهان دەبزوێ بەپێچەوانە ریلیبە پیکی ئەو شەهەستیەتی ابدا بەجۆرێ ناتە پێی ئەو داری امورێدا ئەولی دەولەتدا دخالەت دەکا .

لە ئەو رابوردا بەپێی تاریخی نظامی ایران دەردەکەوێ کە ارتشی ایران هیچکات ئیشی شیاوی ئەو کردە و تەنها حدود و ثغوری ایرانی لە تجاوزاتی بیگانە نە پاراستوە .

بە لام ... پاراستنی مستدین، اعراب، مەمول، بۆ نیشتمانە کە مال و چیاوڵ و کوشتن و کوشتاریان نیشاندەدا کە لە ایراندا ارتشێ نەبێ و بترانی لە پەرانبەر سرپای بیگانە راوەستێ و پەیوەندی بگا و میللەتی ایران لە شەری متجاوزێن بپارێزێ . لە دەورەی پەنجا سالەی داریوشا و پەلەوی دا ارتش تەنیا انجامی و لەوند پیکی ناسەرویی دەکرد و هێچی دیکە . ئەو پەسن پاوە بۆ سرانی ارتش، ئەو نزیکانی دیار بوو و پاکی کردوە بلیینە دڵیکی بمۆ تۆشی خوێنی رضاشا بوون ارتشی ایرانیان کرد بەو هەموو بەیەکی دیکتاتۆری بۆ تامینی آرزو

(٦)

ارتشی جنایتکاری شاهنشاهی بە ئامار کوردستان و آذربایجانی دا هەلمەتی شەر و دوولەتەی شتلی خوێنایی کرد بە خوێنی رەنگینی ئەو دوو میللەتە تاریخیانە رەنگاندیان و چاکوێتی خۆیان لە بارەی استعمار و خیانتی خۆیان بە میللەتی ایران اثبات کرد .

هێزی هاشمی خائن لە آذربایجان و هی حمایونی لە کوردستان و حشیانە دەستیان بە کوشتن و کوشتار کرد ... لە آذربایجاندا هەزاران لاوی آزادیخوای آذربایجانی و ارمنی و آسوری یان کوشت و لە کوردستان (پیشەوای کبیر مرحوم قاضی محمد) و چەند تەنی پیاوانی گەورە و آزادیخوازی وەکو صدری قاضی ، سیفی قاضی ، مانوچی ، نالی ، تە شەهید و بی تەوشندکر . لە مهاباد علی خانی شیرزاد لە بوکان ـ احمد خانی ناوچی ، حمە خانی ناوچی ، حمدبگی فیض الله بگی ، علی ... اغاصد یق ، علی خانی فاتحی ، شیخ امین کرنزان ، احمد خانی ... علی آغای جوانمردی ، رسول آغای جوانمردی ، حسن خانی کانی نیاز لە سنزداری چەند دەلاوێنە کران کە شاریەتی پاکمەوسەرانی ارتش لە امریکا و انگلیس و ەریان گرتبو و (٢٥) نەفر افسرانی جوان و رشیدی آذربایجانی لە مهاباد هو بە رحمانە تیربارانکران .

ئەو نجابیەتە کە ارتشی شاهنشاهی لە ریگای دوازدا مرتکبی بو لە بیر هیچ آزادیخوازێکی نیشتمانپەرستی ایرانی کورد وآذربایجانی با ناچێ. تاریخی ئەم پرافتخاری ئەو میللەتە تازە مانە ... شەهیدانە لە ... دوورلی لاپەرەی خوێناوی خۆیدا بە غلایکی درشت ثبت دەکا . نیروی ستمکاری ... جنایتکارانی ارتش کە بو چەند و ... ایرانی میللەتی ایرانیان ... بەرپی ... تاروژی حساب .

میللەتی آزادیخوازی کورد ... کوردەوە پیکی ... و ... لەتی ایران لە جای دیکتاتور کە ... (...) ... ارتش ... ئەو ... ارتشەرانی ... ... میللەتی ایران ... ... بە ... جزی خوی مبارزە دەکا ... آثاری پیسیان لە سەر ... ایران پاک دەکاتەوە .

تیمور

بۆ گیانی غەنی بلووریان*

لەو دیو دیوار
کە تاسە ئەیەستێ قەتار[1]
بۆ دەرمووەی زینداتی تار
هەنگی گیان ئەفڕێ بۆ دوور
بۆ نەو بەهار
وەنەوشە، نێرگس، گوڵی سوور

چریکە، سۆز، ناڵێنی نەی
هاژە. خوڕەی ئاوی بێ پەی[2]
رەوی سەوز، ئاسمانێکی شین
ووێنکە سپی، داوێنی ڕەنگین[3]

* * *

لەو دیو دیوار
کە سەرنج تەکەوێتە کار
لە شێوەی بەهاری ئازدار
ژیان خۆشە
هێز و هەست و نەست و هۆشە
کێ بۆ ژیان بە پەرۆشە
کە چاو برسی گەشەی گوڵە؟
کە گیان سەودای ورشەی چلە؟[4]
کە گوێ قوڵاغی ئاوازە؟
پڕە لە هەڵبەستی تازە..؟
ژیان خۆشە...!
بۆ یەکێ جەستە و ئەندامی..
کەتی دارکاری کردن بێ
ئەتماغەی کولاوەی زامی[5]
سەی قەپاڵ لێکرتن بێ..!
بۆ یەکێ.. پێست تێسقانی
سەکەنی.. داغ و سووتان بێ[6]
جەرگی ئەستۆ و مل و شانی
جێی زنجیری گران بێ...
بۆ یەکێ نێوکی مردن
پێت دڵی ڕاوەستا بێ
بێ جێگەر پارچە کردن
گۆشت خۆی لە هەستا دابێ
بەنسەی خوێن لێ تکا بێ...![7]

ژیان خۆشە..
بۆ ژیان جێی بە پەرۆشە
یا جێی لە هەموویان زیاتر
ئەسووتێ وەك گڕی ئاگر
قاچە. دەستە. لەشی خاوە
دڵ و سییە یا خود چاوە...؟؟
یا مێشکە...؟
کامیان لە پاش جووڵە نەمان
پاش بوون بە خۆڵ
بێشەبە بە بێ وچان
لەگەڵ چەرخا لەگەڵ زەمان
ئەگرێ هەر گێژاو هەرگیز
مەشخەڵە بۆ هیوای ئازیز..؟
ئەڵێن پێیە..
ئەڵێن مێشك تێ'یا جەسیوە و گیرە
بە چەکوش بیقڵیشێنی
ئەم ڕەنگ ئەو ڕەنگی دەرێنێ*[8]
بێ سووتێنێ. بێ مرێنێ
بێ پژێنێ... بێ هوودەیە..![9]
لەم سەرتدا ئەو دیارە
لە جێگەی یەکێ هەزارە...!

* * *

ئەی چوار سەری ناو زیندانی
کۆنەپەرستی ئێرانی
سەر زۆر بڕا
خوێن زۆر ڕژا
کەچی لە جێگەی هەر سەرێ
سەد سەری تر دێتە دەرێ
لە جێی هەر دڵۆپە خوێنێ
سەد گوڵ سەری دەر ئەهێنێ...!!
ئاسوودە بن. زەبری زیندان
هەڵواسین و پەت بۆ خنکان
ئەوژێی خەبات لەق ناکا
هێزی تێکۆشان شەق ناکا[10]
ئاسوودە بن. بە کوشتنی ئێوە یا مردن
ڕیشەی کورد قەد نایە لەبن[11]

* * *

١٩٦٠

* غەنی بلووریان لە ساڵی ١٩٥٩ یا حوکمی خنکاندنی بەسەرا درا و دوای کرا بە حوکمی هەمیشەیی (مۆبد).. ساڵی ١٩٧٩ لە ئەنجامی ڕاپەڕینی گەلی ئیرانا بەرەڵڵا و ئازاد کرا.

(١) غەنی بلووریان: ئەندامێکی سەرکردایەتی حیزبی دیموکراتی کوردستانی ئێران بوو. لە ساڵی ١٩٥٩ دا خۆی و چەند هاوڕێیەکی کۆمیتەی ناوەندی هەمان حیزب لە لایەن شالاوێکی ناهەمواری ڕژێمی کۆنەپەرستی حەمە ڕەزا شاوە گیران و حوکمی خنکاندنیان بەسەردا درا، هەر کە دەنگ گەیشتە شاری سولەیمانی لە لایەن ڕۆڵانی شارەوە دەنگی نارەزایی بڵند بووەوە و لە شێوەی بیرخەرەوە و یادداشتا ئیمزا کۆکرایەوە و ڕەوانەی ڕژێمی سەر بە ئیمپریالیزمی ئێرانی و دەزگا ڕەسمی دەوڵەتی یەکان کرا.

(٢) ئاوی بێ پەی: ئاوێکی لەبن نەهاتوو

(٣) دامێن ڕەنگین: داوێن ڕەنگین، ئەدبالی ڕەنگین

(٤) سەودای ورشەی چلە: عەشق ورشەی چلە.

(٥) لەتماغەی کولاوەی زامی: کە برین کەمێك سارێژ لەبێتەوە خوێنەکەی سەری ئەیبەستێ و پێی ئەوترێ قەتماغەی برین و زام جا کە ئەو قەتماغەیە برێندار با لێ بکرێتەوە خوێنی لێ دێت و ئەڵێن: کولایەوە.

(٦) شەکەتی.. داغ و سووتان بێ: واتە هیلاك و ماندوی سووتان و داغ کردن بێ: داغ بە واتای سوتان دێت ئەڵێن گوێچکەی مەڕەکەی داغ کرد واتە بۆ نیشانە گوێچەی سووتاندوە.

(٧) بە گۆشت خۆی لە هەستا دابێ:
- لەوەندەی خوێن لێ تکابێ: لەوەندەی خوێن لێ هاتبێ

(٨) بە چەکوش بیقڵیشێنی: بە چەکوش لێدان درز و دەلاقەی تێ بخا

(٩) بێ پژێنێ: زیاتر بۆ مێشك ورد و خاش بوون بەکار دێت وەك ئەڵێن: مێشکی پژا - بێ هوودەیە: بێ قازانجە، بێ کەڵکە، بێ سوودە یان هیچ وپوچە.

(١٠) هێزی تێکۆشان شەق ناکا: واتە هێزی خەباتگێران دوو کەرت ناکا و دوو بەرەکی دروست ناکات.

(١١) ئاسوودە بن: هێمن و ئارام و لەسەر خۆبن.

برای

آزادی غنی بلوریان ، فرزند انقلابی خلق کرد

از زندان شاه جلاد ، متحدا مبارزه کنیم

غنی بلوریان در سال ۱۳۰۳ در مهاباد به دنیا آمد ، پدر غنی به امر تجارت مشغول بود و در دوران جوانی غنی خانواده او از رفاه نسبی برخوردار بودند . غنی از همان سنین کودکی روحیه سرکش و پیکار جویانه داشت . در جریان تشکیل جمهوری مهاباد غنی در دبیرستان تحصیل میکرد و در نخستین تئاتر کردی که در دوره جمهوری بوجود آمده بود در پیسی که بنام " دایکی نیشتمان " ـ مام میهن ـ اجرا شد و بازگوی تقسیم کردستان و غصب حقوق ملی کرد و مبارزه برای بازستاندن این حقوق بود ، نقش بارزی داشت . در اسفند ۲٤ تعدادی از جوانان کرد برای دوره نظامی به آذربایجان شوروی اعزام شدند وغنی نیز جزو این گروه بود . بعد از شکست زور رس و آسان جمهوری جوانان کردی که در مدرسه نظامی بادکوبه تحصیل میکردند ، تصمیم به مراجعت به ایران گرفتند و زمانیکه با مخالفت مسئولین مدرسه نظامی روبرو شدند دست به اعتصاب زدند . غنی یکی از کسانی بود که جریان اعتراض و مقاومت دانشجویان کرد را رهبری میکرد . آنها سرانجام موفق به تحقق خواست خویش گردیدند و اکثریتشان به ایران بازگشتند ، تعدادی از این افراد برای مدتی در ایران زندانی بودند و بعدها آزاد شدند .

غنی بلوریان یکی از کسانی است که در احیاء فعالیتهای سیاسی در کردستان ایران بعد از شکست جمهوری مهاباد ، نقش بارزی داشته است . اولین نشریه مخفی بعد از جریان شکست " ریگا " ـ راه ـ با همکاری او منتشر شد . در این دوران در مناطق از کردستان ایران فعالیتهای سیاسی و ضد رژیمی تحت نام (حزب دمکرات کردستان) و در همکاری کامل سیاسی با (حزب توده ایران) انجام میگرفت .

بعد از بازگشت از شوروی غنی در حین ادامه تحصیل و کار ، بطور خستگی ناپذیری به سازماندهی و فعالیت سیاسی پرداخت و در تبادل نظر و کمك به تشکلات مبارزین کرد در عراق نیز فعالانه سهیم بود . غنی را برای بار اول هنگامی که بهمراه دو رفیق خود میخواستند مخفیانه از مرز شوروی بگذرند دستگیر نمودند ، بعد از آزادی از زندان غنی مجددا به فعالیت پرداخت بعد از کودتای سیاه ۲۸ مرداد ۱۳۳۲ درحالیکه بهمراه رفیقی در مهاباد یك کتابفروشی باز کرده بود بنابه ضرورت فعالیتهایش و برای مصون ماندن از یورش دژخیمهای "سرهنگ خواجه نوری " و " رکن دوم " مخفی شد و در این دوران موفق به چاپ و نشر چند شماره روزنامه کردستان گردید . تااینکه در سال ۱۳۳۵ مجددا دستگیر گردید و مدت ۳ سال در زندان ماند . یکی دوسه سال بعد از کشف سازمان افسری حزب توده ، حزب دمکرات کردستان با بقایای رهبری متلاشی شده جزب توده در ایران قطع رابطه کرد و این تشکیلات در مجموعه خود چندسالی از دستیابی پلیس مصون ماند . مقاومت و پایداری چندتن از مبارزین ، ازجمله غنی در زندان مانع از این شد که پلیس و رکن دوم مبارزان کرد را نیز در همان سالهای سیاه و بعد از دستگیریها و وازدگی های پی در پی درهم بپیچند .

غنی بلوریان را در دهم آبان ماه ۱۳۳۸ برای بار سوم در مهاباد دستگیر کردند . این در حالتی بود که ساواک برای بی لکه کردن شخصیت غنی دست به تبلیغات مسموم کننده ای زده بود .

. دستگیری غنی تبلیغات کثیف ساواک و عوامل محلی اش را خنثی کرد . مقاومت غنی و چند تن دیگر از مبارز کرد در زیر شکنجه های حیوانی جلادانی چون سرهنگ وزیری ، سیاحتگر ، سرتیپ امجدی و استوار ساقی این وردستان بـ جلاد رئیس وقت سازمان امنیت شاه قاتل ، نمونه بی نظیری از پایبندی به عقایدی است که ملهم از شرایط عینی و ایمان به حقانیت حاکمیت اکثریت محروم ، عملی میگردد .

زخم شکنجه بر بدن غنی چندان شدید بود که بعد از شش ماه هنوز آثار آن باقی بود و در جریان "بازجوئی" و شکنجه‌ی زندانیان ، برای درهم شکستن روحیهٔ مقاومت آنان ، بدن او را بنمایش میگذاشتند .

چندین ماه بعد از دستگیری این مبارزین و بعد از شکنجه های طاقت فرسا آنان را در یک " دادگاه " دربستهٔ نظامی به اتهام " کوشش برای تجزیهٔ کشور" و داشتن مرام و رویهٔ اشتراکی " محاکمه " کردند وغنی و چهار تن دیگر به اعدام محکوم شدند . حکم اعدام برای مدت سه ماه معلق ماند ، بعلت اوضاع سیاسی روز و تغییر و تحولاتی که در آن دوران در عراق و کردستان عراق در جریان بود و وحشت شدید رژیم از این اوضاع ، و جنبش اعتراضی وسیعی که در شهرهای کردستان ایران و بویژه سلیمانیه به راه افتاده بود رژیم مجبور شد " دادگاه" باصطلاح تجدید نظر تشکیل دهد و احکام اعدام را به حبس ابد تغییر دهد . در همین دوره ، پائیز ۱۳۳۹ پنج تن از مبارزان آذربایجانی ، ایوب کلانتری و یارانش را در تبریز تیرباران کردند . غنی در فاصلهٔ سه ماهی که زیر حکم اعدام بوده است وصیت نامه‌ای به زبان کردی نوشته ، که حاکی از روحیهٔ مبارز و آشتی ناپذیر یک فرزند راستین مردم زحمتکش و بهیچ گرفتن مرگ در راه اهداف آنان است .

غنی بلوریان و اکثر زندانیان کرد را بعد از قطعیت " حکم " دادگاه به بند ۳ زندان قصر قاجار منتقل کردند . غنی در این دوره نمونه‌ای از مقاومت و پایمردی بوده و همیشه برخوردی قاطع و خشن نسبت به زندانبانان وعناصر سست عنصر داشت ، کسی که چهرهٔ مصمم و روحیهٔ شاداب غنی را از پشت میله های زندان دیده باشد ، نفوذ شخصیت الهام بخش او را همیشه با خود خواهد داشت . در جریان مقاومتهای درون زندان غنی را در سال ۱؛ به زندان برازجان منتقل کردند و تا سال ۱۳٤٥ او را در برازجان نگهداشتند و بعد دوباره او را به بند ٤ زندان قصر منتقل نمودند . در سال ٤٨ مجددا او را به برازجان و از آنجا به زندان عادل آباد شیراز انتقال دادند . غنی در زندان یک فرهنگ کردی تدوین نموده است .

وضع جسمانی غنی در زندان بسیار ناگوار است و او چندین سال است که از بیماری زخم معده رنج میبرد .

"سازمان بخشودگی بین المللی " _ امنستی انترناسیونال _ در نوامبر ٧٤ غنی بلوریان را بعنوان زندانی ماه انتخاب نمود ، علیرغم کوششهای امنستی تاکنون رژیم خونخوار پهلوی اطلاعی از سرنوشت او در اختیار امنستی ننهاده است .

بنابر سنن درخشان کنفدراسیون جهانی هرساله ماه نوامبر _ آبان _ به ماه دفاع از زندانیان سیاسی و خانوادهٔ آنان اختصاص مییافت . در شرایط فعلی که جنبش مترقی دانشجوئی ایران در خارج از کشور دچار تفرقه و تعدد تشکلات است ، امر دفاع از مبارزهٔ انقلابیون اسیر رژیم ددمنش پهلوی و کوشش برای آزادی آنان را علیرغم اختلافات درونی میباید به پیش برد .

ما از کلیهٔ بخشهای مترقی جنبش دانشجوئی ایران در خارج از کشور میخواهیم که خواست آزادی رفیق غنی بلوریان را وارد کارزار دفاعی خود سازند .

اکنون ۱۸ سال است که غنی بلوریان این فرزند دلیر مردم کرد و همهٔ زحمتکشان ایران در زندانهای شاه اسیر است و مجموعا ۲۱ سال از زندگی سازندهٔ خویش را پشت میله های زندانهای رژیم ددمنش پهلوی بسر برده است . غنی در زندان با مرگ تدریجی دست به گریبان است . ما از همهٔ انسانهای آزادیخواه میخواهیم برای آزادی غنی از زندان کلیهٔ امکانات خود را به کار بندند .

سازمان دانشجویان کردستان در خارجه (کومله)
بخش سوئد

نوامبر ۱۹۷۷

WHAT IS THE COMMITTEE AGAINST REPRESSION IN IRAN?

Iran is ruled by one of the most oppressive regimes in the world. 25,000 to 100,000 political prisoners; widespread use of torture; frequent use of political executions; severe restrictions on the freedom of expression; suppression of all political parties opposed to the regime; suppression of all independent trade unions — these are some of the bare facts about the dictatorship which is in power in Iran today.

The aim of the Committee Against Repression in Iran (CARI) is to widely publicise the situation in Iran and to organise broad-based campaigns in defence of Iranian political prisoners, for the establishment of basic democratic rights in Iran, against the activities of the Iranian secret police in Britain, and against the British government's policy of support and friendship for the Shah's dictatorship.

CARI is an independent body and seeks the support of all individuals and organisations sympathetic with its aims. Affiliation to CARI is open to any organisations or individuals agreeing with its basic aims.

Sponsors of CARI include: John Berger, Syd Bidwell MP, Martin Flannery MP, Judith Hart MP, Jim Lamond MP, Tom Litterick MP, Joan Maynard MP, Ian Mikardo MP, Stan Newens MP, Ernie Roberts (former Assistant Gen. Sec. AUEW), Alan Sapper (Gen. Sec. ACTT), William Wilson MP (Hon. Chairperson of CARI), Audrey Wise MP.

Nearly 40 political organisations, trade unions and student unions from all over Britain are affailiated to CARI.

CARI's publications include:
Iran: the Shah's Empire of Repression, 40 page pamphlet, price 30 pence.
The Iranian Working Class: a survey of conditions, repression and struggles, 32 page pamphlet, price 30 pence.
CARI Bulletin, a quarterly publication covering news of repression from Iran and news of campaigns against repression in Britain and elsewhere, subscription rate for four issues UK £1, overseas £2.

WHO IS GHANI BOLOURIAN?

Ghani Bolourian is an Iranian Kurd who has devoted most of his life to fighting against the oppression and injustice suffered by his people. He has spent most of his adult life in prison. Having been in prison almost continuously for the last twenty-one years, he is one of the longest held political prisoners in Iran.

Born in 1924 to a Kurdish family in Mahabad, Bolourian grew up in a repressive environment dominated by the central government's chauvinistic policies towards the Kurdish people.

The Kurds are among Iran's several oppressed nationalities that are deprived of all national rights, including the simple right to read and write in their mother-tongue. About one-third of the twelve million Kurds scattered in various countries of the Middle East live in Iran.

Bolourin began his involvement in the Kurdish national movement while still at secondary school when he helped organise Kurdish theatre performances depicting the oppression of the Kurdish nation. As a young man he was actively involved in the 1945-46 upsurge of the Kurdish movement which led to the establishment of an autonomous Kurdish republic.

In the aftermath of the defeat of the Kurdish national movement, Bolourian played a major role in keeping the movement alive. He helped publish a clandestine Kurdish journal, *Riga*.

After the CIA-organised coup of 1953, repression against Iran's oppressed nationalities including the Kurds increased. For a few months Bolourian was able to operate a secret bookshop in Mahabad and also help publish several issues of the newspaper, *Kurdistan*.

He was arrested in 1956 and sentenced to three years imprisonment. In 1959, shortly after his release, he was arrested again and charged within being involved in "separatist activities". A military tribunal sentenced him to death, but the sentence was later commuted to life-imprisonment. While awaiting trial, Bolourian was tortured. He was so severely injured during torture that marks left on his body six months later would be displayed to other prisoners undergoing interrogation in order to intimidate them.

In the last twenty-one years Bolourian has been transferred from one prison to another and was last heard from while being held in a Shiraz prison some thousand miles from his home in Kurdestan. While in prison Bolourian has written a Kurdish dictionary.

FREE ALL IRANIAN POLITICAL PRISONERS

FREE GHANI BOULOURIAN

COMMITTEE AGAINST REPRESSION IN IRAN
Box 4, Rising Free, 182 Upper Street, London N1.

In November 1974, Ghani Bolourian was selected as Amnesty International's "prisoner of the month". In November 1977 the Swedish section of the Association of Kurdish Students Abroad issued an appeal calling for a campaign for his release from prison.

HOW YOU CAN HELP

• Send a letter or telegramme to the Iranian embassy or government protesting about the imprisonment of Ghani Bolourian and demanding his release and the release of all Iranian political prisoners. Such letters and telegrammes should be addressed to:

Mr. Parviz Radji,
Ambassador of Iran,
16 Prince's Gate, London SW7.
or
Mr. Jamshid Amouzegar,
Prime Minister of Iran,
Tehran, Iran.

• Send contributions to CARI's campaign in defence of Iranian political prisoners. Cheques and postal orders should be made payable to the Committee Against Repression in Iran.

• Distribute copies of this brochure and other publicity material about Iranian political prisoners to members of your organisation, friends, colleagues and others.

• Ask your trade union, trades council, student union etc. to invite a speaker from CARI to present the facts about Iranian political prisoners, or organise meetings and invite speakers from CARI.

• Pass resolutions in support of CARI's campaign in defence of Iranian political prisoners in your trade union, trades council, student union, etc.

کیهان — اخبار کشور

صفحه ۷
شنبه ۱۲ اسفند ماه ۱۳۵۷
٤ ربیع‌الثانی ۱۳۹۹ — شماره ۱۰٦۵۱

پس از ۳۲ سال فعالیت پنهانی

حزب دمکرات کردستان علنی شد

صفحه۳ کیهان
چهارشنبه ۹ اسفند ۱۳۵۷
ربیع‌الثانی ۱۳۹۹ – شماره ۱۰٦٤۹

آیت‌اله طالقانی:

برادران کرد همیشه در محرومیت بوده‌اند

● شنیده میشود گروهی در کردستان کوشش میکنند که ان قسمت را از ایران جدا کنند.

ـ نه. بعضی کوشش میکنند اختلاف بیندازند و مسئله تجزیه را دامن بزنند. برادران کرد ما همیشه تحت فشار و در محرومیت بوده‌اند. عده‌ای از آنها را کشتند و تحت فشار قرار دادند. بدو جهت: یکی از جهت قدرت نظامی که کردها دارند و یکی از نظر اینکه در سرحدات بودند. آنها تحت فشار بودند و از اینرو از دولت مرکزی ناراضی بودند ولی وقتی که دولت مرکزی بآنها رسیدگی کند فکر تجزیه هم به ذهنشان خطور

دیدار هیات نمایندگی حزب دمکرات کردستان با امام خمینی

در روز هشتم فروردین ماه ۱۳۵۸ هیئت نمایندگی حزب دمکرات کردستان ایران به ریاست دبیر کل حزب ملاقاتی (با تعیین وقت قبلی) با امام‌خمینی در قم به عمل آورد. در این‌دیدار هیئت نمایندگی حزب‌ما نقطه نظرهای حزب دمکرات کردستان ایران را در مورد خواسته های مردم کردستان و همچنین نگرانیهای خود را از تحریکاتی که در این منطقه انجام می‌گیرد به اطلاع امام رسانید. امام در مقابل نظر خود را در باره مسایل کلی انقلاب ایران تشریح کرد و بوحدت کلیه همه ایرانیان صرفنظر از مذهب و ملیت تکیه نمود. هیئت نمایندگی حزب ما از حسن برخورد و حسن نیت امام نسبت به مسایل کردستان اظهار رضایت می‌کند امیدوار است این نخستین دیدار مقدمه‌ای برای ایجاد تفاهم متقابل بین حزب دمکرات کردستان ایران و رهبری انقلاب سراسر ایران باشد.

۲۲ روحانی مهاباد به جمهوری اسلامی رأی میدهند

امروز وزارت کشور این اطلاعیه را دراختیار کیهان گذاشت

دراین اطلاعیه ۲۲ نفر از روحانیون مهاباد اعلام کرده‌اند که به رفراندوم رأی مثبت میدهند

بسم‌الله‌الرحمن‌الرحیم

قال‌الله تعالی: ان الدین عندالله‌الاسلام و من یتبع غیرالاسلام دینا فلن یقبل‌منه.

بعداز سالها آرزوی استقرار حکومت اسلامی خوشبختانه در این مقطع زمانی برای جامعه مسلمان ایرانی این فرصت‌دینی پیش‌آمده که با رای قاطع خود نسبت به پیریزی شالوده مقدس حکومت اسلام دین خود را به اسلام ادا نماید لـذا امضا کنندگان زیر هیئت‌علمای شهرستان مهاباد وظیفه دینی و مذهبی و ملی خود میدانند که باطلاع همه مسلمانان شهر و حومه برسانند که شرکت دراین رفراندوم وظیفه دینی ومذهبی و ملی هرفرد مسلمان است و خودداری از شرکت در این رفراندوم برخلاف مصالح‌ملی و اصول و مبانی دینی تلقی می‌شود. شکی نیست که حقوق ملی مردم کرد هنگام تدوین قانون اساسی اسلامی صددرصد رعایت می‌گردد.

۱ـ پیشنماز مسجد عباس‌آقا احمدیان.
سیدعبدالله عباسی
۲ـ پیشنماز مسجد مولوی شیخ عبدالکریم شاریکندی
۳ـ پیشنمازمسجدمحمودکان ملااحمدعباسی
٤ پیشنماز مسجد حاج شاطری ملا عبدالقادر عباسی
۵ـ پیشنماز مسجد بازار ملا محمود مالکی
٦ـ پیشنماز مسجدگردوله ملا بایزید الیاسی
۷ـ پیشنماز مسجد حسینیه مهاباد شیخ عباس‌آزرمخویی
۸ـ ملا احمد مصطهور
۹ـ امام جماعت مسجدملامحمد یعقوبی
۱۰ـ امام جماعت مسجد حاج‌احمد حاج صلاح‌عزیزتابید
۱۱ـ امام جماعت مسجد سیدنظام‌الدین ملا عبداله ماورانی
۱۲ـ امام جماعت خانقاه حاج ملا سید هاشم حسینی
۱۳ـ ملا سلیم عباسی
۱٤ـ ملا عبدالرحمان‌شریفی
۱۵ـ عزیز مدرسی
۱٦ـ ملا عبدالله احمدی
۱۷ـ ملا احمد ابراهیمپور
۱۸ـ ملاسیدمصطفی‌برزلچی
۱۹ـ ملا احمد اشرقی
۲۰ـ ملا رشید قرنی‌زاده
۲۱ـ سید قادر هنریزوه
۲۲ـ حاج ملا عبداله

اخبار کشور

صفحه ۴ کیهان
٦ جمادی‌الاول ۱۳۹۹ — شماره ۱۰٦۷٤
چهارشنبه ۱۵ فروردین ماه ۱۳۵۸

بازرگان: قوانین خودمختاری پس ازاعلام‌نظر هااعلام‌میشود

مهندس مهدی بازرگان‌نخست‌وزیر روز گذشته دریک مصاحبه مطبوعاتی با حضورخبرنگاران خارجی و داخلی شرکت کرد وبه سئوالات‌آنان‌پاسخ داد.

نخست‌وزیر در پاسخ بعاین سئوال که آیا شورای انقلاب و کمیته‌ها تا چه زمانی بکار خود ادامه میدهند، گفت: شورای انقلاب و دولت موقت منطقا تا انجام انتخابات‌مجلس شورای ملی‌اسلامی باقی‌خواهند ماند ولی کمیته‌ها منحل و هموعند، و تا زمانیکه کارها بروصورت گیردو چیتحریبی پایان یابد و کار سازندگی شروع شود، وجود خواهند داشت.

سئوال شد آیا شما خود را برای پست ریاست جمهوری کاندیدا میکنید؟

نخست‌وزیر گفت تا وقتیکه قانون اساسی تعیین نشود در این مورد صحبتی نمیکنم ولی این موضوع را نفی نمیکنم.

سئوال شد بودجه تا کی بصورت یك دوازدهم خواهد بود؟

نخست‌وزیر گفت بودجه بصورت سه دوازدهم است. البته میدانید که تنظیم بودجه وقت و فرصت میخواهد،بعلاوه اینکه مسائل و مشکلات زیادی داشتیم اکنون کمیسیونهائی در همه وزارتخانه‌ها مشغول تصفیه وساده‌کردن دستگاهشان هستند و سازمان برنامه نیز پس از بررسی مخارج وزارتخانه‌ها ظرف سه‌ماه آینده بودجه را تنظیم میکند.

در مورد حفظ حقوق‌اقلیتها در قانون اساسی جدید، نخست‌وزیر گفت: اقلیت های مذهبی اهل کتاب آنچه را که در مورد حفظ و بهبودحقوقشان پیشنهاد بدهند مطرح خواهد شد که تاکنون پیشنهادی بمن نرسیده است. در قانون اساسی قدیم حقوق این اقلیتها حفظ شده وبرقانون اساسی‌جمهوری در این مورد قدمی به پیش خواهدبود وبعقب برنمیگردد. نخست‌وزیراضافه کردنمایندگان اقلیتها با آیت‌الله خمینی نیز ملاقات کرده‌اند و مراتب حمایت دولت جمهوری اسلامی بآنان اعلام شده است.

سئوال شد نحوه انتخابات مجلس موسسان چطور خواهد بود؟

نخست وزیر گفت هنوز آئین‌نامه انتخابات نوشته‌نشده است.

سئوال‌شدمثل استضعیفاتی برای مطبوعات خارجی فراهم ساخته‌اند در گنبد خبرنگار یونایتپرس را مضروب کرده‌اند دو نفر خبرنگار آسوشیتدپرس سروز است‌که دستگیر شده‌اند واز آنها خبری نیست.

نخست‌وزیر گفت ارتش در گنبد استقرار یافته و قاعدتا موضوع رسیدگی‌خواهد شد.

سئوال شد نتیجه رفراندوم چطور بود؟

نخست‌وزیر گفت نتیجه رفراندوم بسیار رضایت‌بخش‌و اگر نگویم بی‌نظیر کم‌نظیر بوده است و نتیجه آن امروز یا فردا ازطرف وزارت کشور اعلام میشود واضافه کردقانون اساسی دردست مطالعه است.

سئوال شد چه موقعی دولت جدید بسر کار می‌آیدنخست‌وزیر گفت بعداز انتخابات مجلس و تعیین وکلا.

سئوال شد گروههای چپ و مخالف در دولت آینده چه نقشی دارند؟ وی گفت این سئوالرا از دولت آینده‌بکنید.

سئوال شد آیا همکاری خودرا با سازمان آزادیبخش فلسطین گسترش خواهید داد؟

نخست‌وزیر گفت: بله.

سئوال شد آیا با گروه بادرماینهوف نیز همکاری خواهید داشت نخست‌وزیر گفت این گروه از ما تقاضائی نکرده است و اما چون سازمان تروریستی است ماسلما هیچگاه نه با تروریست های داخلی، خارجی، نه‌بهیچ‌ونه به زبان خودمان همکاری نخواهیم کرد.

نخست‌وزیر در مورد آینده قراردادهای خرید وسائل‌نظامی وسایر پروژه‌ها از امریکا گفت همانطور که با سفیرکبیرامریکا مذاکره شده ایران بطورکلی باتوجه به سیاست جدید ایران خیلی ازاین خریدها تطبیق نمیکند و وزارت دفاع مشغول تهیه آئین‌نامه‌ای در این‌مورده است.

سئوال شد آیا ایران در کنفرانس سران کشور های غیرمتعهد در کوبا شرکت میکند. نخست‌وزیرگفت هفته قبل با جناب دکتر سنجابی وزیر خارجه در این مورد صحبتی بود دولت گذشتسا در زمینه کشورهای غیرمتعهد نه مخالف ونه موافق تعهداتی نکرده بود حضرت رئیس جمهوری یوگسلاوی در این مورد دعوتی بطور ضمنی کرده‌اند و این مسئله ازجمیع جهات برای وزارت خارجه و نخست‌وزیری روشن نیست بهرحال ما در وضع ظاهر مخالفتی نداریم و تعهدی هم نکردیم و اساسنامه و مرامنامه این امر دردست مطالعه است.

سئوال شد چرا در مورد خودمختاری کردستان و گنبد سیاست دولت را مشخص نمیکنید؟ آیا فکر نمیکنیدبا روشن شدن وضع از زدوخورده و جنگ داخلی جلوگیری میکنید؟

نخست‌وزیر گفت: مابطریق دیگری به این قضایا نگاه میکنیم. حرفها و صحبتها در گنبد و کردستان از خودمختاری، اگر منظور تجزیه‌طلبی و ازبین رفتن وحدت کشور است بهیچوجه قابل قبول نیست ولی اگر خودمختاری داشتن اختیار و مسئول بودن در امور محلی است حتی پیش ازقانون اساسی قدیم ایالتی و ولایتی که‌منظور گردیده مورد قبول و پذیرش است البته این خودمختاری اختصاص به یك محل نخواهد داشت وبرای همه نقاط کشور موردنظر است. حال چه‌کارها باید با حکومت مرکزی باشد وچه امور با مسئولان محلی ما خواسته‌ایم که مردم نقاط مختلف نظرشان‌را بنحیمانطور که مردم کردستان نظرهاشان را بماعلام داده‌اند، با رسیدن این پیشنهادات فورمول مزبور تهیه وقبل از انتخابات مجلس موسسان منتشر خواهد شد تا مردم نظرات خود را در این مورد اظهار دارند و یا به نمایندگان خود بگویند کماً نها اعلام کنند.

صفحه۳ کیهان
پنج‌شنبه ۱۰ اسفند ۱۳۵۷
۲ ربیع‌الثانی ۱۳۹۹ – شماره ۱۰٦۵۰

اخبار کشور

داریوش فروهر:

خودمختاری کردها رابطه‌ای با تجزیه‌طلبی ندارد

گرشەی کوردستان

نرخی ۱۰ تمەنە

رەمەمەی ۱۳۵۹ هەتاوی ومارس ۱۹۸۱و۲۵۹۲کوردی ـ زمارە۱ سالی یەکەم

بسم الله الرحمن الرحیم

ـ ۵ـ ئیسلامی گەورەگشت تەبعیزگەلی مەحکوم کردوە وبۆهیچ تاقمێ تایبەتی یەکی تایبەتی دانەناوە تەقوا وە تەعەهودبەئیسلام تەنیاهۆی کەرامەتی بەرەی مروڤە، لەپەنای ئیسلام وکۆماری ئیسلامیدا حەقی ئیدارەی کاروە باری ناوخوجەللی و لابردنی هەرجۆرە تەبعیزی فەرهەنگی وئابوری و سیاسی موتە عەلیق بەگشت توێژەکانی گەلەئەز حوسەبرایانی کوردە، کەحوکومەتی کۆماری ـ ئیسلامی موەزەف وموتەعەهیدەکەبەزوترین کات

قانونگەل وە موقەرەراتی پەیوەندی دا ریەوە ، بەبارمەتی یەزدان تەدوین ئەکرێ .

روح الله الموسوی الخمینی

۲۱ آبان ۱۳۵۸ـ ۲۱ ذی الحجه ۱۳۹۹

اعلامیه دبیرخانه هیئت نمایندگی خلق کرد

هموطنان مبارز !

خلق رزمنده کرد !

اینك که گروههای سیاسی سهیم در جنبش مقاومت خلق کرد ، اقدام به تشکیل " هیئت نمایندگی خلق کرد " نموده و با این کار یکی از آرزوهای دیرینه خلق کرد را عینیت بخشیده اند ، این هیئت به منظور تسهیل کار خود در جریان مذاکرات و نیز برقراری تماس دائم با توده مردم اقدام به ایجاد دبیرخانه هیئت نمایندگی خلق کرد در محل شهر مهاباد نموده است . از عموم مردم مبارز ایران و مردم کردستان دعوت می نمائیم که در رابطه با مسائل فوق به دبیرخانه مراجعه نموده و مارا در این امر مهم یاری دهند .

دبیرخانه هیئت نمایندگی خلق کرد

۱۶/ ۹/ ۵۸

ПРОПУСК № 04449

Тов. Гани Болуриян

на Красную площадь
В СВЯЗИ С ПРАЗДНОВАНИЕМ ДНЯ
МЕЖДУНАРОДНОЙ СОЛИДАРНОСТИ ТРУДЯЩИХСЯ
1 Мая 1987 г.

Вход со стороны пл. Революции через Кремлевский и Исторический проезды

ЛЕВАЯ ТРИБУНА 4

Действителен при предъявлении паспорта

بۆ هەڤاڵی تێکۆشەر تەیمور
مصطفى بارزانی ١٩٥٨

مامۆستا هەژار موکریانی.

کاک عەزیزی یۆسفی خەباتگێری بە ئەمەکی بزووتنەوەی کوردستان بۆ ماوەی بیستو پێنج ساڵان لە زیندانەکانی رژیمی پەهلەویدا راگیرا.

کاک سەدیقی خاتەمی ئەندامی سازمانی جەوانانی کوردو یەکێک لە خەباتگێرانی کۆماری کوردستان بوو. ناوبراو لە زیندووکردنەوەی حیزبی دیموکراتدا نەخشی هەبوو،و بۆ ماوەی نزیک بە شازدە ساڵ لە بەندیخانەکانی رژیمی پەهلەویدا زیندانی بووە.

وێنەی خۆمو مەرزە لە حەوشەی زیندانی بەرازجان
لە ساڵی ١٩٤٤دا.

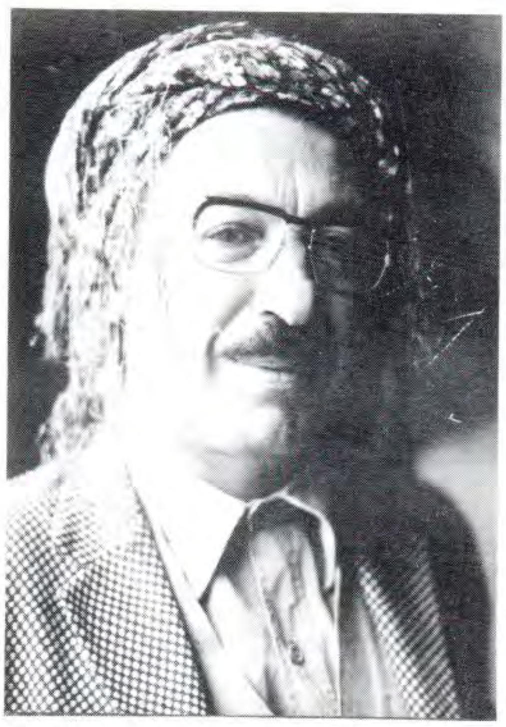

کاک محەمەدی ماملێ هونەرمەندو پیاوچاکی
شاری مەهاباد.

مامۆستا هێمن شاعیری میللی کورد

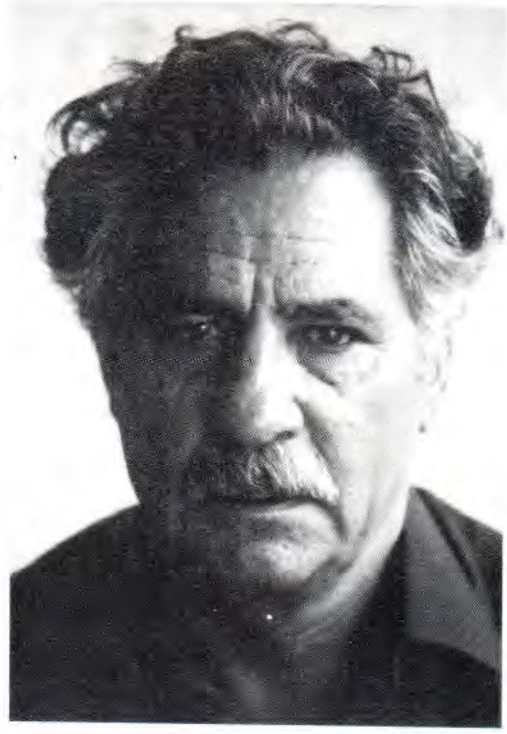

سەفەرخانی قارەمانی خەباتگێڕی کۆماری ئازەربایجان ماوەی سی و دوو ساڵ لە بەندیخانەکانی رژێمی پەهلەویدا زیندانی بووە.

کاپیتان محەمەدی راتبی (حەمەدی مەولودی) خەباتگێڕی سەردەمی کۆماری کوردستان.

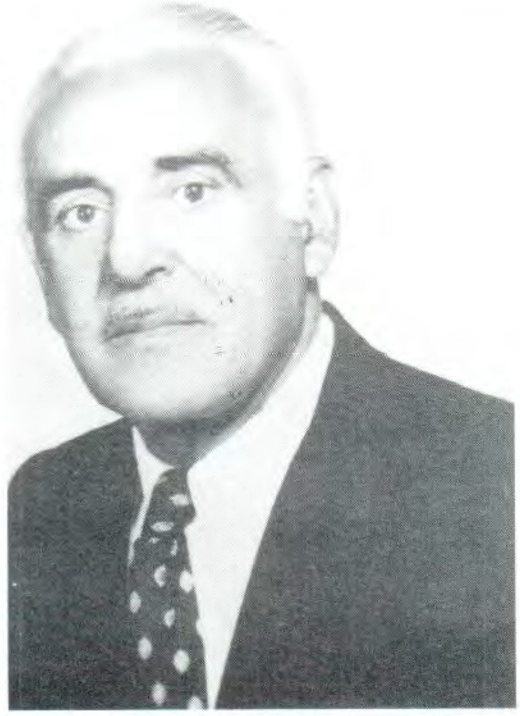

کاک محی‌الدین ماوارانی ئەندامی سازمانی جەوانانی کورد لە شانۆی دایکی نیشتماندا نەخشی نوێنەری ئەفغانستان‌و پێشمەرەگەی هەبوو. ناوبراو لە شەڕی نێو شاری مەهابادا بەدەست پاسدارانی کۆماری ئیسلامی کوژرا.

کاک عەبدوڵڵای حەکیمزادە ئەندامی سازمانی جەوانانی کورد لە شانۆی دایکی نیشتماندا نەخشی نوێنەری تورکیەو پێشمەرەگەی هەبوو.

Kurdistanpost
کوردستانپۆست

ریزی ناوەکان

ئەسعەدی خودایاری ٩- ١١١- ١٤٢- ١٤٦- ١٥١- ١٧٧- ١٧٩- ١٨٠-
١٨١- ١٨٣- ١٨٤- ١٨٥- ١٨٦- ١٨٨- ١٩٧-
١٩٨- ٢١٤
ئەحمەدی زینەبی ١٣
ئیحسان نوری پاشا ١٤- ٢٢- ٥٨- ٥٩
ئادۆف هیتلیر ١٩- ٤٧- ٢٧٠
ئەحمەدی سالحیان ٢٢- ١٢١
ئنگلس ٢٢
ئەحمەدی قاوەچی ٢٩
ئەسکەندەر ٤٣
رەئیس بەکر ٥٢
ئەسلانۆف ٧٢- ٧٣
ئازاد ٧٦
ئەحمەد خانی فاروقی ٩٢- ٢٤٣
ئیحسان تەبەری ٧٨- ٧٩
ئاغا صدیق ٩٢
ئەحمەد خانی شەجیعی ٩٢
ئوستوار خامنەیی ١٠٢
ئیرانشەری ١١٢
ئیحسانوڵلا ١١٣
ئیلخانی زادە ١٢١
ئیمام خۆیی ١٢٨- ١٣١- ١٣٤
ئەحمەدی سوڵتانی ١٥٧
ئەرمیا ١٧٢
ئەرسەلانی پوریا ١٩١- ١٩٢
ئوستوار محەمەدزادە ١٩٤
ئەبروکەمان ٢٠٥- ٢٠٩- ٢١١- ٢١٧- ٢١٨- ٢٢٦
ئاندرە مالرۆ ٢٢٩
ئەبریشمی ٢٣٣

ئەحمەد نهضت زادە ٢٥٠
ئەرسەنجانی ٢٥٣
ئایەتوڵلا تاڵەقانی ٢٥٧- ٢٩٧- ٢٩٨- ٢٩٩- ٣٠٠
ئەبوتوراب باقرزادە ٢٥٨- ٢٦٣
ئەحمە زادە ٢٦٨- ٢٦٩- ٢٧٠
ئوستوار ساڵحی ٢٦٩
ئایەتوڵلا دەست غەیب ٢٧٤
ئەرتەشبود ئەزهاری ٢٧٨- ٢٨٦
ئەسمەر گادانی ٢٧٩
ئایەتوڵلا خومەینی ٢٥٥- ٢٧٢- ٢٧٣- ٢٧٤- ٢٨٣- ٢٨٤- ٢٨٥- ٢٨٧- ٢٨٨- ٢٨٩- ٢٩٠- ٢٩١- ٢٩٦- ٢٩٨- ٣٠٠- ٣٠١- ٣٠٢- ٣١١- ٣٢٠- ٣٢١- ٣٢٤- ٣٢٥- ٣٣٢- ٣٣٣- ٣٣٤- ٣٤٦- ٣٥١
ئایەتوڵلا بەهێشتی ٢٩٠- ٢٩٧- ٢٩٨
ئەمیری قازی ٣١٠
ئەبو جەمیل ٣١٨- ٣١٩- ٣٢٠- ٣٣٢
ئەحمەدی قازی ٣٢٦- ٣٣٤
ئەنوەری سوڵتانی ٣٢٦- ٣٢٧
ئایەتوڵلا ئەشراقی ٣٣٢- ٣٥١- ٣٥٢
ئایەتوڵلا حوسینی کرمانی ٣٣٤- ٣٣٥- ٣٣٦
ئایەتوڵلا مەکارمی شیرازی ٣٣٤
ئەحمەدی خومەینی ٣٣٤- ٣٣٥
ئەحمەدی عەزیزی ٣٤٨
ئایەتوڵلا نوری ٢٩٢
ئایەتوڵلا سەفدەری ٢٩٦
ئەحمەدی موفتی‌زادە ٢٩٦- ٢٩٧- ٣٢٠
برایمی فەرشی ١١ ١١
باقی حەسەنە شەلی ٥٤ ٥٤
برایمی بابانزادە ٩٦

برایم ئەحمەد	٨١- ١٨٢
برایمی ئاژان	٩٥
بەحرالعلوم	١١٦
برایمی باپیرئاغای	١٢٢
برایم ئاغای عەلیار	٢٨٢
بیژەنی جەزەنی	٢٧٧
بهروز سلێمانی	٣٢٦
برایمی عەلیزادە	٣٢٦
بهروزی حەقی	٣٦٩
بلوت	٣٦٨- ٣٦٩
برایم ئاغای نەوزەری	٣.٦
پەرویزی حکمەتجو	١٥٤- ١٥٥- ١٥٦- ١٥٧- ٣٥٩
پاسەوان میناگەری	١٦٦
پاسەوان عەبدولکەریم	١٦٦
پەرویزی نیکخوا	٢٥٩
پوولاد	٣٦٨- ٣٦٩
پاناماریۆف	٣٦٤
تەیمور	٢١٩
تەقی کەیمەنیش	٢٥٨- ٢٦٢- ٢٦٧
تهرانی	٢٧٧
تەقی کەیمەنیش	٢٧٨
جەعفەر باقرئۆف	٢٤- ٥٦- ٦٩- ٧.
جەعفەر ئۆف	٢١- ٣٩
جوامێرئاغای پشدەر	٦٢- ١٤٧- ١٤٨- ١٤٩- ١٥.- ١٥٢
جەعفەری شێخ‌السلامی	٩٤
جەعفەری کەریمی	٩٨
جەوهەری	١١٤
جەلال تاڵەبانی	١٤٣- ١٤٤- ٣١٧- ٣١٨- ٣١٩- ٣٢.- ٣٣٢
جەماڵ حەیدەری	١٤٣- ١٤٤
جەعفەری قەوسی	١٥٣

جەلیلی گادانی ١٩٦- ١٩٧- ٢٠١- ٢٧٩- ٣٤٠- ٤٥٢
جمالْ عەبدولناسر ٢٢٩
جەواهیر خانمی یوسفی ٢٤٢
جوانمەرد ٢٤٣
جەلیلی ئەفشار ٢٧٧
جەعفەری شەفیعی ٣٢٦
جەعفەری کەروبی ٣٤٨
جهانگیری سمایل‌زادە ٣٥١- ٣٥٢- ٣٥٣- ٣٥٤
چرچیل ٦٩
چووکەلی شافعی ٩٨
حامید گەوهەری ٧- ١١- ١٩٠
حەسەنی ماوارانی ١١
حوسینی‌فروهەر (زێرینگەران) ١٢- ١٧- ١٨- ٢٥- ٣٢- ٤٤- ٤٥- ٤٦- ٤٨- ١١٢- ١١٦- ١٣٠- ١٣٨
حەمە هەتیو ١٤
حاجی شێخ بابا ١٥- ١٦
حاجی خوسرەوی ١٧-١٨
حەبیبی سابوونچی ١٨
حوسێنە پەزە ٣٠ ٣٠
حاجی کەریمی قاورمە ٣٦
حاجی ٣٧- ١٧٧
حاجی قادری کۆیە ٣٩
حاجی‌شێخ‌مستەفای‌قزلقەلایە ٤١
حوسێنی حەبیبی ٤٢
حامیدی ٤٣
حامیدی مازوچی ٤٦- ٩٢
حەمە سەرپان ٤٦- ٤٧
حاجی مستەفای داودی ٤٩
حاجی حەسەنە شەلی ٥٥
حەسەن‌ئۆف ٦٩

حەبیباله قاسملو ٧١- ٧٢
حوسێنی مەنسوور ٧٤
حەسەنی قزلجی ٨١- ٩٤
حەسەن خانی کانی نیاز ٩٢
حەمە بەگی فیضالەبگی ٩٢
حەمە خانی فاروقی ٩٢- ٢٤٣
حەمە پۆلیس ٩٤
حەسەنی مفتی ٩٨
حەمەدی کیسەلأنیٚ ١١٦
حاجی قاسمی بەرگدرو ١٢٠- ١٢١
حوسێنی فاتحی ١٢١
حوسێنە زەرد ١٢٢
حەمە غەریبی دەباغی ١٢٣
حەسەن چۆلەکە ١٣٢
حشمەت ١٣٤- ١٣٥
حەسەنی رەمەزانی ١٣٦- ١٣٧
حاجی سمسارزادە ١٣٧
حەسەنی داودی ١٣٧
حەمە پۆلیس ١٤٦
حوسێن ١٥٣
حەبیب ١٤٣
حوسێنی فەتاحی ١٥٧
حەسەن زیرەک ١٩٦
حاجی حەمە رەسووڵ ٢٢٠- ٢٢١
حوسێن ٢٢٠- ٢٢١
حەمە سالح دیلان ٢٤٣
حەبیب پەنا ٢٥٠
حەسەنی سیف قازی ٢٦٦
حەسەنی زیا زەریفی ٢٧٧
حەمەدەمینی کاکەسواری ٢٩٠

حمیدی سەفەری ٣١٠- ٣٥٩- ٣٦٢- ٣٦٦- ٣٧٠- ٣٧١
حەسەنی حاتەمی ٣٦٠
خاتوون ١٢
خالە برایم ١٢
خەلیفە ئامین قەمتەرەیی ٤١- ١٣١
خەلیل ٤٣
خیروڵلا عەبدوولکەریم ٥٢
خەلیلی خوسرەوی ١٣٠
خوسرەو دارا ١٤٤- ١٤٥
خوسرەوی روزبە ١٥٣- ١٥٤
خەلیلی سەدیقی ١٥٨- ١٦٥- ٢٣٥
خوسرەوی روزبە ٢٠٥
خەلیل شەوباش ٢٤٣
خەلیلی گەنجەلی ٣٠٥
خالیدی ئیبراهیمی ٣٤٨
د. رەحمانی قاسملو ٨- ٥٨- ٧٢- ١١٣- ١١٤- ١٣٠- ١٥٢- ١٥٣-
١٥٤- ١٥٥- ١٥٦- ١٩١- ١٩٢- ١٩٣- ١٩٤-
١٩٥- ١٩٧- ٢٣٩- ٢٨١- ٢٨٢- ٢٨٣- ٢٩١-
٢٩٢- ٢٩٣- ٢٩٤- ٣٠٠- ٣٠١- ٣٠٢- ٣٠٣-
٣٠٣- ٣٠٧- ٣٠٩- ٣١١- ٣١٢- ٣١٣- ٣١٤-
٣١٥- ٣١٦- ٣١٧- ٣١٨- ٣١٩- ٣٢٠- ٣٢٣-
٣٢٥- ٣٢٦- ٣٢٧- ٣٢٨- ٣٢٩- ٣٣١- ٣٣٤-
٣٣٧- ٣٣٨- ٣٣٩- ٣٤٢- ٣٤٣- ٣٤٤- ٣٤٨-
٣٤٩- ٣٥٠- ٣٥١- ٣٥٢- ٣٥٣- ٣٥٧- ٣٦٢-
٣٦٣- ٣٦٥- ٣٦٧- ٣٧٠
د. رەزا فەروخ ١١
د. جەمشید حەیدەری ١١
دەرویش کەریم ١٢
د. فواد ١٣- ٨١
د. عەلی مەولەوی ٢٢- ٣٣- ١٨٣- ١٩٧- ٢٠١- ٢٠٢- ٢١٦- ٢٢١- ٢٥٠

د. قادر مەحمودزادە ٢٢- ٣٣- ٧٨- ٧٩- ١٠٥- ١٠٦
د. یوناتان ٣٣- ٣٤
دڵشاد رەسووڵی ٣٣- ٣٤- ٣٥- ٣٩- ٤٣- ٥٢
د. محەمەدی موکری ٣٦- ١٢٧- ١٢٨- ٢٩٢
د. محەمەد مصدیق ٤٦- ٩٨- ١٠٧- ١٠٨- ١١٩- ١٢٠- ١٢١- ١٢٤- ١٢٥- ١٢٦- ١٢٩- ١٣٦- ١٣٧- ١٣٨- ١٤١- ١٤٢- ١٨٥- ٢٤٧- ٢٥٤- ٢٦٦- ٢٦٩- ٢٧٤- ٢٨٥- ٢٨٦- ٣٦٩
د. رەزا شەفەق ٧٦
د. یەزدی ١٢٨
داود صایغ ١٤٥
داود سلمان (فەهد) ١٤٥
د. رادمەنیش ١٥٣- ١٥٦- ١٩١
داود ١٧٢
دارا ٢٠٥
داریویش فروهەر ٢٢٢- ٢٢٩- ٢٩٢- ٢٩٣- ٢٩٤- ٢٩٥- ٣١١- ٣٢٤- ٢٣١- ٢٣٢- ٢٣٤- ٢٤١- ٣٣٣- ٣٤٥- ٣٤٦
د. وریا رەواندزی ٢٤٢
د. عەلی ئەمینی ٢٥٣- ٢٥٤- ٢٥٥
د. ئەرانی ٢٥٤
د. سەحابی ٢٥٧
د. رەحیمی سیفقازی ٢٦٦- ٢٩٠- ٣٣١- ٣٤٨- ٣٤٩
د. شاپووری بەختیار ٢٨٥- ٢٨٦
د. چەمران ٣٢٠- ٣٢١
د. سمایلی ئەردەڵان ٢٩٢
رەزا شای پەهلەوی ١٣- ١٨- ١٩- ٢٠- ٢٥- ٦١- ٨٩- ٩٠- ٩١- ٩٢- ١١٥- ١١٧- ٢٤٦- ٢٥٢
رەحیمی لەشکری ١٨- ٣٢
رەحمانی کەیانی ١٨- ٣٢

رەحمانی سەدیقی ١٨
رەحمانی ئیمامی ١٨
رەحمانی عەلەوی ١٨- ٣٢- ٥٩
رەحمانە گۆج ٢٧ ٢٧
رەسوولی نەغەدەیان ٤٦- ٩٢- ٢٤٣
رەحمەتی شافعی ٤٦-٤٧- ٩٩
رەحمانی شافعی ٤٦- ٤٧- ٤٨
رەسوولْ ئۆف ٧٢- ٧٣
رەسوولْ ئاغای جوانمرد ٩٢
رەحمانی عەلیالی ٩٨
رەشید بەگی هەرکی ١٠٠
رەحیمی سوڵتانیان ١٠٧- ١١٢- ١١٥- ١٢٧- ١٨٣
رەحیمی خەرازی ١٠٧- ١١٠- ١١٢- ١٢٧- ١٣٢- ٣٩٣- ٣٣٤
رەحیم ١٤٨- ١٤٩- ١٥٠
رەحمانی عاشیرەتی ١٥٧
رەحیمی جوانمردی قازی ١٥٧
رەحمەتی شەریعەتی ١٢١- ١٥٨- ١٥٩- ١٦٠- ١٦١- ١٦٢- ١٦٣- ١٦٤- ١٦٥- ١٨٣- ١٩٧- ٢٠١- ٢٠٢- ٢٢١- ٢٢٢- ٢٢٥- ٢٢٦- ٢٢٧- ٢٢٨- ٢٣١- ٢٣٤- ٢٣٥- ٢٣٧- ٢٣٨- ٢٣٩- ٢٤٢
رەشیدی فەلاحی ١٨٤- ١٩٩
رەحمان خانی نێزەڕۆ ١٩٥
رەزا پەهلەوی ٢٤١
رەزا شەلتوکی ٢٥٨- ٢٦٢- ٣١٦- ٣٥٩
رەحمەتی پیرۆتە سووری ٣٤٨
رەحمان شازدە ٣٤٨
رەحمانی کەریمی ٣٥١- ٣٥٢- ٣٥٣- ٣٥٤
زیوەر ١٤٥
زیاد ١٤٤
زەرزا ١٩٣

ززیرەکزادە ٢٥٤

زەهتاب ٢٤٠

زێرۆ بەگی هەرکی ٢٩٩

ژینراڵ مونتگۆمری ٥٢

ژینراڵ مالچائۆف ٧٠

ژینراڵ دوگل ٢٢٩

سەید عەلی ئەسغەری کوردستانی ١٦

سەعیدی یۆسفی ١٧

سەید حەمەدەمینی ئیسحاقی ١٧- ٧٥- ٩٩

سپەبۆد حاجیعلی رەزم ئارا ٢٠- ٤٩- ٥٠- ٥١

سەدیقی سیاسەری ٢٢- ٢٨- ٣٠- ٤٤- ٩٤

سەدیقی خاتەمی ٢٢- ٨٠- ٩٦- ٩٨- ١٠٧- ١١٥- ١٣٩- ١٩٨-
٢٢٠- ٢٠١- ٢١٨- ٢٢٤- ٢٢٥- ٢٥٠

سەید عەبدوڵڵای زەکی ٢٢

سریع‌القلم ٢٣- ٢٦- ٢٩

سەرگورد قوربانی ٢٣- ٢٥- ٢٦

ساڵحزادە ٢٢

سەید خدری نیزامی ٢٦- ٢٧- ٣٨- ٤٥- ٩٧- ٩٨

سەدیقی حەیدەری ٢٩- ٣٣- ٣٩- ٥١- ١٣٠- ١٨١

ساڵحی شاتری ٢٩- ١٣٢

سیروسی حەبیبی (داڵی) ٤٢

سمایلی پیرۆزی ٤٣-٥٤

سەعیدی حەمە قالەی ٥٤

سپەبوود فەزڵڵا زاهیدی ٤٦- ١٣٨- ٢٤٧- ٢٨٨

سەرلەشکر هومایونی ٥٧- ٧٣- ٧٤- ٩٢

سەدری قازی ٩٢

سەرهەنگ گاجییۆف ٦٦- ٧١

سەلیم ئاتاکشییۆف ٦٩- ٧٠- ٧١- ٧٢

ستالین ٦٩- ٧٠- ٧١- ٧٢

ساڵاری میرزا فەتاحی ٧٥

سەرهەنگ پاڵەوان ٧٧
سەرگورد فروتەن ٩٦
سەید تەها ٨٠
سیفی قازی ٩٢
سەید کامیل ٩٤- ٩٥
سەرهەنگ ئەمیر دیوان ٩٧- ٩٩
سەروان وەکیلی ١٠٠- ١٠١
سەروان رەنجبەری ٩٩
سەرهەنگ جاوید ١٠٠- ١٠٣- ١٠٤- ١٠٥
سەرگورد تەقی پوور ١٠١- ١٠٢- ١٠٣- ١٠٤- ١٠٥
سمایلی ساحیب ١٠٢- ١٠٣
سەرهەنگ حەداد ١٠٣- ١٠٤
سەرگیس ١٠٥
سەرتیپ سارم ١٠٦
سەرلەشکری عەزیمی ١٠٦
سەرهەنگ موبەشیری ١٠٦- ١٠٧
سەرهەنگ وەزیریان ١٠٦
سەرگورد ئیمامی ١٠٧ ١٠٧
سەرهەنگ وەفا ١٠٨- ١٠٩
سەرگور پەنبە بەگوش ١٠٨- ١٠٩
سوارەی سیامەندی ١١٠
سارمەدینی سادق وەزیری ١١٤- ١٢٠- ١٢٧- ١٢٩- ١٣١- ١٣٤- ١٥٤- ١٧٦- ٣٢٧
سەدیقی هەنجیری ئازەر ١١- ١٥٢- ١٥٣- ١٥٤- ١٥٥- ١٥٧- ٣١٩
سەرهەنگ فەخری ١١٧
سەرلەشکرموزەفەر زەنگەنە ١١٧- ١٢١- ١٣٣- ١٣٥- ١٧٥- ١٧٦- ١٧٧- ١٧٨
سەیدە گوڵەی نوشتوونووس ١١٨
سەرهەنگ سالاری زادە ١١٩
سەدیقە دریژ ١٢٢
سمایل تی‌تی ١٢٢- ١٢٣

سمایلی شافعی	١١٨- ١٢٥
سەرگورد هوما	١٣٨
سوارەی ئەحمەدی گولاوی	١٤٠
ساحەب	١٤٠
سەلیم چەڵەبی	١٤٣
سوڵتانی توژەڵی	١٤٩- ١٥٢
سەرهەنگ فولاددژ	١٥٤
سلێمان موعینی	١٥٥- ١٥٦- ١٩٧- ٢٣٣
ساڵحی ئوقلیدوس	١٥٧
سەرهەنگ فەروخ کش	١٦٥
سەروان موشرفی	١٦٦- ٢٧٢
سەرگورد ئەیوبی	١٦٨
سەرهەنگ زهیر ئەعزەمی	١٦٨
سەرلەشکر نەسروڵلاهی	١٦٨- ١٦٩
سیمەنتۆ	١٧٢
سەرهەنگ خواجەنووری	١٧٣- ١٧٤- ١٧٦
سەرگورد موحتەشەمی	١٧٣- ١٧٤
سەید هاشمی حوسێنی	١٧٣- ١٧٥
سپەبوود وەرەهرام	١٧٤- ١٧٦- ١٧٩- ١٨٩
سەرهەنگ سالاریزادە	١٧٥- ١٧٦- ١٨٨- ١٨٩
سەرگورد گۆلی	١٧٥
سەید عەبدوڵلا مرادی	١٨١
سەید مستەفای سەیدی	٢٨٢
سەرهەنگ بەهار مەست	١٨٤
سەرهەنگ زیبایی	١٩١- ١٩٢- ١٩٣- ١٩٤
سمایلی قاسملو (حوسێن)	١٩٢- ١٩٣- ١٩٤- ١٩٥- ١٩٦- ١٩٧- ١٩٨- ٢٠١- ٢٠٢- ٢٠٣- ٢١٤- ٢١٦- ٢١٧- ٢٢١- ٢٢٢- ٢٢٤- ٢٣٢- ٢٣٤- ٢٣٥- ٢٣٩- ٢٤٢
سەرهەنگ زەلتاش	١٩٥
سەرهەنگ عیسا پژمان	١٩٥

سەرهەنگ بابا ئەمجەدی ١٩٧- ١٩٨- ٢١٣- ٢١٤- ٢١٩- ٢٢٠
سەرگورد لیقوانی ١٩٨- ١٩٩- ٢١١- ٢٣٣
سەرهەنگ وەزیری ٢٠٣- ٢٠٥- ٢٠٦- ٢٠٧- ٢٠٨- ٢١١- ٢١٣- ٢١٤- ٢١٥- ٢١٧- ٢٢٥- ٢٣٣
سەرهەنگ سیامەک ٢٠٥
سەرهەنگ موبەشیری ٢٠٥
سەید محەممەدی مرادی ٢١٦- ٢١٧
سالْح ٢٢٠- ٢٢١
سەرتیپ عەبدی ٢٢٣
سەرهەنگ ئەمین‌پوور ٢٢٤
سوکارنو ٢٢٩
سەرلەشکر تەیموری بەختیار ١٨٢- ١٩١- ٢٠٣- ٢٣٧
سەرهەنگ موبەین ٢٣١- ٢٣٩- ٢٤١- ٢٧٢
سەرهەنگ زروفی ٢٣١
سەرگور سەمەدی خیرخوا ٢٤٧
سەفەرخانی قارەمانیان ٢٥٨
سمایلی زولقەدر ٢٥٨- ٢٦٢
سەرهەنگ عابدینی ٢٦٥- ٢٦٦- ٢٧٢
سەرگورد قارەمانی ٢٦٩
سەرگورد تەیموری ٢٧٢
سەرگورد ئیرەوانی ٢٧٢
سەرگورد حەکیمی ٢٧٢
سەروان ئەسەدی ٢٧٢
سەعید مەشعوفی کەلانتەری ٢٧٧
سەددام حوسین ٢٨٣- ٣١٩- ٣٣٨- ٣٥٠
سەرتیپ پزیشکپوور ٢٩١- ٢٩٣- ٢٩٥- ٢٩٦
سەرهەنگ سیستانی ٣٠٩- ٣١٠
سەرهەنگ زەرکێنش ٣٠٩
سەحراروودی ٣١٠
سەیدرەحیمی نادر ئەحمەدی ٣٤٨

سەدیقی کەمانگەر ٢٩٧- ٢٩٨- ٢٩٩
سەرهەنگ عەباسعلی سەدری ٢٩٧
سەرهەنگ زهیر نژارد ٣٠٤- ٣٠٥- ٣٠٦
سەنتار مامەدی ٣٥١- ٣٥٢- ٣٥٣- ٣٥٤
سمایل ئاغای سمکۆ ٣٥٤
سەفەرخانی قارەمانی ٣٦٨- ٣٦٩
شێخ سەلامی بارزانی ١٣- ٢٢
شێخ مەحموودی حەفید ١٣- ٥٩- ٨١- ٨٢- ٨٣- ٨٤- ١٧٠- ٢٩٤
شێخ سەعیدی پیران ١٣- ٨١
شێخ رەزای دەرسیم ١٣
شێخ عەبدولقادر ١٣- ٨١
شێخ بابای غەوساوایە ١٦
شێخ عەبیدوڵلای زینوێ ٣٢- ٣٦٩
شا (محەمەد رەزا پەهلەوی) ٤٦- ٩٢- ٩٩- ١٣٧- ١٤١- ١٤٢- ٢٤٥- ٢٤٧-
٢٥٢- ٢٥٣- ٢٥٥- ٢٧٣- ١٩٣- ٢٢٢- ٢٣٧-
٢٣٩- ٢٨٤- ٢٨٨- ٣١٢
شێخ لەتیفی حەفید ٨١- ٨٢- ٨٤- ٩٤- ١٧٠
شێخ عەلائەدین ٨٠
شێخ ئەمینی کەسنەزان ٩٢
شیرەی عاشیرەتی ١٢٢
شێخ محەمەدی شێخی بورهانی ١٣١
شێخ حەسەنی غەوساوا ١٣١
شێخ مارف ١٤٦
شەمۆیل ١٧٢
شێخ رەشیدی لۆلان شێخ رەشیدی لۆلان ٢٨٢
شەوکەت بابان شەوکەت بابان ٢١٧
شێخ تەهای گەسگەسک شێخ تەهای گەسگەسک ٣٠٦
عەبدولرەحمانی زەبیحی ١٦- ١٧- ١٨- ٣٢- ٣٣- ٣٤- ٣٥- ٥٢- ٨١- ٩٤
عەزیزی زەند (عەزیزئاڵمانی) ١٧- ١٨- ٣٢- ٥٤- ٥٥

عەبدوڵڵای ئیسحاقی (ئەحمەد تۆفیق) ١٤- ٩٩- ١٠٧- ١٠٨- ١٠٩- ١١٣- ١١٤-
١١٨- ١٢٥- ١٣١- ١٣٢- ١٣٦- ١٣٨- ١٤٢-
١٤٦- ١٥٥- ١٥٦- ١٥٧- ١٨٠- ١٨١- ١٨٣-
١٨٦- ١٩٤- ١٩٥- ١٨٧- ٢١٧- ٢٣٨

عەلی مەحمودیان ١٧
عەبدولی کەرباسی ١٨- ٣٦- ٣٧
عەبدوڵڵای حەکیم زادە ٢٢- ٤٣- ٥٩
عەزیزی فەرهادی ٢٢- ٧٨- ٨٠- ١٠٥- ١٠٦
عەلی دارتاش ٢٢
عوبەیدوڵڵای ئەیوبیان ٢٣
عەزیزی مەولەوی ٢٣
عەزیز خانی کرمانج ٢٥
عەبدوڵڵای خانەحەمیر ٢٥- ٢٦
عەبدوڵڵای مینە خاڵندی ٢٦
عەلیئاغایدیبوکری(ئەمیرئەسعەد) ٢٩- ٣٠- ٣١
عەلی ریحانی ٣٢- ٥٢
عەبدوڵڵای نەهری (شەمزینی) ٣٥- ٣٦- ٣٩- ٤٢- ٤٣- ٤٤- ٩٩
عەبدوڵڵای رەوشەن فیکر ٤٦- ٩٢
عەبدولخالەقی رەژی فرۆش ٤٦
عەولای بایزئاغای مەنگوڕ ٤٨
عەلی ئەکبەری تەفریشیان ٥٠
عیزەت عەبدولعەزیز ٥٢
عەلی مەنسوور ٧٤
عەزیزی یۆسفی ٩٦- ٩٨- ١٠٧- ١١٧- ١٢٠- ١٢١- ١٢٦-
١٣٤- ١٣٩- ١٤٠- ١٥٢- ١٥٣- ١٧٦- ١٨٣-
١٩٠- ١٩٢- ١٩٣- ١٩٤- ١٩٥- ١٩٦- ٢٠١-
٢٠٤- ٢١٠- ٢١٦- ١٢١- ٢٢٢- ٢٢٤- ٢٢٥-
٢٢٦- ٢٢٧- ٢٢٨- ٢٢٩- ٢٣١- ٢٣٢- ٢٣٤-
٢٣٥- ٢٣٦- ٢٣٧- ٢٣٨- ٢٤٠- ٢٤١- ٢٤٢-
٢٤٣- ٢٤٦- ٢٥٢- ٢٥٦

عەلی خانی شیرزاد ٩٢
عەلی ئاغای جوانمرد ٩٢
عەلی بەگ ٩٢
عەلی خانی فاتحی ٩٢
عەلی قاراوا چکۆل ٩٤
عەزیزی حیسامی ١.٦- ١.٧- ١.٨- ١١٥
عەلا ١.٧
عیمادی ١.٩- ١٢٤
عەلی عەجەم ١١٦
عەولائاغای مەنگوڕ ١١٦
عەلی شەلی قومارباز ١٢٢- ١٢٣- ١٢٤-١٢٨
عەلی سەدیقی ١٣٤- ١٣٥- ١٧٦
عەزیزی فەلاحی ١٣٨- ١٨٨- ١٨٩- ٣.٥
عومەر دەبابە ١٤٢- ١٤٥- ١٤٦
عەزیز شەریف ١٤٤
عەبدوڵلای کانی ماران ١٤٤
عەبدولکەریم قاسم ١٤٥- ١٨١- ١٨٢- ١٨٣- ١٨٧- ٢.٣- ٢١٨
عەلی وەستا غولامی ١٤٦- ١٤٧
عیزەتوڵلا سیامەک ١٥٣
عوبێد خالەقی ١٥٧
عەتا یونسی ١٥٨- ١٥٩- ١٦١- ١٦٥
عەلی گوڵشەن ١٦٢
عەتایی ١٦٣- ١٦٤- ١٦٥- ١٦٨- ١٦٩
عیسا ١٦٩
عەلی حوسێنی ١٧٣
عەلی شینکی ١٧٣
عەبدوڵلای عیزەت پوور ١٨١- ١٨٧
عەزیزی حەمەسووری ٢.٩- ٢١.
عەبدوڵلای رۆستەمی ٢٢.- ٢٢١
عەلی بەهاری ٢٢٧- ٢٣٢- ٢٣٤

عەزیم زادە ٢٤٠
عەبدول ئیلا ٢٤٢
عسمەت شەریف وانلی ٢٤٢
عەلی شەریعەتی ٢٤٣
عەباسی حەجەری ٢٥٨- ٢٦٢- ٢٦٣- ٢٦٦- ٢٦٧- ٢٧٥- ٢٧٨
عەلی عەموویی ٢٥٨- ٢٦٢- ٢٦٧- ٢٧٥- ٢٧٨
عەباسی سورکی ٢٧٧
عەزیزی سەرمەدی ٢٧٧
عەلی گەلاوێژ ٣١٣- ٣١٤- ٣١٦- ٣٤٦- ٣٤٧
عەزیزی مامڵێ ٣٢٤- ٣٢٦
عەبدوڵلای مهتدی ٣٢٦
عەبدولحەسەنی بەنی سەدر ٢٩٧- ٢٩٨- ٣٢٨- ٣٣٣- ٣٤٥- ٣٤٦
عەزیزی محەمەدزادە ٣٤٨
عەلی خاوەری ١٥٥- ٣٥٨- ٣٥٩- ٣٦٠- ٣٦٢- ٣٦٣- ٣٦٤- ٣٦٥- ٣٦٦- ٣٧٠- ٣٧١

غەفووری قادری ١٤
غەفووری مەحموودیان ٥٤- ٥٥
غەنی خوسرەوی ٦٢
فەرەیدونی فازلزادە ١١
فەرهادی سارایی ١١
فەرەیدونی میتران ١١
فەیسەڵ ١٤- ١٩٤
فەتاحی قازی ١٥
فیکری ١٦٢
فاتمی چاوشینی ١٨٥
فروغی ٢٤٠
فەرح دیبا ٢٤١
فەخرایی ٢٦٣- ٢٦٤- ٢٦٩- ٢٧٠
فاتح شێخ‌الاسلامی ٣٢٦
فاروقی کەیخوسرەوی ٣٤٤- ٣٤٦- ٣٤٨

قەرەنی ئاغای مامەش ١٥
قادری بلوریان ١٢
قاسمی قادری ١٧-١٨
قادری مودەریسی ١٨- ٣٢
قازی محەمەد ٢٦- ٢٧- ٣٠- ٣٨- ٣٩- ٤٠-٤١- ٤٢- ٤٤-
٤٥- ٤٦- ٤٨- ٤٩- ٥٢- ٥٣- ٥٥- ٥٦- ٥٧-
٥٨- ٥٩- ٦٢- ٦٣- ٦٤- ٧٣- ٧٥- ٧٦- ٩٢-
١٦٨- ١٨٢- ٢٢٤- ٢٤٣- ٣٢٩
قازی عەلی ٢٦
قەوام سەڵتەنە ٧١- ٩٢
قادری یۆسفی ٩٦
قادر تەگەرانی ٩٤
قاسمی ئەحمەدی ١١٦
قادر ئاغای چوارتا ١٣٩
قاسمی سوڵتانی ١٥٧
قاسمی خوسرەوی ٢٢٨
قاجار ٢٤٦- ٢٥٣
قەرەنی‌مام رەسوو ئاغای سیاقوڵی ٣٠٥
کاپیتان سەمەدئۆف ٢٤
کاپیتان حەقوردی‌ئۆف ٢٤
کاپیتان نمازعەلی‌ئۆف ٢٤
کەوێجو ٢٧
کەریم ئاغای قونقەڵا ٤٨
کاپیتان حوسێن‌ئۆف ٦٧- ٧٠- ٧١
کەریمی وەیسی ١٠٧- ١٨٣
کاک حەمە ١٥٢
کەریمی حیسامی ١٨٩- ١٩٠- ٣١٣- ٣٢٤- ٣٢٦- ٣٤٥
کەریمی خامچی ٢٠٤- ٢٥٠- ٢٢٨
کەمانگەر ٢٢٤
کەلانتەری ٢٤٠

کازم زولقەدر	٢٧٧
کەریمی دانشیار	٣٢٦
کەریمی بیژەن	٣٤٨
کەماڵی بادینی	٣٤٨
گوڵێ ریحان	١٣٨
گروبان نەقەوی	١٧٣
گروبان مەنسووری	١٧٦- ٢٢٨
گروبان حوسێنی غەفاری	١٧٩
گروبان پاشایی	١٧١
گروبان خروسی	٢٢٨
لینین	٢٢- ٥٤- ٢٧١
لیتنات ئاغایۆف	٦٧
مەرزە سەدیقی	٦٠- ١٤٠- ١٤١- ١٨٠- ١٩٩- ٢٠٠- ٢٠٤- ٢٠٥- ٢٤٣- ٢٥٩- ٢٨١
مەحمود حەواری نەسب	١١
مینەی ئەحمەدی زینەبێ	١٢- ١٣- ١٤- ١٥- ١٦- ١٨- ١٩- ٩٤- ١٢٢
محەمەدی راتبی (حەمەدی مەلودێ)	١٧- ١٨- ٣٣- ٣٨- ٤٣- ٥٤- ٨٠- ١١٦- ٣٦٨
محەمەد ئەمینی خاتەمی	١٧
محەمەد رەسووڵی وەتەمیشی	١٨
محەمەدی قاسمی (مەلەک)	١٨
محەمەد نانەوازادە	١٨- ٣٢
محەمەدی علمی	١٨
محەمەدی یاهو	١٨
مەلا عەبدوڵڵای داودی	١٨- ٣٢
محەمەد ئەمینی شەڕەفی	١٨- ٣٢- ١٨٢
مەلا خەلیلی گۆڕەمەڕێ	١٨
مستەفا کەماڵ (ئاتاتورک)	١٨- ٤٧- ٨٩
ماژور عەبدوڵلائۆف	٢١- ٢٤- ٣١
مارکس	٢٢- ٥٤
مەنیج حەیران	٢٧

میرحاج ئەحمەد ٣٢- ٣٥- ٥٢- ٥٤
مەلا وەهاب ٣٢
محەمەد شاپەسند ٣٤- ٧٨- ٧٩- ٨١- ٩٥
مارف حەتەم ٣٧- ٤١- ٤٤
میسداڵ ٤٢- ٤٣
محیالدین ماوارانی ٤٣
محەمەدی سەلیمزکەی ٤٣- ٥٤
محەمەدی فاروقی ٤٥
مەلا رەحمانی سرونجداغی ٤٥
محەمەدی نازمی ٤٦- ٩٢
مەلا محەمەدی حافظالقران ٤٧
مینەی پانتۆڵ فرۆش ٤٧
محەمەدی عەلەوی ٤٧
مستەفای جەننەتی (مۆسیقەچی) ٤٣
محەمەدی سەنگی سپی ٤٨
مەلا مستەفای بارزانی ٤٨- ٤٩- ٥٠- ٥١- ٥٢- ٦٢- ٧٥- ١٨٠- ١٨١- ١٨٣- ١٨٤- ١٩٤- ٢٠٤- ٢٠٧- ٢١٣- ٢١٨- ٢٤٠- ٢٩٤
مائوستەنوگ ٥٠- ٢٦١
محەمەد عەلی پەیدا ٥٠
محەمەد مەحمود قدسی ٥١- ٥٢
مستەفا خۆشناو ٥٢
میستر لاین ٥٢- ٥٣
مولوتوف ٥٣
مارفی پوور زەریفیێ ٥٤
میر جەعفەری پێشەوەری ٦٠
مەلا حوسێنی شکاک ٦٢
مەلا حوسێنی مجدی ٦٣
میر سیفالدین ٦٤
محەمەدی سەمەدی ٨١- ٩٤

محەمەد مەحموود	٩٣
ماژور عەلی‌یۆف	٦٧- ٧١
مستەفای سوڵتانیان	٩٧- ٩٨- ١٢٥- ١٣٠- ١٨٢
مستەفای موئمنی	١٠٢
مەشهەدی برایمی‌شەش بارماخ	١١٠
مەحموودی مەنگوری	١١٠- ١١١- ١٥٢
مام رۆستەم	١١٥
مەلا خالیدی دەربەندی	١٢٢
مستەفای نژادی	١٣٠- ١٣٣
محەمەدی ماملێ	١٣١- ٢٣٥
محەمەد ئەمینی راتبی	١٣٩- ١٤٢- ١٤٦- ١٥١- ١٥٥
محەرەم	١٤٣
مادام مەروسیا	١٥٢
مەزهەری خالەقی	١٥٧
موحسینی پەرتەوی	١٥٨- ١٥٩- ١٦٨
مەجید	١٥٩- ١٦٠
مامە عەزەی هەشەمێزی	١٦٩
موحەیدین چنارەیی	١٧٠
مەحمودی حاسڵی	١٧٣- ١٧٥
مەلا عەبدوڵلای ماوارانی	١٨٩
محەمەدی مەولایی	٢١١- ٢١٦
محەمەدی قادر چاوڕەقی	٢٢٥
مرادی کەرناچی	٢٢٥
موهندیس عەلەوی	٢٣٦
مەلا عەبدوڵلای سەرباز	٢٥٠
مستەفا ئەلەموتی	٢٥٣
میهدی بازەرگان	٢٥٤-٢٥٧-٢٩٣- ٣٠٠- ٣٠١- ٣٠٢- ٣١١- ٣٤٥
موهندیس عیزەتوڵلاسەحابی	٢٥٧- ٢٦٧- ٢٦٨- ٣٢٤
مجید ئەمین موئەید	٢٦٢- ٢٦٧- ٢٧٥- ٢٨٨
موسا محەمەدزادە	٢٦٥- ٢٦٨

مونتەقیمی قازی ٢٧٥- ٢٧٦- ٢٩٢- ٢٩٣
مەسعودی ئەحمەد زادە ٢٦٨
محەمەد چوپانزادە ٢٧٧
مستەفا جەوانی خۆشدڵ ٢٧٧
محەمەد ئەمینی سیراجی ٢٨٢- ٢٨٣- ٢٩١- ٢٩٦- ٣٠٩- ٣١٢- ٣١٤- ٣١٥- ٣٤٤- ٣٤٦- ٣٤٧- ٣٥٨- ٣٦٣
مەلا عەبدوڵڵای حەسەن زادە ٢٨٣- ٢٩٨- ٢٩٩- ٣٠٨- ٣١٤- ٣٢٤- ٣٢٦- ٣٣٠- ٣٣٢- ٣٣٤- ٣٣٦- ٣٣٧- ٣٣٨- ٣٣٩- ٣٤٠- ٣٤٢- ٢٤٣
مەلا شێخ عیزەددینی حوسێنی ٢٨٤- ٢٨٧- ٢٩٠- ٢٩٣- ٢٩٤- ٢٩٧- ٢٩٨- ٣٠٠- ٣٠٢- ٣٠٤- ٣٠٩- ٣١٧- ٣٢٥- ٣٢٦- ٣٢٧- ٣٣١- ٣٥٥
محەمەدی مونتەزری ٢٩٠
محەمەئەمینی شێرخانی ٣٢٦
مەسعودی رەجەوی ٣٢٧
محەمەدی ئاریا ٢٣٤
محەمەدی ماجد ٣٤٨
مەسعود بارزانی ٣٤٧- ٣٥٣
مەلا حەسەنی ٢٩٩- ٣٠٤- ٣٠٦- ٣١١
مەشهدی برایمی رازی ٣٠٧
مەلا کەریمی شاریکەندی ٣٥١- ٣٥٤- ٣٥٥- ٣٥٦
مارشیمۆن ٣٥٥
نەوید موعینی ١١- ٣٥٨- ٣٦٣
نەجمەدینی تەوحیدی ١٨
نیکیتا خرۆشچۆف ٧٠- ٢٠٣- ٢٠٥
نیکیتین ٨٧
ناسر فەخرئارایی ٩٩
نەوشیروانی ١٢٨
نوری ئەحمەد تەها ١٤٥- ١٤٦
نورەدینی کیانوری ١٥٦- ٣١٣- ٣٤٣- ٣٦٢

نژادی ئەحمەدی عەزیزئاغای ١٩٣
نەشمیل بلوریان ٢٠٥- ٢٣٣
نوری سەعید ٢٤٢
ناسر خۆشکەلام ٣٤٨- ٣٥٠- ٣٦٠
نواک ٣٥٨- ٣٥٩- ٣٦٢
نادری کەریمی ٣٤٨
وەفایی شاعیر ٤٢
وەتەمیشی ١١٠
وەستا کاکڵ ١٠٤
وەهابی بلوریان ١٣٠- ١٨٢
وریای کانی‌ماران ١٤٤
هاشمی فەرهادی ٤٦- ٤٧- ٤٨
هاشمی کورد ٥٤
هاشم ئۆف ٥٥
هەمزە عەبدوڵڵا ٨١- ٩٣- ٩٤
هاشمی ٩٢
هیمن ٩٤- ١٣٧- ١٥٢- ١٥٣
هومەر پاشای جەنگەڵ ١١٥
هاشمی‌ئەقەلەتوللاب(هاشمی حەقتەلەب) (قادر شەریف) ١١٨- ١٣٩- ١٥٥- ١٥٦- ١٨٠- ١٨١- ١٨٣- ١٨٥- ١٨٦- ١٨٧
هەمزە خەلیل ١٢٢
هاشم شیرازی ١٢٧
هەژاری موکریانی ١٤٣- ١٤٤- ١٤٥
هاشم شێخانی ١٥٨- ١٦٥
هاشمی حوسێن‌زادە ١٨٠- ١٨٧- ١٩٦- ١٩٧
هاشمی جەلالی ١٩٦- ١٨٨- ١٩٧- ٢٠١
هێرۆ بلوریان ٢٠٥- ٢٣٣
هوما شەریعەتی ٢٤٣
هاشم سەباغیان ٣٢٤- ٣٢٦- ٣٢٧

هاشم رەفسنجانی	٢٩٧- ٢٩٨- ٣٤٩- ٣٥٦
یۆسف وەفایی	١١
یونس بلوریان	١١- ٢٦.
یۆسفی ریزوانی	١٨.- ١٨٧- ١٩٧
یۆسفی ئەردەلان	٣٢٦- ٣٢٧
یۆسف مەرزەنگ	٣٤٨

پێڕست

چەند وتەیەک ٥
سەرەتا ٨
سەرەتای ژیانم ١٢
دامەزراندنی سازمانی جەوانانی کورد ١٩
چەککردنی شارەوانی مەهاباد ٢٤
مەهاباد شاری ئازاد ٢٦
فەرمانداری مەهاباد ٢٩
ئەندام بوون لە کۆمەڵەی ژ.کافدا ٣٢
نومایشی دایکی نیشتمان ٣٥
چاپخانەی کۆمەڵەو چەند رووداویک ٤٤
هاتنی سەرۆک بارزانی بۆ مەهاباد ٤٨
دامەزرانی حیزبی دیموکراتی کوردستان ٥٦
دامەزرانی کۆماری کوردستان ٦٠
چوون بۆ خوێندن و گەڕانەوەم بۆ ٦٥
مەهاباد شاری کش و مات ٧٤
دیسان بەرەو خوێندن بۆ تاران ٧٦
زیندوو کردنەوەی حیزبی دیموکرات ٧٨
لە خزمەت شێخ مەحمووددا ٨٣
گۆڤاری رێگا ٨٥
رەشبگیری خەڵک و زیندانو سەربازیم ٩٦
گەڕانەوەم بۆ ریزی خەبات ١٠٥
یەکەم خۆپێشاندانی سیاسی لە جێژنی میللی کردنی نەوتدا ١٠٧
هاوکاری لەگەڵ حیزبی تودە ١١٢
گەشە کردنی سەرلەنوێی حیزبی دیموکرات ١١٤
راپەڕینی جوتیارانی ناوچەی بۆکان ١١٩
ریفراندۆم ١٢٤
هەڵبژاردنی خولی ١٧ی پەرلەمانی ئێران ١٢٧

کۆبوونەوەی هەوەڵی مانگی مای.......................... ١٣٦
٢٨ی گەلاویژ.. ١٣٧
خوازبینی و مارەکردنی مەرزەی خێزانم..................... ١٤٠
سەفەر بۆ باشووری کوردستان.............................. ١٤٢
گەڕانەوە بۆ رۆژهەلاتی کوردستان ١٤٥
چاپی رۆژنامەی کوردستان................................ ١٥٢
کۆبوونەوەی تاران...................................... ١٥٥
چوون بۆ سنەو گیرانو زیندانی بوونم ١٥٨
لە بەتدیخانەی سنەوە بۆ بەندیخانەی مەهاباد.............. ١٧١
ئازادبوونم لە بەندیخانەو زەماوەند کردنم لەگەڵ مەرزە.......... ١٨٠
ئەسعەدی خودایاری....................................... ١٨٥
٢١ی سەرماوەزی ١٣٣٧...................................... ١٨٨
رەحمانی قاسملو... ١٩١
گیرانو زیندانی بوونم................................... ١٩٦
لە بەندیخانەی تەوریزەوە بۆ.............................. ٢١٩
لە زیندانی قەسردا....................................... ٢٤٦
دوورخرانەوەنم بۆ زیندانی بەرازجان....................... ٢٥٢
بۆ زیندانی تاران.. ٢٥٧
تۆبە کردن بە زیندانیان.................................. ٢٥٩
سەرهەڵدانی چریکو موجاهیدەکان............................ ٢٦٠
لە زیندانی عادڵ آبادی شیرازدا........................... ٢٦٢
ئازاد بوونم لە زیندا..................................... ٢٧٨
گەڕانەوەی هەڤاڵانو بووژانەوەی حیزبی دیموکرات.............. ٢٨١
رووخانی رژێمی سەڵتەنەتیو بەدەسەلاٹ گەیشتنی خومەینی.......... ٢٨٥
چەککردنی شارەوانیو ژاندارمەری مەهاباد.................... ٢٩٠
هاتنی لیژنەی نوێنەرایەتی دەوڵەتی کاتی بۆ مەهاباد............. ٢٩٢
چەککردنی سەربازخانەی مەهاباد............................ ٢٩٥
شەڕی سنە.. ٢٩٦
دیدار دەگەڵ خومەینیو بازەرگان........................... ٣٠٠

ریفراندۆم.......... ٣٠١
شەڕی نەغەدە.......... ٣٠٣
شەڕ دژی عەشیرەتی مەنگوڕ.......... ٣٠٥
لیژنەی نوێنەرایەتی ئەرتەشی ئێران.......... ٣٠٨
هەوڵی قاسملو بۆ نزیک بوونەوە لە حیزبی تودە.......... ٣١٢
شەڕی سێ مانگەو گرتنەوەی سەربازخانەی مەهاباد.......... ٣١٦
یەکەم پێوەندی حیزبی دێموکڕات بە بەعسی عێراق لە سەرەتای شەڕدا.... ٣٢١
دەست پێکردنەوەی وتوویژ دەگەڵ نوێنەرانی کۆماری ئیسلامی.......... ٣٢٤
لیژنەی نوێنەرایەتی گەلی کورد.......... ٣٢٥
هەڵبژاردنی سەرۆک کۆمار.......... ٣٢٧
کۆنگرەی چواری حیزبی دێموکڕات.......... ٣٢٨
وتوویژ دەگەڵ بەنیسەدرو نوێنەرانی حکومەتی نوێی ئێران.......... ٣٣٠
هەڵبژاردنی خولی یەکەمی پەرلەمانی ئیسلامی.......... ٣٣١
هاتنی ئایەتوڵلا ئەشراقی بۆ مەهاباد.......... ٣٣٣
هاتنی ئایەتوڵلا حوسێنی کرمانی بۆ مەهاباد.......... ٣٣٤
گەلاڵەی حەوت مادەیی سەددام.......... ٣٣٨
بایکۆت کردنی حیزبی دێموکڕات.......... ٣٤١
پێکهاتنی حیزبی دێموکڕاتی پێرەوی کۆنگرەی چوار.......... ٣٤٤
هەوڵدان بۆ وتوویژو دەسپێکردنی شەڕ.......... ٣٤٨
شەڕی حیزبی دێموکڕات دژی هێزی نەحۆ.......... ٣٥١
مەلا کەریمی شاریکەندی.......... ٣٥٤
سەفەر بۆ ئوروپا.......... ٣٥٦
چوونی پێرەوانی کونگرەی چوار بۆ نێو حیزبی تودە.......... ٣٦٢
کۆنفرانسی میللی حیزبی تودەو دیدار دەگەڵ کاربەدەستانی بالای سۆڤیەت ٣٦٤
سەفەرخانی قارەمانی.......... ٣٦٨
بەجێهێشتنی حیزبی تودە.......... ٣٧٠
بەلگەنامەکان.......... ٣٧٢

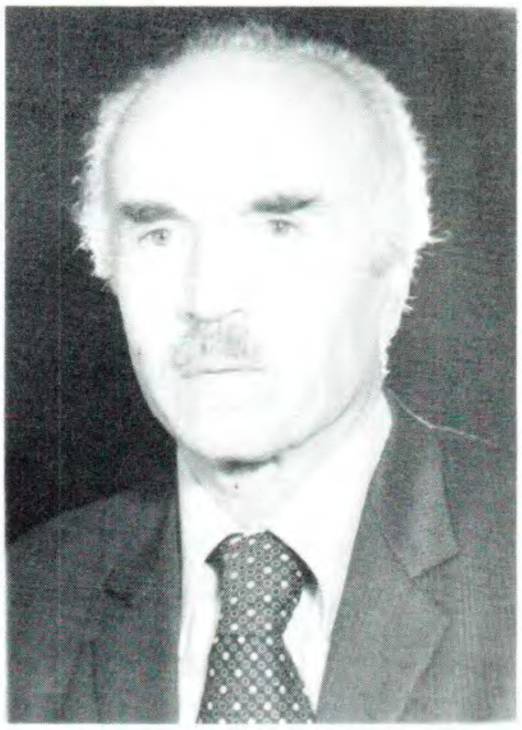

Ghani Bløurian

Alacoc

My political
memories

Stockholm 1997